Suttantapiṭake Saṁyuttanikāye

Sagāthāvaggapāḷiyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

Sāratthappakāsinī nāma

SAṀYUTTAṬṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1970

Aṭṭhakathā Series 14

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a   အာ ā   ဣ i   ဤ ī   ဥ u   ဦ ū   ဧ e   ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya   ရ ra   လ la   ဝ va   သ sa   ဟ ha   ဠ ḷa   ံ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā   ိ = i   ီ = ī   ု ု = u   ူ ူ = ū   ေ = e   ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
က္ဝ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Nidānakathā

Sirimatā amhākaṁ Buddhena Bhagavatā Arahatā Sammāsambuddhena sakalalokapatthaṭamahākaruṇāsinehasiniddhahadayena sabbattha appaṭihatasabbaññutānāvaraṇādiñāṇobhāsasamujjalitena sanarāmaralokagurunā sadevakassa lokassa atthāya hitāya sukhāya dhammo ca vinayo ca desito paññatto, so pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena vibhattesu tīsu saddhammesu pariyattisaddhammo nāma, tadeva ca sāsanaṭṭhitiyā pamāṇaṁ, satiyeva hi tasmiṁ itare uppajjanti, nāsati, vuttañhetaṁ **Aṅguttaraṭṭhakathāyaṁ**— (Aṁ-Ṭṭha 1. 72 piṭṭhe)

"Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca.
Tamo bhavissati loko, sūriye atthaṅgate yathā.

Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā.
Paṭipattiyaṁ ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhaṁsatī"ti.

Teneva ca saddhammaciraṭṭhitikāmino theravarā Mahākassapādayo pariyattisaddhammasaṅkhātaṁ Tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ saṅgītimāropetvā Buddhasāsanaṁ saṁrakkhiṁsu, taṁkālikā ca rājāno saddhammābhivuddhikāmā tesaṁ saṅgītikārānamanubalappadānena sahāyattamupāgamuṁ.

Tathā hi catūhādhikatimāsaparinibbute Bhagavati Mahākassapattherappamukhehi pañcahi arahantasatehi Rājagahe **paṭhamā dhammasaṅgīti** katā rañño Māgadhassa Ajātasattuno visesānuggahamādāya.

Vassasataparinibbute ca Bhagavati Mahāyasattherappamukhehi sattahi arahantasatehi Vesāliyaṁ **dutiyā dhammasaṅgīti** katā, tadā ca Kālāsoko mahīpati tesaṁ sahāyattamupāgato.

Tathāgataparinibbānato pana dvinnaṁ vassasatānamupari pañcattiṁsatime vasse Mahāmoggaliputtatissattherappamukhehi arahantasahassehi Pāṭaliputte **tatiyā dhammasaṅgīti** katā sakalalokapatthaṭayasassa Dhammāsokassa bhūpatino niratisayānuggahaṁ laddhāna.

Sammāsambuddhaparinibbutito pana catunnaṁ vassasatānamupari paṇṇāse vasse Laṅkādīpe Vaṭṭagāmaṇirājino kāle Mātulajanapade Ālokaleṇe **catutthī dhammasaṅgīti** katā pañcahi arahantasatehi Mahādhammarakkhitattherappamukhehi, yā loke "potthakāropanasaṅgītī"ti pākaṭā.

Buddhavasse pana catussatādhikadvisahassānamupari pannarasamasaṅkhyaṁ sampatte imasmimpi Marammaraṭṭhe **Mindon**nāmassa mahādhammarājino kāle Mandalay itipākaṭe Ratanāpuñjanagare **pañcamī dhammasaṅgīti** katā catussatādhikadvisahassattherehi Dakkhiṇārāmavāsītipiṭakadharabhadantajāgarattherappamukhehi tasseva rañño anavasesānuggahamādāya, yā loke "selakkharāropanasaṅgītī"ti vuccati.

Itthaṁ sudaṁ Buddhassa Bhagavato sāsanaṁ iddhañceva hoti phītañca vitthārikaṁ bāhujaññaṁ puthubhūtaṁ yāvajjatanā.

Cirakālato panetaṁ Buddhavacanaṁ lekhaparamparāya ceva muddaṇaparamparāya ca anekakkhattuṁ parivattiyābhataṁ na sakkā dāni vattuṁ "paṭhamadutiyatatiyādisaṅgītimāropitākāreneva sabbaso parisuddhan"ti, aññadatthu panādhunikapotthakesu saṁvijjamānehi kehici pamādalekhādisañjātakhalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhehi malīnamevetaṁ, tathā hi nānādesiyapotthakesu aññamaññaṁ saṁsandiyamānesu anekā visadisapāṭhā dissanti.

Tatoyeva ca Buddhavacanassa suparisuddhabhāvakāmino mahātherā sasatthantarapiṭakattayakovidā dhammavinayaṁ vācentāyeva te khalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhe disvā evaṁ samacintesuṁ kathesuṁ ca—

"Advayavādino suparisuddhavacanassa tassa Bhagavato pāvacanaṁ advayaṁ suparisuddhaṁ nimmalamevassa, imesu pana pāvacanapotthakesu aññamaññaṁ visadisā ceva aparisuddhā ca pāṭhā dissanti, nissaṁsayaṁ kho ayameva mūlapāṭho, yo nesaṁ yuttisampanno, tadañño pana pamādalekhapāṭhoyeva, tādisā ca dissanti ādhunikapāvacanapotthakesu kismiñci kismiñci ṭhāne.

Kāmañcetedāni na tāva bahutarā, yāva yathābhūtaṁ pāḷiyā atthaṁ paṭisedheyyuṁ, etarahi pana asodhiyamānā te gacchante gacchante

kāle bahutarā bahutarā jāyeyyuṁ, taṁkālikā ca pacchimā janā te sodhetuṁ asamatthā yathādhippetaṁ pāḷiyā atthaṁ na sammā jāneyyuṁ, evamete saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṁvatteyyuṁ.

Vuttaṁ hetaṁ **Aṅguttaranikāye**— (Aṁ 1. 60 piṭṭhe)

'Dveme bhikkhave dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṁvattanti, katame dve, dunnikkhittaṁ ca padabyañjanaṁ attho ca dunnīto, dunnikkhittassa bhikkhave padabyañjanassa atthopi dunnayo hoti, ime kho bhikkhave dve dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṁvattantī'ti.

Yaṁnūna mayaṁ te sodhetvā nimmalaṁ parisuddhaṁ Buddhavacanaṁ sampatiṭṭhāpeyyāma, tadassa saddhammaciraṭṭhitiyā bahujanahitāya bahujanasukhāya ca, taṁ pana na sukaraṁ sampādetuṁ aññatra dhammikarājūnamanuggahenā"ti.

Sā panāyaṁ kathā patthaṭā sādhujanaparamparāya, sutā ca **U Nu** nāmadheyyaggamahāmaccappamukhehi Marammaraṭṭhissarehi, sutvāna te evaṁ samacintesuṁ sammantayiṁsu ca "na kho panetaṁ amhākaṁ patirūpaṁ, ye mayaṁ pubbakehi dhammikehi dhammarājūhi samanuggahitassa Buddhasāsanassa parihānikāraṇaṁ passamānāyeva ajjhupekkhitvā appossukkā vihareyyāma, yaṁnūna mayaṁ sāsanopakārupāye sampādetvā visesato ca ādhunikapāvacanapotthakesu dissamāne saṁsayaṭṭhānīye pamādalekhapāṭhe saṁsodhetukāmānaṁ mahātherānaṁ ajjhāsayaṁ paripūretvā Buddhasāsanaṁ anuggaṇheyyāmā"ti, atha te sabbepi sāsanānuggahāya katasanniṭṭhānā ahesuṁ.

Anuggahitukāmehipi ca tehi na sakkā āṇāya kātuṁ vinā mahājanacchandasañjātopadesena, mahājanappatinidhibhūtā hi etarahi Marammikā rājāno, upadeso ca santhāgārasamitiyaṁ mahājanappatinidhibhūtānaṁ matisajīvānaṁ chandeneva samuppajjati, tasmā Buddhasāsanānuggahāya santhāgārasamitiyaṁ ekaṁ dhammupadesaṁ paññāpetvā **Buddhasāsanasamiti** nāma mahāsamiti samuṭṭhāpitā. Tassā kho pana samitiyā sabhāpati hoti *Thado*sirīsudhammopādhidhārī ***Sir*** **U Thwin**vhayo mahāseṭṭhi, upasabhāpati pana *Thado*sirīsudhammopādhidhārīyeva **U Thein Maung**vhayo padhānaḍḍavinicchayamandiramhi mahākkhadassādhipati, sabbakammavidhāyako pana

hitadharo *Thado*mahāsaresīthūpādhiko **U Chan Htun**vhayo upadesikādhipatipadhānanītivedimahāmantī. Bhaṇḍuppādako pana raṭṭhissarānaṁ patinidhibhūto **U Win** nāmadheyyo sāsanaṭṭhānikamahāmatto.

Atha te Buddhasāsanasamitikā "yāyeva kho panatthāya samuṭṭhāpitāyaṁ samiti, tadatthamidāni visesato kāhāmā"ti Marammaraṭṭhebhipākaṭaguṇasamudayasamudite tattha tattha padhānanāyakabhūte paropaṇṇāsamahāthere dīghadassino nimantiya evamārocesuṁ "ayaṁ bhante amhākaṁ Buddhasāsanamahāsamiti Buddhasāsanānuggahatthāyeva raṭṭhissarānaṁ dhammupadesena samuṭṭhāpitā, sacedāni bhante pubbe viya dhammasaṅgītiṁ katvā sāsanaṁ paggaṇhituṁ yujjeyya, mahātherā ca tathā kātumiccheyyuṁ, vissatthāva bhante karontu, mayaṁ tattha kāyañāṇapaccayabalehi niravasesaṁ byāvaṭā bhavissāmā"ti.

Atha kho te mahātherā "dhammasaṅgītiṁ karissāmā"ti katasanniṭṭhānā evaṁ pativedesuṁ "kattabbāyevesā dhammasaṅgīti, nesā na kattabbā, tasmā mayaṁ dāni piṭakapotthakāni pañcamasaṅgītisilālekhāya samānetvā tāniyeva sarīraṁ katvā pāḷisaṁsodhanapubbaṅgamaṁ dhammasaṅgītiṁ kassāma, yāya ādhunikapotthakesu paramparāparivattanavasena sañjātā pamādalekhapāṭhā ca nirākarīyissanti, visodhitañca suparisuddhaṁ pāvacanamūlaṁ labhitvā taṁ muddāpetvā sakalaloke nānāraṭṭhesu nānādesesu byāpanavasena Buddhasāsanassa ciraṭṭhiti ca sādhiyissati, sabbe ca Theravādikā raṭṭhā Marammaraṭṭhasahitā ekato hutvā Buddhasāsanaṁ abhūtapubbapaggahena paggaṇhituṁ labhissanti, sā ca purimikā pañca saṅgītiyo upanidhāya **chaṭṭhasaṅgīti** nāma bhavissati, tañca sabbaṁ bhavissati bahujanahitāya bahujanasukhāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṁ, bahūni panettha āvassakakiccāni paṭikacceva samādapetabbāni tumhākamāyattāni, tasmā saṅgītikālavavatthānādikiccaṁ tumhākaṁyeva bhāro hotū"ti.

Atha te Buddhasāsanasamitikā sāsanapālakānaṁ mahātherānaṁ chandañca ruciñca samādāya ovādañca sirasā sampaṭicchitvā therānaṁ ceva attano ca kattabbakiccānaṁ pariniṭṭhānasamayaṁ sallakkhetvā "ayaṁ chaṭṭhasaṅgīti Sammāsambuddhaparinibbānato catussatādhikānaṁ dvinnaṁ vassasahassānamupari

aṭṭhanavutime vasse vesākhapuṇṇamito paṭṭhāya ārabhitabbā, dve ca vassāni kattabbā, pañcannaṁ ca sāsanavassasahassānamupaḍḍhavasse vesākhapuṇṇamiyaṁyeva pariniṭṭhāpetabbā"ti saṅgītikālaṁ vavatthapesuṁ.

Tato paṭṭhāya ca te punappunaṁ sannipatitvā sammantayitvā saṅgītiyā pubbakiccesu nirantaraṁ byāvaṭā honti, "mahantaṁ kho Jinasāsanaṁ mahatiyāyevetaṁ pūjāya pūjanīyan"ti mantvā tehi kārāpitāni mahantamahantāni sāsanamandirāni, tattha saṅgītiṁ kurumānassa bhikkhusaṁghassa sukhasannisajjatthaṁ sannipātaṭṭhānabhūtaṁ mahantaṁ saṅgītimandiraṁ Yangon nāma rājadhāniyaṁ **Sirīmaṅgala**tthale **Kaba Aye** (Lokasāma) nāmakassa cetiyassa āsanne selapabbataguhāvesena kārāpitaṁ tibhūmakaṁ pāyaso silā-iṭṭhakāyomayaṁ, evaṁ mahantampetaṁ ekasaṁvacchareneva pariniṭṭhāpitaṁ iddhiyā maññe nimmitaṁ, tañca bahi ṭhatvā apekkhattaṁ sayaṁjātaselapabbato viya dissati, anto pavisitvā olokayataṁ pana olokitolokitaṭṭhānato dassanīyaṁ pāsādikaṁ ramaṇīyaṁ atittikarameva hutvā devavimānamiva khāyati. Tassa panāvidūre aḍḍhateyyānaṁ saṅgītikārabhikkhusahassānaṁ nivāsappahonakā cattāro iṭṭhakamayā mahāpāsādā ceva iṭṭhakamayāyeva bhojanamahāsālā ca mahāsīmāpāsādādayo ca muddaṇayantasālā ca tatheva kārāpitā.

Mahātherāpi ca "saṅgītikiccaṁ nāma therādheyyaṁ, therānaṁ ovādeneva kattabbaṁ, na vinā tena, tasmā bhikkhusaṁghassa ceva upāsakānañca sabbampi saṅgītipaṭibaddhamovādaṁ dātuṁ bhavitabbamettha ovādadāyakasaṁghasabhāyapī"ti Marammaraṭṭhadhajūpame aggamahāpaṇḍitopādhidhārino ca raṭṭhovādācariyasammate ca raṭṭhavinayadharasammate ca aññe cābhipākaṭagarubhāvanīyādiguṇagaṇasamaṅginoti parosataṁ nāyakamahāthere uccinitvā "chaṭṭhasaṅgīti-ovādācariyasaṁghanāyakasabhaṁ" nāmekaṁ padhānamahāsaṁghasabhaṁ patiṭṭhāpesuṁ, te ca nāyakamahātherā Sambuddhavacanaratanākarapārage vividhasatthantaragahanāsaṅgacārine therānuthere pañcavīsatimatte samuccinitvā "chaṭṭhasaṅgītidhurandharasabhā"ti ca sammannitvā tassā sabhāya bhāraṁ niyyātesuṁ sabbāni saṅgītipaṭibaddhakiccāni saṁvidahituṁ. Te ca saṅgītidhurandharasabhikā therā sakalamarammaraṭṭhe **Nyaung Yan Sayadaw**ti abhipākaṭaṁ "Aggamahāpaṇḍito" pādhinā ceva "Abhidhajamahāraṭṭhagurū" pādhinā cāti

dvīhi Marammaraṭṭhissarasamappitopādhīhi virājitaṁ jātiyā āsītivassikaṁ upasampadāya saṭṭhivassaṁ "Bhadantarevataṁ" nāma mahātheravaraṁ sabhāpatiṁ katvā Tepiṭake Buddhavacane ceva nānāsatthesu ca kovide dhammācariyakavipadappatte bhikkhū uccinitvā aṭṭhadasādivaggavasena parosataṁ pāḷivisodhakavagge ceva sambahule ca paṭivisodhakavagge bandhāpetvā visodhanappaṭivisodhanehi Buddhavacanaṁ suparisuddhattaṁ paṭipāpetvā dhammasaṅgītimakaṁsu yathā taṁ porāṇakasaṅgītikārā.

Evaṁ saṅgītimāropitassa Tepiṭakassa Buddhavacanassa atthasaṁvaṇṇanābhūtā Aṭṭhakathāyo ca saṁvijjanti manoramāya tantinayānucchavikāya bhāsāya Ācariyabuddhaghosādīhi theravarehi katā.

Tāsampi Aṭṭhakathānaṁ sadesīyamūlehi ceva videsīyamūlehi ca saṁsanditvā Tepiṭakassa viya Buddhavacanassa visodhanapaṭivisodhanavasena mahātherā pāvacanadassino saṁvaṇṇanākovidā pāṭhasodhanamakaṁsu.

Iccevamaṭṭhakathāyo ca pamādakhalitādhika paribhaṭṭhapāṭhānaṁ nirākaraṇavasena visodhitā ceva paṭivisodhitā ca hutvā Buddhasāsanamuddaṇayantālaye samappitā suṭṭhu muddāpaṇāya.

Muddāpaṇakāle ca Piṭakattayamuddāpaṇe viya mahātheravarā mūlasodheyyapattapāṭhakehi gahaṭṭhapaṇḍitehi ceva dhammācariyabhikkhupaṇḍitehi ca anekavāraṁ parisodhitaṁ osānasodheyyapattaṁ paṭivisodhitamūlapotthakena ceva aññehi sadesa desantarika Aṭṭhakathāpotthakehi ca vividhabyākaraṇādisatthehi ca punappunaṁ saṁsandetvā suvisada paribyattakaṇḍavāra vākyaccheda saṅketatañca sampāpetvā mahatā parissamena osānasodhanamakaṁsu.

Evametāsampi ca suvisodhitānaṁ Aṭṭhakathānaṁ saṅgītibhāranitthārakā mahātherā nikhilamarammaraṭṭhe Maso Yein Sayadawti abhipākaṭaṁ "Aggamahāpaṇḍito" pādhinā ceva "Abhidhajamahāraṭṭhagurū" pādhinā cāti dvīhi Marammaraṭṭhissarasamappitopādhīhi virājitaṁ jātiyā chasattativassikaṁ upasampadāya chappaññāsavassaṁ "Bhadantasūriyābhivaṁsaṁ" nāma mahātheravaraṁ sabhāpatiṁ katvā chaṭṭhasaṅgītikārakapariyāpannehi therānutherehi saṅgamma paṭhanatthāya samārabhiṁsu yathā taṁ chaṭṭhasaṅgītidhammasaṅgāyanākāle.

Evametāsaṁ Aṭṭhakathānaṁ saṁsodhana-muddāpaṇa-sampaṭhanesu karīyamānesu raṭṭhissaragaṇe aggamahāmacco **U Nu** nāmadheyyo mahāsayo ceva Buddhasāsanasamitiyaṁ sampati bhaṇḍuppādako raṭṭhissarānaṁ patinidhibhūto **U Basaw** nāmadheyyo sāsanaṭṭhānikamahāmatto cāti-imepi taṁkiccasampādanāya pāḷisaṅgītikāle viya mahussāhena byāvaṭā honti.

Iccevametāpi Aṭṭhakathāyo theravādīnekāyikavibudhappamukhānaṁ satthāgamaratanālayasāragāhīnaṁ veyyākaraṇakesarīnaṁ accantanimmalañāṇavārinā paridhovitā saṅgamma ca paṭhitā, tā vibudhappavarekagocarā vimuttirasassādadāyiniyo Piṭakattayassatthaṁ paribyattaṁ pakāsentiyo ciraṁ vilasantiyo lokatthasiddhiṁ sādhayantūti.

Tenetaṁ vuccati—

1. Mūlakaṁ pariyattīva, sāsanassa Mahesino.
   Pariyattippamāṇā hi, ciraṁ saddhammasaṇṭhiti.

2. Tasmā taṁ rakkhituṁ therā, dhammasaṅgāhakā purā.
   Rājāno upanissāya, akaṁsu dhammasaṅgahe.

3. **Paṭhamaṁ** dhammasaṅgītiṁ, **Ajātasattu**rājino.
   Anuggahena katvāna, pālayuṁ Jinasāsanaṁ.

4. **Dutiyaṁ** tu tathā katvā, **Kālāsokassa** rājino.
   Kāle tamupanissāya, pālayuṁ Jinasāsanaṁ.

5. **Tatiyaṁ**pica katvāna, **Dhammāsokassa** rājino.
   Anuggahena Buddhassa, sāsanaṁ abhipālayuṁ.

6. **Catutthiṁ** pana Laṅkāyaṁ, **Vaṭṭagāmaṇi**rājino.
   Kālamhi potthakāruḷhaṁ, katvāna pālayuṁ tathā.

7. Imasmiṁ Marammaraṭṭhepi, **Mindon**nāma narādhipaṁ.
   Rajjaṁ samanusāsantaṁ, ratanattayamāmakaṁ.

8. Sannissāya mahātherā, thirasīlā guṇākarā.
   Pañcamiṁ dhammasaṅgītiṁ, karontā sāsanaṭṭhitiṁ.

9. Patthayantā likhāpetvā, silāpaṭṭesu peṭakaṁ.
Vāyāmena mahantena, pālayuṁ Jinasāsanaṁ.

10. Itthaṁ purā mahātherā, rājāno cāpi dhammikā.
Sāsanaṁ paripālesuṁ, jīvitaṁ viya attano.

11. Tathāpi khalitādāni, dissanti Piṭakattaye.
Paramparāya lekhāya, sañjātā muddaṇena ca.

12. Disvāna te mahātherā, vācentāva Tipeṭakaṁ.
Vuccamānanayenevaṁ, cintesuṁ mantayiṁsu ca.

13. "Katvāna sādhukaṁ gantha-suddhikaṁ sāsanāyukaṁ.
Yaṁnūna dhammasaṅgītiṁ, kareyyāma mayaṁ" iti.

14. Etamatthaṁ suṇitvāna, **U Nu** nāma mahāsayo.
Marammavisaye **agga-mahāmacca**dhurandharo.

15. "Sāsanāyattakiccāni, sampādentā visesato.
Saṅgītiyañca therānaṁ, sampūrentā manorathaṁ.

16. Yathā rakkhiṁsu porāṇā, surājāno tathā mayaṁ.
Saṁrakkheyyāma Sambuddha-sāsanaṁ" iti cintiya.

17. Mahāmaccehi aññehi, saṅgamehi ca mantiya.
Suppatiṭṭhāpayitvāna, **Buddhasāsana**saṅgamaṁ.

18. Mahātherānamādāya, chandaṁ idha nivāsinaṁ.
Aññesu Sīhaḷādīsu, videsesu ca vāsinaṁ.

19. Kāretvā dhammasaṅgītiṁ, sodhetvā Satthusāsanaṁ.
Saddhammānuggahatthāya, karaṁ daḷhaparakkamaṁ.

20. **Sirīmaṅgala**vikhyāte, thalasmiṁ pavare subhe.
Cetiyassāvidūramhi, **Kaba Aye** itisaññino.

21. Guhāvesena kāretvā, mahāsaṅgītimandiraṁ.
Āvāsādiñca bhikkhūnaṁ, kāresi muddaṇālayaṁ.

22. Ganthasaṁsodhanaṁ dhamma-saṅgītiyā tu paṇḍitā.
Mahātheravarākaṁsu, satimantā punappunaṁ.

23. Muddāpente ca passitvā, mahātherehi pañcahi.
Sodheyyapattamosānaṁ, nimmalattaṁ supāpitaṁ.

24. Katvā suvisadaṁ Buddha-bhāsitaṁ Piṭakattayaṁ.
Yathā muddāpitaṁ āsi, sāsanatthaṁ Mahesino.

25. Tathā Aṭṭhakathāyo ca, saṁsodhetvā punappunaṁ.
Suṭṭhu muddāpitā honti, sabbalokatthasiddhiyāti.

Sagāthāvaggasaṁyuttaṭṭhakathā

1. Devatāsaṁyutta

1. Naḷavagga

2. Nandanavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

5. Ādittavagga

6. Jarāvagga

7. Addhavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

6. Brahmasaṁyutta

1. Paṭhamavagga

2. Dutiyavagga

7. Brāhmaṇasaṁyutta

1. Arahantavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

Mātikā Piṭṭhaṅka

9. Vanasaṁyutta

10. Yakkhasaṁyutta

Sagāthāvaggasaṁyuttaṭṭhakathāya mātikā niṭṭhitā.

Sagāthāvagga

Saṁyuttaṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Karuṇāsītalahadayaṁ, paññāpajjotavihatamohatamaṁ,
Sanarāmaralokagaruṁ, vande **Sugataṁ** gativimuttaṁ.

Buddhopi Buddhabhāvaṁ, bhāvetvā c'eva sacchikatvā ca,
Yaṁ upagato gatamalaṁ, vande tamanuttaraṁ **dhammaṁ.**

Sugatassa orasānaṁ, puttānaṁ mārasenamathanānaṁ,
Aṭṭhannampi samūhaṁ, sirasā vande **ariyasaṁghaṁ.**

Iti me pasannamatino, ratanattayavandanāmayaṁ puññaṁ,
Yaṁ suvihatantarāyo, hutvā tass'ānubhāvena.

Saṁyuttavaggapaṭima-ṇḍhitassa **Saṁyutta-āgamavarassa,**
Buddhānubuddhasaṁva-ṇṇitassa ñāṇappabhedajananassa,
Atthappakāsanatthaṁ, **Aṭṭhakathā** ādito vasisatehi[1],
Pañcahi yā saṅgītā, anusaṅgītā ca pacchāpi.

Sīhaḷadīpaṁ pana ā-bhatātha vasinā Mahāmahindena,
Ṭhapitā Sīhaḷabhāsāya, dīpavāsīnamatthāya,

---

1. Vasīsatehi (Syā)

Apanetvāna tato'haṁ, Sīhaḷabhāsaṁ manoramaṁ bhāsaṁ.
Tantinayānucchavikaṁ, āropento vigatadosaṁ.

Samayaṁ avilomento, therānaṁ theravaṁsadīpānaṁ[1].
Sunipuṇavinicchayānaṁ, Mahāvihāre nivāsīnaṁ[2].

Hitvā punappunāgata-matthaṁ atthaṁ pakāsayissāmi.
Sujanassa ca tuṭṭhatthaṁ, ciraṭṭhatatthañca dhammassa.

Sāvatthipabhūtīnaṁ, nagarānaṁ vaṇṇanā katā heṭṭhā.
Saṅgītīnaṁ dvinnaṁ, yā me atthaṁ vadantena.

Vitthāravasena sudaṁ, vatthūni ca yāni tattha vuttāni.
Tesampi na idha bhiyyo, vitthārakathaṁ karissāmi.

Suttānaṁ pana atthā, na vinā vatthūhi ye pakāsanti[3].
Tesaṁ pakāsanatthaṁ, vatthūnipi dassayissāmi.

Sīlakathā dhutadhammā, kammaṭṭhānāni c'eva sabbāni.
Cariyāvidhānasahito, jhānasamāpattivitthāro.

Sabbā ca abhiññāyo, paññāsaṅkalananicchayo[4] c'eva.
Khandhādhātāyatani-ndriyāni ariyāni c'eva cattāri.

Saccāni paccayākā-radesanā suparisuddhanipuṇanayā.
Avimuttatantimaggā, vipassanābhāvanā c'eva.

Iti pana sabbaṁ yasmā, **Visuddhimagge** mayā suparisuddhaṁ.
Vuttaṁ tasmā bhiyyo, na taṁ idha vicārayissāmi.

"Majjhe **Visuddhimaggo**, esa catunnampi āgamānañhi.
Ṭhatvā pakāsayissati, tattha yathābhāsitamatthaṁ".

Icceva kato tasmā, tampi gahetvāna saddhimetāya.
Aṭṭhakathāya vijānatha, Saṁyuttavinissitaṁ atthanti.

---

1. Theravaṁsappadīpānaṁ (Syā), theravaṁsapadipānaṁ (Ka)
2. Mahāvihārādhivāsīnaṁ (Sī, Syā)
3. Pakāsenti (Syā, Ka)
4. Paññāsakalananicchayo (Syā), paññāsaṅgahavinicchayo (Ka)

1. Devatāsaṁyutta

1. Naḷavagga

1. Oghataraṇasuttavaṇṇanā

Tattha **Saṁyuttāgamo** nāma Sagāthāvaggo Nidānavaggo Khandhakavaggo Saḷāyatanavaggo Mahāvaggoti pañcavaggo hoti, suttato—

Satta suttasahassāni, satta suttasatāni ca.
Dvāsaṭṭhi ceva suttāni, eso Saṁyuttasaṅgaho.

Bhāṇavārato bhāṇavārasataṁ hoti. Tassa vaggesu **Sagāthāvaggo** ādi, suttesu **Oghataraṇasuttaṁ.** Tassāpi "evaṁ me sutan"ti-ādikaṁ āyasmatā Ānandena paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttaṁ nidānamādi. Sā panesā paṭhamamahāsaṅgīti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya ādimhi vītthāritā, tasmā sā tattha vitthāritanayeneva veditabbā.

1. Yaṁ panetaṁ "evaṁ me sutan"ti-ādikaṁ nidānaṁ, tattha **evan**ti nipātapadaṁ. **Me**ti-ādīni nāmapadāni. **Sāvatthiyaṁ vīharatī**ti ettha **vī**ti upasaggapadaṁ, **haratī**ti ākhyātapadanti iminā tāva nayena padavibhāgo veditabbo.

Atthatto pana **evaṁ**saddo tāva upamūpadesasampahaṁ sanagarahaṇavacanasampaṭiggahākāranidassanāvadhāraṇādi-anekatthappabhedo. Tathā hesa "evaṁ jātena maccena, kattabbaṁ kusalaṁ bahun"ti evamādīsu[1] upamāyaṁ āgato. "Evaṁ te abhikkamitabbaṁ, evaṁ te paṭikkamitabban"ti-ādīsu[2] upadese. "Evametaṁ Bhagavā, evametaṁ Sugatā"ti-ādīsu[3] sampahaṁsane. "Evamevaṁ[4] panāyaṁ vasalī yasmiṁ vā tasmiṁ vā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṁ bhāsatī"ti-ādīsu[5] garahaṇe. "Evaṁ bhanteti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosun"ti-ādīsu[6] vacanasampaṭiggahe. "Evaṁ byā kho ahaṁ bhante Bhagavatā dhammaṁ desitaṁ ājānāmī"ti-ādīsu[7]

---

1. Khu 1. 21 piṭṭhe. 2. Aṁ 1. 439 piṭṭhe. 3. Aṁ 1. 193 piṭṭhe.
4. Evameva (Ka) 5. Saṁ 1. 162 piṭṭhe. 6. Ma 1. 1 piṭṭhe.
7. Ma 1. 325 piṭṭhe.

ākāre. “Ehi taṁ māṇavaka, yena samaṇo Ānando tenupasaṅkama, upasaṅkamitvā mama vacanena samaṇaṁ Ānandaṁ appābādhaṁ appātaṅkaṁ lahuṭṭhānaṁ balaṁ phāsuvihāraṁ puccha ‘Subho māṇavo Todeyyaputto bhavantaṁ Ānandaṁ appābādhaṁ appātaṅkaṁ lahuṭṭhānaṁ balaṁ phāsuvihāraṁ pucchatī’ti, evañca vadehi ‘sādhu kira bhavaṁ Ānando yena Subhassa māṇavassa Todeyyaputtassa nivesanaṁ, tenupasaṅkamatu anukampaṁ upādāyā’ti”ādīsu[1] nidassane. “Taṁ kiṁ maññatha kālāmā, ime dhammā kusalā vā akusalā vāti. Akusalā bhante. Sāvajjā vā anavajjā vāti. Sāvajjā bhante. Viññugarahitā vā viññuppasatthā vāti. Viññugarahitā bhante. Samattā samādinnā ahitāya dukkhāya saṁvattanti vā no vā, kathaṁ vo ettha hotīti. Samattā bhante samādinnā ahitāya dukkhāya saṁvattanti, evaṁ no ettha hotī”ti-ādīsu[2] avadhāraṇe. Svāyamidha ākāranidassanāvadhāraṇesu daṭṭhabbo.

Tattha ākāratthena **evaṁ**saddena etamatthaṁ dīpeti—nānānayanipuṇaṁ anekajjhāsayasamuṭṭhānaṁ atthabyañjanasampannaṁ vividhapāṭihāriyaṁ dhammatthadesanāpaṭivedhagambhīraṁ sabbasattānaṁ sakasakabhasānrrūpato sotapathamāgacchantaṁ tassa Bhagavato vacanaṁ sabbappakārena ko samattho viññātuṁ, sabbathāmena pana sotukāmataṁ janetvāpi evaṁ me sutaṁ, mayāpi ekenākārena sutanti.

Nidassanatthena “nāhaṁ sayambhū, na mayā idaṁ sacchikatan”ti attānaṁ parimocento “evaṁ me sutaṁ, mayāpi evaṁ sutan”ti idāni vattabbaṁ sakalasuttaṁ nidasseti.

Avadhāraṇatthena “etadaggaṁ bhikkhave mama sāvakānaṁ bhikkhūnaṁ bahussutānaṁ yadidaṁ Ānando, gatimantānaṁ, satimantānaṁ, dhitimantānaṁ, upaṭṭhākānaṁ yadidaṁ Ānando”ti[3] evaṁ Bhagavatā, “āyasmā Ānando atthakusalo dhammakusalo byañjanakusalo niruttikusalo pubbāparakusalo”ti[4] evaṁ Dhammasenāpatinā ca pasatthabhāvānrrūpaṁ attano dhāraṇabalaṁ dassento sattānaṁ sotukāmataṁ janeti “evaṁ me sutaṁ, tañca kho atthato vā byañjanato vā anūnamanadhikaṁ, evameva na aññathā daṭṭhabban”ti.

1. Di 1. 188 piṭṭhe.
2. Aṁ 1. 190 piṭṭhe.
3. Aṁ 1. 25 piṭṭhe.
4. Aṁ 2. 177 piṭṭhe.

Mesaddo tīsu atthesu dissati. Tathā hissa "gāthābhigītaṁ me abhojaneyyan"ti-ādīsu[1] mayāti attho. "Sādhu me bhante Bhagavā saṁkhittena dhammaṁ desetū"ti-ādīsu[2] mayhanti attho. "Dhammadāyādā me bhikkhave bhavathā"ti-ādīsu[3] mamāti attho. Idha pana "mayā sutan"ti ca "mama sutan"ti ca atthadvaye yujjati.

Sutanti ayaṁ **suta**saddo sa-upasaggo anupasaggo ca gamanavissutakilinna-upacitā-nuyogasotaviññeyyasotadvārānusāraviññātādi-anekatthappabhedo. Tathā hissa "senāya pasuto"ti-ādīsu gacchantoti attho. "Sutadhammassa passato"ti-ādīsu[4] vīssutadhammassāti attho. "Avassutā avassutassā"ti-ādīsu[5] kilinnākilinnassāti attho. "Tumhehi puññaṁ pasutaṁ anappakan"ti-ādīsu[6] upacitanti attho. "Ye jhānapasutā dhīrā"ti-ādīsu[7] jhānānuyuttāti attho. "Diṭṭhaṁ sutaṁ mutan"ti-ādīsu[8] sotaviññeyyanti attho. "Sutadharo sutasannicayo"ti-ādīsu[9] sotadvārānusāraviññātadharoti attho. Idha panassa sotadvārānusārena upadhāritanti vā upadhāraṇanti vā attho. Mesaddassa hi mayāti atthe sati "evaṁ mayā sutaṁ, sotadvārānusārena upadhāritan"ti yujjati. Mamāti atthe sati "evaṁ mama sutaṁ, sotadvārānusārena upadhāraṇan"ti yujjati.

Evametesu tīsu padesu **evan**ti sotaviññāṇādiviññāṇakiccanidassanaṁ. **Me**ti vuttāviññāṇasamaṅgipuggalanidassanaṁ. **Sutan**ti assavanabhavapaṭikkhepato anūnānadhikāviparītaggahaṇanidassanaṁ. Tathā **evan**ti tassā sotadvāranusārena pavattāya viññāṇavīthiyā nānappakārena ārammaṇe pavattibhāvappakāsanaṁ. **Me**ti attappakāsanaṁ. **Sutan**ti dhammappakāsanaṁ. Ayañhettha saṅkhepo "nānappakārena ārammaṇe pavattāya viññāṇavīthiyā mayā na aññaṁ kataṁ, idaṁ pana kataṁ, ayaṁ dhammo suto"ti.

---

1. Khu 1. 292 piṭṭhe.
2. Saṁ 2. 285 piṭṭhe.
3. Ma 1. 15 piṭṭhe.
4. Khu 1. 88 piṭṭhe.
5. Vī 2. 276 piṭṭhe.
6. Khu 1. 9 piṭṭhe.
7. Khu 1. 40 Dhammapade.
8. Ma 1. 189 piṭṭhe.
9. Ma 1. 277 piṭṭhe.

Tathā **evan**ti niddisitabbappakāsanaṁ. **Me**ti puggalappakāsanaṁ. **Sutan**ti puggalakiccappakāsanaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yaṁ suttaṁ niddisissāmi, taṁ mayā evaṁ sutanti.

Tathā **evan**ti yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañcanagahaṇaṁ hoti, tassa nānākāraniddeso. **Evan**ti hi ayaṁ ākārapaññatti. **Me**ti katthuniddeso. **Sutan**ti visayaniddeso. Ettāvatā nānākārappavattena cittasantānena taṁsamaṅgino kattuvisaye gahaṇasanniṭṭhānaṁ[1] kataṁ hoti.

Atha vā **evan**ti puggalakiccaniddeso. **Sutan**ti viññāṇakiccaniddeso. **Me**ti ubhayakiccayuttapuggalaniddeso. Ayaṁ panettha saṅkhepo—mayā savanakiccaviññāṇasamaṅginā puggalena viññāṇavasena laddhasavanakiccavohārena sutanti.

Tattha **evan**ti ca **me**ti ca saccikaṭṭhaparamatthavasena avijjamānapaññatti. kiñhettha taṁ paramatthato atthi, yaṁ evanti vā meti vā niddesaṁ labhetha. **Sutan**ti vijjamānapaññatti. Yañhi taṁ ettha sotena upaladdhaṁ, taṁ paramatthato vijjamānanti. Tathā **evan**ti ca **me**ti ca taṁ taṁ upadāya vattabbato upādāpaññatti. **Sutan**ti diṭṭhādīni upanidhāya vattabbato upanidhāpaññatti.

Ettha ca **evan**tivacanena asammohaṁ dīpeti. Na hi sammūḷho nānappakārapaṭivedhasamattho hoti. **Sutan**ti vacanena sutassa asammosaṁ dīpeti. Yassa hi sutaṁ sammuṭṭhaṁ[2] hoti, na so kālantarena mayā sutanti paṭijānāti. Iccassa asammohena paññāsiddhi, asammosena pana satisiddhi. Tattha paññāpubbaṅgamāya satiyā byañjanāvadhāraṇasamatthatā, satipubbaṅgamāya paññāya atthapaṭivedhasamatthatā. Tadubhayasamatthatāyogena atthabyañjanasampannassa dhammakosassa anupālanasamatthato dhammabhaṇḍhāgārikattasiddhi.

Aparo nayo—**evan**ti vacanena yoniso manasikāraṁ dīpeti ayoniso manasikaroto hi nānappakārapaṭivedhābhāvato. **Sutan**ti vacanena avikkhepaṁ dīpeti vikkhittacittassa savanābhāvato. Tathā hi vikkhittacitto puggalo sabbasampattiyā vuccamānopi “na mayā sutaṁ,

1. Kattuvīsayaggahaṇasanniṭṭhānaṁ (Ka) 2. Pammuṭṭhaṁ (Sī), pamuṭhaṁ (Syā, Ka)

puna bhaṇathā"ti bhaṇati. Yoniso manasikārena cettha attasammāpaṇidhiṁ pubbe ca katapuññataṁ sādheti sammā appaṇihitattassa pubbe akatapuññassa vā tadabhāvato. Avikkhepena saddhammassavanaṁ sappurisūpanissayañca sādheti. Na hi vikkhittacitto sotuṁ sakkoti, na ca sappurise anupanissayamānassa savanaṁ atthīti.

Aparo nayo—yasmā "**evan**ti yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānattabyañjanaggahaṇaṁ hoti, tassanānākāraniddeso"ti vuttaṁ, so ca evaṁ bhaddako ākāro na sammā appaṇihitattano pubbe akatapuññassa vā hoti, tasmā **evan**ti iminā bhaddakena ākārena pacchimacakkadvayasampattimattano dīpeti. **Sutan**ti savanayogena purimacakkadvayasampattiṁ. Na hi appatirūpadese vasato sappurisūpanissayavirahitassa vā savanaṁ atthi. Iccassa pacchimacakkadvayasiddhiyā āsayasuddhi siddhā hoti, purimacakkadvayasiddhiyā payogasuddhi, tāya ca āsayasuddhiyā adhigamābyattisiddhi, payogasuddhiyā āgamabyattisiddhi. Iti payogāsayasuddhassa āgamādhigasampannassa vacanaṁ aruṇuggaṁ viya sūriyassa udayato, yoniso manasikāro viya ca kusalakammassa, arahati Bhagavato vacanassa pubbaṅgamaṁ bhavitunti ṭhāne[1] nidānaṁ ṭhapento **evaṁ me sutan**ti-ādimāha.

Aparo nayo—**evan**ti iminā nānappakārapaṭivedhadīpakena vacanena attano atthapaṭibhānapaṭisambhidāsampattisabbhāvaṁ dīpeti. **Sutan**ti iminā sotabbabhedapaṭivedhadīpakena dhammaniruttipaṭisambhidāsampattisabbhāvaṁ. **Evan**ti ca idaṁ yoniso manasikāradīpakavacanaṁ bhāsamāno "ete mayā dhammā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā"ti dīpesi. **Sutan**ti idaṁ savanayogadīpakavacanaṁ bhāsamāno "bahū mayā dhammā sutā dhātā[2] vacasā paricitā"ti dīpeti. Tadubhayenapi atthabyañjanapāripuriṁ dīpento savane ādaraṁ janeti. Atthabyañjanaparipuṇṇañhi dhammaṁ ādarena assuṇanto mahatā hitā paribāhiro hotīti ādaraṁ janetvā sakkaccaṁ dhammo sotabboti.

---

1. Tero (Sī) 2. Dhatā (Si, Syā)

Evaṁ me sutanti iminā pana sakalena vacanena āyasmā Ānando Tathāgatappaveditaṁ dhammaṁ attano adahanto asappurisabhūmiṁ atikkamati, sāvakattaṁ paṭijānanto sappurisabhūmiṁ okkamati. Tathā asaddhammā cittaṁ vuṭṭhāpeti, saddhamme cittaṁ patiṭṭhāpeti. "Kevalaṁ sutamevetaṁ mayā, tasseva pana Bhagavato vacanan"ti dīpento attānaṁ parimoceti, Satthāraṁ apadisati, Jinavacanaṁ appeti, dhammanettiṁ patiṭṭhāpeti.

Apica "evaṁ me sutan"ti attanā uppāditabhāvaṁ appaṭijānanto purimavacanaṁ[1] vivaranto "sammukhā paṭiggahitamidaṁ mayā tassa Bhagavato catuvesārajjavisāradassa dasabaladharassa āsabhaṭṭhānaṭṭhāyino sīhanādanādino sabbasattuttamassa dhammissarassa dhammarājassa dhammādhipatino dhammadīpassa dhammasaraṇassa saddhammavaracakkavattino Sammāsambuddhassa vacanaṁ, na ettha atthe vā dhamme vā pade vā byañjane vā kaṅkhā vā vimati vā kattabbā"ti sabbadevamanussānaṁ imasmiṁ dhamme assaddhiyaṁ vināseti, saddhāsampadaṁ uppādetīti. Tenetaṁ vuccati—

"Vināsayati assaddhaṁ, saddhaṁ vaḍḍheti sāsane.
Evaṁ me sutamiccevaṁ, vadaṁ Gotamasāvako"ti.

Ekanti gaṇanaparicchedaniddeso. **Samayan**ti paricchinnaniddeso. **Ekaṁ samayan**ti aniyamitaparidīpanaṁ. Tattha **samaya**saddo—

Samavāye khaṇe kāle, samūhe hetudiṭṭhisu.
Paṭilābhe pahāne ca, paṭivedhe ca dissati.

Tathā hissa "appeva nāma svepi upasaṅkameyyāma kālañca samayañca upādāyā"ti evamādīsu [2] samavāyo attho. "Ekova kho bhikkhave khaṇo ca samayo ca brahmacariyavāsāyā"ti-ādīsu [3] khaṇo. "Uṇhasamayo pariḷāhasamayo"ti-ādīsu [4] kālo. "Mahāsamayo pavanasmin"ti-ādīsu [5] samūho. "Samayopi kho te Bhaddāli appaṭividdho ahosi, Bhagavā kho Sāvatthiyaṁ viharati, Bhagavāpi maṁ jānissati 'Bhaddāli nāma bhikkhu Satthusāsane sikkhāya aparipūrakārī'ti. Ayampi kho

---

1. Purimasavanaṁ (Sī, Syā)
2. Di 1. 188 piṭṭhe.
3. Aṁ 3. 61 piṭṭhe.
4. Vi 2. 155 piṭṭhe.
5. Dī 2. 203 piṭṭhe.

te Bhaddāli samayo appaṭividdho ahosī"ti-ādīsu[1] hetu. "Tena kho pana samayena uggāhamāno paribbājako samaṇamuṇḍikāputto[2] samayappavādake tindukācīre ekasālake Mallikāya ārāme paṭivasatī"ti-ādīsu[3] diṭṭhi.

"Diṭṭhe dhamme ca yo attho, yo cattho samparayiko.
Atthābhisamayā dhīro, paṇḍitoti pavuccatī"ti—

Ādīsu[4] paṭilābho. "Sammā mānābhisamayā antamakāsi dukkhassā"ti-ādīsu[5] pahānaṁ. "Dukkhassa pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho abhisamayaṭṭho"ti-ādīsu[6] paṭivedho. Idha panassa kālo attho. Tena saṁvacchara-utumāsaḍḍhamāsarattidivapubbaṇhamajjhanhikasāyanhapaṭhamamajjhimapacchimayāmamuhuttādīsu kālappabhedabhūtesu samayesu ekaṁ samayanti dīpeti.

Tattha kiñcāpi etesu saṁvaccharādīsu samayesu yaṁ yaṁ suttaṁ yasmiṁ yasmiṁ saṁvacchare utumhi māse pakkhe rattibhāge divasabhāge vā vuttaṁ, sabbaṁ taṁ therassa suviditaṁ suvavatthāpitaṁ paññāya. Yasmā pana "evaṁ me sutaṁ asukasaṁvacchare asuka-utumhi asukamāse asukapakkhe asukarattibhāge asukadivasabhāge vā"ti evaṁ vutte na sakkā sukhena dhāretuṁ vā uddisituṁ vā uddisāpetuṁ vā, bahu ca vattabbaṁ hoti, tasmā ekeneva padena tamatthaṁ samodhānetvā "ekaṁ samayan"ti āha.

Ye vā ime gabbhokkantisamayo[7] jātisamayo saṁvegasamayo abhinikkhamanasamayo dukkarakārikasamayo māravijayasamayo abhisambodhisamayo dṭṭhadhammasukhavihārasamayo desanāsamayo parinibbānasamayoti evamādayo Bhagavato devamanussesu ativiya suppakāsā anekakālappabhedā eva samayā, tesu samayesu desanāsamayasaṅkhātaṁ ekaṁ samayanti dīpeti. Yo cāyaṁ ñāṇakaruṇākiccasamayesu karuṇākiccasamayo, attahitaparahitapaṭipattisamayesu

---

1. Ma 2. 102 piṭṭhe.
2. Samaṇamaṇḍikāputto (Sī)
3. Ma 2. 214 piṭṭhe.
4. Saṁ 1. 90 piṭṭhe.
5. Ma 1. 15 piṭṭhe.
6. Khu 9. 293 Paṭisambhidāmagge.
7. Gabbhavokkantisamayo (Ka)

parahitapaṭipattisamayo, sannipatitānaṁ karaṇīyadvayasamayesu dhammikathāsamayo, desanāpaṭipattisamayesu desanāsamayo, tesupisamayesu aññataraṁ sandhāya "ekaṁ samayan"ti āha.

Kasmā panettha yathā abhidhamme "yasmiṁ samaye kāmāvacaran"ti ca ito aññesu suttapadesu "yasmiṁ samaye bhikkhave bhikkhu vivicceva kāmehī"ti ca bhummavacanena niddeso kato, vinaye ca "tena samayena Buddho Bhagavā"ti karaṇavacanena, tathā akatvā "ekaṁ samayan"ti upayogavacanena niddeso katoti. Tattha tathā, idha ca aññathā atthasambhavato. Tattha hi abhidhamme ito aññesu suttapadesu ca adhikaraṇattho bhāvenabhāvalakkhaṇattho ca sambhavati. Adhikaraṇañhi kālattho samūhattho ca samayo, tattha vuttānaṁ phassādidhammānaṁ khaṇasamavāyahetusaṅkhātassa ca samayassa bhāvena tesaṁ bhāvo lakkhīyati. Tasmā tadatthajotanatthaṁ tattha bhummavacananiddeso kato.

Vinaye ca hetu-attho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo Sāriputtādīhipi dubbiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena ca sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpadapaññattihetuñca apekkhamāno Bhagavā tattha tattha vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṁ tattha karaṇavacanena niddeso kato.

Idha pana aññasmiṁ ca evaṁjātike accantasaṁyogattho sambhavati. Yañhi samayaṁ Bhagavā imaṁ aññaṁ vā suttantaṁ desesi, accantameva taṁ samayaṁ karuṇāvihārena vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṁ idha upayoghavacananiddeso katoti.

Tenetaṁ vuccati—

"Taṁ taṁ atthamapekkhitvā, bhummena karaṇena ca.
Aññatra samayo vutto, upayogena so idhā"ti.

Porāṇā pana vaṇṇayanti—"tasmiṁ samaye"ti vā "tena samayenā"ti vā "ekaṁ samayan"ti[1] vā abhilāpamattabhedo esa, sabbattha

---

1. Taṁ samayanti (Sī, Syā)

bhummameva atthoti. Tasmā "ekaṁ samayan"ti vuttepi "ekasmiṁ samaye"ti attho veditabbo.

Bhagavāti garu[1]. Garuṁ hi loke "Bhagavā"ti vadanti. Ayañca sabbaguṇavisiṭṭhatāya sabbasattānaṁ garu, tasmā "Bhagavā"ti veditabbo. Porāṇehipi vuttaṁ—

"Bhagavāti vacanaṁ seṭṭhaṁ, Bhagavāti vacanamuttamaṁ.
Garu gāravayutto so, Bhagavā tena vuccatī"ti.

Apica—

"Bhagyavā bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā.
"Bhattavā vantagamano, bhavesu Bhagavā tato"ti—

Imissā gāthāya vasenassa padassa vitthārato attho veditabbo. So ca **Visuddhimagge**[2] Buddhānussatiniddese vuttoyeva.

Ettāvatā cettha **evaṁ me sutan**ti vacanena yathāsutaṁ dhammaṁ dassento[3] Bhagavato dhammasarīraṁ[4] paccakkhaṁ karoti. Tena "nayidaṁ atikkantasatthukaṁ pāvacanaṁ, ayaṁ vo Satthā"ti Satthu adassanena ukkaṇṭhitaṁ janaṁ samassāseti. **Ekaṁ samayaṁ Bhagavā**ti vacanena tasmiṁ samaye Bhagavato avijjamānabhāvaṁ dassento rūpakāyaparinibbānaṁ sādheti[5]. Tena "evaṁvidhassa nāma ariyadhammassa desako[6] dasabaladharo vajirasaṅghātasamānakāyo sopi Bhagavā parinibbuto, kena aññena jīvite āsā janetabbā"ti jīvitamadamattaṁ janaṁ saṁvejeti, saddhamme cassa ussāhaṁ janeti. **Evan**ti ca bhaṇanto desanāsampattiṁ niddisati. **Me sutan**ti sāvakasampattiṁ. **Ekaṁ samayan**ti kālasampattiṁ. **Bhagavā**ti desakasampattiṁ.

Sāvatthiyanti evaṁnāmake nagare. Samīpatthe cetaṁ bhummavacanaṁ. **Viharatī**ti avisesena iriyāpathadibbabra-ariyavihāresu aññataravihārasamaṅgīparidīpanametaṁ. Idha pana ṭhānagamananisajjāsayanappabhedesu iriyāpathesu

---

1. Guru (Syā)
2. Vīsuddhi 1. 203 piṭṭhe.
3. Desento (Sī, Syā)
4. Dhammakāyaṁ (Ka)
5. Sāveti (Sī, Syā)
6. Desetā (Sī, Syā)

aññatara-iriyāpathasamāyogaparidīpanaṁ, tena ṭhitopi gacchantopi nisinnopi sayānopi Bhagavā viharaticceva veditabbo. So hi ekaṁ iriyāpathabādhanaṁ aññena iriyāpathena vicchinditvā aparipatantaṁ attabhāvaṁ harati pavatteti, tasmā "viharatī"ti vuccati.

Jetavaneti Jetassa rājakumārassa vane. Taṁ hi tena ropitaṁ saṁvaḍḍhitaṁ paripālitaṁ ahosi, tasmā "Jetavanan"ti saṅkhaṁ gataṁ. Tasmiṁ Jetavane. **Anāthapiṇḍikassa ārāme**ti Anāthapiṇḍikena gahapatinā catupaññāsahiraññakoṭipariccāgena Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa niyyātitattā "Anāthapiṇḍikassa ārāmo"ti saṅkhaṁ gate ārāme. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana papañcasūdaniyā Majjhimaṭṭhakathāya Sabbāsavasuttavaṇṇanāyaṁ[1] vutto.

Tattha siyā—yadi tāva Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati, "Jetavane"ti na vattabbaṁ. Atha tattha viharati, "Sāvatthiyan"ti na vattabbaṁ. Na hi sakkā ubhayattha ekaṁ samayaṁ viharituntі. Na kho panetaṁ evaṁ daṭṭhabbaṁ.

Nanu avocumha "samīpatthe bhummavacanan"ti. Tasmā yathā Gaṅgāyamunādīnaṁ samīpe goyūthāni carantāni "Gaṅgāyaṁ caranti, Yamunāyaṁ carantī"ti vuccati, evamidhāpi yadidaṁ Sāvatthiyā samīpe Jetavanaṁ, tattha viharanto vuccati "Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane"ti. Gocaragāmanidassanatthaṁ hissa Sāvatthivacanaṁ, pabbajitānurūpanivāsaṭṭhānanidassanatthaṁ sesavacanaṁ.

Aññatarā devatāti nāmagottavasena apākaṭā ekā devatāti attho. "Abhijānāti no bhante Bhagavā ahu ñātaññatarassa[2] mahesakkhassa yakkhassa saṁkhittena taṇhāsaṅkhayavimuttiṁ bhāsitā"ti[3] ettha pana abhiññāto Sakkopi devarājā "aññataro"ti vutto. "Devatā"ti ca idaṁ devānampi devadhītānampi sādhāraṇavacanaṁ. Imasmiṁ panatthe devo[4] adhippeto, so ca kho rūpāvacarānaṁ devānaṁ aññataro.

Abhikkantāya rattiyāti ettha abhikkanta-saddo khayasundarābhirūpa-abbhānumodanādīsu dissati. Tattha "abhikkantā bhante ratti, nikkhanto paṭhamo

1. Ma-Ṭṭha 1. 62 piṭṭhe.
2. Ahutaṁyeva aññatarassa (Sī), ahunaṁyeva aññatarassa (Syā)
3. Abhāsitthāti (Ka) Ma 1. 322 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
4. Devaputto (Sī)

yāmo, ciranisinno bhikkhusaṁgho, uddisatu bhante Bhagavā bhikkhūnaṁ pātimokkhan"ti evamādīsu[1] khaye dissati. "Ayaṁ imesaṁ catunnaṁ puggalānaṁ abhikkantataro ca paṇītataro cā"ti evamādīsu[2] sundare.

"Ko me vandati pādāni, iddhiyā yasasā jalaṁ.
Abhikkantena vaṇṇena, sabbā obhāsayaṁ disā"ti—

Evamādīsu[3] abhirūpe. "Abhikkantaṁ bho Gotama, abhikkantaṁ bho Gotamā"ti evamādīsu[4] abbānumodane. Idha pana khaye. Tena abhikkantāya rattiyā, parikkhīṇāya rattiyāti vuttaṁ hoti. Tatthāyaṁ devaputto majjhimayāmasamanantare āgatoti veditabbo. Niyāmo hi kiresa devatānaṁ yadidaṁ Buddhānaṁ vā Buddhasāvakānaṁ vā upaṭṭhānaṁ āgacchantā majjhimayāmasamanantareyeva āgacchanti.

Abhikkantavaṇṇāti idha **abhikkanta**-saddo abhirūpe, **vaṇṇa**-saddo pana chavithutikulavaggakāraṇasaṇṭhānappamāṇarupāyatanādīsu dissati. Tattha "suvaṇṇavaṇṇosi Bhagavā"ti evamādīsu[5] chaviyā. "Kadā saññūḷhā[6] pana te gahapati ime samaṇassavaṇṇā"ti evamādīsu[7] thutiyaṁ. "Catthārome bho Gotama vaṇṇā"ti evamādīsu[8] kulavagge. "Atha kena nu vaṇṇena, gandhathenoti vuccatī"ti evamādīsu[9] kāraṇe. "Mahantaṁ hatthirājavaṇṇaṁ abhinimminitvā"ti evamādīsu[10] saṇṭhāne. "Tayo pattassa vaṇṇā"ti evamādīsu[11] pamāṇe. "Vaṇṇo gandho raso ojā"ti evamādīsu[12] rūpāyatane. So idha chaviyā daṭṭhabbo. Tena abhikkantavaṇṇā abhirūpacchavi, iṭṭhavaṇṇā manāpavaṇṇāti vuttaṁ hoti. Devatā hi manussalokaṁ āgacchamānā pakativaṇṇaṁ pakati-iddhiṁ jahitvā oḷarikaṁ attabhāvaṁ katvā atirekavaṇṇaṁ atireka-iddhiṁ māpetvā naṭasamajjādīni gacchantā manussā viya abhisaṅkhatena kāyena āgacchanti. Tattha kāmāvacarā anabhisaṅkhatenapi āgantuṁ sakkonti, rūpāvacarā pana

---

1. Aṁ 3. 44; Vi 4. 418 piṭṭhesu.
2. Aṁ 1. 414 piṭṭhe.
3. Khu 2. 73 Vīmānavatthusmiṁ.
4. Vi 1. 7 piṭṭhe.
5. Khu 1. 367 piṭṭhe Suttanipāte.
6. Saṁbyuḷā (Sī), sabyūṇhā (Syā)
7. Ma 2. 49 piṭṭhe.
8. Di 3. 67 piṭṭhe.
9. Saṁ 1. 206 piṭṭhe.
10. Saṁ 1. 105 piṭṭhe.
11. Vi 1. 353 piṭṭhe.
12. Abhi 1. 163 piṭṭhe.

na sakkonti. Tesaṁ hi atisukhumo attabhāvo, na tena iriyāpathakappanaṁ hoti. Tasmā ayaṁ devaputto abhisaṅkhateneva āgato. Tena vuttaṁ "abhikkantavaṇṇā"ti.

Kevalakappanti ettha **kevala**-saddo anavasesayebhuyyābhyābyāmissānatirekadaḷhatthavisaṁyogādi-anekattho. Tathā hissa "kevalaparipuṇṇaṁ parisuddhaṁ brahmacariyan"ti evamādīsu[1] anavasesattamattho. "Kevalakappā ca aṅgamaghdhā pahūtaṁ khādanīyabhojanīyaṁ ādāya upasaṅkamissantī"ti evamādīsu[2] yebhūyyatā. "Kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hotī"ti evamādīsu[3] abyāmissatā. "Kevalaṁ saddhāmattakaṁ nūna ayamāyasmā"ti evamādīsu[4] anatirekatā. "Āyasmato bhante Anuruddhassa Bāhiyo nāma saddhivihāriko kevalakappaṁ saṁghabhedāya ṭhito"ti evamādīsu[5] daḷhatthatā. "Kevalī vusitavā uttamapurisoti vuccatī"ti evamādīsu[6] visaṁyogo attho. Idha panassa anavasesattho adhippeto.

Kappa-saddo panāyaṁ abhisaddahanavohārakālapaññattichedanavikappalesasamantabhāvādi-anekattho. Tathā hissa "okappaniyametaṁ bhoto Gotamassa, yathā taṁ Arahato Sammāsambuddhassā"ti evamādīsu[7] abhisaddahanamattho. "Anujānāmi bhikkhave pañcahi samaṇakappehi balaṁ paribhuñjitun"ti evamādīsu[8] vohāro. "Yena sudaṁ niccakappaṁ viharāmī"ti evamādīsu[7] kālo. "Iccāyasmā kappo"ti evamādīsu[9] paññatti. "Alaṅkato kappitakesamassū"ti evamādīsu[10] chedanaṁ. "Kappati dvaṅgulakappo"ti evamādīsu[11] vikappo. "Atthi kappo nipajjitun"ti evamādīsu[12] leso. "Kevalakappaṁ veḷuvanaṁ obhāsetvā"ti evamādīsu[13] samantabhāvo. Idha panassa samantabhāvattho adhippeto. Tasmā **kevalakappaṁ Jetavanan**ti ettha "anavasesaṁ samantato Jetavanan"ti evamattho daṭṭhabbo.

---

1. Vi 1. 1 piṭṭhe.
2. Vi 3. 36 piṭṭhe.
3. Abhi 2. 142 piṭṭhādīsu.
4. Vi 3. 270 piṭṭhe.
5. Aṁ 1. 562 piṭṭhe.
6. Saṁ 2. 50 piṭṭhe.
7. Ma 1. 316 piṭṭhe.
8. Vi 4. 244 piṭṭhe.
9. Saṁ 2. 138 piṭṭhe.
10. Khu 2. 100 piṭṭhe.
11. Vi 4. 491 piṭṭhe.
12. Aṁ 3. 148 piṭṭhe.
13. Saṁ 1. 50 piṭṭhe.

Obhāsetvāti vatthālaṅkārasarīrasamuṭṭhitāya ābhāya pharitvā, candimā viya sūriyo viya ca ekobhāsaṁ ekapajjotaṁ karitvāti attho.

Yenāti bhummatthe karaṇavacanaṁ. **Yena Bhagavā tenupasaṅkamī**ti tasmā "yattha Bhagavā, tattha upasaṅkamī"ti evamettha attho daṭṭhabbo. Yena vā kāraṇena Bhagavā devamanussehi upasaṅkamitabbo, tena kāraṇena upasaṅkamīti evamettha attho daṭṭhabbo. Kena ca kāraṇena Bhagavā upasaṅkamitabbo? Nānappakāraguṇavisesādhigamādhippāyena, sāduphalūpabhogādhippāyena dijagaṇehi niccaphalitamahārukkho viya. **Upasaṅkamī**ti ca gatāti vuttaṁ hoti. **Upasaṅkamitvā**ti upasaṅkamanapariyosānadīpanaṁ. Atha vā evaṁ gatā tato āsannataraṁ ṭhānaṁ Bhagavato samīpasaṅkhātaṁ gantvātipi vuttaṁ hoti.

Idāni yenatthena loke aggapuggalassa upaṭṭhānaṁ āgatā, taṁ pucchitukāmā dasanakhasamodhānasamujjalaṁ añjaliṁ sirasi patiṭṭhapetvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. **Ekamantan**ti bhāvanapuṁsakaniddeso "visamaṁ candimasūriyā parivattantī"ti-ādīsu[1] viya. Tasmā yathā ṭhitā ekamantaṁ ṭhitā hoti, tathā aṭṭhāsīti evamettha attho daṭṭhabbo. Bhummatthe vā etaṁ upayogavacanaṁ. **Aṭṭhāsī**ti ṭhānaṁ kappesi. Paṇḍitā hi devamanussā garuṭṭhāniyaṁ upasaṅkamitvā āsanakusalatāya ekamantaṁ tiṭṭhanti, ayañca devo tesaṁ aññataro, tasmā ekamantaṁ aṭṭhāsi.

Kathaṁ ṭhito pana ekamantaṁṭhito hotīti? Chaṭhānadose vajjetvā. seyyathidaṁ? Atidūraṁ accāsannaṁ uparivātaṁ unnatappadesaṁ atisammukhaṁ atipacchāti. Atidūre ṭhito hi sace kathetukāmo hoti, uccāsaddena kathetabbaṁ hoti. Accāsanne ṭhito saṁghaṭṭanaṁ karoti. Uparivāte ṭhito sarīragandhena bādhati. Unnatappadese ṭhito agāravaṁ pakāseti. Atisammukhā ṭhito sace daṭṭhukāmo hoti, cakkhunā cakkhuṁ āhacca daṭṭhabbaṁ hoti. Atipacchā ṭhito sace daṭṭhukāmo hoti, gīvaṁ pasāretvā daṭṭhabbaṁ hoti. Tasmā ayampi ete cha ṭhānadose vajjetvā aṭṭhāsi. Tena vuttaṁ "ekamantaṁ aṭṭhāsī"ti.

---

1. Aṁ 1. 386 piṭṭhe.

Etadavocāti etaṁ avoca. **Kathaṁ nū**ti kāraṇapucchā, Bhagavato hi tiṇṇoghabhāvo dasasahassilokadhātuyā pākaṭo, Tenimissā devatāya tattha kaṅkhā natthi, iminā pana kareṇena "tiṇṇo"ti na jānāti, tena sā taṁ kāraṇaṁ pucchāmānā evamāha.

Mārisāti devatānaṁ piyasamudācāravacanametaṁ, niddukkhāti vuttaṁ hoti. Yadi evaṁ "yadā kho te mārisa saṅkunā saṅku hadaye samāgaccheyya, atha naṁ tvaṁ jāneyyāsi 'vassasahassaṁ me niraye pccamānassā'ti"[1] idaṁ virujjhati. Na hi nerayikasatto niddukkho nāma hoti. Kiñcāpi na niddukkho, ruḷhīsaddena pana evaṁ vuccati. Pubbe kira paṭhamakappikānaṁ niddukkhānaṁ sukhasamappitānaṁ esa vohāro, aparabhāge dukkhaṁ hotu vā mā vā, ruḷhīsaddena ayaṁ vohāro vuccateva nippadumāpi nirudakāpi vā pokkharaṇī pokkharaṇī viya.

Oghamatarīti ettha catthāro oghā kāmogho bhavogho diṭṭhogho avijjoghoti. Tattha pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo kāmogho nāma, rūpārūpabhavesu chandarāgo jhānanikanti ca bhavogho nāma, dvāsaṭṭhi diṭṭhiyā diṭṭhogho nāma, catūsu saccesu aññāṇaṁ avijjogho nāma. Tattha kāmogho aṭṭhasu lobhasahagatesu cittuppādesu uppajjati, bhavogho catūsu diṭṭhigatavippayuttalobhasahagatesu cittuppādesu uppajjati, diṭṭhogho catūsu diṭṭhigatasampayuttesu cittuppādesu uppajjati, avijjogho sabbākusalesu uppajjati.

Sabbopi cesa avahananaṭṭhena[2] rāsaṭṭhena ca oghoti veditabbo. **Avahananaṭṭhenā**ti adhogamanaṭṭhena. Ayaṁ hi attano vasaṁ gate satte adho gameti, nirayādibhedāya duggatiyaṁyeva nibbatteti, uparibhāvaṁ vā[3] nibbānaṁ gantuṁ adento adho tīsu bhavesu catūsu yonīsu pañcasu gatīsu sattasu viññāṇaṭṭhitīsu navasu sattavāsesu ca gametītipi attho. **Rāsaṭṭhenā**ti mahantaṭṭhena. Mahā heso kilesarāsi Avīcito paṭṭhāya yāva Bhavaggā patthaṭo, yadidaṁ pañcasu kāmaguṇesu chandarāgo nāma. Sesesupi eseva nayo. Evamayaṁ rāsaṭṭhenāpi

---

1. Ma 1. 413 piṭṭhe. 2. Avahanaṭhena (Syā, Ka) 3. Uparibhavañca (Sī, Ka)

oghoti veditabbo. **Atarī**ti imaṁ catubbidhampi oghaṁ kena nu tvaṁ mārisa kāraṇena tiṇṇoti pucchati.

Athassā Bhagavā pañhaṁ vissajjento **appatiṭṭhaṁ khvāhan**ti-ādimāha. Tattha **appatiṭṭhan**ti appatiṭṭhahanto. **Anāyūhan**ti anāyūhanto, avāyamantoti attho. Iti Bhagavā guḷhaṁ[1] paṭicchannaṁ katvā pañhaṁ kathesi. Devatāpi naṁ sutvā "bāhirakaṁ tāva oghaṁ tarantā nāma ṭhātabbaṭṭhāne tiṭṭhantā taritabbaṭṭhāne āyūhantā taranti, ayaṁ pana[2] Avīcito yāva Bhavaggā patthaṭaṁ[3] kilesoghaṁ kilesarāsiṁ appatiṭṭhahanto anāyūhanto atarinti āha. Kinnu kho etaṁ, kathaṁ nu kho etan"ti vimatiṁ pakkhantā[4] pañhassa atthaṁ na aññāsi.

Kiṁ pana Bhagavatā yathā satthā na jānanti, evaṁ kathanatthāya pāramiyo puretvā sabbaññutā paṭividdhāti? Na etadatthāya paṭividdhā, dve pana Bhagavato desanā niggahamukhena ca anuggahamukhena ca. Tattha ye paṇḍitamānino honti aññātepi ñātasaññino pañcasatā brāhmaṇapabbajitā viya, tesaṁ mānaniggahatthaṁ yathā na jānanti, evaṁ mūlapariyāyādisadisaṁ dhammaṁ deseti. Ayaṁ niggahamukhena desanā. Vuttampi cetaṁ "niggayha niggayhāhaṁ Ānanda vakkhāmi, pavayha pavayha Ānanda vakkhāmi, yo sāro, so ṭhassatī"ti[5]. Ye pana ujukā sikkhākāmā, tesaṁ suviññeyyaṁ katvā ākaṅkheyyasuttādisadisaṁ dhammaṁ deseti, "abhirama Tissa abhirama Tissa ahamovādena ahamanuggahena ahamanusāsaniyā"ti[6] ca ne[7] samassāseti. Ayaṁ anuggahamukhena desanā.

Ayaṁ pana devaputto mānatthaddho paṇḍitamānī, evaṁ kirassa ahosi—ahaṁ oghaṁ jānāmi, Tathāgatassa oghatiṇṇabhāvaṁ jānāmi, "iminā pana kāraṇena tiṇṇo"ti etthakamtthaṁ na jānāmi. Iti mayhaṁ ñātameva bahu[8], appaṁ aññātaṁ, tamahaṁ kathitamattameva jānissāmi. Kiṁ hi nāma taṁ Bhagavā vadeyya, yassāhaṁ atthaṁ na jāneyyanti[9]. Atha Satthā "ayaṁ kiliṭṭhavatthaṁ

1. Guyhaṁ (Syā) 2. Ayaṁ pana evaṁ (Syā) 3. Vitthataṁ (Syā)
4. Vimatipakkhandā (Ka) 5. Ma 3. 159 piṭṭhe. 6. Saṁ 2. 89 piṭṭhe.
7. Jane (Sī), nesaṁ (Ka) 8. Bahuṁ (Sī, Syā) 9. Jānāmīti (Ka)

viya raṅgajātaṁ abhabbo imaṁ mānaṁ appahāya desanaṁ sampaṭicchituṁ, mānaniggahaṁ tāvassa katvā puna nīcacittena pucchantassa pakāsessāmī"ti paṭicchannaṁ katvā pañhaṁ kathesi. Sopi nihatamāno ahosi, sā cassa nihatamānatā uttaripañhapucchaneneva veditabbā. Tassā pana pañhapucchanassa ayamattho—kathaṁ pana tvaṁ mārisa appatiṭṭhaṁ anāyūhaṁ oghamatari, yathāhaṁ jānāmi, evaṁ me kathehīti.

Athassa Bhagavā kathento **yadāsvāhan**ti-ādimāha. Tattha **yadāsvāhan**ti yasmiṁ kāle ahaṁ. Sukāro nipātamattaṁ. Yathā ca ettha, evaṁ sabbapadesu. **Saṁsīdāmī**ti paṭicchannaṁ katvā ataranto tattheva osīdāmi. **Nibbuyhāmī**ti ṭhātuṁ asakkonto ativattāmi. Iti ṭhāne ca vāyāme ca dosaṁ disvā atiṭṭhanto avāyamanto oghamatarinti evaṁ Bhagavatā pañho kathito. Devatāyapi paṭividdho, na pana pākaṭo, tassa pākaṭīkaraṇatthaṁ[1] satta dukā dassitā. Kilesavasena hi santiṭṭhanto saṁsīdati nāma, abhisaṅkhāravasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Taṇhādiṭṭhīhi vā santiṭṭhanto saṁsīdati nāma, avasesakilesānañceva abhisaṅkhārānañca vasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Taṇhāvasena vā santiṭṭhanto saṁsīdati nāma, diṭṭhivasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Sassatadiṭṭhiyā vā santiṭṭhanto saṁsīdati nāma, ucchedadiṭṭhiyā āyūhanto nibbuyhati nāma. Olīyanābhinivesā hi bhavadiṭṭhi, atidhāvanābhinivesā vibhavadiṭṭhi. Līnavasena vā santiṭṭhanto saṁsīdati nāma, uddhaccavasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Tathā kāmasukhallikānuyogavasena santiṭṭhanto saṁsīdati nāma, attakilamathānuyogavasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Sabbākusalābhisaṅkhāravasena santiṭṭhanto saṁsīdati nāma, sabbalokiyakusalābhisaṅkhāravasena āyūhanto nibbuyhati nāma. Vuttampi cetaṁ "seyyathāpi Cunda ye keci akusalā dhammā, sabbe te adhobhāgaṅgamanīyā, ye keci kusalā dhammā, sabbe te uparibhāgaṅgamanīyā"ti[2].

Imaṁ pañhavissajjanaṁ sutvāva devatā sotāpattiphale patiṭṭhāya tuṭṭhā pasannā attano tuṭṭhiñca pasādañca pakāsayantī **cirassaṁ vatā**ti gāthamāha. Tattha **cirassan**ti cirassa kālassa accayenāti attho.

---

1. Pkaṭakaraṇatthaṁ (Syā, Ka)

2. Ma 1. 54 piṭṭhe.

Ayaṁ kira devatā Kassapasammāsambuddhaṁ disvā tassa parinibbānato paṭṭhāya antarā aññaṁ Buddhaṁ na diṭṭhapubbā, tasmā ajja Bhagavantaṁ disvā evamāha. Kiṁ panimāya devatāya ito pubbe Satthā na diṭṭhapubboti. Diṭṭhapubbo vā hotu adiṭṭhapubbo vā[1], dassanaṁ upādāya evaṁ vattuṁ vaṭṭati. **Brāhmaṇan**ti bāhitapāpaṁ khīṇāsavabrāhmaṇaṁ. **Parinibbutan**ti kilesanibbānena nibbutaṁ. **Loke**ti sattaloke. **Visattikan**ti rūpādīsu ārammaṇesu āsattavisattatādīhi kāraṇehi visattikā vuccati taṇhā, taṁ visattikaṁ appatiṭṭhamānaṁ anāyūhamānaṁ tiṇṇaṁ nittiṇṇaṁ uttiṇṇaṁ cirassaṁ vata khīṇāsavabrāhmaṇaṁ passāmīti attho.

Samanuñño Satthā ahosīti tassā[2] devatāya vacanaṁ citteneva samanumodi, ekajjhāsayo ahosi. **Antaradhāyī**ti abhisaṅkhatakāyaṁ jahitvā attano pakati-upādiṇṇakakāyasmiṁyeva ṭhatvā laddhāsā[3] laddhapatiṭṭhā hutvā dasabalaṁ gandhehi ca mālehi ca pūjetvā attano bhavanaṁyeva agamāsīti.

Sāratthappakāsiniyā Saṁyuttanikāyaṭṭhakathāya

Oghataraṇasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Nimokkhasuttavaṇṇanā

2. Idāni dutiyasuttato paṭṭhāya paṭhamamāgatañca uttānatthañca pahāya yaṁ yaṁ anuttānaṁ, taṁ tadeva vaṇṇayissāma[4]. **Jānāsino**ti jānāsi nu. **Nimokkhan**ti-ādīni maggādīnaṁ nāmāni. Mggena hi sattā kilesabandhanato nimuccanti, tasmā maggo sattānaṁ **nimokkho**ti vutto. Phalakkhaṇe pana te kilesabandhanato pamuttā, tasmā phalaṁ sattānaṁ **pamokkho**ti vuttaṁ. nibbānaṁ patvā sattānaṁ sabbadukkhaṁ viviccati, tasmā nibbānaṁ **viveko**ti vuttaṁ. Sabbāni vā etāni nibbānasseva nāmāni. Nibbānaṁ hi patvā sattā sabbadukkhato nimuccanti pamuccanti viviccanti, tasmā tadeva "nimokkho pamokkho viveko"ti vuttaṁ. **Jānāmi khvāhan**ti jānāmi kho ahaṁ. Avadhāraṇattho.

---

1. Hotu diṭhapubbo vā na vā (Syā)
2. Tāya (Sī)
3. Laddhassādā (Si)
4. Vaṇṇayissāmi (Syā, Ka)

khokāro. Ahaṁ jānāmiyeva. Sattānaṁ nimokkhādijānanatthameva hi mayā samatiṁsa pāramiyo pūretvā sabbaññutaññāṇaṁ paṭividdhanti sīhanādaṁ nadati. Buddhasīhanādaṁ nāma kira etaṁ suttaṁ.

Nandībhavaparikkhayāti nandīmūlakassa kammabhavassa parikkhayena. Nandiyā ca bhavassa cātipi vaṭṭati[1]. Tattha hi purimanaye[2] nandibhavena tividhakammābhisaṅkhāravasena saṅkhārakkhandho gahito, saññāviññāṇehi taṁsampayuttā ca dve khandhā. Tehi pana tīhi khandhehi sampayuttā vedanā tesaṁ gahaṇena gahitāvāti anupādiṇṇakānaṁ catunnaṁ arūpakkhandhānaṁ appavattivasena sa-upādisesaṁ nibbānaṁ kathitaṁ hoti. **Vedanānaṁ nirodhā upasamā**ti upādiṇṇakavedanānaṁ nirodhena ca upasamena ca. Tattha vedanāgahaṇena taṁsampayuttā tayo khandhā gahitāva honti, tesaṁ vatthārammaṇavasena rūpakkhandhopi. Evaṁ imesaṁ upadiṇṇakānaṁ pañcannaṁ khandhānaṁ appavattivasena anupādisesaṁ nibbānaṁ kathitaṁ hoti. Dutiyanaye pana nandiggahaṇena saṅkhārakkhandho gahito, bhavaggahanena upapattibhavasaṅkhāto rūpakkhandho, saññādīhi sarūpeneva tayo khandhā. Evaṁ imesaṁ pañcannaṁ khandhānaṁ appavattivasena nibbānaṁ kathitaṁ hotīti veditabbaṁ. Imameva ca nayaṁ Catunikāyikabhaṇḍikatthero roceti. Iti nibbānavaseneva Bhagavā desanaṁ niṭṭhāpesīti.

Nimokkhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Upanīyasuttavaṇṇanā

3. Tatiye **upanīyatī**ti parikkhīyati nirujjhati, upagacchati vā, anupubbena maraṇaṁ upetīti attho. Yathā vā gopālena gogaṇo nīyati, evaṁ jarāya maraṇasantikaṁ upanīyatīti attho. **Jīvitan**ti jīvitindriyaṁ. **Appan**ti parittaṁ thokaṁ. Tassa dvīhākārehi parittatā veditabbā sarasaparittatāya ca khaṇaparittatāya ca. Sarasaparittatāyapi hi "yo bhikkhave ciraṁ jīvati, so vassasataṁ appaṁ vā bhiyyo"ti[3] vacanato parittaṁ. Khaṇaparittatāyapi. Paramatthato hi atiparitto sattānaṁ jīvitakkhaṇo

---

1. Vattuṁ vattati (Syā, Ka) 2. Purimanayena (Sī) 3. Dī 2. 3; Saṁ 1. 398 piṭṭhesu.

ekacittappavattimattoyeva. Yathā nāma rathacakkaṁ pavattamānampi ekeneva nemippadesena pavattati, tiṭṭhamānampi ekeneva tiṭṭhati, evamevaṁ ekacittakkhaṇikaṁ sattānaṁ jīvitaṁ, tasmiṁ citte niruddhamatte satto niruddhoti vuccati. Yathāha—atīte cittakkhaṇe jīvittha na jīvati na jīvissati, anāgate cittakkhaṇe jīvissati na jīvati na jīvittha, paccuppanne cittakkhaṇe jīvati na jīvittha na jīvissati.

Jīvitaṁ attabhāvo ca, sukhadukkhā ca kevalā.
Ekacittasamāyuttā, lahuso vattate khaṇo.

Ye niruddhā marantassa, tiṭṭhamānassa vā idha.
Sabbepi sadisā khandhā, gatā appaṭisandhikā.

Anibbattena na jāto, paccuppannena jīvati.
Cittabhaṅgā mato loko, paññatti paramatthiyāti[1].

Jarūpanītassāti jaraṁ upagatassa, jarāya vā maraṇasantikaṁ upanītassa. **Na santi tāṇā**ti tāṇaṁ leṇaṁ saraṇaṁ bhavituṁ samatthā nāma keci[2] natthi. **Etaṁ bhayan**ti etaṁ jīvitindriyassa maraṇūpagamanaṁ, āyuparittatā, jarūpanītassa tāṇābhāvoti tividhaṁ bhayaṁ bhayavatthu bhayakāraṇanti attho. **Puññāni kayirātha sukhāvahānī**ti viññū puriso sukhāvahāni sukhadāyakāni puññāni kareyya. Iti devatā rūpāvacarajjhānaṁ sandhāya pubbacetanaṁ aparacetanaṁ muñcacetanañca[3] gahetvā bahuvacanavasena "puññānī"ti āha, jhānassādaṁ jhānanikantiṁ jhānasukhañca gahetvā "sukhāvahānī"ti āha. Tassā kira devatāya sayaṁ dīghāyukaṭṭhāne brahmaloke nibbattattā heṭṭhā kāmāvacaradevesu parittāyukaṭṭhāne cavamāne upapajjamāne ca thullaphusitake[4] vuṭṭhipātasadise satte disvā etadahosi "ahovatime sattā jhānaṁ bhāvetvā aparihīnajjhānā kālaṁ katvā brahmaloke ekakappadvekappacatukappa-aṭṭhakappasoḷasakappadvattiṁsa-kappacatusaṭṭhikappappamāṇaṁ addhānaṁ tiṭṭheyyun"ti. Tasmā evamāha.

Atha Bhagavā "ayaṁ devatā aniyyānikaṁ vaṭṭakathaṁ kathetī"ti vivaṭṭamassā dassento dutiyaṁ gāthamāha. Tattha **lokāmisan**ti dve

1. Khu 7. 32 Mahāniddese.
2. Samattho nama koci (Sī)
3. Muñcacetanañca aparacetanañca (Syā)
4. Bullabusitake (Syā)

lokāmisā pariyāyena ca nippariyāyena ca. Pariyāyena tebhūmakavaṭṭaṁ lokāmisaṁ, nippariyāyena cattāro paccayā. Idha pariyāyalokāmisaṁ adhipetaṁ. Nippariyāyalokāmisampi vaṭṭatiyeva. **Santipekkho**ti nibbānasaṅkhātaṁ accantasantiṁ pekkhanto icchanto patthayantoti.

Upanīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Accentisuttavaṇṇanā

4. Catutthe **accentī**ti atikkamanti. **Kālā**ti purebhattādayo kālā. **Tarayanti rattiyo**ti rattiyo atikkamamānā puggalaṁ maraṇūpagamanāya tarayanti sīghaṁ sīghaṁ gamayanti. **Varoguṇā**ti pathamamajjhimapacchimavayānaṁ guṇā, rāsayoti attho. "Anujānāmi bhikkhave ahatānaṁ vatthānaṁ diguṇaṁ saṅghāṭin"ti[1] ettha hi paṭhalaṭṭho guṇaṭṭho. "Sataguṇā dakkhiṇā pāṭhikaṅkhitabbā"ti[2] ettha ānisaṁsaṭṭho. "Antaṁ antaguṇan"ti[3] ettha koṭṭhāsaṭṭho. "Kayirā mālāguṇe bahū"ti[4] ettha rāsaṭṭho. "Pañca kāmaguṇā"ti[5] ettha bandhanaṭṭho. Idha pana rāsaṭṭho guṇaṭṭho. Tasmā **vayoguṇā**ti vayorāsayo veditabbā. **Anupubbaṁ jahantī**ti anupaṭipāṭiyā puggalaṁ jahanti. Majjhimavaye ṭhitaṁ hi paṭhamavayo jahati, pacchimavaye ṭhitaṁ dve paṭhamamajjhimā jahanti, maraṇakkhaṇe pana tayopi vayā jahanteva. **Etaṁ bhayan**ti etaṁ kālānaṁ atikkamanaṁ, rattidivānaṁ taritabhāvo, vayoguṇānaṁ jahanabhāvoti tividhaṁ bhayaṁ. Sesaṁ purimasadisamevāti.

Accentisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Vi 3. 403 piṭṭhe.
2. Ma 3. 298 piṭṭhe.
3. Di 2. 232 piṭṭhādīsu.
4. Khu 1. 21 piṭṭhe.
5. Antaṁ antaguṇaṁ. Kayirā mālāguṇe bahū. Pañca kāmahuṇāti (Syā, Ka) Dī-Ṭṭha 1. 334; Ma-Ṭṭha 1. 360 piṭhesu ca.

5. Katichindasuttavaṇṇanā

5. Pañcame **kati chinde**ti chindanto kati chindeyya. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha ca "chinde jahe"ti atthato ekaṁ. Gāthābandhassa pana maṭṭhabhāvatthaṁ ayaṁ devatā saddapunaruttiṁ vajjayantī evamāha. **Kati saṅgātigo**ti kati saṅge atigato, atikkantoti[1] attho. Saṅgātikotipi pāṭho, ayameva attho. **Pañca chinde**ti chindanto pañca orambhāgiyasaṁyojanāni chindeyya. **Pañca jahe**ti jahanto pañcuddhambhāgiyasaṁyojanāni jaheyya. Idhāpi chindanañca jahanañca atthato ekameva, Bhagavā pana devatāya āropitavacanānrrūpeneva evamāha. Atha vā pādesu baddhapāsasakuṇo viya pañcorambhāgiyasaṁyojanāni heṭṭhā ākaḍḍhamānākārāni honti, tāni anāgāmimaggena chindeyyāti vadati. Hatthehi gahitarukkhasākhā viya pañcuddhambhāgiyasaṁyojanāni upari ākaḍḍhamānākārāni honti, tāni arahattamaggena jaheyyāti vadati. **Pañca cuttari bhāvaye**ti etesaṁ saṁyojanānaṁ chindanatthāya ceva pahānatthāya ca uttari atirekaṁ visesaṁ bhāvento saddhāpañcamāni indriyāni bhāveyyāti attho. **Pañca saṅgātigo**ti rāgasaṅgo dosasaṅgo mohasaṅgo mānasaṅgo diṭṭhisaṅgoti ime pañca saṅge atikkanto. **Ughatiṇṇoti vuccatī**ti caturoghatiṇṇoti kathīyati. Imāya pana gāthāya pañcindriyāni lokiyalokuttarāni kathitānīti.

Katichindasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Jāgarasuttavaṇṇanā

6. Chaṭṭhe **jāgaratan**ti jāgarantānaṁ. **Pañca jāgaratan**ti vissajjanagāthāyaṁ pana saddhādīsu pañcasu indriyesu jāgarantesu[2] pañca nīvaraṇā suttā nāma. Kasmā? Yasmā taṁsamaṅgīpuggalo yattha kattha katthaci nisinno vā ṭhito vā aruṇaṁ uṭṭhapentopi pamādatāya akusalasamaṅgitāya sutto nāma hoti. Evaṁ suttesu pañcasu nīvaraṇesu pañcindriyāni jāgarāni nāma[3].

---

1. Atīto atikkamantoti (Syā)
2. Jggantesu (Syā)
3. Jāgaranti nāma(Ka), jagganti nāma(Syā)

Kasmā? Yasmā taṁsamaṅgīpuggalo yattha katthaci nipajjitvā niddāyantopi appamādatāya kusalasamaṅgitāya jāgaro nāma hoti. Pañcahi pana nīvaraṇeheva kilesarajaṁ ādiyati gaṇhāti parāmasati. Purimā hi kāmacchandādayo pacchimānaṁ paccayā hontīti pañcahi indriyehi parisujjhatīti ayamattho veditabbo. Idhāpi pañcindriyāni lokiyalokuttarāneva kathitānīti.

Jāgarasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Appaṭividitasuttavaṇṇanā

7. Sattame **dhammā**ti catusaccadhammā. **Appaṭividitā**ti ñāṇena appaṭividdhā. **Paravādesū**ti dvāsaṭṭhidiṭṭhigatavādesu. Te hi ito paresaṁ titthiyānaṁ vādattā paravādā nāma. **Nīyare**ti attano dhammatāyapi gacchanti, parenapi nīyanti. Tattha sayameva sassatādīni gaṇhantā gacchanti nāma, parassa vacanena tāni gaṇhantā nīyanti nāma. **Kālo tesaṁ pabujjhitun**ti tesaṁ puggalānaṁ pabujjhituṁ ayaṁ kālo. Lokasmiñhi Buddho uppanno, dhammo desiyati, saṁgho suppaṭipanno, paṭipadā bhaddikā, ime ca pana mahājanā vaṭṭe suttā nappabujjhantīti devatā āha. **Sambhuddhā**ti sammā hetunā kāraṇena Buddhā. Cattāro hi Buddhā Sabbaññubuddho Paccekabuddho catusaccabuddho sutabuddhoti. Tattha samatiṁsa pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṁ patto Sabbaññubuddho nāma. Kappasatasahassādhikāni dve asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā sayambhutaṁ patto Paccekabuddho nāma. Avasesā khīṇāsavā catusaccabuddhā nāma. Bahussuto sutabuddho nāma. Imasmiṁ atthe tayopi purimā vaṭṭanti. **Sammadaññā**ti[1] sammā hetunā kāraṇena jānitvā. **Caranti visame saman**ti visame vā lokasannivāse visame vā sattanikāye visame vā kilesajāte samaṁ carantīti.

Appaṭividitasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Sammadaññāti (Sī, Syā)

8. Susammuṭṭhasuttavaṇṇanā

8. Aṭṭhame **susammuṭṭhā**ti paññāya appaṭividdhabhāveneva sunaṭṭhā[1]. Yathā hi dve khettāni kasitvā ekaṁ vapitvā bahudhaññaṁ adhigatassa avāpitakhettato aladdhaṁ sandhāya "bahuṁ me dhaññaṁ naṭṭhan"ti vadanto aladdhameva "naṭṭhan"ti vadati, evamidhāpi appaṭividitāva[2] susammuṭṭhā nāma. **Asammuṭṭhā**ti paññāya paṭividdhabhāveneva anaṭṭhā[3]. Sesaṁ purimasadisamevāti.

Susammuṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Mānakāmasuttavaṇṇanā

9. Navame **mānakāmassā**ti mānaṁ kāmentassa icchantassa. **Damo**ti evarūpassa puggalassa samādhipakkhiko damo natthīti vadati. "Saccena danto damasā upeto, vedantagū vusitabrahmacariyo"ti[4] ettha hi indriyasaṁvaro damoti vutto. "Yadi saccā damā cāgā, khantyā bhiyyodha vijjatī"ti[5] ettha paññā. "Dānena damena saṁyamena saccavajjena atthi puññaṁ, atthi puññassa āgamo"ti[6] ettha uposathakammaṁ. "Sakkhissasi kho tvaṁ puṇṇa iminā damūpasamena samannāgato Sunāparantasmiṁ janapade viharitun"ti[7] ettha adhivāsanakhanti. Imasmiṁ pana sutte damoti samādhipakkhikadhammānaṁ etaṁ nāmaṁ. Tenevāha "na monamatthi asamāhitassā"ti. Tattha **monan**ti catumaggañāṇaṁ, taṁ hi munātīti monaṁ, catusaccadhamme jānātīti attho. **Maccudheyyassā**ti tebhūmakavaṭṭassa. Tañhi maccuno patiṭṭhānaṭṭhena maccudheyyanti vuccati. **Pāran**ti tasseva pāraṁ nibbānaṁ. **Tareyyā**ti paṭivijjheyya pāpuṇeyya vā. Idaṁ vuttaṁ hoti—eko araññe viharanto pamatto puggalo maccudheyyassa pāraṁ na tareyya na paṭivijjheyya na pāpuṇeyyāti.

Mānaṁ pahāyāti arahattamaggena navavidhamānaṁ pajahitvā. **Susamāhitatto**ti upacārappanāsamādhīhi suṭṭu samāhitatto. **Sucetaso**ti

---

1. Sammuṭṭhā (Syā) 2. Appaṭivīditāya (Syā) 3. Amuṭṭhā (Syā)
4. Saṁ 1. 170 piṭṭhe. 5. Saṁ 1. 217; Khu 1. 307 piṭṭhesu. 6. Saṁ 2. 531 piṭṭhe.
7. Ma 3. 313; Saṁ 2. 287 piṭṭhesu.

ñāṇasampayuttatāya sundaracitto. Ñāṇavippayuttacittena hi sucetasoti na vuccati, tasmā ñāṇasampayuttena sucetaso hutvāti attho. **Sbbadhi vippamutto**ti sabbesu khandhāyatanādīsu vippamutto hutvā. **Tareyyāti** ettha tebhūmakavaṭṭaṁ samatikkamanto nibbānaṁ paṭivījjhnto taratīti paṭivedhataraṇaṁ nāma vuttaṁ. Iti imāya gāthāya tisso sikkhā kathitā honti. Kthaṁ—māno nāmāyaṁ sīlabhedano[1], tasmā "mānaṁ pahāyā"ti iminā adhisīlasikkhā kathitā hoti. "Susamāhitatto"ti iminā adhicittasikkhā. "Sucetaso"ti ettha cittena paññā dassitā, tasmā iminā adhipaññāsikkhā kathitā. Adhisīlañca nāma sīle sati hoti, adhicittaṁ citte sati, adhipaññā paññāya sati. Tasmā sīlaṁ nāma pañcapi dasapi sīlāni, pātimokkhasaṁvaro adhisīlaṁ nāmāti veditabbaṁ. Aṭṭha samāpattiyo cittaṁ, vipassanāpādakajjhānaṁ adhicittaṁ. Kammassakatañāṇaṁ paññā, vipassanā adhipaññā. Anuppannepi hi Buddhuppāde pavattatīti pañcasīlaṁ dasasīlaṁ sīlameva, pātimokkhasaṁvarasīlaṁ Buddhuppādeyeva pavattatīti adhisīlaṁ. Cittapaññāsupi eseva nayo. Apica nibbānaṁ patthayantena samādinnaṁ pañcasīlampi dasasīlampi adhisīlameva. Samāpannā aṭṭha samāpattiyopi adhicittameva. Sabbampi vā lokiyasīlaṁ sīlameva, lokuttaraṁ adhisīlaṁ. Cittapaññāsupi eseva nayoti. Iti imāya gāthāya samodhānetvā tisso sikkhā sakalasāsanaṁ kathitaṁ hotīti.

Mānakāmasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Araññasuttavaṇṇanā

10. Dasame **santānan**ti santakilesānaṁ, paṇḍitānaṁ vā. "Santo have sabbhi pavedayanti[2], dūre santo pakāsantī"ti-ādīsu[3] hi paṇḍitāpi santoti vuttā. **Brahmacārinan**ti seṭṭhacārīnaṁ maggabrahmacariyavāsaṁ vasantānaṁ. **Kena vaṇṇo pasīdatī**ti kena kāraṇena chavivaṇṇo pasīdatīti pucchati. Kasmā panesā evaṁ pucchati? Esā kira vanasaṇḍavāsikā bhummadevatā āraññake bhikkhū pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkante araññaṁ

---

1. Sīlabhedako (Ka)
2. Khu 6. 136 piṭṭhe jātake.
3. Khu 1. 156 piṭṭhe Dhammapade.

pavisitvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu mūlakammaṭṭhānaṁ[1] gahetvā nisinne passati. Tesañca evaṁ nisinnānaṁ balavacittekaggatā uppajjati. Tato visabhāgasantati vūpasammati, sabhāgasantati okkamati, cittaṁ pasīdati. Citte pasanne lohitaṁ pasīdati, cittasamuṭṭhānāni upādārūpāni parisuddhāni honti, vaṇṭā pamuttatālaphalassa viya mukhassa vaṇṇo hoti. Taṁ disvā devatā cintesi "sarīravaṇṇo nāmāyaṁ paṇītāni rasasampannāni bhojanāni sukhasamphassāni nivāsanapāvuraṇasayanāni utusukhe tebhūmikādibhede ca pāsāde mālāgandhavilepanādīni ca labhantānaṁ pasīdati, ime pana bhikkhū piṇḍāya caritvā missakabhattaṁ bhuñjanti, viraḷamañcake[2] vā phalake vā silāya vā sayanāni kappenti, rukkhamūlādīsu vā abbhokāse vā vasanti, kena nu kho kāraṇena etesaṁ vaṇṇo pasīdatī"ti. Tasmā pucchi.

Athassā Bhagavā kāraṇaṁ kathento dutiyaṁ gāthaṁ āha. Tattha **atītan**ti atīte Asuko nāma rājā dhammiko ahosi, so amhākaṁ paṇīte paccaye adāsi. Ācariyupajjhāyā lābhino ahesuṁ. Atha mayaṁ evarūpāni bhojanāni bhuñjimhā, cīvarāni pārupimhāti evaṁ ekacce paccayabāhullikā viya ime bhikkhū atītaṁ nānusocanti. **Nappajappanti nāgatan**ti anāgate dhammiko rājā bhavissati, phītā janapadā bhavissanti, bahūni sappinavanītādīni uppajjissanti, "khādatha bhuñjathā"ti tattha tattha vattāro bhavissanti, tadā mayaṁ evarūpāni bhojanāni bhuñjissāma, cīvarāni pārupissāmāti evaṁ anāgataṁ na patthenti. **Paccuppannenā**ti yena kenaci taṅkhaṇe laddhena yāpenti. **Tenā**ti tena tividhenāpi kāraṇena.

Evaṁ vaṇṇasampattiṁ dassetvā idāni tasseva vaṇṇassa vināsaṁ dassento anantaraṁ gāthamāha. Tattha **anāhatappajappāyā**ti anāgatassa patthanāya. **Etenā**ti etena kāraṇadvayena. **Naḷova harito luto**ti yathā harito naḷo lāyitvā uṇhapāsāṇe pakkhitto sussati, evaṁ sussantīti.

Araññasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Naḷavaggo paṭhamo.

---

1. Lakkhaṇakammaṭṭhānaṁ (Syā)
2. Bidalamañcake (Si), vidalamañcake (Syā), biraṭhamañcake (Ke)

2. Nandanavagga

1. Nandanasuttavaṇṇanā

11. Nandanavaggassa paṭhame **tatrā**ti tasmiṁ ārāme. **Kho**ti byañjanasiliṭṭhatāvasena nipātamattaṁ. **Bikkhū āmantesī**ti parisajeṭṭhake bhikkhū jānāpesi. **Bhikkhavo**ti tesaṁ āmantanākāradīpanaṁ. **Bhadante**ti pativacanadānaṁ. **Te bhikkhū**ti ye tattha sammukhībhūtā dhammapaṭiggāhakā bhikkhū. **Bhagavato paccassosun**ti Bhagavato vacanaṁ pati-assosuṁ, abhimukhā hutvā suṇiṁsu sampaṭicchiṁ sūti attho. **Etadavocā**ti etaṁidāni vattabbaṁ "bhūtapubban"ti-ādivacanaṁ avoca. Tattha **tāvatiṁsakāyikā**ti Tāvatiṁsakāye nibbattā. Tāvatiṁsakāyo nāma dutiyadevaloko vuccati. Maghena[1] māṇavena saddhiṁ Macalagāme kālaṁ katvā tattha uppanne tettiṁsa devaputte upādāya kira tassa devalokassa ayaṁ paṇṇatti jātāti vadanti. Yasmā pana sesacakkavāḷesupi cha kāmāvacaradevalokā atthi. Vuttampi cetaṁ "sahassaṁ Cātumahārājikānaṁ sahassaṁ Tāvatiṁsānan"ti[2], tasmā nāmapaṇṇattiyevesā tassa devalokassāti veditabbā. Evaṁ hi niddosaṁ padaṁ hoti.

Nandane vaneti ettha taṁ vanaṁ paviṭṭhe paviṭṭhe nandayati tosetīti Nandanaṁ. Pañcasu hi maraṇanimittesu uppannesu "sampattiṁ pahāya cavissāmā"ti[3] paridevamānā devatā Sakko Devānamindo "mā paridevittha, abhijjanadhammā nāma saṅkhārā natthī"ti ovaditvā tattha pavesāpeti. Tāsaṁ aññāhi devatāhi bāhāsu gahetvā pavesitānampi tassa sampattiṁ disvāva maraṇasoko vūpasammati, pītipāmojjameva uppajjati. Atha[4] tasmiṁ kīḷamānā eva uṇhasantatto himapiṇḍo viya vilīyanti, vātāpahatadīpasikhā viya vijjhāyantīti evaṁ yaṁkiñci anto paviṭṭhaṁ nandayati tosetiyevāti Nandanaṁ, tasmiṁ Nandane. **Accharāsaṅghaparivutā**ti **accharā**ti devadhītānaṁ nāmaṁ, tāsaṁ samūhena parivutā.

Dibbehīti devaloke nibbattehi. **Pañcahi kāmaguṇehī**ti manāpiyarūpasaddagandarasaphoṭṭhabbasañkhātehi pañcahi kāmabandhanehi kāmakoṭṭhāsehi

---

1. Māghena (Ka)
2. Aṁ 3. 303 piṭhe.
3. Cavissāma cavissāmāti (Sī)
4. Tadā (Ka)

vā. **Samappitā**ti upetā. Itaraṁ tassova vevacanaṁ. **Paricārayamānā**ti ramamānā[1], tesu tesu vā rūpādīsu indriyāni sañcārayamānā. **Tāyaṁ velāyan**ti tasmiṁ paricāraṇakāle. So panassa devaputtassa adhunā abhinibbattakālo veditabbo. Tassa hi paṭisandhikkhaṇeyeva rattasuvaṇṇakkhandho viya virocayamāno tigāvutappamāṇo attabhāvo nibbatti. So dibbavatthanivattho dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito dibbamālāvīlepanadharo dibbehi candanacuṇṇehi samaṁ vikiriyamāno[2] dibbehi pañcahi kāmaguṇehi ovuto nivuto[3] pariyonaddho lobgābhibhūto hutvā lobhanissaraṇṁ nibbānaṁ apassanto āsabhiṁ vācaṁ bhāsanto viya mahāsaddena "na te sukhaṁ pajānantī"ti imaṁ gāthaṁ gāyamāno Nandanavane vicari. Tena vuttaṁ "tāyaṁ velāyaṁ imaṁ gāthaṁ abhāsī"ti.

Ye na passanti nandananti ye tatra pañcakāmaguṇānubhavanavasena Nandanavanaṁ na passanti. **Naradevānan**ti devanarānaṁ, devapurisānanti attho. **Tidasānan**ti tikkhattuṁ dasannaṁ. **Yasassinan**ti parivārasaṅkhātena yasena sampannānaṁ.

Aññatarā devatāti ekā ariyasāvikā devatā. **Pccabhāsī**ti "ayaṁ bhāladevatā imaṁ sampattiṁ niccaṁ acalaṁ maññati, nāssā chedanabhedanaviddhaṁsanadhammataṁ jānātī"ti adhippāyaṁ vivaṭṭetvā dassentī "na tvaṁ bāle"ti imāya gāthāya pati-abhāsi. **Yathā arahataṁ vaco**ti yathā arahantānaṁ vacanaṁ, tathā tvaṁ na jānāsīti. Evaṁ tassā adhippāyaṁ paṭikkhipitvā idāni arahantānaṁ vacanaṁ dassentī **aniccā**ti-ādimāha. Tattha **aniccā vata saṅkhārā**ti sabbe tebhūmakasaṅkhārā hutvā abhāvatthena aniccā. **Uppādavayadhammino**ti uppādavayasabhāvā. **Uppajjitvā nirujjhantī**ti idaṁ purimasseva vevacanaṁ. Yasmā vā uppajjitvā nirujjhanti, tasmā uppādavayadhamminoti. Uppādavayaggahaṇena cettha tadantarā vemajjhaṭṭhānaṁ[4] gahitameva hoti. **Tesaṁ vūpasamo sukho**ti tesaṁ saṅkhārānaṁ vūpasamasaṅkhātaṁ nibbānameva sukhaṁ. Idaṁ arahataṁ vacoti.

Nandanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Ramayamānā (Syā)
2. Sammāvikiriyamāno (Sī), samavikiriyamāno (Syā)
3. Ophuto niphuto (Syā, Ka)
4. Bhadanantaraṭhānaṁ (Sī), tadantaraṁ ṭhānaṁ (Syā)

2. Nandatisuttavaṇṇanā

12. Dutiye **nandatī**ti tussati attamano hoti. **Pattimā**ti bahuputto. Tassa hi ekacce puttā kasikammaṁ katvā dhaññassa koṭṭhe pūrenti, ekacce vaṇijjaṁ katvā hiraññasuvaṇṇaṁ āharanti, ekacce rājānaṁ upaṭṭhahitvā yānavāhanagāmanigamādīni labhanti. Atha tesaṁ ānubhāvasaṅkhātaṁ[1] siriṁ anubhavamānā mātā vā pitā vā nandati. Chaṇadivasādīsu vā maṇḍitapasādhite putte sampattiṁ anubhavamāne disvā nandatīti "nandati puttehi puttimā"ti āha. **Gohi tathevā**ti yathā puttimā puttehi, tathā gosāmikopi sampannaṁ gomaṇḍalaṁ disvā gāvo nissāya gorasasampattiṁ anubhavamāno gohi nandati. **Upadhī hi narassa nandanā**ti ettha **upadhī**ti cattāro upadhī kāmūpadhi khandhūpadhi kilesūpadhi abhisaṅkhārūpadhīti. Kāmāpi hi "yaṁ pañca kāmaguṇe paṭicca uppajjati sukhaṁ somanassaṁ, ayaṁ kāmānaṁ assādo"ti[2] evaṁ vuttassa sukhassa adhiṭṭhānabhāvato "upadhiyati ettha sukhan"ti iminā vacanatthena upadhīti vuccati. Khandhāpi khandhamūlakassa dukkhassa adhiṭṭhānabhāvato, kilesāpi apāyadukkhassa adhiṭṭhānabhāvato, abhisaṅkhārāpi bhavadukkhassa adhiṭṭānathāvatoti. Idha pana kāmūpadhi adhippeto. Pañca hi kāmaguṇā tebhūmikādipāsāda-uḷārasayana[3] vatthālaṅkāranāṭakaparivārādivasena paccupaṭṭhitā pītisomanassaṁ upasaṁharamānā naraṁ nandayanti. Tasmā yathā puttā ca gāvo ca, evaṁ imepi upadhī hi[4] narassa nandanāti veditabbā. **Na hi so nandati yo nirūpadhī**ti yo kāmaguṇasampattirahito daliddo dullabhaghāsacchādano, na hi so nandati. Evarūpo manussapeto ca manussa- nerayiko ca kiṁ nandissati Bhagavāti āha.

Idaṁ sutvā Satthā cintesi—"ayaṁ devatā sokavatthumeva Nandavatthuṁ karoti, sokavatthubhāvamassā dīpessāmī"ti phalena phalaṁ pātento viya tāyeva upamāya tassā vādaṁ bhindanto tameva gāthaṁ parivattetvā **socatī**ti āha. Tattha **socati puttehī**ti videsagamanādivasena puttesu naṭṭesupi nassantesupi idāni nassissantīti

---

1. Anubhāvasambhūtaṁ (Syā)
2. Ma 1. 120 piṭṭhe.
3. ...sayanaseyya (Sī)
4. Imehi upadhīhi (Kha) Ṭīkā pana passitabbā.

nāsasaṅkīpi socati, tathā matesupi marantesupi corehi rājapurisehi gahitesu vā paccatthikānaṁ hatthaṁ upgatesu vā maraṇasaṅkīpi hutvā socati, rukkhapabbatādīhi patitvā hatthapādādīnaṁ bhedavasena bhinnesupi bhijjantesupi bhedasaṅkīpi hutvā socati. Yathā ca puttehi puttimā, gosāmikopi tatheva navahākārehi gohi socati. **Upadhī hi narassa** socanāti yathā ca puttagāvo[1], evaṁ pañca kāmaguṇopadhīpi[2]—

"Tassa ce kāmayānassa, chandajātassa jantuno.
Te kāmā parihāyanti, sallaviddhova ruppatī"ti[3]—

Vuttanayena naraṁ socenti. Tasmā narassa socanā sokavatthukamevāti veditabbā. **Na hi so socati, yo nirūpadhīti** yassa pana catubbidhāpete upadhiyo natthi, so nirupadhi Mahākhīṇāsavo kiṁ socissati, na socati devateti.

Nandatisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Natthiputtasamasuttavaṇṇanā

13. Tatiye **natthi puttasamaṁ peman**ti virūpepi hi attano puttake suvaṇṇabimbakaṁ viya maññanti, mālāguḷe viya sīsādīsu katvā pariharamānā tehi ohaditāpi[4] omuttikāpi gandhavilepanapatitā viya somanassaṁ āpajjanti. Tenāha "natthi puttasamaṁ peman"ti. Puttapemasamaṁ pemaṁ nāma natthīti vuttaṁ hoti. **Gosamitaṁ dhanan**ti gohi samaṁ godhanasamaṁ godhanasadisaṁ aññaṁ dhanaṁ nāma natthi Bhagavāti āha. **Sūriyasamā ābhā**ti sūriyābhāya samā aññā ābhā nāma natthīti dasseti. **Samuddaparamā**ti ye keci aññe sarā nāma, sabbe te samuddaparamā, samuddo tesaṁ uttamo, samuddasadisaṁ aññaṁ udakanidhānaṁ nāma natthi Bhagavāti.

Yasmā pana attapemena samaṁ pemaṁ nāma natthi. Mātāpitādayo[5] hi chaṭṭetvāpi puttadhītādayo[6] ca aposetvāpi sattā

---

1. Puttagohi (Ka)
2. Pañcakāmaguṇopadhīhi (Sī, Ka)
3. Khu 1. 399 piṭṭhe Suttanipāte.
4. Ohānitāpi (Sī, Syā)
5. Mātāpitaro (Ka)
6. Puttadhītaro (Ka)

attānameva posenti. Dhaññena ca samaṁ dhanaṁ nāma natthi. (Yadā hi sattā dubbhikkhā honti)[1], tathārūpe hi kāle hiraññasuvaṇṇādīni gomahiṁsādīnipi dhaññaggahaṇatthaṁ dhaññasāmikānameva santikaṁ gahetvā gacchanti. Paññāya ca samā ābhā nāma natthi. Sūriyādayo hi ekadesaṁyeva obhāsanti, paccuppannameva ca tamaṁ vinodenti. Paññā pana dasasahassimpi lokadhātuṁ ekapajjotaṁ kātuṁ sakkoti, atītaṁsādipaṭicchādakaṁ ca tamaṁ vidhamati. Meghavuṭṭhiyā ca samo saro nāma natthi. Nadīvāpi hotu talākādīni vā, vuṭṭisamo saro nāma natthi. Meghavuṭṭhiyā hi pacchinnāya mahāsamuddo aṅgulipabbatemanamattampi udakaṁ na hoti, vuṭṭhiyā panapavattamānāya yāva ābhassarabhavanāpi ekodakaṁ hoti. Tasmā Bhagavā devatāya paṭigāthaṁ vadanto **natthi attasamaṁ** pemanti-ādimāhāti.

Natthiputtasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Khattiyasuttavaṇṇanā

14. Catutthe **khattiyo dvipadan**ti dvipadānaṁ rājā seṭṭho. **Komārī**ti kumārikāle gahitā. Ayaṁ sesabhariyānaṁ seṭṭhāti vadati. **Pubbajo**ti paṭhamaṁ jāto kāṇo vāpi hotu kuṇi-ādīnaṁ vā aññataro, yo paṭhamaṁ jāto, ayameva putto imissā devatāya vāde seṭṭho nāma hoti. Yasmā pana dvipadādīnaṁ Buddhādayo seṭṭhā, tasmā Bhagavā paṭigāthaṁ āha. Tattha kiñcāpi Bhagavā sabbesaṁyeva apadādibhedānaṁ sattānaṁ seṭṭho, uppajjamāno panesa sabbasattaseṭṭho dvipadesuyeva uppajjati, tasmā **Sambuddho dvipadaṁ seṭṭho**ti āha. Dvipadesu uppannassa cassa sabbasattaseṭṭhabhāvo appaṭihatova hoti. **Ājānīyo**ti hatthī vā hotu assādīsu aññataro vā, yo kāraṇaṁ jānāti, ayaṁ ājānīyova catuppadānaṁ seṭṭhoti attho. Kūṭakaṇṇarañño guḷavaṇṇa-asso viya. Rājā kira pācīnadvārena nikkhamitvā Cetiyapabbataṁ gamissāmīti Kalambanadītīraṁ[2] sampatto, asso tīre ṭhatvā udakaṁ otarituṁ na icchati, rājā assācariyaṁ āmantetvā

---

1. ( ) Sī-Syā-potthakesu natthi.
2. Kadambanadītīraṁ (Sī)

"aho vata tayā asso sikkhāpito udakaṁ otarituṁ na icchatī"ti āha. Ācariyo "susikkhāpito deva asso, etassa hi cittaṁ 'sacāhaṁ udakaṁ otarissāmi, vālaṁ temissati, vāle tinte rañño aṅge udakaṁ pāteyyā'ti, evaṁ tumhākaṁ sarīre udakapātanabhayena na otarati, vālaṁ gaṇhāpethā"ti āha. Rājā tathā kāresi. Asso vegeva otaritvā pāraṁ gato. **Sussūsā**ti sussūsamānā. Kumārikāle vā gahitā hotu pacchā vā, surūpā vā virūpā vā, yā sāmikaṁ sussūsati paricarati toseti, sā bhariyānaṁ seṭṭhā. **Assavo**ti āsuṇamāno. Jeṭṭho vā hi hotu kaniṭṭho vā, yo mātāpitūnaṁ vacanaṁ suṇāti, sampaṭicchati, ovādapaṭikaro hoti, ayaṁ puttānaṁ seṭṭho, aññehi sandhicchedakādicorehi puttehi ko attho devateti.

Khattiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Saṇamānasuttavaṇṇanā

15. Pañcame **ṭhite majjhanhike**ti ṭhitamajjhanhike. **Sannisīvesū**ti yathā phāsukaṭṭhānaṁ upagantvā sannisinnesu vissamamānesu. Ṭhitamajjhanhikakālo nāmesa sabbasattānaṁ iriyāpathadubbalyakālo. Idha pana pakkhīnaṁyeva vasena dassito. **Saṇatevā**ti saṇati viya mahāviravaṁ viya muccati[1]. Saṇamānameva cettha "saṇatevā"ti vuttaṁ. Tappaṭibhāgaṁ nāmetaṁ. Nidāghasamayasmiṁ hi ṭhitamajjhanhikakāle catuppadagaṇesu ceva pakkhīgaṇesu ca sannisinnesu vātapūritānaṁ susirarukkhānañceva chīddaveṇupabbānañca khandhena khandhaṁ sākhāya sākhaṁ saṁghaṭṭayantānaṁ pādapānañca araññamajjhe mahāsaddo uppajjati. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Taṁ bhayaṁ paṭibhāti man**ti taṁ evarūpe kāle mahā-araññassa saṇamānaṁ mayhaṁ bhayaṁ hutvā upaṭṭhāti. Dandhapaññā kiresā devatā tasmiṁ khaṇe attano nisajjaphāsukaṁ kathāphāsukaṁ dutiyakaṁ alabhantī evamāha. Yasmā pana tādise kāle piṇḍapātapaṭikkantassa vivitte araññāyatane kammaṭṭhānaṁ gahetvā nisinnassa bhikkhuno anappakaṁ sukhaṁ uppajjati, yaṁ sandhāya vuttaṁ—

---

1. Vuccati (Sī), Muñcati (Syā)

"Suññāgāraṁ paviṭṭhassa, santacittassa bhikkhuno.
Amānusī ratī hoti, sammā dhammaṁ vipassato"ti[1] ca,

"Purato pacchato vāpi, aparo ce na vijjati.
Atīva phāsu bhavati, ekassa vasato vane"ti[2] ca.

Tasmā Bhagavā dutiyaṁ gāthamāha. Tattha **sā rati paṭibhāti man**ti yā evarūpe kāle ekakassa[3] nisajjā nāma, sā rati mayhaṁ upaṭṭhātīti attho. Sesaṁ tādisamevāti.

Saṇamānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Niddātandīsuttavaṇṇanā

16. Chaṭṭhe **niddā**ti "abhijānāmahaṁ Aggivessana gimhānaṁ pacchime māse niddaṁ okkamitā"ti[4] evarūpāya abyākataniddāya pubbabhāgāparabhāgesu sekhaputhujjanānaṁ sasaṅkhārika-akusale citte uppannaṁ thinamiddhaṁ. **Tandī**ti aticchātātisītādikālesu[5] uppannaṁ āgantukaṁ ālasiyaṁ. Vuttampi cetaṁ—tattha katamā tandī, yā tandī tandiyanā tandimanatā ālasyaṁ ālasyāyanā ālasyāyitattaṁ, ayaṁ vuccati tandīti[6]. **Vijambhitā**ti kāyavijambhanā[7]. **Aratī**ti akusalapakkhā ukkaṇṭhitatā. **Bhattasammado**ti bhattamucchā bhattakilamatho. Vitthāro pana tesaṁ "tattha katamā vijambhitā, yā kāyassa jambhanā vijambhanā"ti-ādinā nayena abhidhamme āgatova. **Etenā**ti etena niddādinā upakkilesena upakkiliṭṭho nivāritapātubhāvo. **Nappakāsatī**ti na jotati, na pātubhavatīti attho. **Ariyamaggo**ti lokuttaramaggo. **Idhā**ti imasmiṁ loke. **Pāṇinan**ti sattānaṁ. **Vīriyenā**ti maggasahajātavīriyena. **Naṁ paṇāmetvā**ti etaṁ kilesajātaṁ nīharitvā. **Ariyamaggo**ti lokiyalokuttaramaggo. Iti maggeneva upakkilese nīharitvā maggassa visuddhi vuttāti.

Niddātandīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Khu 1. 67 piṭhe Dhammapade.
2. Khu 2. 301 Theragāthāyaṁ.
3. Ekekassa (Syā)
4. Ma 1. 316 piṭhe.
5. Aticchātātisītavātādikālesu (Sī)
6. Abhi 2. 365 piṭhe.
7. Vījamhitāti kāyavījamhanā (Syā)

7. Dukkarasuttavaṇṇanā

17. Sattame **duttitikkhan**ti dukkhamaṁ du-adhivāsiyaṁ. **Abyattenā**ti bālena. **Sāmaññan**ti samaṇadhammo. Iminā devatā idaṁ dasseti—yaṁ paṇḍitā kulaputtā dasapi vassāni vīsatipi saṭṭhipi vassāni dante abhidantamādhāya[1] jivhāya tāluṁ āhaccapi cetasā cittaṁ abhiniggaṇhitvāpi ekāsanaṁ ekabhatthaṁ paṭisevamānā āpāṇakoṭikaṁ brahmacariyaṁ carantā sāmaññaṁ karonti. Taṁ Bhagavā bālo abyatto kātuṁ na sakkotīti. **Bhahū hi tattha sambādhā**ti tasmiṁ sāmaññasaṅkhāte ariyamagge bahū sambādhā maggādhigamāya paṭipannassa pubbabhāge bahū parissayāti dasseti.

Cittaṁ ce na nivārayeti yadi ayoniso uppannaṁ cittaṁ na nivāreyya, kati ahāni sāmaññaṁ careyya, ekadivasampi na careyya. Cittavasiko hi samaṇadhammaṁ kātuṁ na sakkoti. **Pade pade**ti ārammaṇe ārammaṇe. Ārammaṇaṁ hi idha padanti adhippetaṁ. Yasmiṁ yasmiṁ hi ārammaṇe kileso uppajjati, tattha tattha bālo visīdati nāma. Iriyāpathapadampi vaṭṭati. Gamanādīsu hi yattha yattha kileso uppajjati, tattha tattheva visīdati nāma. **Saṅkappānan**ti kāmasaṅkappādīnaṁ.

Kummovāti kacchapo viya. **Aṅgānī**ti gīvapañcamāni aṅgāni. **Samodahan**ti samodahanto, samodahitvā vā. **Manovitakke**ti manamhi uppannavitakke. Ettāvatā idaṁ dasseti—yathā kummo soṇḍipañcamāni aṅgāni sake kapāle samodahanto siṅgālassa[2] otāraṁ na deti, samodahitvā cassa appasayhataṁ āpajjati, evamevaṁ bhikkhu manamhi uppannavitakke sake ārammaṇakapāle samodahaṁ mārassa otāraṁ na deti, samodahitvā cassa appasayhataṁ āpajjatīti. **Anissito**ti taṇhādiṭṭhinissayehi anissito hutvā. **Aheṭhayāno**ti avihiṁsamāno. **Parinibbuto**ti kilesanibbānena parinibbuto. **Nūpavadeyya kañcī**ti yaṁkiñci puggalaṁ ācāravipatti-ādīsu yāya kāyaci maṅkuṁ kātukāmo hutvā na vadeyya, "kālena vakkhāmi no akālenā"ti-ādayo pana pañca dhamme ajjhattaṁ upaṭṭhapetvā ullumpanasabhāvasaṇṭhitena cittena kāruññataṁ paṭicca vadeyyāti.

Dukkarasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Dantehi dantamādhāya (Si)
2. Sigālassa (Sī, Syā)

8. Hirīsuttavaṇṇanā

18. Aṭṭhame **hirīnisedho**ti hiriyā akusale dhamme nisedhetīti hirīnisedho. **Koci lokasmiṁ vijjatī**ti koci evarūpo vijjatīti pucchati. **Yo nindaṁ apabodhatī**ti[1] yo garahaṁ apaharanto bujjhati. **Asso bhadro kasāmivā**ti yathā bhadro assājānīyo kasaṁ apaharanto bujjhati, patodacchāyaṁ disvā saṁvijjhanto viya kasāya attani nipātaṁ na deti, evameva yo bhikkhu bhūtassa dasa-akkosavatthuno attani nipātaṁ adadanto nindaṁ apabodhati apaharanto bujjhati, evarūpo koci khīṇāsavo vijjatīti pucchati. Abhūtakkosena pana parimutto nāma natthi. **Tanuyā**ti tanukā, hiriyā akusale dhamme nisedhetvā carantā khīṇāsavā nāma appakāti attho. **Sadā satā**ti niccakālaṁ sativepullena samannāgatā. **Antaṁ dukkhassa pappuyyā**ti vaṭṭadukkhassa koṭiṁ antabhūtaṁ nibbānaṁ pāpuṇitvā. Sesaṁ vuttanayamevāti.

Hirīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Kuṭikāsuttavaṇṇanā

19. Navame **kacci te kuṭikā**ti ayaṁ devatā dasa māse antovasanaṭṭhānaṭṭhena mātaraṁ kuṭikaṁ katvā, yathā sakuṇā divasaṁ gocarapasutā rattiṁ kulāvakaṁ allīyanti, evamevaṁ sattā tattha tattha gantvāpi mātugāmassa santikaṁ āgacchanti[2], ālayavasena bhariyaṁ kulāvakaṁ katvā. Kulapaveṇiṁ santānakaṭṭhena putte santānake katvā, taṇhaṁ bandhanaṁ katvā, gāthābandhanena ime pañhe samodhānetvā Bhagavantaṁ pucchi, Bhagavāpissā vissajjento **tagghā**ti-ādimāha. Tattha **tagghā**ti ekaṁsavacane nipāto. **Natthī**ti pahāya pabbajitattā vaṭṭasmiṁ vā puna mātukucchivāsassa dārabharaṇassa puttanibbattiyā[3] vā abhāvato natthi.

Devatā "mayā sannāhaṁ bandhitvā guḷhā pañhā pucchitā, ayañca samaṇo pucchi tamatteyeva vissajjesi, jānaṁ nu kho me ajjhāsayaṁ[4] kathesi,

---

1. Appabodhetīti (Syā)
2. Āgacchantīti (?)
3. Puttanipphattiyā (Sī)
4. Āsayaṁ (Ka)

udāhu ajānaṁ yaṁ vā taṁ vā mukhāruḷhaṁ kathesī”ti cintetvā puna **kintāhan**ti-ādimāha. Tattha **kintāhan**ti kiṁ te ahaṁ. Athassā Bhagavā ācikkhanto **mātaran**ti-ādimāha. **Sāhu te**ti gāthāya anumoditvā[1] sampahaṁsitvā Bhagavantaṁ vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā attano devaṭṭhānameva[2] gatāti.

Kuṭikāsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Samiddhisuttavaṇṇanā

20. Dasame **tapodārāme**ti tapodassa tattodakassa rahadassa vasena evaṁladdhanāme ārāme. Vebhārapabbatassa kira heṭṭhā bhummaṭṭhakanāgānaṁ pañcayojanasatikaṁ nāgabhavanaṁ devalokasadisaṁ maṇimayena[3] talena ārāmuyyānehi ca samannāgataṁ. Tattha nāgānaṁ kīḷanaṭṭāne mahā-udakarahado, tato Tapodā nāma nadī sandati kuthitā uṇhodakā. Ksmā panesā edisā? Rājagahaṁ kira parivāretvā Mahāpetaloko tiṭṭhati, tattha dvinnaṁ Mahālohakumbhinirayānaṁ antarena ayaṁ Tapodā āgacchati, tasmā kuthitā sandati. Vuttampi cetaṁ—

> “Yatāyaṁ[4] bhikkhave Tapodā sandati, so daho acchodako sītodako sātodako setodako suppatittho ramaṇīyo pahūtamacchakacchapo, cakkamattāni ca padumāni pupphanti. Apicāyaṁ bhikkhave Tapodā dvinnaṁ mahānirayānaṁ antarikāya āgacchati, tenāyaṁ Tapodā kuthitā sandatī”ti[5].

Imassa pana ārāmassa abhimukhaṭṭhāne tato mahā-udakarahado jāto, tassa vasenāyaṁ vihāro “Tapodārāmo”ti vuccati.

Samiddhīti tassa kira therassa attabhāvo samiddho abhirūpo pāsādiko, tasmā “samiddhī”tveva saṅkhaṁ gato. **Gattāni parisiñcitun**ti padhānikatthero esa, balavapaccūse uṭṭāyāsanā sarīraṁ utuṁ gāhāpetvā[6]

---

1. Anumodetvā (Ka)
2. Devabhavanameva (Ka)
3. Nimmalena (Ka)
4. Yatoyaṁ (Sī), ydāyaṁ 1. 149 piṭṭhe.
5. Vi 1. 149 piṭṭhe.
6. Uṭṭhāya senāsanaṁ utuṁ gāhāpetvā (Syā)

bahi saṭṭhihatthamatte mahācaṅkame aparāparaṁ caṅkamitvā "sedagahitehi gattehi paribhuñjamānaṁ senāsanaṁ kilissatī"ti maññamāno gattāni parisiñcanatthaṁ sarīradhovanatthaṁ upasaṅkami. **Ekacīvaro aṭṭhāsī**ti nivāsanaṁ nivāsetvā kāyabandhanaṁ bandhitvā cīvaraṁ hatthena gahetvā aṭṭhāsi.

Gattāni pubbāpayamānoti gattāni pubbasadisāni vodakāni kurumāno. Allasarīre pārutaṁ hi cīvaraṁ kilissati duggandhaṁ hoti, na cetaṁ vattaṁ. Thero pana vattasampanno, tasmā vatte ṭhitova nhāyitvā pccuttaritvā aṭṭāsi. Tattha idaṁ nhānavattaṁ—dakatitthaṁ gantvā yattha katthaci[1] cīvarāni nikkhipitvā vegena ṭhitakeneva na otaritabbaṁ, sabbadisā pana oloketvā vivittabhāvaṁ ñatvā khāṇugumbalatādīni vavatthapetvā tikkhattuṁ ukkāsitvā avakujja ṭhitena uttarāsaṅgacīvaraṁ apanetvā pasāretabbaṁ, kāyabandhanaṁ mocetvā cīvarapiṭṭheyeva ṭhapetabbaṁ. Sace udakasāṭikā natthi, udakante ukkuṭikaṁ nisīditvā nivāsanaṁ mocetvā sace sinnaṭṭhānaṁ[2] atthi, pasāretabbaṁ. No ce atthi, saṁharitvā ṭhapetabbaṁ. Udakaṁ otarantena saṇikaṁ nābhippamāṇamattaṁ otaritvā vīciṁ anuṭṭāpentena saddaṁ akarontena nivattitvā āgatadisābhimukhena nimujjitabbaṁ, evaṁ cīvaraṁ rakkhitaṁ hoti. Ummujjantenapi saddaṁ akarontena saṇikaṁ ummujjitvā nhānapariyosāne udakante ukkuṭikena nisīditvā nivāsanaṁ parikkhipitvā uṭṭhāya suparimaṇḍalaṁ nivāsetvā kāyabandhanaṁ bandhitvā cīvaraṁ apārupitvāva ṭhātabbanti.

Theropi tathā nhāyitvā paccuttaritvā vigacchamāna-udakaṁ kāyaṁ olokayamāno aṭṭhāsi. Tassa pakatiyāpi pāsādikassa paccūsasamaye sammā pariṇatāhārassa uṇhodakena nhātassa ativiya mukhavaṇṇo viroci[3], bandhanā pavuttatālaphalaṁ[4] viya pabhāsampanno puṇṇacando viya taṅkhaṇvikasitapadumaṁ viya mukhaṁ sassirikaṁ ahosi, sarīravaṇṇopi vippasīdi. Tasmiṁ samaye vanasaṇḍe adhivatthā bhummadevatā pāsādikaṁ bhikkhuṁ olokayamānā samanaṁ niggahetuṁ asakkontī kāmapariḷāhābhibhūtā[5] hutvā "theraṁ palobhessāmī"ti attabhāvaṁ

---

1. Yattha vā tattha vā (Syā)
2. Nisinnaṭṭhānaṁ (Syā)
3. Virocati (Ka)
4. Pamuttatālaphalaṁ (Sī, Syā)
5. Kāmūpanītā lobhābhibhūtā (Syā)

uḷārena alaṅkārena alaṅkaritvā sahassavaṭṭipadīpaṁ pajjalamānā viya candaṁ uṭṭhāpayamānā viya sakalārāmaṁ ekobhāsaṁ katvā theraṁ upasaṅkamitvā avanditvāva vehāse ṭhitā gāthaṁ abhāsi. Tena vuttaṁ "atha kho aññatarā devatā -pa- ajjhabhāsī"ti.

Abhutvāti pañca kāmaguṇe aparibhuñjitvā. **Bhikkhasī**ti piṇḍāya carasi. **Mā taṁ kālo upaccagā**ti ettha kālo nāma pañcakāmaguṇapaṭisevanakkhamo daharayobbanakālo. Jarājiṇṇena hi obhaggena[1] daṇḍaparāyaṇena pavedhamānena kāsasāsābhibhūtena na sakkā kāme paribhuñjituṁ, iti imaṁ kālaṁ sandhāya devatā "mā taṁ kālo upaccagā"ti āha. Tattha **mā upaccagā**ti mā atikkami.

Kālaṁ vohaṁ na jānāmīti ettha **vo**ti nipātamattaṁ. **Kālaṁ na jānāmī**ti maraṇakālaṁ sandhāya vadati. Sattānañhi—

Jīvitaṁ byādhi kālo ca, dehanikkhepanaṁ gati.
Pañcete jīvalokasmiṁ, animittā na nāyare[2].

Tattha **jīvitaṁ** tāva "ettakameva, na ito paran"ti vavatthānābhāvato[3] animittaṁ. Kalalakālepi hi sattā maranti, abbudapesighana-aḍḍhamāsa-ekamāsadvemāsatemāsacatu-māsapañcamāsa -pa- dasamāsakālepi, kucchito nikkhantasamayepi, tato paraṁ vassasatassa antopi bahipi marantiyeva. **Byādhi**pi "imināva byādhinā sattā maranti, na aññenā"ti vavatthānābhāvato animitto. Cakkhurogenapi hi sattā maranti sotarogādīnaṁ aññatarenapi. **Kālo**pi "imasmiṁ yeva kāle maritabbaṁ, na aññasmin"ti evaṁ vavatthānābhāvato animitto. Pubbaṇhepi hi sattā maranti majjhanhikādīnaṁ aññatarasmimpi. **Dehanikkhepanam**pi "idheva mīyamānānaṁ dehena[4] patitabbaṁ, na aññatthā"ti evaṁ vavatthānābhāvato animittaṁ. Antogāme jātānaṁ hi bahigāmepi attabhāvo patati, bahigāmepi jātānaṁ antogāmepi. Tathā thalajānaṁ jale, jalajānaṁ thaleti anekappakārato vitthāretabbaṁ. **Gati**pi "ito cutena idha nibbattitabban"ti evaṁ vavatthānābhāvato animittā. Devalokato hi cutā manussesupi

---

1. Obhaggavibhaggena (Ka)
2. Ñāyare (Sī)
3. Vavatthānābhāvatopi (Sī, Syā, Ka)
4. Dehaṁ (Ka)

nibbattanti, manussalokato cutā devalokādīnaṁ yattha katthaci nibbattantīti evaṁ yante yuttagoṇo viya gatipañcake[1] loko samparivattati. Tassevaṁ samparivattato "imasmiṁ nāma kāle maraṇaṁ bhavissatī"ti imaṁ maraṇassa kālaṁ vohaṁ na jānāmi.

Channo kālo na dissatīti ayaṁ kālo mayhaṁ paṭicchanno avibhūto na paññāyati. **Tasmā**ti yasmā ayaṁ kālo paṭicchanno na paññāyati, tasmā pañca kāmaguṇe abhutvāva bhikkhāmi. **Mā maṁ kālo upaccagā**ti ettha samaṇadhammakaraṇakālaṁ sandhāya "kālo"ti āha. Ayañhi samaṇadhammo nāma pacchime kāle tisso vayosīmā[2] atikkantena obhaggena daṇḍaparāyaṇena pavedhamānena kāsasāsābhibhūtena na sakkā kātuṁ. Tadā hi na sakkā hoti icchiticchitaṁ Buddhavacanaṁ vā gaṇhituṁ[3], dhutaṅgaṁ vā paribhuñjituṁ, araññavāsaṁ vā vasituṁ, icchiticchitakkhaṇe samāpattiṁ vā samāpajjituṁ, padabhāṇa[4] sarabhaññadhammakathā-anumodanādīni vā kātuṁ, taruṇayobbanakāle panetaṁ sabbaṁ sakkā kātunti ayaṁ samaṇadhammakaraṇassa kālo mā maṁ upaccagā, yāva maṁ nātikkamati, tāva kāme abhutvāva samaṇadhammaṁ karomīti āha.

Pathaviyaṁ patiṭṭhahitvāti sā kira devatā "ayaṁ bhikkhu samaṇadhammakaraṇassa kālaṁ nāma katheti, akālaṁ nāma katheti, sahetukaṁ katheti sānisaṁsan"ti ettāvatāva there lajjaṁ paccupaṭṭhāpetvā mahābrahmaṁ viya aggikkhandhaṁ viya ca naṁ maññamānā gāravajātā ākāsā oruyha pathaviyaṁ aṭṭhāsi, taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. Kiñcāpi pathaviyaṁ ṭhitā, yena panatthena āgatā, punapi tameva gahetvā **daharo tvan**ti-ādimāha. Tattha **susū**ti taruṇo. **Kāḷakeso**ti suṭṭhu kāḷakeso. **Bhadrenā**ti bhaddakena. Ekacco hi daharopi samāno kāṇo vā hoti kuṇi-ādīnaṁ vā aññataro, so bhadrena yobbanena samannāgato nāma na hoti. Yo pana abhirūpl hoti dssanīyo pāsādiko sabbasampattisampanno, yaṁ yadeva alaṅkāraparihāraṁ icchati, tena tena alaṅkato devaputto viya carati, ayaṁ bhadrena yobbanena samannāgato nāma hoti. Thero ca uttamarūpasampanno, tena naṁ evamāha.

---

1. Gatipañcako (Sī, Syā)
2. Vayasīmā (Syā, Ka)
3. Uggaṇhituṁ (Sī, Syā)
4. Sarabhāṇa (Sī, Ka)

Anikkīḷitāvī kāmesūti kāmesu akīḷitakīḷo[1] abhuttāvī, akatakāmakīḷoti attho. **Mā sandiṭṭhikaṁ hitvā**ti yebhuyyena hi tā adiṭṭhasaccā avītarāgā aparacittavidūniyo devatā bhikkhū dasapi vassāni vīsatimpi -pa- saṭṭhimpi vassāni parisuddhaṁ akhaṇḍaṁ brahmacariyaṁ caramāne disvā "ime bhikkhū mānusake pañca kāmaguṇe pahāya dibbe kāme patthayantā samaṇadhammaṁ karontī"ti saññaṁ uppādenti, ayampi tatheva uppādesi. Tasmā mānusake kāme sandiṭṭhike, dibbe ca kālike katvā evamāha.

Na kho ahaṁ āvusoti āvuso ahaṁ sandiṭṭhike kāme hitvā kālike kāme na anudhāvāmi na patthemi na pihemi. **Kālikañca kho ahaṁ āvuso**ti ahaṁ kho āvuso kālikaṁ kāmaṁ hitvā sandiṭṭhikaṁ lokuttaradhammaṁ anudhāvāmi. Iti thero cittānantaraṁ aladdhabbatāya dibbepi mānusakepi pañca kāmaguṇe[2] **kālikā**ti akāsi, cittānantaraṁ laddhabbatāya lokuttaradhammaṁ **sandiṭṭhi**ka**n**ti. Pañcakāmaguṇesu samohitesupi sampannakāmassāpi kāmino cittānantaraṁ icchiticchitārammaṇānubhavanaṁ na sampajjati. Cakkhudvāre iṭṭhārammaṇaṁ anubhavitukāmena hi cittakārapotthakārarūpakārādayo pakkosāpetvā "idaṁ nāma sajjethā"ti vattabbaṁ hoti, etthantare anekakoṭisatasahassāni cittāni uppajjitvā nirujjhanti. Atha pacchā taṁ ārammaṇaṁ sampāpuṇāti. Sesadvāresupi eseva nayo. Sotāpattimaggānantaraṁ pana sotāpattiphalameva uppajjati, antarā[3] aññassa cittassa vāro natthi. Sesaphalesupi eseva nayoti.

So tamevatthaṁ gahetvā **kālikā hi āvuso**ti-ādimāha. Tattha **kālikā**ti vuttanayena samohitasampattināpi kālantare pattabbā. **Bahudukkhā**ti pañca kāmahuṇe[2] nissāya pattabbadukkhassa bahutāya bahudukkhā. Taṁvatthukasseva upāyāsassa bahutāya **bahupāyāsā. Ādīnavo ettha bhiyyo**ti pañca kāmaguṇe[3] nissāya laddhabbasukhato ādīnavo bhiyyo, dukkhameva bahutaranti attho. **Sandiṭṭhiko ayaṁ dhammo**ti ayaṁ lokuttaradhammo yena yena adhigato hoti, tena tena parasaddhāya[4] gantabbataṁ hitvā paccavekkhaṇañāṇena sayaṁ

---

1. Akatakīḷo (Sī) 2. Kāme (Ka)
3. Maggassa anantarā (Sī) 4. Paraṁ sandhāya (Syā)

daṭṭhabboti **sandiṭṭhiko.** Attano phaladānaṁ sandhāya nāssa kāloti akālo, akāloyeva **akāliko**. Yo ettha ariyamaggadhammo, so attano pavattisamanantarameva phalaṁ detīti attho. "Ehi passa imaṁ dhamman"ti evaṁ pavattaṁ ehipassavidhiṁ arahatīti **ehipassiko**. Ādittaṁ celaṁ vā sīsaṁ vā ajjhupekkhitvāpi bhāvanāvasena attano citte upanayaṁ[1] arahatīti **opaneyyiko**. Sabbehi ugghaṭitaññū-ādīhi viññūhi "bhāvito me maggo, adhigataṁ phalaṁ, sacchikato nirodho"ti attani attani veditabboti **paccattaṁ veditabbo viññūhī**ti. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Visuddhimagge[2] dhammānussativaṇṇanāyaṁ vutto.

Idāni sā devatā andho viya rūpavisesaṁ, therena kathitassa atthe ajānantī **kathañca bhikkhū**ti-ādimāha. Tattha **kathañcā**ti padassa "kathañca bhikkhu kālikā kāmā vuttā Bhagavatā, kathaṁ bahudukkhā, kathaṁ bahupāyāsā"ti evaṁ sabbapadehi sambandho veditabbo.

Navoti aparipuṇṇapañcavasso hi bhikkhu navo nāma hoti, pañcavassato paṭṭhāya majjhimo, dasavassato paṭṭhāya thero. Aparo naro—aparipuṇṇadasavasso navo, dasavassato paṭṭhāya majjhimo, vīsativassato paṭṭhāya thero. Tesaṁ ahaṁ navoti vadati.

Navopi ekacco sattaṭṭhavassakāle pabbajitvā dvādasaterasavassāni sāmaṇerabhāveneva[3] atikkanto cirapabbajito hoti, ahaṁ pana acirapabbajitoti vadati. **Imaṁ dhammavinayan**ti imaṁ dhammañca vinayañca. Ubhayampetaṁ sāsanasseva nāmaṁ. Dhammena hettha dve piṭakāni vuttāni, vinayena Vinayapiṭakaṁ, iti tīhi piṭakehi pakāsitaṁ paṭipattiṁ adhunā āgatomhīti vadati.

Mahesakkhāhīti mahāparivārāhi. Ekekassa hi devarañño koṭisatampi koṭisahassampi parivāro hoti, te attānaṁ mahante ṭhāne ṭhapetvā Tathāgataṁ passanti. Tattha amhādisānaṁ appesakkhānaṁ mātugāmajātikānaṁ kuto okāsoti dasseti.

---

1. Upanayanaṁ (Sī), upaneyyaṁ (Syā)
2. Visuddhi 1. 206 piṭṭhe.
3. Sāmaṇerabhāve (Sī)

Mayampi āgaccheyyāmāti idaṁ sā devatā "sacepi cakkavāḷaṁ pūretvā parisā nisinnā hoti, mahatiyā Buddhavīthiyā Satthu santikaṁ gantuṁ labhatī"ti ñatvā āha. **Puccha bhikkhu puccha bhikkhū**ti thirakaraṇavasena āmeḍitaṁ[1] kataṁ.

Akkheyyasaññinoti ettha "devo manusso gahaṭṭho pabbajito satto puggalo tisso phusso"ti-ādinā nayena akkheyyato sabbesaṁ akkhānānaṁ sabbāsaṁ kathānaṁ vatthubhūtato pañcakkhandhā "akkheyyā"ti vuccanti. "Satto naro poso puggalo itthī puriso"ti evaṁ saññā etesaṁ atthīti saññino, akkheyyesveva saññinoti **akkheyyasaññino,** pañcasu khandhesu sattapuggalādisaññinoti attho. **Akkheyyasmiṁ patiṭṭhitā**ti pañcasu khandhesu aṭṭhahākārehi patiṭṭhitā. Ratto hi rāgavasena patiṭṭhito hoti, duṭṭho dosavasena, mūḷho mohavasena, parāmaṭṭho diṭṭhivasena, thāmagato anusayavasena, vinibaddho mānavasena, aniṭṭhaṅgato vicikicchāvasena, vikkhepagato uddhaccavasena, patiṭṭhito hoti. **Akkheyyaṁ apariññāyā**ti pañcakkhandhe tīhi pariññāhi aparijānitvā. **Yogamāyanti maccuno** yogaṁ payogaṁ pakkhepaṁ upakkhepaṁ upakkamaṁ abbhantaraṁ āgacchanti, maraṇavasaṁ[2] gacchantīti attho. Evamimāya gāthāya kālikā kāmā kathitā.

Pariññāyāti ñātapariññā tīraṇapariññā pahānapariññāti imāhi tīhi pariññāhi parijānitvā. Tattha katamā **ñātapariññā**? Pañcakkhandhe parijānāti "ayaṁ rūpakkhandho -pa- ayaṁ viññāṇakkhandho, imāni tesaṁ lakkhaṇarasapaccupaṭṭhānapadaṭṭhānānī"ti, ayaṁ ñātapariññā. Katamā **tīraṇapariññā**? Evaṁ ñātaṁ katvā pañcakkhandhe tīreti aniccato dukkhato rogatoti dvācattālīsāya ākārehi, ayaṁ tīraṇapariññā. Katamā **pahānapariññā**? Evaṁ tīrayitvā aggamaggena pañcasu khandhesu chandarāgaṁ pajahati, ayaṁ pahānapariññā.

Akkhātāraṁ na maññatīti evaṁ tīhi pariññāhi pañcakkhandhe parijānitvā khīṇāsavo bhikkhu akkhātāraṁ puggalaṁ na maññati. **Akkhātāran**ti kammavasena kārakaṁ veditabbaṁ, akkhātabbaṁ kathetabbaṁ puggalaṁ na maññati, na passatīti

---

1. Āmeṇḍitaṁ (Sī)
2. Māravasaṁ (Sī)

attho. Kinti akkhātabbanti? "Tisso"ti vā "phusso"ti vā evaṁ yena kenaci nāmena vā gottena vā pakāsetabbaṁ. **Tañhi tassa na hotī**ti taṁ tassa khīṇāsavassa na hoti. **Yena naṁ vajjā**ti yena naṁ "rāgena ratto"ti vā "dosena duṭṭho"ti vā "mohena mūḷho"ti vāti koci vadeyya, taṁ kāraṇaṁ tassa khīṇāsavassa natthi.

Sace vijānāsi vadehīti sace evarūpaṁ khīṇāsavaṁ jānāsi, "jānāmī"ti vadehi. No ce jānāsi, atha "Na jānāmī"ti vadehi. **Yakkhā**ti devataṁ ālapanto āha. Iti imāya gāthāya sandiṭṭhiko navavidho lokuttaradhammo kathito. **Sādhū**ti āyācanatthe nipāto.

Yo maññatīti yo attānaṁ "ahaṁ samo"ti vā "visesī"ti vā "nihīno"ti vā maññati. Etena "seyyohamasmī"ti-ādayo tayo mānā gahitāva. Tesu gahitesu nava mānā gahitāva honti. **So vivadetha tenā**ti so puggalo teneva mānena yena kenaci puggalena saddhiṁ "kena maṁ tvaṁ pāpuṇāsi, kiṁ jātiyā pāpuṇāsi, udāhu gottena, kulapadesena, vaṇṇapokkharatāya, bāhusaccena, dhutaguṇenā"ti evaṁ vivadeyya. Iti imāyapi upaḍḍhagāthāya kālikā kāmā kathitā.

Tīsu vidhāsūti tīsu mānesu. "Ekavidhena rūpasaṅgaho"ti-ādīsu[1] hi koṭṭhāso "vidho"ti vutto. "Kathaṁvidhaṁ sīlavantaṁ vadanti, kathaṁvidhaṁ paññavantaṁ vadantī"ti-ādīsu[2] ākāro[3]. "Tisso imā bhikkhave vidhā, katamā tisso. Seyyohamasmīti vidhā, sadisohamasmīti vidhā, hīnohamasmīti vidhā"ti-ādīsu[4] māno "vidhā"ti vutto, idhāpi mānova. Tena vuttaṁ "tīsu vidhāsūti tīsu mānesū"ti. **Avikampamāno**ti so puggalo etesu saṅkhepato tīsu, vitthārato navasu mānesu na kampati na calati. **Samo visesīti na tassa hotī**ti tassa pahīnamānassa khīṇāsavassa "ahaṁ sadiso"ti vā "seyyo"ti vā "hīno"ti vā na hotīti dasseti. Pacchimapadaṁ vuttanayameva. Iti imāyapi upaḍḍhagāthāya navavidho sandiṭṭhiko lokuttaradhammo kathito.

---

1. Abhi 1. 145 piṭṭhe.
2. Saṁ 1. 51 piṭṭhe.
3. Sabhāvo (Ka), saṇṭhānaṁ (Abhi-Ṭṭha 1. 343 piṭṭhe.)
4. Saṁ 3. 52 piṭṭhe.

Pahāsi saṅkhanti "paṭisaṅkhā yoniso āhāraṁ āhāretī"ti-ādīsu[1] paññā "saṅkhā"ti āgatā. "Atthi te koci gaṇako vā muddiko vā saṅkhāyako vā, yo pahoti Gaṅgāya vālukaṁ gaṇetun"ti[2] ettha gaṇanā. "Saññānidānā hi papañcasaṅkhā"ti-ādīsu[3] koṭṭhāso. "Yā tesaṁ tesaṁ dhammānaṁ saṅkhā samaññā"ti[4] ettha paṇṇatti "saṅkhā"ti āgatā. Idhāpi ayameva adhippetā. **Pahāsi saṅkhan**tipadassa hi ayamevattho—ratto duṭṭho mūḷho iti imaṁ paṇṇattiṁ khīṇāsavo pahāsi jahi pajahīti.

Na vimānamajjhagāti navabhedaṁ tividhamānaṁ na upagato. Nivāsaṭṭhena vā mātukucchi "vimānan"ti vuccati, taṁ āyatiṁ paṭisandhevasena na upagacchītipi attho. Anāgatatthe atītavacanaṁ. **Acchecchī**ti chindi. **Chinnaganthan**ti cattāro ganthe chinditvā ṭhitaṁ. **Anīghan**ti niddukkhaṁ. **Nirāsan**ti nittaṇhaṁ. **Pariyesamānā**ti olokayamānā. **Nājjhagamun**ti na adhigacchanti na vindanti na passanti. Vattamānatthe atītavacanaṁ. **Idha vā huraṁ vā**ti idhaloke vā paraloke vā. **Sabbanivesanesū**ti tayo bhavā, catasso yoniyo, pañca gatiyo, satta viññāṇaṭṭhitiyo, navasattāvāsā, iti imesupi sabbesu sattanivesanesu evarūpaṁ khīṇāsavaṁ kāyassa bhedā uppajjamānaṁ vā uppannaṁ vā[5] na passantīti attho. Imāya gāthāya sandiṭṭhikaṁ lokuttaradhammameva kathesi.

Imañca gāthaṁ sutvā sāpi devatā atthaṁ sallakkhesi, teneva kāraṇena **imassa khvāhaṁ bhante**ti-ādimāha. Tattha **pāpaṁ na kayirā**ti gāthāya dasakusalakammapathavasenapi kathetuṁ vaṭṭati aṭṭhaṅgikamaggavasenapi. Dasakusalakammapathavasena tāva **vacasā**ti catubbidhaṁ vacīsucaritaṁ gahitaṁ. **Manasā**ti tividhaṁ manosucaritaṁ gahitaṁ. **Kāyena vā kiñcana**[6] **sabbaloke**ti tividhaṁ kāyasucaritaṁ gahitaṁ. Ime tāva dasakusalakammapathadhammā honti. **Kāme pahāyā**ti iminā pana kāmalukhallikānuyogo paṭikkhitto. **Satimā sampajāno**ti iminā dasakusalakammapathakāraṇaṁ satisampajaññaṁ gahitaṁ. **Dukkhaṁ na sevetha anatthasaṁhitan**ti iminā attakilamathānuyogo paṭisiddho. Iti devatā "ubho ante

---

1. Saṁ 2. 323, 385 piṭṭhesu.
2. Saṁ 2. 545 piṭṭhe.
3. Khu 1. 414 piṭṭhe.
4. Abhi 1. 256 piṭṭhe.
5. Upapajjamānaṁ vā upapannaṁ vā(Syā)
6. Kiñcanaṁ (Sī, Syā)

vivajjetvā kāraṇehi satisampajaññehi saddhiṁ dasakusalakammapathadhamme tumhehi kathite ājānāmi Bhagavā”ti vadati.

Aṭṭhaṅgikamaggavasena pana ayaṁ nayo—tasmiṁ kira ṭhāne mahatī dhammadesanā ahosi. Desanāpariyosāne devatā yathāṭhāne ṭhitāva desanānusārena ñāṇaṁ pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhāya attanā adhigataṁ aṭṭhaṅgikaṁ maggaṁ dassentī evamāha. Tattha **vacasā**ti sammāvācā gahitā, mano pana aṅgaṁ na hotīti **manasā**ti maggasampayuttakaṁ[1] cittaṁ gahitaṁ. **Kāyena vā kiñcana sabbaloke**ti sammākammanto gahito, ājīvo pana vācākammantapakkhikattā gahitova hoti. **Satimā**ti iminā vāyāmasatisamādhayo gahitā. **Sampajāno**tipadena sammādiṭṭhisammāsaṅkappā. **Kāme pahāya, dukkhaṁ na sevethā**tipadadvayena antadvayavajjanaṁ[2]. Iti ime dve ante anupagamma majjhimaṁ paṭipadaṁ tumhehi kathitaṁ ājānāmi Bhagavāti vatvā Tathāgataṁ gandhamālādīhi pūjetvā padakkhiṇaṁ katvā pakkāmīti.

Samiddhisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nandanavaggo dutiyo.

---

3. Sattivagga

1. Sattisuttavaṇṇanā

21. Sattivaggassa paṭhame **sattiyā**ti desanāsīsametaṁ, ekatodhārādinā satthenāti attho. **Omaṭṭho**ti pahato. Cattāro hi pahārā omaṭṭho ummaṭṭho maṭṭho vimaṭṭhoti. Tattha upari ṭhatvā adhomukhaṁ dinnapahāro omaṭṭho nāma, heṭṭhā ṭhatvā uddhaṁmukhaṁ[3] dinno ummaṭṭho nāma, aggaḷasūci viya vinivijjhitvā gato maṭṭho nāma, seso sabbopi vimaṭṭho nāma. Imasmiṁ pana ṭhāne omaṭṭho gahito. So hi sabbadāruṇo duruddharasallo duttikiccho antodoso antopubbalohitova hoti, pubbalohitaṁ anikkhamitvā vaṇamukhaṁ pariyonandhitvā tiṭṭhati.

---

1. Maggasampayuttaṁ (Sī) 2. Antadvayavajjaṁ (Sī,Syā) 3. Uparimukhaṁ (Ka)

Pubbalohitaṁ nīharitukāmehi mañcena saddhiṁ bandhitvā adhosiro kātabbo hoti, maraṇaṁ vā maraṇamattaṁ vā dukkhaṁ pāpuṇāti. **Paribbaje**ti vihareyya.

Imāya gāthāya kiṁ katheti? Yathā sattiyā omaṭṭho puriso sallubbahanavaṇatikicchanānaṁ atthāya vīriyaṁ ārabhati, payogaṁ karoti parakkamati. Yathā ca ḍayhamāno[1] matthake ādittasīso tassa nibbāpanatthāya vīriyaṁ ārabhati, payogaṁ karoti parakkamati, evameva bhikkhu kāmarāgaṁ pahānāya sato appamatto hutvā vihareyya Bhagavāti kathesi.

Atha Bhagavā cintesi—imāya devatāya upamā tāva daḷhaṁ katvā ānītā, atthaṁ pana parittakaṁ gahetvā ṭhitā, punappunaṁ kathentīpi hesā kāmarāgassa vikkhambhanapahānameva katheyya. Yāva ca kāmarāgo maggena na samugghāṭiyati, tāva anubaddhova hoti. Iti tameva opammaṁ gahetvā paṭhamamaggavasena desanaṁ vinivaṭṭetvā desento dutiyaṁ gāthamāha. Tassattho purimānusāreneva veditabboti. . Paṭhamaṁ.

2. Phusatisuttavaṇṇanā

22. Dutiye **nāphusantaṁ phusatī**ti kammaṁ aphusantaṁ vipāko na phusati, kammameva vā aphusantaṁ kammaṁ na phusati. Kammaṁ hi nākaroto kariyati[2]. **Phusantañca tato phuse**ti kammaṁ phusantaṁ vipāko phusati, kammameva vā phusati. Kammaṁ hi karoto kariyati[3]. **Tasmā phusantaṁ phusati, appaduṭṭhapadosinan**ti yasmā na aphusantaṁ phusati, phusantañca phusati, ayaṁ kammavipākānaṁ dhammatā, tasmā yo "appaduṭṭhassa narassa dussati, suddhassa posassa anaṅgaṇassā"ti evaṁ vutto appaduṭṭhapadosī puggalo, taṁ puggalaṁ kammaṁ phusantameva kammaṁ phusati, vipāko vā phusati. So hi parassa upaghātaṁ kātuṁ sakkoti vā mā vā, attā panānena catūsu apāyesu ṭhapito nāma hoti. Tenāha Bhagavā "tameva bālaṁ pacceti pāpaṁ, sukhumo rajo paṭivātaṁva khitto"ti. . Dutiyaṁ.

---

1. Dayhamāno (Ka)
2. Nākārako kayirati(Sī), nākaronto kariyati (Ka)
3. Kārako kayirati (Sī)

3. Jaṭāsuttavaṇṇanā

23. Tatiye **antojaṭā**ti gāthāyaṁ **jaṭā**ti taṇhāya jāliniyā adhivacanaṁ. Sā hi rūpādīsu ārammaṇesu heṭṭhupariyavasena punappunaṁ uppajjanato saṁsibbanaṭṭhena veḷugumbādīnaṁ sākhājālasaṅkhātā jaṭā viyāti jaṭā. Sā panesā sakaparikkhāraparaparikkhāresu saka-attabhāvapara-attabhāvesu ajjhattikāyatanabāhirāyatanesu ca uppajjanato **antojaṭā bahijaṭā**ti vuccati. Tāya evaṁ uppajjamānāya **jaṭāya jaṭitā pajā.** Yathā nāma veḷujaṭādīhi veḷu-ādayo, evaṁ tāya taṇhājaṭāya sabbāpi ayaṁ sattanikāyasaṅkhātā pajā jaṭitā vinaddhā, saṁsibbitāti attho. Yasmā ca evaṁ jaṭitā, **taṁ taṁ Gotama pucchāmī**ti tasmā taṁ pucchāmi. **Gotamā**ti Bhagavantaṁ gottena ālapati. **Ko imaṁ vijaṭaye jaṭan**ti imaṁ evaṁ tedhātukaṁ jaṭetvā ṭhitaṁ jaṭaṁ ko vijaṭeyya, vijaṭetuṁ ko samatthoti pucchati.

Athassa Bhagavā tamatthaṁ vissajjento **sīle patiṭṭhāyā**ti-ādimāha. Tattha **sīle patiṭṭhāyā**ti catupārisuddhisīle ṭhatvā. Ettha ca Bhagavā jaṭāvijaṭanaṁ pucchito sīlaṁ ārabhanto na "aññaṁ puṭṭho aññaṁ kathetī"ti veditabbo. Jaṭāvijaṭakassa hi patiṭṭhādassanatthamettha[1] sīlaṁ kathitaṁ.

Naroti satto. **Sapañño**ti kammajatihetukapaṭisandhipaññāya paññavā. **Cittaṁ paññañca bhāvayan**ti samādhiñceva vipassanañca bhāvayamāno. Cittasīsena hettha aṭṭha samāpattiyo kathitā, paññānāmena vipassanā. **Ātāpī**ti vīriyavā. Vīriyañhi kilesānaṁ ātāpanaparitāpanaṭṭhena "ātāpo"ti vuccati, tadassa atthīti ātāpī. **Nipako**ti nepakkaṁ vuccati paññā, tāya samannāgatoti attho. Iminā padena parihāriyapaññaṁ dasseti. **Pārihāriyapaññā** nāma "ayaṁ kālo uddesassa, ayaṁ kālo paripucchāyā"ti-ādinā nayena sabbattha kārāpitā[2] pariharitabbapaññā. Imasmiṁ hi pañhābyākaraṇe tikkhattuṁ paññā āgatā. Tattha paṭhamā jātipaññā, dutiyā vipassanāpaññā, tatiyā sabbakiccapariṇāyikā pārihāriyapaññā.

---

1. Patiṭhaṭhenapettha (Sī) 2. Kārāpikā (Sī)

So imaṁ vijaṭaye jaṭanti so imehi sīsādīhi samannāgato bhikkhu. Yathā nāma puriso pathaviyaṁ patiṭṭhāya sunisitaṁ satthaṁ ukkhipitvā mahantaṁ veḷugumbaṁ vijaṭeyya, evamevaṁ sīle patiṭṭhāya samādhisilāyaṁ sunesitaṁ vipassanāpaññāsatthaṁ vīriyabalapaggahitena pārihāriyapaññāhatthena ukkhipitvā sabbampi taṁ attano santāne patitaṁ[1] taṇhājaṭaṁ vijaṭeyya sañchi ndeyya sampadāleyyāti.

Ettāvatā sekhabhūmiṁ kathetvā idāni jaṭaṁ vijaṭetvā ṭhitaṁ mahākhīṇāsavaṁ dassento **yesan**ti-ādimāha. Evaṁ jaṭaṁ vijaṭetvā ṭhitaṁ khīṇāsavaṁ dassetvā puna jaṭāya vijaṭanokāsaṁ dassento **yattha nāmañcā**ti-ādimāha. Tattha **nāman**ti cattāro arūpino khandhā. **Paṭighaṁ rūpasaññā cā**ti ettha paṭighasaññāvasena kāmabhavo gahito, rūpasaññāvasena rūpabhavo. Tesu dvīsu gahitesu arūpabhavo gahitova hoti bhavasaṅkhepenāti. **Etthesā chijjate jaṭā**ti ettha tebhūmakavaṭṭassa pariyādiyanaṭṭhāne esā jaṭā chijjati, nibbānaṁ āgamma chijjati nirujjhatīti ayaṁ attho dassito hoti. . Tatiyaṁ.

4. Manonivāraṇasuttavaṇṇanā

24. Catutthe **yato yato**ti pāpato vā kalyāṇato vā. Ayaṁ kira devatā "yaṁkiñci kusalādibhedaṁ lokiyaṁ vā lokuttaraṁ vā mano, taṁ nivāretabbameva, na uppādetabban"ti evaṁladdhikā. **Sa sabbato**ti so sabbato. Atha Bhagavā "ayaṁ devatā aniyyānikakathaṁ katheti, mano nāma nivāretabbampi atthi bhāvetabbampi, vibhajitvā namassā dassessāmī"ti cintetvā dutiyagāthaṁ āha. Tattha **na mano saṁyatattamāgatan**ti yaṁ vuttaṁ "na sabbato mano nivāraye"ti, kataraṁ taṁ mano, yaṁ taṁ sabbato na nivāretabbanti ce. Mano saṁyatattaṁ āgataṁ, yaṁ mano yattha saṁyatabhāvaṁ āgataṁ, "dānaṁ dassāmi, sīlaṁ rakkhissāmī"ti-ādinā nayena uppannaṁ, etaṁ mano na nivāretabbaṁ, aññadatthu brūhetabbaṁ vaḍḍhetabbaṁ. **Yato yato ca pāpakan**ti yato yato akusalaṁ uppajjati, tato tato ca taṁ nivāretabbanti. . Catutthaṁ.

---

1. Ṭhitaṁ (Sī)

5. Arahantasuttavaṇṇanā

25. Pañcame **katāvī**ti catūhi maggehi katakicco. **Ahaṁ vadāmī**ti ayaṁ devatā vanasaṇḍavāsinī, sā āraññakānaṁ bhikkhūnaṁ "ahaṁ bhuñjāmi, ahaṁ nisīdāmi, mama patto, mama cīvaran"ti-ādikathāvohāraṁ sutvā cintesi "ahaṁ ime bhikkhū "khīṇāsavā'ti maññāmi, khīṇāsavānañca nāma evarūpā attupaladdhinissitakathā hoti, na hoti nu kho"ti jānanatthaṁ evaṁ pucchati.

Sāmaññanti lokaniruttiṁ lokavohāraṁ. **Kusalo**ti khandhādīsu kusalo. **Vohāramattenā**ti upaladdhinissitakathaṁ hitvā vohārabhedaṁ akaronto "ahaṁ, mamā"ti vadeyya. "Khandhā bhuñjanti, khandhā nisīdanti, khandhānaṁ patto, khandhānaṁ cīvaran"ti hi vutte vohārabhedo hoti, na koci jānāti. Tasmā evaṁ avatvā lokavohārena voharatīti.

Atha devatā "yadi diṭṭhiyā vasena na vadati, mānavasena nu kho vadatī"ti cintetvā puna **yo hotī**ti pucchi. Tattha **mānaṁ nu kho**ti so bhikkhu mānaṁ upagantvā mānavasena vadeyya nu khoti. Atha Bhagavā "ayaṁ devatā khīṇāsavaṁ samānaṁ viya karotī"ti cintetvā "khīṇāsavassa navavidhopi māno pahīno"ti dassento paṇigāthaṁ āha. Tattha **vidhūpitā**ti vidhamitā[1]. **Mānaganthassā**ti mānā ca ganthā ca assa. **Maññatan**ti[2] maññanaṁ. Tividhampi taṇhādiṭṭhimānamaññanaṁ so vītivatto, atikkantoti attho. Sesaṁ uttānatthamevāti. . Pañcamaṁ.

6. Pajjotasuttavaṇṇanā

26. Chaṭṭhe **puṭṭhun**ti pucchituṁ. **Kathaṁ jānemū**ti kathaṁ jāneyyāma. **Divārattin**ti divā ca rattiṁ ca. **Tattha tatthā**ti yattha yattheva[3] pajjalito hoti, tattha tattha. **Esā ābhā**ti esā Buddhābhā. Katamā pana sāti? Ñāṇāloko vā hotu pīti-āloko vā pasādāloko vā dhammakathā-āloko vā, sabbopi Buddhānaṁ pātubhāvā uppanno āloko **Buddhābhā nāma**. Ayaṁ anuttarā sabbaseṭṭhā asadisāti. . Chaṭṭhaṁ.

---

1. Vidhaṁsitā (Syā), viddhaṁsitā (Ka) 2. Mānanti (Sī) 3. Yattha yattha (Ka)

7. Sarasuttavaṇṇanā

27. Sattame **kuto sarā nivattantī**ti ime saṁsārasarā kuto nivattanti, kiṁ āgamma nappavattantīti attho. **Na gādhatī**ti na patiṭṭhāti. **Ato**ti ato nibbānato. Sesaṁ uttānatthamevāti. . Sattamaṁ.

8. Mahaddhanasuttavaṇṇanā

28. Aṭṭhame nidhānagataṁ muttasārādi mahantaṁ dhanametesanti **mahaddhanā.** Suvaṇṇarajatabhājanādi mahābhogo etesanti **mahābhogā**. **Aññamaññābhigijjhantī**ti aññamaññaṁ abhigijjhanti patthenti pihenti. **Analaṅkatā**ti atittā apariyattajātā[1]. **Ussukkajātesū**ti nānākiccajātesu anuppannānaṁ rūpādīnaṁ uppādanatthāya uppannānaṁ anubhavanatthāya ussukkesu. **Bhavasotānusārīsū**ti vaṭṭasotaṁ anusarantesu. **Anussukā**ti avāvaṭā. **Agāran**ti mātugāmena saddhiṁ gehaṁ. **Virājiyā**ti virājetvā. Sesaṁ uttānamevāti. . Aṭṭhamaṁ.

9. Catucakkasuttavaṇṇanā

29. Navame **catucakkan**ti catu-iriyāpathaṁ. Iriyāpatho hi idha cakkanti adhippeto. **Navadvāran**ti navahi vaṇamukhehi navadvāraṁ. **Puṇṇan**ti asucipūraṁ. **Lobhena saṁyutan**ti taṇhāya saṁyuttaṁ. **Kathaṁ yātrā bhavissatī**ti etassa evarūpassa sarīrassa kathaṁ niggamanaṁ[2] bhavissati, kathaṁ mutti parimutti samatikkamo bhavissatīti pucchati. **Naddhin**ti upanāhaṁ, pubbakāle kodho, aparakāle upanāhoti evaṁ pavattaṁ balavakodhanti attho. **Varattan**ti "chetvā naddhiṁ varattañca, sandānaṁ sahanukkaman"ti gāthāya[3] taṇhā **varattā,** diṭṭhi **sandānaṁ** nāma jātaṁ, idha pana pāḷiniddiṭṭhe kilese ṭhapetvā avasesā "varattā"ti veditabbā, iti kilesavarattañca chetvāti attho. **Icchā lobhan**ti ekoyeva dhammo icchanaṭṭhena icchā, lubbhanaṭṭhena lobhoti vutto. Paṭhamuppattikā vā dubbalā icchā, aparāparuppattiko balavā lobho. Aladdhapatthanā vā icchā, paṭiladdhavatthumhi lobho. **Samūlaṁ taṇhan**ti avijjāmūlena samūlakaṁ taṇhaṁ. **Abbuyhā**ti aggamaggena uppāṭetvā. Sesaṁ uttānamevāti. . Navamaṁ.

---

1. Apariyantajātā (Sī) 2. Nikkhamanaṁ (Ka) 3. Khu 1. 70, 376 piṭhesu.

10. Eṇijaṅghasuttavaṇṇanā

30. Dasame **eṇijaṅghan**ti eṇimigassa viya suvaṭṭitajaṅghaṁ. **Kisan**ti athūlaṁ samasarīraṁ. Atha vā ātapena milātaṁ mālāgandhavilepanehi anupabrūhitasarīrantipi[1] attho. **Vīran**ti vīriyavantaṁ. **Appāhāran**ti bhojane mattaññutāya mitāhāraṁ[2], vikālabhojanapaṭikkhepavasena vā parittāhāraṁ. **Alolupan**ti catūsu paccayesu loluppavirahitaṁ. Rasataṇhāpaṭikkhepo vā esa. **Sīhaṁvekacaraṁ nāgan**ti ekacaraṁ sīhaṁ viya, ekacaraṁ nāgaṁ viya. Gaṇavāsino hi pamattā honti, ekacarā appamattā, tasmā ekacarāva gahitāti. **Paveditā**ti pakāsitā kathitā. **Etthā**ti etasmiṁ nāmarūpe. Pañcakāmaguṇavasena hi rūpaṁ gahitaṁ, manena nāmaṁ, ubhayehi pana avinibhuttadhamme[3] gahetvā pañcakkhandhādivasenapettha bhummaṁ yojetabbanti. . Dasamaṁ.

Sattivaggo tatiyo.

---

4. Satullapakāyikavagga

1. Sabbhisuttavaṇṇanā

31. Satullapakāyikavaggassa paṭhame **satullapakāyikā**ti sataṁ dhammaṁ samādānavasena ullapetvā sagge nibbattāti satullapakāyikā. Tatridaṁ vatthu—sambahulā kira samuddavāṇijā nāvāya samuddaṁ pakkhandiṁsu. Tesaṁ khittasaravegena gacchantiyā nāvāya sattame divase samuddamajjhe mahantaṁ uppātitaṁ[4] pātubhūtaṁ, mahā-ūmiyo[5] uṭṭhahitvā nāvaṁ udakassa pūrenti. Nāvāya nimujjamānāya mahājano attano attano devatānaṁ nāmāni gahetvā āyācanādīni karonto paridevi. Tesaṁ majjhe eko puriso "atthi nu kho me evarūpe bhaye patiṭṭhā"ti āvajjento attano parisuddhāni saraṇāni ceva sīlāni ca disvā yogī viya pallaṅkaṁ ābhujitvā nisīdi. Tamenaṁ itare abhayakāraṇaṁ pucchiṁsu. So

---

1. Supabrūhitasarīrantipi (Sī) 2. Mattāhāraṁ (Sī) 3. Avinimmuttadhamme (Sī)
4. Ugghāṭikaṁ (Sī) 5. Mahā-ummiyo (Syā)

tesaṁ kathesi “ambho ahaṁ nāvaṁ abhirūhanadivase bhikkhusaṁghassa dānaṁ datvā saraṇāni ceva sīlāni ca aggahesiṁ, tena me bhayaṁ natthī”ti. Kiṁ pana sāmi etāni aññesampi vattantīti. Āma vattantīti. Tena hi amhākampi dethāti. So te manusse sataṁ sataṁ katvā satta koṭṭhāse akāsi, tato pañcasīlāni adāsi. Tesu paṭhamaṁ jaṅghasataṁ gopphakamatte udake ṭhitaṁ aggahesi, dutiyaṁ jāṇumatte, tatiyaṁ kaṭimatte, catutthaṁ nābhimatte, pañcamaṁ thanamatte, chaṭṭhaṁ galappamāṇe, sattamaṁ mukhena loṇodake pavisante aggahesi. So tesaṁ sīlāni datvā “aññaṁ tumhākaṁ paṭisaraṇaṁ natthi, sīlameva āvajjethā”ti ugghosesi. Tāni sattapi jaṅghasatāni tattha kālaṁ katvā āsannakāle gahitasīlaṁ nissāya Tāvatiṁsabhavane nibbattiṁsu, tesaṁ ghaṭāvaseneva vimānāni nibbattiṁsu. Sabbesaṁ majjhe ācariyassa yojanasatikaṁ suvaṇṇavimānaṁ nibbatti, avasesāni tassa parivārāni hutvā sabbaheṭṭhimaṁ dvādasayojanikaṁ ahosi. Te nibbattakkhaṇeyeva kammaṁ āvajjentā ācariyaṁ nissāya sampattilābhaṁ ñatvā “gacchāma tāva, Dasabalassa santike amhākaṁ ācariyassa vaṇṇaṁ katheyyāmā”ti majjhimayāmasamanantare Bhagavantaṁ upasaṅkamiṁsu, tā devatā ācariyassa vaṇṇabhaṇanatthaṁ ekekaṁ gāthaṁ abhāsiṁsu.

Tattha **sabbhirevā**ti paṇḍitehi sappurisehi eva. Ra-kāro padasandhikaro. **Samāsethā**ti saha nisīdeyya. Desanāsīsameva cetaṁ, sabba-iriyāpathe sabbhireva saha kubbeyyāti[1] attho. **Kubbethā**ti kareyya. **Santhavan**ti mittasanthavaṁ. Taṇhāsanthavo pana na kenaci saddhiṁ kātabbo, mittasanthavo Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakehi saha kātabbo. Idaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Satan**ti Buddhādīnaṁ sappurisānaṁ. **Saddhamman**ti pañcasīladasasīlacatusatipaṭṭhānādibhedaṁ saddhammaṁ, idha pana pañcasīlaṁ adhippetaṁ. **Seyyo hotī**ti vaḍḍhi hoti. **Na pāpiyo**ti lāmakaṁ kiñci na hoti. **Nāññato**ti vālikādīhi telādīni viya aññato andhabālato paññā nāma na labbhati, tilādīhi pana telādīni viya aññato andhabālato paññā nāma na labbhati, tilādīhi pana telādīni viya sataṁ dhammaṁ ñatvā paṇḍitameva sevanto bhajanto labhatīti. **Sokamajjhe**ti sokavatthūnaṁ sokānugatānaṁ vā sattānaṁ majjhagato na socati

1. Kappeyyāti (Sī, Syā)

Bandhulamallasenāpatissa upāsikā viya, pañcannaṁ corasatānaṁ majjhe Dhammasenāpatissa saddhivihāriko Saṁkiccasāmaṇero viya ca.

Ñātimajjhe virocatīti ñātigaṇamajjhe Saṁkiccatherassa saddhivihāriko Adhimuttakasāmaṇero viya sobhati. So kira therassa bhāgineyyo hoti, atha naṁ thero āha "sāmaṇera mahallakosi jāto, gaccha, vassāni pucchitvā ehi, upasampādessāmi tan"ti. So "sādhū"ti theraṁ vanditvā pattacīvaramādāya cora-aṭaviyā orabhāge bhaginigāmaṁ gantvā piṇḍāya cari, taṁ bhaginī disvā vanditvā gehe nisīdāpetvā bhojesi. So katabhattakicco vassāni pucchi. Sā "ahaṁ na jānāmi, mātā me jānātī"ti āha. Atha so "tiṭṭhatha tumhe, ahaṁ mātusantikaṁ gamissāmī"ti aṭaviṁ otiṇṇo. Tamenaṁ dūratova carapuriso[1] disvā corānaṁ ārocesi. Corā "sāmaṇero kireko aṭaviṁ otiṇṇo, gacchatha naṁ ānethā"ti āṇāpetvā ekacce "Mārema[2] nan"ti āhaṁsu, ekacce vissajjemāti[3]. Sāmaṇero cintesi "ahaṁ sekho sakaraṇīyo, imehi saddhiṁ mantetvā sotthimattānaṁ karissāmī"ti corajeṭṭhakaṁ āmantetvā "upamaṁ te āvuso karissāmī"ti imā gāthā abhāsi—

"Ahu atītamaddhānaṁ, araññasmiṁ brahāvane.
Ceto kūṭāni oḍḍetvā, sasakaṁ[4] avadhī tadā.

Sasakañca mataṁ[5] disvā, ubbiggā migapakkhino.
Ekarattiṁ apakkāmuṁ, 'akiccaṁ vattate idha'.

Tatheva samaṇaṁ hantvā, Adhimuttaṁ akiñcanaṁ.
Addhikā nāgamissanti, dhanajāni bhavissatī"ti.

Saccaṁ kho samaṇo āha, Adhimutto akiñcano.
Addhikā nāgamissanti, dhanajāni bhavissati.

Sace paṭipathe disvā, nārocessasi kassaci.
Tava saccamanurakkhanto, gaccha bhante yathāsukhanti.

---

1. Corapuriso (Sī, Syā) 2. Māretha (Sī, Ka) 3. Vissajjethāti (Ka)
4. Campakaṁ (Syā), pampakaṁ(Ka) 5. Vadhaṁ (Ka)

So tehi corehi vissajjito gacchanto ñātayopi disvā tesampi na ārocesi. Atha te anuppatte corā gahetvā viheṭhayiṁsu, uraṁ paharitvā paridevamānaṁ cassa mātaraṁ corā etadavocuṁ—

"Kiṁ te hoti Adhimutto, udare vasiko asi.
Puṭṭhā me amma akkhāhi, kathaṁ jānemu taṁ mayan"ti.

Adhimuttassa ahaṁ mātā, ayañca janako pitā.
Bhaginī bhātaro cāpi, sabbeva idha ñātayo.

Akiccakārī Adhimutto, yaṁ disvā na nivāraye.
Etaṁ kho vattaṁ samaṇānaṁ, ariyānaṁ dhammajīvinaṁ.

Saccavādī Adhimutto, yaṁ disvā na nivāraye.
Adhimuttassa suciṇṇena, saccavādissa bhikkhuno.
Sabbeva abhayaṁ pattā, sotthiṁ gacchantu ñātayoti.

Evaṁ te corehi vissajjitā gantvā Adhimuttaṁ āhaṁsu—

"Tava tāta suciṇṇena, saccavādissa bhikkhuno.
Sabbeva abhayaṁ pattā, sotthiṁ paccāgamamhase"ti.

Tepi pañcasatā corā pasādaṁ āpajjitvā Adhimuttassa sāmaṇerassa santike pabbajiṁsu. So te ādāya upajjhāyassa santikaṁ gantvā paṭhamaṁ attanā upasampanno pacchā te pañcasate attano antevāsike katvā upasampādesi. Te Adhimuttatherassa ovāde ṭhitā sabbe aggaphalaṁ arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Imamatthaṁ gahetvā devatā "sataṁ saddhammamaññāya, ñātimajjhe virocatī"ti āha.

Sātatanti satataṁ sukhaṁ vā ciraṁ tiṭṭhantīti vadati. **Sabbāsaṁ vo**ti sabbāsaṁ tumhākaṁ. **Pariyāyenā**ti kāraṇena. **Sabbadukkhā pamuccatī**ti na kevalaṁ seyyova hoti, na ca kevalaṁ paññaṁ labhati, sokamajjhe na socati, ñātimajjhe virocati, sugatiyaṁ nibbattati, ciraṁ sukhaṁ tiṭṭhati, sakalasmā pana vaṭṭadukkhāpi muccatīti. . Paṭhamaṁ.

2. Maccharisuttavaṇṇanā

32. Dutiye **maccherā ca pamādā cā**ti attasampattinigūhanalakkhaṇena maccherena ceva sativippavāsalakkhaṇena pamādena ca. Ekacco hi "idaṁ me dentassa parikkhayaṁ gamissati, mayhaṁ vā gharamānusakānaṁ vā na bhavissatī"ti macchariyena[1] dānaṁ na deti. Ekacco khiḍḍādipasutattā "dānaṁ dātabban"ti cittampi na uppādeti. **Evaṁ dānaṁ na dīyatī**ti evametaṁ yasadāyakaṁ sirīdāyakaṁ sampattidāyakaṁ sukhadāyakaṁ dānaṁ nāma na dīyatīti-ādinā kāraṇaṁ kathesi. **Puññaṁ ākaṅkhamānenā**ti pubbacetanādibhedaṁ puññaṁ icchamānena. **Deyyaṁ hoti vijānatā**ti atthi dānassa phalanti jānantena dātabbamevāti vadati.

Tameva bālaṁ phusatīti taṁyeva bālaṁ idhalokaparalokesu jighacchā ca pipāsā ca phusati anubandhati na vijahati. **Tasmā**ti yasmā tameva phusati, tasmā. **Vineyya maccheran**ti maccheramalaṁ vinetvā. **Dajjā dānaṁ malābhibhū**ti malābhibhū hutvā taṁ maccheramalaṁ abhibhavitvā dānaṁ dadeyya.

Te matesu na mīyantīti adānasīlatāya maraṇena matesu na mīyanti. Yathā hi mato samparivāretvā ṭhapite bahumhipi annapānādimhi "idaṁ imassa hotu, idaṁ imassā"ti uṭṭhahitvā saṁvibhāgaṁ na karoti, evaṁ adānasīlopīti matakassa ca adānasīlassa ca bhogā samasamā nāma honti. Tena dānasīlā evarūpesu matesu na mīyantīti attho. **Panthānaṁva saha vajaṁ, appasmiṁ ye pavecchantī**ti yathā addhānaṁ kantāramaggaṁ saha vajantā pathikā saha vajantānaṁ pathikānaṁ appasmiṁ pātheyye saṁvibhāgaṁ katvā pavecchanti dadantiyeva, evamevaṁ ye pana anamataggaṁ saṁsārakantāraṁ saha vajantā saha vajantānaṁ appasmimpi deyyadhamme saṁvibhāgaṁ katvā dadantiyeva, te matesu na mīyanti.

Esa dhammo sanantanoti esa porāṇako dhammo, sanantanānaṁ vā paṇḍitānaṁ esa dhammoti. **Appasmeke**ti appasmiṁ deyyadhamme eke.

---

1. Maccharena (Ka)

Pavecchantīti dadanti. **Bahuneke na dicchare**ti bahunāpi bhogena samannāgatā ekacce na dadanti. **Sahassena samaṁ mitā**ti sahassena saddhiṁ mitā, sahassa dānasadisā hoti.

Duranvayoti duranugamano, duppūroti attho. **Dhammaṁ care**ti dasakusalakammapathadhammaṁ carati. **Yopi samuñjakaṁ care**ti yo api khalamaṇḍalādisodhanapalālapoṭhanādivasena[1] samuñjakaṁ carati. **Dārañcaposan**ti dārañca posanto. **Dadaṁ appakasmin**ti appakasmiṁ paṇṇasākamattasmimpi saṁvibhāgaṁ katvā dadantova so dhammaṁ carati. **Sataṁ sahassānan**ti sahassaṁ sahassaṁ katvā gaṇitānaṁ purisānaṁ sataṁ, satasahassanti attho. **Sahassayāginan**ti bhikkhusahassassa vā yāgo kahāpaṇasahassena vā nibbattito yāgopi sahassayāgo, so etesaṁ atthīti sahassayāgino, tesaṁ sahassayāginaṁ. Etena dasannaṁ vā bhikkhukoṭīnaṁ dasannaṁ vā kahāpaṇakoṭīnaṁ piṇḍapāto dassito hoti. Ye ettakaṁ dadanti, te kalampi nagghanti tathāvidhassāti āha. Yvāyaṁ samuñjakaṁ carantopi dhammaṁ carati, dāraṁ posentopi, appakasmiṁ dadantopi, tathāvidhassa ete sahassayāgino kalampi nagghanti. Yaṁ tena daliddena ekapaṭivīsakamattampi salākabhattamattampi vā dinnaṁ, tassa dānassa sabbesampi tesaṁ dānaṁ kalaṁ nagghatīti. **Kalaṁ** nāma soḷasabhāgopi satabhāgopi sahassabhāgopi. Idha satabhāgo gahito. Yaṁ tena dānaṁ dinnaṁ, tasmiṁ satadhā vibhatte itaresaṁ dasakoṭisahassadānaṁ tato ekakoṭṭhāsampi nagghatīti āha.

Evaṁ Tathāgate dānassa agghaṁ karonte samīpe ṭhitā devatā cintesi "evaṁ Bhagavā mahantaṁ dānaṁ pādena pavaṭṭetvā ratanasatike viya narake pakkhipanto idaṁ evaṁ parittakaṁ dānaṁ candamaṇḍale paharanto[2] viya ukkhipati, kathaṁ nu kho etaṁ mahapphalataran"ti[3] jānanatthaṁ gāthāya ajjhabhāsi. Tattha **kenā**ti kena kāraṇena. **Mahaggato**ti mahattaṁ gato, vipulassetaṁ vevacanaṁ. **Samena dinnassā**ti samena dinnassa dānassa. Athassā Bhagavā dānaṁ vibhajitvā dassento **dadanti heke**ti-ādimāha. Tattha **visame niviṭṭhā**ti visame kāyavacīmanokamme patiṭṭhitā hutvā. **Chetvā**ti pothetvā. **Vadhitvā**ti māretvā. **Socayitvā**ti

1. ...sodhanādivasena (Ka) 2. Pasāranto (Ka) 3. Mahagghataranti (Sī)

paraṁ sokasamappitaṁ katvā. **Assumukhā**ti assumukhasammissā. Paraṁ rodāpetvā dinnadānaṁ hi assumukhadānanti vuccati. **Sadaṇḍā**ti daṇḍena tajjetvā paharitvā dinnadakkhiṇā sadaṇḍāti vuccati. **Evan**ti nāhaṁ Sammāsambuddhatāya mahādānaṁ gahetvā appaphalaṁ nāma kātuṁ sakkomi parittakadānaṁ vā mahapphalaṁ nāma. Idaṁ pana mahādānaṁ attano uppattiyā aparisuddhatāya evaṁ appaphalaṁ nāma hoti, itaraṁ parittadānaṁ attano uppattiyā parisuddhatāya evaṁ mahapphalaṁ nāmāti imamatthaṁ dassento **evan**ti-ādimāhāti. . Dutiyaṁ.

3. Sādhusuttavaṇṇanā

33. Tatiye **udānaṁ udānesī**ti udāhāraṁ udāhari. Yathā hi yaṁ telaṁ mānaṁ gahetuṁ na sakkoti vissanditvā gacchati, taṁ avasesakoti[1] vuccati. Yañca jalaṁ taḷākaṁ gahetuṁ na sakkoti, ajjhottharitvā gacchati, taṁ oghoti vuccati, evamevaṁ yaṁ pītivacanaṁ hadayaṁ gahetuṁ na sakkoti, adhikaṁ hutvā anto asaṇṭhahitvā bahi nikkhamati, taṁ **udānan**ti vuccati, evarūpaṁ pītimayaṁ vacanaṁ nicchāresīti attho. **Saddhāyapi sāhu dānan**ti kammañca kammaphalañca saddahitvāpi dinnadānaṁ sāhu laddhakaṁ bhaddakameva. **Āhū**ti kathenti. Kathaṁ panetaṁ ubhayaṁ samaṁ nāma hotīti? Jīvitabhīruko hi yujjhituṁ na sakkoti, khayabhīruko dātuṁ na sakkoti. "Jīvitañca rakkhissāmi yujjhissāmi cā"ti hi vadanto na yujjhati. Jīvite pana ālayaṁ vissajjetvā "chejjaṁ vā hotu maraṇaṁ vā, gaṇhissāmetaṁ issariyan"ti ussahantova yujjhati. "Bhoge ca rakkhissāmi, dānañca dassāmī"ti vadanto na dadāti. Bhogesu pana ālayaṁ vissajjetvā mahādānaṁ dassāmīti ussahantova deti. Evaṁ dānañca yuddhañca samaṁ hoti. Kiñca bhiyyo—**appāpi santā bahuke jinantī**ti yathā ca yuddhe appakāpi vīrapurisā bahuke bhīrupurise jinanti, evaṁ saddhādisampanno appakampi dānaṁ dadanto bahumaccheraṁ maddati, bahuñca dānavipākaṁ adhigacchati. Evampi dānañca yuddhañca samānaṁ. Tenevāha—

"Appampi ce saddahāno dadāti,
Teneva so hoti sukhī paratthā"ti.

1. Avasekoti (Sī)

Imassa ca panatthassa pakāsanatthaṁ Ekasāṭakabrāhmaṇavatthu ca Aṅkuravatthu ca vitthāretabbaṁ.

Dhammaladdhassāti dhammena samena laddhassa bhogassa dhammaladdhassa ca puggalassa. Ettha puggalo laddhadhammo nāma adhigatadhammo ariyapuggalo. Iti yaṁ dhammaladdhassa bhogassa dānaṁ dhammaladdhassa ariyapuggalassa dīyati, tampi sādhūti attho. **Yo dhammaladdhassā**ti imasmimpi gāthāpade ayameva attho. **Uṭṭhānavīriyādhigatassā**ti uṭṭhānena ca vīriyena ca adhigatassa bhogassa. **Vetaraṇin**ti[1] desanāsīsamattametaṁ. Yamassa pana vetaraṇimpi[2] Sañjīvakāḷasuttādayopi ekatiṁsamahānirayepi sabbasova atikkamitvāti attho.

Viceyya dānanti vicinitvā dinnadānaṁ. Tattha dve vicinanā dakkhiṇāvicinanaṁ dakkhiṇeyyavicinanañca. Tesu lāmakalāmake paccaye apanetvā paṇītapaṇīte vicinitvā tesaṁ dānaṁ dakkhiṇāvicinanaṁ nāma. Vipannasīle ito bahiddhā pañcanavutipāsaṇḍabhede[3] vā dakkhiṇeyye pahāya sīlādiguṇasampannānaṁ sāsane pabbajitānaṁ dānaṁ dakkhiṇeyyavicinanaṁ nāma. Evaṁ dvīhākārehi viceyya dānaṁ. **Sugatappasatthan**ti Sugatena vaṇṇitaṁ. Tattha dakkhiṇeyyavicinanaṁ dassento **ye dakkhiṇeyyā**ti-ādimāha. **Bījāni vuttāni yathā**ti iminā pana dakkhiṇāvicinanaṁ āha. Avipannabījasadisā hi vicinitvā gahitā paṇītapaṇītā deyyadhammāti.

Pāṇesupi sādhu saṁyamoti pāṇesu saṁyatabhāvopi bhaddako. Ayaṁ devatā itarāhi kathitaṁ dānānisaṁsaṁ atikkamitvā sīlānisaṁsaṁ kathetumāraddhā. **Aheṭhayaṁ caran**ti avihiṁsanto caramāno. **Parūpavādā**ti parassa upavādabhayena. **Bhayā**ti upavādabhayā. **Dānā ca kho dhammapadaṁva seyyo**ti dānato nibbānasaṅkhātaṁ dhammapadameva seyyo. **Pubbe ca hi pubbatare ca santo**ti pubbe ca Kassapabuddhādikāle pubbatare ca Koṇāgamanabuddhādikāle, sabbepi vā ete pubbe ca pubbatare ca santo nāmāti. . Tatiyaṁ.

---

1. Vettaraṇīti (Ka) 2. Vettaraṇiṁpi (Ka) 3. Chanavutipāsaṇḍabhede (Syā)

4. Nasantisuttavaṇṇanā

34. Catutthe **kamanīyānī**ti rūpādīni iṭṭhārammaṇāni. **Apunāgamanaṁ anāgantā puriso maccudheyyā**ti tebhūmakavaṭṭasaṅkhātā maccudheyyā apunāgamanasaṅkhātaṁ nibbānaṁ anāgantā. Nibbānaṁ hi sattā na punāgacchanti, tasmā taṁ apunāgamananti vuccati. Taṁ kāmesu baddho ca pamatto ca anāgantā nāma hoti, so taṁ pāpuṇituṁ na sakkoti, tasmā evamāha. **Chandajan**ti taṇhāchandato jātaṁ. **Aghan**ti pañcakkhandhadukkhaṁ. Dutiyapadaṁ tasseva vevacanaṁ. **Chandavinayā aghavinayo**ti taṇhāvinayena pañcakkhandhavinayo. **Aghavinayā dukkhavinayo**ti pañcakkhandhavinayena vaṭṭadukkhaṁ vinītameva hoti. **Citrānī**ti ārammaṇacittāni. **Saṅkapparāgo**ti saṅkappitarāgo. Evamettha vatthukāmaṁ paṭikkhipitvā kilesakāmo kāmoti vutto. Ayaṁ panattho **pasūrasuttena**[1] vibhāvetabbo. Pasūraparibbājako hi therena "saṅkapparāgo purisassa kāmo"ti vutte—

"Na te kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgañca vadesi kāmaṁ.
Saṅkappayaṁ akusale vitakke,
Bhikkhūpi te hehinti kāmabhogī"ti—

Āha. Atha naṁ thero avoca—

"Te ce kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgaṁ na vadesi kāmaṁ.
Passanto rūpāni manoramāni,
Satthāpi te hehiti kāmabhogī.

Suṇanto saddāni, ghāyanto gandhāni,
Sāyanto rasāni, phusanto phassāni manoramāni,
Satthāpi te hehiti kāmabhogī"ti.

Athettha dhīrāti atha etesu ārammaṇesu paṇḍitā chandarāgaṁ vinayanti. **Saṁyojanaṁ sabban**ti dasavidhampi saṁyojanaṁ. **Akiñcanan**ti rāgakiñcanādivirahitaṁ. **Nānupatanti dukkhā**ti vaṭṭadukkhā pana tassa upari na patanti.

---

1. Khu 1. 407 piṭṭhe Suttanipāte.

Iccāyasmā mogharājāti "pahāsi saṅkhan"ti gāthaṁ sutvā tassaṁ[1] parisati anusandhikusalo Mogharājā nāma thero "imissā gāthāya attho na yathānusandhiṁ gato"ti cintetvā yathānusandhiṁ ghaṭento evamāha. Tattha **idha vā huraṁ vā**ti idhaloke vā paraloke vā. **Naruttamaṁ atthacaraṁ narānan**ti kiñcāpi sabbe khīṇāsavā naruttamā ceva atthacarā ca narānaṁ, thero pana dasabalaṁ sandhāyevamāha. **Ye taṁ namassanti pasaṁsiyā te**ti yadi tathāvimuttaṁ devamanussā namassanti, atha ye taṁ Bhagavantaṁ kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te kiṁ pasaṁsiyā, udāhu apasaṁsiyāti. **Bhikkhū**ti Mogharājattheraṁ ālapati. **Aññāya dhamman**ti catusaccadhammaṁ jānitvā. **Saṅgātigā tepi bhavantī**ti ye taṁ kāyena vā vācāya vā anupaṭipattiyā vā namassanti, te catusaccadhammaṁ aññāya vicikicchaṁ pahāya saṅgātigāpi honti, pasaṁsiyāpi hontīti. . Catutthaṁ.

5. Ujjhānasaññisuttavaṇṇanā

35. Pañcame **ujjhānasaññikā**ti ujjhānasaññī devaloko nāma pāṭiyekko natthi, imā pana devatā Tathāgatassa catupaccayaparibhogaṁ nissāya ujjhāyamānā āgatā. Tāsaṁ kira evaṁ ahosi—"samaṇo Gotamo bhikkhūnaṁ paṁsukūlacīvarapiṇḍiyāloparukkha-mūlasenāsanapūtimuttabhesajjehi santosasseva pariyantakāritaṁ vaṇṇeti, sayaṁ pana pattuṇṇadukūla[2] khomādīni paṇītacīvarāni dhāreti, rājārahaṁ uttamaṁ bhojanaṁ bhuñjati, devavimānakappāya gandhakuṭiyā varasayane sayati, sappinavanītādīni bhesajjāni paṭisevati, divasaṁ mahājanassa dhammaṁ deseti, vacanamassa aññato[3] gacchati, kiriyā aññato"ti ujjhāyamānā āgamiṁsu. Tena tāsaṁ dhammasaṅgāhakattherehi "ujjhānasaññikā"ti nāmaṁ gahitaṁ.

Aññathāsantanti aññenākārena bhūtaṁ. **Nikaccā**tinikatiyāvañcanāya, vañcetvā vāti[4] tattho. **Kitavassevā**ti kitavo vuccati sākuṇiko.

1. Tāyaṁ (Sī), tāsampi (Syā), tāsaṁ(Ka)
2. Cinapaṭadukūla (Syā)
3. Amuto (Ka)
4. Vañcetvāti (Sī, Syā)

So hi agumbova samāno sākhapaṇṇādipaṭicchādanena gumbavaṇṇaṁ dassetvā upagate moratittirādayo sakuṇe māretvā dārabharaṇaṁ karoti. Iti tassa kitavassa imāya vañcanāya evaṁ vañcetvā sakuṇamaṁsabhojanaṁ viya kuhakassāpi paṁsukūlena attānaṁ paṭicchādetvā kathāchekatāya mahājanaṁ vañcetvā khādamānassa vicarato. **Bhuttaṁ theyyena tassa tan**ti sabbopi tassa catupaccayaparibhogo theyyena paribhutto nāmt hotīti devatā Bhagavantaṁ sandhāya vadati. **Parijānanti paṇḍitā**ti ayaṁ kārako vā akārako vāti paṇḍitā jānanti. Iti tā devatā "Tathāgatāpi mayameva paṇḍitā"ti maññamānā evamāhaṁsu.

Atha Bhagavā **nayidan**ti-ādimāha. Tattha **yāyaṁ paṭipadā daḷhā**ti ayaṁ dhammānudhammapaṭipadā daḷhā thirā. Yāya paṭipadāya dhīrā paṇḍitā ārammaṇūpani-jjhānena lakkhaṇūpanijjhānena cāti dvīhi jhānehi jhāyino mārabandhanā pamuccanti, taṁ[1] paṭipadaṁ bhāsitamattena vā savanamattena vā okkamituṁ paṭipajjituṁ na sakkāti attho. **Na ve dhīrā pakubbantī**ti dhīrā paṇḍitā viditvā lokapariyāyaṁ saṅkhāralokassa udayabbayaṁ ñatvā catusaccadhammañca aññāya kilesanibbānena nibbutā loke visattikaṁ tiṇṇā evaṁ na kubbanti, mayaṁ evarūpāni na kathemāti[2] attho.

Pathaviyaṁ patiṭṭhahitvāti "ayuttaṁ amhehi kataṁ, akārakameva mayaṁ kārakavādena samudācarimhā"ti lajjamānā Mahābrahmani[3] viya Bhagavati gāravaṁ paccupaṭṭhapetvā aggikkhandhaṁ viya Bhagavantaṁ durāsadaṁ katvā passamānā ākāsato otaritvā bhūmiyaṁ ṭhatvāti attho. **Accayo**ti aparādho. **No bhante accāgamā**ti amhe atikkamma abhibhavitvā pavatto. **Āsādetabban**ti ghaṭṭayitabbaṁ. Tā kira devatā Bhagavantaṁ kāyena vācāyāti dvīhipi ghaṭṭayiṁsu. Tathāgataṁ avanditvā ākāse patiṭṭhamānā kāyena ghaṭṭayiṁsu, kitavopamaṁ āharitvā nānappakārakaṁ asabbhivādaṁ[4] vadamānā vācāya ghaṭṭayiṁsu. Tasmā āsādetabbaṁ amaññimhāti āhaṁsu. **Paṭiggaṇhātū**ti khamatu. **Āyatiṁ**

---

1. Tañca (Ka)
2. Na kathentīti (Syā), na karontīti (Ka)
3. Mahābrahmā (Sya), mahabrahme (Ka)
4. Asabbhavācaṁ (Sī)

saṁvarāyāti anāgate saṁvaraṇatthāya[1], puna evarūpassa aparādhassa dosassa akaraṇatthāya.

Sitaṁ pātvākāsīti aggadante dassento pahaṭṭhākāraṁ dassesi. Kasmā? Tā kira devatā na sabhāvena khamāpenti, lokiyamahājanañca sadevake loke aggapuggalaṁ Tathāgatañca ekasadisaṁ karonti. Atha Bhagavā "parato kathāya uppannāya Buddhabalaṁ dīpetvā pacchā khamissāmī"ti sitaṁ pātvākāsi. **Bhiyyoso mattāyā**ti atirekappamāṇena. **Imaṁ gāthaṁ abhāsī**ti kupito esa amhākanti maññamānā abhāsi.

Na paṭigaṇhatīti na khamati nādhivāseti. **Kopantaro**ti abbhantare uppannakopo. **Dosagarū**ti dosaṁ garuṁ katvā ādāya viharanto. **Sa veraṁ paṭimuñcatī**ti so evarūpo gaṇṭhikaṁ paṭimuñcanto viya taṁ veraṁ attani paṭimuñcati ṭhapeti, na paṭinissajjatīti attho. **Accayo ce na vijjethā**ti sace accāyikakammaṁ na bhaveyya. **No cidhāpagataṁ siyā**ti yadi aparādho nāma na bhaveyya. **Kenīdha kusalo siyā**ti yadi verāni na sammeyyuṁ, kena kāraṇena kusalo bhaveyya.

Kassaccayāti gāthāya kassa atikkamo natthi, kassa aparādho natthi, ko sammohaṁ nāpajjati, ko niccameva paṇḍito nāmāti attho. Imaṁ kira gāthaṁ bhaṇāpanatthaṁ Bhagavato sitapātukammaṁ. Tasmā idāni devatānaṁ Buddhabalaṁ dīpetvā khamissāmīti **Tathāgatassa Buddhassā**ti-ādimāha. Tattha **Tathāgatassā**ti tathā āgatoti evamādīhi kāraṇehi Tathāgatassa. **Buddhassā**ti catunnaṁ saccānaṁ Buddhattādīhi kāraṇehi vimokkhantikapaṇṇattivasena evaṁ laddhanāmassa. **Accayaṁ desayantīnan**ti yaṁ vuttaṁ tumhehi "accayaṁ desayantīnaṁ -pa- sa veraṁ paṭimuñcatī"ti, taṁ sādhu vuttaṁ, ahaṁ pana taṁ veraṁ nābhinandāmi na patthayāmīti attho. **Paṭiggaṇhāmi voccayan**ti tumhākaṁ aparādhaṁ khamāmīti. . Pañcamaṁ.

---

1. Saṁvaratthāya (Ka)

6. Saddhāsuttavaṇṇānā

36. Chaṭṭhe **saddhā dutiyā purisassa hotī**ti purisassa devaloke manussaloke ceva nibbānaṁ ca gacchantassa saddhā dutiyā hoti, sahāyakiccaṁ sādheti. **No ce assaddhiyaṁ avatiṭṭhatī**ti yadi assaddhiyaṁ na tiṭṭhati. **Yaso**ti parivāro. **Kittī**ti vaṇṇabhaṇanaṁ. **Tatvassa hotī**ti tato assa hoti. **Nānupatanti saṅgā**ti rāgasaṅgādayo pañca saṅgā na anupatanti. **Pamādamanuyuñjantī**ti ye pamādaṁ karonti nibbattenti, te taṁ anuyuñjanti nāma. **Dhanaṁ seṭṭhaṁva rakkhatī**ti muttāmaṇisārādi-uttamadhanaṁ viya rakkhati. **Jhāyanto**ti lakkhaṇūpanijjhānenaca ārammaṇūpanijjhānena ca jhāyanto. Tattha **lakkhaṇūpanijjhānaṁ** nāma vipassanāmaggaphalāni. Vipassanā hi tīṇi lakkhaṇāni upanijjhāyatīti lakkhaṇūpanijjhānaṁ. Maggo vipassanāya āgatakiccaṁ sādhetīti lakkhaṇūpanijjhānaṁ. Phalaṁ tathalakkhaṇaṁ nirodhasaccaṁ upanijjhāyatīti lakkhaṇūpanijjhānaṁ. Aṭṭha samāpattiyo pana kasiṇārammaṇassa upanijjhāyanato **ārammaṇūpanijjhānan**ti veditabbā. **Paramaṁ** nāma arahattasukhaṁ adhippetanti. . Chaṭṭhaṁ.

7. Samayasuttavaṇṇanā

37. Sattame **sakkesū**ti “sakyā vata bho kumārā”ti[1] udānaṁ paṭicca sakkāti laddhanāmānaṁ rājakumārānaṁ nivāso ekopi janapado ruḷhīsaddena sakkāti vuccati. Tasmiṁ Sakkesu janapade. **Mahāvane**ti sayaṁjāte aropime himavantena saddhiṁ ekābaddhe mahati vane. **Sabbehava arahantehī**ti imaṁ suttaṁ kathitadivaseyeva patta-arahantehi.

Tatrāyaṁ anupubbikathā—Sākiyakoliyā hi kira Kapilavatthunagarassa ca Koliyanagarassa ca antare Rohiṇiṁ nāma nadiṁ ekeneva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni kārenti. Atha jeṭṭhamūlamāse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsīnampi kammakārā[2] sannipatiṁsu. Tattha Koliyanagaravāsino āhaṁsu “idaṁ udakaṁ ubhayato āhariyamānaṁ[3] na tumhākaṁ, na amhākaṁ pahossati[4], amhākaṁ pana sassaṁ ekena udakeneva nipphajjissati, idaṁ udakaṁ amhākaṁ dethā”ti. Kapilavatthuvāsino āhaṁsu “tumhesu koṭṭhe pūretvā ṭhitesu mayaṁ

---

1. Dī 1. 87 piṭṭhe.
2. Kammakarā (Syā)
3. Hariyamānaṁ (Syā, Ka)
4. Pahoti (Sī, Ka)

rattasuvaṇṇanīlamaṇikāḷakahāpaṇe ca gahetvā pacchipasibbakādihatthā na sakkhissāma tumhākaṁ gharadvāre vicarituṁ, amhākampi sassaṁ ekeneva udakena nipphajjissati, idaṁ udakaṁ amhākaṁ dethā"ti. "Na mayaṁ dassāmā"ti. "Mayampi nadassāmā"ti. Evaṁ kathaṁ vaḍḍhetvā eko uṭṭhāya ekassa pahāraṁ adāsi, sopi aññassāti evaṁ aññamaññaṁ paharitvā rājakulānaṁ jātiṁ ghaṭṭetvā kalahaṁ vaḍḍhayiṁsu.

Koliyakammakārā vadanti "tumhe Kapilavatthuvāsike gahetvā gajjatha, ye soṇasiṅgālādayo viya attano bhaginīhi saddhiṁ saṁvasiṁsu, etesaṁ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṁ kiṁ karissantī"ti. Sākiyakammakārā vadanti "tumhe dāni kuṭṭhino dārake gahetvā gajjatha, ye anāthā niggatikā tiracchānā viya kolarukkhe vasiṁsu, etesaṁ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṁ kiṁ karissantī"ti. Te gantvā tasmiṁ kamme niyutta-amaccānaṁ kathesuṁ, amaccā rājakulānaṁ kathesuṁ, tato sākiyā "bhaginīhi saddhiṁ saṁvasitakānaṁ thāmañca balañca dassessāmā"ti yuddhasajjā nikkhamiṁsu. Koliyāpi "Kolarukkhavāsīnaṁ thāmañca balañca dassessāmā"ti yuddhasajjā nikkhamiṁsu.

Bhagavāpi rattiyā paccūsasamayeva mahākaruṇāsamāpattito uṭṭhāya lokaṁ volokento ime evaṁ yuddhasajje nikkhamante addasa. Disvā "mayi gate ayaṁ kalaho vūpasammissati nu kho udāhu no"ti upadhārento "ahamettha gantvā kalahavūpasamanatthaṁ tīṇi jātakāni kathessāmi, tato kalaho vūpasammissati. Atha sāmaggidīpanatthāya dve jātakāni kathetvā **Attadaṇḍasuttaṁ** desessāmi. Desanaṁ sutvā ubhayanagaravāsinopi aḍḍhatiyāni aḍḍhatiyāni kumārasatāni dassanti, ahaṁ te pabbājessāmi, tadā mahāsamāgamo bhavissatī"ti sanniṭṭhānaṁ akāsi. Tasmā imesu yuddhasajjesu nikkhamantesu kassaci anārocetvā sayameva pattacīvaramādāya gantvā dvinnaṁ senānaṁ antare ākāse pallaṅkaṁ ābhujitvā chabbaṇṇarasmiyo vissajjetvā nisīdi.

Kapilavatthuvāsino Bhagavantaṁ disvāva "amhākaṁ ñātiseṭṭho Satthā āgato, diṭṭho nu kho tena amhākaṁ kalahakaraṇabhāvo"ti cintetvā "na kho pana sakkā Bhagavati āgate amhehi parassa sarīre

satthaṁ pātetuṁ, Koliyanagaravāsino amhe hanantu vā bajjhantu vā”ti āvudhāni chaḍḍetvā Bhagavantaṁ vanditvā nisīdiṁsu. Koliyanagaravāsinopi tatheva cintetvā āvudhāni chaḍḍetvā Bhagavantaṁ vanditvā nisīdiṁsu.

Bhagavā jānantova “kasmā āgatattha mahārājā”ti pucchi. “Na Bhagavā titthakīḷāya, na pabbatakīḷāya, na nadīkīḷāya, na giridassanatthaṁ, imasmiṁ pana ṭhāne saṅgāmaṁ paccupaṭṭhapetvā āgatamhā”ti. Kiṁ nissāya vo kalaho mahārājāti. Udakaṁ bhanteti. Udakaṁ kiṁ agghati mahārājāti. Appaṁ bhanteti. Pathavī nāma kiṁ agghati mahārājāti. Anagghā bhanteti. Khattiyā kiṁ agghantīti. Khattiyā nāma anagghā bhanteti. Appamūlaṁ udakaṁ nissāya kimatthaṁ anagghe khattiye nāsetha mahārāja, kalahe assādo nāma natthi, kalahavasena mahārāja aṭṭhāne veraṁ katvā ekāya rukkhadevatāya kāḷasīhena saddhiṁ baddhāghāto sakalampi imaṁ kappaṁ anuppattoyevāti vatvā **Phandanajātakaṁ**[1] kathesi. Tato “parapattiyena nāma mahārāja na bhavitabbaṁ. Parapattiyā hutvā hi ekassa sasakassa kathāya tiyojanasahassavitthate Himavante catuppadagaṇā mahāsamuddaṁ pakkhandino ahesuṁ. Tasmā parapattiyena na bhavitabban”ti vatvā **Pathavī-undriyajātakaṁ**[2] kathesi. Tato “kadāci mahārāja dubbalopi mahābalassa randhaṁ vivaraṁ passati, kadāci mahā balo dubbalassa. Laṭukikāpi hi sakuṇikā hatthināgaṁ ghātesī”ti **Laṭukikajātakaṁ**[3] kathesi. Evaṁ kalahavūpasamanatthāya tīṇi jātakāni kathetvā sāmaggiparidīpanatthāya dve jātakāni kathesi. Kathaṁ? Samaggānaṁ hi mahārāja koci otāraṁ nāma passituṁ na sakkotīti vatvā **Rukkhadhammajātakaṁ**[4] kathesi. Tato “samaggānaṁ mahārāja koci vivaraṁ dassituṁ na sakkhi. Yadā pana aññamaññaṁ vivādamakaṁsu, atha te nesādaputto jīvitā voropetvā ādāya gatoti vivāde assādo nāma natthī”ti vatvā **Vaṭṭakajātakaṁ**[5] kathesi. Evaṁ imāni pañca jātakāni kathetvā avasāne **Attadaṇḍasuttaṁ**[6] kathesi.

Rājāno pasannā “sace Satthā nāgamissa, mayaṁ sahatthā aññamaññaṁ vadhitvā Lohitanadiṁ pavattayissāma. Amhākaṁ puttabhātaro ca

---

1. Khu 5. 259 piṭṭhe. 2. Khu 5. 104 piṭṭhe. 3. Khu 5. 124 piṭṭhe.
4. Khu 5. 17 piṭṭhe. 5. Khu 5. 27 piṭṭhe. 6. Khu 1. 424 piṭṭhe.

gehadvāre na passeyyāma, sāsanapaṭisāsanampi no āharaṇako nābhavissa. Satthāraṁ nissāya no jīvitaṁ laddhaṁ. Sace pana Satthā agāraṁ ajjhāvasissa[1], dīpasahassadvayaparivāraṁ catumahādīparajjamassa hatthagataṁ abhavissa, atirekasahassaṁ kho panassa puttā abhavissaṁsu, tato khattiyaparivāro avicarissa[2]. Taṁ kho panesa sampattiṁ pahāya nikkhamitvā sambodhiṁ patto. Idānipi khattiyaparivāroyeva vicaratū"ti ubhayanagaravāsino aḍḍhatiyāni aḍḍhatiyāni kumārasatāni adaṁsu. Bhagavāpi te pabbājetvā Mahāvanaṁ agamāsi. Tesaṁ garugāravena na attano ruciyā pabbajitānaṁ anabhirati uppajji. Purāṇadutiyikāyopi tesaṁ "ayyaputtā ukkaṇṭhantu, gharāvāso na saṇṭhātī"ti-ādīni vatvā sāsanaṁ pesenti. Te ca atirekataraṁ ukkaṇṭhiṁsu.

Bhagavā āvajjento tesaṁ anabhiratabhāvaṁ ñatvā "ime bhikkhū mādisena Buddhena saddhiṁ ekato vasantā ukkaṇṭhanti, handa nesaṁ kuṇāladahassa vaṇṇaṁ kathetvā tattha netvā anabhiratiṁ vinodemī"ti kuṇāladahassa vaṇṇaṁ kathesi. Te taṁ daṭṭhukāmā ahesuṁ. Daṭṭhukāmattha bhikkhave kuṇāladahanti. Āma Bhagavāti. Yadi evaṁ etha gacchāmāti. Iddhimantānaṁ Bhagavā gamanaṭṭhānaṁ mayaṁ kathaṁ gamissāmāti. Tumhe gantukāmā hotha, ahaṁ mamānubhāvena gahetvā gamissāmīti. Sādhu bhanteti. Bhagavā pañca bhikkhusatāni gahetvā ākāse uppatitvā kuṇāladahe patiṭṭhāya te bhikkhū āha "bhikkhave imasmiṁ kuṇāladahe yesaṁ macchānaṁ nāmaṁ na jānātha mamaṁ pucchathā"ti.

Te pucchiṁsu, Bhagavā pucchitaṁ pucchitaṁ kathesi. Na kevalañca, macchānaṁyeva, tasmiṁ vanasaṇḍe rukkhānampi pabbatapāde dvipadacatuppadasakuṇānampi nāmāni pucchāpetvā kathesi. Atha dvīhi sakuṇehi mukhatuṇḍakena ḍaṁsitvā gahitadaṇḍake nisinno kuṇālasakuṇarājā purato pacchato ubhosu ca passesu sakuṇasaṁghaparivuto āgacchati. Bhikkhū taṁ disvā "esa bhante imesaṁ sakuṇānaṁ rājā bhavissati, parivārā ete etassā"ti maññāmāti. Evametaṁ bhikkhave, ayampi mameva vaṁso mama paveṇīti. Idāni tāva mayaṁ bhante ete sakuṇe passāma. Yaṁ pana

---

1. Ajjhāvasissati (Ka) 2. Vicarissati (Syā)

Bhagavā "ayampi mameva vaṁso mama paveṇī"ti āha, taṁ sotukāmamhāti. Sotukāmattha bhikkhaveti. Āma Bhagavāti. Tena hi suṇāthāti tīhi gāthāsatehi maṇḍetvā **Kuṇālajātakaṁ**[1] kathento anabhiratiṁ vinodesi. Desanāpariyosāne sabbepi sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu, maggeneva ca nesaṁ iddhipi āgatā. Bhagavā "hotu tāva ettakaṁ tesaṁ bhikkhūnan"ti ākāse uppatitvā Mahāvanameva agamāsi. Tepi bhikkhū gamanakāle Dasabalassa ānubhāvena gantvā āgamanakāle attano ānubhāvena Bhagavantaṁ parivāretvā Mahāvane otariṁsu.

Bhagavā paññattāsane nisīditvā te bhikkhū āmantetvā "etha bhikkhave nisīdatha, uparimaggattayavajjhānaṁ vo kilesānaṁ kammaṭṭhānaṁ kathessāmī"ti kammaṭṭhānaṁ kathesi. Bhikkhū cintayiṁsu "Bhagavā amhākaṁ anabhiratabhāvaṁ ñatvā kuṇāladahaṁ netvā anabhiratiṁ vinodesi, tattha sotāpattiphalaṁ pattānaṁ no idāni idha tiṇṇaṁ maggānaṁ kammaṭṭhānaṁ adāsi, na kho pana amhehi 'sotāpannā mayan'ti vītināmetuṁ vaṭṭati, purisapurisehi[2] no bhavituṁ vaṭṭatī"ti te Dasabalassa pāde vanditvā uṭṭhāya nisīdanaṁ papphoṭetvā visuṁ visuṁ pabbhārarukkhamūlesu nisīdiṁsu.

Bhagavā cintesi "ime bhikkhū pakatiyāpi avissaṭṭhakammaṭṭhānā, laddhupāyassa pana bhikkhuno kilamanakāraṇaṁ nāma natthi. Gacchantā gacchantā ca vipassanaṁ vaḍḍhetvā[3] arahattaṁ patvā[4] 'attanā paṭividdhaguṇaṁ ārocessāmā'ti mama santikaṁ āgamissanti. Etesu āgatesu dasasahassacakkavāḷadevatā ekacakkavāḷe sannipatissanti, mahāsamayo bhavissati, vivitte okāse mayā nisīdituṁ vaṭṭatī"ti. Tato vivitte okāse Buddhāsanaṁ paññāpetvā nisīdi.

Sabbapaṭhamaṁ kammaṭṭhānaṁ gahetvā Gatatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. **Tato aparo tato aparo**ti pañcasatāpi paduminiyaṁ padumāni viya vikasiṁsu. Sabbapaṭhamaṁ arahattaṁ pattabhikkhu "Bhagavato ārocessāmī"ti pallaṅkaṁ vinibbhujitvā nisīdanaṁ papphoṭetvā uṭṭhāya dasabalābhimukho ahosi. **Evaṁ aparopi aparopī**ti pañcasatā bhattasālaṁ

---

1. Khu 6. 113 piṭṭhe.
2. Uttamapurisasadisehi (Sī), purisasadisehi (Syā)
3. Paṭṭhapetvā (Sī, Syā)
4. Pattā (Syā)

pavisantā viya paṭipāṭiyāva āgamiṁsu. Paṭhamaṁ āgato vanditvā nisīdanaṁ paññāpetvā ekamantaṁ nisīditvā paṭividdhaguṇaṁ ārocetukāmo "atthi nu kho añño koci, natthī"ti nivattitvā āgatamaggaṁ olokento aparampi addasa aparampi addasayevāti sabbepi te āgantvā ekamantaṁ nisīditvā ayaṁ imassa harāyamāno na kathesi, ayaṁ imassa harāyamāno na kathesi. Khīṇāsavānaṁ kira dve ākārā honti—"aho vata mayā paṭividdhaguṇaṁ sadevako loko khippameva paṭivijjheyyā"ti cittaṁ uppajjati. Paṭividdhabhāvaṁ pana nidhiladdhapuriso viya na aññassa ārocetukāmā honti.

Evaṁ osaṭamatte[1] pana tasmiṁ ariyamaṇḍale pācīnayugandharaparikkhepato abbhā mahikā dhūmo rajo rāhūti imehi upakkilesehi vippamuttaṁ Buddhuppādapaṭimaṇḍitassa lokassa rāmaṇeyyakadassanatthaṁ pācīnadisāya ukkhittarajatamayamahā-ādāsamaṇḍalaṁ viya nemivaṭṭiyaṁ gahetvā parivattiyamānara-jatacakkasassirikaṁ puṇṇacandamaṇḍalaṁ ullaṅghitvā anilapathaṁ paṭipajjittha. Iti evarūpe khaṇe laye muhutte Bhagavā Sakkesu viharati Kapilavatthusmiṁ Mahāvane mahatā bhikkhusaṁghena saddhiṁ pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehi.

Tattha Bhagavāpi Mahāsammatassa vaṁse uppanno, tepi pañcasatā bhikkhū Mahāsammatassa kule uppannā. Bhagavāpi khattiyagabbhe jāto, tepi khattiyagabbhe jātā. Bhagavāpi rājapabbajito, tepi rājapabbajitā. Bhagavāpi setacchattaṁ pahāya hatthagataṁ cakkavattirajjaṁ nissajjitvā pabbajito, tepi setacchattaṁ pahāya hatthagatāni rajjāni vissajjitvā pabbajitā. Iti Bhagavā parisuddhe okāse parisuddhe rattibhāge sayaṁ parisuddho parisuddhaparivāro vītarāgo vītarāgaparivāro vītadoso vītadosaparivāro vītamoho vītamohaparivāro nittaṇho nittaṇhaparivāro nikkileso nikkilesaparivāro santo santaparivāro danto dantaparivāro mutto muttaparivāro ativiya virocatīti. Vaṇṇabhūmi nāmesā, yattakaṁ sakkoti, tattakaṁ vattabbaṁ. Iti ime bhikkhū sandhāya vuttaṁ "pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehī"ti.

---

1. Uṭṭhānamatte (Syā), osīdamatte (Dī-Ṭṭha 2. 270 piṭṭhe)

Yebhuyyenāti bahutarā sannipatitā, mandā na sannipatitā asaññī arūpāvacaradevatā samāpannadevatāyo ca[1]. Tatrāyaṁ sannipātakkamo—Mahāvanassa kira sāmantā devatā caliṁsu, "āyāma bho Buddhadassanaṁ nāma bahūpakāraṁ, dhammassavanaṁ bahūpakāraṁ, bhikkhusaṁghadassanaṁ bahūpakāraṁ, āyāma āyāmā"ti mahāsaddaṁ kurumānā āgantvā Bhagavantañca taṁmuhuttaṁ arahattappattakhīṇāsave ca vanditvā ekamantaṁ aṭṭhaṁsu. Eteneva upāyena tāsaṁ tāsaṁ saddaṁ sutvā saddantara-aḍḍhagāvutagāvuta-aḍḍhayojanayojanādivasena tiyojanasahassavitthate Himavante, tikkhattuṁ tesaṭṭhiyā nagarasahassesu, navanavutiyā doṇamukhasatasahassesu, chanavutiyā paṭṭanakoṭisatasahassesu, chapaṇṇāsāya ratanākaresūti sakalajambudīpe, Pubbavidehe, Aparagoyāne, Uttarakurumhi, dvīsu parittadīpasahassesūti sakalacakkavāḷe, tato dutiyatatiyacakkavāḷeti evaṁ dasasahassacakkavāḷesu devatā sannipatitāti veditabbā. Dasasahassacakkavāḷaṁ hi idha dasalokadhātuyoti adhippetaṁ. Tena vuttaṁ "dasahi ca lokadhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā hontī"ti.

Evaṁ sannipatitāhi devatāhi sakalacakkavāḷagabbhaṁ yāva brahmalokā sūcighare nirantaraṁ pakkhittasūcīhi viya paripuṇṇaṁ hoti. Tattha brahmalokassa evaṁ uccattanaṁ[2] veditabbaṁ—lohapāsāde kira sattakūṭāgārasamo[3] pāsāṇo brahmaloke ṭhatvā adho khitto catūhi māsehi pathaviṁ pāpuṇāti. Evaṁ mahante okāse yathā heṭṭhā ṭhatvā khittāni pupphāni vā dhūmo vā upari gantuṁ, upari vā ṭhatvā khittasāsapā heṭṭhā otarituṁ antaraṁ na labhanti, evaṁ nirantarā devatā ahesuṁ. Yathā kho pana cakkavattirañño nisinnaṭṭhānaṁ asambādhaṁ hoti, āgatāgatāmahesakkhā khattiyā okāsaṁ labhantiyeva, parato parato pana atisambādhaṁ hoti. Evameva Bhagavato nisinnaṭṭhānaṁ asambādhaṁ, āgatāgatā mahesakkhā devā ca brahmāno ca okāsaṁ labhantiyeva. Api sudaṁ Bhagavato āsannāsannaṭṭhāne[4] vālagganittudanamatte padese dasapi vīsatipi devā sukhume attabhāve māpetvā aṭṭhaṁsu. Sabbaparato saṭṭhi saṭṭhi devatā aṭṭhaṁsu.

---

1. Asaññārūpāvacaradevatāyeva (Syā)
2. Uccataraṁ (Syā, Ka)
3. Pabbatakūṭāgārasamo (Syā), sattamakūṭāgārasamo (Sī, Ka)
4. Āsannaṭṭhāne (Syā)

Suddhāvāsakāyikānanti suddhāvāsavāsīnaṁ. Suddhāvāsā nāma suddhānaṁ anāgāmikhīṇāsavānaṁ āvāsā pañca brahmalokā. Etadahosīti kasmā ahosi? Te kira brahmāno samāpattiṁ samāpajjitvā yathā paricchedena vuṭṭhitā brahmabhavanaṁ olokentā pacchābhatte bhattagehaṁ viya suññataṁ[1] addasaṁsu. Tato "kuhiṁ brahmāno gatā"ti āvajjantā mahāsamāgamaṁ ña tvā "ayaṁ samāgamo mahā, mayaṁ ohīnā, ohīnakānaṁ pana okāso dullabho hoti, tasmā gacchantā atucchahatthā hutvā ekekaṁ gāthaṁ abhisaṅkharitvā gacchāma. Tāya mahāsamāgame ca attano āgatabhāvaṁ jānāpessāma, Dasabalassa ca vaṇṇaṁ bhāsissāmā"ti. Iti tesaṁ samāpattito vuṭṭhāya āvajjitattā etadahosi.

Bhagavato purato pāturahesunti Pāḷiyaṁ Bhagavato santike abhimukhaṭṭhāneyeva otiṇṇā viya katvā vuttā, na kho panettha evaṁ attho veditabbo. Te pana brahmaloke ṭhitāyeva gāthā abhisaṅkharitvā eko puratthimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ otari, eko dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ, eko pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ, eko uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ otari. Tato puratthimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ otiṇṇabrahmā nīlakasiṇaṁ samāpajjitvā nīlarasmiyovissajjetvā dasasahassacakkavāḷadevatānaṁ maṇivammaṁ[2] paṭimuñcanto viya attano āgatabhāvaṁ jānāpetvā Buddhavīthi nāma kenaci uttarituṁ na sakkā, tasmā mahatiyā Buddhavīthiyāva āgantvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Ekamantaṁ ṭhito kho attanā abhisaṅkhataṁ gāthaṁ abhāsi.

Dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ otiṇṇabrahmā pītakasiṇaṁ samāpajjitvā suvaṇṇapabhaṁ muñcitvā dasasahassacakkavāḷadevatānaṁ suvaṇṇapaṭaṁ pārupanto[3] viya attano āgatabhāvaṁ jānāpetvā tatheva akāsi. Pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ otiṇṇabrahmā lohitakasiṇaṁ samāpajjitvā lohitakarasmiyo muñcitvā dasasahassacakkavāḷadevatānaṁ rattavarakambalena parikkhipanto viya attano āgatabhāvaṁ jānāpetvā tatheva akāsi. Uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ otiṇṇabrahmā odātakasiṇaṁ

1. Suññakaṁ (Sī) 2. Mṇicammaṁ (Syā) 3. Pārupento (Ka)

samāpajjitvā odātarasmiyo vissajjetvā dasasahassacakkavāḷadevatānaṁ sumanakusumapaṭaṁ pārupanto viya attano āgatabhāvaṁ jānāpetvā tatheva akāsi.

Pāḷiyaṁ pana **Bhagavato purato pāturahesuṁ. Atha kho tā devatā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ aṭṭhaṁsū**ti evaṁ ekakkhaṇe viya purato pātubhāvo ca abhivādetvā ekamantaṁ ṭhitabhāvo ca vutto, so iminā anukkamena ahosi, ekato katvā pana dassito. Gāthābhāsanaṁ pana Pāḷiyampi visuṁ visuṁyeva vuttaṁ.

Tattha **mahāsamayo**ti mahāsamūho. **Pavanaṁ** vuccati vanasaṇḍo. Ubhayenapi Bhagavā "imasmiṁ pana vanasaṇḍe ajja mahāsamūho sannipāto"ti āha. Tato yesaṁ so sannipāto, te dassetuṁ **devakāyā samāgatā**ti āha. Tattha **devakāyā**ti devaghaṭā. **Āgatamha imaṁ dhammasamayan**ti evaṁ samāgate devakāye disvā mayampi imaṁ dhammasamūhaṁ āgatā. Kiṁ kāraṇā? **Dakkhitāye aparājitasaṁghan**ti kenaci aparājitaṁ ajjeva tayo māre madditvā vijitasaṅgāmaṁ imaṁ aparājitasaṁghaṁ dassanatthāya āgatamhāti attho. So pana brahmā imaṁ gāthaṁ bhāsitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā puratthimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁyeva aṭṭhāsi.

Atha dutiyo vuttanayeneva āgantvā abhāsi. Tattha **tatra bhikkhavo**ti tasmiṁ sannipātaṭṭhāne bhikkhū. **Samādahaṁsū**ti samādhinā yojesuṁ. **Cittamattano ujukaṁ akaṁsū**ti attano citte sabbe vaṅkakuṭilajimhabhāve haritvā ujukaṁ akariṁsu. **Sārathīva nettāni gahetvā**ti yathā samappavattesu sindhavesu odhastapatodo sārathi sabbayottāni gahetvā acodento avārento tiṭṭhati, evaṁ chaḷaṅgupekkhāya samannāgatā guttadvārā sabbepete pañcasatā bhikkhū indriyāni rakkhanti paṇḍitā, ete daṭṭhuṁ idhāgatamhā Bhagavāti, sopi gantvā yathāṭhāneyeva aṭṭhāsi.

Atha tatiyo vuttanayeneva āgantvā abhāsi. Tattha **chetvā khīlan**ti rāgadosamohakhīlaṁ chinditvā. **Palighan**ti rāgadosamohapalighameva. **Indakhīlan**ti rāgadosamoha-indakhīlameva. **Ūhacca manejā**ti ete taṇhā-ejāya anejā bhikkhū indakhīlaṁ ūhacca samūhanitvā catūsu disāsu

appaṭihatacārikaṁ caranti. **Suddhā**ti nirupakkilesā. **Vimalā**ti nimmalā. Idaṁ tasseva vevacanaṁ. **Cakkhumatā**ti pañcahi cakkhūhi cakkhumantena. **Sudantā**ti cakkhutopi dantā sotatopi ghānatopi jivhātopi kāyatopi manatopi dantā. **Susunāgā**ti taruṇanāgā. Tatrāyaṁ vacanattho—chandādīhi na gacchantīti **nāgā**, tena tena maggena pahīne kilese na āgacchantīti nāgā, nānappakāraṁ āguṁ na karontīti nāgā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Mahāniddese[1] vuttanayeneva veditabbo.

Apica—

"Āguṁ na karoti kiñci loke,
Sabbasaṁyoga[2] visajja bandhanāni.
Sabbattha na sajjatī vimutto,
Nāgo tādi pavuccate tathattā"ti—

Evamettha attho veditabbo. **Susunāgā**ti susū nāgā, susunāgabhāvasampattiṁ[3] pattāti attho. Te evarūpe anuttarena yoggācariyena damite taruṇanāge dassanāya āgatamha Bhagavāti. Sopi gantvā yathāṭhāneyeva aṭṭhāsi.

Atha catuttho vuttanayeneva āgantvā abhāsi. Tattha **gatāse**ti nibbematikasaraṇagamanena gatā. Sopi gantvā yathāṭhāneyeva aṭṭhāsīti. . Sattamaṁ.

8. Sakalikasuttavaṇṇanā

38. Aṭṭhame **maddakucchismin**ti evaṁnāmake uyyāne. Tañhi Ajātasattumhi kucchigate tassa mātarā "ayaṁ mayhaṁ kucchigato gabbho rañño sattu bhavissati, kiṁ me iminā"ti gabbhapātanatthaṁ kucchi maddāpitā. Tasmā "Maddakucchī"ti saṅkhaṁ gataṁ. Migānaṁ pana abhayavāsatthāya dinnattā **migadāyo**ti vuccati.

Tena kho pana samayenāti ettha ayaṁ anupubbikathā—Devadatto hi Ajātasattuṁ nissāya dhanuggahe ca Dhanapālakañca payojetvāpi

1. Khu 7. 155 piṭṭhe. 2. Sabbasaṁyoge (Khu 1. 359 piṭṭhe) Ṭīkā pana passitabbā.
3. Nāgabhāvasampattiṁ (Syā)

Tathāgatassa jīvitantarāyaṁ kātuṁ asakkonto “sahattheneva māressāmī”ti Gijjhakūṭapabbataṁ abhiruhitvā mahantaṁ kūṭāgārappamāṇaṁ silaṁ ukkhipitvā “samaṇo Gotamo cuṇṇavicuṇṇo hotū”ti pavijjhi. Mahāthāmavā kiresa pañcannaṁ hatthīnaṁ balaṁ dhāreti. Aṭṭhānaṁ kho panetaṁ, yaṁ Buddhānaṁ parūpakkamena jīvitantarāyo bhaveyyāti taṁ Tathāgatassa sarīrābhimukhaṁ āgacchantaṁ ākāse aññā silā uṭṭhahitvā sampaṭicchi. Dvinnaṁ silānaṁ sampahārena mahantā pāsāṇassa sakalikā[1] uṭṭhahitvā Bhagavato piṭṭhipādapariyantaṁ abhihani, pādo mahāpharasunā pahato viya samuggatalohitena lākhārasamakkhito viya ahosi. Bhagavā uddhaṁ ulloketvā Devadattaṁ etadavoca “bahu tayā moghapurisa apuññaṁ pasutaṁ, yo tvaṁ paduṭṭhacitto vadhakacitto Tathāgatassa lohitaṁ uppādesī”ti. Tatopaṭṭhāya Bhagavato aphāsu jātaṁ. Bhikkhū cintayiṁsu “ayaṁ vihāro ujjaṅgalo visamo, bahūnaṁ khattiyādīnañceva pabbajitānañca anokāso”ti. Te Tathāgataṁ mañcasivikāya ādāya maddakucchiṁ nayiṁsu. Tena vuttaṁ “tena kho pana samayena Bhagavato pādo sakalikāya khato hotī”ti.

Bhusāti balavatiyo. **Sudan**ti nipātamattaṁ. **Dukkhan**ti sukhapaṭikkhepo. **Tibbā**ti bahalā. **Kharā**ti pharusā. **Kaṭukā**ti tikhiṇā. **Asātā**ti amadhurā. Na tāsu mano appeti, na tā manaṁ appāyanti na vaḍḍhentīti **amanāpā. Sato sampajāno**ti vedanādhivāsanasatisa-mpajaññena samannāgato hutvā. **Avihaññamāno**ti apīḷiyamāno, samparivattasāyitāya vedanānaṁ vasaṁ agacchanto.

Sīhaseyyanti ettha kāmabhogiseyyā petaseyyā sīhaseyyā Tathāgataseyyāti catasso seyyā. Tattha “yebhuyyena bhikkhave kāmabhogī sattā vāmena passena sentī”ti[2] ayaṁ kāmabhogīseyyā. Tesu hi yebhuyyena dakkhiṇapassena sayāno nāma natthi. “Yebhuyyena bhikkhave petā uttānā sentī”ti[2] ayaṁ petaseyyā. Appamaṁsalohitattā hi aṭṭhisaṅghāṭajaṭitā ekena passena sayituṁ na sakkonti, uttānāva senti. “Yebhuyyena bhikkhave sīho migarājā naṅguṭṭhaṁ antarasatthimhi anupakkhipitvā dakkhiṇena passena setī”ti[2] ayaṁ sīhaseyyā.

1. Sakkhalikā (Ka)

2. Aṁ 1. 567 piṭṭhe.

Tejussadattā hi sīho migarājā dve purimapāde ekasmiṁ, 'pacchimapāde ekasmiṁ ṭhāne ṭhapetvā naṅguṭṭhaṁ antarasatthimhi pakkhipitvā purimapādapacchimapādanaṅgu-ṭṭhānaṁ ṭhitokāsaṁ sallakkhetvā dvinnaṁ purimapādānaṁ matthake sīsaṁ ṭhapetvā sayati, divasampi sayitvā pabujjhamāno na utrasanto pabujjhati, sīsaṁ pana ukkhipitvā purimapādādīnaṁ ṭhitokāsaṁ sallakkheti. Sace kiñci ṭhānaṁ vijahitvā ṭhitaṁ hoti, "nayidaṁ tuyhaṁ jātiyā, na sūrabhāvassa anurūpan"ti anattamano hutvā tatheva sayati, na gocarāya pakkamati. Avijahitvā ṭhite pana "tuyaṁ jātiyā ca sūrabhāvassa ca anurūpamidan"ti haṭṭhatuṭṭho uṭṭhāya sīhavijambhitaṁ vijambhitvā kesarabhāraṁ vidhunitvā tikkhattuṁ sīhanādaṁ naditvā gocarāya pakkamati. Catutthajjhānaseyyā pana "Tathāgataseyyā"ti vuccati. Tāsu idha sīhaseyyā āgatā. Ayaṁ hi tejussada-iriyāpathattā uttamaseyyā nāma.

Pāde pādanti dakkhiṇapāde vāmapādaṁ. **Accādhāyā**ti ati-ādhāya, īsakaṁ atikkamma ṭhapetvā. Gopphakena hi gopphake jāṇunā vā jāṇumhi saṁghaṭṭiyamāne abhiṇhaṁ vedanā uppajjati, cittaṁ ekaggaṁ na hoti, seyyā aphāsukā hoti. Yathā na saṁghaṭṭeti. evaṁ atikkamma ṭhapite vedanā nuppajjati, cittaṁ ekaggaṁ hoti, seyyā phāsu hoti. Tasmā evaṁ nipajji. **Sato sampajāno**ti sayanapariggāhakasatisampajaññena samannāgato. "Uṭṭhānasaññan"ti panettha na vuttaṁ, gilānaseyyā hesā Tathāgatassa.

Sattasatāti imasmiṁ sutte sabbāpi tā devatā gilānaseyyaṭṭhānaṁ āgatā. **Udānaṁ udānesī**ti gilānaseyyaṁ āgatānaṁ domanassena bhavitabbaṁ siyā. Imāsaṁ pana Tathāgatassa vedanādhivāsanaṁ disvā "aho Buddhānaṁ mahānubhāvatā, evarūpāsu nāma vedanāsu vattamānāsu vikāramattampi natthi, sirīsayane alaṅkaritvā ṭhapitasuvaṇṇarūpakaṁ viya aniñjamānena kāyena nipanno, idānissa adhikataraṁ mukhavaṇṇo virocati, ābhāsampanno puṇṇacando viya sampati vikasitaṁ viya ca aravindaṁ assa mukhaṁ sobhati, kāyepi vaṇṇāyatanaṁ idāni susammaṭṭhakañcanaṁ[1] viya vippasīdatī"ti udānaṁ udapādi.

---

1. Susampahaṭṭhakañcanaṁ (Syā)

Nāgo vata bhoti ettha **bho**ti dhammālapanaṁ. Balavantaṭṭhena **nāgo**. **Nāgavatā**ti nāgabhāvena. **Sīho vatā**ti-ādīsu asantāsanaṭṭhena **sīho**. Byattaparicayaṭṭhena[1] kāraṇākāraṇajānanena vā **ājānīyo**. Appaṭisamaṭṭhena **nisabho**. Gavasatajeṭṭhako hi usabho, gavasahassajeṭṭhako vasabho, gavasatasahassajeṭṭhako nisabhoti vuccati. Bhagavā pana appaṭisamaṭṭhena āsabhaṁ ṭhānaṁ paṭijānāti. Tenevatthena idha "nisabho"ti vutto. Dhuravāhaṭṭhena **dhorayho**. Nibbisevanaṭṭhena **danto**.

Passāti aniyamitāṇatti. **Samādhin**ti arahattaphalasamādhiṁ. **Suvimuttan**ti phalavimuttiyā suvimuttaṁ. Rāgānugataṁ pana cittaṁ abhinataṁ nāma hoti, dosānugataṁ apanataṁ. Tadubhayapaṭikkhepena **na cābhinataṁ na cāpanatan**ti āha. **Na ca sasaṅkhāraniggayhavāritagatan**ti[2] na sasaṅkhārena sappayogena kilese niggahetvā vāritavataṁ[3], kilesānaṁ pana chinnattā vataṁ phalasamādhinā samāhitanti attho. **Atikkamitabban**ti viheṭhetabbaṁ ghaṭṭetabbaṁ[4]. Adassanāti aññāṇā. Aññāṇī hi andhabālova evarūpe Satthari aparajjheyyāti Devadattaṁ ghaṭṭayamānā vadanti.

Pañcavedāti itihāsapañcamānaṁ vedānaṁ dhārakā. **Sataṁ saman**ti vassasataṁ. **Tapassī**ti tapanissitakā hutvā. **Caran**ti carantā. **Na sammāvimuttan**ti sacepi evarūpā brāhmaṇā vassasataṁ caranti, cittañca nesaṁ sammā vimuttaṁ na hoti. **Hīnattarūpā na pāraṁ gamā te**ti hīnattasabhāvā te nibbānaṅgamā na honti. "Hīnattharūpā"tipi pāṭho, hīnatthajātikā parihīnatthāti attho. **Taṇhādhipannā**ti taṇhāya ajjhotthaṭā. **Vatasīlabaddhā**ti ajavatakukkuravatādīhi ca vatehi tādiseheva ca sīlehi baddhā. **Lūkhaṁ tapan**ti pañcātapatāpanaṁ[5] kaṇṭakaseyyādikaṁ tapaṁ. Idāni sā devatā sāsanassa niyyānikabhāvaṁ kathentī **na mānakāmassā**ti-ādimāha, taṁ vuttatthamevāti. . Aṭṭhamaṁ.

9. Paṭhamapajjunnadhītusuttavaṇṇanā

39. Navame **Pajjunnassa dhītā**ti Pajjunnassa nāma vassavalāhakadevarañño Cātumahārājikassa dhītā. **Abhivande**ti Bhagavā tumhākaṁ

---

1. Bhattuparicariyatthena (Sī), byattuparicaraṇaṭṭhena (Ṭīkā)
2. Sasaṅkhāraniggayhavāritavatanti (Sī, Syā)
3. Vāritvā vataṁ (Syā), vāretvā adhigataṁ (?)
4. Ghaṭetabbaṁ (Syā, Ka)
5. Pañcatapatāpanaṁ (Sī), pañcātāpatappanaṁ (Syā, Ka)

pāde vandāmi. **Cakkhumatā**ti pañcahi cakkhūhi cakkhumantena Tathāgatena. **Dhammo anubuddho**ti "idaṁ mayā pubbe paresaṁ santike kevalaṁ sutaṁyeva āsī"ti vadati. **Sāhaṁ dānī**ti sā ahaṁ idāni. **Sakkhi jānāmī**ti paṭivedhavasena paccakkhameva jānāmi. **Vigarahantā**ti "hīnakkharapadabyañjano"ti vā "aniyyāniko"ti vā evaṁ garahantā. **Roruvan**ti dve roruvā dhūmaroruvo ca jālaroruvo ca. Tattha dhūmaroruvo visuṁ hoti, jālsrorivoti pana Avīcimahānirayassevetaṁ nāmaṁ. Tattha hi sattā aggimhi jalante jalante punappunaṁ ravaṁ ravanti, tasmā so "Roruvo"ti vuccati. **Ghoran**ti dāruṇaṁ. **Khantiyā upasamena upetā**ti ruccitvā khamāpetvā gahaṇakhantiyā ca rāgādi-upasamena ca upetāti. . Navamaṁ.

10. Dutiyapajjunnadhītusuttavaṇṇanā

40. Dasame **dhammañcā**ti casaddena saṁghañca, iti tīṇi ratanāni namassamānā idhāgatāti vadati. **Atthavatī**ti atthavatiyo. **Bahunāpi kho tan**ti yaṁ dhammaṁ sā abhāsi, taṁ dhammaṁ bahunāpi pariyāyena ahaṁ vibhajeyyaṁ. **Tādiso dhammo**ti tādiso hi ayaṁ Bhagavā dhammo, taṁsaṇṭhito tappaṭibhāgo[1] bahūhi pariyāyehi vibhajitabbayuttakoti dasseti. **Lapayissāmī**ti kathayissāmi. **Yāvatā me manasā pariyattan**ti yattakaṁ mayā manasā pariyāpuṭaṁ[2], tassatthaṁ divasaṁ avatvā madhupaṭalaṁ pīḷentī viya muhutteneva saṁkhittena kathessāmi. Sesaṁ uttānamevāti. . Dasamaṁ.

Satullapakāyikavaggo catuttho.

---

5. Ādittavagga

1. Ādittasuttavaṇṇanā

41. Ādittavaggassa paṭhame **jarāya maraṇena cā**ti desanāsīsametaṁ, rāgādīhi pana ekādasahi aggīhi loko ādittova. **Dānenā**ti dānacetanāya. **Dinnaṁ hoti sunīhatan**ti dānapuññacetanāhi dāyakasseva hoti gharasāmikassa viya nīhatabhaṇḍakaṁ, tenetaṁ vuttaṁ. **Corā**

1. Sappaṭibhāgo (Syā) 2. Pariyāpuṇiṭaṁ(Syā)

harantīti adinne bhoge corāpi haranti rājānopi, aggipi ḍahati, ṭhapitaṭṭhānepi nassanti. **Antenā**ti maraṇena. **Sarīraṁ sapariggahan**ti sarīrañceva corādīnaṁ vasena avinaṭṭhabhoge ca. **Saggamupetī**ti Vessantaramahārājādayo viya sagge nibbattatīti. . Paṭhamaṁ.

2. Kiṁdadasuttavaṇṇanā

42. Dutiye **annado**ti yasmā atibalavāpi dve tīṇi bhattāni abhutvā uṭṭhātuṁ na sakkoti, bhutvā pana dubbalopi hutvā balasampanno hoti, tasmā "annado balado"ti āha. **Vatthado**ti yasmā surūpopi duccoḷo vā acoḷo vā virūpo hoti ohīḷito duddasiko, vatthacchanno devaputto viya sobhati, tasmā "vatthado hoti vaṇṇado"ti āha. **Yānado**ti hatthiyānādīnaṁ dāyako. Tesu pana

Na hatthiyānaṁ samaṇassa kappati,
Na assayānaṁ, na rathena yātuṁ.
Idañca yānaṁ samaṇassa kappati,
Upāhanā rakkhato sīlakhandhanti.

Tasmā chattupāhanakattarayaṭṭhimañcapīṭhānaṁ dāyako, yo ca maggaṁ sodheti, nisseṇiṁ karoti, setuṁ karoti, nāvaṁ paṭiyādeti, sabbopi yānadova hoti. **Sukhado hotī**ti yānassa sukhāvahanato sukhado nāma hoti. **Cakkhudo**ti andhakāre cakkhumantānampi rūpadassanābhāvato dīpado cakkhudo nāma hoti, Anuruddhatthero viya dibbacakkhusampadampi labhati.

Sabbadado hotīti sabbesaṁyeva balādīnaṁ dāyako hoti. Dve tayo gāme piṇḍāya caritvā kiñci aladdhā āgatassāpi sītalāya pokkharaṇiyā nhāyitvā patissayaṁ[1] pavisitvā muhuttaṁ mañce nipajjitvā uṭṭhāya nisinnassa hi kāye balaṁ āharitvā pakkhittaṁ viya hoti. Bahi vicarantassa ca kāye vaṇṇāyatanaṁ vātātapehi jhāyati, patissayaṁ pavisitvā dvāraṁ pidhāya muhuttaṁ nipannassa ca visabhāgasantati vūpasammati, sabhāgasantati okkamati, vaṇṇāyatanaṁ āharitvā

---

1. Upassāyaṁ (Ka)

pakkhittaṁ viya hoti. Bahi vicarantassa pāde kaṇṭako vijjhati, khāṇu paharati, sarīsapādiparissayo ceva corabhayaṁ ca uppajjati, patissayaṁ pavisitvā dvāraṁ pidhāya nipannassa sabbete parissayā na honti, dhammaṁ sajjhāyantassa dhammapītisukhaṁ, kammaṭṭhānaṁ manasikarontassa upasamasukhaṁ uppajjati. Tathā bahi vicarantassa ca sedā muccanti, akkhīni phandanti, senāsanaṁ pavisanakkhaṇe kūpe otiṇṇo viya hoti, mañcapīṭhādīni na paññāyanti. Muhuttaṁ nisinnassa pana akkhipasādo āharitvā pakkhitto viya hoti, dvārakavāṭavātapānamañcapīṭhādīni paññāyanti. Tena vuttaṁ "so ca sabbadado hoti, yo dadāti upassayan"ti.

Amataṁdado ca so hotīti paṇītabhojanassa pattaṁ pūrento viya amaraṇadānaṁ nāma deti. **Yo dhammamanusāsatī**ti yo dhammaṁ anusāsati, aṭṭhakathaṁ katheti, Pāḷiṁ vāceti, pucchitapañhṁ vissajjeti, kammaṭṭhānaṁ ācikkhati, dhammassavanaṁ karoti, sabbopesa dhammaṁ anusāsati nāma. Sabbadānānañca idaṁ dhammadānameva agganti veditabbaṁ. Vuttampi cetaṁ—

"Sabbadānaṁ dhammadānaṁ jināti,
Sabbarasaṁ dhammaraso jināti.
Sabbaratiṁ dhammarati jināti,
Taṇhakkhayo sabbadukkhaṁ jinātī"ti[1]. Dutiyaṁ.

3. Annasuttavaṇṇanā

43. Tatiye **abhinandantī**ti patthenti. **Bhajatī**ti upagacchati, Cittagahapatisīvalittherādike viya pacchato pacchato anubandhati. **Tasmā**ti yasmā idhaloke paraloke ca annadāyakameva anugacchati, tasmā. Sesaṁ uttānamenāti. . Tatiyaṁ.

4. Ekamūlasuttavaṇṇanā

44. Chtutthe **ekamūlan**ti avijjā taṇhāya mūlaṁ, taṇhā avijjāya. Idha pana taṇhā adhippetā. Dvīhi sassatucchedadiṭṭhīhi āvaṭṭatīti **dvirāvaṭṭā**[2]. Sā ca rāgādīhi tīhi malehi **timalā.** Tatrāssā moho

1. Khu 1. 64 piṭṭhe Dhammapade.
2. Dvāvaṭṭā (Sī, Syā)

sahajātakoṭiyā malaṁ hoti, rāgadosā upanissayakoṭiyā. Pañca pana kāmaguṇā assā pattharaṇaṭṭhānā[1], tesu sā pattharatīti **pañcapattharā.** Sā ca apūraṇīyaṭṭhena **samuddo.** Ajjhattikabāhiresu panesā dvādasāyatanesu āvaṭṭati parivaṭṭatīti **dvādasāvaṭṭā.** Apatiṭṭhaṭṭhena pana **pātālo**ti vuccatīti. Ekamūlaṁ -pa- pātālaṁ atari isi, uttari samatikkamīti attho. . Catutthaṁ.

5. Anomasuttavaṇṇanā

45. Pañcame **anomanāman**ti sabbaguṇasamannāgatattā avekallanāmaṁ, paripūranāmanti attho. **Nipuṇatthadassin**ti Bhagavā saṇhasukhume khandhantarādayo atthe passatīti nipuṇatthadassī. **Paññādadan**ti anvayapaññādhigamāya[2] paṭipadaṁ kathanavasena paññāya dāyakaṁ. **Kāmālaye asattan**ti pañcakāmaguṇālaye alaggaṁ. **Kamamānan**ti Bhagavā Mahābodhimaṇḍeyeva ariyamaggena gato, na idāni gacchati, atītaṁ pana upādāya idaṁ vuttaṁ. **Mahesin**ti mahantānaṁ sīlakkhandhādīnaṁ esitāraṁ pariyesitāranti. . Pañcamaṁ.

6. Accharāsuttavaṇṇanā

46. Chaṭṭhe **accharāgaṇasaṅghuṭṭhan**ti ayaṁ kira devaputto Satthusāsane pabbajitvā vattapaṭipattiṁ pūrayamāno pañcavassakāle pavāretvā dvemātikaṁ paguṇaṁ katvā kammākammaṁ uggahetvā cittarucitaṁ[3] kammaṭṭhānaṁ uggaṇhitvā sallahukavuttiko araññaṁ pavisitvā yo Bhagavatā majjhimayāmo sayanassa koṭṭhāsoti anuññāto, tasmimpi sampatte "pamādassa bhāyāmī"ti mañcakaṁ ukkhipitvā rattiñca divā ca nirāhāro kammaṭṭhānameva manasākāsi.

Athassa abbhantare satthakavātā uppajjitvā jīvitaṁ pariyādiyiṁsu. So dhurasmiṁyeva kālamakāsi. Yo hi koci bhikkhu caṅkame caṅkamamāno vā ālambanatthambhaṁ[4] nissāya ṭhito vā caṅkamakoṭiyaṁ cīvaraṁ sīse ṭhapetvā nisinno vā nipanno vā parisamajjhe alaṅkatadhammāsane dhammaṁ desento vā kālaṁ karoti, sabbo so dhurasmiṁ

---

1. Patthanā (Sī), pattharā (Syā)
2. Paññādhigamāya (Sī, Syā)
3. Cittarucikaṁ (Sī)
4. Ālambaṇkkhandhaṁ (Ka)

kālaṁ karoti nāma. Iti ayaṁ caṅkamane kālaṁ katvā upanissayamandatāya āsavakkhayaṁ appatto Tāvatiṁsabhavane mahāvimānadvāre niddāyitvā pabujjhanto viya paṭisandhiṁ aggahesi. Tāvadevassa suvaṇṇatoraṇaṁ viya tigāvuto attabhāvo nibbatti.

Antovimāne sahassamattā accharā taṁ disvā "vimānasāmiko devaputto āgato, ramayissāma[1] nan"ti tūriyāni gahetvā parivārayiṁsu. Devaputto na tāva cutabhāvaṁ jānāti, pabbajitasaññīyeva accharā oloketvā vihāracārikaṁ āgataṁ mātugāmaṁ disvā lajjī paṁsukūliko viya upari ṭhitaṁ ghanadukūlaṁ ekaṁsaṁ karonto aṁsakūṭaṁ paṭicchādetvā indriyāni okkhipitvā adhomukho aṭṭhāsi. Tassa kāyavikāreneva tā devatā "Samaṇadevaputto ayan"ti ñatvā evamāhaṁsu "ayya devaputta devaloko nāmāyaṁ, na samaṇadhammassa karaṇokāso, sampattiṁ anubhavanokāso"ti. So tatheva aṭṭhāsi. Devatā "na tāvāyaṁ sallakkhetī"ti tūriyāni paggaṇhiṁsu. So tathāpi anolokentova aṭṭhāsi.

Athassa sabbakāyikaṁ ādāsaṁ purato ṭhapayiṁsu. So chāyaṁ disvā cutabhāvaṁ ñatvā "na mayā imaṁ ṭhānaṁ patthetvā samaṇadhammo kato, uttamatthaṁ arahattaṁ patthetvā kato"ti sampattiyā vippaṭisārī ahosi "suvaṇṇapaṭaṁ[2] paṭilabhissāmī"ti takkayitvā yuddhaṭṭhānaṁ otiṇṇamallo mūlakamuṭṭhiṁ labhitvā viya. So "ayaṁ saggasampatti nāma sulabhā, Buddhānaṁ pātubhāvo dullabho"ti cintetvā vimānaṁ apavisitvāva asambhinneneva sīlena accharāsaṁghaparivuto Dasabalassa santikaṁ āgamma abhivādetvā ekamantaṁ ṭhito imaṁ gāthaṁ abhāsi.

Tattha **accharāgaṇasaṅghuṭṭhan**ti accharāgaṇena gītavāditasaddehi saṁghositaṁ. **Pisācagaṇasevitan**ti tameva accharāgaṇaṁ pisācagaṇaṁ katvā vadati. **Vanan**ti Nandanavanaṁ sandhāya vadati. Ayañhi niyāmacittatāya attano garubhāvena[3] devagaṇaṁ "devagaṇo"ti vattuṁ na roceti, "pisācagaṇo"ti vadati. Nandanavanaṁ ca "Nandanan"ti avatvā "Mohanan"ti

1. Passissāma (Ka) 2. Suvaṇṇapaṭṭaṁ (Ṭīkā)
3. Garugāravena (Sī), garukabhāvena(Syā)

vadati. **Kathaṁ yātrā bhavissatī**ti kathaṁ niggamanaṁ[1] bhavissati, kathaṁ atikkamo bhavissati, arahattassa me padaṭṭhānabhūtaṁ vipassānaṁ ācikkhatha Bhagavāti vadati.

Atha Bhagavā "atisallikhateva[2] ayaṁ devaputto, kiṁ nu kho idan"ti āvajjento attano sāsane pabbajitabhāvaṁ ñatvā "ayaṁ accāraddhavīriyatāya kālaṁ katvā devaloke nibbatto, ajjāpissa caṅkamanasmiṁ yeva attabhāvo asambhinnena sīlena āgato"ti cintesi. Buddhā ca akatābhinivesassa ādikammikassa akataparikammassa antevāsino cittakāro bhittiparikammaṁ viya "sīlaṁ tāva sodhehi[3], samādhiṁ bhāvehi, kammassakatapaññaṁ ujuṁ karohī"ti paṭhamaṁ pubbabhāgappaṭipadaṁ ācikkhanti, kārakassa pana yuttapayuttassa arahattamaggapadaṭṭhānabhūtaṁ saṇhasukhumaṁ suññatāvipassanaṁyeva ācikkhanti, ayaṁ ca devaputtokārako abhinnasīlo, eko maggo assa[4] anāgatoti suññatāvipassanaṁ ācikkhanto **ujuko nāmā**ti-ādimāha.

Tattha **ujuko**ti kāyavaṅkādīnaṁ abhāvato aṭṭhaṅgiko maggo ujuko nāma. **Abhayā nāma sā disā**ti nibbānaṁ sandhāyāha. Tasmiṁ hi kiñci bhayaṁ natthi, taṁ vā pattassa bhayaṁ natthīti "abhayā nāma sā disā"ti vuttaṁ. **Ratho akūjano**ti aṭṭhaṅgiko maggova adhippeto. Yathā hi pākatikaratho akkhe vā anabbhañjite atirekesu vā manussesu abhiruḷhesu kūjati[5] viravati, na evaṁ ariyamaggo. So hi ekappahārena caturāsītiyāpi pāṇasahassesu abhiruhantesu na kūjati na viravati. Tasmā "akūjano"ti vutto. **Dhammacakkehi saṁyuto**ti kāyikacetasikavīriyasaṅkhātehi dhammacakkehi dhammacakkehi saṁyutto.

Hirīti ettha hiriggahaṇena ottappampi gahitameva hoti. **Tassa apālambo**ti yathā bāhirakarathassa rathe ṭhitānaṁ yodhānaṁ apatanatthāya dārumayaṁ apālambanaṁ hoti, evaṁ imassa maggarathassa ajjhattabahiddhāsamuṭṭhānaṁ hirottappaṁ apālambanaṁ. **Satyassa parivāraṇan**ti rathassa sīhacammādiparivāro viya imassāpi maggarathassa sampayuttā sati parivāraṇaṁ. **Dhamman**ti

---

1. Nikkhamanaṁ (Sī, Syā, Ka)
2. Atisallakkhateva (Syā), atisallekhateva(Ka)
3. Visodhehi (Syā)
4. Cassa (Syā)
5. Kujjati (Syā)

lokuttaramaggaṁ[1]. **Sammādiṭṭhipurejavan**ti vipassanāsammādiṭṭhipurejavā assa pubbayāyikāti[2] sammādiṭṭhipurejavo, taṁ sammādiṭṭhipurejavaṁ. Yathā hi paṭhamataraṁ rājapurisehi kāṇakuṇi-ādīnaṁ nīharaṇena magge sodhite pacchā rājā nikkhamati, evamevaṁ[3] vipassanāsammādiṭṭhiyā aniccādivasena khandhādīsu sodhitesu pacchā bhūmiladdhavaṭṭaṁ parijānamānā maggasammādiṭṭhi uppajjati. Tena vuttaṁ "dhammāhaṁ sārathiṁ brūmi, sammādiṭṭhipurejavan"ti.

Iti Bhagavā desanaṁ niṭṭhāpetvā avasāne cattāri saccāni dīpesi. Desanāpariyosāne devaputto sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Yathā hi rañño bhojanakāle attano mukhappamāṇe[4] kabaḷe ukkhitte aṅke nisinno putto attano mukhappamāṇeneva tato kabaḷaṁ karoti, evamevaṁ Bhagavati arahattanikūṭena desanaṁ desentepi sattā attano upanissayānurūpena sotāpattiphalādīni pāpuṇanti. Ayampi devaputto sotāpattiphalaṁ patvā Bhagavantaṁ gandhādīhi pūjetvā pakkāmīti. . Chaṭṭhaṁ.

7. Vanaropasuttavaṇṇanā

47. Sattame **dhammaṭṭhā sīlasampannā**ti ke dhammaṭṭhā, ke sīlasampannāti pucchati. Bhagavā imaṁ pañhaṁ thāvaravatthunā dīpento **ārāmaropā**ti-ādimāha. Tattha **ārāmaropā**ti pupphārāmaphalārāmaropakā. **Vanaropā**ti sayaṁjāte aropimavane[5] sīmaṁ parikkhipitvā cetiyabodhicaṅkamanamaṇḍapakuṭileṇarattiṭṭhānadivāṭṭhānānaṁ kārakā chāyūpage rukkhe ropetvā dadamānāpi vanaropāyeva nāma. **Setukārakā**ti visame setuṁ karonti, udake nāvaṁ paṭiyādenti. **Papan**ti pānīyadānasālaṁ. **Udapānan**ti yaṁkiñci pokkharaṇītaḷākādiṁ. **Upassayan**ti vāsāgāraṁ. "Upāsayan"tipi pāṭho.

Sadā puññaṁ pavaḍḍhatīti na akusalavitakkaṁ vā vitakkentassa niddāyantassa vā pavaḍḍhati. Yadā yadā pana anussarati, tadā tadā tassa vaḍḍhati. Imamatthaṁ sandhāya "sadā puññaṁ pavaḍḍhatī"ti vuttaṁ. **Dhammaṭṭhā sīlasampannā**ti tasmiṁ dhamme ṭhitattā tenapi sīlena sampannattā dhammaṭṭhā sīlasampannā. Atha

---

1. Lokuttaradhammaṁ (Ka) 2. Pubbayāyitāti (Ka) 3. Evameva (Syā)
4. Pamāṇena (Sī, Syā) 5. Aropitavane (Syā)

vā evarūpāni puññāni karontānaṁ dasa kusalā dhammā pūrenti, tesu ṭhitattā dhammaṭṭhā. Teneva ca sīlena sampannattā sīlasampannāti. . Sattamaṁ.

8. Jetavanasuttavaṇṇanā

48. Aṭṭhame **idaṁ hi taṁ Jetavanan**ti Anāthapiṇḍiko devaputto Jetavanassa ceva Buddhādīnañca vaṇṇabhaṇanatthaṁ āgato[1] evamāha. **Isisaṁghanisevitan**ti bhikkhusaṁghanisevitaṁ.

Evaṁ paṭhamagāthāya Jetavanassa vaṇṇaṁ kathetvā idāni ariyamaggassa kathento **kammaṁ vijjāti-ā**dimāha. Tattha **kamman**ti maggacetanā. **Vijjā**ti maggapaññā. **Dhammo**ti samādhipakkhikā dhammā. **Sīlaṁ jīvitamuttaman**ti sīle patiṭṭhitassa jīvitaṁ uttamanti dasseti. Atha vā **vijjā**ti diṭṭhisaṅkappā. **Dhammo**ti vāyāmasatisamādhayo. **Sīlan**ti vācākammantājīvā. **Jīvitamuttaman**ti etasmiṁ sīle ṭhitassa jīvitaṁ nāma uttamaṁ. **Etena maccā sujjhantī**ti etena aṭṭhaṅgikamaggena sattā visujjhanti.

Tasmāti yasmā maggena sujjhanti, na gottadhanehi, tasmā. **Yoniso vicine dhamman**ti upāyena samādhipakkhiyadhammaṁ vicineyya. **Evaṁ tattha visujjhatī**ti evaṁ tasmiṁ ariyamagge visujjhati. Atha vā **yoniso vicine dhamman**ti upāyena pañcakkhandhadhammaṁ vicineyya. **Evaṁ tattha visujjhatī**ti evaṁ tesu catūsu saccesu visujjhati.

Idāni Sāriputtattherassa vaṇṇaṁ kathento **Sāriputtovā**ti-ādimāha. Tattha **Sāriputtovā**ti avadhāraṇavacanaṁ[2], etehi paññādīhi Sāriputtova seyyoti vadati. **Upasamenā**ti kilesa-upasamena. **Pāraṁ gato**ti nibbānaṁ gato. Yo koci nibbānaṁ patto bhikkhu, so **etāvaparamo siyā,** na therena uttaritaro nāma atthīti vadati. Sesaṁ uttānamevāti. . Aṭṭhamaṁ.

9. Maccharisuttavaṇṇanā

49. Navame maccharinoti maccherena samannāgatā. Ekacco hi attano vasanaṭṭhāne bhikkhuṁ hattaṁ pasāretvāpi na vandati, aññattha gato

---

1. Bhagavato (Ka)
2. Avaṭṭhānavacanaṁ (Syā)

vihāraṁ pavisitvā sakkaccaṁ vanditvā madhurapaṭisanthāraṁ karoti "bhante amhākaṁ vasanaṭṭhānaṁ nāgacchatha, sampanno padeso, paṭibalā mayaṁ ayyānaṁ yāgubhattādīhi upaṭṭhānaṁ kātun"ti. Bhikkhū "saddho ayaṁ upāsako"ti yāgubhattādīhi saṅgaṇhanti. Atheko thero tassa gāmaṁ gantvā piṇḍāya carati. So taṁ disvā aññena vā gacchati, gharaṁ vā pavisati. Sacepi sammukhībhāvaṁ āgacchati, hatthena vanditvā "ayyassa bhikkhaṁ detha, ahaṁ ekena kammena gacchāmī"ti pakkamati. Thero sakalagāmaṁ caritvā tucchapattova nikkhamati. Idaṁ tāva mudumacchariyaṁ nāma, yena samannāgato adāyakopi dāyako viya paññāyati. Idha pana thaddhamacchariyaṁ adhippetaṁ, yena samannāgato bhikkhūsu piṇḍāya paviṭṭhesu "therā ṭhitā"ti vutte "kiṁ mayhaṁ[1] pādā rujjantī"ti-ādīni vatvā silāthambho viya khāṇuko viya ca thaddho hutvā tiṭṭhati, sāmīcimpi na karoti. **Kadariyā**ti idaṁ maccharinoti padasseva vevacanaṁ. Mudukampi hi macchariyaṁ "macchariyan"teva vuccati, thaddhaṁ pana kadariyaṁ nāma. **Paribhāsakā**ti bhikkhū gharadvāre ṭhite disvā "kiṁ tumhe kasitvā āgatā, vapitvā, lāyitvā, mayaṁ attanopi na labhāma, kuto tumhākaṁ, sīghaṁ nikkhamathā"ti-ādīhi saṁtajjakā[2]. **Antarāyakarā**ti dāyakassa saggantarāyo, paṭiggāhakānaṁ lābhantarāyo, attano upaghātoti imesaṁ antarāyānaṁ kārakā.

Samparāyoti paraloko. **Ratī**ti pañcakāmaguṇarati. **Khiḍḍā**ti kāyikakhiḍḍādikā tividhā khiḍḍā. **Diṭṭhe dhammesa vipāko**ti tasmiṁ nibbattabhavane[3] diṭṭhe dhamme esa vipāko. **Samparāye ca duggatī**ti "yamalokaṁ upapajjare"ti vutte samparāye[4] ca duggati.

Vadaññūti bhikkhū gharadvāre ṭhitā kiñcāpi tuṇhīva honti, atthato pana "bhikkhaṁ dethā"ti vadanti nāma. Tatra ye "mayaṁ pacāma, ime pana na pacanti, pacamāne patvā alabhantā kuhiṁ labhissantī"ti deyyadhammaṁ saṁvibhajanti, te vadaññū nāma. **Pakāsantī**ti vimānappabhāya jotanti. **Parasambhatesū**ti parehi sampiṇḍitesu. **Samparāye ca suggatī**ti "ete

---

1. Tuyhaṁ (Ka)
2. Saṁtajjitā(Ka)
3. Nibbattaṭṭhāne (Sī,Syā)
4. Vutto samparāyo(Syā)

saggā”ti evaṁ vuttasamparāye[1] sugati. Ubhinnampi vā etesaṁ tato cavitvā puna samparāyepi duggatisugatiyeva hotīti[2]. . Navamaṁ.

10. Ghatīkārasuttavaṇṇanā

50. Dasame **upapannāse**ti nibbattivasena upagatā. **Vimuttā**ti avihābrahmalokasmiṁ upapattisamanantarameva arahattaphalavimuttiyā vimuttā. **Mānusaṁ dehan**ti idha pañcorambhāgiyasaṁyojanāni eva vuttāni. **Dibbayogan**ti pañca uddhambhāgiyasaṁyojanāni. **Upaccagun**ti atikkamiṁsu. **Upako**ti-ādīni tesaṁ therānaṁ nāmāni. **Kusalī bhāsasī tesan**ti “kusalan”ti idaṁ vacanaṁ imassa atthīti **kusalī**, tesaṁ therānaṁ tvaṁ kusalaṁ anavajjaṁ[3] bhāsasi, thomesi pasaṁsasi, paṇḍitosi devaputtāti vadati. **Taṁ te dhammaṁ idhaññāyā**ti te therā taṁ dhammaṁ idha tumhākaṁ sāsane jānitvā. **Gambhīran**ti gambhīratthaṁ. **Brahmacārī nirāmiso**ti nirāmisabrahmacārī nāma anāgāmī, anāgāmī ahosinti attho. **Ahuvā**ti ahosi. **Sagāmeyyo**ti ekagāmavāsī. Pariyosānagāthā saṅgītikārehi ṭhapitāti. . Dasamaṁ.

Ādittavaggo pañcamo.

---

6. Jarāvagga

1. Jarāsuttavaṇṇanā

51. Jarāvaggassa paṭhame **sādhū**ti laddhakaṁ bhaddakaṁ. **Sīlaṁ yāva jarā**ti iminā idaṁ dasseti—yathā muttāmaṇirattavatthādīni[4] ābharaṇāni taruṇakāleyeva sobhanti, jarājiṇṇakāle tāni dhārento “ayaṁ ajjāpi bhālabhāvaṁ pattheti, ummattako maññe”ti vattabbataṁ āpajjati, na evaṁ sīlaṁ. Sīlañhi niccakālaṁ sobhati. Bālakālepi hi sīlaṁ rakkhantaṁ “kiṁ imassa sīlenā”ti vattāro natthi, majjhimakālepi mahallakakālepīti.

---

1. Vuttasamparāyo (Sī, Syā)
2. Duggatisugatiyo ca hontīti (Syā)
3. Kusalī anavajjī (Syā, Ka)
4. Muttāmaṇiratanavatthādīni (Sī, Syā)

Saddhā sādhu patiṭṭhitāti Hatthāḷavakacittagahapati-ādīnaṁ viya maggena āgatā patiṭṭhitasaddhā nāma sādhu. **Paññā narānaṁ ratanan**ti ettha cittīkataṭṭhādīhi ratanaṁ veditabbaṁ. Vuttaṁ hetaṁ—

> "Yadi cittīkatanti ratanaṁ, nanu Bhagavā cittīkato purisasīho, ye ca loke cittīkatā, tesaṁ cittīkato Bhagavā. Yadi ratikaranti[1] ratanaṁ, nanu Bhagavā ratikaro purisasīho, tassa vacanena carantā jhānaratisukhena abhiramanti. Yadi atulyanti ratanaṁ, nanu Bhagavā atulo[2] purisasīho. Na hi sakkā tuletuṁ guṇehi guṇapāramiṁ gato. Yadi dullabhanti ratanaṁ, nanu Bhagavā dullabho purisasīho. Yadi anomasattaparibhoganti ratanaṁ, nanu Bhagavā anomo sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanenā"ti.

Idha pana dullabhapātubhāvaṭṭhena paññā "ratanan"ti vuttaṁ. **Puññan**ti puññacetanā, sā hi arūpattā pariharituṁ na sakkāti. . Paṭhamaṁ.

2. Ajarasāsuttavaṇṇanā

52. Dutiye **ajarasā**ti ajīraṇena, avipattiyāti attho. Sīlaṁ hi avipannameva sādhu hoti, vipannasīlaṁ ācariyupajjhāyādayopi na saṅgaṇhanti, gatagataṭṭhāne niddhamitabbova[3] hotīti. . Dutiyaṁ.

3. Mittasuttavaṇṇanā

53. Tatiye **sattho**ti saddhiṁcaro[4] jaṅghasattho vā sakaṭasattho vā. **Mittan**ti roge uppanne pāṭaṅkiyā vā aññena vā yānena haritvā khemantasampāpanena mittaṁ. **Sake ghare**ti attano gehe. Tathārūpe roge jāte puttabhariyādayo jigucchanti, mātā pana asucimpi candanaṁ viya maññati. Tasmā sā sake ghare mittaṁ. **Sahāyo atthajātassā**ti uppannakiccassa yo taṁ kiccaṁ vahati nittharati, so kiccesu saha ayanabhāvena sahāyo mittaṁ, surāpānādisahāyā pana na mittā. **Samparāyikan**ti samparāyahitaṁ. . Tatiyaṁ.

---

1. Ratikatanti (Sī)
2. Atulyo (Syā)
3. Gatagataṭṭhānena damitabbova (Syā)
4. Saddhicaro (Syā)

4. Vatthusuttavaṇṇanā

54. Catutthe **puttā vatthū**ti mahallakakāle[1] paṭijagganaṭṭhena puttā patiṭṭhā. **Paramo**ti aññesaṁ akathetabbassapi guyhassa kathetabbayuttatāya bhariyā paramo sakhā nāma[2]. . Catutthaṁ.

5-7. Paṭhamajanasuttādivaṇṇanā

55-57. Pañcame **vidhāvatī**ti parasamuddādigamanavasena ito cito ca vidhāvati. Chaṭṭhe **dukkhā**ti vaṭṭadukkhato. Sattame **parāyaṇan**ti nipphatti avassayo. . Sattamaṁ.

8. Uppathasuttavaṇṇanā

58. Aṭṭhame **rāgo uppatho**ti sugatiñca nibbānañca gacchantassa amaggo. **Rattindivakkhayo**ti rattidivehi, rattidivesu vā khīyati[3]. **Itthī malan**ti sesaṁ bāhiramalaṁ bhasmakhārādīhi[4] dhovitvā sakkā sodhetuṁ, mātugāmamalena duṭṭho pana na sakkā suddho nāma kātunti itthī "malan"ti vuttā. **Etthā**ti ettha itthiyaṁ pajā sajjati. **Tapo**ti indriyasaṁvaradhutaṅgaguṇavīriyadukkarakārikānaṁ nāmaṁ, idha pana ṭhapetvā dukkarakārikaṁ sabbāpi kilesasantāpikā paṭipadā vaṭṭati. **Brahmacariyan**ti methunavirati. . Aṭṭhamaṁ.

9. Dutiyasuttavaṇṇanā

59. Navame **kissa cābhirato**ti kismiṁ abhirato. **Dutiyā**ti sugatiñceva nibbānañca gacchantassa dutiyikā[5]. **Paññā cenaṁ pasāsatī**ti paññā etaṁ purisaṁ "idaṁ karohi, idaṁ mākarī"ti anusāsati. . Navamaṁ.

10. Kavisuttavaṇṇanā

60. Dasame **chando nidānan**ti gāyatti-ādiko chando gāthānaṁ nidānaṁ. Pubbapaṭṭhāpanagāthā[6] ārabhanto hi "kataracchandena hotū"ti[7]

---

1. Mahallakabhāvakāle (Syā)
2. Paramā sakhā nāmāti (Syā), paramāsakhā nāma (Ka)
3. Rattīhi divehi ca khiyati (Syā)
4. Osaṅdhārādīhi (Syā), usakhārādīhi (Ka)
5. Dutiyakā (Syā)
6. Pubbavuṭṭhānaṁ pana gāthaṁ (Syā), pubbavuṭṭhāpanagāthā(Ka)
7. Hotīti (Sī)

ārabhati. **Viyañjanan**ti jananaṁ. Akkharaṁ hi padaṁ janeti, padaṁ gāthaṁ janeti, gāthā atthaṁ pakāsetīti. **Nāmasannissitā**ti samuddādipaṇṇattinissitā. Gāthā ārabhanto hi samuddaṁ vā pathaviṁ vā yaṁ kiñci nāmaṁ nissayitvāva[1] ārabhati. **Āsayo**ti patiṭṭhā. Kavito hi gāthā pavattanti, so tāsaṁ patṭṭhā hotīti. . Dasamaṁ.

Jarāvaggo chaṭṭho.

---

7. Addhavagga

1. Nāmasuttavaṇṇanā

61. Addhavaggassa[2] paṭhame **nāmaṁ sabbaṁ addhabhavī**ti[3] nāmaṁ sabbaṁ abhibhavati anupatati. Opapātikena vā hi kittimena vā nāmena[4] mutto satto vā saṅkhāro vā natthi. Yassapi hi rukkhassa vā pāsāṇassa vā "idaṁ nāma nāman"ti na jānanti, anāmakotveva tassa nāmaṁ hoti. . Paṭhamaṁ.

2-3. Cittasuttādivaṇṇanā

62-63. Dutiye **sabbeva vasamanvagū**ti ye cittassa vasaṁ gacchanti, tesaṁyeva anavasesapariyādānametaṁ. Tatiyepi eseva nayo. . Tatiyaṁ.

4-5. Saṁyojanasuttādivaṇṇanā

64.65. Catutthe **kiṁsu saṁyojano**ti kiṁsaṁyojano kiṁbandhano. **Vicāraṇan**ti vicaraṇāpādāni. Bahuvacane ekavacanaṁ kataṁ. **Vitakkassa vicāraṇan**ti vitakko tassa pādā. Pañcamepi eseva nayo. . Pañcamaṁ.

6. Attahatasuttavaṇṇanā

66. Chaṭṭhe **kenassubbhāhato**ti kena abbhāhato. Su-kāro nipātamattaṁ. **Icchādhūpāyito**ti[5] icchāya āditto. . Chaṭṭhaṁ.

---

1. Sannissitvāva (Syā)
2. Anvavaggassa (Sī), andhavaggassa (Syā), anvabhūvaggassa (Ka)
3. Anvabhavīti (Sī), andhabhavīti (Syā)
4. Opāpatikena bāhirakittimena nāmena (Syā)
5. Icchādhūmāyitoti (Sī, Syā)

7-9. Uḍḍitasuttādivaṇṇanā

67-69. Sattame **taṇhāya raḍḍīto**ti taṇāya ullaṅghito. Cakkhuñhi taṇhārajjunā āvunitvā rūpanāgadante uḍḍitaṁ, sotādīni saddādīsūti taṇhāya uḍḍito loko. **Maccunā pihito**ti anantare attabhāve kataṁ kammaṁ na dūraṁ ekacittantaraṁ, balavatiyā pana māraṇantikavedanāya pabbatena viya otthaṭattā sattā taṁ na bujjhantīti "maccunā pihito loko"ti vuttaṁ. Aṭṭhame sveva pañho devatāya heṭṭhupariyāyavasena pucchito. Navame sabbaṁ uttānameva. . Navamaṁ.

10. Lokasuttavaṇṇanā

70. Dasame **kismiṁ loko samuppanno**ti kismiṁ uppanne loko uppannoti pucchati[1]. **Chasū**ti chasu ajjhattikesu āyatanesu uppannesu uppannoti vuccati. **Chasu kubbatī**ti tesuyeva chasu santhavaṁ karoti. **Upādāyā**ti tāniyeva ca upādāya āgamma paṭicca pavattati. **Vihaññatī**ti tesuyeva chasu vihaññati pīḷiyati. Iti ajjhattikāyatanavasena ayaṁ pañho āgato, ajjhattikabāhirānaṁ pana vasena āharituṁ vaṭṭati. Chasu hi ajjhattikāyatanesu uppannesu ayaṁ uppanno nāma hoti, chasu bāhiresu santhavaṁ karoti, channaṁ ajjhattikānaṁ upādāya chasu bāhiresu vihaññatīti. . Dasamaṁ.

Addhavaggo sattamo.

---

8. Chetvāvagga

1. Chetvāsuttavaṇṇanā

71. Chetvāvaggassa[2] paṭhame **chetvā**ti[3] vadhitvā. **Sukhaṁ setī**ti kodhapariḷāhena aparidayhamānattā sukhaṁ sayati. **Na socatī**ti kodhavināsena[4] vinaṭṭhadomanassattā na socati. **Visamūlassā**ti

---

1. Vuccati (Sī, Syā)
2. Jhatvāvaggassa (Sī), ghatvāvaggassa(Syā)
3. Jhatvāti(Sī), ghatvāti (Syā)
4. Kopachedanena (Ka)

dukkhavipākassa. **Madhuraggassā**ti kuddhassa paṭikujjhitvā, akkuṭṭhassa[1] paccakkositvā, pahaṭassa ca paṭipaharitvā sukhaṁ uppajjati, taṁ sandhāya madhuraggoti vutto. Imasmiṁ hi ṭhāne pariyosānaṁ agganti vuttaṁ. **Ariyā**ti Buddhādayo. . Paṭhamaṁ.

2. Rathasuttavaṇṇanā

72. Dutiye paññāyati etenāti **paññāṇaṁ. Dhajo rathassā**ti mahantasmiṁ hi saṅgāmasīse dūratova dhajaṁ disvā "asukarañño nāma ayaṁ ratho"ti ratho pākaṭo hoti. Tena vuttaṁ "dhajo rathassa paññāṇan"ti. **Aggi**pi dūratova dhūmena paññāyati. Coḷaraṭṭhaṁ paṇḍuraṭṭhanti evaṁ **raṭṭham**pi raññā paññāyati. Cakkavattirañño dhītāpi pana **itthī** "asukassa nāma bhariyā"ti bhattāraṁ patvāva[2] paññāyati. Tasmā **dhūmo paññāṇamaggino**ti-ādi vuttaṁ. . Dutiyaṁ.

3. Vittasuttavaṇṇanā

73. Tatiye **saddhīdha vittan**ti yasmā saddho saddhāya muttamaṇi-ādīnipi vittāni labhati, tissopi kulasampadā, cha kāmasaggāni, nava brahmaloke patvā pariyosāne Amatamahānibbānadassanampi labhati, tasmā maṇimuttādīhi vittehi saddhāvittameva seṭṭhaṁ. **Dhammo**ti dasakusalakammapatho. **Sukhamāvahatī**ti sabbampi sāsavānāsavaṁ asaṁkiliṭṭhasukhaṁ āvahati. **Sādutaran**ti lokasmiṁ loṇambilādīnaṁ sabbarasānaṁ saccameva madhurataraṁ. Saccasmiṁ hi ṭhitā sīghavegaṁ nadimpi nivattenti, visampi nimmaddenti, aggimpi paṭibāhanti, devampi vassāpenti, tasmā taṁ sabbarasānaṁ madhurataranti vuttaṁ. **Paññājīviṁ jīvitamāhu seṭṭhan**ti yo paññājīvī gahaṭṭho samāno pañcasu sīlesu patiṭṭhāya salākabhattādīni paṭṭhapetvā paññāya jīvati, pabbajito vā pana dhammena uppanne paccaye "idamatthan"ti paccavekkhitvā paribhuñjanto kammatthānaṁ ādāya vipassanaṁ paṭṭhapetvā ariyaphalādhigamavasena paññāya jīvati, taṁ paññājīviṁ puggalaṁ seṭṭhaṁ jīvitaṁ jīvatīti āhu. . Tatiyaṁ.

---

1. Akkosassa (Ka) 2. Bhattarāva (Syā)

4. Vuṭṭhisuttavaṇṇanā

74. Catutthe **bījan**ti uppatantānaṁ sattavidhaṁ dhaññabījaṁ seṭṭhaṁ. Tasmiṁ hi uggate janapado khemo hoti subhikkho. **Nipatatan**ti nipatantānaṁ meghavuṭṭhi seṭṭhā. Meghavuṭṭhiyaṁ hi sati vividhāni sassāni uppajjanti, janapadā phītā honti khemā subhikkhā. **Pavajamānānan**ti jaṅgamānaṁ[1] padasā caramānānaṁ gāvo seṭṭhā. Tā nissāya hi sattā pañca gorase paribhuñjamānā sukhaṁ viharanti. **Pavadatan**ti rājakulamajjhādīsu vadantānaṁ putto varo. So hi mātāpitūnaṁ anatthāvahaṁ na vadati.

Vijjā uppatataṁ seṭṭhāti purimapañhe kira sutvā samīpe ṭhitā ekā devatā "devate kasmā tvaṁ etaṁ pañhaṁ dasabalaṁ pucchasi, ahaṁ te kathessāmī"ti atthano khantiyā laddhiyā pañhaṁ kathesi. Atha naṁ itarā devatā āha "yāva padhaṁsī vadesi devate[2] yāva pagabbhā mukharā, ahaṁ Buddhaṁ Bhagavantaṁ pucchāmi, tvaṁ mayhaṁ kasmā kathesī"ti nivattetvā tadeva pañhaṁ Dasabalaṁ pucchi. Athassā Satthā vissajjento **vijjā uppatatan**ti-ādimāha. Tattha **vijjā**ti catumaggavijjā. Sā hi uppatamānā[3] sabbākusaladhamme samugghāteti. Tasmā "uppatataṁ seṭṭhā"ti vuttā. **Avijjā**ti vaṭṭamūlakamahā-avijjā. Sā hi nipatantānaṁ osīdantānaṁ varā. **Pavajamānānan**ti padasā caramānānaṁ jaṅgamānaṁ anomapuññakkhettabhūto saṁgho varo. Tañhi tattha tattha disvā pasannacittā sattā sotthiṁ pāpuṇanti. **Buddho**ti yādiso putto vā hotu añño vā, yesaṁ kesañci vadamānānaṁ Buddho varo. Tassa hi dhammadesanaṁ āgamma anekasatasahassānaṁ pāṇānaṁ bandhanamokkho hotīti. . Catutthaṁ.

5. Bhītāsuttavaṇṇanā

75. Pañcame **kiṁsūdha bhītā**ti kiṁ bhītā. **Maggo canekāyatanappavutto**ti aṭṭhatiṁ sārammaṇavasena anekehi kāraṇehi kathito. Evaṁ sante kissa bhītā hutvā ayaṁ janatā dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo aggahesīti vadati. **Bhūripaññā**ti bahupañña ussannapañña. **Paralokaṁ na bhāye**ti imasmā lokā paraṁ lokaṁ gacchanto na bhāyeyya. **Paṇidhāyā**ti ṭhapetvā.

---

1. Jaṅgamamānānaṁ (Syā) 2. Yāva dhaṁsī devate (Syā) 3. Uppajjamānā (Syā)

Bahvannapānaṁ gharamāvasantoti Anāthapiṇḍikādayo viya bahvannapāne ghare vasanto. **Saṁvibhāgī**ti accharāya gahitampi nakhena phāletvā parassa datvāva bhuñjanasīlo. **Vadaññū**ti vuttatthameva.

Idāni gāthāya aṅgāni uddharitvā dassetabbāni. "Vācan"ti hi iminā cattāri vacīsucaritāni gahitāni, "manenā"tipadena tīṇi manosucaritāni, "kāyenā"tipadena tīṇi kāyasucaritāni. Iti ime dasa kusalakammapathā pubbasuddhi-aṅgaṁ nāma[1]. **Bahvannapānaṁ gharamāvasanto**ti iminā yañña-upakkharo gahito. **Saddho**ti ekamaṅgaṁ, **mudū**ti ekaṁ, **saṁvibhāgī**ti ekaṁ, **vadaññū**ti ekaṁ. Iti imāni cattāri aṅgāni sandhāya "etesu dhammesu ṭhito catūsū"ti āha.

Aparopi pariyāyo—vācanti-ādīni tīṇi aṅgāni, bahvannapānanti iminā yañña-upakkharova gahito, saddho mudū saṁvibhāgī vadaññūti ekaṁ aṅgaṁ. Aparo dukanayo nāma hoti. "Vācaṁ manañcāti idamekaṁ aṅgaṁ, "kāyena pāpāni akubbamāno bahvannapānaṁ gharamāvasanto"ti ekaṁ, "saddho mudū"ti ekaṁ, "saṁvibhāgī vadaññū"ti ekaṁ. Etesu catūsu dhammesu ṭhito dhamme ṭhito nāma hoti. So ito paralokaṁ gacchanto na bhāyati. . Pañcamaṁ.

6. Najīratisuttavaṇṇanā

76. Chaṭṭhe **nāmagottaṁ na jīratī**ti atītabuddhānaṁ yāvajjadivasā nāmagohtaṁ kathiyati, tasmā na jīratīti vuccati. Porāṇā pana[2] "addhāne gacchante na paññāyissati, jīraṇasabhāvo[3] pana na hotiyevā"ti vadanti. **Ālasyan**ti ālasiyaṁ, yena ṭhitaṭṭhāne ṭhitova, nisinnaṭṭhāne nisinnova hoti, telepi uttarante ṭhitiṁ[4] na karoti. **Pamādo**ti niddāya vā kilesavasena vā pamādo. **Anuṭṭhānan**ti kammasamaye kammakaraṇavīriyābhāvo. **Asaṁyamo**ti sīlasaññamābhāvo vissaṭṭhācāratā. **Niddā**ti soppabahulatā. Tāya gacchantopi ṭhitopi nisinnopi niddāyati, pageva nipanno. **Tandī**ti aticchātādivasena āgantukālasiyaṁ. **Te chidde**ti tāni cha chiddāni vivarāni.

---

1. Pubbasuddhi-aṅgā nāma (Syā) 2. Porāṇanāmassa(Ka) 3. Jīraṇasabhāvaṁ (Syā)
4. Telepi uttarante uṭṭhitiṁ (Sī), kesepi uttarante tinte (Syā)

Sabbasoti sabbākārena. **Tan**ti nipātamattaṁ. **Vivajjaye**ti vajjeyya jaheyya. . Chaṭṭhaṁ.

7. Issariyasuttavaṇṇanā

77. Sattame **satthamalan**ti malaggahitasatthaṁ. **Kiṁsu harantaṁ vārentī**ti kaṁ harantaṁ nisedhenti. **Vaso**ti āṇāpavattanaṁ. **Itthī**ti avossajjanīyabhaṇḍattā "itthī bhaṇḍānamuttamaṁ, varabhaṇḍan"ti āha. Atha vā sabbepi bodhisattā ca cakkavattino ca mātukucchiyaṁyeva nibbattantīti "itthī bhaṇḍānamuttaman"ti āha. **Kodho satthamalan**ti kodho malaggahitasatthasadiso, paññāsatthassa vā malanti satthamalaṁ. **Abbudan**ti vināsakāraṇaṁ, corā lokasmiṁ vināsakāti attho. **Haranto**ti salākabhattādīni gahetvā gacchanto. Salākabhattādīni hi paṭṭhapitakāleyeva manussehi pariccattāni. Tesaṁ tāni haranto samaṇo piyo hoti, anāharante puññahāniṁ nissāya vippaṭisārino honti. . Sattamaṁ.

8. Kāmasuttavaṇṇanā

78. Aṭṭhame **attānaṁ na dade**ti parassadāsaṁ katvā attānaṁ na dadeyya ṭhapetvā sabbabodhisatteti vuttaṁ. **Na pariccaje**ti sīhabyagghādīnaṁ na pariccajeyya sabbabodhisatte ṭhapetvāyevāti vuttaṁ. **Kalyāṇan**ti saṇhaṁ mudukaṁ. **Pāpikan**ti pharisaṁ vācaṁ. . Aṭṭhamaṁ.

9. Pātheyyasuttavaṇṇanā

79. Navame **saddhā bandhati pātheyyan**ti saddhaṁ uppādetvā dānaṁ deti, sīlaṁ rakkhati, uposathakammaṁ karoti, tenetaṁ vuttaṁ. **Sirī**ti issariyaṁ. **Āsayo**ti vasanaṭṭhānaṁ. Issariye hi abhimukhībhūte thalatopi jalatopi bhogā āgacchantiyeva. Tenetaṁ vuttaṁ. **Parikassatī**ti parikaḍḍhati. . Navamaṁ.

10. Pajjotasuttavaṇṇanā

80. Dasame **pajjoto**ti padīpo viya hoti. **Jāgaro**ti Jāgarabrāhmaṇo[1] viya hoti. **Gāvo kamme sajīvānan**ti kammena saha

1. Jāgarikabrāhmaṇo (Syā)

jīvantānaṁ gāvova kamme kammasahāyā kammadutiyakā nāma honti, gomaṇḍalehi saddhiṁ kasikammādīni nipphajjanti. **Sītassa iriyāpatho**ti sītaṁ assa sattakāyassa iriyāpatho jīvitavutti. **Sītan**ti naṅgalaṁ. Yassa hi naṅgalehi[1] khettaṁ appamattakampi kaṭṭhaṁ na hoti, so kathaṁ jīvissatīti[2] vadati. . Dasamaṁ.

11. Araṇasuttavaṇṇanā

81. Ekādasame **araṇā**ti nikkilesā. **Vusitan**ti vusitavāso. **Bhojissiyan**ti adāsabhāvo. **Samaṇā**ti khīṇāsavasamaṇā. Te hi ekantena araṇā nāma. **Vusitaṁ na nassatī**ti tesaṁ ariyamaggavāso na nassati. **Parijānantī**ti puthujjanakalyāṇakato paṭṭhāya sekhā[3] lokiyalokuttarāya pariññāya parijānanti. **Bhojissiyan**ti khīṇāsavasamaṇānaṁyeva niccaṁ bhujissabhāvo nāma. **Vandantī**ti pabbajitadivasato paṭṭhāya vandanti. **Patiṭṭhitan**ti sīle patiṭṭhitaṁ. **Samaṇīdhā**ti samaṇaṁ idha. **Jātihīnan**ti api caṇḍālakulā pabbajitaṁ. **Khattiyā**ti na kevalaṁ khattiyāva, devāpi sīlasampannaṁ samaṇaṁ vandantiyevāti. . Ekādasamaṁ.

Chetvāvaggo aṭṭhamo.

Iti Sāratthappakāsiniyā Saṁyuttanikāyaṭṭhakathāya

Devatāsaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Naṅgalena (Sī, Syā) 2. Jīvissāmīti (Syā, Ka) 3. Sekhāya (Sī)

2. Devaputtasaṁyutta

1. Paṭhamavagga

1. Paṭhamakassapasuttavaṇṇanā

82. Devaputtasaṁyuttassapaṭhame **deva puttoti**devānaṁ hi aṅke nibbattā purisā devaputtā nāma, itthiyo devadhītaro nāma honti. Nāmavasena apākaṭāva "aññatarā devatā"ti vuccati, pākaṭo "itthannāmo dovaputto"ti. Tasmā heṭṭhā "aññatarā devatā"ti vatvā idha "devaputto"ti vuttaṁ. **Anusāsan**ti anusiṭṭhiṁ. Ayaṁ kira devaputto Bhagavatā sambodhito sattame vasse yamakapāṭihāriyaṁ katvā tidasapure vassaṁ upagamma abhidhammaṁ desentena jhānavibhaṅge "bhikkhūti samaññāya bhikkhu, paṭiññāya bhikkhū"ti[1] evaṁ bhikkhuniddesaṁ kathiyamānaṁ assosi. "Evaṁ vitakketha, mā evaṁ vitakkayittha, evaṁ manasikarotha, mā evaṁ manasākattha, idaṁ pajahatha, idaṁ upasampajja viharathā"ti[2] evarūpaṁ pana bhikkhu-ovādaṁ bhikkhu-anusāsanaṁ na assosi. So taṁ sandhāya "bhikkhuṁ Bhagavā pakāsesi, no ca bhikkhuno anusāsan"ti āha.

Tena hīti yasmā mayā bhikkhuno anusiṭṭhi na pakāsitāti vadasi, tasmā. **Taññevettha paṭibhātū**ti tuyhevesā anusiṭṭhipakāsanā upaṭṭhātūti. Yo hi pañhaṁ kathetukāmo hoti, na ca sakkoti sabbaññutaññāṇena saddhiṁ saṁsanditvā kathetuṁ. Yo vā na kathetukāmo hoti, sakkoti pana kathetuṁ. Yo vā neva kathetukāmo hoti, kathetuṁ na ca sakkoti. Sabbesampi tesaṁ Bhagavā pañhaṁ bhāraṁ na karoti. Ayaṁ pana devaputto kathetukāmo ceva, sakkoti ca kathetuṁ. Tasmā tasseva bhāraṁ karonto Bhagavā evamāha. Sopi pañhaṁ kathesi.

Tattha **subhāsitassa sikkhethā**ti subhāsitaṁ sikkheyya, catusaccanissitaṁ dasakathāvatthunissitaṁ sattatiṁsabodhipakkhiyanissitaṁ catubbidhaṁ vacīsucaritameva sikkheyya. **Samaṇūpāsanassa cā**ti samaṇehi upāsitabbaṁ[3]

---

1. Abhi 2. 254 piṭṭhe. 2. Vi 1. 9 piṭṭhe. 3. Upāsevitabbaṁ (Syā)

samaṇūpāsanaṁ nāma aṭṭhatiṁsabhedaṁ kammaṭṭhānaṁ, tampi sikkheyya bhāveyyāti attho. Bahussutānaṁ vā bhikkhūnaṁ upāsanampi[1] samaṇūpāsanaṁ, tampi "kiṁ bhante kusalan"ti-ādinā pañhapucchanena paññāvuddhatthaṁ sikkheyya. **Cittavūpasamassa cā**ti aṭṭhasamāpattivasena cittavūpasamaṁ sikkheyya. Iti devaputtena tisso sikkhā kathitā honti. Purimapadena hi adhisīlasikkhā kathitā, dutiyapadena adhipaññāsikkhā, cittavūpasamena adhicittasikkhāti evaṁ imāya gāthāya sakalampi sāsanaṁ pakāsitameva hoti. . Paṭhamaṁ.

2. Dutiyakassapasuttavaṇṇanā

83. Dutiye **jhāyī**ti dvīhi jhānehi jhāyī. **Vimuttacitto**ti kammaṭṭhānavimuttiyā vimuttacitto. **Hadayassānupattin**ti arahattaṁ. **Lokassā**tisaṅkhāralokassa. **Anissito**ti taṇhādiṭṭhīhi anissito, taṇhādiṭṭhiyo vā anissito. **Tadānisaṁso**ti arahattānisaṁso. Idaṁ vuttaṁ hoti—arahattānisaṁso bhikkhu arahattaṁ patthento jhāyī bhaveyya, suvimuttacitto bhaveyya, lokassa udayabbayaṁ ñatvā anissito bhaveyya. Tantidhammo pana imasmiṁ sāsane pubbabhāgoti[2]. . Dutiyaṁ.

3-4. Māghasuttādivaṇṇanā

84-85. Tatiye **Māgho**ti Sakkassetaṁ nāmaṁ. Sveva vattena[3] aññe abhibhavitvā devissariyaṁ pattoti **vatrabhū**, vatranāmakaṁ vā Asuraṁ abhibhavatīti vatrabhū. Catutthaṁ vuttatthameva. . Catutthaṁ.

5. Dāmalisuttavaṇṇanā

86. Pañcame **na tenāsīsate bhavaṁ**ti tena kāraṇena yaṁ kiñci bhavaṁ na pattheti. Āyatapaggaho[4] nāmesa devaputto, khīṇāsavassa kiccavosānaṁ natthi. Khīṇāsavena hi ādito arahattappattiyā vīriyaṁ

1. Upasaṅkamanaṁ (Syā, Ka)
2. Sabbapubbabhāgoti (Sī, Syā)
3. Vatena (Ṭīkā)
4. Āyatipaggaho (Sī), āyattapaggāho (Syā)

kataṁ, aparabhāge mayā arahattaṁ pattanti mā tuṇhī bhavatu[1], tatheva vīriyaṁ daḷhaṁ karotu parakkamatūti cintetvā evamāha.

Atha Bhagavā "ayaṁ devaputto khīṇāsavassa kiccavosānaṁ akathento mama **sāsanaṁ** aniyyānikaṁ katheti, kiccavosānamassa kathessāmī"ti[2] cintetvā **natthi kiccan**ti-ādimāha. Tīsu kira piṭakesu ayaṁ gāthā asaṁkiṇṇā. Bhagavatā hi aññattha vīriyassa doso nāma dassito natthi. Idha pana imaṁ devaputtaṁ paṭibāhitvā "khīṇāsavena pubbabhāge āsavakkhayatthāya araññe vasantena kammaṭṭhānaṁ ādāya vīriyaṁ kataṁ, aparabhāge sace icchati, karotu, no ce icchati, yathāsukhaṁ viharatū"ti khīṇāsavassa kiccavosānadassanatthaṁ evamāha. Tattha **gādhan**ti patiṭṭhaṁ. . Pañcamaṁ.

6. Kāmadasuttavaṇṇanā

87. Chaṭṭhe **dukkaran**ti ayaṁ kira devaputto pubbayogāvacaro bahalakilesatāya sappayogena kilese vikkhambhento samaṇadhammaṁ katvā pubbūpanissayamandatāya ariyabhūmiṁ appatvāva kālaṁ katvā devaloke nibbatto, so "Tathāgatassa santikaṁ gantvā dukkarabhāvaṁ ārocessāmī"ti āgantvā evamāha. Tattha **dukkaran**ti dasapi vassāni -pa-saṭṭhipi yadetaṁ ekantaparisuddhassa samaṇadhammassa karaṇaṁ nāma, taṁ dukkaraṁ. **Sekhā**ti satta sekhā. **Sīlasamāhitā**ti sīlena samāhitā samupetā. **Ṭhitattā**ti patiṭṭhitasabhāvā[3]. Evaṁ pucchitapañhaṁ vissajjetvā idāni uparipañhasamuṭṭhāpanatthaṁ **anagāriyupetassā**ti-ādimāha. Tattha **anagāriyupetassā**ti anagāriyaṁ niggehabhāvaṁ upetassa. Sattabhūmikepi hi pāsāde vasanto bhikkhu vuḍḍhatarena āgantvā "mayhaṁ idaṁ pāpuṇātī"ti vutte pattacīvaraṁ ādāya nikkhamateva. Tasmā "anagāriyupeto"ti vuccati. **Tuṭṭhī**ti catupaccayasantoso. **Bhāvanāyā**ti cittavūpasamabhāvanāya.

Te chetvā maccuno jālanti ye rattindivaṁ indriyūpasame ratā, te dussamādahaṁ cittaṁ samādahanti. Ye ca samāhitacittā, te catupaccayasantosaṁ pūrentā na kilamanti. Ye santuṭṭhā, te sīlaṁ pūrentā na

---

1. Bhava, taṁ (Syā) 2. Dassissāmīti (Syā) 3. Ṭhitasabhāvā (Syā)

kilamanti. Ye sīle patiṭṭhitā satta sekhā, te ariyā maccuno jālasaṅkhātaṁ kilesajālaṁ chinditvā gacchanti. **Duggamo**ti saccametaṁ bhante, ye indriyūpasame ratā, te dussamādahaṁ samādahanti -pa-. Ye sīle patiṭṭhitā, te maccuno jālaṁ chinditvā gacchanti, kiṁ na gacchissanti, ayaṁ pana duggamo Bhagavā visamo maggoti āha. Tattha kiñcāpi ariyamaggo neva duggamo na visamo, pubbabhāgapaṭipadāya panassa bahū parissayā honti. Tasmā evaṁ vutto. **Avaṁsirā**ti ñāṇasirena adhosirā hutvā papatanti. Ariyamaggaṁ ārohituṁ asamatthatāyeva ca te[1] anariyamagge papatantīti ca vuccanti. **Ariyānaṁ samo maggo**ti sveva maggo ariyānaṁ samo hoti. **Visame samā**ti visamepi sattakāye samāyeva. . Chaṭṭhaṁ.

7. Pañcālacaṇḍasuttavaṇṇanā

88. Sattame **sambādhe**ti nīvaraṇasambādhaṁ kāmaguṇasambādhanti dve sambādhā. Tesu idha nīvaraṇasambādhaṁ adhippetaṁ. **Okāsan**ti jhānassetaṁ nāmaṁ. **Paṭilīnanisabho**ti paṭilīnaseṭṭho. Pṭilīno nāma pahīnamāno vuccati. Yathāha—"kathañca bhikkhave bhikkhu paṭilīno hoti. Idha bhikkhave bhikkhuno asmimāno pahīno hoti ucchinnamūlo tālāvatthukato anabhāvaṁkato āyahiṁ anuppādadhammo"ti[2]. **Paccalatthaṁsū**ti paṭilabhiṁsu. **Sammā te**ti[3] ye nibbānapattiyā satiṁ paṭilabhiṁsu, te lokuttarasamādhināpi susamāhitāti missakajjhānaṁ kathitaṁ. . Sattamaṁ.

8. Tāyanasuttavaṇṇanā

89. Aṭṭhame **purāṇatitthakaro**ti pubbe titthakaro. Ettha ca titthaṁ nāma dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo, titthakaro nāma tāsaṁ uppādako satthā. Seyyathidaṁ? Nando vaccho[4] kiso saṁkicco. Puraṇādayo pana titthiyā nāma. Ayaṁ pana diṭṭhiṁ uppādetvā kathaṁ sagge nibbattoti? Kammavāditāya. Esa kira uposathabhattādīni adāsi, anāthānaṁ vattaṁ paṭṭhapesi, patissaye akāsi, pokkharaṇiyo khaṇāpesi, aññampi bahuṁ kalyāṇaṁ akāsi. So tassa nissandena sagge nibbatto,

---

1. Asamatthabhāvato (Sī), asamatthatāya cete (Ka)
2. Aṁ 1. 350; Khu 7. 172 piṭṭhesu.	3. Susamāhitāti (Sī)	4. Maccho (Syā, Ka)

sāsanassa pana niyyānikabhāvaṁ jānāti[1]. So Tathāgatassa santikaṁ gantvā sāsanānucchavikā vīriyappaṭisaṁyuttā gāthā vakkhāmīti āgantvā **chinda sotan**ti-ādimāha.

Tattha **chindā**ti aniyamita-āṇatti. **Sotan**ti taṇhāsotaṁ. **Parakkammā**ti parakkamitvā vīriyaṁ katvā. **Kāme**ti kilesakāmepi vatthukāmepi. **Panudā**ti nīhara. **Ekattan**ti jhānaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—kāme ajahitvā muni jhānaṁ na upapajjati, na paṭilabhatīti attho. **Kayirā ce kayirāthenan**ti yadi vīriyaṁ kareyya, kareyyātha, taṁ vīriyaṁ na osakkeyya. **Daḷhamenaṁ parakkame**ti daḷhaṁ enaṁ kareyya. **Sithilo hi paribbājo**ti sithilagahitā pabbajjā. **Bhiyyo ākirate rajan**ti atirekaṁ upari kilesarajaṁ ākirati. **Akataṁ dukkaṭaṁ seyyo**ti dukkaṭaṁ akatameva seyyo. **Yaṁ kiñcī**ti na kevalaṁ dukkaṭaṁ katvā katasāmaññameva, aññampi yaṁ kiñci sithilaṁ kataṁ evarūpameva hoti. **Saṁkiliṭṭhan**ti dukkarakārikavataṁ[2]. Imasmiṁ hi sāsane paccayahetu samādinnadhutaṅgavataṁ saṁkiliṭṭhameva. **Saṅkassaran**ti saṅkāya saritaṁ, "idampi iminā kataṁ bhavissati, idampi iminā"ti evaṁ āsaṅkitaparisaṅkitaṁ. **Ādibrahmacariyikā**ti maggabrahmacariyassa ādibhūtā pubbapadhānabhūtā. . Aṭṭhamaṁ.

9. Candimasuttavaṇṇanā

90. Navame **candimā**ti Candavimānavāsī devaputto. **Sabbadhī**ti sabbesu khandha-āyatanādīsu. **Lokānukampakā**ti tuyhampi etassapi tādisā eva. **Santaramānovā**ti turito viya. **Pamuñcasī**ti atītatthe vattamānavacanaṁ. . Navamaṁ.

10. Sūriyasuttavaṇṇanā

91. Dasame **sūriyo**ti Sūriyavimānavāsī devaputto. **Andhakāre**ti cakkhuviññāṇuppatkinivāraṇena andhabhāvakaraṇe. Virocatīti **verocano**[3]. **Maṇḍalī**ti maṇḍalasaṇṭhāno. **Mā rāhu gilī caramantalikkhe**ti antalikkhe caraṁ sūriyaṁ rāhu mā gilīti vadati. Kiṁ panesa taṁ

---

1. Najanāti (Syā) 2. Dukkarakārikādivataṁ (Sī), dukkarakārikavattaṁ (Syā)
3. Verocanoti virocano (Syā)

gilatīti. Āma gilati. Rāhussa hi attabhāvo mahā, uccattanena aṭṭhayojanasatādhikāni cattāri yojanasahassāni, bāhantaramassa dvādasayojanasatāni, bahalattena[1] cha yojanasatāni, sīsaṁ nava yojanasataṁ, nalāṭaṁ tiyojanasataṁ, bhamukantaraṁ paṇṇāsayojanaṁ, mukhaṁ dviyojanasataṁ, ghānaṁ tiyojanasataṁ, mukhādhānaṁ[2] tiyojanasatagambhīraṁ, hatthatalapādatalāni puthulato dviyojanasatāni[3]. Aṅgulipabbāni paṇṇāsa yojanāni. So candimasūriye[4] virocamāne disvā issāpakato tesaṁ gamanavīthiṁ otaritvā mukhaṁ vivaritvā tiṭṭhati. Candavimānaṁ sūriyavimānaṁ vā tiyojanasatike mahānarake pakkhittaṁ viya hoti. Vimāne adhivatthā devatā maraṇabhayatajjitā ekappahāreneva viravanti. So pana vimānaṁ kadāci hatthena chādeti, kadāci hanukassa heṭṭhā pakkhipati, kadāci jivhāya parimajjati, kadāci avagaṇḍakārakaṁ bhuñjanto viya kapolantare ṭhapeti. Vegaṁ pana vāretuṁ[5] na sakkoti. Sace vāressāmīti[6] gaṇḍakaṁ katvā tiṭṭheyya, matthakaṁ tassa bhinditvā nikkhameyya, akaḍḍhitvā vā naṁ onameyya. Tasmā vimānena saheva gacchati. **Pajaṁ mamanti** candimasūriyā kira dvepi devaputtā Mahāsamayasuttakathanadivase sotāpattiphalaṁ pattā. Tena Bhagavā "pajaṁ maman"ti āha, putto mama esoti attho. . Dasamaṁ.

Paṭhamo vaggo.

---

2. Anāthapiṇḍikavagga

1. Candimasasuttavaṇṇanā

92. Dutiyavaggassa paṭhame **kacchevāti** kacche viya[7]. **Kaccheti** pabbatakacchepi nadīkacchepi[8]. **Ekodinipakāti** ekaggacittā[9] ceva paññānepakkena ca samannāgatā. **Satāti** satimanto. Idaṁ vuttaṁ hoti—ye jhānāni

---

1. Bahalantena (Ka) 2. Mukhadvāraṁ (Sī) 3. Puthutalā dviyojanasatā (Syā)
4. Candasūriye (Sī) 5. Dhāretuṁ (Syā) 6. Dhāressāmīti (Syā)
7. Kuñjevāti kuñje viya (Ka)
8. Kaccho hi pabbatakacchopi nadīkacchopi (Sī), kacchopi pabbatakacchopinadīkacchopi (Syā)
9. Ekaggacittena (Syā)

labhitvā ekodī nipakā satā viharanti, te amakase pabbatakacche vā nadīkacche vā magā viya sotthiṁ gamissantīti. **Pāran**ti nibbānaṁ. **Ambujo**ti maccho. **Raṇañjahā**ti kilesañjahā. Yepi jhānāni labhitvā appamattā kilese jahanti, te suttajālaṁ[1] bhinditvā macchā viya nibbānaṁ gamissantīti vuttaṁ hoti. . Paṭhamaṁ.

2. Veṇḍusuttavaṇṇanā

93. Dutiye **Veṇḍū**ti[2] tassa devaputtassa nāmaṁ. **Payirupāsiyā**ti payirupāsitvā. **Anusikkhare**ti sikkhanti. **Siṭṭhipade**ti anusiṭṭhipade[3]. **Kāle te appamajjantā**ti kāle te appamādaṁ karontā. . Dutiyaṁ.

3. Dīghalaṭṭhisuttavaṇṇanā

94. Tatiye **Dīghalaṭṭhī**ti devaloke sabbe samappamāṇā tigāvutikāva honti, manussaloke panassa dīghattabhāvatāya evaṁnāmaṁ ahosi. So puññāni katvā devaloke nibbattopi tatheva paññāyi. . Tatiyaṁ.

4. Nandanasuttavaṇṇanā

95. Catutthe **Gotamā**ti Bhagavantaṁ gottena ālapati. **Anāvaṭan**ti[4] Tathāgatassa hi sabbaññutaññāṇaṁ pesentassa rukkho vā pabbato vā āvarituṁ samattho nāma natthi. Tenāha "anāvaṭan"ti. Iti Tathāgataṁ thometvā devaloke abhisaṅkhatapañhaṁ pucchanto **kathaṁvidhan**ti-ādimāha. Tattha **dukkhamaticca iriyatī**ti dukkhaṁ atikkamitvā viharati. **Sīlavā**ti lokiyalokuttarena sīlena samannāgato khīṇāsavo. **Paññā**dayopi missakāyeva veditabbā. **Pujayantī**ti gandhapupphādīhi pūjenti. . Catutthaṁ.

5-6. Candanasuttādivaṇṇanā

96-97. Pañcame **appatiṭṭhe anālambe**ti heṭṭhā apatiṭṭhe upari anālambane[5]. **Susamāhito**ti appanāyapi upacārenapi suṭṭhu

---

1. Suttamayajālaṁ (Syā)
2. Veṇḍoti (Syā)
3. Sattipadeti anusatthipade (Sī), satthapadeti anusiṭṭhipade (Syā)
4. Anāvaṭṭanti (Syā)
5. Anālambe (Syā)

samāhito. **Pahitatto**ti pesitatto. **Nandīrāgaparikkhīṇo**ti parikkhīṇanandīrāgo. Nandīrāgo nāma tayo kammābhisaṅkhārā. Iti imāya gāthāya kāmasaññāgahaṇena pañcorambhāgiyasaṁyojanāni, rūpasaṁyojanagahaṇena pañca uddhambhāgiyasaṁyojanāni, nandīrāgena tayo kammābhisaṅkhārā gahitā. Evaṁ yassa dasa saṁyojanāni tayo ca kammābhisaṅkhārā pahīnā, so gambhīre mahoghe na sīdatīti. Kāmasaññāya vā kāmabhavo, rūpasaṁyojanena rūpabhavo gahito, tesaṁ gahaṇena arūpabhavo gahitova, nandīrāgena tayo kammābhisaṅkhārā gahitāti evaṁ yassa tīsu bhavesu tayo saṅkhārā natthi, so gambhīre na sīdatītipi dasseti. Chaṭṭhaṁ vuttatthameva. . Chaṭṭhaṁ.

7. Subrahmasuttavaṇṇanā

98. Sattame **Subrahmā**ti so kira devaputto accharāsaṅghaparivuto Nandanakīḷikaṁ[1] gantvā Pāricchattakamūle paññattāsane nisīdi. Taṁ paṅcasatā devadhītaro parivāretvā nisinnā, pañcasatā rukkhaṁ abhiruḷhā. Nanu ca devatānaṁ cittavasena yojanasatikopi rukkho onamitvā hatthaṁ āgacchati, kasmā tā abhiruḷhāti. Khiḍḍāpasutatāya. Abhiruyha pana madhurassarena gāyitvā gāyitvā pupphāni pātenti, tāni gahetvā itaro ekatovaṇṭikamālādivasena ganthenti. Atha rukkhaṁ abhiruḷhā upacchedakakammavasena ekappahāreneva kālaṁ katvā Avīcimhi nibbattā mahādukkhaṁ anubhavanti.

Atha kāle gacchante devaputto "imāsaṁ neva saddo suyyati, na pupphāni pātenti, kahaṁ nu kho gatā"ti āvajjento niraye nibbattabhāvaṁ disvā piyavatthukasokena ruppamāno cintesi "etā tāva yathākammena gatā, mayhaṁ āyusaṅkhāro kittako"ti. So "sattame divase mayāpi avasesāhi pañcasatāhi saddhiṁ kālaṁ katvā tattheva nibbattitabban"ti disvā balavatarena sokena ruppi. So "imaṁ mayhaṁ sokaṁ sadevake loke aññatra Tathāgatā niddhamituṁ[2] samattho nāma natthī"ti cintetvā Satthu santikaṁ gantvā **niccaṁ utrastan**ti gāthamāha.

---

1. Nandanavanakīḷitaṁ (Ka)
2. Nibbāpetuṁ (Sī, Syā)

Tattha **idan**ti attano cittaṁ dasseti. Dutiyapadaṁ purimasseva vevacanaṁ. **Niccan**ti ca padassa devaloke nibbattakālato paṭṭhāyāti attho na gahetabbo, sokuppattikālato pana paṭṭhāya niccanti veditabbaṁ. **Anuppannesu kicchesū**ti ito sattāhaccayena yāni dukkhāni uppajjissanti, tesu. **Atho uppatitesu cā**ti yāni pañcasatānaṁ accharānaṁ niraye nibbattānaṁ diṭṭhāni, tesu cāti evaṁ imesu uppannānuppannesu dukkhesu niccaṁ mama utrastaṁ cittaṁ, abbhantare ḍayhamāno viya homi Bhagavāti dasseti.

Nāññatra bojjhā tapasāti[1] bojjhaṅgabhāvanañca tapoguṇañca aññatra muñcitvā[2] sotthiṁ na passāmīti attho. **Sabbanissaggā**ti nibbānato. Ettha kiñcāpi bojjhaṅgabhāvanā paṭhamaṁ gahitā, indriyasaṁvaro pacchā, atthato pana indriyasaṁvarova paṭhamaṁ veditabbo. Indriyasaṁvare hi gahite catupārisuddhisīlaṁ gahitaṁ hoti. Tasmiṁ patiṭṭhito bhikkhu nissayamuttako dhutaṅgasaṅkhātaṁ tapoguṇaṁ samādāya araññaṁ pavisitvā kammaṭṭhānaṁ bhāvento saha vipassanāya bojjhaṅge bhāveti. Tassa ariyamaggo yaṁ nibbānaṁ ārammaṇaṁ katvā uppajjati, so "sabbanissaggo"ti Bhagavā catusaccavasena desanaṁ vinivattesi. Devaputto desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahīti. . Sattamaṁ.

8-10. Kakudhasuttādivaṇṇanā

99-101. Aṭṭhame **Kakudho devaputto**ti ayaṁ kira Kolanagare Mahāmoggallānattherassa upaṭṭhākaputto daharakāleyeva therassa santike vasanto jhānaṁ nibbattetvā kālaṅkato brahmaloke uppajji. Tatrāpi naṁ Kakudho brahmātveva sañjānanti. **Nandasī**ti tussasi. **Kiṁ laddhā**ti tuṭṭhi nāma kiñci manāpaṁ labhitvā hoti, tasmā evamāha. **Kiṁ jīyitthā**ti yassa[3] hi kiñci manāpaṁ cīvarādivatthu jiṇṇaṁ[4] hoti, so socati, tasmā evamāha. **Aratī nābhikīratī**ti ukkaṇṭhitā nābhibhavati. **Aghajātassā**ti dukkhajātassa, vaḍḍadukkhe ṭhitassāti attho. **Nandījātassā**ti jātataṇhassa. **Aghan**ti evarūpassa hi vaṭṭadukkhaṁ āgatameva

1. Bojjhaṅgatapasā (Sī, Syā), bojjhṅgatapā (Ka) 2. Muñcitvā aññatra (Syā) 3. Yo (Sī)
4. Cīvarādivatthu jiṇṇo (Sī), cīrādivatthuṁ jivo (Syā)

hoti. "Dukkhī sukhaṁ patthayatī"ti hi vuttaṁ. Iti aghajātassa nandī hoti, sukhavipariṇāmena[1] dukkhaṁ āgatamevāti nandījātassa aghaṁ hoti. Navamaṁ vuttatthameva. Dasame Ānandattherassa anumānabuddhiyā ānubhāvappakāsanatthaṁ **aññataro**ti āha. . Dasamaṁ.

Dutiyo vaggo.

---

3. Nānātitthiyavagga

1-2. Sivasuttādivaṇṇanā

102-103. Tatiyavaggassa paṭhamaṁ vuttatthameva. Dutiye **paṭikaccevā**ti paṭhamaṁyeva. **Akkhacchinnovajhāyatī**ti akkhacchinno avajhāyati, balavacintanaṁ[2] cinteti. Dutiyagāthāya **akkhacchinnovā**ti akkhacchinno viya. . Dutiyaṁ.

3-4. Serīsuttādivaṇṇanā

104-105. Tatiye **dāyako**ti dānasīlo. **Dānapatī**ti yaṁ dānaṁ demi, tassa pati hutvā demi, na dāso na sahāyo. Yo hi attanā madhuraṁ bhuñjati, paresaṁ amadhuraṁ deti, so dānasaṅkhātassa deyyadhammassa dāso hutvā deti. Yo yaṁ attanā bhuñjati, tadeva deti, so sahāyo hutvā deti. Yo pana attanā yena tena yāpeti, paresaṁ madhuraṁ deti, so pati jeṭṭhako sāmi hutvā deti. Ahaṁ "tādiso ahosin"ti vadati.

Catūsu dvāresūti tassa kira rañño Sindhavaraṭṭhaṁ Sodhivākaraṭṭhanti[3] dve raṭṭhāni ahesuṁ, nagaraṁ Roruvaṁ nāma. Tassa ekekasmiṁ dvāre devasikaṁ satasahassaṁ uppajjati, antonagare vinicchayaṭṭhāne satasahassaṁ. So bahuhiraññasuvaṇṇaṁ rāsibhūtaṁ disvā kammassakatañāṇaṁ uppādetvā catūsu

---

1. Sukhapariṇāme pana (Syā)
2. Balavacittaṁ (Syā)
3. Sovīrakaraṭṭhanti (Syā), Sodhikaraṭṭhanti (Ka)

dvāresu dānasālāyo kāretvā tasmiṁ tasmiṁ dvāre uṭṭhita-āyena[1] dānaṁ dethāti amacce ṭhapesi. Tenāha “catūsu dvāresu dānaṁ dīyitthā”ti.

Samaṇabrāhmaṇakapaṇaddhikavanibbakayācakānanti ettha **samaṇā**ti pabbajjūpagatā. **Brāhmaṇā**ti bhovādino. Samitapāpabāhitapāpe[2] pana samaṇabrāhmaṇe esa nālattha. **Kapaṇā**ti duggatā daliddamanussā kāṇakuṇi-ādayo. **Addhikā**ti pathāvino. **Vanibbakā**ti ye “iṭṭhaṁ dinnaṁ, kantaṁ, manāpaṁ, kālena, anavajjaṁ dinnaṁ, dadaṁ cittaṁ pasādeyya, gacchatu bhavaṁ brahmalokan”ti-ādinā nayena dānassa vaṇṇaṁ thomayamānā vicaranti. **Yācakā**ti ye “pasatamattaṁ detha, sarāvamattaṁ dethā”ti-ādīni ca vatvā yācamānā vicaranti. **Itthāgārassa dānaṁ dīyitthā**ti paṭhamadvārassa laddhattā tattha uppajjanakasatasahasse aññampi dhanaṁ pakkhipitvā rañño amacce hāretvā attano amacce ṭhapetvā raññā dinnadānato rājitthiyo mahantataraṁ dānaṁ adaṁsu. Taṁ sandhāyevamāha. **Mama dānaṁ paṭikkamī**ti yaṁ mama dānaṁ tattha dīyittha, taṁ paṭinivatti. Sesadvāresupi eseva nayo. **Kocī**ti katthaci. **Dīgharattan**ti asītivassasahassāni. Ettakaṁ kira kālaṁ tassa rañño dānaṁ dīyittha. Catutthaṁ vuttatthameva. . Catutthaṁ.

5. Jantusuttavaṇṇanā

106. Pañcame **Kosalesu viharantī**ti Bhagavato santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā tattha gantvā viharanti. **Uddhatā**ti akappiye kappiyasaññitāya ca kappiye akappiyasaññitāya ca anavajje sāvajjasaññitāya ca sāvajje anavajjasaññitāya ca uddhaccapakatikā hutvā. **Unnaḷā**ti uggatanaḷā, uṭṭhitatucchamānāti vuttaṁ hoti. **Capalā**ti pattacīvaramaṇḍanādinā cāpallena yuttā. **Mukharā**ti mukhakharā, kharavacanāti vuttaṁ hoti. **Vikiṇṇavācā**ti asaṁyatavacanā, divasampi niratthakavacanapalāpino. **Muṭṭhassatino**ti naṭṭhassatino[3] sativirahitā, idha kataṁ ettha pamussanti. **Asampajānā**ti nippaññā. **Asamāhitā**ti appanā-upacārasamādhirahitā,

---

1. Uṭṭhitadāyena (Syā)
2. ...vāhitapāpe (Syā)
3. Naṭṭhasatī (Syā)

caṇḍasote baddhanāvāsadisā. **Vibbhantacittā**ti anavaṭṭhitacittā, panthāruḷhabālamigasadisā[1]. **Pākatindriyā**ti saṁvarābhāvena gihikāle viya vivaṭa-indriyā.

Jantūti evaṁnāmako devaputto. **Tadahuposathe**ti tasmiṁ ahu uposathe, uposathadivaseti attho. **Pannarase**ti cātuddasikādipaṭikkhepo. **Upasaṅkamī**ti codanatthāya upagato. So kira cintesi "ime bhikkhū Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā nikkhantā, idāni pamattā viharanti, na kho panete pāṭiyekkaṁ nisinnaṭṭhāne codiyamānā kathaṁ gaṇhissanti, samāgamanakāle codissāmī"ti uposathadivase tesaṁ sannipatitabhāvaṁ ñatvā upasaṅkami. **Gāthāhi ajjhabhāsī**ti sabbesaṁ majjhe ṭhatvā gāthā[2] abhāsi.

Tattha yasmā guṇakathāya saddhiṁ nigguṇassa aguṇo pākaṭo hoti, tasmā guṇaṁ tāva kathento **sukhajīvino pure āsun**ti-ādimāha. Tattha **sukhajīvino pure āsun**ti pubbe bhikkhū supposā subharā ahesuṁ, uccanīcakulesu sapadānaṁ caritvā laddhena missakapiṇḍena yāpesunti adhippāyena evamāha. **Anicchā**ti nittaṇhā hutvā.

Evaṁ porāṇakabhikkhūnaṁ vaṇṇaṁ kathetvā idāni tesaṁ avaṇṇaṁ kathento **dupposan**ti-ādimāha. Tattha **gāme gāmaṇikā viyā**ti yathā gāme gāmakuṭā nānappakārakena janaṁ pīḷetvā khīradadhitaṇḍulādīni āharāpetvā bhuñjanti, evaṁ tumhepi anesanāya ṭhitā tumhākaṁ jīvitaṁ kappethāti adhippāyena vadati. **Nipajjantī**ti uddesaparipucchāmanasikārehi anatthikā hutvā sayanamhi hatthapāde vissajjetvā nipajjanti. **Parāgāresū**ti paragehesu, kulasuṇhādīsūti attho. **Mucchitā**ti kilesamucchāya mucchitā.

Ekacceti vattabbayuttakeyeva. **Apaviddhā**ti chaḍḍitakā. **Anāthā**ti apatiṭṭhā. **Petā**ti susāne chaḍḍitā kālaṅkatamanussā. Yathā hi susāne chaḍḍitā nānāsakuṇādīhi khajjanti, ñātakāpi nesaṁ nāthakiccaṁ

---

1. Panthāruḷhavāḷamigasadisā (Sī), pathāruḷhābālamigasadisā (Syā) 2. Gāthāhi (Syā)

na karonti, na rakkhanti na gopayanti, evamevaṁ evarūpāpi ācariyupajjhāyādīnaṁ santikā ovādānusāsaniṁ na labhantīti apaviddhā anāthā, yathā petā, tatheva honti. . Pañcamaṁ.

6. Rohitassasuttavaṇṇanā

107. Chaṭṭhe **yatthā**ti cakkavāḷalokassa ekokāse bhummaṁ. **Na cavati na upapajjatī**ti idaṁ aparāparaṁ cutipaṭisandhivasena gahitaṁ. **Gamanenā**ti padagamanena. **Nāhaṁ taṁ lokassa antan**ti Satthā saṅkhāralokassa antaṁ sandhāya vadati. **Ñāteyyan**ti-ādīsu ñātabbaṁ, daṭṭhabbaṁ, pattabbanti attho.

Iti devaputtena cakkavāḷalokassa anto pucchito, Satthārā saṅkhāralokassa kathito. So pana attano pañhena saddhiṁ Satthu byākaraṇaṁ sametīti saññāya pasaṁsanto[1] **acchariyan**ti-ādimāha.

Daḷhadhammāti[2] daḷhadhanu, uttamappamāṇena dhanunā samannāgato. **Dhanuggaho**ti dhanu-ācariyo. **Susikkhito**ti dasa dvādasa vassāni dhanusippaṁ sikkhito. **Katahattho**ti usabhappamāṇepi vālaggaṁ vijjhituṁ samatthabhāvena katahattho. **Katūpāsano**ti katasarakkhepo dassitasippo. **Asanenā**ti kaṇḍena. **Atipāteyyā**ti atikkameyya. Yāvatā so tālacchāyaṁ atikkameyya, tāvatā kālena ekacakkavāḷaṁ atikkamāmīti attano javasampattiṁ dasseti.

Puratthimā samuddā pacchimoti yathā puratthimasamuddā pacchimasamuddo dūre, evaṁ me dūre padavītihāro ahosīti vadati. So kira pācīnacakkavāḷamukhavaḷamukhavaṭṭiyaṁ ṭhīto pādaṁ pasāretvā pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ[3] akkamati, puna dutiyaṁ pādaṁ pasāretvā paracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ akkamati. **Icchāgatan**ti icchā eva. **Aññatrevā**ti nippapañcataṁ dasseti. Bhikkhācārakāle kiresa nāgalatādantakaṭṭhaṁ khāditvā Anotatte mukhaṁ dhovitvā kāle sampatte Uttarakurumhi piṇḍāya caritvā cakkavāḷamukhavaṭṭiyaṁ nisinno bhattakiccaṁ karoti, tattha muhuttaṁ vissamitvā puna javati. **Vassasatāyuko**ti tadā dīghāyukakālo hoti, ayaṁ pana

1. Sampahaṁsanto (Syā) 2. Daḷadhammoti (Sī, Syā) 3. ...mukhavaṭṭiṁ (Syā)

vassasatāvasiṭṭhe āyumhi gamanaṁ ārabhi. **Vassasatajīvī**ti taṁ vassasataṁ anantarāyena jīvanto. **Antarāva kālaṅkato**ti cakkavāḷalokassa antaṁ appatvā antarāva mato. So pana tattha kālaṁ katvāpi āgantvā imasmiṁ yeva cakkavāḷe nibbatti. **Appatvā**ti saṅkhāralokassa antaṁ appatvā. **Dukkhassā**ti vaṭṭadukkhassa. **Antakiriyan**ti pariyantakaraṇaṁ. **Kaḷevare**ti attabhāve. **Sasaññimhi samanake**ti sasaññe sacitte. **Lokan**ti dukkhasaccaṁ. **Lokasamudayan**ti samudayasaccaṁ. **Lokanirodhan**ti nirodhasaccaṁ. **Paṭipadan**ti maggasaccaṁ. Iti "nāhaṁ āvuso imāni cattāri saccāni tiṇakaṭṭhādīsu paññapemi, imasmiṁ pana cātumahābhūtike kāyasmiṁyeva paññapemī"ti dasseti. **Samitāvī**ti samitapāpo. **Nāsīsatī**ti na pattheti. . Chaṭṭhaṁ. Sattamaṭṭhamāni vuttatthāneva.

9. Susimasuttavaṇṇanā

110. Navame **tuyhampi no Ānanda Sāriputto ruccatī**ti Satthā therassa vaṇṇaṁ kathetukāmo, vaṇṇo ca nāmesa visabhāgapuggalassa santike kathetuṁ na vaṭṭati. Tassa santike kathito hi matthakaṁ na pāpuṇāti. So hi "asuko nāma bhikkhu sīlavā"ti vutte "kiṁ tassa sīlaṁ, gorūpasīlo so, kiṁ tayā añño sīlavā na diṭṭhapubbo"ti vā, "paññāvā"ti vutte "kiṁ pañño so, kiṁ tayā añño paññavā na diṭṭhapubbo"ti vā ādīni vatvā vaṇṇakathāya antarāyaṁ karoti. Ānandatthero pana Sāriputtattherassa sabhāgo, paṇītāni[1] labhitvā therassa deti, attano upaṭṭhākadārake pabbājetvā therassa santike upajjhaṁ gaṇhāpeti, upasampādeti. Sāriputtattheropi Ānandattherassa tatheva karoti. Kiṁ kāraṇā? Aññamaññassa guṇesu pasīditvā[2]. Ānandatthero hi "amhākaṁ jeṭṭhabhātiko ekaṁ asaṅkhyeyyaṁ satasahassañca kappe[3] pāramiyo pūretvā soḷasavidhaṁ paññaṁ paṭivijjhitvā Dhammasenāpatiṭṭhāne ṭhito"ti therassa guṇesu pasīditvāva theraṁ mamāyati. Sāriputtattheropi "Sammāsambuddhassa mayā kattabbaṁ mukhodakadānādikiccaṁ sabbaṁ Ānando karoti, Ānandaṁ nissāya ahaṁ icchiticchitaṁ samāpattiṁ samāpajjituṁ labhāmī"ti āyasmato[4] Ānandassa

1. Paṇītānicīvarādīni (Syā)
2. Pasīditvāva mamāyanti (Sī, Ka)
3. Kappaṁ (Syā)
4. Tassāyasmato (Sī)

guṇesu pasīditvāva taṁ mamāyati. Tasmā Bhagavā Sāriputtattherassa vaṇṇaṁ kathetukāmo Ānandattherassa santike kathetuṁ āraddho.

Tattha **tuyhampī**ti sampiṇḍanattho[1] pi-kāro. Idaṁ vuttaṁ hoti—Ānanda Sāriputtassa ācāro gocaro vihāro abhikkamo paṭikkamo ālokitavilokitaṁ samiñjitapasāraṇaṁ mayhaṁ ruccati, Asītimahātherānaṁ ruccati, sadevakassa lokassa ruccati, tuyhampi ruccatīti.

Tato thero sāṭakantare laddhokāso balavamallo viya tuṭṭhamānaso hutvā "Satthā mayhaṁ piyasahāyassa vaṇṇaṁ kathāpitukāmo, labhissāmi no ajja dīpadhajabhūtaṁ mahājambuṁ vidhunanto viya valāhakantarato candaṁ nīharitvā dassento viya Sāriputtattherassa vaṇṇaṁ kathetun"ti cintetvā paṭhamataraṁ tāva catūhi padehi puggalapalāpe[2] haranto **kassa hi nāma bhante abālassā**ti-ādimāha. Bālo hi bālatāya, duṭṭho dosatāya, mūḷho mohena, vipallatthacitto ummattako cittavipallāsena vaṇṇaṁ "vaṇṇo"ti vā avaṇṇaṁ "avaṇṇo"ti vā "ayaṁ Buddho, ayaṁ sāvako"ti vā na jānāti, abālādayo pana[3] jānanti, tasmā **abālassā**ti-ādimāha. **Na rucceyyā**ti bālādīnaṁyeva hi so na rucceyya, na aññassa kassaci[4] na rucceyya.

Evaṁ puggalapalāpe haritvā idāni soḷasahi padehi yathābhūtaṁ vaṇṇaṁ kathento **paṇḍito bhante**ti-ādimāha. Tattha **paṇḍito**ti paṇḍiccena samannāgato, catūsu kosallesu ṭhitassetaṁ nāmaṁ. Vuttaṁ hetaṁ—"yato kho Ānanda bhikkhu dhātukusalo ca hoti āyatanakusalo ca paṭiccasamuppādakusalo ca ṭhānāṭṭhānakusalo ca, ettāvatā kho Ānanda 'paṇḍito bhikkhū'ti alaṁ vacanāyā"ti[5]. **Mahāpañño**ti-ādīsu mahāpaññādīhi samannāgatoti attho. Tatridaṁ mahāpaññādīnaṁ nānatthaṁ[6]—katamā **mahāpaññā?** Mahante sīlakkhandhe pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahante samādhikkhandhe, paññākkhandhe, vimuttikkhandhe, vimuttiñāṇadassanakkhandhe pariggaṇhātīti mahāpaññā. Mahantāni ṭhānāṭṭhānāni, mahāvihārasamāpattiyo, mahantāni ariyasaccāni, mahante satipaṭṭhāne, sammappadhāne, iddhipāde, mahantāni indriyāni, balāni, bojjhaṅgāni,

---

1. Sampiṇḍanatthe (Syā) 2. Puggalapalāse (Ka) 3. Nāma (Syā) 4. Kassa (Syā)
5. Ma 3. 107 piṭṭhe. 6. Khu 9. 371 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

mahante ariyamagge, mahantāni sāmaññaphalāni, mahā-abhiññāyo, mahantaṁ paramatthaṁ nibbānaṁ pariggaṇhātīti mahāpaññā.

Sā pana therassa devorohanaṁ katvā Saṅkassanagaradvāre ṭhitena Satthārā puthujjanapañcake[1] pañhe pucchite taṁ vissajjentassa pākaṭā jātā.

Katamā **puthupaññā**? Puthu nānākhandhesu ñāṇaṁ pavattatīti puthupaññā, puthu nānādhātūsu, puthu nānā-āyatanesu, puthu nānāpaṭiccasamuppādesu, puthunānāsuññatamanupalabbhesu, puthu nānā-atthesu, dhammesu, niruttīsu, paṭibhānesu, puthu nānāsīlakkhandhesu, puthu nānāsamādhi, paññā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakkhandhesu, puthu nānāṭhānāṭṭhānesu, puthu nānāvihārasamāpattīsu, puthu nānā-ariyasaccesu, puthu nānāsatipaṭṭhānesu, sammappadhānesu, iddhipādesu, indriyesu, balesu, bojjhaṅgesu, puthu nānā-ariyamaggesu, sāmaññaphalesu, abhiññāsu, puthu nānājanasādhāraṇe dhamme[2] samatikkamma paramatthe nibbāne ñāṇaṁ pavattatīti puthupaññā.

Katamā **hāsapaññā**? Idhekacco hāsabahulo vedabahulo tuṭṭhibahulo pāmojjabahulo sīlaṁ paripūreti, indriyasaṁvaraṁ paripūreti, bhojane mattaññutaṁ, jāgariyānuyogaṁ, sīlakkhandhaṁ, samādhikkhandhaṁ, paññākkhandhaṁ,vimuttikkhandhaṁ,vimuttiñāṇadassanakkhandhaṁ paripūretīti hāsapaññā. Hāsabahulo pāmojjabahulo ṭhānāṭṭhānaṁ[3] paṭivijjhatīti hāsapaññā. Hāsabahulo vihārasamāpattiyo paripūretīti hāsapaññā. Hāsabahulo ariyasaccāni paṭivijjhati[4]. Satipaṭṭhāne, sammappadhāne, iddhipāde, indriyāni, balāni, bojjhaṅgāni, ariyamaggaṁ bhāvetīti hāsapaññā. Hāsabahulo sāmaññaphalāni sacchikaroti, abhiññāyo paṭivijjhatīti hāsapaññā, hāsabahulo vedatuṭṭhipāmojjabahulo paramatthaṁ nibbānaṁ sacchikarotīti hāsamaññā.

Thero ca Sarado nāma tāpaso hutvā Anomadassissa Bhagavato pādamūle aggasāvakapatthanaṁ paṭṭhapesi[5], taṁkālato paṭṭhāya hāsabahulo sīlaparipūraṇādīni akāsīti hāsapañño[6].

---

1. Puthujjanādike pañcake (Sī)
2. Sādhāraṇe sīladhamme (Sī)
3. Ṭhānāṭhānāni (Syā)
4. Paṭivijjhatīti hāsapaññā (Syā)
5. Ptthesi (Sī, Syā)
6. Hāsapaññā (Syā)

Katamā **javanapaññā**? Yaṁkiñci rūpaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ -pa- yaṁ dūre santike vā, sabbaṁ rūpaṁ aniccato khippaṁ javatīti javanapaññā. Dukkhato khippaṁ, anattato khippaṁ javatīti javanapaññā. Yā kāci vedanā -pa-. Yā kāci saññā, ye keci saṅdhārā, yaṁkiñci viññāṇaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ -pa-. Sabbaṁ viññāṇaṁ aniccato, dukkhato, anattato khippaṁ javatīti javanapaññā. Cakkhu -pa- jarāmaraṇaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ aniccato, dukkhato, anattato khippaṁ javatīti javanapaññā. Rūpaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ aniccaṁ khayaṭṭhena, dukkhaṁ bhayaṭṭhena, anattā asārakaṭṭhenāti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā rūpanirodhe nibbāne khippaṁ javatīti javanapaññā. Vedanā, saññā, saṅkhārā, viññāṇaṁ, cakkhu -pa- jarāmaraṇaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ aniccaṁ khayaṭṭhena -pa- vibhūtaṁ katvā jarāmaraṇanirodhe nibbāne khippaṁ javatīti javanapaññā. Rūpaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ -pa- viññāṇaṁ. Cakkhu -pa- jarāmaraṇaṁ aniccaṁ saṅkhataṁ paṭiccasamuppannaṁ khayadhammaṁ vayadhammaṁ virāgadhammaṁ nirodhadhammanti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṁ katvā jarāmaraṇanirodhe nibbāne khippaṁ javatīti javanapaññā.

Katamā **tikkhapaññā**? Khippaṁ kilese chindatīti tikkhapaññā. Uppannaṁ kāmavitakkaṁ nādhivāseti, uppannaṁ byāpādavitakkaṁ, uppannaṁ vihiṁ sāvitakkaṁ, uppannuppanne pāpake akusale dhamme, uppannaṁ rāgaṁ, dosaṁ, mohaṁ, kodhaṁ, upanāhaṁ, makkhaṁ, paḷāsaṁ, issaṁ, macchariyaṁ, māyaṁ, sāṭheyyaṁ, thambhaṁ, sārambhaṁ, mānaṁ, atimānaṁ, madaṁ, pamādaṁ, sabbe kilese, sabbe duccarite, sabbe abhisaṅkhāre sabbe bhavagāmikamme nādhivāseti pajahati vinodeti, byantīkaroti, anabhāvaṁ gametīti tikkhapaññā. Ekasmiṁ āsane cattāro ca ariyamaggā, cattāri ca sāmaññaphalāni, catasso ca paṭisambhidāyo, cha ca abhiññāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāyāti tikkhapaññā.

Thero ca bhāgineyyassa Dīghanakhaparibbājakassa Vedanāpariggahasutte desiyamāne ṭhitakova sabbakilese chinditvā sāvakapāramiñāṇaṁ paṭividdhakālato paṭṭhāya tikkhapañño nāma jāto. Tenāha "tikkhapañño bhante āyasmā Sāriputto"ti.

---

1. Phusitā (Sī, Syā)

Katamā **nibbedhikapaññā?** Idhekacco sabbasaṅkhāresu ubbegabahulo hoti uttāsabahulo ukkaṇṭhanabahulo aratibahulo anabhiratibahulo bahimukho na ramati sabbasaṅkhāresu, anibbiddhapubbaṁ appadālitapubbaṁ lobhakkhandhaṁ nibbijjhati padāletīti nibbedhikapaññā. Anibbiddhapubbaṁ appadālitapubbaṁ dosakkhandhaṁ, mohakkhandhaṁ, kodhaṁ, upanāhaṁ -pa- sabbe bhavagāmikamme nibbijjhati padāletīti nibbedhikapaññā.

Appicchoti santaguṇaniguhanatā, paccayapaṭiggahaṇe ca mattaññutā, etaṁ appicchalakkhaṇanti[1] iminā lakkhaṇena samannāgato. **Santuṭṭho**ti catūsu paccayesu yathālābhasantoso yathābalasantoso yathāsāruppasantosoti imehi tīhi santosehi samannāgato. **Pavivitto**ti kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṁ nekkhammābhiratānaṁ, cittaviveko ca parisuddhacittānaṁ paramavodānappattānaṁ, upadhiviveko ca nirupadhīnaṁ puggalānaṁ visaṅkhāragatānanti imesaṁ tiṇṇaṁ vivekānaṁ lābhī. **Asaṁsaṭṭho**ti dassanasaṁsaggo savanasaṁsaggo samullapanasaṁsaggo paribhogasaṁsaggo kāyasaṁsaggoti imehi pañcahi saṁsaggehi virahito. Ayañca pañcavidho saṁsaggo rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāvakehi upāsakehi upāsikāhi bhikkhūhi bhikkhunīhīti aṭṭhahi puggalehi saddhiṁ jāyati, so sabbopi therassa natthīti asaṁsaṭṭho.

Āraddhavīriyoti paggahitavīriyo paripuṇṇavīriyo. Tattha āraddhavīriyo bhikkhu gamane uppannakilesassa ṭhānaṁ pāpuṇituṁ na deti, ṭhāne uppannassa nisajjaṁ, nisajjāya uppannassa seyyaṁ[2] pāpuṇituṁ na deti, tasmiṁ tasmiṁ iriyāpathe uppannaṁ tattha tattheva niggaṇhāti. Thero pana catucattālīsa vassāni mañce piṭṭhiṁ na pasāreti. Taṁ sandhāya "āraddhavīriyo"ti āha. **Vattā**ti odhunanavattā. Bhikkhūnaṁ ajjhācāraṁ disvā "ajja kathessāmi, sve kathessāmī"ti kathāvavatthānaṁ[3] na karoti, tasmiṁ tasmiṁ yeva ṭhāne ovadati anusāsatīti attho.

Vacanakkhamoti vacanaṁ khamati. Eko hi parassa ovādaṁ deti, sayaṁ pana aññena ovadiyamāno kujjhati. Thero pana parassapi ovādaṁ deti,

---

1. Appicchatālakkhaṇanti (Ka) 2. Sayanaṁ (Sī, Syā) 3. Tiṇavatthāraṁ (Syā)

sayaṁ ovadiyamānopi sirasā sampaṭicchati. Ekadivasaṁ kira Sāriputtattheraṁ sattavassiko sāmaṇero "bhante Sāriputta tumhākaṁ nivāsanakaṇṇo olambatī"ti āha. Thero kiñci avatvāva ekamantaṁ gantvā parimaṇḍalaṁ nivāsetvā āgamma "ettakaṁ vaṭṭati ācariyā"ti añjaliṁ paggayha aṭṭhāsi.

"Tadahu pabbajito santo, jātiyā sattavassiko.
Sopi maṁ anusāseyya, sampaṭicchāmi matthake"ti[1]—

āha.

Codakoti vatthusmiṁ otiṇṇe vā anotiṇṇe vā vītikkamaṁ disvā "āvuso bhikkhunā nāma evaṁ nivāsetabbaṁ, evaṁ pārupitabbaṁ, evaṁ gantabbaṁ, evaṁ ṭhātabbaṁ, evaṁ nisīditabbaṁ, evaṁ khāditabbaṁ, evaṁ bhuñjitabban"ti tantivasena anusiṭṭhiṁ deti.

Pāpagarahīti "pāpapuggale na passe, na tesaṁ vacanaṁ suṇe, tehi saddhiṁ ekacakkavāḷepi na vaseyyaṁ.

Mā me kadāci pāpiccho, kusīto hīnavīriyo.
Appassuto anādaro, sameto ahu katthacī"ti[2]—

Evaṁ pāpapuggalepi garahati, "samaṇena nāma rāgavasikena dosamohavasikena na hotabbaṁ, uppanno rāgo doso moho pahātabbo"ti evaṁ pāpadhammepi garahatīti dvīhi kāraṇehi "pāpagarahī bhante āyasmā Sāriputto"ti vadati.

Evaṁ āyasmatā Ānandena soḷasahi padehi therassa yathābhūtavaṇṇappakāsane kate "kiṁ Ānando attano piyasahāyassa vaṇṇaṁ kathetuṁ na labhati, kathetu kiṁ pana tena kathitaṁ tatheva hoti, kiṁ so sabbaññū"ti koci pāpapuggalo vattuṁ mā labhatūti[3] Satthā taṁ vaṇṇabhaṇanaṁ akuppaṁ sabbaññubhāsitaṁ karonto jinamuddikāya lañchanto **evametan**ti-ādimāha.

---

1. Khu 11. 382 piṭṭhe Milindapañhe.
2. Samantā katthaci ahūti (Sī, Syā) Khu 3. 33 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
3. Mā labhīti (Sī, Syā)

Evaṁ Tathāgatena ca Ānandattherena ca mahātherassa[1] vaṇṇe kathiyamāne bhūmaṭṭhakā devatā[2] uṭṭhahitvā eteheva soḷasahi padehi vaṇṇaṁ kathayiṁsu, tato ākāsaṭṭhakadevatā sītavalāhakā uṇhavalāhakā Cātumahārājikāti yāva Akaniṭṭhabrahmalokā devatā uṭṭhahitvā eteheva soḷasahi padehi vaṇṇaṁ kathayiṁsu. Etenupāyena ekacakkavāḷaṁ ādiṁ katvā dasasu cakkavāḷasahassesu devatā uṭṭhahitvā kathayiṁsu. Athāyasmato Sāriputtassa saddhivihāriko Susīmo devaputto cintesi "imā devatā[3] attano attano nakkhattakīḷaṁ pahāya tattha tattha gantvā[4] mayhaṁ upajjhāyasseva vaṇṇaṁ kathenti, gacchāmi Tathāgatassa santikaṁ, gantvā etadeva vaṇṇabhaṇanaṁ devatābhāsitaṁ karomī"ti, so tathā akāsi. Taṁ dassetuṁ **atha kho Susīmo**ti-ādi vuttaṁ.

Uccāvacāti aññesu ṭhānesu paṇītaṁ uccaṁ vuccati, hīnaṁ avacaṁ. Idha pana uccāvacāti nānāvidhā vaṇṇanibhā[5]. Tassā kira devaparisāya nīlaṭṭhānaṁ atinīlaṁ, pītakaṭṭhānaṁ atipītakaṁ, lohitaṭṭhānaṁ atilohitaṁ, odātaṭṭhānaṁ accodātanti catubbidhā vaṇṇanibhā pātubhavi. Teneva **seyyathāpi nāmā**ti catasso upamā āgatā. Tattha **subho**ti sundaro. **Jātimā**ti jātisampanno. **Suparikammakato**ti dhovanādiparikammena suṭṭhu parikammakato. **Paṇḍukambale nikkhitto**ti rattakambale ṭhapito. **Evamevan**ti rattakambale nikkhittamaṇi viya sabbā ekappahāreneva virocituṁ āraddhā. **Nikkhan**ti atirekapañcasuvaṇṇena katapiḷandhanaṁ. Tañhi ghaṭṭanamajjanakkhamaṁ hoti. **Jambonadan**ti mahājambusākhāya pavattanadiyaṁ nibbattaṁ, mahājambuphalarase vā pathaviyaṁ paviṭṭhe suvaṇṇaṅkurā uṭṭhahanti, tena suvaṇṇena katapiḷandhanantipi attho. **Dakkhakammāraputta-ukkāmukhasukusalasampahaṭṭhan**ti sukusalena kammāraputtena ukkāmukhe pacitvā sampahaṭṭhaṁ. Dhātuvibhaṅge[6] akatabhaṇḍaṁ gahitaṁ, idha pana katabhaṇḍaṁ.

Viddheti dūrībhūte. **Deve**ti ākāse. **Nabhaṁ abbhussakkamāno**ti ākāsaṁ abhilaṅghanto. Iminā taruṇasūriyabhāvo dassito.

---

1. Mahāsāvakassa (Sī, Syā) 2. Nāgā (Syā) 3. Ime devaputtā (Syā) 4. Ṭhatvā (Syā)
5. Vaṇṇā ca vaṇṇanibhā (Syā) 6. Ma 3. 286 piṭṭhe.

Soratoti soraccena samannāgato. **Danto**ti nibbisevano. **Satthuvaṇṇābhato**ti Satthārā ābhatavaṇṇo. Satthā hi aṭṭhaparisamajjhe nisīditvā "sevatha bhikkhave Sāriputtamoggallāne"ti-ādinā[1] nayena therassa vaṇṇaṁ āharīti thero ābhatavaṇṇo nāma hoti. **Kālaṁ kaṅkhatī**ti parinibbānakālaṁ pattheti. Khīṇāsavo hi neva maraṇaṁ abhinandati, na jīvitaṁ pattheti, dīvasasaṅkhepaṁ[2] vetanaṁ gahetvā[3] ṭhitapuriso viya kālaṁ pana pattheti, olokento tiṭṭhatīti attho. Tenevāha—

"Nābhinandāmi maraṇaṁ, nābhinandāmi jīvitaṁ.
Kālañca paṭikaṅkhāmi, nibbisaṁ bhatako yathā"ti[4]. . Navamaṁ.

10. Nānātitthiyasāvakasuttavaṇṇanā

111. Dasame **nānātitthiyasāvakā**ti te kira kammavādino ahesuṁ, tasmā dānādīni puññāni katvā sagge nibbattā, te "attano attano Satthari pasādena nibbattamhā"ti saññino hutvā "gacchāma Dasabalassa santike ṭhatvā amhākaṁ Satthārānaṁ vaṇṇaṁ kathessāmā"ti āgantvā paccekagāthāhi kathayiṁsu. Tattha **chinditamārite**ti chindite ca mārite ca. **Hatajānīsū**ti pothane ca dhanajānīsu ca. **Puññaṁ vā panā**ti attano puññampi na samanupassati, saṅkhepato puññāpuññānaṁ vipāko natthīti vadati. **Sa ve vissāsamācikkhī**ti so "evaṁ katapāpānampi katapuññānampi vipāko natthī"ti vadanto sattānaṁ vissāsaṁ avassayaṁ patiṭṭhaṁ ācikkhati, tasmā mānanaṁ vandanaṁ pūjanaṁ arahatīti vadati.

Tapojigucchāyāti kāyakilamathatapena pāpajigucchanena. **Susaṁvutatto**ti samannāgato pihito vā. **Jegucchī**ti tapena pāpajigucchako. **Nipako**ti paṇḍito. **Cātuyāmasusaṁvuto**ti cātuyāmena susaṁvuto. Cātuyāmo nāma sabbavārivārito ca hoti sabbavāriyutto ca sabbavāridhuto ca sabbavāriphuṭo cāti ime cattāro koṭṭhāsā. Tattha **sabbavārivārito**ti vāritasabba-udako, paṭikkhittasabbasītodakoti attho. So kira sītodake sattasaññī

---

1. Ma 3. 291 piṭṭhe.
2. Divase divase (Sī)
3. Gantvā (Syā)
4. Khu 2. 345 piṭṭhe.

hoti, tasmā taṁ na valañjeti. **Sabbavāriyutto**ti sabbena pāpavāraṇena yutto. **Sabbavāridhuto**ti sabbena pāpavāraṇena dhutapāpo. **Sabbavāriphuṭo**ti sabbena pāpavāraṇena phuṭṭho. **Diṭṭhaṁ sutañca ācikkhan**ti diṭṭhaṁ "diṭṭhaṁ me"ti sutaṁ "sutaṁ me"ti ācikkhanto, na niguhanto. **Na hi nūna kibbisī**ti evarūpo Satthā kibbisakārako nāma na hoti.

Nānātitthiyeti so kira nānātitthiyānaṁyeva upaṭṭhāko, tasmā te ārabbha vadati. **Pakudhako kātiyāno**ti Pakudho[1] Kaccāyano. **Nigaṇṭho**ti Nāṭaputto. **Makkhalipūraṇāse**ti Makkhali ca Pūraṇo ca. **Sāmaññappattā**ti samaṇadhamme koṭippattā. **Na hi nūna te**ti sappurisehi na dūre, teyeva loke sappurisāti vadati. **Paccabhāsī**ti "ayaṁ ākoṭako imesaṁ nagganissirikānaṁ Dasabalassa santike ṭhatvā vaṇṇaṁ kathetīti tesaṁ avaṇṇaṁ kathessāmī"ti pati-abhāsīti.

Tattha **sahācaritenā**ti saha caritamattena. **Chavo sigālo**ti lāmako kālasigālo. **Kotthuko**ti tasseva vevacanaṁ. **Saṅkassarācāro**ti āsaṅkitasamācāro. **Na sataṁ sarikkho**ti paṇḍitānaṁ sappurisānaṁ sadiso na hoti, kiṁ tvaṁ kālasigālasadise titthiye sīhe karosīti.

Anvāvisitvāti "ayaṁ evarūpānaṁ Satthārānaṁ avaṇṇaṁ katheti, teneva naṁ mukhena vaṇṇaṁ kathāpessāmī"ti cintetvā tassa sarīre anu-āvisi adhimucci, evaṁ anvāvisitvā. **Āyuttā**ti tapojigucchane yuttapayuttā. **Pālayaṁ pavivekiyan**ti pavivekaṁ pālayantā. Te kira "nhāpitapavivekaṁ pālessāmā"ti sayaṁ kese luñcanti, "cīvarapavivekaṁ pātessamā"ti naggā vicaranti, piṇḍapātapavivekaṁ pālessāmā"ti sunakhā viya bhūmiyaṁ vā bhuñjanti hatthesu vā, "senāsanapavivekaṁ pālessāmā"ti kaṇṭakaseyyādīni kappenti. **Rūpe niviṭṭhā**ti taṇhādiṭṭhīhi rūpe patiṭṭhitā. **Devalokābhinandino**ti devalokapatthanakāmā[2]. **Mātiyā**ti maccā, te ve maccā[3] paralokatthāya sammā anusāsantīti vadati.

---

1. Pakuddho (Syā) 2. Devalokapatthanakā (Sī, Syā) 3. Teva macce (Syā), te (Sī)

Iti viditvāti "ayaṁ paṭhamaṁ etesaṁ avaṇṇaṁ kathetvā idāni vaṇṇaṁ katheti, ko nu kho eso"ti āvajjento jānitvāva. **Ye canta likkhasmiṁ pabhāsavaṇṇā**ti ye antalikkhe candobhāsasūriyobhāsasañjhārāga-indadhanutārakarūpānaṁ pabhāsavaṇṇā. **Sabbeva te te**ti sabbeva te tayā. **Namucī**ti māraṁ ālapati. **Āmisaṁva macchānaṁ vadhāya khittā**ti yathā macchānaṁ vadhatthāya baḷisalaggaṁ āmisaṁ khipati, evaṁ tayā pasaṁsamānena ete rūpā sattānaṁ vadhāya khittāti vadati.

Māṇavagāmiyoti ayaṁ kira devaputto Buddhupaṭṭhāko. **Rājagahīyānan**ti Rājagahapabbatānaṁ. **Seto**ti Kelāso. **Aghagāminan**ti ākāsagāmīnaṁ. **Udadhinan**ti udakanidhānānaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā rājagahīyānaṁ pabbatānaṁ Vipulo seṭṭho, Himavantapabbatānaṁ Kelāso, ākāsagāmīnaṁ ādicco, udakanidhānānaṁ samuddo, nakkhattānaṁ cando, evaṁ sadevakassa lokassa Buddho seṭṭhoti. . Dasamaṁ.

Tatiyo vaggo.

Devaputtasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Kosalasaṁyutta

1. Paṭhamavagga

1. Daharasuttavaṇṇanā

112. Kosalasaṁyuttassa paṭhame **Bhagavatā saddhiṁ sammodī**ti yathā khamanīyādīni pucchanto Bhagavā tena, evaṁ sopi Bhagavatā saddhiṁ samappavattamodo ahosi. Sītodakaṁ viya uṇhodakena sammoditaṁ ekībhāvaṁ agamāsi. Yāya ca "kacci bho Gotama khamanīyaṁ, kacci yāpanīyaṁ, kacci bhoto Gotamassa sāvakānañca[1] appābādhaṁ appātaṅkaṁ lahuṭṭhānaṁ balaṁ phāsuvihāro"ti-ādikāya kathāya sammodi, taṁ pītipāmojjasaṅkhātasammodajananato sammodituṁ yuttabhāvato ca **sammodanīyaṁ,** atthabyañjanamadhuratāya cirampi kālaṁ sāretuṁ nirantaraṁ pavattetuṁ araharūpato saritabbabhāvato ca **sāraṇīyaṁ**. Suyyamānasukhato ca sammodanīyaṁ, anussariyamānasukhato sāraṇīyaṁ. Tathā byañjanaparisuddhatāya sammodanīyaṁ, atthaparisuddhatāya sāraṇīyanti evaṁ anekehi pariyāyehi sammodanīyaṁ kathaṁ sāraṇīyaṁ vītisāretvā pariyosāpetvā niṭṭhapetvā ito pubbe Tathāgatassa adiṭṭhattā guṇāguṇavasena gambhīrabhāvaṁ vā uttānabhāvaṁ vā ajānanto ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho yaṁ ovaṭṭikasāraṁ katvā āgato lokanissaraṇabhavokkantipañhaṁ Satthu Sammāsambuddhataṁ pucchituṁ **bhavampi no**ti-ādimāha.

Tattha **bhavampī**ti pi-kāro sampiṇḍanatthe nipāto, tena ca cha Satthāre sampiṇḍeti. Yathā pūraṇādayo "Sammāsambuddhamhā"ti paṭijānanti, evaṁ bhavampi nu paṭijānātīti attho. Idaṁ pana rājā na attano laddhiyā, loke mahājanena gahitapaṭiññāvasena pucchati. Atha Bhagavā Buddhasīhanādaṁ nadanto **yaṁ hi taṁ mahārājā**ti-ādimāha. Tattha **ahaṁ hi mahārājā**ti anuttaraṁ sabbaseṭṭhaṁ sabbaññutaññāṇasaṅkhātaṁ sammāsambodhiṁ ahaṁ abhisambuddhoti attho. **Samaṇabrāhmaṇā**ti

---

1. Gotamasāvakānañca (Sī, Syā)

pabbajjūpagamanena samaṇā, jātivasena brahmaṇā. **Saṅghino**ti-ādīsu pabbajitasamūhasaṅkhāto Saṁgho etesaṁ atthīti **saṅghino.** Sveva gaṇo etesaṁ atthīti **gaṇino**. Ācārasikkhāpanavasena tassa gaṇassa ācariyāti **gaṇācariyā. Ñātā**ti paññātā pākaṭā. "Appicchā santuṭṭhā appicchatāya vatthampina nivāsentī"ti evaṁ samuggato yaso etesaṁ atthīti **yasassino. Titthakarā**ti laddhikarā. **Sādhusammatā**ti "santo sappurisā"ti evaṁ sammatā. **Bahujanassā**ti assutavato andhabālaputhujjanassa. **Pūraṇo**ti-ādīni tesaṁ nāmagottāni. **Pūraṇo**ti hi nāmameva. Tathā **makkhalī**ti. So pana gosālāya jātattā **gosālo**ti vutto. **Nāṭaputto**ti Nāṭassa putto. **Belaṭṭhaputto**ti Belaṭṭhassa putto. **Kaccāyano**ti Pakudhassa gottaṁ. Kesakambalassa dhāraṇato **Ajito Kesakambalo**ti vutto.

Tepi mayāti kappakolāhalaṁ Buddhakolāhalaṁ cakkavattikolāhalanti tīṇi kolāhalāni. Tattha "vassasatasahassamatthakekappuṭṭhānaṁ bhavissatī"ti kappakolāhalaṁ nāma hoti, "ito vassasatasahassamatthake loko vinassissati, mettaṁ mārisā bhāvetha, karuṇaṁ muditaṁ upekkhan"ti manussappathe devatā ghosentiyo vicaranti. "Vassasahassamatthake pana Buddho uppajjissatī"ti Buddhakolāhalaṁ nāma hoti, "ito vassasahassamatthake Buddho uppajjitvā dhammānudhammapaṭipadaṁ paṭipannena saṁgharatanena parivārito dhammaṁ desento vicarissatī"ti devatā ugghosenti. "Vassasatamatthake pana cakkavattī uppajjissatī"ti cakkavattikolāhalaṁ nāmahoti, "ito vassasatamatthake sattaratanasampanno catuddīpissaro sahassa[1] puttaparivāro vehāsaṅgamo cakkavattirājā uppajjissatī"ti devatā ugghosenti.

Imesu tīsu kolāhalesu ime cha Satthāro Buddhakolāhalaṁ sutvā ācariye payirupāsitvā cintāmaṇivijjādīni uggaṇhitvā "mayaṁ Buddhamhā"ti paṭiññaṁ katvā mahājanaparivutā janapadaṁ vicarantā anupubbena Sāvatthiyaṁ pattā. Tesaṁ upaṭṭhākā rājānaṁ upasaṅkamitvā "mahārāja Pūraṇo Kassapo -pa- Ajito Kesakambalo Buddho kira sabbaññū kirā"ti ārocesuṁ. Rājā "tumheva ne nimantetvā ānethā"ti

---

1. Parosahassa (Syā)

āha. Te gantvā tehi “rājā vo nimanteti, rañño gehe bhikkhaṁ gaṇhathā”ti vuttā gantuṁ na ussahanti[1], punappunaṁ vuccamānā upaṭṭhākānaṁ cittānurakkhaṇatthāya adhivāsetvā sabbe ekatova agamaṁsu. Rājā āsanāni paññāpetvā “nisīdantū”ti āha. Nigguṇānaṁ[2] attabhāve rājusmā nāma pharati, te mahārahesu āsanesu nisīdituṁ asakkontā phalakesu ceva bhūmiyaṁ ca nisīdiṁsu.

Rājā “ettakeneva natthi tesaṁ anto sukkadhammo”ti vatvā āhāraṁ adatvāva tālato patitaṁ muggarena pothento viya “tumhe Buddhā, na Buddhā”ti pañhaṁ pucchi. Te cintayiṁsu “sace ‘Buddhamhā’ti vakkhāma, rājā Buddhavisaye pañhaṁ pucchitvā kathetuṁ asakkonte ‘tumhe mayaṁ Buddhāti mahājanaṁ vañcetvā āhiṇḍathā’ti jivhampi chindāpeyya, aññampi anatthaṁ kareyyā”ti sakapaṭiññāya eva “na mayaṁ Buddhā”ti vadiṁsu. Atha ne rājā gehato nikaḍḍhāpesi. Te rājagharato nikkhante upaṭṭhākā pucchiṁsu “kiṁ ācariyā rājā tumhe pañhaṁ pucchitvā sakkārasammānaṁ akāsī”ti. Rājā “Buddhā tumhe”ti pucchi, tato mayaṁ “sace ayaṁ rājā Buddhavisaye pañhaṁ kathiyamānaṁ ajānanto amhesu manaṁ padosessati, bahuṁ apuññaṁ pasavissatī”ti rañño anukampāya “na mayaṁ Buddhā”ti vadimhā, mayaṁ pana Buddhā eva, amhākaṁ Buddhabhāvo udakena dhovitvāpi harituṁ na sakkāti. Iti bahiddhā “Buddhamhā”ti āhaṁsu, rañño santike “na mayaṁ Buddhā”ti vadiṁ sūti, idaṁ gahetvā rājā evamāha. Tattha **kiṁ pana bhavaṁ Gotamo daharo ceva jātiyā, navo ca pabbajjāyā**ti idaṁ attano paṭiññaṁ gahetvā vadati. Tattha **kin**ti paṭikkhepavacanaṁ. Ete jātimahallakā ca cirapabbajitā ca “Buddhamhā”ti na paṭijānanti, bhavaṁ Gotamo jātiyā ca daharo pabbajjāya ca navo kiṁ paṭijānāti, mā paṭijānāhīti attho.

Na uññātabbāti na avajānitabbā. **Na paribhotabbā**ti na paribhavitabbā. **Katame cattāro**ti kathetukamyatāpucchā. **Khattiyo**ti rājakumāro. **Urago**ti āsīviso. **Aggī**ti aggiyeva. **Bhikkhū**ti imasmiṁ pana pade desanākusalatāya attānaṁ abbhantaraṁ katvā sīlavantaṁ pabbajitaṁ dasseti.

---

1. Na ussahantā (Ka)
2. Nigaṇṭhānaṁ (Syā)

Ettha ca daharaṁ rājakumāraṁ disvā ukkamitvā maggaṁ adento pārupanaṁ anapanento nisinnāsanato anuṭṭhahanto hatthipiṭṭhādīhi anotaranto heṭṭhā katvā maññanavasena aññampi evarūpaṁ anācāraṁ karonto khattiyaṁ avajānāti nāma. "Bhaddako vatāyaṁ rājakumāro mahākaṇḍo[1] mahodaro kiṁ nāma yaṁkiñci corūpaddavaṁ vūpasametuṁ yattha katthaci ṭhāne rajjaṁ anusāsituṁ sakkhissatī"ti-ādīni vadanto paribhoti nāma. Añjanisalākamattampi āsīvisapotakaṁ kaṇṇādīsu piḷandhanto aṅhulimpi jivhampi ḍaṁsāpento uragaṁ avajānāti nāma. "Bhaddako vatāyaṁ āsīviso udakadeḍḍubho viya kiṁ nāma kiñcadeva ḍaṁsituṁ kassacideva kāye visaṁ pharituṁ sakkhissatī"ti-ādīni vadanto paribhoti nāma. Khajjopanakamattampi aggiṁ gahetvā hatthena kīḷanto bhaṇḍukkhalikāya khipanto cūḷāya vā sayanapiṭṭhasāṭakapasibbakādīsu vā ṭhapento[2] aggiṁ avajānāti nāma. "Bhaddako vatāyaṁ aggi kataraṁ nu kho yāgubhattaṁ pacissati, kataraṁ macchamaṁsaṁ, kassa sītaṁ vinodessatī"ti-ādīni vadanto paribhoti nāma. Daharasāmaṇerampi pana disvā ukkamitvā maggaṁ adentoti rājakumāre vuttaṁ anācāraṁ karonto bhikkhuṁ avajānāti nāma. "Bhaddako vatāyaṁ sāmaṇero mahākaṇṭho mahodaro yaṁkiñci Buddhavacanaṁ uggahetuṁ yaṁkiñci araññaṁ ajjhegāhetvā vasituṁ sakkhissati, saṁghattherakāle manāpo bhavissatī"ti-ādīni vadanto paribhoti nāma. Taṁ sabbampi na kātabbanti dassento **na uññātabbo na paribhotabbo**ti āha.

Etadavocāti etaṁ gāthābandhaṁ avoca. Gāthā ca nāmetā tadatthadīpanāpi honti visesatthadīpanāpi, tatrimā tadatthampi visesatthampi dīpentiyeva. Tattha **khattiyan**ti khettānaṁ adhipatiṁ. Vuttaṁ hetaṁ "khettānaṁ adhipatīti kho Vāseṭṭha 'khattiyo khattiyo'tveva dutiyaṁ akkharaṁ upanibbattan"ti[3]. **Jātisampannan**ti tāyeva khattiyajātiyā jātisampannaṁ. **Abhijātan**ti tīṇi kulāni atikkamitvā jātaṁ.

Ṭhānaṁ hīti kāraṇaṁ vijjati. **Manujindo**ti manussajeṭṭako. **Rājadaṇḍenā**ti rañño uddhaṭadaṇḍena, so appako nāma na hoti, dasasahassavīsatisahassappamāṇo hotiyeva. **Tasmiṁ pakkamate**

1. Mahākaṇṇo (Sī), mahāgaṇḍo (Syā) 2. Khipanto (Syā) 3. Dī 3. 77 piṭṭhe.

bhusanti tasmiṁ puggale balava-upakkamaṁ upakkamati. **Rakkhaṁ jīvitamattano**ti attano jīvitaṁ rakkhamāno taṁ khattiyaṁ parivajjeyya na ghaṭṭeyya.

Uccāvacehīhi nānāvidhehi. **Vaṇṇehī**ti saṇṭhānehi. Yena yena[1] hi vaṇṇena caranto gocaraṁ labhati, yadi sappavaṇṇena, yadi deḍḍubhavaṇṇena, yadi dhamanivaṇṇena, antamaso kalandakavaṇṇenapi caratiyeva. **Āsajjā**ti patvā. **Bālan**ti yena bālena ghaṭṭito, taṁ bālaṁ naraṁ vā nāriṁ vā ḍaṁseyya.

Pahūtabhakkhanti bahubhakkhaṁ. Aggissa hi abhakkhaṁ nāma natthi. **Jālinan**ti jālavantaṁ. **Pāvakan**ti aggiṁ. Pāvagantipi pāṭho. **Kaṇhavattanin**ti vattanīti maggo, [2]agginā gatamaggo[2] kaṇho hoti kāḷako, tasmā "kaṇhavattanī"ti vuccati.

Mahā hutvānāti mahanto hutvā. Aggi hi ekadā yāvabrahmalokappamāṇopi hoti. **Jāyanti tattha pārohā**ti tattha agginā daḍḍhavane pārohā jāyanti. Pārohāti tiṇarukkhādayo vuccanti. Te hi agginā daḍḍhaṭṭhāne mūlamattepi avasiṭṭhe pādato rohanti jāyanti vaḍḍhanti, tasmā "pārohā"ti vuccanti. Puna rohanatthena vā **pārohā**. **Ahorattānamaccaye**ti rattindivānaṁ atikkame. Nidāghepi deve vuṭṭhamatte jāyanti.

Bhikkhu ḍahati tejasāti ettha akkosantaṁ paccakkosanto bhaṇḍantaṁ paṭibhaṇḍanto paharantaṁ paṭipaharanto bhikkhu nāma kiñci bhikkhutejasā ḍahituṁ na sakkoti. Yo pana akkosantaṁ na paccakkosati, bhaṇḍantaṁ na paṭibhaṇḍati, paharantaṁ na paṭipaharati, tasmiṁ vippaṭipanno tassa sīlatejena ḍayhati. Tenevetaṁ vuttaṁ. **Na tassa puttā pasavo**ti tassa puttadhītaropi gomahiṁsakukkuṭasūkarādayo pasavopi[3] na bhavanti, vinassantīti attho. **Dāyādā vindare dhanan**ti tassa dāyādāpi dhanaṁ na vindanti. **Tālāvatthū bhavanti te**ti te bhikkhutejasā daḍḍhā vatthumattāvasiṭṭho matthakacchinnatālo viya bhavanti, puttadhītādivasena na vaḍḍhantīti attho.

1. Yena kenaci (Syā) 2-2. So (Ka) 3. Sabbepi (Syā)

Tasmāti yasmā samaṇatejena daḍḍhā matthakacchinnatālo viya aviruḷhidhammā bhavanti, tasmā. **Sammadeva samācare**ti sammā samācareyya. Sammā samācarantena pana kiṁ kātabbanti? Khattiyaṁ tāva nissāya laddhabbaṁ gāmanigamayānavāhanādi-ānisaṁsaṁ, uragaṁ nissāya tassa kīḷāpanena laddhabbaṁ vatthahiraññasuvaṇṇādi-ānisaṁsaṁ, aggiṁ nissāya tassānubhāvena patabbaṁ yāgubhattapacanasītavinodanādi-ānisaṁsaṁ, bhikkhuṁ nissāya tassa vasena pattabbaṁ asutasavanasutapariyodapanasaggamaggādhigamādi-ānisaṁsaṁ sampassamānena "ete nissāya pubbe vuttappakāro ādīnavo atthi, kiṁ imehī"ti na sabbaso[1] pahātabbā[2]. Issariyatthikena pana vuttappakāraṁ avajānanañca paribhavanañca akatvā pubbuṭṭhāyipacchānipātitādīhi upāyehi khattiyakumāro tosetabbo, evaṁ tato issariyaṁ adhigamissati. Ahituṇḍikena urage vissāsaṁ akatvā nāgavijjaṁ parivattetvā ajapadena daṇḍena gīvāya gahetvā visaharena mūlena dāṭhā dhovitvā peḷāyaṁ pakkhipitvā kīḷāpentena caritabbaṁ. Evaṁ taṁ nissāya ghāsacchādanādīni labhissati. Yāgupacanādīni kattukāmena aggiṁ vissāsena bhaṇḍukkhalikādīsu apakkhipitvā hatthehi anāmasantena gomayacuṇṇādīhi jāletvā yāgupacanādīni kattabbāni, evaṁ taṁ nissāya ānisaṁsaṁ labhissati. Asutasavanādīni patthayantenapi bhikkhuṁ ativissāsena vejjakammanavakammādīsu[3] ayojetvā catūhi paccayehi sakkaccaṁ upaṭṭhātabbo, evaṁ taṁ nissāya asutapubbaṁ Buddhavacanaṁ asutapubbaṁ pañhāvinicchayaṁ diṭṭhadhammikasamparāyikaṁ atthaṁ tisso kulasampattiyo[4] cha kāmasaggāni nava ca brahmaloke patvā amatamahānibbānadassanampi labhissatīti imamatthaṁ sandhāya **sammadeva samācare**ti āha.

Etadavocāti dhammadesanaṁ sutvā pasanno pasādaṁ āvikaronto etaṁ "abhikkantan"ti-ādivacanaṁ avoca. Tattha **abhikkantan**ti abhikantaṁ[5] ati-iṭṭhaṁ atimanāpaṁ, atisundaranti attho. Ettha ekena abhikkantasaddena desanaṁ thometi "abhikkantaṁ bhante yadidaṁ Bhagavato dhammadesanā"ti. Ekena

---

1. Na sabbasova (Sī, Syā) 2. Pahātabbo (Syā)
3. Vejjakammadūtakammādīsu (Sī), vejjakammadūtakammanavakammādīsu (Syā)
4. Kusalasampattiyo (Sī, Syā) 5. Atikantaṁ (Syā)

attano pasādaṁ "abhikkantaṁ bhante yadidaṁ Bhagavato dhammadesanaṁ āgamma mama pasādo"ti.

Tato paraṁ catūhi upamāhi desanaṁyeva thometi. Tattha **nikkujjitan**ti adhomukhaṭhapitaṁ, heṭṭhāmukhajātaṁ vā. **Ukkujjeyyā**ti uparimukhaṁ kareyya. **Paṭicchannan**ti tiṇapaṇṇādichāditaṁ[1]. **Vivareyyā**ti ugghāṭeyya. **Mūḷhassā**ti disāmūḷhassa. **Maggaṁ ācikkheyyā**ti hatthe gahetvā "esa maggo"ti vadeyya. **Andhakāre**ti kāḷapakkhacātuddasī-aḍḍharattaghanavanasaṇḍameghapaṭalehi caturaṅge tame[2]. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā koci nikkujjitaṁ ukkujjeyya, evaṁ saddhammavimukhaṁ asaddhamme patitaṁ maṁ asaddhammā vuṭṭhāpentena, yathā paṭicchannaṁ vivareyya, evaṁ Kassapassa Bhagavato sāsanantaradhānā pabhuti micchādiṭṭhigahanapaṭicchannaṁ sāsanaṁ vivarantena, yathā mūḷhassa maggaṁ ācikkheyya, evaṁ kummaggamicchāmaggapaṭipannassa me saggamokkhamaggaṁ āvikarontena, yathā andhakāre telapajjotaṁ dhāreyya, evaṁ mohandhakāre nimuggassa[3] me Buddhādiratanarūpāni apassato tappaṭicchādakamohandhakāraviddhaṁsakadesanāpajjotaṁ dhārentena[4] mayhaṁ Bhagavatā etehi pariyāyehi pakāsitattā anekapariyāyena dhammo pakāsitoti.

Evaṁ desanaṁ thometvā imāya desanāya ratanattaye pasannacitto pasannākāraṁ karonto **esāhan**ti-ādimāha. Tattha **esāhan**ti eso ahaṁ. **Bhagavantaṁ saraṇaṁ gacchāmi dhammañca bhikkhusaṁghañcā**ti Bhagavantañca dhammañca bhikkhusaṁghañcāti imaṁ ratanattayaṁ saraṇaṁ gacchāmi. **Upāsakaṁ maṁ bhante Bhagavā dhāretū**ti maṁ Bhagavā "upāsako ayan"ti evaṁ dhāretu, jānātūti attho. **Ajjatagge**ti ajjataṁ ādiṁ katvā. Ajjadaggeti vā pāṭho, da-kāro padasandhikaro, ajja aggaṁ katvāti attho. **Pāṇupetan**ti pāṇehi upetaṁ. Yāva me jīvitaṁ pavattati, tāva upetaṁ anaññasatthukaṁ tīhi saraṇagamanehi saraṇaṁ gataṁ upāsakaṁ kappiyakārakaṁ maṁ Bhagavā dhāretūti ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya Sāmaññaphalasutte sabbākārena vuttoti. . Paṭhamaṁ.

1. Tiṇādichāditaṁ (Syā), tiṇapaṇṇādīhi chāditaṁ (Ka)
2. Caturaṅgatamasi (Ka)
3. Mohandhakāranimuggassa (Sī, Ka)
4. ...pajjotadhāraṇena (Ka)

2. Purisasuttavaṇṇanā

113. Dutiye **abhivādetvā**ti purimasutte saraṇagatattā idha abhivādesi. **Ajjhattan**ti niyakajjhattaṁ, attano santāne uppajjantīti attho. **Lobhā**dīsu lubbhanalakkhaṇo lobho, dussanalakkhaṇo doso, muyhanalakkhaṇo mohoti. **Hiṁsantī**ti viheṭhenti nāsenti vināsenti. **Attasambhūtā**ti attani sambhūtā. **Tacasāraṁva samphalan**ti[1] yathā tacasāraṁ veḷuṁ vā naḷaṁ vā attano phalaṁ hiṁsati vināseti, evaṁ hiṁsanti vināsentīti. . Dutiyaṁ.

3. Jarāmaraṇasuttavaṇṇanā

114. Tatiye **aññatra jarāmaraṇā**ti jarāmaraṇato mutto nāma atthīti pucchati. **Khattiyamahāsālā**ti khattiyamahāsālā nāma mahāsārappattā khattiyā. Yesaṁ hi khattiyānaṁ heṭṭhimantena koṭisataṁ nidhānagataṁ hoti, tayo kahāpaṇakumbhā valañjanatthāya gehamajjhe rāsiṁ katvā ṭhapitā honti, te **khattiyamahāsālā** nāma. Yesaṁ brāhmaṇānaṁ asītikoṭidhanaṁ nihitaṁ hoti, diyaḍḍho kahāpaṇakumbho valañjanatthāya gehamajjhe rāsiṁ katvā ṭhapito hoti, te **brāhmaṇamahāsālā** nāma. Yesaṁ gahapatīnaṁ cattālīsakoṭidhanaṁ nihitaṁ hoti, kahāpaṇakumbho valañjanatthāya gehamajjhe rāsiṁ katvā ṭhapito hoti, te **gahapatimahāsālā** nāma.

Aḍḍhāti issarā. Nidhānagatadhanassa[2] mahantatāya **mahaddhanā.** Suvaṇṇarajatabhājanādīnaṁ upabhogabhaṇḍānaṁ mahantatāya **mahābhogā.** Anidhānagatassa jātarūparajatassa pahūtatāya **pahūtajātarūparajatā**. Vittūpakaraṇassa tuṭṭhikaraṇassa[3] pahūtatāya **pahūtavittūpakaraṇā.** Godhanādīnañca sattavidhadhaññānañca pahūtatāya **pahūtadhanadhaññā.** **Tesampi jātānaṁ natthi aññatra jarāmaraṇā**ti tesampi evaṁ issarānaṁ jātānaṁ nibbattānaṁ natthi aññatra jarāmaraṇā, jātattāyeva jarāmaraṇato mokkho nāma natthi, antojaramaraṇeyeva teti[4].

---

1. Vaṁsaphalanti (Syā)
2. Nidhānagatassa (Syā)
3. Tuṭṭhikāraṇassa (Syā)
4. Hoti (Sī)

Arahantoti-ādīsu ārakā kilesehīti arahanto. Khīṇā etesaṁ cattāro āsavāti **khīṇāsavā**. Brahmacariyavāsaṁ vuṭṭhā pariniṭṭhitavāsāti **vusitavanto.** Catūhi maggehi karaṇīyaṁ etesaṁ katanti **katakaraṇīyā**. Khandhabhāro kilesabhāro abhisaṅkhārabhāro kāmaguṇabhāroti ime ohitā bhārā etesanti **ohitabhārā**. Anuppatto arahattasaṅkhāto sako attho etesanti **anuppattasadatthā.** Dasavidhampi parikkhīṇaṁ bhavasaṁyojanaṁ etesanti **parikkhīṇabhavasaṁyojanā.** Sammā kāraṇehi jānitvā vimuttāti **sammadaññāvimuttā.** Maggapaññāya catusaccadhammaṁ ñatvā phalavimuttiyā vimuttāti attho. **Bhedanadhammo**ti bhijjanasabhāvo. **Nikkhepanadhammo**ti[1] nikkhipitabbasabhāvo. Khīṇāsavassa hi ajīraṇadhammopi atthi, ārammaṇato paṭividdhaṁ nibbānaṁ, taṁ hi[2] na jīrati. Idha panassa jīraṇadhammaṁ dassento evamāha. Atthuppattiko kirassa suttassa nikkhepo. Sivikasālāya nisīditvā kathitanti vadanti. Tattha Bhagavā citrāni rathayānādīni disvā diṭṭhameva upamaṁ katvā "jīranti ve rājarathā"ti gāthamāha.

Tattha **jīrantī**ti jaraṁ pāpuṇanti. **Rājarathā**ti rañño abhirūhanarathā. **Sucittā**ti suvaṇṇarajatādīhi suṭṭhu cittitā[3]. **Atho sarīrampi jaraṁ upetī**ti evarūpesu anupādiṇṇakesu sāradārumayesu rathesu jīrantesu imasmiṁ ajjhattike upādiṇṇake maṁsalohitādimaye sarīre kiṁ vattabbaṁ, sarīrampi jaraṁ upetiyevāti attho. **Santo have sabbhi pavedayantī**ti santo sabbhīhi[4] saddhiṁ sataṁ dhammo na jaraṁ upetīti evaṁ pavedayanti. Sataṁ dhammo nāma nibbānaṁ, taṁ na jīrati, ajaraṁ amatanti[5] evaṁ kathentīti attho. Yasmā vā nibbānaṁ āgamma sīdanasabhāvā kilesā bhijjanti, tasmā taṁ sabbhīti vuccati. Iti purimapadassa kāraṇaṁ dassento "santo have sabbhi pavedayantī"ti āha. Idaṁ hi vuttaṁ hoti—sataṁ dhammo na jaraṁ upeti, tasmā[6] santo sabbhi pavedayanti, ajaraṁ nibbānaṁ sataṁ dhammoti ācikkhantīti attho. Sundārādhivacanaṁ vā etaṁ sabbhīti. Yaṁ sabbhidhammabhūtaṁ nibbānaṁ santo pavedayanti kathayanti, so sataṁ Dhammo na jaraṁ upetītipi attho. . Tatiyaṁ.

1. Nikkhepanasabhāvoti (Syā) 2. Tampi (Ka) 3. Cittā (Syā)
4. Sabbhi (Syā) 5. Amaranti (Syā) 6. Kasmā (Syā)

4. Piyasuttavaṇṇanā

115. Catutthe **rahogatassā**ti rahasi gatassa. **Paṭisallīnassā**ti nilīnassa ekībhūtassa. **Evametaṁ mahārājā**ti idha[1] Bhagavā imaṁ suttaṁ sabbaññubhāsitaṁ karonto āha. **Antakenādhipannassā**ti maraṇena ajjhotthaṭassa. . Catutthaṁ.

5. Attarakkhitasuttavaṇṇanā

116. Pañcame **hatthikāyo**ti hatthighaṭā[2]. Sesesupi eseva nayo. **Saṁvaro**ti pidahanaṁ. **Sādhu sabbattha saṁvaro**ti iminā kammapathabhedaṁ apattassa kammassa saṁvaraṁ dasseti. **Lajjī**ti hirimā. Lajjīgahaṇena cettha ottappampi gahitameva hoti. . Pañcamaṁ.

6. Appakasuttavaṇṇanā

117. Chaṭṭhe **uḷāre uḷāre**tipaṇīte ca bahuke ca. **Majjintī**ti mānamajjanena majjanti. **Atisāran**ti atikkamaṁ. **Kūṭan**ti pāsaṁ. **Pacchāsan**ti pacchā tesaṁ. . Chaṭṭhaṁ.

7. Aḍḍakaraṇasuttavaṇṇanā

118. Sattame **kāmahetū**ti kāmamūlakaṁ. **Kāmanidānan**ti kāmapaccayā. **Kāmādhikaraṇan**ti kāmakāraṇā. Sabbāni hetāni aññamaññavevacanāneva. **Bhadramukho**ti sundaramukho. Ekadivasaṁ kira rājā aḍḍakaraṇe[3] nisīdi. Tattha paṭhamataraṁ laṇjaṁ gahetvā nisinnā amaccā assāmikepi sāmike kariṁsu. Rājā taṁ ñatvā "mayhaṁ tāva pathavissarassa sammukhāpete evaṁ karonti, parammukhā kiṁ nāma na karissanti, paññāyissati dāni Viṭaṭūbho[4] senāpati sakena rajjena, kiṁ mayhaṁ evarūpehi lañjakhādakehi musāvādīhi saddhiṁ ekaṭṭhāni nisajjāyā"ti cintesi. Tasmā evamāha. **Khippaṁva oḍḍitan**ti kuminaṁ viya oḍḍitaṁ. Yathā macchā oḍḍitaṁ kuminaṁ pavisantā na jānanti, enaṁ sattā kilesakāmena vatthukāmaṁ vītikkamantā na jānantīti attho. . Sattamaṁ.

---

1. Iti (Sī)
2. Hatthighaṭo (Ka)
3. Atthakaraṇe (Sī, Syā)
4. Vijaṭa bho (Sī), Viḍūḍabho (Syā)

8. Mallikāsuttavaṇṇanā

119. Aṭṭhame **atthi nu kho te Mallike**ti kasmā pucchati? Ayaṁ kira Mallikā duggatamālākārassa dhītā, ekadivasaṁ āpaṇato pūvaṁ gahetvā "mālārāmaṁ gantvāva khādissāmī"ti gacchantī paṭipathe bhikkhusaṁghaparivāraṁ Bhagavantaṁ bhikkhācāraṁ pavisantaṁ disvā pasannacittā taṁ Bhagavato adāsi, Satthā nisīdanākāraṁ dassesi. Ānandatthero cīvaraṁ paññāpetvā adāsi. Bhagavā tattha nisīditvā taṁ pūvaṁ paribhuñjitvā mukhaṁ vikkhāletvā sitaṁ pātvākāsi. Thero "imissā bhante ko vipāko bhavissatī"ti pucchi. Ānanda ajjesā[1] Tathāgatassa paṭhamabhojanaṁ adāsi, ajjeva Kosalarañño aggamahesī bhavissatīti. Taṁdivasameva ca rājā Kāsigāme bhāgineyyena yuddhena[2] parājito palāyitvā nagaraṁ āgacchanto mālārāmaṁ pavisitvā balakāyassa āgamanaṁ āgamesi. Tassa sā vattaṁ akāsi. So tāya vatte[3] pasīditvā taṁ antepuraṁ atihārāpetvā taṁ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi.

Athekadivasaṁ cintesi "mayā imissā duggatakulassa dhītuyā mahantaṁ issariyaṁ dinnaṁ, yaṁnūnāhaṁ imaṁ puccheyyaṁ 'ko te piyo'ti. Sā 'tvaṁ me mahārāja piyo'ti vatvā puna maṁ pucchissati, athassāhaṁ 'mayhampi tvaṁyeva piyā'ti vakkhāmī"ti. Iti so aññamaññaṁ vissāsajananatthaṁ sammodanīyaṁ kathaṁ kathento pucchati. Sā pana devī paṇḍitā Buddhupaṭṭhāyikā dhammupaṭṭhāyikā saṁghupaṭṭhāyikā mahāpaññā[4], tasmā evaṁ cintesi "nāyaṁ pañho rañño mukhaṁ oloketvā kathetabbo"ti. Sā saraseneva kathetvā rājānaṁ pucchi. Rājā tāya sarasena kathitattā nivattituṁ alabhanto sayampi daraseneva kathetvā "sakāraṇaṁ idaṁ, Tathāgatassa naṁ ārocessāmī"ti gantvā Bhagavato ārocesi. **Nevajjhagā**ti nādhigacchati. **Evaṁ piyo puthu attā paresan**ti yathā ekassa attā piyo, evaṁ paresaṁ puthusattānampi[5] attā piyoti attho. . Aṭṭhamaṁ.

---

1. Ajjeva (Syā) 2. Yuddhe (Syā) 3. Katavatte (Syā)
4. Mahāpuññā (Syā, Ka) 5. Puthuttānaṁ (Syā)

9. Yaññasuttavaṇṇanā

120. Navame **thūṇūpanītānī**ti thūṇaṁ upaṅtāni, thūṇāya baddhāni honti. **Parikammāni karontī**ti ettāvatā tehi bhikkhūhi rañño[1] āraddhayañño Tathāgatassa ārocito. Kasmā pana raññā ayaṁ yañño āraddho? Dussupinapaṭighātāya. Ekadivasaṁ kira rājā sabbālaṅkārappaṭimaṇḍito hatthikkhandhavaragato nagaraṁ anusañcaranto vātapānaṁ vivaritvā olokayamānaṁ ekaṁ itthiṁ disvā tassā paṭibaddhacitto tatova paṭinivattitvā antepuraṁ pavisitvā ekassa purisassa tamatthaṁ ārocetvā "gaccha tassā sassāmikabhāvaṁ vā assāmikabhāvaṁ vā jānāhī"ti pesesi. So gantvā[2] pucchi. Sā "eso me sāmiko āpaṇe nisinno"ti dassesi. Rājapuriso rañño tamatthaṁ ācikkhi, rājā taṁ purisaṁ pakkosāpetvā "maṁ upaṭṭhahā"ti āha. Nāhaṁ deva upaṭṭhahituṁ[3] jānāmīti ca vutte "upaṭṭhānaṁ nāma na ācariyassa santike uggahetabban"ti balakkārena āvudhaphalakaṁ gāhāpetvā upaṭṭhākaṁ akāsi. Upaṭṭhahitvā gehaṁ gatamattameva ca naṁ puna pakkosāpetvā "upaṭṭhākena nāma rañño vacanaṁ kattabbaṁ, gaccha ito yojanamatte[4] amhākaṁ sīsadhovanapokkharaṇī atthi, tato aruṇamattikañca lohituppalamālañca gaṇhitvā ehi. Sace ajjeva nāgacchasi, rājadaṇḍaṁ karissāmī"ti vatvā pesesi. So rājabhayena nikkhamitvā gato.

Rājāpi tasmiṁ gate dovārikaṁ pakkosāpitvā "ajja sāyanheyeva dvāraṁ pidahitvā 'ahaṁ rājadūto'ti vā 'uparajadūto'ti vā bbaṇantānampi mā vivarī"ti āha. So puriso mattikañca uppalāni ca gahetvā dvāre pihitamatte[5] āgantvā bahuṁ vadantopi dvāraṁ alabhitvā parissayabhayena Jetavanaṁ gato. Rājāpi rāgapariḷāhena[6] abhibhūto kāle nisīdati, kāle tiṭṭhati, kāli nipajjati, sanniṭṭhānaṁ[7] alabhanto yattha katthaci nisinnakova makkaṭaniddāya niddāyati.

---

1. Raññā (Syā) 2. Taṁ gantvā (Syā) 3. Upaṭṭhātuṁ (Sī, Syā)
4. Yojanamagge (Syā), yojanamattake (Ka) 5. Pidahitamatte (Sī)
6. Balavapariṭṭhāhena (Sī, Syā) 7. Nisinnaṭṭhānaṁ (Sī)

Pubbe ca[1] tasmiṁyeva nagare cattāro seṭṭhiputtā paradārikakammaṁ[2] katvā Nandopanandāya nāma Lohakumbhiyā nibbattiṁsu. Te pheṇuddehakaṁ paccamānā tiṁsavassasahassāni heṭṭhā gacchantā kumbhiyā talaṁ pāpuṇanti, tiṁsavassasahassāni upari gacchantā matthakaṁ pāpuṇanti. Te taṁ divasaṁ ālokaṁ oloketvā attano dukkaṭabhayena ekekaṁ gāthaṁ vattukāmā vattuṁ asakkontā ekekaṁ akkharameva āhaṁsu. Eko sa-kāraṁ, eko so-kāraṁ, eko na-kāraṁ, eko du-kāraṁ āha. Rājā tesaṁ nerayikasattānaṁ saddaṁ sutakālato paṭṭhāya sukhaṁ avindamānova taṁrattāvasesaṁ vītināmesi.

Aruṇe uṭṭhite purohito āgantvā taṁ sukhaseyyaṁ pucchi. So "kuto me ācariya sukhan"ti vatvā "supine evarūpe sadde assosin"ti ācikkhi. Brahmaṇo "imassa rañño iminā supinena vuḍḍhi vā hāni vā natthi, apica kho pana yaṁ imassa gehe atthimtaṁ samaṇassa Gotamassa hoti, Gotamasāvakānaṁ hoti, brāhmaṇā kiñci na labhanti, brāhmaṇānaṁ bhikkhaṁ[3] uppādessāmī"ti "bhāriyo ayaṁ mahārāja supino tīsu jānīsu ekā paññāyati, rajjantarāyo vā bhavissati jīvitantarāyo vā, devo vā na vassissatī"ti āha. Kathaṁ sotthi bhaveyya ācariyāti. Mantetvā ñātuṁ sakkā mahārājāti. Gacchatha ācariyehi saddhiṁ mantetvā amhākaṁ sotthiṁ karothāti.

So Sivikasālāyaṁ brāhmaṇe sannipātetvā tamatthaṁ ārocetvā "visuṁ visuṁ gantvā evaṁ vadathā"ti tayo vagge akāsi. Brāhmaṇā pavisitvā rājānaṁ sukhaseyyaṁ pucchiṁsu. Rājā purohitassa kathitaniyāmeneva kathetvā "kathaṁ sotthi bhaveyyā"ti pucchi. Mahābrāhmaṇā "sabbapañcasataṁ[4] yaññaṁ yajitvā etassa kammassa sotthi bhaveyya, evaṁ mahārāja ācariyā kathentī"ti āhaṁsu. Rājā tesaṁ sutvā anabhinanditvā appaṭikkositvā tuṇhī ahosi. Atha dutiyavaggabrāhmaṇāpi āgantvā tatheva kathesuṁ. Tathā tatiyavaggabrāhmaṇāpi. Atha rājā "yaññaṁ karontū"ti āṇāpesi. Tato paṭṭhāya brāhmaṇā usabhādayo pāṇe āgarāpesuṁ, nagare mahāsaddo

---

1. Pubbepi (Syā)
2. Paradārakammaṁ (Sī), paradārakakammaṁ (Syā)
3. Bhakkhaṁ (Syā)
4. Sabbapañcapañcasataṁ (Syā)

udapādi. Taṁ pavattiṁ ñatvā Mallikā rājānaṁ Tathāgatassa santikaṁ pesesi. So gantvā Bhagavantaṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Atha naṁ Bhagavā "handa kuto nu tvaṁ mahārāja āgacchasi divādivassā"ti āha. Rājā "ajja me bhante supinake[1] cattāro saddā sutā, sohaṁ brāhmaṇe pucchiṁ, brāhmaṇā 'bhāriyo mahārāja supino, sabbapañcasataṁ yaññaṁ yajitvā paṭikammaṁ karomāti āraddhā'ti" āha[2]. Kinti te mahārāja saddā sutāti. So yathāsutaṁ ārocesi. Atha naṁ Bhagavā āha—pubbe mahārāja imasmiṁ yeva nagare cattāro seṭṭhiputtā paradārikā hutvā Nandopanandāya Lohakumbhiyā nibbattā saṭṭhivassasahassamatthake uggacchiṁsu[3].

Tattha eko—

"Saṭṭhivassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.
Niraye paccamānānaṁ, kadā anto bhavissatī"ti [4]—

Imaṁ gāthaṁ vattukāmo ahosi. Dutiyo—

"Sohaṁ nūna ito gantvā, yoniṁ laddhāna mānusiṁ.
Vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṁ bahun"ti[4]—

Imaṁ. Tatiyo—

"Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati.
Tadā[5] hi pakataṁ pāpaṁ, mama tuyhañca mārisā"ti[4]—

Imaṁ. Catuttho—

"Dujjīvitamajīvimhā, ye sante na dadamhase.
Vijjamānesu bhogesu, dīpaṁ nākamha attano"ti[4]—

Imaṁ. Te imā gāthā vattuṁ asakkontā ekekaṁ akkharaṁ vatvā tattheva nimuggā. Iti mahārāja te nerayikasattā yathākammena naraviṁsu. Tassa saddassa sutapaccayā tuyhaṁ hāni vā vuḍḍhi vā natthi. Ettakānaṁ pana pasūnaṁ ghātanakammaṁ nāma bhāriyanti nirayabhayena tajjetvā

---

1. Supinakā (Ka) 2. Āhaṁsu (Syā) 3. Ummujjiṁsu (Syā), uppajjiṁsu (Ka)
4. Khu 2. 216; Khu 5. 100 piṭṭhe Jātake. 5. Tathā (Syā)

dhammakathaṁ kathesi. Rājā Dasabale pasīditvā "muñcāmi, nesaṁ jīvitaṁ dadāmi, haritāni ceva tiṇāni khādantu[1], sītalāni ca pānīyāni pivantu, sīto ca nesaṁ vāto upavāyatū"ti vatvā "gacchatha hāretvā"ti manusse āṇāpesi. Te gantvā brāhmaṇe palāpetvā taṁ pāṇasaṅghaṁ bandhanato mocetvā nagare dhammabheriṁ carāpesuṁ.

Atha rājā Dasabalassa santike nisinno āha "bhante ekaratti nāma tiyāmā hoti, mayhaṁ pana ajja dve rattiyo ekato ghaṭitā viya ahesun"ti. Sopi puriso tattheva nisinno āha "bhante yojanaṁ nāma catugāvutaṁ hoti, mayhaṁ pana ajja dve yojanāni ekato katāni viya ahesun"ti. Atha Bhagavā "jāgarassa tāva rattiyā dīghabhāvo pākaṭo, santassa yojanassa dīghabhāvo pākaṭo, vaṭṭapatitassa pana bālaputhujjanassa anamataggasaṁsāravaṭṭaṁ ekantadīghamevā"ti rājānañca tañca purisaṁ nerayikasatte ca ārabbha Dhammapade imaṁ gāthaṁ abhāsi—

"Dīghā jāgarato ratti, dīghaṁ santassa yojanaṁ.
Dīgho bālāna saṁsāro, saddhammaṁ avijānatan"ti[2].

Gāthāpariyosāne so itthisāmiko puriso sotāpattiphale patiṭṭhahi. **Etamatthaṁ viditvā**ti etaṁ kāraṇaṁ jānitvā.

Assamedhanti-ādīsu porāṇarājakāle kira sassamedhaṁ purisamedhaṁ sammāpāsaṁ vācāpeyyanti cattāri saṅgahavatthūni ahesuṁ, yehi rājāno lokaṁ saṅgaṇhiṁsu. Tattha nipphannasassato dasamabhāgaggahaṇaṁ **sassamedhaṁ** nāma, sassasampādane medhāvitāti attho. Mahāyodhānaṁ chamāsikaṁ bhatta[3] vetanānuppadānaṁ **purisamedhaṁ** nāma, purisasaṅgaṇhane medhāvitāti attho. Daliddamanussānaṁ hatthato[4] lekhaṁ gahetvā tīṇi vassāni vināva vaḍḍhiyā sahassadvisahassamattadhanānuppadānaṁ **sammāpāsaṁ** nāma. Tañhi sammā manusse pāseti, hadaye bandhitvā viya ṭhapeti, tasmā sammāpāsanti vuccati. "Tāta mātulā"ti-ādinā nayena saṇhavācābhaṇanaṁ vācāpeyyaṁ nāma, piyavācāti attho. Evaṁ catūhi saṅgahavatthūhi saṅgahitaṁ raṭṭhaṁ

1. Dadantu (Syā)
2. Khu 1. 22 piṭṭhe.
3. Chamāsikabhati (Syā)
4. Potthake (Ka)

iddhañceva hoti phītañca pahūta-annapānaṁ khemaṁ nirabbudaṁ, manussā mudā modamānā ure putte naccentā apārutagharadvārā[1] viharanti. Idaṁ gharadvāresu aggaḷānaṁ abhāvato **niraggaḷan**ti vuccati. Ayaṁ porāṇikā paveṇī.

Aparabhāge pana Okkākarājakāle brāhmaṇā imāni cattāri saṅgahavatthūni imañca raṭṭhasampattiṁ parivattetvā uddhaṁmūlakaṁ katvā assamedhaṁ purisamedhanti-ādike pañca yaññe nāma akaṁsu. Tesu assamettha medhanti vadhantīti **assamedho.** Dvīhi pariyaññehi yajitabbassa ekavīsatiyūpassa ekasmiṁ majjhimadivaseyeva sattanavutipañcapasusataghātabhiṁsanassa ṭhapetvā bhūmiñca purise ca avasesasabbavibhavadakkhiṇassa yaññassetaṁ adhivacanaṁ. Purisamettha medhantīti **purisamedho**. Catūhi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṁ bhūmiyā assamedhe vuttavibhavadakkhiṇassa yaññassetaṁ adhivacanaṁ. Sammamettha pāsentīti **sammāpāso**. Divase divase sammaṁ[2] khipitvā tassa patitokāse vediṁ katvā saṁhārimehi yūpādīhi sarassatinadiyā nimuggokāsato pabhuti paṭilomaṁ gacchantena yajitabbassa satrayāgassetaṁ adhivacanaṁ. Vājamettha pivantīti **vājapeyyo**. Ekena pariyaññena sattarasahi pasūhi yajitabbassa beluvayūpassa sattarasakadakkhiṇassa yaññassetaṁ adhivacanaṁ. Natthi ettha aggaḷāti **niraggaḷo**. Navahi pariyaññehi yajitabbassa saddhiṁ bhūmiyā ca purisehi ca assamedhe vuttavibhavadakkhiṇassa sabbamedhapariyāyanāmassa assamedhavikappassevetaṁ adhivacanaṁ. **Mahārambhā**ti mahākiccā mahākaraṇīyā. **Sammaggatā**ti sammāpaṭipannā Buddhādayo. **Nirārambhā**ti appatthā appakiccā. **Yajanti anukulan**ti anukulesu yajanti, yaṁ niccabhattādi pubbapurisehi paṭṭhapitaṁ, taṁ aparāparaṁ anupacchinnattā manussā dadantīti attho. . Navamaṁ.

10. Bandhanasuttavaṇṇanā

121. Dasame **idha bhante raññā**ti idaṁ te bhikkhū tesu manussesu Ānandattherassa sukatakāraṇaṁ[3] ārocentā ārocesuṁ. Rañño kira Sakkena Kusarājassa dinno aṭṭhavaṅko maṇi paveṇiyā āgato. Rājā alaṅkaraṇakāle taṁ maṇiṁ āharathāti āha. Manussā

1. Apārutagharā (Syā, Ka)
2. Yugacchiggale pavesanadaṇḍasaṅkhātaṁ sammaṁ (Syā)
3. Sukāraṇaṁ (Sī)

"ṭhapitaṭṭhāne na passāmā"ti ārocesuṁ. Rājā antogharacārino "maṇiṁ pariyesitvā dethā"ti bandhāpesi. Ānandatthero te disvā maṇipaṭisāmakānaṁ[1] ekaṁ upāyaṁ ācikkhi. Te rañño ārocesuṁ. Rājā "paṇḍito thero, therassa vacanaṁ karothā"ti. Paṭisāmakamanussā rājaṅgaṇe udakacāṭiṁ ṭhapetvā sāṇiyā parikkhipāpetvā te manusse āhaṁsu "sāṭakaṁ pārupitvā ettha gantvā hatthaṁ otārethā"ti. Maṇicoro cintesi "rājabhaṇḍaṁ vissajjetuṁ vā valañjetuṁ vā na sakkā"ti. So gehaṁ gantvā maṇiṁ upakacchake ṭhapetvā sāṭakaṁ pārupitvā āgamma udakacāṭiyaṁ pakkhipitvā pakkāmi. Mahājane paṭikkante rājamanussā cāṭiyaṁ hatthaṁ otāretvā maṇiṁ disvā āharitvā rañño adaṁsu. "Ānandattherena kira dassitanayena maṇi diṭṭho"ti mahājano kolāhalaṁ akāsi. Te bhikkhū taṁ kāraṇaṁ Tathāgatassa ārocentā imaṁ pavattiṁ ārocesuṁ. Satthā "anacchariyaṁ bhikkhave, yaṁ Ānando manussānaṁ hatthāruḷhamaṇiṁ āharāpeyya, yattha pubbe paṇḍitā attano ñāṇe ṭhatvā ahetukapaṭisandhiyaṁ nibbattānaṁ tiracchānagatānampi hatthāruḷhaṁ bhaṇḍaṁ āharāpetvā rañño adaṁsū"ti vatvā—

"Ukkaṭṭhe sūramicchanti, mantīsu akutūhalaṁ.
Piyañca annapānamhi, atthe jāte ca paṇḍitan"ti[2]—

Mahāsārajātakaṁ kathesi.

Na taṁ daḷhanti taṁ bandhanaṁ thiranti na kathenti. **Yadāyasan**ti yaṁ ayasā kataṁ. **Sārattarattā**ti suṭṭhu rattarattā, sārattena vā rattā sārattarattā, sāraṁ idanti maññanāya[3] rattāti attho. **Apekkhā**ti ālayo nikanti. **Āhū**ti kathenti. **Ohārinan**ti catūsu apāyesu ākaḍḍhanakaṁ. **Sithilan**ti na āyasādibandhanaṁ viya iriyāpathaṁ nivāretvā ṭhitaṁ. Tena hi bandhanena buddhā paradesampi gacchantiyeva. **Duppamuñcan**ti aññatra lokuttarañāṇena muñcituṁ asakkuṇeyyanti. . Dasamaṁ.

Paṭhamo vaggo.

---

1. Sāṇiyā parikkhipāpetvā paṭisāmakānaṁ (Syā)
2. Khu 5. 22 piṭṭhe Jātake.
3. Maññamānā (Sī)

2. Dutiyavagga

1. Sattajaṭilasuttavaṇṇanā

122. Dutiyavaggassa paṭhame **Pubbārāme Migāramātupāsāde**ti Pubbārāmasaṅkhātte vihāre Migāramātuyā[1] pāsāde. Tatrāyaṁ anupubbikathā—atīte satasahassakappamatthake ekā upāsikā Padumuttaraṁ Bhagavantaṁ nimantetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa satasahassadānaṁ datvā Bhagavato pādamūle nipajjitvā "anāgate tumhādisassa Buddhassa aggupaṭṭhāyikā homī"ti patthanaṁ akāsi. Sā kappasatasahassaṁ devesu ca manussesu ca saṁsaritvā amhākaṁ Bhagavato kāle Bhaddiyanagare Meṇḍakaputtassa Dhanañcayaseṭṭhino[2] gehe Sumanadeviyā kucchismiṁ paṭisandhiṁ gaṇhi. Jātakāle cassā Visākhāti nāmaṁ akaṁsu. Sā yadā Bhagavā Bhaddiyanagaraṁ agamāsi, tadā pañcahi dārikāsatehi saddhiṁ Bhagavato paccuggamanaṁ gatā paṭhamadassanamhiyeva sotāpannā ahosi. Aparabhāge Sāvatthiyaṁ Migāraseṭṭhiputtassa Puṇṇavaḍḍhanakumārassa gehaṁ gatā. Tattha naṁ Migāraseṭṭhi mātiṭṭhāne[3] ṭhapesi, tasmā Migāramātāti vuccati. Tāya kārite pāsāde.

Bahi dvārakoṭṭhaketi pāsādadvārakoṭṭhakassa bahi, na vihāradvārakoṭṭhakassa. So kira pāsādo lohapāsādo viya samantā catudvārakoṭṭhakayuttena pākārena parikkhitto. Tesu pācīnadvārakoṭṭhakassa bahi pāsādacchāyāyaṁ pācīnalokadhātuṁ olokento paññatte varabuddhāsane nisinno hoti.

Parūḷhakacchanakhalomāti parūḷhakacchā parūḷhanakhā parūḷhalomā, kacchādīsu dīghalomā dīghanakhā cāti attho. **Khārivividhan**ti vividhakhāriṁ nānappakārakaṁ pabbajitaparikkhārabhaṇḍakaṁ. **Avidūre atikkamantī**ti avidūramaggena nagaraṁ pavisanti. **Rājāhaṁ bhante**ti ahaṁ bhante rājā Pasenadi Kosalo, mayhaṁ nāmaṁ tumhe jānāthāti. Kasmā pana rājā loke aggapuggalassa santike nisinno evarūpānaṁ naggabhogganissirikānaṁ añjaliṁ paggaṇhātīti. Saṅgaṇhanatthāya. Evaṁ hissa ahosi "sacāhaṁ ettakampi etesaṁ na

---

1. Migāramātā (Syā) 2. Dhanañjayaseṭṭhino (Sī, Syā) 3. Mātuṭṭhāne (Sī)

karissāmi, ‘mayaṁ puttadāraṁ pahāya etassatthāya dubbhojanadukkhaseyyādīni anubhoma, ayaṁ amhākaṁ añjalimattampi na karotī’ti attanā diṭṭhaṁ sutaṁ paṭicchādetvā na katheyyuṁ, evaṁ kate pana anigūhitvā kathessantī”ti. Tasmā evamakāsi. Apica Satthu ajjhāsayajānanatthaṁ evamakāsi.

Kāsikacandananti saṇhacandanaṁ. **Mālāgandhavilepanan**ti vaṇṇagandhatthāya[1] mālaṁ, sugandhabhāvatthāya gandhaṁ, vaṇṇagandhatthāya vilepanañca dhārentena.

Saṁvāsenāti sahavāsena. **Sīlaṁ veditabban**ti ayaṁ susīlo vā dussīlo vāti saṁvasantena upasaṅkamantena jānitabbo. **Tañca kho dīghena addhunā na ittaran**ti tañca sīlaṁ dīghena kālena veditabbaṁ, na ittarena. Dvīhatīhañhi saṁyatākāro ca saṁvutindriyākāro ca na sakkā dassetuṁ. **Manasikarotā**ti sīlamassa pariggahessāmīti manasikarontena paccavekkhanteneva sakkā jānituṁ, na itarena. **Paññavatā**ti tampi sappaññeneva paṇḍitena. Bālo hi manasikarontopi jānituṁ na sakkoti.

Saṁvohārenāti kathanena.

“Yo hi koci manussesu, vohāraṁ upajīvati.
Evaṁ Vāseṭṭha jānāhi, vāṇijo so na brāhmaṇo”ti[2]—

Ettha hi byavahāro vohāro nāma. “Cattāro ariyavohārā cattāro anariyavohārā”ti[3] ettha cetanā. “Saṅkhā samaññā paññatti vohāro”ti[4] ettha paññatti. “Vohāramattena so vohareyyā”ti[5] ettha kathā vohāro. Idhāpi esova adhippeto. Ekaccassa hi sammukhā kathā parammukhāya kathāya na sameti parammukhā kathā ca sammukhāya kathāya, tathā purimakathā ca pacchimakathāya, pacchimakathā ca purimakathāya. So kathenteneva sakkā jānituṁ “asuci eso puggalo”ti. Sucisīlassa pana purimaṁ pacchimena, pacchimañca purimena sameti, sammukhākathitaṁ parammukhākathitena, parammukhākathitañca sammukhākathitena, tasmā kathentena sakkā sucibhāvo jānitunti pakāsento evamāha.

1. Vaṇṇagahaṇatthāya (Sī) 2. Ma 2. 409 piṭṭhe. 3. Dī 3. 193 piṭṭhe.
4. Abhi 1. 256 piṭṭhe. 5. Saṁ 1. 14 piṭṭhe.

Thāmoti ñāṇathāmo. Yassa hi ñāṇathāmo natthi, so uppannesu upaddavesu gahetabbaggahaṇaṁ kattabbakiccaṁ apassanto advāragharaṁ paviṭṭho viya carati. Tenāha **āpadāsu kho mahārāja thāmo veditabbo**ti. **Sākacchāyā**ti saṁkathāya. Duppaññassa hi kathā udake geṇḍu[1] viya uppalavati, paññavato kathentassa paṭibhānaṁ anantaraṁ[2] hoti. Udakavipphanditeneva hi maccho khuddako vā mahanto vāti ñāyati. **Ocarakā**ti heṭṭhācarakā. **Carā**[3] hi pabbatamatthakena carantāpi heṭṭhācarakāva honti. **Ocaritvā**ti avacaritvā vīmaṁsitvā, taṁ taṁ pavattiṁ ñatvāti attho. **Rajojallan**ti rajañca jallañca. **Vaṇṇarūpenā**ti vaṇṇasaṇṭhānena. **Ittaradassanenā**ti lahukadassanena. **Viyañjanenā**ti parikkhārabhaṇḍakena. **Patirūpako mattikākuṇḍalovā**ti suvaṇṇakuṇḍalapatirūpako mattikākuṇḍalova. **Lohaḍḍhamāso**ti lohaḍḍhamāsako[4]. . Paṭhamaṁ.

2. Pañcarājasuttavaṇṇanā

123. Dutiye **rūpā**tinīlapītādibhedaṁ rūpārammaṇaṁ. **Kāmānaṁ aggan**ti etaṁ kāmānaṁ uttamaṁ seṭṭhanti rūpagaruko āha. Sesesupi eseva nayo. **Yato**ti yadā. **Manāpapariyantan**ti manāpanipphattikaṁ manāpakoṭikaṁ. Tattha dve manāpāni puggalamanāpaṁ sammutimanāpañca. Puggalamanāpaṁ nāma yaṁ ekassa puggalassa iṭṭhaṁ kantaṁ hoti, tadeva aññassa aniṭṭhaṁ akantaṁ. Paccantavāsīnañhi gaṇḍuppādāpi iṭṭhā honti kantā manāpā, Majjhimadesavāsīnaṁ atijegucchā. Tesañca moramaṁsādīni iṭṭhāni honti, itaresaṁ tāni atijegucchāni. Idaṁ puggalamanāpaṁ. Itaraṁ sammutimanāpaṁ.

Iṭṭhāniṭṭhārammaṇaṁ nāma loke paṭivibhattaṁ natthi, vibhajitvā pana dassetabbaṁ. Vibhajantena ca na ati-issarānaṁ Mahāsammatamahāsudassanadhammāsokādīnaṁ vasena vibhajitabbaṁ. Tesañhi dibbakappampi ārammaṇaṁ amanāpaṁ upaṭṭhāti. Atiduggatānaṁ dullabhannapānānaṁ vasenapi na vibhajitabbaṁ. Tesaṁ hi kaṇājakabhattasitthānipi pūtimaṁsassa rasopi atimadhuro amatasadiso hoti. Majjhimānaṁ pana gaṇaka[5]Mahāmattaseṭṭhi kuṭumbikavāṇijādīnaṁ

---

1. Geṇḍuko (Syā) 2. Anantaṁ (Ka) 3. Corā (Sī), cārā (Syā)
4. Lohamāsako (Sī, Syā) 5. Gaṇika (Syā)

kālena iṭṭhaṁ kālena aniṭṭhaṁ labhamānānaṁ vasena vibhajitabbaṁ. Tañca panetaṁ ārammaṇaṁ javanaṁ paricchindituṁ na sakkoti. Javanaṁ hi iṭṭhepi rajjati aniṭṭhepi, iṭṭhepi dussati aniṭṭhepi. Ekantato pana vipākacittaṁ iṭṭhāniṭṭhaṁ paricchindati. Kiñcāpi hi micchādiṭṭhikā Buddhaṁ vā[1] saṁghaṁ vā mahācetiyādīni vā uḷārāni ārammaṇāni disvā akkhīni pidahanti domanassaṁ āpajjanti, dhammasaddaṁ sutvā kaṇṇe thakenti, cakkhuviññāṇasotaviññāṇāni[2] pana tesaṁ kusalavipākāneva honti. Kiñcāpi gūthasūkarādayo gūthagandhaṁ ghāyitvā khādituṁ labhissāmāti somanassajātā honti, gūthadassane pana nesaṁ cakkhuviññāṇaṁ, tassa gandhaghāyane ghānaviññāṇaṁ, rasasāyane jivhāviññāṇañca akusalavipākameva hoti. Bhagavā pana puggalamanāpataṁ sandhāya **te ca mahārāja rūpā**ti-ādimāha.

Candanaṅgalikoti[3] idaṁ tassa upāsakassa nāmaṁ. **Paṭibhāti maṁ Bhagavā**ti Bhagavā mayhaṁ ekaṁ kāraṇaṁ upaṭṭhāti paññāyati. Tassa te pañca[4] rājāno āmuttamaṇikuṇḍale sajjitāya āpānabhūmiyā nisinnavaseneva[5] mahatā rājānubhāvena paramena issariyavibhavena āgantvāpi Dasabalassa santike ṭhitakālato paṭṭhāya divā padīpe viya udakābhisitte aṅgāre viya sūriyuṭṭhāne khajjopanake viya ca hatappabhe hatasobhe taṁ Tathāgatañca tehi sataguṇena sahasaguṇena virocamānaṁ disvā "mahantā vata bho Buddhā nāmā"ti paṭibhānaṁ udapādi. Tasmā evamāha.

Kokanadanti padumassevetaṁ vevacanaṁ. **Pāto**ti kālasseva. **Siyā**ti bhaveyya. **Avītagandhan**ti avigatagandhaṁ. **Aṅgīrasan**ti Sammāsambuddhaṁ. Bhagavato hi aṅgato rasmiyo[6] nikkhamanti, tasmā aṅgīrasoti vuccati. Yathā kokanadasaṅkhātaṁ padumaṁ pātova phullaṁ avītagandhaṁ[7] siyā, evameva Bhagavantaṁ aṅgīrasaṁ tapantaṁ ādiccamiva antalikkhe virocamānaṁ passāti ayamettha saṅkhepattho. **Bhagavantaṁ acchādesī**ti Bhagavato adāsīti attho. Lokavohārato panettha īdisaṁ vacanaṁ hoti. So kira upāsako "ete Tathāgatassa guṇesu pasīditvā mayhaṁ pañca

---

1. Sambuddhaṁvā (Sī), Buddhaṁ vā dhammaṁ vā (Syā)
2. Cakkhuviññāṇādīni (Ka)
3. Candanaṅgaliyo (Syā)
4. Tassa te ca (Sī), Tassa pañca (Syā)
5. Sanniveseneva (Syā)
6. Raṁsiyo (Syā)
7. Avītagandhaṁ sugandhaṁ (Syā)

uttarāsaṅge denti, ahampi te[1] Bhagavatova dassāmī”ti cintetvā adāsi. . Dutiyaṁ.

3. Doṇapākasuttavaṇṇanā

124. Tatiye **doṇapākakuran**ti doṇapākaṁ kuraṁ, doṇassa taṇḍulānaṁ pakkabhattaṁ tadupiyañca sūpabyañjanaṁ bhuñjatīti attho. **Bhuttāvī**ti pubbe bhattasammadaṁ vinodetvā muhuttaṁ vissamitvā Buddhupaṭṭhānaṁ gacchati, taṁdivasaṁ pana bhuñjanto’va Dasabalaṁ saritvā hatthe dhovitvā agamāsi. **Mahassāsī**ti tassa gacchato balavā bhattapariḷāho udapādi, tasmā mahantehi assāsehi assasati, gattatopi’ssa sedabindūni muccanti, tamenaṁ ubhosu passesu ṭhatvā yamakatālavaṇḍehi bījanti, Buddhagāravena pana nipajjituṁ na ussahatīti idaṁ sandhāya “mahassāsī”ti vuttaṁ. **Imaṁ gāthaṁ abhāsī**ti “rājā bhojane amattaññutāya kilamati, phāsu vihāraṁ dānissa karissāmī”ti cintetvā abhāsi. **Manujassā**ti sattassa. **Kahāpaṇasatan**ti pātarāse paṇṇāsaṁ sāyamāse paṇṇāsanti evaṁ kahāpaṇasataṁ. **Pariyāpuṇitvā**ti Raññā saddhiṁ thokaṁ gantvā “imaṁ maṅgala-asiṁ kassa dhammi mahārājā”ti. “Asukassa nāma dehī”ti[2] so taṁ asiṁ datvā[3] Dasabalassa santikaṁ āgamma vanditvā ṭhitako’va “gāthaṁ vadatha bho Gotamā”ti vatvā Bhagavato vuttaṁ pariyāpuṇitvāti attho.

Bhattābhihāre sudaṁ bhāsatīti kathaṁ bhāsati? Bhagavatā anusiṭṭhiniyāmena. Bhagavā hi naṁ evaṁ anusāsi “māṇava imaṁ gāthaṁ naṭo viya pattapattaṭṭhāne mā avaca, Rañño bhuñjanaṭṭhāne ṭhatvā paṭhamapiṇḍādīsupi avatvā vosānapiṇḍe gahite vadeyyāti, Rājā sutvā’va bhattapiṇḍaṁ chaḍḍessati, atha rañño hatthesu dhotesu pātiṁ[4] apanetvā sitthāni gaṇetvā tadupiyaṁ byañjanaṁ ñatvā punadivase tāvatake taṇḍule hāreyyāsi, pātarāse ca vatvā sāyamāse mā vadeyyāsī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā taṁdivasaṁ rañño pātarāsaṁ bhutvā gatattā sāyamāse Bhagavato[5] anusiṭṭhiniyāmena gāthaṁ

---

1. Ahaṁ ete (Syā)
2. Asukassa nāmāti vutte (Syā)
3. Aññassa datvā (Sī), datvā nivattitvā (Syā)
4. Cāṭiṁ (Syā)
5. Bhagavatā(Sī)

abhāsi. Rājā Dasabalassa vacanaṁ saritvā bhattapiṇḍaṁ pātiyaṁyeva chaḍḍesi. Rañño hatthesu dhotesu pātiṁ apanetvā sitthāni gaṇetvā tadupiyaṁ byañjanaṁ ñatvā punadivase tattake taṇḍule hariṁsu.

Nāḷikodanaparamatāya saṇṭhāsīti so kira māṇavo divase divase Tathāgatassa santikaṁ gacchati, Dasabalassa vissāsiko ahosi. Atha naṁ ekadivasaṁ pucchi "rājā kittakaṁ bhuñjatī"ti. So "nāḷikodanan"ti āha. "Vaṭṭissati ettāvatā, purisabhāgo esa, ito paṭṭhāya gāthaṁ mā vadī"ti. Iti Rājā tatth'eva saṇṭhāsi. **Diṭṭhadhammikena ceva atthena samparāyikena cā**ti ettha sallikhitasarīratā diṭṭhadhammikattho nāma, sīlaṁ samparāyikattho. Bhojane mattaññutā hi sīlaṅgaṁ nāma hotīti. . Tatiyaṁ.

4. Paṭhamasaṅgāmasuttavaṇṇanā

125. Catutthe **Vedehiputto**ti **vedehī**ti paṇḍitādhivacanametaṁ, Paṇḍititthiyā puttoti attho. **Caturaṅginin**ti hatthi-assarathapattisaṅkhātehi catūhi aṅgehi samannāgataṁ. **Sannayhitvā**ti cammapaṭimuñcanādīhi sannāhaṁ kāretvā. **Saṅgāmesun**ti yujjhiṁsu. Kena kāraṇena? Mahākosalaraññā kira Bimbisārassa dhītaraṁ dentena dvinnaṁ rajjānaṁ antare satasahassuṭṭhāno Kāsigāmo nāma dhītu dinno. Ajātasattunā ca pitari mārite mātāpissa rañño viyogasokena nacirasseva matā. Tato rājā Pasenadi Kosalo "Ajātasattunā mātāpitaro māritā, mayhaṁ pitu santako gāmo"ti tassatthāya aḍḍaṁ karoti. Ajātasattupi "mayhaṁ mātu santako"ti tassa gāmassatthāya dvepi mātulabhāgineyyā yujjhiṁsu.

Pāpā Devadattādayo mittā assāti **pāpamitto.** Teyevassa sahāyāti **pāpasahāyo.** Tesvevassa cittaṁ ninnaṁ sampavaṅkanti **pāpasampavaṅko**. Pasenadissa Sāriputtattherādīnaṁ vasena kalyāṇamittāditā vedotabbā. **Dukkhaṁ setī**ti jitāni hatthi-ādīni anusocanto dukkhaṁ sayissati[1]. Idaṁ Bhagavā puna tassa jayakāraṇaṁ disvā āha. **Jayaṁ veraṁ pasavatī**ti jinanto veraṁ pasavati, veripuggalaṁ[2] labhati. . Catutthaṁ.

---

1. Sayati (Ka) 2. Veripuggale (Sī, Syā)

5. Dutiyasaṅgāmasuttavaṇṇanā

126. Pañcame **abbhuyyāsī**ti parājaye garahappatto "ārāmaṁ gantvā bhikkhūnaṁ kathāsallāpaṁ suṇāthā"ti rattibhāge Buddharakkhitena nāma vuḍḍhapabbajitena dhammarakkhitassa vuḍḍhapabbajitassa "sace rājā imañca upāyaṁ katvā gaccheyya, puna jineyyā"ti vuttajayakāraṇaṁ sutvā abhi-uyyāsi.

Yāvassa upakappatīti yāva tassa upakappati sayhaṁ hoti. **Yadā caññe**ti yadā aññe. **Vilumpantī**ti taṁ vilumpitvā ṭhitapuggalaṁ vilumpanti. **Viluppatī**ti vilumpiyati. **Ṭhānaṁ hi maññatī**ti "kāraṇan"ti hi maññati. **Yadā**ti yasmiṁ kāle. **Jetāraṁ labhate jayan**ti jayanto puggalo pacchā jetārampi labhati. **Rosetāran**ti ghaṭṭetāraṁ. **Rosako**ti ghaṭṭako. **Kammavivaṭṭenā**ti kammapariṇāmena, tassa vilumpanakammassa vipākadānena. **So vilutto viluppatī**ti so vilumpako vilumpiyati. . Pañcamaṁ.

6. Mallikāsuttavaṇṇanā

127. Chaṭṭhe **upasaṅkamī**ti Mallikāya deviyā gabbhavuṭṭhānakāle sūtigharaṁ[1] paṭijaggāpetvā ārakkhaṁ datvā upasaṅkami. **Anattamano ahosī**ti "duggatakulassa me dhītu mahantaṁ issariyaṁ dinnaṁ, sace puttaṁ alabhissa, mahantaṁ sakkāraṁ adhigamissa[2], tato dāni parihīnā"ti anattamano ahosi. **Seyyā**ti dandhapaññasmā elamūgaputtato ekaccā itthīyeva seyyā. **Posā**ti posehi. **Janādhipā**ti janādhibhuṁ rājānaṁ[3] ālapati. **Sassudevā**ti sassusasuradevatā. **Disampatī**ti disājeṭṭhaka. **Tādisā subhagiyā**ti[4] tādisāya subhariyāya. . Chaṭṭhaṁ.

7. Appamādasuttavaṇṇanā

128. Sattame **samadhiggayhā**ti samadhiggaṇhitvā, ādiyitvāti attho. **Appamādo**ti kārāpaka-appamādo. **Samodhānan**ti samavadhānaṁ upakkhepaṁ. **Evameva kho**ti hatthipadaṁ viya hi kārāpaka-appamādo, sesapadajātāni viya avasesā catubhūmakā[5] kusaladhammā. Te hatthipade sesapadāni

---

1. Pasūtigharaṁ(Syā)
2. Addhā gamissa (Syā)
3. Janābhibhuṁ rājānaṁ (Sī), Janādhiparājānaṁ (Syā)
4. Subhariyāti (Syā)
5. Catūbhūmikā (Syā)

viya appamāde samodhānaṁ gacchanti, appamādassa anto parivattanti. Yathā ca hatthipadaṁ sesapadānaṁ aggaṁ seṭṭhaṁ[1], evaṁ appamādo sesadhammānanti dasseti. Mahaggatalokuttaradhammānampi hesa paṭilābhakaṭṭhena lokiyopi samāno aggova hoti.

Appamādaṁ pasaṁsantīti "etāni āyu-ādīni patthayantena appamādova kātabbo"ti appamādameva pasaṁsanti. Yasmā vā puññakiriyāsu paṇḍitā appamādaṁ pasaṁsanti, tasmā āyu-ādīni patthayantena appamādova kātabboti attho. **Atthābhisamayā**ti atthapaṭilābhā. . Sattamaṁ.

8. Kalyāṇamittasuttavaṇṇanā

129. Aṭṭhame **so ca kho kalyaṇamittassā**ti so cāyaṁ dhammo kalyāṇamittasseva svākkhāto nāma hoti, na pāpamittassāti. Kiñcāpi hi dhammo sabbesampi svākkhātova, kalyāṇamittassa pana sussūsantassa saddahantassa atthaṁ pūreti bhesajjaṁ viya vaḷañjantassa na itarassāti. Tenetaṁ vuttaṁ. **Dhammo**ti cettha desanādhammo veditabbo.

Upaḍḍhamidanti thero kira rahogato cintesi "ayaṁ samaṇadhammo nāma ovādake anusāsake kalyāṇamitte sati paccattapurisakāre ṭhitassa sampajjati, upaḍḍhaṁ kalyāṇamittato hoti, upaḍḍhaṁ paccattapurisakārato"ti. Athassa etadahosi "ahaṁ padesañāṇe ṭhito nippadesaṁ cintetuṁ na sakkomi, Satthāraṁ pucchitvā nikkaṅkho bhavissāmī"ti. Tasmā Satthāraṁ upasaṅkamitvā evamāha. **Brahmacariyassā**ti ariyamaggassa. **Yadidaṁ kalyāṇamittatā**ti yā esā kalyāṇamittatā nāma, sā upaḍḍhaṁ, tato upaḍḍhaṁ āgacchatīti attho. Iti therena "upaḍḍhupaḍḍhā sammādiṭṭhi-ādayo kalyāṇamittato āgacchanti, upaḍḍhupaḍḍhā paccattapurisakārato"ti vuttaṁ. Kiñcāpi therassa ayaṁ manoratho, yathā pana bahūhi silāthambhe ussāpite "ettakaṁ ṭhānaṁ asukena ussāpitaṁ, ettakaṁ asukenā"ti vinibbhogo natthi, yathā ca mātāpitaro nissāya uppannesu puttesu[2] "ettakaṁ mātito nibbattaṁ, ettakaṁ pitito"ti vinibbhogo natthi, evaṁ idhāpi. Avinibbhogadhammo hesa, "ettakaṁ

1. Seṭṭhaṁ mahantaṁ (Syā)
2. Uppanne putte (Syā)

sammādiṭṭhi-ādīnaṁ kalyāṇamittato nibbattaṁ, ettakaṁ paccattapurisakārato"ti na sakkā laddhuṁ, kalyāṇamittatāya pana upaḍḍhaguṇo labbhatīti[1] therassa ajjhāsayena **upaḍḍhaṁ** nāma jātaṁ, sakalaguṇo paṭilabbhatīti Bhagavato ajjhāsayena **sakalaṁ** nāma jātaṁ. **Kalyāṇamittatā**ti cetaṁ pubbabhāgapaṭilābhaṅgaṁ[2] nāmāti gahitaṁ. Atthato kalyāṇamittaṁ nissāya laddhā sīlasamādhivipassanāvasena cattāro khandhā. Saṅkhārakkhandhotipi vadantiyeva.

Mā hevaṁ Ānandāti Ānanda mā evaṁ abhaṇi, bahussuto tvaṁ sekhapaṭisambhidappatto aṭṭha vare gahetvā maṁ upaṭṭhahasi, catūhi acchariyabbhutadhammehi samannāgato, tādisassa evaṁ kathetuṁ na vaṭṭati. **Sakalameva hidaṁ Ānanda brahmacariyaṁ, yadidaṁ kalyāṇamittatā**ti idaṁ Bhagavā "cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā sabbaṁ kalyāṇamittamūlakameva hotī"ti[3] sandhāyāha. Idāni vacībhedeneva kāraṇaṁ dassento **kalyāṇamittassetan**ti-ādimāha. Tattha **pāṭikaṅkhan**ti pāṭikaṅkhitabbaṁ, avassaṁbhāvīti attho.

Idhāti imasmiṁ sāsane. **Sammādiṭṭhaṁ bhāvetī**ti-ādīsu aṭṭhannaṁ ādipadānaṁyeva tāva ayaṁ saṅkhepavaṇṇanā—sammā dassanalakkhaṇā sammādiṭṭhi. Sammā abhiniropanalakkhaṇo sammāsaṅkappo. Sammā pariggahaṇalakkhaṇā sammāvācā. Sammā samuṭṭhāpanalakkhaṇo sammākammanto. Sammā vodāpanalakkhaṇo sammā-ājīvo. Sammā paggahalakkhaṇo sammāvāyāmo. Sammā upaṭṭhānalakkhaṇā sammāsati. Sammā samādhānalakkhaṇo sammāsamādhi. Tesu ekekassa tīṇi kiccāni honti. Seyyathidaṁ? Sammādiṭṭhi tāva aññehipi attano paccanīkakilesehi saddhiṁ micchādiṭṭhiṁ pajahati, nirodhaṁ ārammaṇaṁ karoti, sampayuttadhamme ca passati tappaṭicchādakamohavidhamanavasena[4] asammohato. Sammāsaṅkappādayopi tatheva micchāsaṅkappādīni ca pajahanti, nirodhañca ārammaṇaṁ karonti. Visesato panettha sammādiṭṭhi sahajātadhamme sammā dasseti, sammāsaṅkappo sahajātadhamme abhiniropeti, sammāvācā sammā pariggaṇhāti, sammākammanto

---

1. Upaḍḍhaguṇe labhatīti (Ka)
2. Pubbabhāgapaṭilābhaṁ (Syā)
3. Hoti taṁ (Ka)
4. ...viddhaṁsanavasena (Sī)

sammā samuṭṭhāpeti, sammā-ājīvo sammā vodāpeti, sammāvāyāmo sammā paggaṇhāti, sammāsati sammā upaṭṭhāpeti, sammāsamādhi sammā dahati.

Apicesā sammādiṭṭhi nāma pubbabhāge nānākhaṇā nānārammaṇā hoti, maggakāle[1] ekakkhaṇā ekārammaṇā. Kiccato pana sammādiṭṭhi dukkhe ñāṇanti-ādīni cattāri nāmāni labhati. Sammāsaṅkappādayopi pubbabhāge nānākhaṇā nānārammaṇā honti, maggakāle ekakkhaṇā ekārammaṇā. Tesu sammāsaṅkappo kiccato nekkhammasaṅkappoti-ādīni tīṇi nāmāni labhati. Sammāvācādayo tayo viratiyopi honti cetanāyopi, maggakkhaṇe pana viratiyova. Sammāvāyāmo sammāsatīti idampi dvayaṁ kiccato sammappadhanasatipaṭṭhānavasena cattāri nāmāni labhati, sammāsamādhi pana pubbabhāgepi maggakkhaṇepi sammāsamādhiyeva.

Evaṁ tāva "sammādiṭṭhin"ti-ādinā nayena vuttānaṁ aṭṭhannaṁ ādipadānaṁyeva atthavaṇṇanaṁ ñatvā idāni **bhāveti vivekanissitan**ti-ādīsu evaṁ ñātabbā. **Bhānetī**ti vaḍḍheti, attano cittasantāne punappunaṁ janeti, abhinibbattetīti attho. **Vivekanissitan**ti vivekaṁ nissitaṁ, viveke vā nissitanti vivekanissitaṁ. **Viveko**ti vivittatā. Vivittatā cāyaṁ tadaṅgaviveko vikkhambhana, samuccheda, paṭippassaddhi, nissaraṇavivekoti pañcavidho. evametasmiṁ pañcavidhe viveke. **Vivekanissitan**ti tadaṅgavivekanissitaṁ samucchedavivekanissitaṁ nissaraṇavivekanissitañca sammādiṭṭhiṁ bhāvetīti ayamattho veditabbo. Yathā hi ayaṁ[2] ariyamaggabhāvanānuyutto yogī vipassanākkhaṇe kiccato tadaṅgavivekanissitaṁ, ajjhāsayato nissaraṇavivekanissitaṁ, maggakāle pana kiccato samucchedavivekanissitaṁ, ārammaṇato nissaraṇavivekanissitaṁ, maggakāle pana kiccato samucchedavivekanissitaṁ, ārammaṇato nissaraṇavivekanissitaṁ sammādiṭṭhiṁ bhāveti. Esa nayo **virāganissitā**dīsu. Vivekatthā eva hi virāgādayo.

Kevalañcettha vossaggo duvidho pariccāgavossaggo ca pakkhandanavossaggo cāti. Tattha **pariccāgavossaggo**ti vipassanākkhaṇe ca tadaṅgavasena, maggakkhaṇe ca samucchedavasena kilesappahānaṁ. **Pakkhandanavossaggo**ti vipassanākkhaṇe tanninnabhāvena, maggakkhaṇe pana ārammaṇakaraṇena nibbānapakkhandanaṁ. Tadubhayampi imasmiṁ lokiya-

1. Maggakkhaṇe (Ka)

2. Yathā cāyaṁ (Sī), tathāyaṁ (Syā)

lokuttaramissake atthavaṇṇanānaye vaṭṭati. Tathā hi ayaṁ sammādiṭṭhi yathāvuttena pakārena kilese ca pariccajati, nibbānañca pakkhandati.

Vossaggapariṇāminti iminā pana sakalena vacanena vossaggatthaṁ pariṇamantaṁ pariṇatañca, paripaccantaṁ[1] paripakkañcāti idaṁ vuttaṁ hoti. Ayaṁ hi ariyamaggabhāvanānuyutto bhikkhu yathā sammādiṭṭhi kilesapariccāgavossaggatthaṁ nibbānapakkhandanavossaggatthañca paripaccati, yathā ca paripakkā hoti, tathā naṁ bhāvetīti. Esa nayo sesamaggaṅgesu.

Āgammāti ārabbha sandhāya paṭicca. **Jātidhammā**ti jātisabhāvā jātipakatikā. **Tasmā**ti yasmā sakalo ariyamaggopi kalyāṇamittaṁ nissāya labbhati, tasmā. **Handā**ti vavassaggatthe[2] nipāto. **Appamādaṁ pasaṁsantī**ti appamādaṁ vaṇṇayanti, tasmā appamādo kātabbo. **Atthābhisamayā**ti atthapaṭilābhā. . Aṭṭhamaṁ.

9. Paṭhama-aputtakasuttavaṇṇanā

130. Navame **divā divassā**ti divasassa divā, majjhanhikasamayeti attho. **Sāpateyyan**ti dhanaṁ. **Ko pana vādo rūpiyassā**ti suvaṇṇarajatatambalohakāḷalohaphālakacchapakādibhedassa ghanakatassa[3] ceva paribhogabhājanādibhedassa ca rūpiyabhaṇḍassa pana ko[4] vādo, "ettakaṁ nāmā"ti kā paricchedakathāti attho. **Kaṇājakan**ti sakuṇḍakabhattaṁ. **Bilaṅgadutiyan**ti kañjikadutiyaṁ. **Sāṇan**ti sāṇavākamayaṁ. **Tipakkhavasanan**ti tīṇi khaṇḍāni dvīsu ṭhānesu sibbitvā katanivāsanaṁ.

Asappurisoti lāmakapuriso. **Uddhaggikan**ti-ādīsu uparūparibhūmīsu phaladānavasena uddhaṁ aggamassāti **uddhaggikā**. Saggassa hitā tatrupapattijananatoti **sovaggikā.** Nibbattaṭṭhānesu[5] sukho vipāko assāti **sukhavipākā.** Suṭṭhu aggānaṁ dibbavaṇṇādīnaṁ visesānaṁ nibbattanato **saggasaṁvattanikā**. Evarūpaṁ dakkhiṇadānaṁ na patiṭṭhapetīti.

Sātodakāti madhurodakā. **Setodakā**ti vīcīnaṁ bhinnaṭṭhāne udakassa setatāya setodakā. **Supatitthā**ti sundaratitthā. **Taṁ**

---

1. Paccantaṁ (Syā, Ka) 2. Vacasāyatthe (Ka) 3. Ghanakassa (Sī)
4. Kopana (Syā) 5. Nibbattanibbattaṭṭhānesu (Syā)

janoti yena udakena sātodakā, taṁ udakaṁ jano bhājanāni pūretvā neva hareyya. **Na yathāpaccayaṁ vā kareyyā**ti yaṁ yaṁ udakena udakakiccaṁ kātabbaṁ, taṁ taṁ na kareyya. **Tadapeyyamānan**ti taṁ apeyyamānaṁ. **Kiccakaro ca hotī**ti attanā kattabbakiccakaro ceva kusalakiccakaro ca, bhuñjati ca, kammante ca payojeti, dānañca detīti attho. . Navamaṁ.

10. Dutiya-aputtakasuttavaṇṇanā

131. Dasame **piṇḍapātena paṭipādesī**ti piṇḍapātena saddhiṁ saṁyojesi, piṇḍapātaṁ adāsīti attho. **Pakkāmī**ti kenacideva rājupaṭṭhānādinā kiccena gato. **Pacchā vippaṭisārī ahosī**ti so kira aññesupi divasesu taṁ paccekasambuddaṁ passati, dātuṁ panassa cittaṁ na uppajjati. Tasmiṁ pana divase ayaṁ Padumavatideviyā tatiyaputto Taggarasikhī Paccekabuddho Gandhamādanapabbate phalasamāpattisukhena vītināmetvā pubbaṇhasamaye vuṭṭhāya Anotattadahe mukhaṁ dhovitvā manosilātale nivāsetvā kāyabandhanaṁ bandhitvā pattacīvaramādāya abhiññāpādakaṁ catutthajjhānaṁ samāpajjitvā iddhiyā vehāsaṁ abbhuggantvā nagaradvāre oruyha cīvaraṁ pārupitvā pattamādāya nagaravāsīnaṁ gharadvāresu sahassabhaṇḍikaṁ ṭhapento viya pāsādikehi abhikkantādīhi anupubbena seṭṭhino gharadvāraṁ sampatto. Taṁdivasañca seṭṭhi pātova uṭṭhāya paṇītabhojanaṁ bhuñjitvā gharadvārakoṭṭhake āsanaṁ paññāpetvā dantantarāni sodhento nisinno hoti. So Paccekabuddhaṁ disvā taṁdivasaṁ pāto bhutvā nisinnattā dānacittaṁ uppādetvā bhariyaṁ pakkosāpetvā "imassa samaṇassa piṇḍapātaṁ dehī"ti vatvā pakkāmi.

Seṭṭhibhariyā cintesi "mayā ettakena kālena imassa 'dethā'ti vacanaṁ na sutapubbaṁ, dāpentopi ca ajja na yassa vā tassa vā dāpeti, vītarāgadosamohassa vantakilesassa ohitabhārassa Paccekabuddhassa dāpeti, yaṁ vā taṁ vā adatvā paṇītaṁ piṇḍapātaṁ dassāmī"ti gharā nikkhamma Paccekabuddhaṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā pattaṁ ādāya antonivesane paññattāsane nisīdāpetvā suparisuddhehi sālitaṇḍulehi bhattaṁ sampādetvā tadanurūpaṁ khādanīyaṁ byañjanaṁ supeyyañca sallakkhetvā pattaṁ pūretvā bahi gandhehi samalaṅkaritvā[1] Paccekabuddhassa

1. Alaṁkaritvā (Sī, Syā)

hatthesu patiṭṭhapetvā vandi. Paccekabuddho "aññesampi Paccekabuddhānaṁ saṅgahaṁ karissāmī"ti aparibhuñjitvāva anumodanaṁ katvā pakkāmi. Sopi kho seṭṭhi bāhirato āgacchanto Paccekabuddhaṁ disvā mayaṁ "tumhākaṁ piṇḍapātaṁ dethā"ti vatvā pakkantā, api vo laddhoti. Āma seṭṭhi laddhoti. "Passāmī"ti gīvaṁ ukkhipitvā olokesi. Athassa piṇḍapātagandho uṭṭhahitvā nāsāpuṭaṁ pahari. So cittaṁ saṁyametuṁ asakkonto pacchā vippaṭisārī ahosīti.

Varametanti-ādi vippaṭisārassa uppannākāradassanaṁ. **Bhātu ca pana ekaputtakaṁ sāpateyyassa kāraṇā jīvitā voropesī**ti tadā kirassa avibhatteyeva kuṭumbe mātāpitaro ca jeṭṭhabhātā ca kālamakaṁsu. So bhātujāyāya saddhiṁyeva saṁvāsaṁ kappesi. Bhātu panassa eko putto hoti, taṁ vīthiyā kīḷantaṁ manussā vadanti "ayaṁ dāso ayaṁ dāsī idaṁ yānaṁ idaṁ dhanaṁ tava santakan"ti. So tesaṁ kathaṁ gahetvā "ayaṁ dāso[1] mayhaṁ santakan"ti-ādīni katheti.

Athassa cūḷapitā cintesi "ayaṁ dārako idāneva evaṁ kathesi, mahallakakāle kuṭumbaṁ majjhe bhindāpeyya[2], idānevassa kattabbaṁ karissāmī"ti ekadivasaṁ vāsiṁ ādāya "ehi putta araññaṁ gacchāmā"ti taṁ araññaṁ netvā viravantaṁ viravantaṁ māretvā āvāṭe pakkhipitvā paṁsunā paṭicchādesi. Idaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Sattakkhattun**ti sattavāre. Pubbapacchimacetanāvasena cettha attho veditabbo. Ekapiṇḍapātadānasmiñhi ekāva cetanā dve paṭisandhiyo na deti, pubbapacchi macetanāhi panesa sattakkhattuṁ sagge, sattakkhattuṁ seṭṭhikule nibbatto. **Purāṇan**ti paccekasambuddhassa dinnapiṇḍapātacetanākammaṁ.

Pariggahanti pariggahitavatthu. **Anujīvino**ti ekaṁ mahākulaṁ nissāya paṇṇāsampi saṭṭhipi kulāni jīvanti, te manusse sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Sabbaṁ nādāya gantabban**ti sabbametaṁ na ādiyitvā gantabbaṁ. **Sabbaṁ nikkhippagāminan**ti[3] sabbametaṁ nikkhippasabhāvaṁ[4], pariccajitabbasabhāvamevāti attho. . Dasamaṁ.

Dutiyo vaggo.

---

1. Ayaṁ dāsī (Sī, Syā)
2. Chindāpeyya (Syā)
3. Nikkhippagāmiyanti (Sī), nikkhepagāminanti (Syā)
4. Nikkhepasabhāvaṁ (Syā)

3. Tatiyavagga

1. Puggalasuttavaṇṇanā

132. Tatiyavaggassa paṭhame "nīce kule paccājāto"ti-ādikena tamena yuttoti **tamo.** Kāyaduccaritādīhi puna nirayatamūpagamanato **tamaparāyaṇo.** Iti ubhayenapi khandhatamova kathito hoti. "Ucce kule paccājāto"ti-ādikena jotinā yuttato **joti**, ālokībhūtoti[1] vuttaṁ hoti. Kāyasucaritādīhi puna saggūpapattijotibhāvūpagamanato **jotiparāyaṇo**. Iminā nayena itarepi dve veditabbā.

Venakuleti vilīvakārakule. **Nesādakule**ti migaluddakādīnaṁ kule. **Rathakārakule**ti cammakārakule. **Pukkusakule**ti pupphachaḍḍakakule. **Kasiravuttike**ti dukkhavuttike. **Dubbaṇṇo**ti paṁsupisācako viya jhāmakhāṇuvaṇṇo. **Duddasiko**ti vijātamātuyāpi amanāpadassano. **Okoṭimako**ti lakuṇḍako[2]. **Kāṇo**ti ekakkhikāṇo vā ubhayakkhikāṇo vā. **Kuṇī**ti ekahatthakuṇī vā ubhayahatthakuṇī vā. **Khañjo**ti ekapādakhañjo vā ubhayapādakhañjo vā. **Pakkhahato**ti hatapakkho pīṭhasappī. **Padīpeyyassā**ti telakapallakādino padīpa-upakaraṇassa. **Evaṁ kho mahārājā**ti ettha eko puggalo bahiddhā ālokaṁ adisvā mātukucchismiṁ yeva kālaṁ katvā apāyesu nibbattanto sakalaṁ kappampi saṁsarati, sopi tamotamaparāyaṇova. So pana kuhakapuggalo bhaveyya. Kuhakassa hi evarūpā nibbatti hotīti vuttaṁ.

Ettha ca "nīce kule paccājāto hoti caṇḍālakule vā"ti-ādīhi āgamanavipatti ceva pubbuppannapaccayavipatti ca dassitā. **Dalidde**ti-ādīhi pavattapaccayavipatti. **Kasiravuttike**ti-ādīhi ājīvupāyavipatti.

---

1. Ālokabhūtoti (Syā)

2. Lakuṇṭako (Sī)

Dubbaṇṇoti-ādīhi attabhāvavipatti. **Bavhābādho**ti-ādīhi dukkhakāraṇasamāyogo. **Na lābhī**ti-ādīhi sukhakāraṇavipatti ceva upabhogavipatti ca. **Kāyena duccaritan**ti-ādīhi tamaparāyaṇabhāvassa kāraṇasamāyogo. **Kāyassa bhedā**ti-ādīhi samparāyikatamūpagamo. Sukkapakkho vuttapaṭipakkhanayena veditabbo.

Akkosatīti dasahi akkosavatthūhi akkosati. **Paribhāsatī**ti "kasmā tiṭṭhatha, kiṁ tumhehi amhākaṁ kasikammādīni katānī"ti-ādīhi paribhavavacanehi paribhāsati. **Rosako**ti ghaṭṭako[1]. **Abyaggamanaso**ti ekaggacitto. . Paṭhamaṁ.

2. Ayyikāsuttavaṇṇanā

133. Dutiye **jiṇṇā**ti jarājiṇṇā. **Vuḍḍhā**ti vayovuḍḍhā. **Mahallikā**ti jātimahallikā. **Addhagatā**ti addhaṁ cirakālaṁ[2] atikkantā. **Vayo-anuppattā**ti pacchimavayaṁ sampattā. **Piyā manāpā**ti rañño kira mātari matāya ayyikā mātuṭṭhāne ṭhatvā paṭijaggi, tenassa ayyikāya balavapemaṁ uppajji. Tasmā evamāha. **Hatthiratanenā**ti satasahassagghanako[3] hatthī satasahassagghanakena alaṅkārena alaṅkato hatthiratanaṁ nāma. **Assaratanepi** eseva nayo. **Gāmavaro**pi satasahassuṭṭhānakagāmova. **Sabbāni tāni bhedanadhammānī**ti tesu hi kiñci kariyamānameva[4] bhijjati, kiñci katapariyositaṁ cakkato anapanītameva, kiñci apanetvā bhūmiyaṁ ṭhapitamattaṁ, kiñci tato paraṁ, evameva sattesupi koci paṭisandhiṁ gahetvā marati, koci mūḷhagabbhāya mātari mātukucchito anikkhantova, koci nikkhantamatto, koci tato paranti. Tasmā evamāha. Tatiye sabbaṁ uttānameva. . Tatiyaṁ.

4. Issattasuttavaṇṇanā

135. Catutthassa aṭṭhuppattiko nikkhepo. Bhagavato kira paṭhamabodhiyaṁ mahālābhasakkāro udapādi bhikkhusaṁghassa ca. Titthiyā hatalābhasakkārā hutvā kulesu evaṁ kathentā vicaranti—"samaṇo

1. Rosetīti ghaḍḍeti (Sī, Syā)
2. Dīghakālaṁ (Syā)
3. Satasahassagghaniko (Syā)
4. Kayiramānameva (Syā)

Gotamo evamāha ‘mayhameva dānaṁ dātabbaṁ, na aññesaṁ dānaṁ dātabbaṁ. Mayhameva sāvakānaṁ dānaṁ dātabbaṁ, na aññesaṁ sāvakānaṁ dānaṁ dātabbaṁ. Mayhameva dinnaṁ mahapphalaṁ, na aññesaṁ dinnaṁ mahapphalaṁ. Mayhameva sāvakānaṁ dinnaṁ mahapphalaṁ, na aññesaṁ sāvakānaṁ dinnaṁ mahapphalan’ti, yuttaṁ nu kho sayampi bhikkhācāranissitena paresaṁ bhikkhācāranissitānaṁ catunnaṁ paccayānaṁ antarāyaṁ kātuṁ, ayuttaṁ karoti ananucchavikan”ti. Sā kathā pattharamānā rājakulaṁ sampattā. Rājā sutvā cintesi “aṭṭhānametaṁ yaṁ Tathāgato paresaṁ lābhantarāyaṁ kareyya, ete Tathāgatassa alābhāya ayasāya parisakkanti. Sacāhaṁ idheva ṭhatvā ‘mā evaṁ avocuttha, na Satthā evaṁ kathetī’ti vadeyyaṁ, evaṁ sā kathā nijjhattiṁ[1] na gaccheyya, imassa mahājanassa sannipatitakāleyeva naṁ nijjhāpessāmī”ti[2] ekaṁ chaṇadivasaṁ āgamento tuṇhī ahosi.

Aparena samayena mahāchaṇe sampatte “ayaṁ imassa kālo”ti nagare bheriṁ carāpesi—“saddhā vā assaddhā vā sammādiṭṭhikā vā micchādiṭṭhikā vā geharakkhake dārake vā mātugāme vā ṭhapetvā avasesā ye vihāraṁ nāgacchanti, paññāsaṁdaṇḍo”ti. Sayampi pātova nhatvā katapātarāso sabbābharaṇapaṭimaṇḍito mahatā balakāyena saddhiṁ vihāraṁ agamāsi. Gacchanto ca cintesi—“Bhagavā tumhe kira evaṁ vadatha ‘mayhameva dānaṁ dātabbaṁ -pa- na aññesaṁ sāvakānaṁ dinnaṁ mahapphalan’ti evaṁ pucchituṁ ayuttaṁ, pañhameva pucchissāmi, pañhaṁ kathento ca me[3] Bhagavā avasāne titthiyānaṁ vādaṁ bhañjissatī”ti[4]. So pañhaṁ pucchanto **kattha nu kho bhante dānaṁ dātabban**ti āha. **Yatthā**ti yasmiṁ puggale cittaṁ pasīdati, tamiṁ dātabbaṁ, tassa vā dātabbanti attho.

Evaṁ vutte rājā yehi manussehi titthiyānaṁ vacanaṁ ārocitaṁ, te olokesi. Te raññā olokitamattāva maṅkubhūtā adhomukhā pādaṅguṭṭhakena bhūmiṁ lekhamānā aṭṭhaṁsu. Rājā “ekapadeneva bhante hatā titthiyā”ti mahājanaṁ sāvento mahāsaddena abhāsi. Evañca pana[5] bhāsitvā “Bhagavā cittaṁ nāma Nigaṇṭhācelakaparibbājakādīsu yattha katthaci

1. Niruddhaṁ (Sī), nijjhaggiṁ (Syā)
2. Nirujjhāpessāmīti (Sī), nijjhattiṁ labhissāmīti (Ka)
3. Kathentova (Sī)
4. Bhajjissatīti (Syā)
5. Evaṁ vacanaṁ (Syā)

pasīdati, kattha pana bhante dinnaṁ mahapphalan"ti pucchi. **Aññaṁ kho etan**ti "mahārāja aññaṁ tayā paṭhamaṁ pucchitaṁ, aññaṁ pacchā, sallakkhehi etaṁ, pañhākathanaṁ pana mayhaṁ bhāro"ti vatvā **sīlavato kho**ti-ādimāha. Tattha **idha tyassā**ti idha te assa. **Samupabyūḷho**ti rāsibhūto. **Asikkhito**ti dhanusippe asikkhito. **Akatahattho**ti muṭṭhibandhādivasena asampāditahattho. **Akatayoggo**ti tiṇapuñjamattikāpuñjādīsu akataparicayo. **Akatūpāsano**ti rājarājamahāmattānaṁ adassitasarakkhepo. **Chambhī**ti pavedhitakāyo.

Kāmacchando pahīnoti-ādīsu arahattamaggena kāmacchando pahīno hoti, anāgāmimaggena byāpādo, arahattamaggeneva thinamiddhaṁ, tathā uddhaccaṁ[1], tatiyeneva kukkuccaṁ, paṭhamamaggena vicikicchā pahīnā hoti. **Asekkhena sīlakkhandhenā**ti asekkhassa sīlakkhandho asekkho sīlakkhandho nāma. Esa nayo sabbattha. Ettha ca purimehi catūhi padehi lokiyalokuttarasīlasamādhipaññāvimuttiyo kathitā. Vimuttiñāṇadassanaṁ paccavekkhaṇañāṇaṁ hoti, taṁ lokiyameva.

Issatthanti[2] ususippaṁ. **Balavīriyan**ti ettha balaṁ nāma vāyodhātu, **vīriyaṁ** kāyikacetasikavīriyameva. **Bhare**ti bhareyya. **Nāsūraṁ jātipaccayā**ti "ayaṁ jātisampanno"ti evaṁ jātikāraṇā asūraṁ na bhareyya.

Khantisoraccanti ettha **khantī**ti adhivāsanakhanti, **soraccan**ti arahattaṁ. **Dhammā**ti ete dve dhammā. **Assame**ti āvasathe. **Vivane**ti araññaṭṭhāne, nirudake araññe caturassapokkharaṇi-ādīni kārayeti attho. **Dugge**ti visamaṭṭhāne. **Saṅkamanānī**ti paṇṇāsahatthasaṭṭhihatthāni samokiṇṇaparisuddhavālikāni saṅkamanāni kareyya.

Idāni etesu araññasenāsanesu vasantānaṁ bhikkhūnaṁ bhikkhācāravattaṁ ācikkhanto **annaṁ pānan**ti-ādimāha. Tattha **senāsanānī**ti mañcapīṭhādīni. **Vippasannenā**ti khīṇāsavassa dentopi sakaṅkhena kilesamalinena citthena adatvā vippasanneneva cittena dadeyya. **Thanayan**ti gajjanto. **Satakkakū**ti satasikharo, anekakūṭoti attho. **Abhisaṅkhaccā**ti abhisaṅkharitvā samodhānetvā rāsiṁ katvā.

1. Uddhaccaṁ dutiyena (Sī)
2. Issatthanti (Sī), issaṭṭhanti (Syā)

Āmodamānoti tuṭṭhamānaso hutvā. **Pakiretī**ti dānagge vicirati, pakiranto viya vā dānaṁ deti. **Puññadhārā**ti anekadānacetanāmayā puññadhārā. **Dātāraṁ abhivassatī**ti yathā ākāse samuṭṭhitameghato nikkhantā udakadhārā pathaviṁ sinehayantī tementī kiledayantī abhivassati, evameva ayampi dāyakassa abbhantare uppannā puññadhārā tameva dātāraṁ anto sineheti pūreti abhisandeti. Tena vuttaṁ "dātāraṁ abhivassatī"ti. . Catutthaṁ.

5. Pabbatūpamasuttavaṇṇanā

136. Pañcame **buddhāvasittānan**ti khattiyābhisekena muddhani avasittānaṁ katābhisekānaṁ. **Kāmagedhapariyuṭṭhitāna**nti kāmesu gedhena pariyuṭṭhitānaṁ abhibhūtānaṁ. **Janapadatthāvariyappattāna**nti janapade thirabhāvappattānaṁ. **Rājakaraṇīyānī**ti rājakammāni rājūhi kattabbakiccāni. **Tesu khvāha**nti tesu ahaṁ. **Ussukkamāpanno**ti byāpāraṁ āpanno. Esa kira rājā divasassa tikkhattuṁ Bhagavato upaṭṭhānaṁ gacchati, antarāgamanāni bahūnipi honti. Tassa nibaddhaṁ gacchato balakāyo mahāpi hoti appopi. Athekadivasaṁ pañcasatā corā cintayiṁsu[1] "ayaṁ rājā avelāya appena balena samaṇassa Gotamassa upaṭṭhānaṁ gacchati, antarāmagge naṁ gahetvā rajjaṁ gaṇhissāmā"ti. Te andhavane nilīyiṁsu. Rājāno ca nāma mahāpuññā honti. Atha tesaṁyeva abbhantarato eko puriso nikkhamitvā rañño ārocesi. Rājā mahantaṁ balakāyaṁ ādāya andhavanaṁ parivāretvā te sabbe gahetvā andhavanato yāva nagaradvārā maggassa ubhosu passesu yathā aññamaññaṁ cakkhunā cakkhuṁ upanibandhitvā olokenti, evaṁ āsannāni sūlāni ropāpetvā sūlesu uttāsesi. Idaṁ sandhāya evamāha.

Atha Satthā cintesi "sacāhaṁ vakkhāmi 'mahārāja mādise nāma Sammāsambuddhe dhuravihāre vasante tayā evarūpaṁ dāruṇaṁ kammaṁ kataṁ, ayuttaṁ te katan'ti, athāyaṁ rājā maṅku hutvā santhambhituṁ[2] na sakkuṇeyya, pariyāyena dhammaṁ kathentasseva me sallakkhessatī"ti dhammadesanaṁ

---

1. Mantayiṁsu (Sī) 2. Saṅkhambhituṁ (Syā), saṇṭhambhituṁ (Ka)

ārabhanto **taṁ kiṁ maññasī**ti-ādimāha. Tattha **saddhātiko**ti saddhātabbo, yassa tvaṁ vacanaṁ saddahasīti attho. **Paccayiko**ti tasseva vevacanaṁ, yassa vacanaṁ pattiyāyasīti[1] attho. **Abbhasaman**ti ākāsasamaṁ. **Nippothento āgacchatī**ti pathavitalato yāva Akaniṭṭhabrahmalokā sabbe satte saṇhakaraṇīyaṁ tiṇacuṇṇaṁ viya karonto pisanto[2] āgacchati.

Aññatra dhammacariyāyāti ṭhapetvā dhammacariyaṁ aññaṁ kātabbaṁ natthi, dasakusalakammapathasaṅkhātā dhammacariyāva kattabbā bhanteti. **Samacariyā**dīni tasseva vevacanāni. **Ārocemī**ti ācikkhāmi. **Paṭivedayāmī**ti jānāpemi. **Adhivattatī**ti ajjhottharati. **Hatthiyuddhānī**ti Nāḷāgirisadise hemakappane nāge abhiruyha yujjhitabbayuddhāni[3]. **Gatī**ti nipphatti. **Visayo**ti okāso, samatthabhāvo vā. Na hi sakkā tehi jarāmaraṇaṁ paṭibāhituṁ. **Mantino mahāmattā**ti mantasampannā Mahosadhanidhurapaṇḍitādisadisā mahā-amaccā. **Bhūmigatan**ti Mahālohakumbhiyo pūretvā bhūmiyaṁ ṭhapitaṁ. **Vehāsaṭṭhan**ti cammapasibbake pūretvā tulāsaṅghāṭādīsu laggetvā ceva niyyuhādīsu ca pūretvā ṭhapitaṁ. **Upalāpetun**ti aññamaññaṁ bhindituṁ. Yathā dve janā ekena maggena na gacchanti, evaṁ kātuṁ.

Nabhaṁ āgaccāti ākāsaṁ pūretvā. **Evaṁ jarā ca maccu cā**ti idha[4] dveyeva pabbatā gahitā, rājovāde pana "jarā āgacchati sabbayobbanaṁ vilumpamānā"ti evaṁ jarā maraṇaṁ byādhi vipattīti cattāropete āgatāva. **Tasmā**ti yasmā hatthiyuddhādīhi jarāmaraṇaṁ jinituṁ na sakkā, tasmā. **Saddhaṁ nivesaye**ti saddhaṁ niveseyya patiṭṭhāpeyyāti. . Pañcamaṁ.

Tatiyo vaggo.

Kosalasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Paṭiyāyasīti (Syā)
2. Piṁsanto (Syā)
3. Yujjhitabbayuttāni (Syā, Ka)
4. Ime (Sī), idha pana (Ka)

4. Mārasaṁyutta

1. Paṭhamavagga

1. Tapokammasuttavaṇṇanā

137. Mārasaṁyuttassa paṭhame **Uruvelāyaṁ viharatī**ti Paṭividdhasabbaññutaññāṇo Uruvelagāmaṁ upanissāya viharati. **Paṭhamābhisambuddho**ti abhisambuddho hutvā paṭhamaṁ antosattāhasmiṁyeva[1]. **Dukkarakārikāyā**ti chabbassāni katāya dukkarakārikāya. **Māro pāpimā**ti attano visayaṁ atikkamituṁ paṭipanne satte māretīti **māro**. Pāpe niyojeti, sayaṁ vā pāpe niyuttoti **pāpimā**. Aññānipissa kaṇho, adhipati[2], vasavattī, antako, namuci, pamattabandhūti-ādīni bahūni nāmāni, idha pana nāmadvayameva gahitaṁ. **Upasaṅkamī**ti "ayaṁ samaṇo Gotamo 'muttosmī'ti maññati[3], amuttabhāvamassa kathessāmī"ti cintetvā upasaṅkami.

Tapokammā apakkammāti tapokammato apakkamitvā. **Aparaddho**ti "dūre tvaṁ suddhimaggā"ti vadati. **Amaraṁ tapan**ti amaratapaṁ[4] amarabhāvatthāya kataṁ lūkhatapaṁ, attakilamathānuyogo. **Sabbānatthāvahaṁ hotī**ti "sabbaṁ tapaṁ mayhaṁ atthāvahaṁ na bhavatī"ti[5] ñatvā. **Phiyārittaṁva dhammanī**ti araññe thale phiyārittaṁ viya. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā araññe thale nāvaṁ ṭhapetvā bhaṇḍassa pūretvā mahājanā abhirūhitvā[6] phiyārittaṁ gahetvā saṁkaḍḍheyyuṁ ceva uppīleyyuṁ ca[7], so mahājanassa vāyāmo ekaṅguladvaṅgulamattampi nāvāya gamanaṁ asādhento niratthako bhaveyya anatthāvaho, evameva ahaṁ "sabbaṁ amaraṁ tapaṁ anatthāvahaṁ hotī"ti ñatvā vissajjesinti.

---

1. Antosattasattāhasmiṁyeva (Sī, Syā) 2. Pajāpati (?) 3. Paññapeti (Syā)
4. Amaraṇatapaṁ (Sī) 5. Na bhavissatīti (Syā)
6. Mahājano abhiruḷho (Sī), mahājane abhiruḷhe (Syā)
7. Ākaḍḍheyya ceva uppīḷeyya ca (Sī)

Idāni taṁ amaraṁ tapaṁ pahāya yena maggena Buddho jāto, taṁ dassento **sīlan**ti-ādimāha. Tattha **sīlan**ti vacanena sammāvācākammantājīvā gahitā, **samādhinā** sammāvāyāmasatisamādhayo, **paññāya** sammādiṭṭhisaṅkappā. **Maggaṁ bodhāya bhāvayan**ti imaṁ aṭṭhaṅgikameva ariyamaggaṁ bodhatthāya bhāvayanto. Ettha ca **bodhāyā**ti maggatthāya. Yathā hi yāgutthāya yāgumeva pacanti, pūvatthāya pūvameva pacanti, na aññaṁ kiñci karonti, evaṁ maggameva maggatthāya bhāveti. Tenāha "maggaṁ bodhāya bhāvayan"ti. **Paramaṁ suddhin**ti arahattaṁ. **Nihato**ti tvaṁ mayā nihato parājito. . Paṭhamaṁ.

2. Hatthirājavaṇṇasuttavaṇṇanā

138. Dutiye **rattandhakāratimisāyan**ti rattiṁ[1] andhabhāvakārake mahātame caturaṅge tamasi. **Abbhokāse nisinno hotī**ti Gandhakuṭito nikkhamitvā caṅkamanakoṭiyaṁ pāsāṇaphalake mahācīvaraṁ sīse ṭhapetvā padhānaṁ pariggaṇhamāno nisinno hoti.

Nanu ca Tathāgatassa abhāvito vā maggo, appahīnā vā kilesā, appaṭividdhaṁ vā akuppaṁ, asacchikato vā nirodho natthi, kasmā evamakāsīti? Anāgate kulaputtānaṁ aṅkusatthaṁ. "Anāgate hi kulaputtā mayā gatamaggaṁ āvajjitvā abbhokāsavāsaṁ vasitabbaṁ maññamānā padhānakammaṁ karissantī"ti sampassamāno Satthā evamakāsi. **Mahā**ti mahanto. **Ariṭṭhako**ti kāḷako. **Maṇī**ti pāsāṇo. **Evamassa sīsaṁ hotī**ti evarūpaṁ tassa kāḷavaṇṇaṁ kūṭāgārappamāṇaṁ mahāpāsāṇasadisaṁ sīsaṁ hoti.

Subhāsubhanti dīghamaddhānaṁ saṁsaranto sundarāsundaraṁ vaṇṇaṁ katvā āgatosīti vadati. Atha vā **saṁsaran**ti saṁsaranto āgacchanto. **Dīghamaddhānan**ti Vasavattiṭṭhānato yāva Uruvelāya[2] dīghamaggaṁ, pure bodhāya vā chabbassāni dukkarakārikasamayasaṅkhātaṁ dīghakālaṁ. **Vaṇṇaṁ katvā subhāsubhan**ti sundarañca asundarañca nānappakāraṁ vaṇṇaṁ katvā anekavāraṁ mama santikaṁ āgatosīti attho. So kira vaṇṇo nāma natthi,

---

1. Ratti (Sī) 2. Uruvelā (Ka)

yena vaṇṇena māro vibhiṁsakatthāya Bhagavato santikaṁ na āgatapubbo. Tena taṁ Bhagavā evamāha. **Alaṁ te tenā**ti alaṁ tuyhaṁ etena māravibhiṁ sākāradassanabyāpārena. . Dutiyaṁ.

3. Subhasuttavaṇṇanā

139. Tatiye s**usaṁvutā**ti supihitā. **Na te māravasānugā**ti māta te tuyhaṁ vasānugā na honti. **Na te mārassa baddhagū**ti te tuyhaṁ mārassa baddhacarā sissā antevāsikā na honti. . Tatiyaṁ.

4. Paṭhamamārapāsasuttavaṇṇanā

140. Catutthe **yoniso manasikārā**ti upāyamanasikārena. **Yoniso sammappadhānā**ti upāyavīriyena kāraṇavīriyena. **Vimuttī**ti arahattaphalavimutti. **Ajjhabhāsī**ti "ayaṁ attanā vīriyaṁ katvā arahattaṁ patvāpi na tussati, idāni aññesampi 'pāpuṇāthā'ti ussāhaṁ karoti, paṭibāhessāmi nan"ti cintetvā abhāsi.

Mārapāsenāti kilesapāsena. **Ye dibbā ye ca mānusā**ti ye dibbā kāmaguṇasaṅkhātā mānusā kāmaguṇasaṅkhātā ca mārapāsā nāma atthi, sabbehi tehi tvaṁ baddhoti vadati. **Mārabandhanabaddho**ti mārabandhanena baddho, mārabandhane vā baddho. **Na me samaṇa mokkhasī**ti samaṇa tvaṁ mama visayato na muccissasi. . Catutthaṁ.

5. Dutiyamārapāsasuttavaṇṇanā

141. Pañcame **muttāhan**ti mutto ahaṁ. Purimaṁ suttaṁ antovasse vuttaṁ, idaṁ pana pavāretvā vuṭṭhavassakāle. **Cārikan**ti anupubbagamanacārikaṁ. (Pavāretvā)[1] divase divase[2] yojanaparamaṁ gacchantā carathāti vadati. **Mā ekena dve**ti ekamaggena dve janā mā agamittha. Evañhi gatesu ekasmiṁ dhammaṁ desente ekena tuṇhībhūtena ṭhātabbaṁ hoti. Tasmā evamāha.

Ādikalyāṇanti-ādimhi kalyāṇaṁ sundaraṁ bhaddakaṁ. Tatthā majjha[3]pariyosānesu. Ādimajjhapariyosānañca nāmetaṁ sāsanassa ca desanāya

1. ( ) natthi Sī-Syā-potthakesu. 2. Divasaṁ (Sī, Syā) 3. Majjhima (Syā)

ca vasena duvidhaṁ. Tattha sāsanassa sīlaṁ ādi, samathavipassanāmaggā majjhaṁ, phalanibbānāni pariyosānaṁ. Sīlasamādhayo vā ādi, vipassanāmaggā majjhaṁ, phalanibbānāni pariyosānaṁ. Sīlasamādhivipassanā vā ādi, maggo majjhaṁ, phalanibbānāni pariyosānaṁ. Desanāya pana catuppadikāya gāthāya tāva paṭhamapādo ādi, dutiyatatiyā majjhaṁ, catuttho pariyosānaṁ. Pañcapadachappadānaṁ paṭhamapādo ādi, avasānapādo pariyosānaṁ, avasesā majjhaṁ. Ekānusandhikasuttassa nidānaṁ ādi, "idamavocā"ti pariyosānaṁ, sesaṁ majjhaṁ. Anekānusandhikassa majjhe bahūpi anusandhi majjhameva, nidānaṁ ādi, "idamavocā"ti pariyosānaṁ.

Sātthanti sātthakaṁ katvā desetha. **Sabyañjanan**ti byañjanehi ceva padehi ca paripūraṁ katvā desetha. **Kevalaparipuṇṇan**ti sakalaparipuṇṇaṁ. **Parisuddhan**ti nirupakkilesaṁ. **Brahmacariyan**ti sikkhattayasaṅgahaṁ sāsanabrahmacariyaṁ. **Pakāsethā**ti āvikarotha.

Apparajakkhajātikāti paññācakkhumhi appakilesarajasabhavā, dukūlasāṇiyā paṭicchannā viya catuppadikagāthāpariyosāne arahattaṁ pattuṁ samatthā[1] santīti attho. **Assavanatā**ti assavanatāya. **Parihāyantī**ti alābhaparihāniyā dhammato parihāyanti. **Senānigamo**ti paṭhamakappikānaṁ senāya niviṭṭhokāse patiṭṭhitagāmo, Sujātāya vā pitu Senānī nāma nigamo. **Tenupasaṅkamissāmī**ti nāhaṁ tumhe uyyojetvā pariveṇādīni kāretvā upaṭṭhākādīhi paricariyamāno viharissāmi, tiṇṇaṁ pana jaṭilānaṁ aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā dhammameva desetuṁ upasaṅkamissāmīti. **Tenupasaṅkamī**ti "ayaṁ samaṇo Gotamo mahāyuddhaṁ vicārento viya 'mā ekena dve agamittha, dhammaṁ desethā'ti saṭṭhi jane uyyojeti, imasmiṁ pana ekasmimpi dhammaṁ desente mayhaṁ cittassādaṁ natthi, evaṁ bahūsu desentesu kuto bhavissati, paṭibāhāmi nan"ti cintetvā upasaṅkami. . Pañcamaṁ.

6. Sappasuttavaṇṇanā

142. Chaṭṭhe **soṇḍikākilañjan**ti surākārakānaṁ piṭṭhapattharaṇakakilañjaṁ. **Kosalikā**[2] **kaṁsapātī**ti[3] Kosalarañño rathacakkappamāṇā

1. Arahattapattasamatthā sattā (Sī, Syā) 2. Kosalakā (Ka) 3. Kaṁsacāṭīti (Syā)

paribhogapāti. **Gaḷagaḷāyante**ti gajjante. **Kammāragaggariyā**ti kammāruddhanapaṇāḷiyā. **Dhamamānāyā**ti bhastavātena[1] pūriyamānāya. **Iti viditvā**ti "samaṇo Gotamo padhānamanuyutto sukhena nisinno, ghaṭṭayissāmi nan"ti vuttappakāraṁ attabhāvaṁ māpetvā niyāmabhūmiyaṁ[2] ito cito ca sañcarantaṁ[3] vijjulatālokena disvā "ko nu kho eso satto"ti āvajjento "Māro ayan"ti evaṁ viditvā.

Suññagehānīti suññāgārāni. **Seyyā**ti seyyatthāya, ṭhassāmi caṅkamissāmi nisīdissāmi nipajjissāmīti etadatthāya yo suññāgārāni sevatīti attho. **So muni attasaññato**ti so Buddhamuni hatthapādakukkuccābhāvena saṁyatattabhāvo. **Vossajja careyya tattha so**ti so tasmiṁ attabhāve ālayaṁ nikantiṁ vossajjitvā pahāya careyya. **Patirūpaṁ hi tathāvidhassa tan**ti tādisassa taṁsaṇṭhitassa Buddhamunino taṁ attabhāve nikantiṁ vossajjitvā caraṇaṁ nāma patirūpaṁ yuttaṁ anucchavikaṁ.

Carakāti sīhabyagghādikā dañcaraṇasattā. **Bheravā**ti saviññāṇaka-aviññāṇakabheravā. Tattha saviññāṇakā sīhabyagghādayo, aviññāṇakā rattibhāge khāṇuvammikādayo. Tepi hi tasmiṁ kāle yakkhā viya upaṭṭhahanti, rajjuvalliyādīni sabbāni sappā viya upaṭṭhahanti. **Tatthā**ti tesu bheravesu suññāgāragato Buddhamuni lomacalanamattakampi[4] na karoti.

Idāni aṭṭhānaparikappaṁ dassento **nabhaṁ phaleyyā**ti-ādimāha. Tattha **phaleyyā**ti kākapadaṁ viya hīrahīraso phaleyya. **Caleyyā**ti pokkharapatte vātāhato udakabindu viya caleyya. **Sallampi ce urasi pakappayeyyun**ti tikhiṇasattisallaṁ cepi urasmiṁ cārayeyyuṁ[5]. **Upadhīsū**ti khandhūpadhīsu. **Tāṇaṁ na karontī**ti tikhiṇe salle[6] urasmiṁ cāriyamāne[7] bhayena gumbantarakandarādīni[8] pavisantā tāṇaṁ karonti nāma. Buddhā pana samucchinnasabbabhayā evarūpaṁ tāṇaṁ nāma na karonti. . Chaṭṭhaṁ.

---

1. Tassā vātena (Sī)
2. Padhānabhūmiyaṁ (Sī)
3. Saṁsarantaṁ (Saṁ)
4. Lomahaṁsanamattakampi (Syā)
5. Dhāreyyuṁ (Syā)
6. Saṁsarantaṁ (Sī)
7. Dhārayamāne (Syā)
8. Guyhantarakuṭantarādīni (Syā)

7. Supatisuttavaṇṇanā

143. Sattame **pāde pakkhāletvā**ti utugāhāpanatthaṁ dhovitvā. Buddhānaṁ pana sarīre rajojallaṁ na upalimpati, udakampi pokkharapatte pakkhittaṁ viya vivaṭṭitvā gacchati. Apica kho dhotapādake gehe pāde dhovitvā pavisanaṁ pabbajitānaṁ vattaṁ. Tattha Buddhānaṁ vattabhedo nāma natthi, vattasīse pana ṭhatvā dhovanti. Sace hi Tathāgato neva nhāyeyya, na pāde dhoveyya, "nāyaṁ manusso"ti vadeyyuṁ. Tasmā manussakiriyaṁ amuñcanto dhovati. **Sato sampajāno**ti soppapariggāhakena satisampajaññena samannāgato. **Upasaṅkamī**ti samaṇo Gotamo sabbarattiṁ abbhokāse caṅkamitvā Gandhakuṭiṁ pavisitvā niddāyati, ativiya sukhasayito bhavissati, ghaṭṭayissāmi nanti cintetvā upasaṅkami.

Kiṁ soppasīti kiṁ supasi, kiṁ soppaṁ nāmidaṁ tavāti vadati. **Kiṁ nu soppasī**ti kasmā nu supasi. **Dubbhago**[1] **viyā**ti mato viya visaññī viya ca. **Suññamagāran**ti suññaṁ me gharaṁ laddhanti soppasīti vadati. **Sūriye uggate**ti sūriyamhi uṭṭhite. Idāni hi aññe bhikkhū sammajjanti, pānīyaṁ upaṭṭhapenti, bhikkhācāragamanasajjā bhavanti, tvaṁ kasmā soppasiyeva.

Jālinīti tayo bhave ajjhottharitvā ṭhitena "ajjhattikassupādāya aṭṭhārasataṇhāvicaritānī"ti-ādinā[2] tena tena attano koṭṭhāsabhūtena jālena jālinī. **Visattikā**ti rūpādīsu tattha tattha visattatāya[3] visamūlatāya visaparibhogatāya ca visattikā. **Kuhiñcinetave**ti katthaci nehuṁ. **Sabbūpadhi**[4] **parikkhayā**ti sabbesaṁ khandhakilesābhisaṅkhārakāmaguṇabhedānaṁ upadhīnaṁ parikkhayā. **Kiṁ tavettha mārā**ti māra tuyhaṁ kiṁ ettha, kasmā tvaṁ uṇhayāguyaṁ nilīyituṁ asakkontī khuddakamakkhikā viya antanteneva ujjhāyanto āhiṇḍasīti. . Sattamaṁ.

8. Nandatisuttavaṇṇanā

144. Aṭṭhamaṁ Devatāsaṁyutte vuttatthameva. . Aṭṭhamaṁ.

---

1. Dubbhato (Syā)
2. Abhi 2. 362 piṭṭhe.
3. Vissajjatāya (Syā)
4. Sabbūpadhīnaṁ (Sī, Syā)

9. Paṭhama-āyusuttavaṇṇanā

145. Navame **appaṁ vā bhiyyo**ti bhiyyo jīvanto aparaṁ vassasataṁ jīvituṁ na sakkoti, paṇṇāsaṁ vā saṭṭhi vā vassāni jīvati. **Ajjhabhāsī**ti samaṇo Gotamo "manussānaṁ appamāyū"ti katheti, dīghabhāvamassa kathessāmīti paccanīkasātatāya abhibhavitvā[1] abhāsi.

Na naṁ hīḷeti taṁ āyuṁ "appakamidan"ti na hīḷeyya. **Khīramattovā**ti yathā daharo kumāro uttānaseyyako khīraṁ pivitvā dukūlacumbaṭake nipanno asaññī viya niddāyati, kassaci āyuṁ appaṁ vā dīghaṁ vāti na cinteti, evaṁ sappuriso. **Careyyādittasīsovā**ti āyuṁ parittanti ñatvā pajjalitasīso viya careyya. . Navamaṁ.

10. Dutiya-āyusuttavaṇṇanā

146. Dasame **nemīva rathakubbaran**ti yathā divasaṁ gacchantassa rathassa cakkanemi kubbaraṁ anupariyāyati na vijahati, evaṁ āyu anupariyāyatīti. . Dasamaṁ.

Paṭhamo vaggo.

---

2. Dutiyavagga

1. Pāsāṇasuttavaṇṇanā

147. Dutiyavaggassa paṭhame **nisinno**ti pubbe vuttanayeneva padhānaṁ pariggaṇhanto nisinno. Māropissa sukhanisinnabhāvaṁ ñatvā ghaṭṭayissāmīti upasaṅkamanto. **Padālesī**ti[2] pabbatapiṭṭhe ṭhatvā pavijjhi. Pāsāṇā nirantarā aññamaññaṁ abhihanantā patanti. **Kevalan**ti sakalaṁ. **Sabban**ti tasseva vevacanaṁ. . Paṭhamaṁ.

2. Kinnusīhasuttavaṇṇanā

148. Dutiye **vicakkhukammāyā**ti parisāya paññācakkhuṁ[3] vināsetukamyatāya. Buddhānaṁ panesa paññācakkhuṁ vināsetuṁ na sakkoti, parisāya

---

1. Adhibhavitvā (Ka) 2. Paggaḷesīti (Syā) 3. Paññāya paññācakkhuṁ (Syā)

bheravārammaṇaṁ sāvento vā dassento vā sakkoti. **Vijitāvī nu maññasī**ti kiṁ nu tvaṁ "vijitavijayo ahan"ti maññasi, mā evaṁ maññi, natthi te jayo. **Parisāsū**ti aṭṭhasu parisāsu. **Balappattā**ti dasabalappattā. . Dutiyaṁ.

3. Sakalikasuttavaṇṇanā

149. Tatiye **mandiyā nū**ti[1] mandabhāvena momūhabhāvena. **Udāhu kaveyyamatto**ti udāhu yathā kavi kabbaṁ[2] cintento tena kabbakaraṇena matto sayati, evaṁ sayasi. **Sampacurā**ti bahavo. **Kimidaṁ soppase vā**ti kasmā idaṁ soppaṁ soppasiyeva. **Atthaṁ sameccā**ti atthaṁ samāgantvā pāpuṇitvā. Mayhaṁ hi asaṅgaho nāma saṅgahavipanno[3] vā attho natthi. **Sallan**ti tikhiṇaṁ sattisallaṁ. **Jaggaṁ na saṅke**ti[4] yathā ekacco sīhapathādīsu jagganto saṅkati, tathā ahaṁ jaggantopi na saṅkāmi. **Napi bhemi sottun**ti yathā ekacco sīhapathādīsuyeva supituṁ bhāyati, evaṁ ahaṁ supitumpi na bhāyāmi. **Nānutapanti māman**ti yathā ācariyassa vā antevāsikassa vā aphāsuke jāte uddesaparipucchāya ṭhitattā antevāsiṁ[5] rattindivā[6] atikkamantā anutapanti[7], evaṁ maṁ nānutapanti. Na hi mayyaṁ kiñci apariniṭṭhitakammaṁ nāma atthi. Tenevāha "hāniṁ na passāmi kuhiñci loke"ti. . Tatiyaṁ.

4. Patirūpasuttavaṇṇanā

150. Catutthe **anurodhavirodhesū**ti rāgapaṭighesu. **Mā sajjittho**[8] **tadācaran**ti evaṁ[9] dhammakathaṁ ācaranto mā laggi. Dhammakathaṁ kathentassa hi ekacce sādhukāraṁ dadanti, tesu rāgo uppajjati. Ekacce asakkaccaṁ suṇanti, tesu paṭigho uppajjati. Iti dhammakathiko anurodhavirodhesu sajjati nāma. Tvaṁ evaṁ mā sajjitthoti vadati. **Yadaññamanusāsatī**ti yaṁ aññaṁ anusāsati, taṁ. Sambuddho hitānukampī hitena anupakampati. Yasmā ca

---

1. Mandiyā nusesīti (Syā)
2. Kathitabbaṁ (Syā)
3. Asaṅgato nāma saṅgatavipanno (Syā)
4. Na saṅkemīti (Syā)
5. Antevāsiko (Syā)
6. Ratti vā divā vā (Ka)
7. Anutapati (Syā)
8. Mā sajjittha (Syā)
9. Etaṁ (Syā)

hitānukampī, tasmā anurodhavirodhehi vippamutto Tathāgatoti. . Catutthaṁ.

5. Mānasasuttavaṇṇanā

151. Pañcame ākāse carantepi bandhatīti **antalikkhacaro**. **Pāso**ti rāgapāso. **Mānaso**ti manasampayutto. . Pañcamaṁ.

6. Pattasuttavaṇṇanā

152. Chaṭṭhe **pañcannaṁ upādānakkhandhānaṁ upādāyā**ti pañca upādānakkhandhe ādiyitvā, sabhāvasāmaññalakkhaṇavasena nānappakārato vibhajitvā dassento. **Sandassetī**ti khandhānaṁ sabhāvalakkhaṇādīni dasseti. **Samādapetī**ti gaṇhāpeti. **Samuttejetī**ti samādānamhi ussāhaṁ janeti. **Sampahaṁsetī**ti paṭividdhaguṇena vodāpeti jotāpeti. **Aṭṭhiṁ katvā**ti atthikaṁ katvā, "ayaṁ no adhigantabbo attho"ti evaṁ sallakkhetvā tāya desanāya atthikā hutvā. **Manasi katvā**ti citte ṭhapetvā. **Sabbacetasā**[1] **samannāharitvā**ti sabbena tena kammakārakacittena samannāharitvā. **Ohitasotā**ti ṭhapitasotā. **Abbhokāse nikkhittā**ti otāpanatthāya ṭhapitā.

Rūpaṁ vedayitaṁ saññāti ete rūpādayo tayo khandhā[2]. **Yañca saṅkhatan**ti iminā saṅkhārakkhandho gahito. **Evaṁ tattha virajjatī**ti "eso ahaṁ na homi, etaṁ mayhaṁ na hotī"ti passanto evaṁ tesu[3] khandhesu virajjati. **Khemattan**ti khemībhūtaṁ[4] attabhāvaṁ. Iminā phalakkhaṇaṁ[5] dasseti. **Anvesan**ti bhavayonigatiṭhitisattāvāsasaṅkhātesu sabbaṭṭhānesu pariyesamānā. **Nājjhagā**ti na passīti. . Chaṭṭhaṁ.

7. Chaphassāyatanasuttavaṇṇanā

153. Sattame **phassāyatanānan**ti sañjātisamosaraṇaṭṭhena chadvārikassa phassassa āyatanānaṁ. **Bhayabheravaṁ saddan**ti meghadundubhi-asanipātasaddasadisaṁ bhayajanakaṁ saddaṁ. **Pathavī maññe undrīyatī**ti ayaṁ mahāpathavī

---

1. Sabbacetaso (Sī, Syā) 2. Khandhe (Sī, Syā, Ṭīkā) 3. Tesu (Ka)
4. Khemabhūtaṁ (Ka) 5. Phalalakkhaṇaṁ (Sī)

paṭapaṭasaddaṁ kurumānā viya ahosi. **Ettha loko vimucchito**ti[1] etesu chasu ārammaṇesu loko adhimucchito. **Māradheyyan**ti mārassa ṭhānabhūtaṁ tebhūmakavaṭṭaṁ. . Sattamaṁ.

8. Piṇḍasuttavaṇṇanā

154. Aṭṭhame **pāhunakāni bhavantī**ti tathārūpe nakkhatte tattha tattha pesetabbāni pāhunakāni bhavanti, āgantukapaṇṇākāradānāni vā. Sayaṁcaraṇadivase[2] samavayajātigottā kumārakā tato tato sannipatanti. Kumārikāyopi attano attano vibhavānurūpena alaṅkatā tahaṁ tahaṁ vicaranti. Tatra kumārikāyopi yathārucitānaṁ kumārakānaṁ paṇṇākāraṁ pesenti, kumārakāpi kumārikānaṁ aññasmiṁ asati antamaso mālāguḷenapi parikkhipanti. **Anvāviṭṭhā**ti anu āviṭṭhā. Taṁdivasaṁ kira pañcasatā kumārikāyo uyyānakīḷaṁ gacchantiyo paṭipathe Satthāraṁ disvā chaṇapūvaṁ[3] dadeyyuṁ, Satthā tāsaṁ dānānumodanatthaṁ pakiṇṇakadhammadesanaṁ deseyya, desanāpariyosāne sabbāpi sotāpattiphale patiṭṭhaheyyuṁ, māro tāsaṁ sampattiyā antarāyaṁ karissāmīti anvāvisi. Pāḷiyaṁ pana **mā samaṇo Gotamo piṇḍamalatthā**ti ettakaṁyeva vuttanti.

Kiṁ pana Satthā mārāvaṭṭanaṁ ajānitvā paviṭṭhoti. Āma ajānitvā. Kasmā? Anāvajjanatāya. Buddhānaṁ hi "asukaṭṭhāne bhattaṁ labhissāma, na labhissāmā"ti āvajjanaṁ ananucchavikaṁ. Paviṭṭho pana manussānaṁ upacārabhedaṁ disvā "kiṁ idan"ti āvajjento ñatvā "āmisatthaṁ mārāvaṭṭanaṁ bhindituṁ ananucchavikan"ti abhinditvāva nikkhanto.

Upasaṅkamīti amittavijayena viya tuṭṭho sakalagāme kaṭacchumattampi bhattaṁ alabhitvā gāmato nikkhamantaṁ Bhagavantaṁ gāmiyamanussavesena upasaṅkami. **Tathāhaṁ karissāmī**ti idaṁ so musā bhāsati. Evaṁ kirassa ahosi "mayā evaṁ vutte pana pavisissati, atha naṁ gāmadārakā 'sakalagāme caritvā kaṭacchubhikkhampi alabhitvā gāmato nikkhamma puna

1. Dhimucchitoti (Sī)
2. Sayaṁ jānitvā chaṇadivaso kireso (Sī) sayaṁcaraṇadivaso kira so(Syā)
3. Mandapuvaṁ (Syā)

paviṭṭhosī'ti-ādīni vatvā uppaṇḍessantī"ti. Bhagavā pana "sacāyaṁ maṁ evaṁ viheṭhessati, muddhamasseva sattadhā phalissatī"ti tasmiṁ anukampāya apavisitvā gāthādvayamāha.

Tattha **pasavī**ti janesi nipphādesi. **Āsajjā**ti āsādetvā ghaṭṭetvā. **Na me pāpaṁ vipaccatī**ti mama pāpaṁ na paccati. **Nipphalaṁ etan**ti kiṁ nu tvaṁ evaṁ maññasi, mā evaṁ maññi[1], atthi tayā katassa pāpassa phalanti dīpeti. **Kiñcanan**ti madditum samatthaṁ rāgakiñcanādi kilesajātaṁ. **Ābhassarā yathā**ti yathā ābhassarā devā sappītikajjhānena yāpentā pītibhakkhā nāma honti, evaṁ bhavissāmāti. . Aṭṭhamaṁ.

9. Kassakasuttavaṇṇanā

155. Navame **nibbānapaṭisaṁyuttāyā**ti nibbānaṁ apadisitvā pavattāya. **Haṭahaṭakeso**ti purimakese pacchato, pacchimakese purato, vāmapassakese dakkhiṇato, dakkhiṇapassakese vāmato pharitvā pharitvā[2] vippakiṇṇakeso. **Mama cakkhusamphassaviññāṇāyatanan**ti cakkhuviññāṇena sampayutto cakkhusamphassopi viññāṇāyatanampi mamevāti. Ettha ca cakkhusamphassena viññāṇasampayuttakā dhammā gahitā, viññāṇāyatanena sabbānipi cakkhudvāre uppannāni āvajjanādiviññāṇāni. Sotadvārādīsupi eseva nayo. Manodvāre pana **mano**ti sāvajjanakaṁ bhavaṅgacittaṁ. **Dhammā**ti ārammaṇadhammā. **Manosamphasso**ti sāvajjanena bhavaṅgena sampayuttaphasso. **Viññāṇāyatanan**ti javanacittaṁ tadārammaṇampi vaṭṭati.

Taveva pāpima cakkhūti yaṁ loke timirakācādīhi upaddutaṁ anekarogāyatanaṁ upakkavipakkaṁ[3] antamaso kāṇacakkhupi, sabbaṁ taṁ taveva bhavatu. Rūpādīsupi eseva nayo.

Yaṁ vadantīti yaṁ bhaṇḍakaṁ "mama idan"ti vadanti. **Ye vadanti mamanti cā**ti ye ca puggalā "maman"ti vadanti. **Ettha ce te mano atthī**ti etesu ca ṭhānesu yadi cittaṁ atthi. **Na me samaṇa mokkhasī**tisamaṇamayhaṁ visayato na muccissasi. **Yaṁ vadantī**ti yaṁ bhaṇḍakaṁ vadanti, na taṁ mayhaṁ. **Ye vadantī**ti yepi puggalā evaṁ vadanti, na te ahaṁ. **Na me maggampi dakkhasī**ti bhavayonigati-ādīsu mayhaṁ gatamaggampi na passasi. . Navamaṁ.

---

1. Maññasi (Syā)
2. Pasāritvā pasāritvā (Syā), haritvā (Syā)
3. Opakkavipakkaṁ (Sī)

10. Rajjasuttavaṇṇanā

156. Dasame **ahanaṁ aghātayan**ti ahanantena aghātayantena. **Ajinaṁ ajāpayan**ti parassa dhanajāniṁ akarontena akārāpentena. **Asocaṁ asocāpayan**ti asocantena asocāpayantena. Iti Bhagavā adhammikarājūnaṁ rajje vijite daṇḍakarapīḷite manusse disvā kāruṇavasena evaṁ cintesi. **Upasaṅkamī**ti "samaṇo Gotamo 'sakkā nu kho rajjaṁ kāretun'ti cintesi, rajjaṁ kāretukāmo bhavissati, rajjañca nāmetaṁ pamādaṭṭhānaṁ, rajjaṁ kārente sakkā otāraṁ labhituṁ, gacchāmi ussāhamassa janessāmī"ti cintetvā upasaṅkami. **Iddhipādā**ti ijjhanakakoṭṭhāsā. **Bhāvitā**ti vaḍḍhitā. **Bahulīkatā**ti punappunaṁ katā. **Yānīkatā**ti yuttayānaṁ viya katā. **Vatthukatā**ti patiṭṭhaṭṭhena vatthukatā. **Anuṭṭhitā**ti avijahitā niccānubaddhā. **Paricitā**ti sātaccakiriyāya suparicitā katā issāsassa avirādhitavedhihattho viya. **Susamāraddhā**ti suṭṭhu samāraddhā paripuṇṇabhāvanā. **Adhimucceyyā**ti cinteyya.

Pabbatassāti pabbato bhaveyya. **Dvittāvā**ti tiṭṭhatu eko pabbato, dvikkhattumpi tāva mahanto suvaṇṇapabbato ekassa nālaṁ, na pariyattoti attho. **Iti vidvā samañcare**ti evaṁ jānanto samaṁ careyya. **Yatonidānan**ti dukkhaṁ nāma pañcakāmaguṇanidānaṁ, taṁ yatonidānaṁ hoti[1], evaṁ yo adakkhi. **Kathaṁ nameyyā**ti so jantu tesu dukkhassa nidānabhūnesu kāmesu kena kāraṇena nameyya. **Upadhiṁ viditvā**ti kāmaguṇa-upadhiṁ "saṅgo eso, lagganametan"ti evaṁ viditvā. **Tasseva jantu vinayāya sikkhe**ti tasseva upadhissa vinayāya sikkheyya. . Dasamaṁ.

Dutiyo vaggo.

---

3. Tatiyavagga

1. Sambahulasuttavaṇṇanā

157. Tatiyavaggassa paṭhame **jaṭaṇḍuvenā**ti jaṭācumbaṭakena[2]. **Ajinakkhipanivattho**ti sakhuraṁ ajinacammaṁ ekaṁ nivattho ekaṁ pāruto.

---

1. Hotīti (Syā) 2. Jaṭācumbiṭena (Syā)

Udumbaradaṇḍanti appicchabhāvappakāsanatthaṁ īsakaṁ vaṅkaṁ udumbaradaṇḍaṁ gahetvā. **Etadavocā**ti lokebrāhmaṇassavacanaṁ nāma sussūsanti, brāhmaṇesupi pabbajitassa, pabbajitesupi mahallakassāti mahallakabrāhmaṇassa pabbajitavesaṁ gahetvā padhānabhūmiyaṁ kammaṁ karonte te bhikkhū[1] upasaṅkamitvā hatthaṁ ukkhipitvā etaṁ "daharā bhavanto"ti-ādivacanaṁ avoca. **Okampetvā**ti hanukena uraṁ[2] paharanto adhonataṁ katvā. **Jivhaṁ nillāletvā**ti kabaramahājivhaṁ nīharitvā uddhamadho ubhayapassesu ca lāletvā[3]. **Tivisākhan**ti tisākhaṁ. **Nalāṭikan**ti bhakuṭiṁ, nalāṭe uṭṭhitaṁ valittayanti attho. **Pakkāmī**ti tumhe jānantānaṁ vacanaṁ akatvā attanova tele paccissathāti[4] vatvā ekaṁ maggaṁ gahetvā gato. . Paṭhamaṁ.

2. Samiddhisuttavaṇṇanā

158. Dutiye **lābhā vata me, suladdhaṁ vata me**ti evarūpassa Satthu ceva dhammassa ca sabrahmacārīnañca laddhattā mayhaṁ lābhā mayhaṁ suladdhant. So kirāyasmā pacchā mūlakammaṭṭhānaṁ sammasitvā "arahattaṁ gahessāmī"ti pāsādikaṁ tāva kammaṭṭhānaṁ gahetvā Buddhadhammasaṁghaguṇe āvajjetvā cittakallataṁ uppādetvā cittaṁ hāsetvā tosetvā nisinno. Tenassa evamahosi. **Upasaṅkamī**ti "ayaṁ samiddhi bhikkhu pāsādikaṁ kammaṭṭhānaṁ gahetvā nisinnasadiso, yāva mūlakammaṭṭhānaṁ gahetvā arahattaṁ na gaṇhāti, tāvassa antarāyaṁ karissāmī"ti upasaṅkami. **Gacchatvan**ti Satthā sakalajambudīpaṁ olokento "tasmiṁyeva ṭhāne tassa kammaṭṭhānaṁ sappāyaṁ bhavissatī"ti addasa, tasmā evamāha. **Satipaññā ca me Buddhā**ti mayā[5] sati ca paññā ca ñātā. **Karassu[6] rūpānī**ti bahūnipi vibhiṁsakārahāni rūpāni[7] karassu. **Neva maṁ byādhayissasī**ti maṁ neva vedhayissasi na kampassesi. . Dutiyaṁ.

---

1. Bhikkhū (Ka)
2. Udaraṁ (Syā)
3. Palāpetvā (Syā), cāletvā (Ka)
4. Leṇe pavisathāti (Ka)
5. Yā mayhaṁ (Ka)
6. Kāmaṁ karassu (Syā)
7. Vibhiṁsakakarāni rūpāni (Sī), vibhiṁsakarūpāni (Ka)

3. Godhikasuttavaṇṇanā

159. Tatiye **Isigilipasse**ti Isigilissa nāma pabbatassa passe. **Kāḷasilāyan**ti kāḷavaṇṇāya silāyaṁ. **Sāmayikaṁ**[1] **cetivimuttin**ti appitappitakkhaṇe[2] paccanīkadhammehi vimuccati, ārammaṇe ca adhimuccatīti lokiyasamāpatti sāmayikā cetovimutti nāma. **Phusī**ti paṭilabhi. **Parihāyī**ti kasmā yāva chaṭṭhaṁ parihāyi? Sābādhattā. Therassa kira vātapittasemhavasena anusāyiko ābādho atthi, tena samādhissa sappāye upakārakadhamme pūretuṁ na sakkoti, appitappitāya samāpattiyā parihāyati.

Yaṁnūnāhaṁ satthaṁ āhareyyanti so kira cintesi, yasmā parihīnajjhānassa hīnajjhānassa kālaṅkaroto anibaddhā gati hoti, aparihīnajjhānassa nibaddhā gati hoti, brahmaloke nibbattati, tasmā satthaṁ āharitukāmo ahosi. **Upasaṅkamī**ti "ayaṁ samaṇo satthaṁ āharitukāmo, satthāharaṇañca nāmetaṁ kāye ca jīvite ca anapekkhassa hoti, yo evaṁ kāye ca jīvite ca anapekkho hoti, so mūlakammaṭṭhānaṁ sammasitvā arahattampi gahetuṁ samattho hoti, mayā pana paṭibāhitopi esa na oramissati, Satthārā paṭibāhito oramissatī"ti therassa atthakāmo viya hutvā yena Bhagavā tenupasaṅkami.

Jalāti jalamāna[3]. **Pāde vandāmi cakkhumā**ti pañcahi cakkhūhi cakkhuma tava pāde vandāmi. **Jutindharā**ti ānubhāvadhara. **Appattamānaso**ti appatta-arahatto. **Sekho**ti sīlādīni sikkhamāno sakaraṇīyo. **Jane sutā**ti jane vissuta. **Satthaṁ āharitaṁ hotī**ti thero kira "kiṁ mayhaṁ iminā jīvitenā"ti uttāno nipajjitvā satthena galanāḷiṁ chindi, dukkhā vedanā uppajjiṁsu. Thero vedanaṁ vikkhambhetvā taṁyeva vedanaṁ pariggahetvā satiṁ upaṭṭhapetvā mūlakammaṭṭhānaṁ sammasanto arahattaṁ patvā samasīsī hutvā parinibbāyi. **Samasīsī** nāma tividho hoti iriyāpathasamasīsī rogasamasīsī jīvitasamasīsīti.

---

1. Sāmāyikaṁ (Syā) 2. Appitakkhaṇe (Syā) 3. Jalanti jalamānaṁ (Sī, Syā)

Tattha yo ṭhānādīsu iriyāpathesu aññataraṁ adhiṭṭhāya "imaṁ akopetvāva arahattaṁ pāpuṇissāmī"ti vipassanaṁ paṭṭhapeti, athassa arahattappatti ca iriyāpathakopanañca ekappahāreneva hoti. Ayaṁ **iriyāpathasamasīsī** nāma. Yo pana cakkhurogādīsu aññatarasmiṁ sati "ito anuṭṭhitova arahattaṁ pāpuṇissāmī"ti vipassanaṁ paṭṭhapeti, athassa arahattappatti ca rogato vuṭṭhānañca ekappahāreneva hoti. Ayaṁ **rogasamasīsī** nāma. Keci pana tasmiṁ yeva iriyāpathe tasmiñca roge parinibbānavasenettha samasīsitaṁ paññāpenti. Yassa pana āsavakkhayo ca jīvitakkhayo ca ekappahāreneva hoti. Ayaṁ **jīvitasamasīsī** nāma. Vuttampi cetaṁ "yassa puggalassa apubbaṁ acarimaṁ āsavapariyādānañca hoti jīvitapariyādānañca, ayaṁ vuccati puggalo samasīsī"ti[1].

Ettha ca pavattisīsaṁ kilesasīsanti dve sīsāni. Tattha **pavattisīsaṁ** nāma jīvitindriyaṁ, **kilesasīsaṁ** nāma avijjā. Tesu jīvitindriyaṁ cuticittaṁ khepeti, avijjā maggacittaṁ. Dvinnaṁ cittānaṁ ekato uppādo natthi. Maggānantaraṁ pana phalaṁ, phalānantaraṁ bhavaṅgaṁ, bhavaṅgato vuṭṭhāya paccavekkhaṇaṁ, taṁ paripuṇṇaṁ vā hoti aparipuṇṇaṁ vā. Tikhiṇena asinā sīse chijjantepi hi eko vā dve vā paccavekkhaṇavārā[2] avassaṁ uppajjantiyeva, cittānaṁ pana lahuparivattitāya āsavakkhayo ca jīvitapariyādānañca ekakkhaṇe viya paññāyati.

Samūlaṁ taṇhamabbuyhāti avijjāmūlena samūlakaṁ taṇhaṁ arahattamaggena uppāṭetvā. **Parinibbuto**ti anupādisesanibbānena parinibbuto.

Vivattakkhandhanti parivattakkhandhaṁ[3]. **Semānan**ti[4] uttānaṁ hutvā sayitaṁ hoti[5]. Thero pana kiñcāpi uttānako sayito, tathāpissa dakkhiṇenapassena paricitasayanattā sīsaṁ dakkhiṇatova parivattitvā ṭhitaṁ. **Dhūmāyitattan**ti dhūmāyitabhāvaṁ. Tasmiṁ hi khaṇe dhūmavalāhakā viya timiravalāhakā viya ca uṭṭhahiṁsu. **Viññāṇaṁ samanvesatī**ti paṭisandhicittaṁ pariyesati. **Appatiṭṭhitenā**ti paṭisandhiviññāṇena appatiṭṭhitena, appatiṭṭhitakāraṇāti attho. **Beluvapaṇḍuvīṇan**ti beluvapakkaṁ viya paṇḍuvaṇṇaṁ suvaṇṇamahāvīṇaṁ. **Ādāyā**ti kacche ṭhapetvā. **Upasaṅkamī**ti "Godhikattherassa nibbattaṭṭhānaṁ

---

1. Abhi 3. 116 piṭṭhe. 2. Paccavekkhaṇā (Ka) 3. Parivaṭṭakkhandhaṁ (Sī)
4. Soppamānanti (Sī), Seyyamānanti (Syā) 5. Sayati (Syā)

na jānāmi, samaṇaṁ Gotamaṁ pucchitvā nikkaṅkho bhavissāmī”ti khuddakadārakavaṇṇī[1] hutvā upasaṅkami. **Nādhigacchāmī**ti na passāmi. **Sokaparetassā**ti sokena phuṭṭhassa. **Abhassathā**ti pādapiṭṭhiyaṁ patitā. . Tatiyaṁ.

4. Sattavassānubandhasuttavaṇṇanā

160. Catutthe **satta vassānī**ti pure bodhiyā chabbassāni, bodhito pacchā ekaṁ vassaṁ. **Otārāpekkho**ti “sace samaṇassa Gotamassa kāyadvārādīsu kiñcideva ananucchavikaṁ passāmi, codessāmi nan”ti evaṁ vivaraṁ[2] apekkhamāno. **Alabhamāno**ti rathareṇumattampi[3] avakkhalitaṁ apassanto. Tenāha—

> “Satta vassāni Bhagavataṁ, anubandhiṁ padāpadaṁ.
> Ohāraṁ nādhigacchissaṁ, Sambuddhassa satīmato”ti[4].

Upasaṅkamīti “ajja samaṇaṁ Gotamaṁ atigahetvā gamisāmī”ti[5] upasaṅkami.

Jhāyasīti jhāyanto avajjhāyanto[6] nisinnosīti vadati. **Vittaṁ nu jīno**ti sataṁ vā sahassaṁ vā jitosi nu. **Āguṁ nu gāmasmin**ti kiṁ nu antogāme pamāṇātikkantaṁ pāpakammaṁ akāsi, yena aññesaṁ mukhaṁ oloketuṁ avisahanto araññe vicarasi. **Sakkhin**ti mittabhāvaṁ.

Palikhāyāti khaṇitvā. **Bhavalobhajappan**ti bhavalobhasaṅkhātaṁ taṇhaṁ. **Anāsavo jhāyāmī**ti nittaṇho hutvā dvīhi jhānehi jhāyāmi. Pamattabandhūti māraṁ ālapati. So hi yekeci loke pamattā, tesaṁ bandhu.

Sace maggaṁ anubuddhanti yadi tayā maggo anubuddho. **Apehī**ti apayāhi. **Amaccudheyyan**ti maccuno anokāsabhūtaṁ nibbānaṁ. **Pāragāmino**ti yepi pāraṁ gatā, tepi pāragāmino. Yepi pāraṁ gacchissanti, yepi pāraṁ gantukāmā, tepi pāragāmino.

---

1. Khuddakadārakavaṇṇo (Syā)
2. Ciraṁ (Syā)
3. Rajareṇumattampi (Syā)
4. Khu 1. 343 piṭṭhe Suttanipāte.
5. Atigahetvā āgamissāmīti (Sī), abhivādetvā āgamissāmīti (Syā)
6. Apajjhāyanto (Sī)

Visūkāyikānīti māravisūkāni. **Visevitānī**ti viruddhasevitāni, "appamāyu manussānaṁ, accayanti ahorattā"ti vutte "dīghamāyu manussānaṁ, nāccayanti ahorattā"ti-ādīni paṭilomakāraṇāni. **Vipphanditānī**ti[1] tamhi tamhi kāle hatthirājavaṇṇasappavaṇṇādidassanāni. **Nibbejanīyā**ti ukkaṇṭhanīyā.

Anupariyagāti-ādīsu kiñcāpi atītavacanaṁ kataṁ, attho pana vikappavasena veditabbo. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā medavaṇṇaṁ pāsāṇaṁ vāyaso disvā "api nāmettha[2] muduṁ vindeyyāma, api assādo siyā"ti anuparigaccheyya, atha so tattha assādaṁ alabhitvāva vāyaso etto apakkameyya, tato pāsāṇā apagaccheyya, evaṁ mayampi so kāko viya selaṁ Gotamaṁ āsajja assādaṁ vā santhavaṁ vā alabhantā Gotamā[3] nibbinditvā apagacchāma. . Catutthaṁ.

5. Māradhītusuttavaṇṇanā

161. Pañcame **abhāsitvā**ti ettha a-kāro nipātamattaṁ, bhāsitvāti attho. Abhāsayitvātipi[4] pāṭho. **Upasaṅkamiṁsū**ti "gopālakadārakaṁ viya daṇḍakena bhūmiṁ lekhaṁ datvā ativiya dummano hutvā nisinno, 'kinnu kho kāraṇan'ti pucchitvā jānissāmā"ti upasaṅkamiṁsu.

Socasīticintesi. **Āraññamiva kuñjaran**ti yathā araññato pesitagaṇikārahatthiniyo[5] āraññakaṁ kuñjaraṁ itthikuttadassanena palobhetvā bandhitvā ānayanti, evaṁ ānayissāma. **Māradheyyan**ti tebhūmakavaṭṭaṁ.

Upasaṅkamiṁsūti "tumhe thokaṁ adhivāsetha, mayaṁ taṁ ānessāmā"ti pitaraṁ samassāsetvā upasaṅkamiṁsu. **Uccāvacā**ti nānāvidhā. **Ekasataṁ ekasatan**ti ekekaṁ sataṁ sataṁ katvā. **Kumārivaṇṇasatan**ti iminā nayena kumāri-attabhāvānaṁ sataṁ.

---

1. Vipphanditāni kānici kānicīti (Sī, Ka)
2. Apettha (Syā)
3. Gotamaṁ (Syā, Ka)
4. Bhāsitvātipi pāṭho (Syā)
5. Araññaṁ tosetvā pesitā gaṇikāhatthiniyo (Sī)

Atthassa pattiṁ hadayassa santintidvīhipi padehi arahattameva kathesi. **Senan**ti kilesasenaṁ. Sā hi piyarūpasātarūpā nāma. **Ekohaṁ jhāyan**ti eko ahaṁ jhāyanto. **Sukhamanubodhin**ti arahattasukhaṁ anubujjhiṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—piyarūpaṁ sātarūpaṁ senaṁ jinitvā ahaṁ eko jhāyanto "atthassa pattiṁ hadayassa santin"ti saṅkhaṁ gataṁ arahattasukhaṁ anubujjhiṁ, tasmā janena mittasanthavaṁ na karomi, teneva ca me kāraṇena kenaci saddhiṁ sakkhī na sampajjatīti.

Kathaṁvihārībahuloti katamena vihārena bahulaṁ viharanto. **Aladdhā**ti alabhitvā. **Yo**ti nipātamattaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—katamena jhānena bahulaṁ jhāyantaṁ taṁ puggalaṁ kāmasaññā alabhitvāva paribāhirā[1] hontīti.

Passaddhakāyoti catutthajjhānena assāsapassāsakāyassa passaddhattā passaddhakāyo. **Suvimuttacitto**ti arahattaphalavimuttiyā suṭṭhu vimuttacitto. **Asaṅkharāno**ti tayo kammābhisaṅkhāre anabhisaṅkharonto. **Anoko**ti anālayo. **Aññāya dhamman**ti catusaccadhammaṁ jānitvā. **Avitakkajhāyī**ti avitakkena catutthajjhānena jhāyanto. **Na kuppatī**ti-ādīsu dosena na kuppati, rāgena na sarati, mohena na thīno. Imesu tīsu mūlakilesesu gahitesu diyaḍḍhakilesasahassaṁ gahitameva hoti. Paṭhamapadena vā byāpādanīvaraṇaṁ gahitaṁ, dutiyena kāmacchandanīvaraṇaṁ, tatiyena thinaṁ ādiṁ katvā sesanīvaraṇāni. Iti iminā nīvaraṇappahānena khīṇāsavaṁ dasseti.

Pañcoghatiṇṇoti pañcadvārikaṁ kilesoghaṁ tiṇṇo. **Chaṭṭhan**ti manodvārikampi chaṭṭhaṁ kilesoghaṁ atari. Pañcoghaggahaṇena vā pañcorambhāgiyāni saṁyojanāni, chaṭṭhaggahaṇena pañcuddhambhāgiyāni veditabbāni. **Gaṇasaṁghacārī**ti gaṇeca saṁghe ca caratīti Satthā gaṇasaṁghacārī nāma. **Addhā carissantī**ti aññepi saddhā[2] bahujanā ekaṁsena carissanti. **Ayan**ti ayaṁ Satthā. **Anoko**ti anālayo.

---

1. Paribāhirā aparikkhārā (Syā)
2. Addhā aññepi (Sī)

Acchejja nessatīti acchinditvā nayissati, maccurājassa hatthato acchinditvā nibbānapāraṁ nayissatīti vuttaṁ hoti. **Nayamānānan**ti nayamānesu.

Selaṁva sirasūhacca, pātāle gādhamesathāti mahantaṁ kūṭāgārappamāṇaṁ silaṁ sīse ṭhapetvā pātāle patiṭṭhagavesanaṁ viya. **Khāṇuṁva urasāsajjā**ti urasi khāṇuṁ paharitvā viya. **Apethā**ti apagacchatha. Imasmiṁ ṭhāne saṅgītikārā "idamavocā"ti desanaṁ niṭṭhapetvā **daddallamānā**ti gāthaṁ āhaṁsu. Tattha **daddallamānā**ti ativiya jalamānā sobhamānā. **Āgañchun**ti āgatā. **Panudī**ti nīhari. **Tūlaṁ bhaṭṭhaṁva māluto**ti yathā phalato bhaṭṭhaṁ simbalitūlaṁ vā poṭakitūlaṁ vā vāto panudati nīharati, evaṁ panudīti. . Pañcamaṁ.

Tatiyo vaggo.

Mārasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bhikkhunīsaṁyutta

1. Āḷavikāsuttavaṇṇanā

162. Bhikkhunīsaṁyuttassa paṭhame **āḷavikā**ti Āḷaviyaṁ jātā Āḷavinagaratoyeva ca nikkhamma pabbajitā. **Andhavanan**ti Kassapasammāsambuddhassa cetiye navakammatthāta dhanaṁ samādapetvā āgacchantassa Yasodharassa nāma dhammabhāṇakassa ariyapuggalassa akkhīni uppāṭetvā tattheva akkhibhedappattehi pañcahi corasatehi nivutthattā tato paṭṭhāya "Andhavanan"ti saṅkhaṁ gataṁ vanaṁ. Taṁ kira sāvatthito dakkhiṇapasse gāvutamatte hoti rājārakkhāya guttaṁ. Tattha pavivekakāmā bhikkhū ca bhikkhuniyo ca gacchanti. Tasmā ayampi kāyavivekatthinī[1] yena taṁ vanaṁ, tenupasaṅkami. **Nissaraṇan**ti nibbānaṁ. **Paññāyā**ti paccavekkhaṇañāṇena. **Na tvaṁ jānāsi taṁ padan**ti tvaṁ etaṁ nibbānapadaṁ vā nibbānagāmimaggapadaṁ vā na jānāsi. **Sattisūlūpamā**ti vinivijjhanatthena sattisūlasadisā. **Khandhāsaṁ adhikuṭṭanā**ti khandhā tesaṁ adhikuṭṭanabhaṇḍikā. . Paṭhamaṁ.

2. Somāsuttavaṇṇanā

163. Dutiye **ṭhānan**ti arahattaṁ. **Durabhisambhavan**ti duppasahaṁ. **Dvaṅgulapaññāyā**ti parittapaññāya. Yasmā vā dvīhi aṅgulehi kappāsavaṭṭiṁ gahetvā suttaṁ kantanti, tasmā itthī "dvaṅgulapaññā"ti vuccati. **Ñāṇamhi vattamānamhī**ti phalasamāpattiñāṇe pavattamāne. **Dhammaṁ vipassato**ti catusaccadhammaṁ vipassantassa, pubbabhāge vā vipassanāya ārammaṇabhūtaṁ khandhapañcakameva. **Kiñci vā pana aññasmī**ti aññaṁ vā kiñci "ahaṁ asmī"ti taṇhāmānadiṭṭhivasena yassa siyā. . Dutiyaṁ.

3. Kisāgotamīsuttavaṇṇanā

164. Tatiye **Kisāgotamī**ti appamaṁsalohitatāya kisā, Gotamīti panassā nāmaṁ. Pubbe kira Sāvatthiyaṁ ekasmiṁ kule[2] asītikoṭidhanaṁ sabbaṁ aṅgārāva jātaṁ[3]. Kuṭumbiko "aṅgārajātāni[4]

---

1. Āḷavikā vivekatthikinī (Syā), kayavivekatthikinī(Ka)
2. Kulaghare (Sī, Syā)
3. Aṅgāraṁva jātaṁ (Syā)
4. Aṅgārā jātāti (Ka)

anīharitvā[1] "avassaṁ koci puññavā bhavissati, tassa puññena puna pākatikaṁ bhavissatī"ti suvaṇṇahiraññassa cāṭiyo pūretvā āpaṇe ṭhapetvā samīpe nisīdi. Athekā duggatakulassa dhītā "aḍḍhamāsakaṁ gahetvā dārusākaṁ āharissāmī"ti vīthiṁ gatā taṁ disvā kuṭumbikaṁ āha "āpaṇe tāva dhanaṁ ettakaṁ, gehe kittakaṁ bhavissatī"ti. Kiṁ disvā amma evaṁ kathesīti. Imaṁ hiraññasuvaṇṇanti. So "puññavatī esā bhavissatī"ti tassā vasanaṭṭhānaṁ pucchitvā āpaṇe bhaṇḍaṁ paṭisāmetvā tassā mātāpitaro upasaṅkamitvā evamāha "amhākaṁ gehe vayappatto dārako atthi, tassetaṁ dārikaṁ dethā"ti. Kiṁ sāmi duggatehi saddhiṁ keḷiṁ karosīti. Mittasanthavo nāma duggatehipi saddhiṁ hoti, detha naṁ, kuṭumbasāminī bhavissatīti naṁ gahetvā gharaṁ ānesi[2]. Sā saṁvāsamanvāya puttaṁ vijātā. Putto padasā āhiṇḍanakāle kālamakāsi. Sā duggatakule uppajjitvā mahākulaṁ gantvāpi "puttavināsaṁ pattāmhī"ti uppannabalavasokā puttassa sarīrakiccaṁ vāretvā taṁ matakaḷevaraṁ ādāya nagare vippalapantī carati.

Ekadivasaṁ mahatiyā Buddhavīthiyā Dasabalassa santikaṁ gantvā "puttassa me arogabhāvatthāha bhesajjaṁ detha Bhagavā"ti āha. Gaccha Sāvatthiṁ āhiṇḍitvā yasmiṁ gehe matapubbo natthi, tato siddhatthakaṁ āhara, puttassa te bhesajjaṁ bhavissatīti. Sā nagaraṁ pavisitvā dhuragehato paṭṭhāya Bhagavatā vuttanayena gantvā siddhatthakaṁ yācantī ghare ghare "kuto tvaṁ evarūpaṁ gharaṁ passissasī"ti vuttā katipayāni gehāni āhiṇḍitvā "sabbesampi kirāyaṁ dhammatā, na mayhaṁ puttassevā"ti sālāyaṁ chavaṁ chaḍḍetvā pabbajjaṁ yāci. Satthā "imaṁ pabbājetū"ti bhikkhuni-upassayaṁ pesesi. Sā khuraggeyeva arahattaṁ pāpuṇi. Imaṁ theriṁ sandhāya "atha kho Kisāgotamī"ti vuttaṁ.

Ekamāsīti ekā āsi. **Rudammukhī**ti rudamānamukhī viya. **Accantaṁ mataputtāmhī**ti ettha antaṁ atītaṁ accantaṁ, bhāvanapuṁsakametaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā puttamaraṇaṁ antaṁ atītaṁ hoti, evaṁ mataputtā ahaṁ, idāni mama puna puttamaraṇaṁ nāma natthi. **Purisā etadantikā**ti purisāpi me

1. Āharitvā (Sī) 2. Abhinesi (Sī), atiharati (Ka)

etadantikāva. Yo me puttamaraṇassa anto, purisānampi me esevanto, abhabbā ahaṁ idāni purisaṁ gavesituntі. **Sabbattha vihatā nandī**ti sabbesu khandhāyatanadhātubha-vayonigatiṭhitinivāsesu mama taṇhānandī vihatā. **Tamokkhandho**ti avijjākhandho. **Padālito**ti ñāṇena bhinno. . Tatiyaṁ.

4. Vijayāsuttavaṇṇanā

165. Catutthe **pañcaṅgikenā**ti ātataṁ vitataṁ ātatavitataṁ ghanaṁ susiranti evaṁ pañcaṅgasamannāgatena. **Niyyātayāmi tuyhevā**ti sabbe tuyhaṁyeva demi. **Nāhaṁ tenatthikā**ti nāhaṁ tena atthikā. **Pūtikāyenā**ti suvaṇṇavaṇṇopi kāyo niccaṁ uggharitapaggharitaṭṭhena pūtikāyova, tasmā evamāha. **Bhindanenā**ti bhijjanasabhāvena. **Pabhaṅgunā**ti cuṇṇavicuṇṇaṁ āpajjanadhammena. **Aṭṭīyāmī**ti aṭṭā pīḷitā homi. **Harāyāmī**ti lajjāmi. **Santā samāpattī**ti aṭṭhavidhā lokiyasamāpatti ārammaṇasantatāya aṅgasantatāya ca santāti vuttā. **Sabbatthā**ti sabbesu rūpārūpabhavesu, tesaṁ dvinnaṁ bhavānaṁ gahitattā gahite kāmabhave aṭṭhasu ca samāpattīsūti etesu sabbesu ṭhānesu mayhaṁ avijjātamo vihatoti vadati. . Catutthaṁ.

5. Uppalavaṇṇāsuttavaṇṇanā

166. Pañcame **supupphitaggan**ti aggato paṭṭhāya suṭṭhu pupphitaṁ sālarukkhaṁ. **Na catthi te dutiyā vaṇṇadhātū**ti tava vaṇṇadhātusadisā dutiyā vaṇṇadhātu natthi, tayā sadisā aññā bhikkhunī natthīti vadati. **Idhāgatā tādisikā bhaveyyu**nti yathā tvaṁ idhāgatā kiñci santhavaṁ vā sinehaṁ vā na labhasi, evamevaṁ tepi tayāva sadisā bhaveyyuṁ. **Pakhumantarikāya**nti dvinnaṁ akkhīnaṁ majjhe nāsavaṁsepi tiṭṭhantiṁ maṁ na passasi. **Vasībhūtamhī**ti vasībhūtā asmi. . Pañcamaṁ.

6. Cālāsuttavaṇṇanā

167. Chaṭṭhe **ko nu taṁ idamādapayī**ti ko nu mandabuddhi bālo taṁ evaṁ gāhāpesi. **Pariklesa**nti aññampi nānappakāraṁ upaddavaṁ. Idāni yaṁ māro

āha "ko nu taṁ idamādapayī"ti, taṁ maddantī "na maṁ andhabālo ādapesi, loke pana aggapuggalo Satthā dhammaṁ desesī"ti dassetuṁ **Buddho**ti-ādimāha. Tattha **sacce nivesayī**ti paramatthasacce nibbāne nivesesi. **Nirodhaṁ appajānantā**ti nirodhasaccaṁ ajānantā. . Chaṭṭhaṁ.

7. Upacālāsuttavaṇṇanā

168. Sattame **enti māravasaṁ punā**ti punappunaṁ maraṇamārakilesamāra-devaputtamārānaṁ vasaṁ āgacchanti. **Padhūpito**ti santāpito. **Agati yattha mārassā**ti yattha tuyhaṁ mārassa agati. **Tatthā**ti tasmiṁ nibbāne. . Sattamaṁ.

8. Sīsupacālāsuttavaṇṇanā

169. Aṭṭhame **samaṇī viya dissasī**ti samaṇisadisā dissasi. **Kimiva carasi momūhā**ti kiṁkāraṇā momūhā viya carasi. **Ito bahiddhā**ti imamhā sāsanā bahi. Pāsaṁ ḍentīti[1] **pāsaṇḍā,** sattānaṁ cittesu diṭṭhipāsaṁ khipantīti attho. Sāsanaṁ pana pāse moceti, tasmā pāsaṇḍoti na vuccati, ito bahiddhāyeva pāsaṇḍā honti. **Pasīdantī**ti saṁsīdanti lagganti.

Idāni "kaṁ nu uddissa muṇḍāsī"ti pañhaṁ kathentī **atthi Sakyakule jāto**ti-ādimāha. Tattha **sabbābhibhū**ti sabbāni khandhāyatanadhātubhavayonigati-ādīni abhibhavitvā ṭhito. Maraṇamārādayo nudi nīharīti **māranudo. Sabbatthamaparājito**ti sabbesu rāgādīsu vā mārayuddhe vā ajito. **Sabbattha mutto**ti sabbesu khandhādīsu mutto. **Asito**ti taṇhādiṭṭhinissayena anissito. **Sabbakammakkhayaṁ patto**ti sabbakammakkhayasaṅkhātaṁ arahattaṁ patto. **Upadhisaṅkhaye**ti upadhisaṅkhayasaṅkhāte nibbāne ārammaṇato vimutto. . Aṭṭhamaṁ.

9. Selāsuttavaṇṇanā

170. Navame **kenidaṁ pakatan**ti kena idaṁ kataṁ. **Bimban**ti attabhāvaṁ sandhāya vadati. **Aghan**ti dukkhapatiṭṭhānattā attabhāvameva vadati. **Hetubhaṅgā**ti hetunirodhena paccayavekallena. . Navamaṁ,

1. Oḍḍentīti (Sī)

10. Vajirāsuttavaṇṇanā

171. Dasame **nayidha sattupalabbhatī**ti imasmiṁ suddhasaṅkhārapuñje paramatthato satto nāma na upalabbhati. **Khandhesu santesū**ti pañcasu khandhesu vijjamānesu tena tenākārena vavatthitesu. **Sammutī**ti sattoti samaññāmattameva hoti. **Dukkhan**ti pañcakkhandhadukkhaṁ. **Nāññatra dukkhā**ti ṭhapetvā dukkhaṁ añño[1] neva sambhoti na nirujjhatīti. . Dasamaṁ.

Bhikkhunīsaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Aññaṁ (Sī)

6. Brahmasaṁyutta

1. Paṭhamavagga

1. Brahmāyācanasuttavaṇṇanā

172. Brahmasaṁyuttassa paṭhame **parivitakko udapādī**ti sabbabuddhānaṁ āciṇṇasamāciṇṇo ayaṁ cetaso vitakko udapādi. Kadā udapādīti? Buddhabhūtassa aṭṭhame sattāhe Rājāyatanamūle Sakkena Devānamindena ābhataṁ dantakaṭṭhañca osadhaharītakañca khāditvā mukhaṁ dhovitvā catūhi lokapālehi upanīte paccagghe selamayapatte Tapussabhallikānaṁ piṇḍapātaṁ paribhuñjitvā puna paccāgantvā Ajapālanigrodhe nisinnamattassa.

Adhigatoti paṭividdho. Dhammoti catusaccadhammo. **Gambhīro**ti uttānapaṭikkhepavacanametaṁ. **Duddaso**ti gambhīrattāva duddaso dukkhena daṭṭhabbo, na sakkā sukhena daṭṭhuṁ. Duddasattāva **duranubodho** dukkhena avabujjhitabbo, na sakkā sukhena avabujjhituṁ. **Santo**ti nibbuto. **Paṇīto**ti atappako. Idaṁ dvayaṁ lokuttarameva sandhāya vuttaṁ. **Atakkāvacaro**ti takkena avacaritabbo ogāhitabbo na hoti, ñāṇeneva avacaritabbo. **Nipuṇo**ti saṇho. **Paṇḍitavedanīyo**ti sammāpaṭipadaṁ paṭipannehi paṇḍitehi veditabbo. **Ālayarāmā**ti sattā pañcasu kāmaguṇesu allīyanti, tasmā te **ālayā**ti vuccanti. Aṭṭhasatataṇhāvicaritāni vā allīyanti, tasmāpi ālayāti vuccanti. Tehi ālayehi ramantīti **ālayarāmā**. Ālayesu ratāti **ālayaratā**. Ālayesu suṭṭhu muditāti **ālayasammuditā**. Yatheva hi susajjitaṁ pupphaphalabharitarukkhādisampannaṁ uyyānaṁ paviṭṭho rājā tāya tāya sampattiyā ramati, sammudito āmoditapamodito[1] hoti, na ukkaṇṭhati, sāyampi nikkhamituṁ na icchati, evamimehipi kāmālayataṇhālayehi sattā ramanti, saṁsāravaṭṭe sammuditā anukkaṇṭhitā vasanti. Tena tesaṁ Bhagavā duvidhaṁ ālayaṁ uyyānabhūmiṁ viya dassento "ālayarāmā"ti-ādimāha.

Tattha **yadidan**ti nipāto, tassa ṭhānaṁ sandhāya "yaṁ idan"ti, paṭiccasamuppādaṁ sandhāya "yo ayan"ti evamattho daṭṭhabbo. **Idappaccayatāpaṭiccasamuppādo**ti

---

1. Āmoditasammodito (Ka)

imesaṁ paccayā idappaccayā, idappaccayā eva idappaccayatā, idappaccayatā casā paṭiccasamuppādocāti **idappaccayatāpaṭiccasamuppādo.** Saṅkhārādipaccayānaṁ etaṁ adhivacanaṁ. **Sabbasaṅkhārasamatho**ti-ādi sabbaṁ nibbānameva. Yasmā hi taṁ āgamma sabbasaṅkhāravipphanditāni samanti vūpasammanti, tasmā **sabbasaṅkhārasamatho**ti vuccati. Yasmā ca taṁ āgamma sabbe upadhayo paṭinissaṭṭhā honti, sabbā taṇhā khīyanti, sabbe kilesarāgāvirajjanti, sabbaṁ dukkhaṁ nirujjhati, tasmā **sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhākkhayo virāgo nirodho**ti vuccati. Yā panesā taṇhā bhavena bhavaṁ, phalena vā saddhiṁ kammaṁ vinati saṁsibbatīti katvā **vānan**ti vuccati, tato nikkhantaṁ vānatoti **nibbānaṁ. So mamassa kilamatho**ti yā ajānantānaṁ desanā nāma, so mama kilamatho assa, sā mama vihesā assāti attho. Kāyakilamatho ceva kāyavihesā ca assāti vuttaṁ hoti. Citte pana ubhayampetaṁ Buddhānaṁ natthi. **Apissū**ti anubrūhanatthe nipāto, so "na kevalaṁ ayaṁ parivitakko udapādi, imāpi gāthā paṭibhaṁsū"ti dīpeti. **Anacchariyā**ti anu-acchariyā. **Paṭibhaṁsū**ti paṭibhānasaṅkhātassa ñāṇassa gocarā ahesuṁ, parivitakkayitabbataṁ pāpuṇiṁsu.

Kicchenāti dukkhena, na dukkhāya paṭipadāya[1]. Buddhānaṁ hi cattāropi maggā sukhapaṭipadāva honti. Pāramīpūraṇakāle pana sarāgasadosasamohasseva sato āgatāgatānaṁ yācakānaṁ alaṅkatapaṭiyattaṁ sīsaṁ kantitvā galalohitaṁ nīharitvā su-añjitāni akkhīni uppāṭetvā kulavaṁsappadīpaṁ puttaṁ manāpacāriniṁ bhariyanti evamādīni dentassa aññāni ca khantivādisadisesu attabhāvesu chejjabhejjādīni pāpuṇantassa āgamanīyapaṭipadaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Halan**ti ettha **ha**-kāro nipātamatto, alanti attho. **Pakāsitun**ti desituṁ, evaṁ kicchena adhigatassa alaṁ desituṁ, pariyattaṁ desituṁ, ko attho desitenāti vuttaṁ hoti. **Rāgadosaparetehī**ti rāgadosaphuṭṭhehi rāgadosānugatehi vā.

Paṭisotagāminti niccādīnaṁ paṭisotaṁ "aniccaṁ dukkhamanattā asubhan"ti evaṁ gataṁ catusaccadhammaṁ. **Rāgarattā**ti kāmarāgena bhavarāgena diṭṭhirāgena ca rattā. **Na dakkhantī**ti aniccaṁ dukkhamanattā asubhanti iminā sabhāvena na

---

1. Kicchenāti dukkhāya paṭipadāya (Sī, Syā)

passissanti, te apassante ko sakkhissati evaṁ gāhāpetuṁ. **Tamokhandhena āvuṭā**ti avijjārāsinā ajjhotthaṭā.

Appossukkatāyāti nirussukkabhāvena, adesetukāmatāyāti attho. Kasmā panassa evaṁ cittaṁ nami, nanu esa "mutto mocessāmi, tiṇṇo tāressāmi,

Kiṁ me aññātavesena, dhammaṁ sacchikatenidha.
Sabbaññutaṁ pāpuṇitvā, tārayissaṁ sadevakan"ti[1]—

Patthanaṁ katvā pāramiyo pūretvā sabbaññutaṁ pattoti? Saccametaṁ, tadevaṁ paccavekkhaṇānubhāvena panassa evaṁ cittaṁ nami. Tassa hi sabbaññutaṁ patvā sattānaṁ kilesagahanataṁ, dhammassa ca gambhīrataṁ paccavekkhantassa sattānaṁ kilesagahanatā ca dhammagambhīratā ca sabbākārena pākaṭā jātā, athassa "ime sattā kañjiyapuṇṇā lābu viya, takkabharitā cāṭi viya, vasātelapītapilotikā viya, añjanamakkhitahattho viya ca kilesabharitā atisaṁkiliṭṭhā rāgarattā dosaduṭṭhā mohamūḷhā, te kiṁ nāma paṭivijjhissantī"ti cintayato kilesagahanapaccavekkhaṇānubhāvenāpi evaṁ cittaṁ nami.

"Ayañca dhammo pathavīsandhāraka-udakakkhandho viya gambhīro, pabbatena paṭicchādetvā ṭhapito sāsapo viya duddaso, satadhā bhinnassa vālassa koṭiyā koṭipaṭipādanaṁ viya duranubodho, nanu mayā hi imaṁ dhammaṁ paṭivijjhituṁ vāyamantena adinnaṁ dānaṁ nāma natthi, arakkhitaṁ sīlaṁ nāma natthi, aparipūritā kāci pāramī nāma natthi, tassa me nirussāhaṁ viya mārabalaṁ vidhamantassāpi pathavī na kampittha, paṭhamayāme pubbenivāsaṁ anussārantassāpi na kampittha, majjhimayāme dibbacakkhuṁ visodhentassāpi na kampittha, pacchimayāme pana paṭiccasamuppādaṁ paṭivijjhantasseva me dasasahassilokadhātu kampittha. Iti mādisenāpi tikkhañāṇena kicchenevāyaṁ dshammo paṭividdho, taṁ lokiyamahājanā kathaṁ paṭivijjhissantī"ti dhammagambhīrapaccavekkhaṇānubhāvenāpi evaṁ cittaṁ namīti veditabbaṁ.

Apica brahmunā yācite desetukāmatāyapissa evaṁ cittaṁ nami. Jānāti hi Bhagavā "mama appossukkatāya citte namamāne maṁ mahābrahmā

1. Khu 4. 310 piṭṭhe thokaṁ visadisaṁ.

dhammadesanaṁ yācissati, ime ca sattā brahmagarukā, te 'Satthā kira dhammaṁ na desetukāmo ahosi, atha naṁ mahābrahmā yācitvā desāpesi, santo vata bho dhammo, paṇīto vata bho dhammo'ti maññamānā sussūsissantī"ti. Idampissa kāraṇaṁ paṭicca appossukkatāya cittaṁ nami, no dhammadesanāyāti veditabbaṁ.

Sahampatissāti so kira Kassapassa Bhagavato sāsane Sahako nāma thero paṭhamajjhānaṁ nibbattetvā paṭhamajjhānabhūmiyaṁ kappāyukabrahmā hutvā nibbatto, tatra naṁ "Sahampatibrahmā"ti paṭisañjānanti, taṁ sandhāyāha "brahmuno Sahampatissā"ti. **Nassati vata bho**ti so kira imaṁ saddaṁ tathā nicchāresi, yathā dasasahassilokadhātubrahmāno sutvā sabbe sannipatiṁsu. **Yatra hi nāmā**ti yasmiṁ nāma loke. **Purato pāturahosī**ti tehi dasahi brahmasahassehi saddhiṁ pāturahosi. **Apparajakkhajātikā**ti paññāmaye akkhimhi appaṁ parittaṁ rāgadosamoharajaṁ etesaṁ evaṁsabhāvāti **apparajakkhajātikā.** **Assavanatā**ti assavanatāya. **Bhavissantī**ti purimabuddhesu dasapuññakiriyavasena katādhikārā paripākagatā padumāni viya sūriyarasmisamphassaṁ, dhammadesanaṁyeva ākaṅkhamānā catuppadikagāthāvasāne ariyabhūmiṁ okkamanārahā na eko, na dve, anekasatasahassā dhammassa aññātāro bhavissantīti dasseti.

Pāturahosīti pātubhavi. **Samalehi cintito**ti samalehi chahi Satthārehi cintito. Te hi puretaraṁ uppajjitvā sakalajambudīpe kaṇṭake pattharamānā viya, visaṁ siñcamānā viya ca samalaṁ micchādiṭṭhidhammaṁ desayiṁsu. **Apāpuretan**ti vivara etaṁ. **Amatassa dvāran**ti amatassa nibbānassa dvārabhūtaṁ ariyamaggaṁ. **Suṇantu dhammaṁ vimalenānubuddhan**ti ime sattā rāgādimalānaṁ abhāvato vimalena Sammāsambuddhena anubuddhaṁ catusaccadhammaṁ suṇantu tāva Bhagavāti yācati.

Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhitoti selamaye ekagghane pabbatamuddhani yathāṭhitova[1]. Na hi tassa ṭhitassa dassanatthaṁ gīvukkhipanapasāraṇādikiccaṁ atthi. **Tathūpaman**ti tappaṭibhāgaṁ selapabbatūpamaṁ. Ayaṁ panettha saṅkhepattho—yathā selapabbatamuddhani ṭhitova cakkhumā puriso samantato janataṁ

---

1. Ṭhito ca (Syā)

passeyya, tathā tvampi Sumedha sundarapañña sabbaññutaññāṇena samantacakkhu Bhagavā dhammamayaṁ pāsādamāruyha sayaṁ apetasoko sokāvatiṇṇaṁ jātijarābhibhūtaṁ[1] janataṁ avekkhassu[2] upadhāraya upaparikkha. Ayaṁ panettha adhippāyo—yathā hi pabbatapāde samantā mahantaṁ khettaṁ katvā tattha kedārapāḷīsu kuṭikāyo katvā rattiṁ aggiṁ jāleyyuṁ, caturaṅgasamannāgatañca andhakāraṁ assa, atha tassa pabbatassa matthake ṭhatvā cakkhumato purisassa bhūmiṁ olokayato neva khettaṁ na kedārapāḷiyo na kuṭiyo na tattha sayitamanussā paññāyeyyuṁ. Kuṭikāsu pana aggijālāmattakameva paññāyeyya, evaṁ dhammapāsādaṁ āruya sattanikāyaṁ olokayato Tathāgatassa ye te akatakalyāṇā sattā, te ekavihāre dakkhiṇajāṇupasse nisinnāpi Buddhacakkhussa āpāthaṁ nāgacchanti, rattiṁ khittā sarā viya honti. Ye pana katakalyaṇā veneyyapuggalā, te evassa dūrepi ṭhitā āpāthaṁ āgacchanti so aggi viya Himavantapabbato viya ca. Vuttampi cetaṁ—

"Dūre santo pakāsenti, Himavantova pabbato.
Asantettha na dissanti, rattiṁ khittā yathā sarā"ti[3].

Ajjhesananti yācanaṁ. **Buddhacakkhunā**ti indriyaparopariyattañāṇena ca āsayānusayañāṇena ca. Imesaṁ hi dvinnaṁ ñāṇānaṁ "Buddhacakkhū"ti nāmaṁ, sabbaññutaññāṇassa "samantacakkhū"ti, tiṇṇaṁ maggañāṇānaṁ "dhammacakkhū"ti. **Apparajakkhe**ti-ādīsu yesaṁ vuttanayeneva paññācakkhumhi rāgādirajaṁ appaṁ, te **apparajakkhā**. Yesaṁ taṁ mahantaṁ, te **mahārajakkhā**. Yesaṁ saddhādīni indriyāni tikkhāni, te **tikkhindriyā**. Yesaṁ tāni mudūni, te **mudindriyā**. Yesaṁ teyeva saddhādayo ākārā dundarā, te **svākārā**. Ye kathitakāraṇaṁ sallakkhenti, sukhena sakkā honti viññāpetuṁ, te **suviññāpayā.** Ye paralokañceva vajjañca bhayato passanti, te **paralokavajjabhayadassāvino** nāma.

Ayaṁ panettha Pāḷi—"saddo puggalo apparajakkho, assaddho puggalo mahārajakkho. Āraddhavīriyo, kusīto. Upaṭṭhitassati, muṭṭhassati.

1. Jātijarābhibhūtaṁ ca (Syā) 2. Apekkhassu (Syā) 3. Khu 1. 56 piṭṭhe.

Samāhito, asamāhito. Paññavā, duppañño puggalo mahārajakkho. Tathā saddho puggalo tikkhindriyo -pa-. Paññavā puggalo paralokavajjabhayadassāvī, duppañño puggalo na paralokavajjabhayadassāvī. Lokoti khandhaloko, āyatanaloko, dhātuloko, sampattibhavaloko, sampattisambhavaloko, vipattibhavaloko, vipattisambhavaloko, eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā. Dve lokā nāmañca rūpañca. Tayo lokā tisso vedanā. Cattāro lokā cattāro āhārā. Pañca lokā pañcupādānakkhandhā. Cha lokā cha ajjhattikāni āyatanāni. Satta lokā satta viññāṇaṭṭhitiyo. Aṭṭha lokā aṭṭha lokadhammā. Nava lokā nava sattāvāsā. Dasa lokā dasāyatanāni. Dvādasa lokā dvādasāyatanāni. Aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa dhātuyo. Vajjanti sabbe kilesā vajjā, sabbe duccaritā vajjā, sabbe abhisaṅkhārā vajjā, sabbe bhavagāmikammā vajjā, iti imasmiñca loke imasmiñca vajje tibbā bhayasaññā paccupaṭṭhitā hoti, seyyathāpi ukkhittāsike vadhake. Imehi paññāsāya ākārehi imāni pañcindriyāni jānāti passati aññāsi paṭivijjhi. Idaṁ Tathāgatassa indriyaparopariyatte ñāṇan"ti[1].

Uppaliniyanti uppalavane. Itaresupi eseva nayo. **Antonimuggaposīnī**ti yāni anto nimuggāneva posiyanti. **Udakaṁ accuggamma ṭhitānī**ti udakaṁ atikkamitvā ṭhitāni. Tattha yāni accuggamma ṭhitāni, tāni sūriyarasmisamphassaṁ āgamayamānāni ṭhitāni ajjapupphanakāni. Yāni pana samodakaṁ ṭhitāni, tāni sve pupphanakāni. Yāni udakānuggatāni antonimuggaposīni, tāni tatiyadivase pupphanakāni. Udakā pana anuggatāni aññānipi saroga-uppalādīni[2] nāma atthi, yāni neva pupphissanti, macchakacchapabhakkhāneva bhavissanti, tāni pāḷiṁ nāruḷhāni. Āharitvā pana dīpetabbānīti dīpitāni. Yatheva hi tāni catubbidhāni pupphāni, evamevaṁ ugghaṭitaññū vipañcitaññū neyyo padaparamoti cattāro puggalā.

Tattha "yassa puggalassa saha udāhaṭavelāya dhammābhisamayo hoti, ayaṁ vuccati puggalo **ugghaṭitaññū**. Yassa puggalassa saṁkhittena

---

1. Khu 9. 116 piṭṭhe.
2. Saroja-uppalādīni (Syā)

bhāsitassa vitthārena atthe vibhajiyamāne dhammābhisamayo hoti, ayaṁ vuccati puggalo **vipañcitaññū.** Yassa puggalassa uddesato paripucchato yoniso manasikaroto kalyāṇamitte sevato bhajato payirupāsato anupubbena dhammābhisamayo hoti, ayaṁ vuccati puggalo **neyyo**. Yassa puggalassa bahumpi suṇato bahumpi bhaṇato bahumpi dhārayato bahumpi vācayato na tāya jātiyā dhammābhisamayo hoti, ayaṁ vuccati puggalo **padaparamo**"[1]. Tattha Bhagavā uppalavanādisadisaṁ dasasahassilokadhātuṁ olokento "ajja pupphanakāni viya ugghaṭitaññū, sve pupphanakāni viya vipañcitaññū, tatiyadivase pupphanakāni viya neyyo, macchakacchapabhakkhāni pupphāni viya padaparamo"ti addasa. Passanto ca "ettakā apparajakkhā, ettakā mahārajakkhā, tatrāpi ettakā ugghaṭitaññū"ti evaṁ sabbākāratova addasa.

Tattha tiṇṇaṁ puggalānaṁ imasmiṁ yeva attabhāve Bhagavato dhammadesanā atthaṁ sādheti. Padaparamānaṁ anāgatatthāya vāsanā[2] hoti. Atha Bhagavā imesaṁ catunnaṁ puggalānaṁ atthāvahaṁ dhammadesanaṁ viditvā desetukamyataṁ uppādetvā pana sabbepi tīsu bhavesu satte bhabbābhabbavasenadve koṭṭhāse akāsi. Ye sandhāya vuttaṁ "katame sattā abhabbā, ye te sattākammāvaraṇena samannāgatā kilesāvaraṇena samannāgatā vipākāvaraṇena samannāgatā assaddhā acchandikā duppaññā abhabbā niyāmaṁ okkamituṁ kusalesu dhammesu sammattaṁ, ime te sattā abhabbā. Katame sattā bhabbā, ye te sattā na kammāvaraṇena -pa- ime te sattā bhabbā"ti[3]. Tattha sabbepi abhabbapuggale pahāya bhabbapuggaleyeva ñāṇena pariggahetvā "ettakā rāgacaritā ettakā dosamohacaritā vitakkasaddhābuddhicaritā"ti chakoṭṭhāse akāsi. Evaṁ katvā dhammaṁ desessāmīti cintesi.

Paccabhāsīti pati-abhāsi. **Apārutā**ti vivaṭā. **Amatassa dvārā**ti arīyamaggo. So hi amatasaṅkhātassa nibbānassa dvāraṁ, so mayā vivaritvā ṭhapitoti dasseti. **Pamuñcantu saddhan**ti sabbe attano saddhaṁ

1. Abhi 3. 147 piṭṭhe.
2. Anāgate vāsanatthāya (Dī-Ṭṭha 2. 60; Ma-Ṭṭha 2. 86 piṭṭhesu) Ṭīkā pana passitabbā.
3. Abhi 2. 355; Khu 9. 119 piṭṭhesu.

pamuñcantu vissajjentu. Pacchimapadadvaye ayamattho—ahañhi attano paguṇaṁ suppavattitampi imaṁ paṇītaṁ uttamaṁ dhammaṁ kāyavācākilamathasaññī hutvā na bhāsiṁ. Idāni pana sabbo jano saddhābhājanaṁ upanetu, pūressāmi tesaṁ saṅkappanti.

Antaradhāyīti Satthāraṁ gandhamālādīhi pūjetvā antarahito, sakaṭṭhānameva gatoti attho. Gate ca pana tasmiṁ Bhagavā "kassa nu kho ahaṁ paṭhamaṁ dhammaṁ deseyyan"ti Āḷārudakānaṁ kālaṅkatabhāvaṁ, pañcavaggiyānañca bahūpakārabhāvaṁ ñatvā tesaṁ dhammaṁ desetukāmo Bārāṇasiyaṁ Isipatanaṁ gantvā dhammacakkaṁ pavattesīti. . Paṭhamaṁ.

2. Gāravasuttavaṇṇanā

173. Dutiye **udapādī**ti ayaṁ vitakko pañcame sattāhe udapādi. **Agāravo**ti aññasmiṁ gāravarahito, kañci garuṭṭhāne aṭṭhapetvāti attho. **Appatisso**ti patissayarahito, kañci jeṭṭhakaṭṭhāne aṭṭhepetvāti attho.

Sadevaketi-ādīsu saddhiṁ devehi **sadevake.** Devaggahaṇena cettha mārabrahmesu gahitesupi māro nāma Vasavattī sabbesaṁ upari vasaṁ vatteti, brahmā nāma mahānubhāvo ekaṅguliyā ekasmiṁ cakkavāḷasahasse ālokaṁ pharati. Dvīhi dvīsu -pa- dasahi aṅgulīhi dasasupi cakkavāḷasahassesu ālokaṁ pharati, so iminā sīlasampannataroti vattuṁ mā labhatūti[1] **samārake sabrahmake**ti visuṁ vuttaṁ. Tathā samaṇā nāma ekanikāyādivasena bahussutā sīlavanto paṇḍitā, brāhmaṇāpi vatthuvijjādivasena bahussutā paṇḍitā, te iminā sīlasampannatarāti vattuṁ mā labhantūti **sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāyā**ti vuttaṁ. **Sadevamanussāyā**ti idaṁ pana nippadesato dassanatthaṁ gahitameva gahetvā vuttaṁ. Apicettha purimāni tīṇi padāni lokavasena vuttāni, pacchimāni dve pajāvasena. Sīlasampannataranti sīlena sampannataraṁ, adhikataranti attho. Sesesupi eseva nayo. Ettha ca sīlādayo cattāro dhammā lokiyalokuttarā kathitā, vimuttiñāṇadassanaṁ lokiyameva. Paccavekkhaṇañāṇaṁ hetaṁ.

1. Labhantūti (Sī)

Pāturahosīti "ayaṁ Satthā Avīcito yāva Bhavaggā sīlādīhi attanā[1] adhikataraṁ apassanto 'mayā paṭividdhaṁ navalokuttaradhammameva sakkatvā garuṁ katvā upanissāya viharissāmī'ti cinteti, kāraṇaṁ Bhagavā cinteti, atthaṁ vuḍḍhivisesaṁ[2] cinteti, gacchāmissa ussāhaṁ janessāmī"ti cintetvā purato pākaṭo ahosi, abhimukhe aṭṭhāsīti attho.

Viharanti cāti ettha yo vadeyya "viharantīti vacanato paccuppannepi bahū Buddhā"ti, so "Bhagavāpi bhante etarahi Arahaṁ Sammāsambuddho"ti iminā vacanena paṭibāhitabbo.

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati.
Sadevakasmiṁ lokasmiṁ, natthi me paṭipuggalo"ti[3]—

ādīhi cassa suttehi aññesaṁ Buddhānaṁ abhāvo dīpetabbo. **Tasmā**ti yasmā sabbepi Buddhā saddhammagaruno, tasmā. **Mahattamabhikaṅkhatā**ti mahantabhāvaṁ patthayamānena. **Saraṁ Buddhāna sāsanan**ti Buddhānaṁ sāsanaṁ sarantena. . Dutiyaṁ.

3. Brahmadevasuttavaṇṇanā

174. Tatiye **eko**ti ṭhānādīsu iriyāpathesu ekako, ekavihārīti attho. **Vūpakaṭṭho**ti kāyena vūpakaṭṭho nissaṭo. **Appamatto**ti satiyā avippavāse ṭhito. **Ātāpī**ti vīriyātāpena samannāgato. **Pahitatto**ti pesitatto. **Kulaputtā**ti ācārakulaputtā. **Sammadevā**ti na iṇaṭṭā na bhayaṭṭā na jīvitapakatā hutvā, yathā vā tathā vā pabbajitāpi ye anulomapaṭipadaṁ pūrenti, te sammadeva agārasmā anagāriyaṁ pabbajanti nāma. **Brahmacariyapariyosānan**ti maggabrahmacariyassa pariyosānabhūtaṁ ariyaphalaṁ. **Diṭṭheva dhamme**ti imasmiṁyeva attabhāve. **Sayaṁ abhiññā sacchikatvā**ti sāmaṁ jānitvā paccakkhaṁ katvā. **Upasampajjā**ti paṭilabhitvā sampādetvā vihāsi. Evaṁ viharanto ca **khīṇā jāti -pa- abbhaññāsī**ti. Etenassa paccavekkhaṇabhūmi dassitā.

---

1. Attano (Syā)
2. Atthavuḍḍhivisesaṁ (Sī), atthavisesaṁ (Syā), atthaṁ vuḍḍhiṁ visesaṁ (Ṭīkā)
3. Vi 3. 12; Ma 1. 227 piṭṭhesu.

Katamā panassa jāti khīṇā, kathañca naṁ abbhaññāsīti? Vuccate, na tāvassa atītā jāti khīṇā pubbeva khīṇattā, na anāgatā tattha vāyāmābhāvato, na paccuppannāvijjamānattā. Maggassa pana abhāvitattā yā uppajjeyya ekacatupañcavokā-rabhavesu ekacatupañcakkhandhappabhedā jāti, sā maggassa bhāvitattā anuppādadhammataṁ āpajjanena khīṇā, taṁ so maggabhāvanāya pahīnakilese paccavekkhitvā "kilesābhāve vijjamānampi kammaṁ āyatiṁ appaṭisandhikaṁ hotī"ti jānanto jānāti.

Vusitanti vutthaṁ parivutthaṁ, kataṁ caritaṁ niṭṭhāpitanti attho. **Brahmacariyan**ti maggabrahmacariyaṁ. **Kataṁ karaṇīyan**ti catūsu saccesu catūhi maggehi pariññāpahānasacchi kiriyabhāvanāvasena soḷasavidhampi kiccaṁ niṭṭhāpitanti attho. **Nāparaṁ itthattāyā**ti idāni puna itthabhāvāya evaṁ soḷasakiccabhāvāya, kilesakkhayāya vā katamaggabhāvanā natthīti. Atha vā **itthattāyā**ti itthattabhāvato, imasmā evaṁpakārā idāni vattamānakkhandhasantānā aparaṁ khandhasantānaṁ natthi, ime pana pañcakkhandhā pariññātā tiṭṭhanti chinnamūlako rukkho viyāti abbhaññāsi. **Aññataro**ti eko. **Arahatan**ti arahantānaṁ, Bhagavato sāvakānaṁ arahataṁ abbhantaro ahosi.

Sapadānanti sapadānacāraṁ, sampattagharaṁ anukkamma paṭipāṭiyā caranto. **Upasaṅkamī**ti upasaṅkamanto. Mātā panassa puttaṁ disvāva gharā nikkhamma pattaṁ gahetvā antonivesanaṁ pavesetvā paññattāsane nisīdāpesi.

Āhutiṁ niccaṁ paggaṇhātīti niccakāle āhutipiṇḍaṁ paggaṇhāti. Taṁdivasaṁ pana tasmiṁ ghare bhūtabalikammaṁ hoti. Sabbagehaṁ haritupalittaṁ vippakiṇṇalājaṁ vanamālaparikkhittaṁ ussitaddhajapaṭākaṁ tattha tattha puṇṇaghare ṭhapetvā daṇḍadīpikā[1] jāletvā gandhacuṇṇamālādīhi alaṅkataṁ, samantato sañchādiyamānā dhūmakaṭacchu[2] ahosi. Sāpi brāhmaṇī kālasseva vuṭṭhāya soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāyitvā sabbālaṅkārena attabhāvaṁ alaṅkari. Sā tasmiṁ samaye mahākhīṇāsavaṁ nisīdāpetvā yāgu uḷuṅkamattampi adatvā "mahābrahmaṁ bhojessāmī"ti suvaṇṇapātiyaṁ

1. Daṇḍadīpakāni (Syā)
2. Sañchādiyamānadhūmakaṭacchu (Sī), sandhāriyamānā dhūmakapacchi (Syā)

pāyāsaṁ[1] pūretvā sappimadhusakkharādīhi yojetvā nivesanassa pacchābhāge haritupalittabhāvādīhi alaṅkatā bhūtapīṭhikā atthi, sā taṁ pātiṁ ādāya tattha gantvā catūsu koṇesu majjhe ca ekekaṁ pāyāsapiṇḍaṁ ṭhapetvā ekaṁ piṇḍaṁ hatthena gahetvā yāva kapparā sappinā paggharantena pathaviyaṁ jāṇumaṇḍalaṁ patiṭṭhāpetvā "bhuñjatu bhavaṁ mahābrahmā, sāyatu bhavaṁ mahābrahmā, tappetu bhavaṁ mahābrahmā"ti vadamānā brahmānaṁ bhojeti.

Etadahosīti mahākhīṇāsavassa sīlagandhaṁ chadevaloke ajjhottharitvā brahmalokaṁ upagataṁ ghāyamānassa etaṁ ahosi. **Saṁvejeyyan**ti codeyyaṁ, sammāpaṭipattiyaṁ yojeyyaṁ. Ayaṁ hi evarūpaṁ aggadakkhiṇeyyaṁ mahākhīṇāsavaṁ nisīdāpetvā yāgu-uḷuṅkamattampi adatvā "mahābrahmaṁ bhojessāmī"ti tulaṁ pahāya hatthena tulayantī viya, bheriṁ pahāya kucchiṁ vādentī viya, aggiṁ pahāya khajjopanakaṁ dhamamānā viya bhūtabaliṁ kurumānā āhiṇḍati, gacchāmissā micchādassanaṁ bhinditvā apāyamaggato uddharitvā yathā asītikoṭidhanaṁ Buddhasāsane vippakiritvā saggamaggaṁ ārohati, tathā karomīti vuttaṁ hoti.

Dūre itoti imamhā ṭhānā dūre brahmaloko. Tato[2] hi kūṭāgāramattā silā pātitā ekena ahorattena aṭṭhacattālīsayojanasahassāni khepayamānā catūhi māsehi pathaviyaṁ patiṭṭhaheyya, sabbaheṭṭhimopi brahmaloko evaṁ dūre. **Yassāhutin**ti yassa brahmuno āhutiṁ paggaṇhāsi, tassa brahmaloko dūreti attho. **Brahmapathan**ti ettha brahmapatho nāma cattāri kusalajjhānāni, vipākajjhānāni pana nesaṁ jīvitapatho nāma, taṁ brahmapathaṁ ajānantī tvaṁ kiṁ jappasi vippalapasi. Brahmāno hi sappītikajjhānena yāpenti, na etaṁ tiṇabījāni pakkhipitvā randhaṁ goyūsaṁ khādanti, mā akāraṇā kilamasīti.

Evaṁ vatvā puna[3] so mahābrahmā añjaliṁ paggayha avakujjo hutvā theraṁ upadisanto **eso hi to brāhmaṇi brahmadevo**ti-ādimāha. Tattha **nirūpadhiko**ti kilesābhisaṅkhārakāmaguṇopadhīhi virahito. **Atidevapatto**ti devānaṁ atidevabhāvaṁ brahmānaṁ atibrahmabhāvaṁ patto.

---

1. Suvaṇṇacāṭiṁ pāyāsassa (Syā) 2. Brahmalokato (Sī, Syā) 3. Pana (Ka)

Anaññaposīti ṭhapetvā imaṁ attabhāvaṁ aññassa attabhāvassa vā puttadārassa vā aposanatāya anaññaposī.

Āhuneyyoti āhunapiṇḍaṁ[1] paṭiggahetuṁ yutto. **Vedagū**ti catumaggasaṅkhātehi vedehi dukkhassantaṁ gato. **Bhāvitatto**ti attānaṁ bhāvetvā vaḍḍhetvā ṭhito. **Anūpalitto**ti taṇhādīhi lepehi[2] alitto. **Ghāsesanaṁ iriyatī**ti āhārapariyesanaṁ carati.

Na tassa pacchā na puratthamatthīti pacchā vuccati atītaṁ, puratthaṁ vuccati anāgataṁ, atītānāgatesu khandhesu chandarāgavirahitassa pacchā vā puratthaṁ vā natthīti vadati. **Santo**ti-ādīsu rāgādisantatāya santo. Kodhadhūmavigamā **vidhūmo,** dukkhābhāvā **anīgho**, kattaradaṇḍādīni gahetvā vicarantopi vadhakacetanāya abhāvā **nikkhittadaṇḍo**. **Tasathāvaresū**ti ettha pana puthujjanā tasā nāma, khīṇāsavā thāvarā nāma. Satta pana sekhā tasāti vattuṁ na sakkā, thāvarā na honti, bhajamānā pana thāvarapakkhameva bhajanti. **So tyāhutin**ti so te āhutiṁ.

Visenibhūtoti kilesasenāya viseno jāto. **Anejo**ti nittaṇho. **Susīlo**ti khīṇāsavasīlena susīlo. **Suvimuttacitto**ti phalavimuttiyā suṭṭhu vimuttacitto. **Oghatiṇṇan**ti cattāro oghe tiṇṇaṁ. Ettakena kathāmaggena brahmā therassa vaṇṇaṁ kathento āyatane brāhmaṇiṁ niyojesi. Avasānagāthā pana saṅgītikārehi ṭhapitā. **Patiṭṭhapesi dakkhiṇan**ti catupaccayadakkhiṇaṁ patiṭṭhapesi. **Sukhamāyatikan**ti sukhāyatikaṁ āyatiṁ sukhavipākaṁ, sukhāvahanti attho. . Tatiyaṁ.

4. Bakabrahmasuttavaṇṇanā

175. Catutthe **pāpakaṁ diṭṭhigatan**ti lāmikā sassatadiṭṭhi. **Idaṁ niccan**ti idaṁ saha kāyena[3] brahmaṭṭhānaṁ aniccaṁ "niccan"ti vadati. Dhuvādīni tasseva vevacanāni. Tattha **dhuvan**ti thiraṁ. **Sassatan**ti sadā vijjamānaṁ. **Kevalan**ti akhaṇḍaṁ sakalaṁ. **Acavanadhamman**ti acavanasabhāvaṁ. **Idaṁ hi na jāyatī**ti-ādīsu imasmiṁ ṭhāne koci jāyanako vā jīyanako vā mīyanako vā

1. Āhunapiṇḍaṁ pāhunapiṇḍaṁ (Syā) 2. Kilesehi (Sī) 3. Sahokāsena (Syā)

cavanako vā upapajjanako vā natthi, taṁ sandhāya vadati. **Ito ca panaññan**ti ito sahakāyā[1] brahmaṭṭhānā uttari aññaṁ nissaraṇaṁ nāma natthīti evamassa thāmagatā sassatadiṭṭhi uppannā hoti. Evaṁvādī ca pana so upari tisso jhānabhūmiyo cattāro magge cattāri phalāni nibbānanti sabbaṁ paṭibāhati. Kadā panassa sā diṭṭhi uppannāti? Paṭhamajjhānabhūmiyaṁ nibbattakāle. Dutiyajjhānabhūmiyanti eke.

Tatrāyaṁ anupubbikathā—heṭṭhupapattiko kiresa brahmā anuppanno Buddhuppāde[2] isipabbajjaṁ pabbajitvā kasiṇaparikammaṁ katvā samāpattiyo nibbattetvā aparihīnajjhāno kālaṁ katvā catutthajjhānabhūmiyaṁ Vehapphalabrahmaloke pañcakappasatikaṁ āyuṁ gahetvā nibbatti. Tattha yāvatāyukaṁ ṭhatvā heṭṭhupapattikaṁ katvā tatiyajjhānaṁ paṇītaṁ bhāvetvā Subhakiṇhabrahmaloke catusaṭṭhikappaṁ āyuṁ gahetvā nibbatti. Tattha dutiyajjhānaṁ bhāvetvā Ābhassare aṭṭha kappe āyuṁ gahetvā nibbatti. Tattha paṭhamajjhānaṁ bhāvetvā paṭhamajjhānabhūmiyaṁ kappāyuko hutvā nibbatti. So paṭhamakāle attanā katakammañca nibbattaṭṭhānañca aññāsi, kāle pana gacchante gacchante ubhayaṁ pamussitvā sassatadiṭṭhiṁ uppādesi.

Avijjāgatoti avijjāya gato samannāgato aññāṇī andhībhūto. **Yatra hi nāmā**ti yo nāma. **Vakkhatī**ti bhaṇati. "Yatrā"ti nipātayogena pana anāgatavacanaṁ kataṁ.

Evaṁ vutte so brahmā yathā nāma maggacoro[3] dve tayo pahāre adhivāsento sahāye anācikkhitvāpi uttari pahāraṁ pahariyamāno "asuko ca asuko ca mayhaṁ sahāyo"ti ācikkhati, evameva Bhagavatā santajjiyamāno satiṁ labhitvā "Bhagavā mayhaṁ padānupadaṁ pekkhanto maṁ nippīḷitukāmo"ti bhīto attano sahāye ācikkhanto **dvāsattatī**ti-ādimāha. Tassattho—bho Gotama mayaṁ dvāsattati janā **puññakammā** tena puññakammena idha nibbattā, **vasavattino** sayaṁ aññesaṁ vase avattitvā pare attano vase vattema, jātiñca jarañca atītā, ayaṁ no vedehi gatattā "vedagū"ti saṅkhaṁ gatā Bhagavā antimā brahmupapatti. **Asmābhijappanti janā anekā**ti anekajanā

1. Sahokāsā (Syā) 2. Buddhe (Sī) 3. Magge coro (Sī, Syā, Ka)

amhe abhijappanti. "Ayaṁ kho bhavaṁ brahmā mahābrahmā abhibhū anabhibhūto aññadatthudaso Vasavattī issaro kattā nimmātā seṭṭho sajitā vasī pitā bhūtabhabyānan"ti evaṁ patthenti pihentīti.

Atha naṁ Bhagavā **appaṁ hi etan**ti-ādimāha. Tattha **etan**ti yaṁ tvaṁ idha tava āyuṁ "dīghan"ti maññasi, etaṁ appaṁ parittakaṁ. **Sataṁ sahassānaṁ nirabbudānan**ti nirabbudagaṇanāya satasahassanirabbudānaṁ. **Āyuṁ pajānāmī**ti "idāni tava avasiṭṭhaṁ ettakaṁ āyū"ti ahaṁ jānāmi. **Anantadassī Bhagavāhamasmī**ti Bhagavā tumhe "ahaṁ anantadassī jāti-ādīni upātivatto"ti vadatha. **Kiṁ me purāṇan**ti yadi tvaṁ anantadassī, evaṁ sante idaṁ me ācikkha, kiṁ mayhaṁ purāṇaṁ. **Vatasīlavattan**ti sīlameva vuccati. **Yamahaṁ vijaññā**ti yaṁ ahaṁ tayā kathitaṁ jāneyyaṁ. Taṁ me ācikkhāti vadati.

Idānissa ācikkhanto Bhagavā **yaṁ tvaṁ apāyesī**ti-ādimāha. Tatrāyaṁ adhippāyo—pubbe kiresa kulaghare nibbattitvā kāmesu ādīnavaṁ disvā "jātijarāmaraṇassa antaṁ karissāmī"ti nikkhamma isipabbajjaṁ pabbajitvā samāpattiyo nibbattetvā abhiññāpādakajjhānassa lābhī hutvā Gaṅgātīre paṇṇasālaṁ kāretvā jhānaratiyā vītināmeti. Tadā ca kālenakālaṁ sattāvāhā pañcahi sakaṭasatehi marukantāraṁ paṭipajjanti. Marukantāre pana divā na sakkā gantuṁ, rattiṁ gamanaṁ hoti. Atha purimasakaṭassa aggayuge yuttabalibaddā gacchantā gacchantā nivattitvā āgatamaggābhimukhā ahesuṁ, sabbasakaṭāni tatheva nivattitvā aruṇe uggate nivattitabhāvaṁ jāniṁsu. Tesañca tadā kantāraṁ atikkamanadivaso ahosi, sabbaṁ dārudakaṁ parikkhīṇaṁ. Tasmā "natthi dāni amhākaṁ jīvitan"ti cintetvā goṇe cakkesu bandhitvā manussā sakaṭacchāyaṁ pavisitvā nipajjiṁsu.

Tāpasopi kālasseva paṇṇasālato nikkhamitvā paṇṇasāladvāre nisinno Gaṅgaṁ olokayamāno addasa Gaṅgaṁ mahatā udakoghena pūriyamānaṁ pavattitamaṇikkhandhaṁ viya āgacchantaṁ, disvā cintesi "atthi nu kho imasmiṁ loke evarūpassa madhurodakassa alābhena kilissamānā[1] sattā"ti. So evaṁ āvajjento marukantāre taṁ satthaṁ disvā "ime sattā[2] mā nassantū"ti "ito cito ca mahā-udakakkhandho chijjitvā

1. Pīḷiyamānā (Sī) 2. Satthā (Sī)

marukantāre Satthābhimukho gacchatū"ti abhiññācittena adhiṭṭhāsi. Saha cittuppādena mātikāruḷhaṁ viya udakaṁ tattha agamāsi. Manussā udakasaddena vuṭṭhāya udakaṁ disvā haṭṭhatuṭṭhā nhāyitvā pivitvā goṇepi pāyetvā sotthinā icchitaṭṭhānaṁ agamaṁsu. Satthā taṁ brahmuno pubbakammaṁ dassento paṭhamaṁ gāthamāha. Tattha **apāyesī**ti pāyesi. A-kāro nipātamattaṁ. **Gammanī**ti gimhe. **Samparete**ti gimhātapena phuṭṭhe anugate.

Aparasmimpi samaye tāpaso Gaṅgātīre paṇṇasālaṁ māpetvā araññagāmakaṁ nissāya vasati. Tena ca samayena corā taṁ gāmaṁ paharitvā hatthasāraṁ gahetvā gāviyo ca karamare ca gahetvā gacchanti. Gāvopi sunakhāpi manussāpi mahāviravaṁ viravanti. Tāpaso taṁ saddaṁ sutvā "kinnu kho etan"ti āvajjento "manussānaṁ bhayaṁ uppannan"ti ñatvā "mayi passante ime sattā mā nassantū"ti abhiññāpādakajjhānaṁ samāpajjitvā vuṭṭhāya abhiññācittena corānaṁ paṭipathe caturaṅginiṁ senaṁ māpesi. Kammasajjā āgacchantā corā disvā "rājā maññe āgato"ti vilopaṁ chaḍḍetvā pakkamiṁsu. Tāpaso "yaṁ yassa santakaṁ, taṁ tasseva hotū"ti adhiṭṭhāsi, taṁ tatheva ahosi. Mahājano sotthibhāvaṁ pāpuṇi. Satthā idampi tassa pubbakammaṁ dassento dutiyaṁ gāthamāha. Tattha **eṇikūlasmin**ti Gaṅgātīre. **Gayhakaṁ nīyamānan**ti gahetvā nīyamānaṁ, karamaraṁ nīyamānantipi attho.

Puna ekasmiṁ samaye uparigaṅgāvāsikaṁ ekaṁ kulaṁ heṭṭhāgaṅgāvāsikena kulena saddhiṁ mittasanthavaṁ katvā nāvāsaṅghāṭaṁ bandhitvā bahuṁ khādanīyañceva bhojanīyañca gandhamālādīni ca āropetvā Gaṅgāsotena āgacchati. Manussā khādamānā bhuñjamānā naccantā gāyantā devavimānena gacchantā viya balavasomanassā[1] ahesuṁ. Gaṅgeyyako nāgo disvā kupito "ime mayi saññampi na karonti, idāni ne samuddameva pāpessāmī"ti mahantaṁ attabhāvaṁ māpetvā udakaṁ dvidhā bhinditvā uṭṭhāya phaṇaṁ katvā susukāraṁ[2] karonto aṭṭhāsi. Mahājano disvā bhīto vissaramakāsi[3]. Tāpaso paṇṇasālāyaṁ nisinno sutvā "ime gāyantā naccantā somanassajātā āgacchanti, idāni pana bhayaravaṁ raviṁsu, kinnu kho"ti

1. Balavasomanassajātā (Syā)
2. Sūsūkāraṁ (Sī), sussukāraṁ (Syā)
3. Viravamakāsi (Sī)

āvajjento nāgarājaṁ disvā "mayi passante sattā mā nassantū"ti abhiññāpādakajjhānaṁ samāpajjitvā attabhāvaṁ pajahitvā supaṇṇavaṇṇaṁ māpetvā nāgarājassa dassesi. Nāgarājā bhīto phaṇaṁ saṁharitvā udakaṁ paviṭṭho, mahājano sotthibhavaṁ pāpuṇi. Satthā idampi tassa pubbakammaṁ dassento tatiyaṁ gāthamāha. Tattha **luddenā**ti dāruṇena. **Manussakamyā**ti manussakāmatāya, manusse viheṭhetukāmatāyāti attho.

Aparasmimpi samaye esa isipabbajjaṁ pabbajitvā Kesavo nāma tāpaso ahosi. Tema samayena amhākaṁ Bodhisatto Kappo nāma māṇavo kesavassa baddhacaro antevāsiko hutvā ācariyassa kiṁkārapaṇissāvī manāpacārī buddhisampanno atthacaro ahosi. Kesavo tena vinā vasituṁ na sakkoti, taṁ nissāyeva jīvikaṁ kappesi. Satthā idampi tassa pubbakammaṁ dassento catutthaṁ gāthamāha.

Tattha **baddhacaro**ti antevāsiko, so pana jeṭṭhantevāsiko ahosi. **Sambuddhimantaṁ vatinaṁ amaññī**ti "sammā buddhimā vatasampanno ayan"ti evaṁ maññamāno kappo tava antevāsiko ahosiṁ ahaṁ so tena samayenāti dasseti. **Aññepi**[1] **jānāsī**ti na kevalaṁ mayhaṁ āyumeva, aññepi[1] tvaṁ jānāsiyeva. **Tathā hi Buddho**ti tathā hi tvaṁ Buddho, yasmā Buddho, tasmā jānāsīti attho. **Tathā hi tyāyaṁ jalitānubhāvo**ti yasmā ca tvaṁ Buddho, tasmā te ayaṁ jalito ānubhāvo. **Obhāsayaṁ tiṭṭhatī**ti sabbaṁ brahmalokaṁ obhāsayanto tiṭṭhati. . Catutthaṁ.

5. Aññatarabrahmasuttavaṇṇanā

176. Pañcame **tejodhātuṁ samāpajjitvā**ti tejokasiṇaparikammaṁ katvā padakajjhānato vuṭṭhāya "sarīrato jālā nikkhamantū"ti adhiṭṭhahanto adhiṭṭhānacittānubhāvena sakalasarīrato jālā nikkhamanti, evaṁ tejodhātuṁ samāpanno nāma hoti, tathā samāpajjitvā. **Tasmiṁ brahmaloke**ti kasmā thero tattha agamāsi? Therassa kira tejodhātuṁ samāpajjitvā tassa brahmuno upari nisinnaṁ Tathāhataṁ disvā

1. Aññampi (Sī)

"aṭṭhivedhī ayaṁ puggalo, mayāpettha gantabban"ti ahosi, tasmā agamāsi. Sesānaṁ gamanepi eseva nayo. So hi[1] brahmā Tathāgatassa ceva Tathāgatasāvakānañca ānubhāvaṁ adisvā abhabbo vinayaṁ upagantuṁ, tena so sannipāto ahosi. Tattha Tathāgatassa sarīrato uggatajālā sakalabrahmalokaṁ atikkamitvā ajaṭākāse pakkhandā, tā ca pana chabbaṇṇā ahesuṁ, Tathāgatassa sāvakānaṁ ābhā pakativaṇṇāva.

Passasi vītivattantanti imasmiṁ brahmaloke aññabrahmasarīravimānālaṅkārādīnaṁ pabhā atikkamamānaṁ Buddhassa Bhagavato pabhassaraṁ pabhaṁ passasīti pucchati. **Na me mārisa sā diṭṭhī**ti yā mesā "idhāgantuṁ samattho añño samaṇo vā brāhmaṇo vā natthī"ti pure diṭṭhi, natthi me sā. **Kathaṁ vajjan**ti kena kāraṇena vadeyyaṁ. **Niccomhi sassato**ti imassa kira brahmuno laddhidiṭṭhi sassatadiṭṭhi cāti dve diṭṭhiyo, tatrāssa[2] Tathāgatañceva Tathāgatasāvake ca passato laddhidiṭṭhi pahīnā. Bhagavā panettha mahantaṁ dhammadesanaṁ desesi, brahmā desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Itissa maggena sassatadiṭṭhi pahīnā, tasmā evamāha.

Brahmapārisajjanti brahmapāricārikaṁ. Therānañhi bhaṇḍagāhakadaharā viya brahmānampi pārisajjā brahmāno nāma honti. **Tenupasaṅkamā**ti kasmā therasseva santikaṁ pesesi? There kirassa tattakeneva kathāsallāpena vissāso udapādi, tasmā tasseva santikaṁ pesesi. **Aññepī**ti yathā tumhe cattāro janā, kinnu kho evarūpā aññepi atthi, udāhu tumhe cattāro eva[3] mahiddhikāti. **Tevijjā**ti pubbenivāsadibbacakkhu-āsavakkhayasaṅkhātāhi tīhi vijjāhi samannāgatā. **Iddhipattā**ti iddhividhañāṇaṁ pattā. **Cetopariyāyakovidā**ti paresaṁ cittācāre[4] kusalā. Evamettha pañca abhiññāpi sarūpena vuttā. Dibbasotaṁ pana tāsaṁ vasena āgatameva hoti. **Bahū**ti evarūpā chaḷabhiññā Buddhasāvakā bahū gaṇanapathaṁ atikkantā, sakalaṁ Jambudīpaṁ kāsāvapajjotaṁ katvā vicarantīti. . Pañcamaṁ.

1. Sopi (Syā)
2. Tatrāyaṁ (Syā)
3. Evaṁ (Syā)
4. Cittavāre (Syā)

6. Brahmalokasuttavaṇṇanā

177. Chaṭṭhe **paccekaṁ dvārabāhan**ti ekeko ekekaṁ dvārabāhaṁ nissāya dvārapālā viya aṭṭhaṁsu. **Iddho**ti jhānasukhena samiddho. **Phīto**ti abhiññāpupphehi supupphito. **Anadhivāsento**ti asahanto. **Etadavocā**ti etesaṁ nimmitabrāhmānaṁ majjhe nisinno etaṁ "passasi me"ti-ādivacanaṁ avoca.

Tayo supaṇṇāti gāthāya **pañcasatā**ti satapadaṁ rūpavasena vā pantivasena vā yojetabbaṁ. Rūpavasena tāva **tayo supaṇṇā**ti tīṇi supaṇṇarūpasatāni. **Caturo ca haṁsā**ti cattāri haṁsarūpasatāni. **Byagghīnisā pañcasatā**ti byagghasadisā ekacce migā byagghīnisā nāma, tesaṁ byagghīnisārūpakānaṁ pañcasatāni, pantivasena **tayo supaṇṇā**ti tīṇi supaṇṇapantisatāni, **caturo haṁsā**ti cattāri haṁsapantisatāni. **Byagghīnisā pañcasatā**ti pañca byagghīnisā pantisatāni. **Jhāyino**ti jhāyissa mayhaṁ vimāne ayaṁ vibhūtīti dasseti. **Obhāsayan**ti obhāsayamānaṁ. **Uttarassaṁ disāyan**ti taṁ kira kanakavimānaṁ[1] tesaṁ mahābrahmānaṁ ṭhitaṭṭhānato uttaradisāyaṁ hoti, tasmā evamāha. Ayaṁ panassa adhippāyo—evarūpe kanakavimāne vasanto ahaṁ kassa aññassa upaṭṭhānaṁ gamissāmīti. **Rūpe raṇaṁ disvā**ti rūpamhi jātijarābhaṅgasaṅkhātaṁ dosaṁ disvā. **Sadā pavedhitan**ti sītādīhi ca niccaṁ pavedhitaṁ calitaṁ ghaṭṭitaṁ rūpaṁ disvā. **Tasmā na rūpe ramatī sumedho**ti yasmā rūpe raṇaṁ passati, sadā pavedhitañca rūpaṁ passati, tasmā Sumedho sundarapañño so Sattā rūpe na ramatīti. . Chaṭṭhaṁ.

7. Kokālikasuttavaṇṇanā

178. Sattame **appameyyaṁ paminanto**ti appameyyaṁ khīṇāsavapuggalaṁ "ettakaṁ sīlaṁ, ettako samādhi, ettakā paññā"ti evaṁ minanto. **Kodha vidvā vikappaye**ti ko idha vidvā medhāvī vikappeyya, khīṇāsavova khīṇāsavaṁ minanto kappeyyāti dīpeti. **Nivutaṁ taṁ maññe**ti yo pana puthujjano taṁ pametuṁ ārabhati, taṁ nivutaṁ avakujjapaññaṁ maññāmīti. .Sattamaṁ.

---

1. Kanakamahavimānaṁ (Syā)

8. Katamodakatissasuttavaṇṇanā

179. Aṭṭhame **akissavan**ti kissavā vuccati paññā, nippaññoti attho. . Aṭṭhamaṁ.

9. Turūbrahmasuttavaṇṇanā

180. Navame **ābādhiko**ti "sāsapamattīhi pīḷakāhī"ti-ādinā nayena anantarasutte āgatena ābādhena ābādhiko. **Bāḷhagilāno**ti adhimattagilāno. **Turū**ti Kokālikassa upajjhāyo Turutthero nāma anāgāmiphalaṁ patvā brahmaloke nibbatto. So bhūmaṭṭhakadevatā ādiṁ katvā "ayuttaṁ Kokālikena kataṁ aggasāvake antimavatthunā abbhācikkhantenā"ti paramparāya brahmalokasampattaṁ Kokāsikassa pāpakammaṁ sutvā "mā mayhaṁ passantasseva varāko nassi, ovadissāmi naṁ theresu cittapasādatthāyā"ti āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. Taṁ sandhāya vuttaṁ "Turū paccekabrahmā"ti. **Pesalā**ti piyasīlā. **Kosi tvaṁ āvuso**ti nipannakova kabarakkhīni ummīletvā evamāha. **Passa yāvañca te**ti passa yattakaṁ tayā aparaddhaṁ, attano nalāṭe mahāgaṇḍaṁ apassanto sāsapamattāya pīḷakāya maṁ codetabbaṁ maññasīti āha.

Atha naṁ "adiṭṭhippatto ayaṁ varāko, gilaviso viya kassaci vacanaṁ na karisatī"ti ñatvā **purisassa hī**ti-ādimāha. Tattha **kuṭhārī**ti kuṭhārisadisā pharusā vācā. **Chindatī**ti kusalamūlasaṅkhāte mūleyeva nikantati. **Nindiyan**ti ninditabbaṁ dussīlapuggalaṁ. **Pasaṁsatī**ti uttamatthe sambhāvetvā khīṇāsavoti vadati. **Taṁ vā nindati yo pasaṁsiyo**ti yo vā pasaṁsitabbo khīṇāsavo, taṁ antimavatthunā codento "dussīlo ayan"ti vadati. **Vicināti mukhena so kalin**ti so taṁ aparādhaṁ mukhena vicināti nāma. **Kalinā tenā**ti tena aparādhena sukhaṁ na vindati. Nindiyapasaṁsāya hi pasaṁsiyanindāya ca samakova vipāko.

Sabbassāpi sahāpi attanāti sabbena sakenapi attanāpi saddhiṁ yo akkhesu dhanaparājayo nāma, ayaṁ appamattako aparādho.

Yo sugatesūti yo pana sammaggatesu puggalesu cittaṁ padusseyya, ayaṁ cittapadosova tato kalito mahantataro[1] kali.

Idāni tassa mahantatarabhāvaṁ dassento **sataṁ sahassānan**ti-ādimāha. Tattha **sataṁ sahassānan**ti nirabbudagaṇanāya satasahassaṁ. **Chattiṁsatī**ti aparāni chattiṁsati nirabbudāni. **Pañca cā**ti abbudagaṇanāya pañca abbudāni. **Yamariyagarahī**ti yaṁ ariye garahanto nirayaṁ upapajjati, tattha ettakaṁ āyuppamāṇanti. . Navamaṁ.

10. Kokālikasuttavaṇṇanā

181. Dasame **Kokāliko bhikkhu yena Bhagavā tenupasaṅkamī**ti ko ayaṁ Kokāliko, kasmā ca upasaṅkami? Ayaṁ kira Kokālikaraṭṭhe Kokālikanagare Kokālikaseṭṭhissa putto pabbajitvā pitarā kārāpite vihāre paṭivasati Cūḷakokālikoti nāmena, na Devadattassa sisso. So hi brāhmaṇaputto Mahākokāliko nāma. Bhagavati pana Sāvatthiyaṁ viharante dve aggasāvakā pañcamattehi bhikkhusatehi saddhiṁ janapadacārikaṁ caramānā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya vivekāvāsaṁ vasitukāmā te bhikkhū uyyojetvā attano pattacīvaramādāya tasmiṁ janapade taṁ nagaraṁ patvā taṁ vihāraṁ agamaṁsu. Tattha nesaṁ Kokāliko vattaṁ dassesi. Te tena saddhiṁ sammoditvā "āvuso mayaṁ idha temāsaṁ vasissāma, mā kassaci ārocehī"ti paṭiññaṁ gahetvā vasiṁsu. Vasitvā pavāraṇādivase pavāretvā "gacchāma mayaṁ āvuso"ti Kokālikaṁ āpucchiṁsu. Kokāliko "ajjekadivasaṁ āvuso vasitvā sve gamissathā"ti vatvā dutiyadivase nagaraṁ pavisitvā manusse āmantesi "āvuso tumhe aggasāvake idhāgantvā vasamānepi na jānātha, na ne koci paccayenāpi nimantetī"ti. Nagaravāsino "kahaṁ bhante therā, kasmā no na ārocayitthā"ti. Kiṁ āvuso ārocitena, kiṁ na passatha dve bhikkhū therāsane nisīdante, ete aggasāvakāti. Te khippaṁ sannipatitvā sappiphāṇitādīni ceva cīvaradussāni ca saṁhariṁsu.

1. Mahattataro (Ka)

Kokāliko cintesi "paramappicchā aggasāvakā payuttavācāya uppannaṁ lābhaṁ na sādiyissanti, asādiyantā 'āvāsikassa dethā'ti vakkhantī"ti taṁ taṁ lābhaṁ gāhāpetvā therānaṁ santikaṁ agamāsi. Therā disvāva "ime paccayā neva amhākaṁ, na Kokālikassa kappantī"ti paṭikkhipitvā pakkamiṁsu. Kokāliko "kathaṁ hi nāma attanā agaṇhantā mayhampi adāpetvā pakkamissantī"ti āghātaṁ uppādesi. Tepi Bhagavato santikaṁ gantvā Bhagavantaṁ vanditvā puna attano parisaṁ ādāya janapadacārikaṁ carantā anupubbena tasmiṁ raṭṭhe tameva nagaraṁ paccāgamiṁsu. Nāgarā there sañjānitvā saha parikkhārehi dānaṁ sajjitvā nagaramajjhe maṇḍapaṁ katvā dānaṁ adaṁsu, therānañca parikkhāre upanāmesuṁ. Therā Bhikkhusaṁghassa niyyādayiṁsu. Taṁ disvā Kokāliko cintesi "ime pubbe appicchā ahesuṁ, idāni pāpicchā jātā, pubbepi appicchasantuṭṭhapavivittasadisā maññe"ti there upasaṅkamitvā "āvuso tumhe pubbe appicchā viya, idāni pana pāpabhikkhū jātā"ti vatvā "mūlaṭṭhāneyeva nesaṁ patiṭṭhaṁ bhindissāmī"ti taramānarūpo nikkhamitvā Sāvatthiṁ gantvā yena Bhagavā tenupasaṅkami. Ayameva Kokāliko iminā ca kāraṇena upasaṅkamīti veditabbo.

Bhagavā taṁ turitaturitaṁ āgacchantaṁ disvāva āvajjento aññāsi "ayaṁ aggasāvake akkositukāmo āgato"ti. "Sakkā nu kho paṭisedhetun"ti ca āvajjento "na sakkā paṭisedhetuṁ, theresu aparajjhitvā kālaṅkato[1] ekaṁsena Padumaniraye nibbattissatī"ti disvā "Sāriputtamoggallānepi nāma[2] garahantaṁ sutvā na nisedhetī"ti vādamocanatthaṁ ariyūpavādassa ca mahāsāvajjabhāvadassanatthaṁ **mā hevan**ti tikkhattuṁ paṭisedhesi. Tattha **mā hevan**ti mā evaṁ abhaṇi. **Saddhāyiko**ti saddhāya ākaro[3] pasādāvaho, saddhātabbavacano vā. **Paccayiko**ti pattiyāyitabbavacano.

Pakkāmīti kammānubhāvena codiyamāno pakkāmi. Okāsakataṁ hi kammaṁ na sakkā paṭibāhituṁ, taṁ tassa tattha ṭhātuṁ na adāsi. **Acirapakkantassā**ti pakkantassa sato na cireneva. **Sabbo kāyo**

1. Āgato (Sī, Syā) 2. Nāma paraṁ (Sī), aparaṁ (Ka)

3. Āgamakaro (Sī, Syā) Aṁ-Ṭṭha 3 Dasakanipātavaṇṇanāyaṁ ca.

phuṭo ahosīti kesaggamattampi okāsaṁ avajjetvā sakalasarīraṁ aṭṭhīni bhinditvā uggatāhi pīḷakāhi ajjhotthaṭaṁ ahosi. Yasmā pana Buddhānubhāvena tathārūpaṁ kammaṁ Buddhānaṁ sammukhībhāve vipākaṁ na deti, dassanūpacāre vijahitamatte deti, tasmā tassa acirapakkantassa pīḷakā uṭṭhāhiṁsu. **Kalāyamattiyo**ti caṇakamattiyo[1]. **Beluvasalāṭukamattiyo**ti taruṇabeluvamattiyo. (**Billamattiyo**ti mahābeluvamattiyo.)[2] **Pabhijjiṁsū**ti bhijjiṁsu. Tāsu bhinnāsu sakalasarīraṁ panasapakkaṁ viya ahosi. So pakkena gattena Jetavanadvārakoṭṭhake visagilito maccho viya kadalipattesu sayi. Atha dhammassavanatthaṁ āgatāgatā manussā "dhi Kokālika, dhi Kokālika ayuttamakāsi, attanoyeva mukhaṁ nissāya anayabyasanaṁ patto"ti āhaṁsu. Tesaṁ sutvā ārakkhadevatā dhi-kāraṁ akaṁsu. Ārakkhadevatānaṁ ākāsadevatāti iminā upāyena yāva Akaniṭṭhabhavanā ekadhikāro udapādi. Athassa upajjhāyo āgantvā ovādaṁ agaṇhantaṁ ñatvā garahitvā pakkāmi.

Kālamakāsīti upajjhāye pakkante kālamakāsi. **Padumaṁ nirayan**ti pāṭiyekko Padumanirayo nāma natthi, Avīcimahānirayamhiyeva pana padumagaṇanāya paccitabbe ekasmiṁ ṭhāne nibbatti.

Vīsatikhārikoti Māgadhakena patthena cattāro patthā Kosalaraṭṭhe ekapattho hoti, tena patthena cattāro pattā āḷhakaṁ, cattāri āḷhakāni doṇaṁ, catudoṇā mānikā, catumānikā khārī, tāya khāriyā vīsatikhāriko. **Tilavāho**ti Māgadhakānaṁ sukhumatilānaṁ tilasakaṭaṁ. **Abbudo nirayo**ti Abbudo nāma pāṭiyekko nirayo natthi, Avīcimhiyeva pana abbudagaṇanāya paccitabbaṭṭhānassetaṁ nāmaṁ. **Nirabbudā**dīsupi eseva nayo.

Vassagaṇanāpi panettha evaṁ veditabbā—yatheva hi sataṁ satasahassāni koṭi hoti, evaṁ sataṁ satasahassakoṭiyo pakoṭi nāma hoti, sataṁ satasahassapakoṭiyo koṭipakoṭi nāma, sataṁ

---

1. Valākamattiyo (Syā), calākamattiyo (Ka)
2. (Billmattiyoti taruṇaveḷuggamattiyo) (Ka). Sī-Syā potthakesu pana idaṁ vacanaṁ na dissati.

satasahassakoṭipakoṭiyo nahutaṁ, sataṁ satasahassanahutāni ninnahutaṁ, sataṁ satasahassaninnahutāni ekaṁ abbudaṁ, tato vīsatiguṇaṁ nirabbudaṁ. Eseva nayo sabbatthāti. . Dasamaṁ.

Paṭhamo vaggo.

---

2. Dutiyavagga

1. Sanaṅkumārasuttavaṇṇanā

182. Dutiyavaggassa paṭhame **sappinītīre**ti Sappinīnāmikāya nadiyā tīre. **Sanaṅkumāro**ti so kira Pañcasikhakumārakakāle jhānaṁ bhāvetvā brahmaloke nibbatto kumārakavaṇṇeneva vicarati, tena naṁ "kumāro"ti sañcānanti, porāṇakattā pana "Sanaṅkumāro"ti vuccati. **Janetasmin**ti janitasmiṁ, pajāyāti attho. **Ye gottapaṭisārino**ti ye janetasmiṁ gottaṁ paṭisaranti, tesu loke gottapaṭisārīsu khattiyo seṭṭho. **Vijjācaraṇasampanno**ti Bhayabheravasuttapariyāyena[1] pubbenivāsādīhi vā tīhi, Ambaṭṭhasuttapariyāyena[2] vipassanāñāṇaṁ manomayiddhi cha abhiññāyoti imāhi vā aṭṭhahi vijjāhi, sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satta saddhammā cattāri rūpāvacarajjhānānīti evaṁ pannarasadhammabhedena caraṇena ca samannāgato. **So seṭṭho devamānuse**ti so khīṇāsavabrāhmaṇo devesu ca manussesu ca seṭṭho uttamoti. . Paṭhamaṁ.

2. Devadattasuttavaṇṇanā

183. Dutiye **acirapakkante**ti saṁghaṁ bhinditvā nacirasseva Veḷuvanato Gayāsīsaṁ gate. **Assatarin**ti gadrabhassa vaḷavāya jātaṁ. . Dutiyaṁ.

---

1. Ma 1. 26 piṭṭhe. 2. Dī 1. 93 piṭṭhe.

3. Andhakavindasuttavaṇṇanā

184. Tatiye **Andhakavindan**ti evaṁnāmakaṁ gāmaṁ. **Upasaṅkamī**ti "Satthā idānipi vīriyaṁ karoti padhānamanuyuñjati, gacchāmissa santike ṭhatvā sāsanānucchavikaṁ vīriyapaṭisaṁyuttaṁ gāthaṁ vakkhāmī"ti upasaṅkami.

Pantānīti janataṁ atikkamitvā manussānaṁ anupacāre ṭhitāni. **Saṁyojanavippamokkhā**ti tāni ca senāsanāni sevamāno na cīvarādīnaṁ atthāya seveyya, atha kho dasasaṁyojanavippamokkhatthāya careyya. **Saṁghe vase**ti tesu senāsanesu ratiṁ alabhanto upaṭṭhākādīnaṁ cittānurakkhaṇatthaṁ gadrabhapiṭṭhe rajaṁ viya uppatanto araññe acaritvā[1] saṁghamajjhe vaseyya. **Rakkhitatto satīmā**ti tattha ca vasanto sagavacaṇḍo goṇo viya sabrahmacārino avijjhanto aghaṭṭento rakkhitatto satipaṭṭhānaparāyaṇo hutvā vaseyya.

Idāni saṁghe vasamānassa bhikkhuno bhikkhācāravattaṁ ācikkhano **kulākulan**ti-ādimāha. Tattha **piṇḍikāya caranto**ti piṇḍatthāya caramāno. **Sevetha pantāni senāsanānī**ti saṁghamajjhaṁ otaritvā vasamānopi dhurapariveṇe tālanāḷikera-ādīni ropetvā upaṭṭhākādisaṁsaṭṭho na vaseyya, cittakallataṁ pana janetvā cittaṁ hāsetvā tosetvā puna pantasenāsane vaseyyāti araññasseva vaṇṇaṁ katheti. **Bhayā**ti vaṭṭabhayato. **Abhaye**ti nibbāne. Vimuttoti adhimutto hutvā vaseyya.

Yattha bheravāti yasmiṁ ṭhāne bhayajanakā saviññāṇakā sīhabyagghādayo, aviññāṇakā rattibhāge khāṇuvalli-ādayo bahū atthi. **Sarīsapā**ti dīghajātikādisarīsapā. **Nisīdi tattha bhikkhū**ti tādise ṭhāne bhikkhu nisinno. Iminā idaṁ dīpeti—Bhagavā yathā tumhe etarahi tatraṭṭhakabheravārammaṇāni ceva sarīsape ca vijjunicchāraṇādīni ca amanasikatvā nisinnā, evamevaṁ padhānamanuyuttā bhikkhū nisīdantīti.

Jātu me diṭṭhanti ekaṁsena mayā diṭṭhaṁ. **Na yidaṁ itihītihan**ti idaṁ itiha itihāti na takkahetu vā nayahetu vā piṭakasampadānena

---

1. Avasitvā (Syā)

vā ahaṁ vadāmi. **Ekasmiṁ brahmacariyasmin**ti ekāya dhammadesanāya. Dhammadesanā hi idha brahmacariyanti adhippetā. **Maccuhāyinan**ti maraṇapariccāginaṁ khīṇāsavānaṁ.

Dasā ca dasadhā dasāti ettha **dasā**ti daseva, **dasadhā dasā**ti sataṁ, aññe ca dasuttaraṁ sekhasataṁ passāmīti vadati. **Sotasamāpannā**ti maggasotaṁ samāpannā. **Atiracchānagāmino**ti desanāmattametaṁ[1], avinipātadhammāti attho. **Saṅkhātuṁ nopi sakkomī**ti musāvādabhayena ettakā nāma puññabhāgino sattāti gaṇetuṁ na sakkomīti bahuṁ brahmadhammadesanaṁ sandhāya evamāha. . Tatiyaṁ.

4. Aruṇavatīsuttavaṇṇanā

185. Catutthe **Abhibhūsambhavan**ti Abhibhū ca Sambhavo ca. Tesu Abhibhūthero Sāriputtatthero viya paññāya aggo, Sambhavatthero Mahāmoggallāno viya samādhinā aggo. **Ujjhāyantī**ti avajjhāyanti, lāmakato vā cintenti. **Khiyyantī**ti kinnāmetaṁ kinnāmetanti aññamaññaṁ kathenti. **Vipācentī**ti vitthārayantā[2] punappunaṁ kathenti. **Heṭṭhimena upaḍḍhakāyenā**ti nābhito paṭṭhāya heṭṭhimakāyena. Pāḷiyaṁ ettakameva āgataṁ. Thero pana "pakativaṇṇaṁ vijahitvā nāgavaṇṇaṁ gahetvā dasseti, supaṇṇavaṇṇaṁ gahetvā vā dassetī"ti-ādinā[3] nayena āgataṁ anekappakāraṁ iddhivikubbanaṁ dassesi. **Imā gāthāyo abhāsī**ti thero kira cintesi "kathaṁ desitā nu kho dhammadesanā sabbesaṁ piyā assa manāpā"ti. Tato āvajjento "sabbepi pāsaṇḍā sabbe devamanussā attano attano samaye purisakāraṁ vaṇṇayanti, vīriyassa avaṇṇavādī nāma natthi, vīriyapaṭisaṁyuttaṁ katvā desessāmi, evaṁ ayaṁ dhammadesanā sabbesaṁ piyā bhavissati manāpā"ti ñatvā tīsu piṭakesu vicinitvā imā gāthā abhāsi.

Tattha **ārambhathā**ti ārambhavīriyaṁ karotha. **Nikkamathā**ti nikkamavīriyaṁ karotha. **Yuñjathā**ti payogaṁ karotha parakkamatha. **Maccuno senan**ti maccuno senā nāma kilesasenā, taṁ dhunātha. **Jātisaṁsāran**ti

---

1. Desanāsīsametaṁ (Syā) 2. Vitthārayanti (Syā)
3. Khu 9. 388 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

jātiñca saṁsārañca, jātisaṅkhātaṁ vā saṁsāraṁ. **Dukkhassantaṁ karissatī**ti vaṭṭadukkhassa paricchedaṁ karissati. Kiṁ pana katvā thero sahassilokadhātuṁ viññāpesīti? Nīlakasiṇaṁ tāva samāpajjitvā sabbattha ālokaṭṭhāne andhakāraṁ phari, odātakasiṇaṁ samāpajjitvā andhakāraṭṭhāne obhāsaṁ. Tato "kimidaṁ andhakāran"ti sattānaṁ ābhoge uppanne ālokaṁ dassesi. Ālokaṭṭhāne ālokakiccaṁ natti, "kiṁāloko ayan"ti vicinantānaṁ attānaṁ dassesi. Atha tesaṁ theroti vadantānaṁ imā gāthāyo abhāsi, sabbe osaṭāya parisāya majjhe nisīditvā dhammaṁ desentassa viya saddaṁ suṇiṁsu. Atthopi nesaṁ pākaṭo ahosi. . Catutthaṁ.

5. Parinibbānasuttavaṇṇanā

186. Pañcame **upavattane Mallānaṁ sālavane**ti yatheva hi Kadambanadītīrato rājamātuvihāradvārena Thūpārāmaṁ gantabbaṁ hoti, evaṁ Hiraññavatikāya nāma nadiyā pārimatīrato sālavanaṁ uyyānaṁ. Yathā Anurādhapurassa Thūpārāmo, evaṁ taṁ Kusinārāya hoti. Yathā Thūpārāmato dakkhiṇadvārena nagaraṁ pavisanamaggo pācīnamukho gantvā uttarena nivattati, evaṁ uyyānato sālapanti pācīnamukhā gantvā uttarena nivattā. Tasmā taṁ "upavattanan"ti vuccati. Tasmiṁ upavattane Mallānaṁ sālavane. **Antarena yamakasālānan**ti mūlakhandhaviṭapapattehi aññamaññaṁ saṁsibbitvā ṭhitasālānaṁ antarikāya. **Appamādena sampādethā**ti sati-avippavāsena kattabbakiccāni sampādayatha. Iti Bhagavā yathā nāma maraṇamañce nipanno mahaddhano kuṭumbiko puttānaṁ dhanasāraṁ ācikkheyya, evamevaṁ parinibbānamañce nipanno pañcacattālīsa vassāni dinnaṁ ovādaṁ sabbaṁ ekasmiṁ appamādapadeyeva pakkhipitvā abhāsi. **Ayaṁ Tathāgatassa pacchimā vācā**ti idaṁ pana saṅgītikārānaṁ vacanaṁ.

Ito paraṁ yaṁ parinibbānaparikammaṁ katvā Bhagavā parinibbuto, taṁ dassetuṁ **atha kho Bhagavā paṭhamaṁ jhānan**ti-ādi vuttaṁ. Tattha saññāvedayitanirodhaṁ samāpanne Bhagavati assāsapassāsānaṁ appavattiṁ disvā "parinibbuto Satthā"ti saññāya devamanussā ekappahārena viraviṁsu, Ānandattheropi "parinibbuto nu kho bhante Anuruddha Bhagavā"ti

theraṁ pucchi. Thero "na kho āvuso Ānanda Tathāgato parinibbuto, apica saññāvedayitanirodhaṁ samāpanno"ti āha. Kathaṁ pana so aññāsi? Thero kira Satthārā saddhiṁyeva taṁ taṁ samāpattiṁ samāpajjanto yāva nevasaññānāsaññāyatanavuṭṭhānaṁ, tāva gantvā "idāni Bhagavā nirodhaṁ samāpanno, antonirodhe ca kālaṁkiriyā nāma natthī"ti aññāsi.

Atha kho Bhagavā saññāvedayitanirodhasamāpattito vuṭṭhahitvā nevasaññānāsaññāyatanaṁ samāpajji -pa- tatiyajjhānā vuṭṭhahitvā catutthaṁjhānaṁ samāpajjīti ettha pana Bhagavā catuvīsatiyā ṭhānesu paṭhamaṁ jhānaṁ samāpajji, terasasu ṭhānesu dutiyaṁ jhānaṁ, tathā tatiyaṁ, pannarasasu ṭhānesu catutthaṁ jhānaṁ samāpajji. Kathaṁ? Dasasu asubhesu dvattiṁ sākāre aṭṭhasu kasiṇesu mettākaruṇāmuditesu ānāpāne paricchedākāseti imesu tāva catuvīsatiyā ṭhānesu paṭhamaṁ jhānaṁ samāpajji. Ṭhapetvā pana dvattiṁ sākārañca dasa ca asubhāni sesesu terasasu dutiyaṁ jhānaṁ. Tesuyeva tatiyaṁ jhānaṁ samāpajji. Aṭṭhasu pana kasiṇesu upekkhābrahmavihāre ānāpāne paricchedākāse catūsu arūpesūti imesu pannarasasu ṭhānesu catutthaṁ jhānaṁ samāpajji. Ayampi ca saṅkhepakathāva. Nibbānapuraṁ pavisanto pana Bhagavā Dhammassāmi sabbāpi catuvīsatikoṭisatasahassasaṅkhā[1] samāpattiyo pavisitvā videsaṁ gacchanto ñātijanaṁ āliṅgetvā viya sabbasamāpattisukhaṁ anubhavitvā paviṭṭho.

Catutthajjhānā vuṭṭhahitvā samanantarā Bhagavā parinibbāyīti ettha ca jhānasamanantaraṁ paccavekkhaṇasamanantaranti dve samanantarāni. Catutthajjhānā vuṭṭhāya bhavaṅgaṁ otiṇṇassa tattheva parinibbānaṁ **jhānasamanantaraṁ** nāma, catutthajjhānā vuṭṭhahitvā puna jhānaṅgāni paccavekkhitvā bhavaṅgaṁ otiṇṇassa tattheva parinibbānaṁ **paccavekkhaṇasamanantaraṁ** nāma. Imāni dvepi samanantarāneva. Bhagavā pana jhānaṁ samāpajjitvā jhānā vuṭṭhāya jhānaṅgāni paccavekkhitvā bhavaṅgacittena abyākatena dukkhasaccena parinibbāyi. Ye hi keci Buddhā vā Paccekabuddhā vā ariyasāvakā vā antamaso kunthakipillikaṁ upādāya sabbe bhavaṅgacitteneva abyākatena dukkhasaccena kālaṁ karonti.

1. ...sahassasaṅkhātā (Sī, Syā)

Bhūtāti sattā. **Appaṭipuggalo**ti paṭibhāgapuggalavirahito. **Balappatto**ti dasavidhaṁ ñāṇabalaṁ patto. **Uppādavayadhammino**ti uppādavayasabhāvā. **Tesaṁ vūpasamo**ti tesaṁ saṅkhārānaṁ vūpasamo. **Sukho**ti asaṅkhataṁ nibbānameva sukhanti attho. **Tadāsī**ti "saha parinibbānā mahābhūmicālo ahosī"ti evaṁ mahāparinibbāne[1] vuttaṁ bhūmicālaṁ sandhāyāha. So hi lomahaṁsanako ca bhiṁsanako ca āsi. **Sabbākāravarūpete**ti sabbākāravaraguṇūpete[2]. **Nāhu assāsapassāso**ti na jāto assāsapassāso. **Anejo**ti taṇhāsaṅkhātāya ejāya abhāvena anejo. **Santimārabbhā**ti anupādisesaṁ nibbānaṁ ārabbha paṭicca sandhāya. **Cakkhumā**ti pañcahi cakkhūhi cakkhumā. **Parinibbuto**ti khandhaparinibbānena parinibbuto. **Asallīnenā**ti anallīnena asaṅkuṭitena[3] suvikasiteneva cittena. **Vedanaṁ ajjhavāsayī**ti vedanaṁ adhivāsesi, na vedanānuvattī hutvā ito cito samparivatti. **Vimokkho**ti kenaci dhammena anāvaraṇavimokkho sabbaso apaññattibhāvūpagamo pajjotanibbānasadiso jātoti. . Pañcamaṁ.

Dutiyo vaggo.

Brahmasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Dī 2. 128 piṭṭhe.
2. Sabbavarakāraṇūpete (Sī, Syā) Dī-Ṭṭha 2. 187 piṭṭhe ca, Ṭīkā pana passitabbā.
3. Asaṁkucitena (Sī)

7. Brahmaṇasaṁyutta

1. Arahantavagga

1. Dhanañjānīsuttavaṇṇanā

187. Brāhmaṇasaṁyuttassa[1] paṭhame **dhanañjānī**ti dhanañjānigottā. Ukkaṭṭhagottā kiresā. Sesabrāhmaṇā kira[2] brahmuno mukhato jātā, dhanañjānigottā matthakaṁ bhinditvā nikkhantāti tesaṁ laddhi. **Udānaṁ udānesī**ti kasmā udānesi? So kira brāhmaṇo micchādiṭṭhiko "Buddho dhammo saṁgho"ti vutte kaṇṇe pidahati, thaddho khadirakhāṇusadiso. Brāhmaṇī pana sotāpannā ariyasāvikā. Brāhmaṇo dānaṁ dento pañcasatānaṁ brāhmaṇānaṁ appodakaṁ pāyāsaṁ deti, brāhmaṇī Buddhappamukhassa saṁghassa nānārasabhojanaṁ. Brāhmaṇassa dānadivase brāhmaṇī tassa vasavattitāya pahīnamaccheratāya[3] ca sahatthā parivisati. Brāhmaṇiyā pana dānadivase brahmaṇo pātova gharā nikkhamitvā palāyati. Athekadivasaṁ brāhmaṇo brāhmaṇiyā saddhiṁ asammantetvā[4] pañcasate brāhmaṇe nimantetvā brāhmaṇiṁ āha "sve bhoti amhākaṁ ghare pañcasatā brāhmaṇā bhuñjissantī"ti. Mayā kiṁ kātabbaṁ brāhmaṇāti. Tayā aññaṁ kiñci kātabbaṁ natthi, sabbaṁ pacanaparivesanaṁ aññe karissanti, yaṁ pana tvaṁ ṭhitāpi nisinnāpi khipitvāpi ukkāsitvāpi[5] "namo Buddhassā"ti tassa muṇḍakassa samaṇakassa namakkāraṁ karosi, taṁ sve ekadivasamattaṁ mā akāsi. Taṁ hi sutvā brāhmaṇā anattamanā honti, mā maṁ brāhmaṇehi bhindasīti. Tvaṁ brāhmaṇehi vā bhijja devehi vā, ahaṁ pana Satthāraṁ anussaritvā na sakkomi anamassamānā saṇṭhātunti. Bhoti kulasatike[6] gāme gāmadvārampi tāva pidahituṁ vāyamanti, tvaṁ dvīhaṅgulehi pidahitabbaṁ mukhaṁ brāhmaṇānaṁ bhojanakālamattaṁ pidahituṁ na sakkosīti. Evaṁ punappunaṁ kathetvāpi so nivāretuṁ[7] asakkonto ussīsake ṭhapitaṁ maṇḍalaggakhaggaṁ gahetvā "bhoti sace sve brāhmaṇesu nisinnesu

---

1. Arahantavaggassa (Syā)
2. Hi (Ka)
3. Bāhiramaccheratāya (Ka)
4. Mantetvā (Sī), āmantetvā (Syā)
5. Kāsitvāpi (Sī, Ka)
6. Kulasantake (Sī, Ka)
7. Sinehena vāretuṁ (Syā)

taṁ muṇḍasamaṇakaṁ namassasi, iminā taṁ khaggena pādatalato paṭṭhāya yāva kesamatthakā kaḷīraṁ viya koṭṭetvā rāsiṁ karissāmī"ti imaṁ gāthaṁ abhāsi—

"Iminā maṇḍalaggena[1], pādato yāva matthakā.
Kaḷīramiva chejjāmi, yadi micchaṁ na kāhasi.

Sace Buddhoti bhaṇasi, sace dhammoti bhāsasi.
Sace saṁghoti kittesi, jīvantī me nivesane"ti.

Ariyasāvikā pana pathavī viya duppakampā, Sineru viya dupparivattiyā. Sā tena naṁ evamāha—

"Sace me aṅgamaṅgāni, kāmaṁ chejjasi brāhmaṇa.
Nevāhaṁ viramissāmi, Buddhaseṭṭhassa sāsanā.

Nāhaṁ okkā varadharā, sakkā rodhayituṁ jinā.
Dhītāhaṁ Buddhaseṭṭhassa, chinda vā maṁ vadhassu vā"ti.

Evaṁ dhanañjānigajjitaṁ nāma[2] gajjantī[3] pañca gāthāsatāni abhāsi. Brāhmaṇo brāhmaṇiṁ parāmasituṁ vā paharituṁ vā asakkonto "bhoti yaṁ te ruccati, taṁ karohī"ti vatvā khaggaṁ sayane khipi. Punadivase gehaṁ haritupalittaṁ kārāpetvā lājāpuṇṇaghaṭamālāgandhādīhi tattha tattha alaṅkārāpetā pañcannaṁ brāhmaṇasatānaṁ navasappisakkharamadhuyuttaṁ[4] appodakapāyāsaṁ paṭiyādāpetvā kālaṁ ārocāpesi.

Brāhmaṇīpi pātova gandhodakena sayaṁ nhāyitvā sahassagghanakaṁ ahatavatthaṁ nivāsetvā pañcasatagghanakaṁ ekaṁsaṁ katvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā suvaṇṇakaṭacchuṁ gahetvā bhattagge brāhmaṇe parivisamānā tehi saddhiṁ ekapantiyaṁ nisinnassa tassa brāhmaṇassa bhattaṁ upasaṁharantī dunnikkhitte dārubhaṇḍe pakkhali. Pakkhalanaghaṭṭanāya dukkhā vedanā uppajji. Tasmiṁ samaye Dasabalaṁ sari. Satisampannatāya pana pāyāsapātiṁ [5] achaḍḍetvā saṇikaṁ otāretvā bhūmiyaṁ saṇṭhapetvā pañcannaṁ brāhmaṇasatānaṁ majjhe sirasi añjaliṁ ṭhapetvā yena Veḷuvanaṁ, tenañjaliṁ paṇāmetvā imaṁ udānaṁ udānesi.

1. Iminā pana khaggana (Syā) 2. Dhanañjānitajjitaṁ nāma (Syā) 3. Tajjantī (Syā)
4. Navasappisakkharamadhuphāṇitayuttaṁ (Sī), navanītasappisakkharamadhurayuttaṁ (Syā)
5. Pāyāsacāṭiṁ (Syā)

Tasmiṁ ca samaye tesu brāhmaṇesu keci bhuttā[1] honti, keci bhuñjamānā, keci hatthe otāritamattā, kesañci bhojanaṁ purato ṭhapitamattaṁ hoti. Te taṁ saddaṁ sutvāva Sinerumattena muggarena sīse pahaṭā viya kaṇṇesu sūlena viddhā viya dukkhadomanassaṁ paṭisaṁvediyamānā "iminā aññaladdhikena mayaṁ gharaṁ pavesitā"ti kujjhitvā hatthe[2] piṇḍaṁ chaḍḍetvā mukhena gahitaṁ niṭṭhubhitvā[3] dhanuṁ disvā kākā viya brāhmaṇaṁ akkosamānā disāvidisā pakkamiṁsu. Brāhmaṇo evaṁ bhijjitvā gacchante brāhmaṇe disvā brāhmaṇiṁ sīsato paṭṭhāya oloketvā "idameva bhayaṁ sampassamānā mayaṁ hiyyo paṭṭhāya bhotiṁ yācantā na labhimhā"ti nānappakārehi brāhmaṇiṁ akkositvā etaṁ "evamevaṁ panā"ti-ādivacanaṁ avoca.

Upasaṅkamīti "samaṇo Gotamo gāmanigamaraṭṭhapūjito, na sakkā gantvā yaṁ vā taṁ vā vatvā santajjetuṁ, ekameva naṁ pañhaṁ pucchissāmī"ti gacchantova "kiṁ su chetvā"ti gāthaṁ abhisaṅkharitvā "sace 'asukassa nāma vadhaṁ rocemī'ti vakkhati, atha naṁ 'ye tuyhaṁ na ruccanti, te māretukāmosi, lokavadhāya uppanno, kiṁ tuyhaṁ samaṇabhāvenā'ti niggahessāmi. Sace 'na kassaci vadhaṁ rocemī'ti vakkhati, atha naṁ 'tvaṁ rāgādīnampi vadhaṁ na icchasi, kasmā samaṇo hutvā āhiṇḍasī'ti niggahessāmi. Iti imaṁ ubhatokoṭikaṁ pañhaṁ samaṇo Gotamo neva gilituṁ na uggilituṁ sakkhissatī"ti cintetvā upasaṅkami. **Sammodī**ti attano paṇḍitatāya kuddhabhāvaṁ adassetvā madhurakathaṁ kathento sammodi. Pañho Devatāsaṁyutte kathito. Sesampi heṭṭhā vitthāritamevāti. . Paṭhamaṁ.

2. Akkosasuttavaṇṇanā

188. Dutiye **Akkosakabhāradvājo**ti Bhāradvājova so, pañcamattehi pana gāthāsatehi Tathāgataṁ akkosanto āgatoti "Akkosakabhāradvājo"ti tassa saṅgītikārehi nāmaṁ gahitaṁ. **Kupito anattamano**ti "samaṇena Gotamena mayhaṁ jeṭṭhakabhātaraṁ

---

1. Bhuttāvino (Sī) 2. Hattena (Syā) 3. Nuṭṭhubhitvā (Sī), nuṭṭhuhitvā (Ka)

pabbājentena jāni katā, pakkho bhinno”ti kodhena kupito domanassena ca anattamano hutvāti attho. **Akkosatī**ti “corosi, bālosi, mūḷhosi, thenosi, oṭṭhosi, meṇḍosi, goṇosi, gadrabhosi, tiracchānagatosi, nerayikosī”ti[1] dasahi akkosavatthūhi akkosati. **Paribhāsatī**ti “hotu muṇḍakasamaṇaka, ‘adaṇḍo ahan’ti karosi, idāni te rājakulaṁ gantvā daṇḍaṁ āropessāmī”ti-ādīni vadanto paribhāsati nāma.

Sambhuñjatīti ekato bhuñjati. **Vītiharatī**ti katassa paṭikāraṁ karoti. **Bhagavantaṁ kho Gotaman**ti kasmā evamāha? “Tavevetaṁ brāhmaṇa, tavevetaṁ brāhmaṇā”ti kirassa sutvā “isayo nāma kupitā samanaṁ[2] denti kisavacchādayo viyā”ti anussavavasena “sapati maṁ nañῆe samaṇo Gotamo”ti bhayaṁ[3] uppajji. Tasmā evamāha.

Dantassāti nibbisevanasa. **Tādino**ti tādilakkhaṇaṁ pattassa. **Tasseva tena pāpiyo**ti tasseva puggalassa tena kodhena pāpaṁ hoti. **Sato upasammatī**ti satiyā samannāgato hutvā adhivāseti . **Ubhinnaṁ tikicchantānan**ti ubhinnaṁ tikicchantaṁ[4]. Ayameva vā pāṭho. Yo puggalo sato upasammati, ubhinnamatthaṁ carati tikicchati sādheti, taṁ puggalaṁ janā bāloti maññanti. Kīdisā janā? **Ye dhammassa akovidā**[5]. **Dhammassā**ti pañcakkhandhadhammassa vā catusaccadhammassa vā. **Akovidā**ti tasmiṁ dhamme akusalā andhabālaputhujjanā. . Dutiyaṁ.

3. Asurindakasuttavaṇṇanā

189. Tatiye **Asurindakabhāradvājo**ti Akkosakabhāradvājassa kaniṭṭho. **Kupito**ti teneva kāraṇena kuddho. **Jayañcevassa taṁ hotī**ti asseva taṁ jayaṁ hoti, so jayo hotīti attho. Katamassāti? Yā titikkhā vijānato adhivāsanāya guṇaṁ vijānantassa titikkhā adhivāsanā, ayaṁ tassa vijānatova jayo.

---

1. Nerayikosi, tiracchānagatosi, natthi tuyhaṁ sugati, duggatiyeva tuyhaṁ pāṭikaṅkhāti (Syā)
2. Sāpaṁ (Sī, Syā)
3. Mahabbhayaṁ (Sī), sāpabhayaṁ (Syā)
4. Tikicchataṁ (Syā)
5. Akovidāti (Syā)

Bālo pana pharusaṁ bhaṇanto "mayhaṁ jayo"ti kevalaṁ jayaṁ maññati. . Tatiyaṁ.

4. Bilaṅgīkasuttavaṇṇanā

190. Catutthe **Bilaṅgikabhāradvājo**ti Bhāradvājova so, nānappakāraṁ pana suddhañca sambhārayuttañca kañjikaṁ kāretvā vikkiṇāpento bahudhanaṁ saṅkharīti[1] "Bilaṅgikabhāradvājo"ti tassa Saṅgītikārehi nāmaṁ gahitaṁ. **Tuṇhībhūto**ti "tayo me jeṭṭhakabhātaro iminā pabbājitā"ti ativiya kuddho kiñci vattuṁ asakkonto tuṇhībhūto aṭṭhāsi. Gāthā pana Devatāsaṁyutte kathitāva. . Catutthaṁ.

5. Ahiṁsakasuttavaṇṇanā

191. Pañcame **Ahiṁsakabhāradvājo**ti Bhāradvājovesa, Ahiṁsakapañhaṁ pana pucchi, tenassetaṁ saṅgītikārehi nāmaṁ gahitaṁ. Nāmena vā esa Ahiṁsako, gottena Bhāradvājo. **Ahiṁsakāhan**ti[2] Ahiṁsako ahaṁ, iti me bhavaṁ Gotamo jānātūti āha. **Tathā cassā**ti tathā ce assa, bhaveyyāsīti attho. **Na hiṁsatī**ti na viheṭheti na dukkhāpeti. . Pañcamaṁ.

6. Jaṭāsuttavaṇṇanā

192. Chaṭṭhe **Jaṭābhāradvājo**ti Bhāradvājovesa, jaṭāpañhassa pana pucchitattā saṅgītikārehi evaṁ vutto. Sesaṁ Devatāsaṁyutte kathitameva. . Chaṭṭhaṁ.

7. Suddhikasuttavaṇṇanā

193. Sattame **Suddhikabhāradvājo**ti ayampi bhāradvājova, suddhikapañhassa pana pucchitattā saṅgītikārehi evaṁ vutto. **Sīlavāpi tapokaran**ti sīlasampannopi tapokammaṁ karonto. **Vijjācaraṇasampanno**ti ettha **vijjā**ti tayo vedā. **Caraṇan**ti gottacaraṇaṁ. **So sujjhati na aññā itarā pajā**ti so tevijjo brāhmaṇo sujjhati, ayaṁ pana aññā

---

1. Saṅgharīti (Syā)
2. Ahiṁsakvāhanti (Sī) Ṭīkāyaṁ ca.

nāmikā[1] pajā na sujjhatīti vadati. **Bahumpi palapaṁ jappan**ti bahumpi palapaṁ jappanto, "brāhmaṇova sujjhatī"ti evaṁ vacanasahassampi bhaṇantoti attho. **Antokasambū**ti anto kilesapūtisabhāvena pūtiko. **Saṁkiliṭṭho**ti kiliṭṭhehi kāyakammādīhi samannāgato. . Sattamaṁ.

8. Aggikasuttavaṇṇanā

194. Aṭṭhame **Aggikabharadvājo**ti ayampi Bhāradvājova, aggiparicaraṇavasena panassa saṅgītikārehi etaṁ nāmaṁ gahitaṁ. **Sannihito hotī**ti saṁyojito hoti. **Aṭṭhāsī**ti kasmā tattha aṭṭhāsi? Bhagavā kira paccūsasamaye lokaṁ olokento imaṁ brahmaṇaṁ disvā cintesi "ayaṁ brāhmaṇo evarūpaṁ aggapāyāsaṁ gahetvā 'mahābrahmānaṁ bhojemī'ti[2] aggimhi jhāpento aphalaṁ karoti apāyamaggaṁ okkamati, imaṁ laddhiṁ avissajjanto apāyapūrakova bhavissati, gacchāmissa Dhammadesanāya, micchādiṭṭhiṁ bhinditvā pabbājetvā cattāro magge ceva cattāri ca phalāni demī"ti, tasmā pubbaṇhasamaye Rājagahaṁ pavisitvā tattha aṭṭhāsi.

Tīhi vijjāhīti tīhi vedehi. **Jātimā**ti yāva sattamā pitāmahayugā parisuddhāya jātiyā samannāgato. **Sutavā bahū**ti bahū nānappakāre ganthe sutavā. **Somaṁ bhuñjeyyā**ti so tevijjo brāhmaṇo imaṁ pāyāsaṁ bhuñjituṁ yutto, tumhākaṁ panesa pāyāso ayuttoti vadati.

Vedīti pubbenivāsañāṇena jāni[3] paṭivijjhi. **Saggāpāyan**ti dibbena cakkhunā saggampi apāyampi passati. **Jātikkhayan**ti arahattaṁ. **Abhiññāvosito**ti jānitvā vositavosāno. **Brāhmaṇo bhavan**ti Avīcito yāva Bhavaggā bhotā Gotamena sadiso jātisampanno khīṇāsavabrāmaṇo natthi, bhavaṁyeva brāhmaṇoti.

Evañca pana vatvā suvaṇṇapātiṁ pūretvā Dasabalassa pāyāsaṁ upanamesi. Satthā uppattiṁ dīpetvā bhojanaṁ paṭikkhipanto **gāthābhigītaṁ me**ti-ādimāha. Tattha **gāthā bhigītan**ti gāthāhi abhigītaṁ. **Abhojaneyyan**ti

1. Aññāṇamigā (Ka) 2. Bhojessāmīti (Sī) 3. Jātiṁ (Sī)

abhuñjitabbaṁ[1]. Idaṁ vuttaṁ hoti—tvaṁ brāhmaṇa mayhaṁ ettakaṁ kālaṁ bhikkhācāravattena ṭhitassa kaṭacchumattampi dātuṁ nāsakkhi, idāni pana mayā tuyhaṁ kilanjamhi tile vitthārentena viya sabbe Buddhaguṇā pakāsitā, iti gāyanena gāyitvā laddhaṁ viya idaṁ bhojanaṁ hoti, tasmā idaṁ gāthābhigītaṁ me abhojaneyyanti. **Sampassataṁ brāhmaṇa nesa dhammo**ti brāhmaṇa atthañca dhammañca sampassantānaṁ "evarūpaṁ bhojanaṁ bhuñjitabban"ti esa dhammo na hoti. Sudhābhojanampi **gāthābhigītaṁ panudanti Buddhā,** gāthāhi gāyitvā laddhaṁ Buddhā nīharantiyeva. **Dhamme sati brāhmaṇa vuttiresā**ti brāhmaṇa dhamme sati dhammaṁ apekkhitvā dhamme patiṭṭhāya jīvitaṁ kappentānaṁ esā vutti ayaṁ ājīvo—evarūpaṁ nīharitvā dhammaladdhameva bhuñjitabbanti.

Atha brāmaṇo cintesi—ahaṁ pubbe samaṇassa Gotamassa guṇe vā aguṇe vā na jānāmi, idāni panassāhaṁ guṇe ñatvā mama gehe asītikoṭimattaṁ dhanaṁ sāsane vippakiritukāmo jāto, ayañca "mayā dinnapaccayā akappiyā"ti vadati, appiṭiggayho ahaṁ samaṇena Gotamenāti. Atha Bhagavā sabbaññutaññāṇaṁ pesetvā tassa cittācāraṁ vīmaṁsanto "ayaṁ sabbepi attanā dinnapaccaye 'akappiyā'ti[2] sallakkheti. Yaṁ hi bhojanaṁ ārabbha kathā uppannā, etadeva na vaṭṭati, sesā niddosā"ti brāhmaṇassa catunnaṁ paccayānaṁ dānadvāraṁ dassento **aññena cā**ti-ādimāha. Tattha **kukkuccavūpasantan**ti hatthakukkuccādīnaṁ[3] vasena vūpasantakukkuccaṁ. **Annena pānenā**ti desanāmattametaṁ. Ayaṁ panattho—aññehi tayā "pariccajissāmī"ti sallakkhitehi cīvarādīhi paccayehi upaṭṭhahassu. **Khettaṁ hi taṁ puññapekkhassa hotī**ti etaṁ[4] Tathāgatasāsanaṁ nāma puññapekkhassa puññatthikassa tuyhaṁ[5] appepi bīje bahusassaphaladāyakaṁ sukhettaṁ viya paṭiyattaṁ hoti. . Aṭṭhamaṁ.

9. Sundarikasuttavaṇṇanā

195. Navame **Sundarikabhāradvājo**ti Sundarikāya nadiyā tīre aggijuhaṇena evaṁladdhanāmo. **Sundarikāyā**ti evaṁnāmikāya nadiyā.

---

1. Na bhuñjitabbaṁ (Syā, Ka)
2. Akappiyeti (Syā, Ka)
3. Akukkuccādīnaṁ (Sī)
4. Evaṁ (Sī, Syā)
5. Na tuyhaṁyeva (Sī), tuyhaṁyeva (Ka)

Aggiṁ juhatīti āhutiṁ pakkhipanena jāleti. **Aggihuttaṁ paricaratī**ti agyāyatanaṁ sammajjanupalepanabalikammādinā payirupāsati. **Ko nu kho imaṁ habyasesaṁ bhuñjeyyā**ti so kira brāhmaṇo aggimhi hutāvasesaṁ pāyāsaṁ disvā cintesi "aggimhi tāva pakkhittapāyāso mahābrahmunā bhutto, ayaṁ pana avaseso atthi, taṁ yadi brahmuno mukhato jātassa brāhmaṇassa dadeyyaṁ, evaṁ me pitarā saha puttopi santappito bhaveyya, suvisodhito cassa brahmalokagāmimaggo"ti[1]. So brāhmaṇassa dassanatthaṁ uṭṭhāyāsanā catuddisā anuvilokesi "ko nu kho imaṁ habyasesaṁ bhuñjeyyā"ti.

Rukkhamūleti tasmiṁ vanasaṇḍe jeṭṭhakarukkhassa mūle. **Sasīsaṁ pārūtaṁ nisinnan**ti saha sīsena pārutakāyaṁ nisinnaṁ. Kasmā pana Bhagavā tattha nisīdi? Bhagavā kira paccūsasamaye lokaṁ olokento imaṁ brāhmaṇaṁ disvā cintesi—ayaṁ brāhmaṇo evarūpaṁ aggapāyāsaṁ gahetvā "mahābrahmānaṁ bhojemī"ti aggimhi jhāpento aphalaṁ karoti -pa- cattāro magge ceva cattāri ca phalāni demīti. Tasmā kālasseva vuṭṭhāya sarīrapaṭijagganaṁ katvā pattacīvaraṁ ādāya gantvā vuttanayena tasmiṁ rukkhamūle nisīdi. Atha kasmā sasīsaṁ pārupīti? Himapātassa ca sītavātassa ca paṭibāhaṇatthaṁ, paṭibalova etaṁ Tathāgato adhivāsesuṁ. Sace pana apārupitvā nisīdeyya, brāhmaṇo dūrayova sañjānitvā nivatteyya, evaṁ sati kathā nappavatteyya. Iti Bhagavā "brāhmaṇe āgate sīsaṁ vivarissāmi, atha maṁ so disvā kathaṁ pavattessati, tassāhaṁ kathānusārena dhammaṁ desessāmī"ti kathāpavattanatthaṁ evamakāsi.

Upasaṅkamīti brāhmaṇo "ayaṁ sasīsaṁ pārupitvā sabbarattiṁ padhānamanuyutto, imassa dakkhiṇodakaṁ datvā imaṁ habyasesaṁ dassāmī"ti brāhmaṇasaññī hutvā upasaṅkami. **Muṇḍo ayaṁ bhavaṁ, muṇḍako ayaṁ bhavan**ti sīse vivaritamatte nīcakesantaṁ disvā "muṇḍo"ti[2] āha. Tato suṭṭhutaraṁ olokento pavattamattampi sikhaṁ adisvā hīḷento "muṇḍko"ti āha. **Tatovā**ti yatthaṭhito addasa, tamhāva padesā. **Muṇḍāpi hī**ti kenaci kāraṇena muṇḍitasīsāpi honti.

1. Brahmalokamaggoti (Syā)
2. Taṁ so muṇḍoti (Syā)

Mā jātiṁ pucchāti yadi dānassa mahapphalataṁ paccāsīsasi, jātiṁ mā puccha. Akāraṇaṁ hi dakkhiṇeyyabhāvassa jāti. **Caraṇañca pucchā**ti apica kho sīlādiguṇabhedaṁ caraṇaṁ puccha. Etaṁ hi dakkhiṇeyyabhāvassa kāraṇaṁ. Idānissa tamatthaṁ vibhāvento **kaṭṭhā have jāyati jātavedo**ti-ādimāha. Tatrāyaṁ adhippāyo—idha kaṭṭhā aggi jāyati, na ca so sālādikaṭṭhā jātova aggikiccaṁ karoti, sāpāna[1] doṇi-ādikaṭṭhā jāto na karoti, attano pana acciyādiguṇasampattiyā yato vā tato vā jāto karotiyeva. Evaṁ na brāhmaṇakulādīsu jātova dakkhiṇeyyo hoti, caṇḍālakulādīsu jāto na hoti, apica kho nīcakulinopi uccakulinopi khīṇāsavamuni dhitimā hirīnisedho ājānīyo hoti, imāya dhitihiripamokkhāya guṇasampattiyā jātimā uttamadakkhiyyo hoti. So hi dhitiyā guṇe dhāreti, hiriyā dose nisedhetīti. Apicettha **munī**ti monadhammena samannāgato. **Dhitimā**ti vīriyavā. **Ājānīyo**ti kāraṇā kāraṇajānanako[2]. **Hirīnisedho**ti hiriyā pāpāni nisedhetvā ṭhito.

Saccena dantoti paramatthasaccena danto. **Damasā upeto**ti indriyadamena upeto. **Vedantagū**ti catunnaṁ maggavedānaṁ antaṁ, catūhi vā maggavedehi kilesānaṁ antaṁ gato. **Vusitabrahmacariyo**ti maggabrahmacariyavāsaṁ vuttho. **Yaññopanīto**ti upanītayañño paṭiyāditayañño ca. **Tamupavhayethā**ti yena yañño paṭiyādito, so taṁ paramatthabrāhmaṇaṁ avhayeyya. "Indamavhayāma, somamavhayāma, varuṇamavayāma, īsānamavhayāma, yāmamavhayāmā"ti idaṁ pana avhānaṁ niratthakaṁ. **Kālenā**ti avhayanto ca "kālo bhante niṭṭhitaṁ bhattan"ti antomajjhanhikakāleyeva taṁ upavhayeyya. **So juhati dakkhiṇeyye**ti yo evaṁ kāle khīṇāsavaṁ āmantetvā tattha catupaccayadakkhiṇaṁpatiṭṭhapesi, so dakkhiṇeyyejuhati nāma, na acetane aggimhi pakkhipanto.

Iti brāhmaṇo Bhagavato kathaṁ suṇanto pasīditvā idāni attano pasādaṁ āvikaronto **addhā suyiṭṭhan**ti-ādimāha. Tassattho—addhā mama yidaṁ idāni suyiṭṭhañca suhutañca bhavissati, pubbepana aggimhi jhāpitaṁ niratthakaṁ ahosīti. **Añño jano**ti "ahaṁ brāhmaṇo, ahaṁ brāhmaṇo"ti

1. Pāsāṇa (Sī, Syā) 2. Kāraṇaṁ jānanto (Syā)

vadanto andhabālaputhujjano. **Habyasesan**ti hutasesaṁ. **Bhuñjatu bhavan**ti-ādi purimasutte vuttanayeneva veditabbaṁ.

Na khvāhanti na kho ahaṁ. Kasmā panevamāhāti? Tasmiṁ kira bhojane upahaṭamatteva "Satthā bhuñjissatī"ti saññāya catūsu mahādīpesu dvīsu parittadīpasahassesu devatā pupphaphalādīni ceva sappinavanītatelamadhuphāṇitādīni ca ādāya madhupaṭalaṁ pīḷetvā madhuṁ gaṇhantiyo viya dibbānubhāvena nibbattitojameva gahetvā pakkhipiṁsu. Tena taṁ sukhumattaṁ gataṁ, manussānañca oḷārikaṁ vatthūti tesaṁ tāva oḷārikavatthutāya sammā pariṇāmaṁ na ghacchati. Goyūse pana tilabījāni[1] pakkhipitvā pakkattā oḷārikamissakaṁ jātaṁ, devānañca sukhumaṁ vatthūti tesaṁ sukhumavatthutāya sammā pariṇāmaṁ na gacchati. Sukkhavipassakakhīṇāsavassāpi kucchiyaṁ na pariṇamati. Aṭṭhasamāpattilābhīkhīṇāsavassa pana samāpattibalena pariṇāmeyya. Bhagavato pana pākatikeneva kammajatejena pariṇāmeyya.

Appahariteti aharite. Sace hi garitesu tiṇesu pakkhipeyya, siniddhapāyāsena tiṇāni pūtīni bhaveyyuṁ. Buddhā ca Bhūtagāmasikkhāpadaṁ na vītikkamanti, tasmā evamāha. Yattha pana galappamāṇāni mahātiṇāni, tādise ṭhāne pakkhipituṁ vaṭṭati. **Appāṇake**ti sappāṇakasmiṁ hi parittake udake pakkhitte pāṇakā maranti, tasmā evamāha. Yaṁ pana gambhīraṁ mahā-udakaṁ hoti, pātisatepi pātisahassepi pakkhitte na āluḷati, tathārūpe udake vaṭṭati. **Opilāpesī**ti suvaṇṇapātiyā saddhiṁyeva nimujjāpesi. **Cicciṭāyati ciṭiciṭāyatī**ti evarūpaṁ saddaṁ karoti. Kiṁ panesa pāyāsassa ānubhāvo, udāhu Tathāgatassāti? Tathāgatassa. Ayaṁ hi brāhmaṇo taṁ pāyāsaṁ opilāpetvā ummaggaṁ āruyha Satthu santikaṁ anāgantvāva gaccheyya, atha Bhagavā "ettakaṁ acchariyaṁ disvā mama santikaṁ āgamissati, athassāhaṁ dhammadesanāya micchādiṭṭhigahaṇaṁ bhinditvā sāsane otāretvā amatapānaṁ pāyessāmī"ti adhiṭṭhānabalena[2] evamakāsi.

---

1. Tīṇi bījāni (Syā) 2. Adhiṭṭhānavasena (Sī)

Dāru samādahānoti dāruṁ jhāpayamāno. **Bahiddhā hi etan**ti etaṁ dārujjhāpanaṁ nāma ariyadhammato bahiddhā. Yadi etena suddhi bhaveyya, ye davaḍāhakādayo[1] bahūni dārūni jhāpenti, te paṭhamataraṁ sujjheyyuṁ. **Kusalā**ti khandhādīsu kusalā. **Ajjhattamevujjalayāmi jotin**ti niyakajjhatte attano santānasmiṁ yeva ñāṇajotiṁ jālemi. **Niccaggin**īti āvajjanapaṭibaddhena sabbaññutaññāṇena niccaṁ pajjalitaggi. **Niccasamāhitatto**ti niccaṁ sammā ṭhapitacitto. **Brahmacariyaṁ carām**īti Bodhimaṇḍe caritaṁ brahmacariyaṁ gahetvā evaṁ vadati.

Māno hi te brāhmaṇa khāribhāroti yathā khāribhāro khandhena vayhamāno[2] upari ṭhitopi akkantakkantaṭṭhāne pathaviyā saddhiṁ phuseti, evameva jātigottakulādīni mānavatthūni nissāya ussāpito mānopi tattha tattha issaṁ uppādento catūsu apāyesu saṁsīdāpeti. Tenāha "māno hi te brāhmaṇa khāribhāro"ti. **Kodho dhumo**ti tava ñaṇaggissa upakkilesaṭṭhena kodho dhumo. Tena hi te upakkiliṭṭho ñāṇaggi na virocati. **Bhasmani mosavajjan**ti nirojaṭṭhena[3] musāvādo chārikā nāma. Yathā hi chārikāya paṭicchanno aggi na joteti, Evaṁ te musāvādena paṭicchannaṁ ñāṇanti dasseti. **Jivhā sujā**ti yathā tuyhaṁ suvaṇṇarajatalohakaṭṭhamattikāsu aññataramayā yāgayajanatthāya[4] sujā hoti, evaṁ mayhaṁ dhammayāgaṁ yajanatthāya pahūtajivhā sujāti vadati. **Hadayaṁ jotiṭṭhānanti** yathā tuyhaṁ nadītīre jotiṭṭhānaṁ, evaṁ mayhaṁ dhammayāgassa yajanaṭṭhānatthena sattānaṁ hadayaṁ jotiṭṭhānaṁ. **Attā**ti cittaṁ.

Dhammo rahadoti yathā tvaṁ aggiṁ paricaritvā dhūmachārikasedakiliṭṭhasarīro sundarikaṁ nadiṁ otaritvā nhāyasi, evaṁ mayhaṁ sundarikāsadisena bāhirena rahadena attho natthi, aṭṭhaṅgikamaggadammo pana mayhaṁ rahado, tatrāhaṁ pāṇasatampi pāṇasahassampi caturāsītipāṇasahassānipi ekappahārena nhāpemi. **Sīlatittho**ti tassa pana me dhammarahadassa catupārisuddhisīlaṁ titthanti dasseti. **Anāvilo**ti yathā tuyhaṁ sundarikā nadī catūhi pañcahi ekato nhāyantehi heṭṭhupariyavālikā āluḷā

1. Chavaḍāhakādayo (Sī)
2. Vuyhamāno (Sī, Syā)
3. Nijotaṭṭhena (Ka)
4. Aññatarā mahāyāgaṁ yajanatthāya (Sī)

hoti, na evaṁ mayhaṁ rahado, anekasatasahassesupi pāṇesu otaritvā nhāyantesu so anāvilo vippasannova hoti. **Sabbhi sataṁ pasattho**ti paṇḍitehi paṇḍitānaṁ pasaṭṭho. Uttamatthena vā so sabbhīti vuccati, paṇḍitehi pasatthattā sataṁ pasattho. **Taranti pāran**ti nibbānapāraṁ gacchanti.

Idāni ariyamaggarahadassa aṅgāni uddharitvā dassento **saccaṁ dhammo**ti-ādimāha. Tattha **saccan**ti vacīsaccaṁ. **Dhammo**ti iminā diṭṭhisaṅkappavāyāmasatisamādhayo dasseti. **Saṁyamo**ti iminā kammantājīvā gahitā. **Saccan**ti vā iminā maggasaccaṁ gahitaṁ. Sā atthato sammādiṭṭhi. Vuttaṁ hetaṁ "sammādiṭṭhi maggo ceva hetu cā"ti[1]. Sammādiṭṭhiyā pana gahitāya taggatikattā sammāsaṅkappo gahitova hoti. **Dhammo**ti iminā vāyāmasatisamādhayo. **Saṁyamo**ti iminā vācākammantājīvā[2]. Ivampi aṭṭhaṅgiko maggo dassito hoti. Atha vā **saccan**ti paramatthasaccaṁ, taṁ atthato nibbānaṁ. **Dhammo**tipadena diṭṭhi saṅkappo vāyāmo sati samādhīti pañcaṅgāni gahitāni. **Saṁyamo**ti vācā kammanto ājīvoti tīṇi. Evampi aṭṭhaṅgiko maggo dassito hoti. Brahmacariyanti etaṁ brahmacariyaṁ nāma. **Majjhe sitā**ti sassatucchede vajjetvā majjhe nissitā. **Brahmapattī**ti seṭṭhapatti. **Sa tujjuhhūtesu namo karohī**ti ettha ta.kāro padasandhikaro, sa tvaṁ ujubhūtesu namo karohīti ettha ta-kāro padasandhikaro, sa tvaṁ urubhūtesu khīṇāsavesu namo karohīti attho. **Tamahaṁ naraṁ dhammasārīti brūmī**ti yo evaṁ paṭipajjati, tamahaṁ puggalaṁ "dhammasārī eso dhammasāriyā paṭicchanno"ti[3] ca "kusaladhammehi akusaladhamme sāretvā ṭhito"ti vāti vadāmīti. . Navamaṁ.

10. Bahudhītarasuttavaṇṇanā

196. Dasame **aññatarasmiṁ vanasaṇḍe**ti paccūsasamaye lokaṁ olokento tassa brāhmaṇassa arahattassa upanissayaṁ disvā "gacchāmissa saṅgahaṁ karissāmī"ti gantvā tasmiṁ vanasaṇḍe viharati. **Naṭṭhā hontī**ti kasitvā vissaṭṭhā aṭavimukhā caramānā brāhmaṇe bhuñjituṁ gate palātā honti. **Pallaṅkan**ti samantato ūrubaddhāsanaṁ. **Ābhujitvā**ti

---

1. Abhi 1. 212 piṭṭhe. 2. Vācākammantājīvāti (Syā) 3. Paṭipannoti (Syā)

bandhitvā. **Ujuṁ kāyaṁ paṇidhāyā**ti uparimaṁ sarīraṁ ujukaṁ ṭhapetvā aṭṭhārasa piṭṭhikaṇṭake koṭiyā koṭiṁ paṭipādetvā. **Parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā**ti kammaṭṭhānābhimukhaṁ satiṁ ṭhapayitvā, mukhasamīpe vā katvāti attho. Teneva vibhaṅge vuttaṁ "ayaṁ sati upaṭṭhitā hoti sūpaṭṭhitā nāsikagge vā mukhanimitte vā, tena vuccati parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā"ti[1]. Atha vā "**parī**ti pariggahaṭṭho. **Mukhan**ti niyyānaṭṭho. **Satī**ti upaṭṭhānaṭṭho. Tena vuccati parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā"ti evaṁ paṭisambhidāyaṁ[2] vuttanayenapettha attho daṭṭhabbo. Tatrāyaṁ saṅkhepo "pariggahitaniyyānaṁ satiṁ katvā"ti. Evaṁ nisīdanto ca pana chabbaṇṇā ghanabuddharasmiyo vissajjetvā nisīdi. **Upasaṅkamī**ti domanassābhibhūto āhiṇḍanto "sukhena vatāyaṁ samaṇo[3] nisinno"ti cintetvā upasaṅkami.

Ajjasaṭṭhiṁ na dissantīti ajja chadivasamattakā paṭṭhāya na dissanti. **Pāpakā**ti lāmakā tilakhāṇukā. Tena kira tilakhette vapite tadaheva devo vassitvā tile paṁsumhi osīdāpesi, pupphaṁ vā phalaṁ vā gahetuṁ nāsakkhiṁsu. Yepi vaḍḍhiṁsu, tesaṁ upari pāṇakā patitvā paṇṇāni khādiṁsu, ekapaṇṇadupaṇṇā khāṇukā avasissiṁsu. Brāhmaṇo khettaṁ oloketuṁ gato te disvā "vaḍḍhiyā me tilā gahitā, tepi naṭṭhā"ti domanassajāto ahosi, taṁ gahetvā imaṁ gāthamāha.

Ussoḷikāyāti ussāhena kaṇṇanaṅguṭṭhādīni ukkhipitvā vicarantā[4] uppatanti. Tassa kira anupubbena bhogesu parikkhīṇesu pakkhipitabbassa abhāvena tucchakoṭṭhā ahesuṁ. Tassa ito cito ca sattahi gharehi āgatā mūsikā te tucchakoṭṭhe[5] pavisitvā uyyānakīḷaṁ kīḷantā viya naccanti, taṁ gahetvā evamāha.

Uppāṭakehi sañchannoti uppāṭakapāṇakehi sañchanno. Tassa kira brāhmaṇassa sayanatthāya santhataṁ tiṇapaṇṇasanthāraṁ koci antarantarā paṭijagganto natthi. So divasaṁ araññe kammaṁ katvā sāyaṁ āgantvā tasmiṁ nipajjati. Athassa uppāṭakapāṇakā sarīraṁ ekacchannaṁ karontā khādanti, taṁ gahetvā evamāha.

1. Abhi 2. 261 piṭṭhe jhānavibhaṅge.
2. Khu 9. 174 piṭhe.
3. Samaṇo Gotamo (Syā)
4. Viravantā (Sī)
5. Tucchakoṭṭhāni (Ka)

Vidhavāti matapatikā. Yāva kira tassa brāhmaṇassa gehe vibhavamattā[1] ahosi, tāva tā vidhavāpi hutvā patikulesu vasituṁ labhiṁsu. Yadā pana so niddhano jāto, tadā tā "pitugharaṁ[2] gacchathā"ti sassusasurādīhi nikkaḍḍhitā tato tasseva gharaṁ āgantvā vasantiyo brāhmaṇassa bhojanakāle "gacchatha ayyakena saddhiṁ bhuñjathā"ti putte pesenti, tehi pātiyaṁ hatthesu otāritesu brāhmaṇo hatthassa okāsaṁ na labhati. Taṁ gahetvā imaṁ gāthamāha.

Piṅgalāti kaḷārapiṅgalā. **Tilakāhatā**ti kāḷasetādivaṇṇehi tilakehi āhatagattā. **Sottaṁ pādena bodhetī**ti niddaṁ okkantaṁ pādena paharitvā pabodheti. Ayaṁ kira brāhmaṇo mūsikasaddena ubbāḷho uppāṭakehi ca khajjamāno sabbarattiṁ niddaṁ alabhitvā paccūsakāle niddāyati. Atha naṁ akkhīsu nimmilitamattesveva "kiṁ karosi brāhmaṇa, pacchā ca pubbe ca gahitassa iṇassa vaḍḍhi matthakaṁ pattā, satta dhītaro posetabbā, idāni iṇāyikā āgantvā gehaṁ parivāressanti, gaccha kammaṁ karohī"ti pādena paharitvā pabodheti. Taṁ gahetvā imaṁ gāthamāha.

Iṇāyikāti yesaṁ anena hatthato iṇaṁ gahitaṁ. So kira kassaci hatthato ekaṁ kahāpaṇaṁ kassaci dve kassaci dasa -pa- kassaci satanti evaṁ bahūnaṁ gatthato iṇaṁ aggahesi, te divā brāhmaṇaṁ apassantā "gehato taṁ nikkhantameva gaṇhissāmā"ti balavapaccūse gantvā codenti. Taṁ gahetvā imaṁ gāthamāha.

Bhagavā tena brāhmaṇena imāhi sattahi gāthāhi dukkhe kathite "yaṁ yaṁ brāhmaṇa tayā dukkhaṁ kathitaṁ, sabbametaṁ mayhaṁ natthī"ti dassento paṭigāthāhi brāhmaṇassa dhammadesanaṁ vaḍḍhesi. Brāhmaṇo tā gāthā sutvā Bhagavati pasanno saraṇesu patiṭṭhāya pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇi. Taṁ dassetuṁ **evaṁ vutte bhāradvājagotto**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **alatthā**ti labhi.

Tañca pana brāhmaṇaṁ Bhagavā pabbājetvā ādāya Jetavanaṁ gantvā punadivase tena therena pacchāsamaṇena Kosalarañño gehadvāraṁ

---

1. Vibhavappattā (Ka) 2. Mātāpitugharaṁ (Sī)

agamāsi. Rājā "Satthā āgato"ti sutvā pāsādā oruyya vanditvā hatthato pattaṁ gahetvā Tathāgataṁ uparipāsādaṁ āropetvā varāsane nisīdāpetvā gandhodakena pāde dhovitvā satapākatelena makkhetvā yāguṁ āharāpetvā rajatadaṇḍaṁ suvaṇṇakaṭacchuṁ gahetvā Satthu upanāmesi. Satthā pattaṁ pidahi. Rājā Tathāgatassa pādesu patitvā "sace me bhante doso atthi, khamathā"ti āha. Natthi mahārājāti. Atha kasmā yāguṁ na gaṇhathāti. Palibodho atthi mahārājāti. Kiṁ pana bhante yāguṁ agaṇhanteheva labhitabbo esa palibodho, paṭibalo ahaṁ palibodhaṁ dātuṁ[1], gaṇhatha[2] bhanteti. Satthā aggahesi. Mahallakattheropi dīgharattaṁ chāto yāvadatthaṁ yāguṁ pivi. Rājā khādanīyabhojanīyaṁ datvā bhattakiccāvasāne Bhagavantaṁ vanditvā āha—"Bhagavā tumhe paveṇiyā āgate Okkākavaṁse uppajjitvā cakkavattisiriṁ pahāya pabbajitvā loke aggataṁ patto, ko nāma bhante tumhākaṁ palibodho"ti. Mahārāja etassa mahallakattherassa palibodho amhākaṁ palibodhasadisovāti.

Rājā theraṁ vanditvā "ko bhante tumhākaṁ palibodho"ti pucchi. Iṇapalibodho mahārājāti. Kittako bhanteti. Gaṇehi mahārājāti. Rañño "ekaṁ dve sataṁ sahassan"ti gaṇentassa aṅguliyo nappahonti. Athekaṁ purisaṁ pakkositvā "gaccha bhaṇe nagare bheriṁ carāpehi 'sabbe bahudhītikabrāhmaṇassa iṇāyikā rājaṅgaṇe sannipatantū'ti". Manussā bheriṁ sutvā sannipatiṁsu. Rājā tesaṁ hatthato paṇṇāni āharāpetvā sabbesaṁ anūnaṁ dhanamadāsi. Tattha suvaṇṇameva satasahassagghanakaṁ ahosi. Puna rājā pucchi "aññopi atthi bhante palibodho"ti. Iṇaṁ nāma mahārāja datvā muccituṁ sakkā, etā pana satta dārikā mahāpalibodhā mayhanti. Rājā yānāni pesetvā tassa dhītaro āharāpetvā attano dhītaro katvā taṁ taṁ kulagharaṁ pesetvā "aññopi bhante atthi palibodho"ti pucchi. Brāhmaṇī mahārājāti. Rājā yānaṁ pesetvā tassa brāhmaṇiṁ āharāpetvā ayyikaṭṭhāne ṭhapetvā puna pucchi "aññopi bhante atthi palibodho"ti.

---

1. Kātuṁ (Syā)　　2. Yāguṁ gaṇhatha (Syā)

Natthi mahārājāti vutte rājāpi cīvaradussāni dāpetvā "bhante mamasantakaṁ tumhākaṁ bhikkhubhāvaṁ jānāthā"ti āha. Āma mahārājāti. Atha naṁ rājā āha "bhante cīvarapiṇḍapātādayopi sabbe paccayā amhākaṁ santakā bhavissanti, tumhe Tathāgatassa manaṁ gahetvā samaṇadhammaṁ karothā"ti. Thero tatheva appamatto samaṇadhammaṁ karonto nacirasseva āsavakkhayaṁ pattoti. . Dasamaṁ.

Paṭhamo vaggo[1].

---

2. Upāsakavagga

1. Kasibhāradvājasuttavaṇṇanā

197. Dutiyavaggassa[2] paṭhame **Magadhesū**ti evaṁnāmake janapade. **Dakkhiṇāgirismin**ti Rājagahaṁ parivāretvā ṭhitassa girino dakkhiṇabhāge janapado atthi, tasmiṁ janapade, tattha vihārassāpi tadeva nāmaṁ. **Ekanāḷāyaṁ brāhmaṇagāme**ti Ekanāḷāti tassa gāmassa nāmaṁ. Brāhmaṇā panettha sambahulā paṭivasanti, brāhmaṇabhogo eva vā so[3]. Tasmā "Brāhmaṇagāmo"ti vuccati.

Tena kho pana samayenāti yaṁ samayaṁ Bhagavā Magadharaṭṭhe Ekanāḷaṁ brāhmaṇagāmaṁ upanissāya Dakkhiṇagirimahāvihāre brāhmaṇassa indriyaparipākaṁ āgamayamāno viharati, tena samayena. **Kasibhāradvājassā**ti so brāhmaṇo kasiṁ nissāya jīvati, bhāradvājoti cassa gottaṁ. **Pañcamattānī**ti pañca pamāṇāni, anūnāni anadhikāni pañcanaṅgalasatānīti vuttaṁ hoti. **Payuttānī**ti yojitāni, balībaddānaṁ khandhesu ṭhapetvā yuge yottehi yojitānīti attho.

Vappakāleti vappanakāle bījanikkhepasamaye. Tattha dve vappāni kalalavappañca paṁsuvappañca. Paṁsuvappaṁ idha adhippetaṁ, tañca kho paṭhamadivase maṅgalavappaṁ. Tatthāyaṁ upakaraṇasampadā—tīṇi balībaddasahassāni upaṭṭhāpitāni honti, sabbesaṁ suvaṇṇamayāni siṅgāni paṭimukkāni, rajatamayā khurā,

---

1. Arahantavaggo (Syā)
2. Upāsakavaggassa (Syā)
3. Brāhmaṇabhogova heso (Ka)

sabbe setamālāhi ceva gandhapañcaṅgulīhi ca alaṅkatā paripuṇṇapañcaṅgā[1] sabbalakkhaṇasampannā, ekacce kāḷā añjanavaṇṇā[2], ekacce setā phalikavaṇṇā[3], ekacce rattā pavāḷavaṇṇā, ekacce kammāsā masāragallavaṇṇā. Evaṁ pañcasatā kassakā sabbe ahatasetavatthā gandhamālālaṅkatā dakkhiṇa-aṁsakūṭesu patiṭṭhitapupphacumbaṭakā haritālamanosilālañjanujjalagattā[4] dasa dasa naṅgalā ekekagumbā hutvā gacchanti. Naṅgalānaṁ sīsañca yugañca patodā ca suvaṇṇakhacitā. Paṭhamanaṅgale aṭṭha balībaddhā yuttā, sesesu cattāro cattāro, avasesā kilantaparivattanatthaṁ ānītā. Ekekagumbe ekekabījasakaṭaṁ ekeko kasati, ekeko vappati.

Brāhmaṇo pana pageva massukammaṁ kārāpetvā nhāyitvā sugandhagandhehi vilitto pañcasatagghanakaṁ vatthaṁ nivāsetvā sahassagghanakaṁ ekaṁsaṁ karitvā ekekissā aṅguliyā dve dveti vīsati aṅgulimuddikāyo kaṇṇesu sīhakuṇḍalāni sīse brahmaveṭhanaṁ paṭimuñcitvā suvaṇṇamālaṁ kaṇṭhe katvā brāhmaṇagaṇaparivuto kammantaṁ vosāsati. Athassa brāhmaṇī anekasatabhājanesu pāyāsaṁ pacāpetvā mahāsakaṭesu āropetvā gandhodakena nhāyitvā sabbālaṅkāravibhūsitā brāhmaṇīgaṇaparivutā kammantaṁ agamāsi. Gehampissa haritupalittaṁ vippakiṇṇalājaṁ puṇṇaghaṭakadalidhajapaṭākāhi alaṅkataṁ gandhapupphādīhi sukatabalikammaṁ, khettañca tesu tesu ṭhānesu samussitaddhajapaṭākaṁ ahosi. Parijanakammakārehi saddhiṁ osaṭaparisā aḍḍhateyyasahassā ahosi, sabbe ahatavatthā, sabbesaṁ pāyāsabhojanameva paṭiyattaṁ.

Atha brāhmaṇo suvaṇṇapātiṁ dhovāpetvā pāyāsassa pūretvā sappimadhuphāṇitehi abhisaṅkharitvā naṅgalabalikammaṁ kārāpesi. Brāhmaṇī pañcannaṁ kassakasatānaṁ suvaṇṇarajatakaṁsatambalohamayāni bhājanāni dāpetvā suvaṇṇakaṭacchuṁ gahetvā pāyāsena parivisantī gacchati[5]. Brāhmaṇo pana balikammaṁ kāretvā rattabandhikāyo[6] upāhanāyo ārohitvā rattasuvaṇṇadaṇḍakaṁ gahetvā "idha pāyāsaṁ detha, idha

---

1. Paripuṇṇaṅgapaccaṅgā (Sī)
2. Ajinavaṇṇā (Ka)
3. Balākavaṇṇā (Sī), balāhakavaṇṇā (Syā)
4. ...añjanujjalagattā (Ṭīkā)
5. Parivisati (Ka)
6. Rattabaddhakāyo (Syā)

sappiṁ detha, idha sakkharaṁ dethā”ti vosāsamāno vicarati. Ayaṁ tāva kammante pavatti.

Vihāre pana yattha yattha Buddhā vasanti, tattha tattha nesaṁ devasikaṁ pañca kiccāni bhavanti. Seyyathidaṁ? Purebhattakiccaṁ pacchābhattakiccaṁ purimayāmakiccaṁ majjhimayāmakiccaṁ pacchimayāmakiccanti.

Tatridaṁ purebhattakiccaṁ—Bhagavā hi pātova uṭṭhāya upaṭṭhākānuggahatthaṁ sarīraphāsukatthañca mukhadhovanādiparikammaṁ katvā yāva bhikkhācāravelā, tāva vivittāsane vītināmetvā bhikkhācāravelāya nivāsetvā kāyabandhanaṁ bandhitvā cīvaraṁ pārupitvā pattamādāya kadāci ekako, kadāci bhikkhusaṁghaparivuto gāmaṁ vā nigamaṁ vā piṇḍāya pavisati kadāci pakatiyā, kadāci anekehi pāṭihāriyehi vattamānehi. Seyyathidaṁ? Piṇḍāya pavisato Lokanāthassa purato purato gantvā mudugatiyo vātā[1] pathaviṁ sodhenti, valāhakā udakaphusitāni muñcantā magge reṇuṁ vūpasametvā upari vitānaṁ hutvā tiṭṭhanti, apare vātā pupphāni upaharitvā[2] magge okiranti. Unnatā bhūmippadesā onamanti, onatā unnamanti. Pādanikkhepasamaye samāva bhūmi hoti, sukhasamphassāni padumapupphāni vā pāde sampaṭicchanti. Indakhīlassa anto ṭhapitamatte dakkhiṇapāde sarīrā chabbaṇṇarasmiyo nikkhamitvā suvaṇṇarasasiñcanāni[3] viya citrapaṭaparikkhittāni viya ca pāsādakūṭāgārādīni karontiyo[4] ito cito ca vidhāvanti. Hatthi-assavihaṅgādayo sakasakaṭṭhānesu ṭhitāyeva madhurenākārena saddaṁ karonti, tathā bherivīṇādīni tūriyāni manussānañca kāyūpagāni ābharaṇāni. Tena saññāṇena manussā jānanti “ajja Bhagavā idha piṇḍāya paviṭṭho”ti. Te sunivatthā supārutā gandhapupphādīni ādāya gharā nikkhamitvā antaravīthiṁ paṭipajjitvā Bhagavantaṁ gandhapupphādīhi sakkaccaṁ pūjetvā vanditvā “amhākaṁ bhante dasa bhikkhū, amhākaṁ vīsati, amhākaṁ bhikkhusataṁ dethā”ti yācitvā Bhagavatopi pattaṁ gahetvā āsanaṁ paññāpetvā sakkaccaṁ paṇḍapātena paṭimānenti.

---

1. Mudugatavātā (Syā)
2. Upari haritvā (Syā)
3. Suvaṇṇarasapiñjarāni (Sī, Syā)
4. Alaṅkarontiyo (Ka)

Bhagavā katabhattakicco tesaṁ santānāni oloketvā tathā dhammaṁ deseti, yathā keci saraṇagamane patiṭṭhahanti, keci pañcasu sīlesu, keci sotāpattisakadāgāmi-anāgāmiphalānaṁ aññatarasmiṁ, keci pabbajitvā aggaphale arahatteti. Evaṁ mahājanaṁ anuggahetvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ gacchati. Tattha gandhamaṇḍalamāḷe paññattavarabuddhāsane nisīdati bhikkhūnaṁ bhattakiccapariyosānaṁ āgamayamāno. Tato bhikkhūnaṁ bhattakiccapariyosāne upaṭṭhāko Bhagavato nivedeti. Atha Bhagavā Gandhakuṭiṁ pavisati. Idaṁ tāva **purebhattakiccaṁ.**

Atha Bhagavā evaṁ katapurebhattakicco Gandhakuṭiyā upaṭṭhāne nisīditvā pāde pakkhāletvā pādapīṭhe ṭhatvā bhikkhusaṁghaṁ ovadati "bhikkhave appamādena sampādetha, dullabho Buddhuppādo lokasmiṁ, dullabho manussattapaṭilābho, dullabhā saddhāsampatti[1], dullabhā pabbajjā, dullabhaṁ saddhammassavanan"ti. Tattha keci Bhagavantaṁ kammaṭṭhānaṁ pucchanti. Bhagavā tesaṁ cariyānurūpaṁ kammaṭṭhānaṁ deti. Tato sabbepi Bhagavantaṁ vanditvā attano attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni gacchanti, keci araññaṁ, keci rukkhamūlaṁ, keci pabbatādīnaṁ aññataraṁ, keci Cātumahārājikabhavanaṁ -pa- keci Vasavattibavananti. Tato Bhagavā Gandhakuṭiṁ pavisitvā sace ākaṅkhati, dakkhiṇena passena sato sampajāno muhuttaṁ sīhaseyaṁ kappeti. Atha samassāsitakāyo uṭṭhahitvā dutiyabhāge lokaṁ voloketi. Tatiyabhāge yaṁ gāmaṁ vā nigamaṁ vā upanissāya viharati, tattha mahājano purebhattaṁ dānaṁ datvā pacchābhattaṁ sunivattho supāruto gandhapupphādīni ādāya vihāre sannipatati. Tato Bhagavā sampattaparisāya anurūpena pāṭihāriyena gantvā dhammasabhāyaṁ paññattavarabuddhāsane nisajja dhammaṁ deseti kālayuttaṁ samayayuttaṁ. Atha kālaṁ viditvā parisaṁ uyyojeti, manussā Bhagavantaṁ vanditvā pakkamanti. Idaṁ **pacchābhattakiccaṁ.**

So evaṁ niṭṭhitapacchābhattakicco sace gattāni osiñcitukāmo hoti, Buddhāsanā vuṭṭhāya nhānakoṭṭhakaṁ pavisitvā upaṭṭhākena paṭiyādita-udakena gattāni ñatuṁ gāhāpeti. Upaṭṭhākopi Buddhāsanaṁ ānetvā papphoṭetvā Gandhakuṭipariveṇe paññāpeti. Bhagavā surattadupaṭṭaṁ[2] nivāsetvā kāyabandhanaṁ bandhitvā uttarāsaṅgaṁ katvā tattha āgantvā

1. Saddhāsampadā (Ka), sampatti (Dī-Ṭṭha 1. 47 piṭṭhe)
2. Rattadupaṭṭaṁ (Sī, Syā)

nisīdati ekakova muhuttaṁ paṭisallīno. Atha bhikkhū tato tato āgamma Bhagavato upaṭṭhānaṁ gacchanti. Tattha ekacce pañhaṁ pucchanti, ekacce kammaṭṭhānaṁ, ekacce dhammassavanaṁ yācanti. Bhagavā tesaṁ adhippāyaṁ sampādento purimayāmaṁ vītināmeti. Idaṁ **purimayāmakiccaṁ.**

Purimayāmakiccapariyosāne pana bhikkhūsu Bhagavantaṁ vanditvā pakkamantesu sakaladasasahassilokadhātudevatāyo okāsaṁ labhamānā Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā pañhaṁ pucchanti yathābhisaṅkhataṁ antamaso caturakkharampi. Bhagavā tāsaṁ tāsaṁ devatānaṁ pañhaṁ vissajjento majjhimayāmaṁ vītināmeti. Idaṁ **majjhimayāmakiccaṁ.**

Pacchimayāmaṁ pana tayo koṭṭhāse katvā purebhattato paṭṭhāya nisajjāpīḷitassa sarīrassa kilāsubhāvamocanatthaṁ ekaṁ koṭṭhāsaṁ caṅkamena vītināmeti. Dutiyakoṭṭhāse Gandhakuṭiṁ pavisitvā dakkhiṇena passena sato sampajāno sīhaseyyaṁ kappeti. Tatiyakoṭṭhāse paccuṭṭhāya nisīditvā purimabuddhānaṁ santike dānasīlādivasena katādhikārapuggaladassanatthaṁ Buddhacakkhunā lokaṁ oloketi. Idaṁ **pacchimayāmakiccaṁ.**

Tadāpi evaṁ olokento Kasibhāradvājaṁ brāhmaṇaṁ arahattassa upanissayasampannaṁ disvā "tattha mayi gate kathā pavattissati, kathāvasāne dhammadesanaṁ suttvā eso brāhmaṇo saputtadāro tīsu saraṇesu patiṭṭhaya asītikoṭidhanaṁ mama sāsane vippakiritvā aparabhāge nikkhamma pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇissatī"ti ñatvā tattha gantvā kathaṁ samuṭṭhāpetvā dhammaṁ desesi. Etamatthaṁ dassetuṁ **atha kho Bhagavā**ti-ādi vuttaṁ.

Tattha **pubbaṇhasamayan**ti bhummatthe upayogavacanaṁ, pubbaṇhasamayeti attho. **Nivāsetvā**ti paridahitvā. Vihāracīvaraparivattanavasenetaṁ vuttaṁ. **Pattacīvaramādāyā**ti pattaṁ hatthehi, cīvaraṁ kāyena ādiyitvā, sampaṭicchitvā dhāretvāti attho. Bhagavato kira piṇḍāya pavisitukāmassa bhamaro viya vikasitapadumadvayamajjhaṁ, indanīlamaṇivaṇṇaselamayapatto hatthadvayamajjhaṁ āgacchati. Taṁ evamāgataṁ pattaṁ hatthehi sampaṭicchitvā cīvarañca parimaṇḍalaṁ pārutaṁ kāyena dhāretvāti vuttaṁ hoti.

Tenupasaṅkamīti yena maggena kammanto gantabbo, tena ekakova upasaṅkami. Kasmā pana naṁ bhikkhū nānubandhiṁ sūti? Yadā hi Bhagavā ekakova katthaci gantukāmo hoti, yāva bhikkhācāravelā[1] dvāraṁ pidahitvā Antogandhakuṭiyaṁ nisīdati. Bhikkhū tāya saññāya jānanti "ajja Bhagavā ekakova piṇḍāya caritukāmo, addhā kañci eva[2] vinetabbapuggalaṁ addassā"ti. Te attano pattacīvaraṁ gahetvā Gandhakuṭiṁ padakkhiṇaṁ katvā vanditvā bhikkhācāraṁ gacchanti. Tadā ca Bhagavā evamakāsi, tasmā bhikkhū nānubandhiṁsūti.

Parivesanā vattatīti tesaṁ suvaṇṇabhājanādīni gahetvā nisinnānaṁ pañcasatānaṁ kassakānaṁ parivisanā vippakatā hoti. **Ekamantaṁ aṭṭhāsī**ti yattha ṭhitaṁ brāhmaṇo passati, tathārūpe dassanūpacāre kathāsavanaphāsuke uccaṭṭhāne aṭṭhāsi. Ṭhatvā ca[3] rajatasuvaṇṇarasapiñjaraṁ candimasūriyānaṁ pabhaṁ atirocamānaṁ samantato sarīrappabhaṁ muñci, yāya ajjhotthaṭatthā brāhmaṇassa kammantasālābhittirukkhakasitamattikapiṇḍādayo suvaṇṇamayā viya ahesuṁ. Atha manussā bhuñjantā ca kasantā ca sabbakiccāni pahāya asīti-anubyañjanaparivāraṁ dvattiṁsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṁ sarīraṁ byāmappabhāparikkhepavibhūsitaṁ bāhuyugalaṁ jaṅgamaṁ viya[4] padumasaraṁ, rasmijālasamujjalitatārāgaṇamiva gagaṇatalaṁ, vijjulatāvinaddhamiva ca kanakasikharaṁ[5] siriyā jalamānaṁ Sammāsambuddhaṁ ekamantaṁ ṭhitaṁ disvā hatthapāde dhovitvā añjaliṁ paggayha samparivāretvā aṭṭhaṁsu. Evaṁ tehi samparivāritaṁ addasā kho Kasibbāradvājo brāhmaṇo Bhagavantaṁ piṇḍāya ṭhitaṁ, disvāna Bhagavantaṁ etadavoca **ahaṁ kho samaṇa kasāmi ca vapāmi cā**ti.

Kasmā panāyaṁ evamāha, kiṁ samantapāsādike pasādanīye uttamadamathasamathamanuppattepi Tathāgate appasādena, udāhu aḍḍhatiyānaṁ janasahassānaṁ pāyāsaṁ paṭiyādetvāpi kaṭacchubhikkhāya maccherenāti? Ubhayathāpi no, Bhagavato panassa dassanena atittaṁ nikkhittakammantaṁ janaṁ disvā "kammabhaṅgaṁ me kātuṁ āgato"ti anattamanatā ahosi,

---

1. Bhikkhācāravelāya (Syā) 2. Ekaṁ (Syā)
3. Gantvā (Syā) 4. Sassīrikataradassanaṁ jaṅgamamiva (Sī)
5. Kanakagirisikharaṁ (Sī), pavarakanakasikharaṁ (Syā)

tasmā evamāha. Bhagavato ca lakkhaṇasampattiṁ disvā "sacāyaṁ kammante appayojayissa, sakalajambudīpe manussānaṁ sīse cūḷāmaṇi viya abhavissa, ko nāmassa attho na sampajjissati, evamevaṁ alasatāya kammante appayojetvā vappamaṅgalādīsu piṇḍāya caratī"tipissa anattamanatā ahosi. Tenāha "ahaṁ kho samaṇa kasāmi ca vapāmi ca, kasitvā ca vapitvā ca bhuñjāmī"ti.

Ayaṁ kirassa adhippāyo—mayhampi tāva kammantā na byāpajjanti, na camhi yathā tvaṁ evaṁ lakkhaṇasampanno, tvampi kasitvā ca vapitvā ca bhuñjassu, ko te attho na sampajjeyya evaṁ lakkhaṇasampannassāti. Apicāyaṁ assosi "Sakyarājakule kira kumāro uppanno, so cakkavattirajjaṁ pahāya pabbajito"ti. Tasmā idāni "ayaṁ so"ti ñatvā "Cakkavattirajjaṁ pahāya kilantosī"ti upārambhaṁ āropento evamāha. Apica tikkhapañño esa brāhmaṇo, na Bhagavantaṁ apasādento bhaṇati, Bhagavato pana rūpasampattiṁ disvā puññasampattiṁ sambhāvayamāno kathāpavattanatthampi evamāha. Atha Bhagavā veneyyavasena sadevake loke aggakassakavappakabhāvaṁ attano dassento **ahampi kho brāhmaṇā**ti-ādimāha.

Atha brāhmaṇo cintesi—"ayaṁ samaṇo 'ahampi kasāmi ca vapāmi cā'ti bhaṇati, na cassa oḷārikāni yuganaṅgalādīni kasibhaṇḍāni passāmi, kiṁ nu kho musā bhaṇatī"ti Bhagavantaṁ pādatalato paṭṭhāya yāva kesaggā[1] olokayamāno aṅgavijjāya katādhikārattā dvattiṁsavaralakkhaṇasampattimassa ñatvā "aṭṭhānametaṁ, yaṁ evarūpo musā bhaṇeyyā"ti sañjātabahumāno Bhagavati samaṇavādaṁ pahāya gottena Bhagavantaṁ samudācaramāno **na kho pana mayaṁ passāma bhoto Gotamassā**ti-ādimāha. Bhagavā pana yasmā pubbadhammasabhāgatāya kathanaṁ nāma Buddhānaṁ ānubhāvo, tasmā Buddhānubhāvaṁ dīpento **saddhā bījan**ti-ādimāha.

Kā panettha pubbadhammasabhāgatā, nanu brāhmaṇena Bhagavā naṅgalādikasisambhārasamāyogaṁ puṭṭho apucchitassa[2] bījassa sabhāgatāya āha "saddhā bījan"ti, evañca sati kathāpi ananusandhikā hoti. Na hi Buddhānaṁ

1. Kesantā (Syā) 2. Atha ca pana apucchitassa (Sī)

ananusandhikakathā nāma atthi, napi pubbadhammassa asabhāgatāya kathenti[1]. Evaṁ panettha anusandhi veditabbā—brāhmaṇena hi Bhagavā yuganaṅgalādikasisambhāravasena kasiṁ pucchito, so tassa anukampāya "idaṁ apucchitan"ti aparihāpetvā samulaṁ sa-upakāraṁ sasambhāraṁ saphalaṁ kasiṁ paññāpetuṁ mūlato paṭṭhāya dassento "saddhā bījan"ti-ādimāha. Tattha bījaṁ kasiyā mūlaṁ tasmiṁ sati kattabbato, asati akattabbato, tappamāṇena ca kattabbato. Bīje hi sati kasiṁ karonti, na asati. Bījappamāṇena ca kusalā kassakā khettaṁ kasanti, na ūnaṁ "mā no sassaṁ parihāyī"ti, na adhikaṁ "mā no mogho vāyāmo ahosī"ti. Yasmā ca bījameva mūlaṁ, tasmā Bhagavā mūlato paṭṭhāya kasisambhāraṁ dassento tassa brāhmaṇassa kasiyā pubbadhammassa bījassa sabhāgatāya attano kasiyā pubbadhammaṁ dassento āha "saddhā bījan"ti. Evamettha pubbadhammasabhāgatāpi veditabbā.

Pucchitaṁyeva vatvā apucchitaṁ pacchā kiṁ na vuttanti ce? Tassa upakārabhāvato ca dhammasambandhasamatthabhāvato ca. Ayaṁ hi brāhmaṇo paññavā, micchādiṭṭhikule[2] pana jātattā saddhārahito, saddhārahito ca paññavā paresaṁ saddhāya attano avisaye apaṭipajjamāno visesaṁ nādhigacchati, kilesakālussiyaparāmaṭṭhāpi[3] cassa dubbalā saddhā balavatiyā paññāya sahasā vattamānā atthasiddhiṁ na karoti hatthinā saddhiṁ ekadhure yutto goṇo viya. Itissa saddhā upakārikāti taṁ brāhmaṇaṁ saddhāya patiṭṭhāpentena pacchāpi vattabbo ayamatto desanākusalatāya pubbe vutto. Bījassa ca upakārikā vuṭṭhi, sā tadanantaraṁyeva vuccamānā samatthā hoti. Evaṁ dhammasambandhasamatthabhāvato pacchāpi vattabbo ayamattho, añño ca evarūpo īsāyottādi pubbe vuttoti veditabbo.

Tattha sampasādalakkhaṇā saddhā, okappanalakkhaṇā vā. **Bījan**ti pañcavidhaṁ bījaṁ mūlabījaṁ khandhabījaṁ phalubījaṁ aggabījaṁ bījabījameva pañcamanti. Taṁ sabbampi viruhaṇaṭṭhena bījanteva[4] saṅkhaṁ gacchati.

1. Kathentīti (?)
2. Aññataramicchādiṭṭhikule (Syā)
3. Kilesakāḷussiyāpagatamattā sampasādamattalakkhaṇāpi (Syā)
4. Bījabījantveva (Sya)

Tattha yathā brāhmaṇassa kasiyā mūlabhūtaṁ bījaṁ dve kiccāni karoti, heṭṭhā mūlena patiṭṭhāti, upari aṅkuraṁ uṭṭhāpeti, evaṁ Bhagavato kasiyā mūlabhūtā saddhā heṭṭhā sīlamūlena patiṭṭhāti, upari samathavipassanaṅkuraṁ uṭṭhāpeti. Yathā ca taṁ mūlena pathavirasaṁ āporasaṁ gahetvā nāḷena dhaññaparipākagahaṇatthaṁ vaḍḍhati, evamayaṁ sīlamūlena samathavipassanārasaṁ gahetvā ariyamagganāḷena ariyaphaladhaññaparipākagahaṇatthaṁ vaḍḍhati. Yathā ca taṁ subhūmiyaṁ patiṭṭhahitvā mūlaṅkurapaṇṇanāḷakaṇḍapasavehi, vuddhiṁ virūḷiṁ vepullaṁ patvā khīraṁ janetvā anekasāliphalabharitaṁ sālisīsaṁ nipphādeti, evamesā cittasantāne patiṭṭhahitvā chahi visuddhīhi vuddhiṁ virūḷhiṁ vepullaṁ patvā ñāṇadassanavisuddhikhīraṁ janetvā anekapaṭisambhidābhiññābharitaṁ[1] arahattaphalaṁ nipphādeti. Tena vuttaṁ "saddhā bījan"ti.

Kasmā pana aññesu paropaññāsāya kusaladhammesu ekato uppajjamānesu saddhāva "bījan"ti vuttāti ce? Bījakiccakaraṇato. Yathā hi tesu viññāṇaṁyeva vijānanakiccaṁ karoti, evaṁ saddhā bījakiccaṁ. Sā ca sabbakusalānaṁ mūlabhūtā. Yathāha "saddhājāto upasaṅkamati, upasaṅkamanto payirupāsati -pa- paññāya ca naṁ ativijjha passatī"ti[2].

Akusaladhamme ceva kāyañca tapasīti **tapo.** Indriyasaṁvaravīriyadhutaṅgadukkarakārikānaṁ etaṁ adhivacanaṁ, idha pana indriyasaṁvaro adhippeto. **Vuṭṭhī**ti vassavuṭṭhi vātavuṭṭhīti-ādi anekavidhā, idha vassavuṭṭhi adhippetā. Yathā hi brāhmaṇassa vassavuṭṭhisamanuggahitaṁ bījaṁ bījamūlakañca sassaṁ viruhati na milāyati nipphattiṁ gacchati, evaṁ Bhagavato indriyasaṁvarasamanuggahitā saddhā, saddhāmūlā ca sīlādayo dhammā viruhanti na milāyanti nipphattiṁ gacchanti. Tenāha "tapo vuṭṭhī"ti.

Paññā meti ettha vutto me-saddo purimapadesupi yojetabbo "saddhā me bījaṁ, tapo me vuṭṭhī"ti. Tena kiṁ dīpeti? Yathā brāhmaṇa tayā vapite khette sace vuṭṭhi atthi, iccetaṁ kusalaṁ. No ce atthi, udakampi tāva dātabbaṁ hoti. Tathā mayā hiri-īse paññāyuganaṅgale manoyottena ekābaddhe kate vīriyabalībadde yojetvā satipācanena vijjhitvā attano cittasantānakhettamhi saddhābīje

1. Anekapaṭisambhidāñāṇabharitaṁ (Syā)

2. Ma 2. 145, 385 piṭṭhesu.

vapite vuṭṭhiyā abhāvo nāma natthi, ayaṁ pana me niccakālaṁ indriyasaṁvaratapo vuṭṭhīti.

Paññāti kāmāvacarādibhedato anekavidhā, idha pana saha vipassanāya maggapaññā adhippetā. **Yuganaṅgalan**ti yugañca naṅgalañca yuganaṅgalaṁ. Yathā hi brāhmaṇassa yuganaṅgalaṁ, evaṁ Bhagavato duvidhāpi vipassanā paññā ca. Tattha yathā yugaṁ īsāya upanissāyaṁ hoti, purato[1] ca īsābaddhaṁ hoti, yottānaṁ nissayaṁ hoti, balībaddhānaṁ ekato gamanaṁ dhāreti[2], evaṁ paññā hirippamukhānaṁ dhammānaṁ upanissayā hoti. Yathāha "paññuttarā sabbe kusalā dhammā"ti [3] ca, "paññā hi seṭṭhā kusalā vadanti, nakkhattarājāriva tārakānan"ti[4] ca. Kusalānaṁ dhammānaṁ pubbaṅgamaṭṭhena purato ca hoti. Yathāha "sīlaṁ sirī cāpi[5] satañca dhammo, anvāyikā paññavato bhavantī"ti[4]. Hirivippayogena anuppattito pana īsābaddhā hoti. Manosaṅkhātassa samādhiyottassa nissayapaccayato yottānaṁ nissayā hoti. Accāraddhātilīnabhāvapaṭisedhanato vīriyabalībaddānaṁ ekato gamanaṁ dhāreti, yathā ca naṅgalaṁ phālayuttaṁ kasanakāle pathavighanaṁ bhindati, mūlasantānakāni padāleti, evaṁ satiyuttā paññā vipassanākāle dhammānaṁ santatisamūhakiccārammaṇaghanaṁ bhindati, sabbakilesamūlasantānakāni padāleti. Sā ca kho lokuttarāva, itarā pana lokikāpi siyā. Tenāha "paññā me yuganaṅgalaṁn"ti.

Hirīyati pāpakehi dhammehīti **hirī.** Taggahaṇena tāya avippayuttaṁ ottappampi gahitameva hoti. **Īsā**ti yuganaṅgalasandhārikā rukkhalaṭṭhi. Yathā hi brāhmaṇassa īsā yuganaṅgalaṁ dhāreti, evaṁ Bhagavatopi hirī lokiyalokuttarapaññāsaṅkhātaṁ yuganaṅgalaṁ dhāreti hiri-abhāve paññāya abhāvato. Yathā ca īsāpaṭibaddhayuganaṅgalaṁ kiccakaraṁ hoti acalaṁ asithilaṁ, evaṁ hiripaṭibaddhā ca paññā kiccakārī hoti acalā asithilā abbokiṇṇā ahirikena. Tenāha "hirī īsā"ti. Munātīti mano, cittassetaṁ nāmaṁ . Idha pana manosīsena taṁsampayutto samādhi adhippeto. **Yottan**ti rajjubandhanaṁ. Taṁ tividhaṁ īsāya saha

1. Dhurato (Ka) 2. Vāreti (Ka) 3. Aṁ 3. 153, 341 piṭṭhesu.
4. Khu 6. 10 piṭṭhe Jātake. 5. Sīlaṁ hiriñcāpi (Sī)

yugassa bandhanaṁ, yugena saha balībaddānaṁ bandhanaṁ, sārathinā saha balībaddānaṁ ekābandhananti. Tattha yathā brāhmaṇassa yottaṁ īsāyugabalībadde ekābaddhe katvā sakakicce paṭipādeti, evaṁ Bhagavato samādhi sabbeva te hiripaññāvīriyadhamme ekārammaṇe avikkhepasabhāvena bandhitvā sakakicce paṭipādeti. Tenāha "mano yottan"ti.

Cirakatādimatthaṁ saratīti **sati.** Phāletīti **phālo.** Pājenti etenāti **pājanaṁ.** Taṁ ima "pācanan"ti vuttaṁ. Patodassetaṁ nāmaṁ. Phālo ca pācanañca phālapācanaṁ. Yathā hi brāhmaṇassa phasapācanaṁ, evaṁ Bhagavato vipassanāsampayuttā maggasampayuttā ca sati. Tattha yathā phālo naṅgalaṁ anurakkhati, purato cassa gacchati, evaṁ sati kusalākusalānaṁ[1] dhammānaṁ gatiyo samanvesamānā ārammaṇe vā upaṭṭhāpayamānā paññānaṅgalaṁ rakkhati. Tenevesā "satārakkhena cetassa viharatī"ti-ādīsu[2] viya ārakkhāti vuttā. Appamussanavasena cassā purato hoti. Satiparicite hi dhamme paññā pajānāti, no pamuṭṭhe. Yathā ca pācanaṁ balībaddānaṁ vijjhanabhayaṁ dassentaṁ saṁsīdituṁ na deti, uppathagamanaṁ vāreti, evaṁ sati vīriyabalībaddānaṁ apāyabhayaṁ dassentī kosajjasaṁsīdanaṁ na deti, kāmaguṇasaṅkhāte agocare cāraṁ nivāretvā kammaṭṭhāne niyojentī uppathagamanaṁ vāreti. Tenāha "sati me phālapācanan"ti.

Kāyaguttoti tividhena kāyasucaritena gutto. **Vacīgutto**ti catubbidhena vacīsucaritena gutto. Ettāvatā pātimokkhasaṁvarasīlaṁ vuttaṁ. **Āhāre udare yato**ti ettha āhāramukhena sabbapaccayānaṁ gahitatthā catubbidhepi paccaye yato saṁyato nirupakkilesoti attho. Iminā ājīvapārisuddhisīlaṁ vuttaṁ. **Udare yato**ti udare yato saṁyato mitabhojī, āhāre mattaññūti vuttaṁ hoti. Iminā bhojane mattaññutāmukhena paccayapaṭisevanasīlaṁ vuttaṁ. Tena kiṁ dīpeti? Yathā tvaṁ brāhmaṇa bījaṁ vapitvā[3] sassaparipālanatthaṁ kaṇṭakavatiṁ vā rukkhavatiṁ vā pākāraparikkhepaṁ vā karosi, tena te gomahiṁsamigagaṇā pavesaṁ alabhantā sassaṁ na vilumpanti, evamahampi taṁ saddhābījaṁ vapitvā nānappakārakusalasassaparipālanatthaṁ kāyavacī-āhāraguttimayaṁ tividhaṁ parikkhepaṁ

1. Kusalānaṁ (Syā) 2. Aṁ 3. 280 piṭṭhe atthato samānaṁ. 3. Ṭhapetvā (Syā)

karomi, tena me rāgādi-akusaladhammagomahiṁsamigagaṇā pavesaṁ alabhantā nānappakārakaṁ kusalasassaṁ na vilumpantīti.

Saccaṁ karomi niddānanti ettha dvīhākārehi avisaṁvādanaṁ **saccaṁ. Niddāna**nti chedanaṁ lunanaṁ uppāṭanaṁ. Karaṇatthe cetaṁ[1] upayogavacanaṁ veditabbaṁ. Ayaṁ hettha attho "saccena karomi niddānan"ti. Kiṁ[2] vuttaṁ hoti—yathā tvaṁ bāhiraṁ kasiṁ katvā sassadūsakānaṁ tiṇānaṁ hatthena vā asitena vā niddānaṁ karosi, evaṁ ahampi ajjhattikaṁ kasiṁ katvā kusalasassadūsakānaṁ visaṁvādanatiṇānaṁ saccena niddānaṁ karomīti. Yathābhūtañāṇaṁ vā ettha **sacca**nti veditabbaṁ. Tena attasaññādīnaṁ tiṇānaṁ niddānaṁ karomīti dasseti. Atha vā niddānanti chedakaṁ lāvakaṁ uppāṭakanti attho. Yathā tvaṁ dāsaṁ vā kammakaraṁ vā niddānaṁ karosi, "niddehi tiṇānī"ti tiṇānaṁ chedakaṁ lāvakaṁ uppāṭakaṁ karosi, evamahaṁ saccaṁ karomīti dsseti, atha vā saccanti diṭṭhisaccaṁ. Tamahaṁ niddānaṁ karomi, chinditabbaṁ lunitabbaṁ uppāṭetabbaṁ karomīti. Iti imesu dvīsu vikappesu upayogenevattho yujjati.

Soraccaṁ me pamocananti ettha yaṁ taṁ "kāyiko avītikkamo vācasiko avītikkamo"ti sīlameva "soraccan"ti vuttaṁ, na taṁ adhippetaṁ. "Kāyagutto"ti-ādinā hi taṁ vuttameva. Arahattaphalaṁ pana adhippetaṁ. Taṁ hi sundare nibbāne ratattā "soraccan"ti vuccati. **Pamocana**nti yogavissajjanaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā tava pamocanaṁ punapi sāyanhe vā dutiyadivase vā anāgatasaṁvacchare vā yojetabbato appamocanameva hoti, na mama evaṁ. Na hi mama antarā mocanaṁ nāma atthi. Ahaṁ hi Dīpaṅkaradasabalakālato paṭṭhāya paññānaṅgale vīriyabalībadde yojetvā kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni mahākasiṁ kasanto tāva na muñciṁ, yāva na sammāsambodhiṁ abhisambujjhiṁ. Yadā ca me sabbaṁ taṁ kālaṁ khepetvā bodhimūle aparājitapallaṅke nisinnassa sabbaguṇaparivāraṁ arahattaphalaṁ udapādi, tadā mayā[3] taṁ sabbussukkapaṭippassaddhiyā pamuttaṁ, na dāni puna yojetabbaṁ bhavissatīti. Etamatthaṁ sandhāyāha "soraccaṁ me pamocanan"ti.

---

1. Karaṇavacane cetaṁ (Syā) 2. Idaṁ (Syā) 3. Mayhaṁ (Ka)

Vīriyaṁ me dhuradhorayhanti ettha **vīriyan**ti kāyikacetasiko vīriyārambho. **Dhuradhorayhan**ti dhurāyaṁ dhorayhaṁ, dhurāvahanti attho. Yathā hi brāhmaṇassa dhurāyaṁ dhorayhākaḍḍhitaṁ naṅgalaṁ bhūmighanaṁ bhindati, mūlasantānakāni ca padāleti, evaṁ Bhagavato vīriyākaḍḍhitaṁ paññānaṅgalaṁ yathāvuttaṁ ghanaṁ bhindati, kilesasantānakāni ca padāleti. Tenāha "vīriyaṁ me dhuradhorayyan"ti. Atha vā purimadhurāvahattā dhurā, mūladhurāvahattā dhorayhā, dhurā ca dhorayhā ca dhuradhorayhā. Iti yathā brāhmaṇassa ekekasmiṁ naṅgale catubalībaddapabhedaṁ dhuradhorayhaṁ vahantaṁ uppannuppannaṁ tiṇamūlaghātañceva sassasampattiñca sādheti, evaṁ Bhagavato catusammappadhānavīriyabhedaṁ dhuradhorayhaṁ vahantaṁ uppannuppannaṁ akusalaghātañceva kusalasampattiñca sādheti. Tenāha "vīriyaṁ me dhuradhorayhan"ti.

Yogakkhemādhivāhananti ettha yogehi khemattā nibbānaṁ yogakkhemaṁ nāma, taṁ adhikicca vāhīyati, abhimukhaṁ vā vāhīyatīti adhivāhanaṁ, yogakkhemassa adhivāhanaṁ yogakkhemādhivāhananti. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā tava dhuradhorayhaṁ puratthimādīsu aññataradisābhimukaṁ vāhīyati, tathā mama dhuradhorayhaṁ nibbānābhimukhaṁ vāhīyatīti. Evaṁ vāhīyamānaṁva **gacchati anivattantaṁ**. Yathā tava naṅgalaṁ vahantaṁ dhuradhorayhaṁ khettakoṭiṁ patvā puna nivattati, evaṁ anivattantaṁ dīpaṅkarakālato na paṭṭhāya gacchateva. Yasmā vā tena tena maggena pahīnā kilesā na punappunaṁ pahātabbā honti, yathā tava naṅgalena chinnāni tiṇāni puna aparasmiṁ samaye chinditabbāni honti, tasmāpi evaṁ paṭhamamaggavasena diṭṭhekaṭṭhe kilese, dutiyavasena oḷārike, tatiyavasena aṇusahagate, catutthavasena sabbakilese pajahantaṁ gacchati anivattantaṁ. Atha vā **gacchati anivattan**ti nivattanarahitaṁ hutvā gacchatīti attho. **Tan**ti taṁ dhuradhorayhaṁ. Evamettha attho veditabbo. Evaṁ gacchantañca yathā tava dhuradhorayhaṁ na taṁ ṭhānaṁ gacchati, yattha gantvā kassako asoko virajo hutvā na socati. Etaṁ pana taṁ ṭhānaṁ gacchati, **yattha gantvā na socati**. Yattha satipācanena etaṁ vīriyadhuradhorayhaṁ codento gantvā mādiso[1] kassako asoko virajo hutvā na socati, taṁ sabbasokasallasamugghātabhūtaṁ nibbānaṁ nāma asaṅkhataṁ ṭhānaṁ gacchatīti.

---

1. Tādiso (Ka), yadi so (Sī)

Idāni nigamanaṁ karonto **evamesā kasī**ti gāthamāha. Tassāyaṁ saṅkhepattho—assa[1] brāhmaṇa esā saddhābījā tapovuṭṭhiyā anuggahitā kasī paññāmayaṁ yuganaṅgalaṁ hirimayañca īsaṁ manomayena yottena ekābaddhaṁ katvā paññānaṅgalena[2] satiphālaṁ ākoṭetvā satipācanaṁgahetvā kāyavacī-āhāraguttiyā gopetvā saccaṁ niddānaṁ katvā soraccapamocanaṁ vīriyadhuradhorayhaṁ yogakkhemābhimukhaṁ anivattantaṁ vāhantena kaṭṭhā kasī kammapariyosānaṁ catubbidhaṁ sāmaññaphalaṁ pāpitā[3], **sā hoti amatapphalā**, sā esā kasī amatapphalā hoti. Amataṁ vuccati nibbānaṁ, nibbānānisaṁsā hotīti attho. Sā kho panesā kasī na mamevekassa amatapphalā hoti, atha kho yo koci khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā etaṁ kasiṁ kasati, so sabbopi etaṁ kasitvāna sabbadukkhā pamuccatīti.

Evaṁ Bhagavā brāhmaṇassa arahattanikūṭena nibbānapariyosānaṁ katvā desanaṁ niṭṭhāpesi. Tato brāhmaṇo gambhīratthaṁ desanaṁ sutvā “mama kasiphalaṁ bhuñjitvā punapi divaseyeva chāto hoti, imassa pana kasī amatapphalā, tassa phalaṁ bhuñjitvā sabbadukkhā pamuccatī”ti ñatvā pasanno pasannākāraṁ karonto **bhuñjatu bhavaṁ Gotamo**ti-ādimāha. Taṁ sabbaṁ tato parañca vuttatthamevāti. . Paṭhamaṁ.

2. Udayasuttavaṇṇanā

198. Dutiye **odanena pūresī**ti attano atthāya sampāditena sūpabyañjanena odanena pūretvā adāsi. Bhagavā kira paccūsasamaye lokaṁ olokentova taṁ brāhmaṇaṁ disvā pātova sarīrapaṭijagganaṁ katvā Gandhakuṭiṁ pavisitvā dvāraṁ pidhāya nisinno tassa bhojanaṁ upasaṁhariyamānaṁ disvā ekakova pattaṁ aṁsakūṭe laggetvā Gandhakuṭito nikkhamma nagaradvāre pattaṁ nīharitvā antonagaraṁ pavisitvā paṭipāṭiyā gacchanto brāhmaṇassa dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Brāhmaṇo Bhagavantaṁ disvā attano sajjitaṁ bhojanaṁ adāsi. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Dutiyampī**ti dutiyadiyasepi. **Tatiyampī**ti tatiyadivasepi. Tāni kira tīṇī divasāni

---

1. Passa (Sī, Syā) 2. Paññānaṅgale (Sī) 3. Vāpitā (Syā, Ka)

nirantaraṁ brāhmaṇassa gharadvāraṁ gacchantassa Bhagavato antarā añño koci uṭṭhāya pattaṁ gahetuṁ samattho nāma nāhosi, mahājano olokentova aṭṭhāsi.

Etadavocāti brāhmaṇo tīṇi divasāni pattaṁ pūretvā dentopi na saddhāya adāsi, "gharadvāraṁ āgantvā ṭhitassa pabbajitassa bhikkhāmattampi adatvā bhuñjatī"ti upārambhabhayena adāsi. Dadanto ca dve divasāni datvā kiñci avatvāva nivatto. Bhagavāpi kiñci avatvāva pakkanto. Tatiyadivase pana adhivāsetuṁ asakkonto etaṁ "pakaṭṭhako"ti-ādivacanaṁ avoca. Bhagavāpi etaṁ vacanaṁ nicchārāpanatthameva yāva tatiyamagamāsi. Tatha **pakaṭṭhako**ti rasagiddho.

Punappunaṁ ceva vapanti bījanti Satthā brāhmaṇassa vacanaṁ sutvā "brāhmaṇa tvaṁ tīṇi divasāni piṇḍapātaṁ datvā osakkasi, punappunaṁ kātabbā nāma lokasmiṁ soḷasa dhammā"ti vatvā te dhamme dassetuṁ imaṁ desanaṁ ārabhi. Tattha **punappunaṁ ceva vapantī**ti ekasmiṁ sassavāre vuttaṁ. "Alamettāvatā"ti anosakkitvā aparāparesupi sassavāresu ca vapantiyeva. **Punappunaṁ vassatī**ti na ekadivasaṁ vassitvā tiṭṭhati, punappunadivasesupi punappunasaṁvaccharesupi vassatiyeva, evaṁ janapadā iddhā honti. Etenupāyena sabbattha nayo veditabbo.

Yācakāti imasmiṁ pade Satthā desanākusalatāya attānampi pakkhipitvā dasseti. **Khīranikā**ti khīrakārakā[1] godohakā. Na hi te ekavārameva thanaṁ añchanti, punappunaṁ añchantā dhenuṁ duhantīti attho. **Kilamati phandati cā**ti ayaṁ satto tena iriyāpathena kilamati ceva phandati ca. **Gabbhan**ti soṇasiṅgālādīnampi tiracchānagatānaṁ kucchiṁ. **Sivathikan**ti susānaṁ, mataṁ mataṁ sattaṁ tattha punappunaṁ harantīti attho. **Maggañca laddhā apunabbhavāyā**ti apunabbhavāya maggo nāma nibbānaṁ, taṁ labhitvāti attho.

Evaṁ vutteti evaṁ Bhagavatā antaravīthiyaṁ ṭhatvāva soḷasa punappunadhamme[2] desentena vutte. **Etadavocā**ti desanāpariyosāne pasanno

1. Khīrakāraṇā (Sī, Syā)
2. Soḷasavidhaṁ punappunadhammaṁ (Sī)

saddhaṁ puttadāramittañātivaggena Bhagavato pāde vanditvā etaṁ "abhikkantaṁ bho"ti-ādivacanaṁ avoca. . Dutiyaṁ.

3. Devahitasuttavaṇṇanā

199. Tatiye **vātehī**ti udaravātehi. Bhagavato kira chabbassāni dukkarakārikaṁ karontassa pasatamuggayūsādīni[1] āhārayato dubbhojanena ceva dukkhaseyyāya ca udaravāto kuppi. Aparabhāge sambodhiṁ patvā paṇītabhojanaṁ bhuñjantassāpi antarantarā so ābādho attānaṁ dassetiyeva. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Upaṭṭhāko hotī**ti paṭhamabodhiyaṁ anibaddhupaṭṭhākakāle upaṭṭhāko hoti. Tasmiṁ kira kāle Satthu asītimahātheresu upaṭṭhāko abhūtapubbo nāma natthi. Nāgasamālo Upavāno Sunakkhatto Cundo samaṇuddeso Sāgato bodhi Meghiyoti ime pana Pāḷiyaṁ āgatupaṭṭhākā. Imasmiṁ pana kāle Upavānatthero pātova uṭṭhāya pariveṇasammajjanaṁ dantakaṭṭhadānaṁ nhānodakapariyādanaṁ pattacīvaraṁ gahetvā anugamananti sabbaṁ Bhagavato upaṭṭhānamakāsi. **Upasaṅkamī**ti paṭhamabodhiyaṁ kira vīsati vassāni niddhūmaṁ[2] araññameva hoti, bhikkhusaṁghassa udakatāpanampi na Bhagavatā anuññātaṁ. So ca brāhmaṇo uddhanapāḷiṁ bandhāpetvā mahācāṭiyo[3] uddhanamāropetvā uṇhodakaṁ kāretvā nhānīyacuṇṇādīhi saddhiṁ taṁ vikkiṇanto jīvikaṁ kappeti. Nhāyitukāmā tattha gantvā mūlaṁ datvā nhāyitvā gandhe[4] vilimpitvā mālaṁ piḷandhitvā pakkamanti. Tasmā thero tattha upasaṅkami.

Kiṁ patthayānoti kiṁ icchānto. **Kiṁ esan**ti kiṁ gavesanto. **Pūjito pūjaneyyānan**ti idaṁ thero Dasabasassa vaṇṇaṁ kathetumārabhi. Gilānabhesajjatthaṁ gatena kira gilānassa vaṇṇo kathetabboti vattametaṁ. Vaṇṇaṁ hi sutvā manussā sakkaccaṁ bhesajjaṁ dātabbaṁ maññanti. Sappāyabhesajjaṁ laddhā gilāno khippameva vuṭṭhāti. Kathentena ca jhānavimokkhasamāpattimaggaphalāni ārabbha kathetuṁ na vaṭṭati. "Sīlavā lajjī kukkuccako bahussuto āgamadharo vaṁsānurakkhako"ti evaṁ pana āgamanīyapaṭipadaṁyeva kathetuṁ vaṭṭati. **Pūjaneyyānan**ti asītimahātherā sadevakena

---

1. Pasatapasataṁ muggayūsādīni (Syā)
2. Nibaddaṁ (Sī)
3. Mahāpātiyo (Syā)
4. Gandhehi (Syā)

lokena pūjetabbāti pūjaneyyā. Teyeva sakkātabbāti **sakkareyyā**. Tesaṁyeva apaciti kātabbāti **apaceyyā**. Bhagavā tesaṁ pūjito sakkato apacito ca, iccassa taṁ guṇaṁ pakāsento thero evamāha. **Hātave**ti harituṁ.

Phāṇitassa ca puṭanti mahantaṁ nicchārikaṁ guḷapiṇḍaṁ. So kira "kiṁ samaṇassa Gotamassa aphāsukan"ti pucchitvā "udaravāto"ti sutvā "tena hi mayamettha bhesajjaṁ jānāma, ito thokena ukakena udakena idaṁ phāṇitaṁ āloḷetvā nhānapariyosāne pātuṁ detha, iti uṇhodakena bahi parisedo[1] bhavissati, iminā antoti evaṁ samaṇassa Gotamassa phāsukaṁ bhavissatī"ti vatvā therassa patte pakkhipitvā adāsi.

Upasaṅkamīti tasmiṁ kira ābādhe paṭippassaddhe "devahitena Tathāgatassa bhesajjaṁ dinnaṁ, teneva rogo vūpasanto, aho dānaṁ paramadānaṁ brāhmaṇassā"ti kathā vitthārikā jātā. Taṁ sutvā kittikāmo brāhmaṇo "ettakenapi tāva me ayaṁ kittisaddo abbhuggato"ti somanassajāto attanā katabhāvaṁ jānāpetukāmo tāvatakeneva[2] dasabale vissāsaṁ āpajjitvā upasaṅkami.

Dajjāti dadeyya. **Kathaṁ hi yajamānassā**ti kena kāraṇena yajantassa. **Ijjhatī**ti samijjhati mahapphalo hoti. **Yovedī**ti yo avedi aññāsi, viditaṁ pākaṭamakāsi "yovetī"tipi pāṭho, yo aveti jānātīti attho. **Passatī**ti dibbacakkhunā passati. **Jātikkhayan**ti arahattaṁ. **Abhiññāvosito**ti jānitvā vosito vosānaṁ katakiccataṁ patto. **Evaṁ hi yajamānassā**ti iminā khīṇāsave yajanākārena yajantassa. . Tatiyaṁ.

4. Mahāsālasuttavaṇṇanā

200. Catutthe **lūkho lūkhapāvuraṇo**ti[3] jiṇṇo jiṇṇapāvuraṇo[4]. **Upasaṅkamī**ti kasmā upasaṅkami? Tassa kira ghare aṭṭhasatasahassadhanaṁ ahosi. So catunnaṁ puttānaṁ āvāhaṁ katvā cattāri satasahassāni

---

1. Sarīrasedo (Ka)
2. Tāvadeva (Syā)
3. Lūkhapāpuraṇoti (Sī, Syā)
4. Jiṇṇapāpuraṇo (Sī, Syā)

adāsi. Athassa brāhmaṇiyā kālaṅkatāya puttā sammantayiṁsu “sace aññaṁ brāhmaṇiṁ ānessati, tassā kucchiyaṁ nibbattavasena kulaṁ bhijjissati. Handa naṁ mayaṁ saṅgaṇhāmā”ti. Te cattāropi paṇītehi ghāsacchādanādīhi upaṭṭhahantā hatthapādasambādīni karontā saṅgaṇhitvā ekadivasaṁ divā niddāyitvā vuṭṭhitassa hatthapāde sambāhamānā pāṭiyekkaṁ gharāvāse ādīnavaṁ vatvā “mayaṁ tumhe iminā nīhārena yāvajīvaṁ upaṭṭhahissāma, sesadhanampi no dethā”ti yāciṁsu. Brāhmaṇo puna ekekassa satasahassaṁ satasahassaṁ datvā attano nivatthapārupanamattaṁ ṭhapetvā sabbaṁ upabhogaparibhogaṁ cattāro koṭṭhāse katvā niyyādesi. Taṁ jeṭṭhaputto katipāhaṁ upaṭṭhahi.

Atha naṁ ekadivasaṁ nhatvā āgacchantaṁ dvārakoṭṭhake ṭhatvā suṇhā evamāha “kiṁ tayā jeṭṭhaputtassa sataṁ vā sahassaṁ vā atirekaṁ dinnamatthi, nanu sabbesaṁ dve dve satasahassāni dinnāni, kiṁ sesaputtānaṁ gharassa maggaṁ na jānāsī”ti. So “nassa[1] vasalī”ti kujjhitvā aññassa gharaṁ agamāsi, tatopi katipāhaccayena imināva upāyena palāpito aññassāti evaṁ ekagharepi pavesanaṁ alabhamāno paṇḍaraṅgapabbajjaṁ pabbajitvā bhikkhāya caranto kālānamaccayena jarājiṇṇo dubbhojanadukkhaseyyāhi milātasarīro bhikkhācārato[2] āgamma pīṭhakāya nipanno niddaṁ okkamitvā vuṭṭhāya nisinno attānaṁ oloketvā puttesu patiṭṭhaṁ apassanto cintesi “samaṇo kira Gotamo abbhākuṭiko uttānamukho sukhasambhāso paṭisanthārakusalo, sakkā samaṇaṁ Gotamaṁ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṁ labhitun”ti nivāsanapāvuraṇaṁ[3] saṇṭhapetvā bhikkhābhājanamādāya yena Bhagavā tenupasaṅkami.

Dārehi saṁpuccha gharā nikkhāmentīti sabbaṁ mama santakaṁ gahetvā mayhaṁ niddhanabhāvaṁ ñatvā attano bhariyāhi saddhiṁ mantayitvā maṁ gharā nikkaḍḍhāpenti.

Nandissanti nandijāto tuṭṭho pamudito ahosiṁ. **Bhavamicchisan**ti vuḍḍhiṁ patthayiṁ. **Sāva vārenti sūkaran**ti yathā sunakhā vaggavaggā hutvā

1. Vinassa (Syā) 2. Bhikkhāya caranto (Sī, Ka) 3. Nivāsanapārupanaṁ (Sī, Syā)

bhussantā bhussantā[1] sūkaraṁ vārenti, punappunaṁ mahāravaṁ ravāpenti, evaṁ dārehi saddhiṁ maṁ bahuṁ vatvā viravantaṁ palāpentīti[2] attho.

Asantāti asappurisā. **Jammā**ti lāmakā. **Bhāsare**ti bhāsanti. **Puttarūpenā**ti puttevesena. **Vayogatan**ti tayo vaye gataṁ atikkantaṁ pacchimavaye ṭhitaṁ maṁ. **Jahantī**ti pariccajanti.

Nibbhogoti nipparibhogo. **Khādanā apanīyatī**ti asso hi yāvadeva taruṇo hoti javasampanno, tāvassa nānārasaṁ khādanaṁ dadanti, jiṇṇaṁ nibbhogaṁ tato apanenti antimavaye taṁ vattaṁ[3] na labhati, gāvīhi saddhiṁ aṭaviyaṁ sukkhatiṇāni khādanto carati[4]. Yathā so asso, eva jiṇṇakāle viluttasabbadhanattā nibbhogo mādisopi bālakānaṁ pitā thero paragaresu bhikkhati.

Yañceti nipāto. Idaṁ vuttaṁ hoti—ye mama puttā anassavā appatissā avasavattino, tehi daṇḍova kira seyyo sundarataroti. Idānissa seyyabhāvaṁ dassetuṁ **caṇḍampi goṇan**ti-ādi vuttaṁ.

Pure hotīti aggato hoti, taṁ purato katvā gantuṁ sukhaṁ hotīti attho. **Gādhamedhatī**ti udakaṁ otaraṇakāle gambhīre udake patiṭṭhaṁ labhati.

Pariyāpuṇitvāti uggaṇhitvā vācuggatā katvā. **Sannisinnesū**ti tathārūpe brāhmaṇānaṁ samāgamadivase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitesu puttesu taṁ sabhaṁ ogāhetvā brāhmaṇānaṁ majjhe mahārahe āsane nisinnesu. **Abhāsī**ti "ayaṁ me kālo"ti sabhāya majjhe pavisitvā hatthaṁ ukkhipitvā "bho ahaṁ tumhākaṁ gāthā bhāsitukāmo, bhāsite[5] suṇissathā"tivatvā "bhāsa[6] brāhmaṇa suṇomā"ti vutto ṭhitakova abhāsi. Tena ca samayena manussānaṁ vattaṁ hoti "yo mātāpitūnaṁ santakaṁ khādanto mātāpitaro na poseti, so māretabbo"ti. Tasmā te brāhmaṇaputtā pitupādesu nipatitvā "jīvitaṁ no tāta dehī"ti yāciṁsu. So pituhadayassa puttānaṁ muduttā "mā me bho bālake vināsayittha, posissanti man"ti āha.

---

1. Bhassantā bhassantā (Ka)
2. Palāpesunti (Sī, Ka)
3. Vuttiṁ (Sī)
4. Sukkhatiṇāni khādati (Ka)
5. Bhāsāmi vo (Syā)
6. Bhāsa bhāsa (Syā)

Athassa putte manussā āhaṁsu "sace bho ajja paṭṭhāya pitaraṁ na sammā paṭijaggissatha, ghātessāma vo"ti. Te bhītā gharaṁ netvā paṭijaggiṁsu. Taṁ dassetuṁ **atha kho naṁ brāhmaṇamahāsālan**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **netvā**ti pīṭhe[1] nisīdāpetvā sayaṁ ukkhipitvā nayiṁsu. **Nhāpetvā**ti sarīraṁ telena abbhañjitvā ubbaṭṭetvā gandhacuṇṇādīhi nhāpesuṁ. Brāhmaṇiyopi pakkosāpetvā "ajja paṭṭhāya amhākaṁ pitaraṁ sammā paṭijaggatha, sace pamādaṁ āpajjissatha, gharato vo nikkaḍḍhissāmā"ti vatvā paṇītabhojanaṁ[2] bhojesuṁ.

Brāhmaṇo subhojanañca sukhaseyyañca āgamma katipāhaccayena[3] sañjātabalo pīṇitindriyo attabhāvaṁ oloketvā "ayaṁ me sampatti samaṇaṁ Gotamaṁ nissāya laddhā"ti paṇṇākāraṁ ādāya Bhagavato santikaṁ agamāsi. Taṁ dassetuṁ **atha kho so**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **etadavocā**ti dussayugaṁ pādamūle ṭhapetvā etaṁ avoca. Saraṇagamanāvasāne cāpi Bhagavantaṁ evamāha "bho Gotama mayhaṁ puttehi cattāri dhurabhattāni dinnāni, tato ahaṁ dve tumhākaṁ dammi, dve sayaṁ paribhuñjissāmī"ti. Kalyāṇaṁ brāhmaṇa, pāṭiyekkaṁ pana mā niyyādehi, amhākaṁ ruccanaṭṭhānameva gamissāmāti. "Evaṁ bho"ti kho brāhmaṇo Bhagavantaṁ vanditvā gharaṁ gantvā putte āmantesi "tātā samaṇo Gotamo mayhaṁ sahāyo, tassa dve dhurabhattāni dinnāni, tumhe tasmiṁ sampatte mā pamajjathā"ti. Sādhu tātāti. Punadivase Bhagavā pubbaṇhasamaye pattacīvaraṁ ādāya jeṭṭhaputtassa nivesanadvāraṁ gato. So Satthāraṁ disvāva hatthato pattaṁ gahetvā gharaṁ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā paṇītabhojanamadāsi. Satthā punadivase itarassa, punadivase itarassāti paṭipāṭiyā sabbesaṁ gharāni agamāsi. Sabbe tatheva sakkāraṁ akaṁsu.

Athekadivasaṁ jeṭṭhaputtassa ghare maṅgalaṁ paccupaṭṭhitaṁ. So pitaraṁ āha "tāta kassa maṅgalaṁ demā"ti. Amhe aññaṁ na jānāma, nanu samaṇo Gotamo mayhaṁ sahāyoti. Tena hi tumhe pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ svātanāya samaṇaṁ Gotamaṁ nimantethāti. Brāhmaṇo tatthā

---

1. Pīṭṭhe āsane (Sī)
2. Paṇītabhojanehi (Ka)
3. Katipāhaṁyeva (Syā), katipāhasseva (Ka)

akāsi. Bhagavā adhivāsetvā punadivase bhikkhusaṁghaparivuto tassa gehadvāraṁ agamāsi. So haritupalittaṁ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṁ gehaṁ Satthāraṁ pavesetvā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ paññattāsanesu nisīdāpetvā appodakapāyāsañceva khajjakavikatiñca adāsi. Antarabhattasmiṁ yeva brāhmaṇassa cattāropi puttā Satthu santike nisīditvā āhaṁsu "bho Gotama mayaṁ amhākaṁ pitaraṁ paṭijaggāma nappamajjāma, passathassa attabhāvan"ti. Satthā "kalyāṇaṁ vo kataṁ, mātāpituposakaṁ nāma porāṇakapaṇḍitānaṁ āciṇṇamevā"ti vatvā Mahānāgajātakaṁ[1] nāma kathetvā cattāri saccāni dīpetvā dhammaṁ desesi. Desanāpariyosāne brāhmaṇo saddhiṁ catūhi ca puttehi catūhi ca suṇhāhi desanānusārena ñāṇaṁ pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhito. Tato paṭṭhāya Satthā na sabbakālaṁ tesaṁ gehaṁ agamāsīti. . Catutthaṁ.

5. Mānatthaddhasuttavaṇṇanā

201. Pañcame **mānatthaddho**ti vātabharitabhastā viya mānena thaddho. **Ācariyan**ti sippuggahaṇakāle ācariyo anabhivādentassa sippaṁ na deti, aññasmiṁ pana kāle taṁ na abhivādeti, atthībhāvampissa na jānāti. **Nāyaṁ samaṇo**ti evaṁ kirassa ahosi "yasmā ayaṁ samaṇo mādise jātisampannabrāhmaṇe sampatte paṭisanthāramattampi na karoti, tasmā na kiñci jānātī"ti.

Abbhutavittajātāti abhūtapubbāya[2] tuṭṭhiyā samannāgatā. **Kesu cassā**ti kesu bhaveyya. **Kyassā**ti ke assa puggalassa. **Apacitā assū**ti apacitiṁ dassetuṁ yuttā bhaveyyuṁ. **Arahante**ti imāya gāthāya desanākusalattā attānaṁ antokatvā pūjaneyyaṁ dasseti. . Pañcamaṁ.

6. Paccanīkasuttavaṇṇanā

202. Chaṭṭhe "sabbaṁ setan"ti vutte "sabbaṁ kaṇhan"ti-ādinā nayena paccanīkaṁ karontassevassa sātaṁ sukhaṁ hotīti **paccanīkasāto.**

---

1. Khu 5. 226; Khu 4. 399 piṭṭhesu.
2. Abhūtapubbāya bhūtāya (Sī, Syā)

Yo ca vineyya sārambhanti yo karaṇuttariyalakkhaṇaṁ sārambhaṁ vinetvā suṇātīti attho. . Chaṭṭhaṁ.

7. Navakammikasuttavaṇṇanā

203. Sattame **Navakammikabhāradvājo**ti so kira araññe rukkhaṁ chindāpetvā tattheva pāsādakūṭāgārādīni yojetvā nagaraṁ āharitvā vikkiṇāti, iti navakammaṁ nissāya jīvatīti navakammiko, gottena Bhāradvājoti **Navakammikabhāradvājo. Disvānassa etadagosī**ti chabbaṇṇarasmiyo vissajjetvā nisinnaṁ Bhagavantaṁ disvāna assa etaṁ ahosi. **Vanasmin**ti imasmiṁ vanasaṇḍe. **Ucchinnamūlaṁ me vanan**ti mayhaṁ kilesavanaṁ ucchinnamūlaṁ. **Nibbanatho**ti nikkilesavano. **Eko rame**ti ekako abhiramāmi. **Aratiṁ vippahāyā**ti pantasenāsanesu ceva bhāvanāya ca ukkaṇṭhitaṁ jahitvā. . Sattamaṁ.

8. Kaṭṭhahārasuttavaṇṇanā

204. Aṭṭhame **antevāsikā**ti veyyāvaccaṁ katvā sippuggaṇhanakā dhammantevāsikā. **Nisinnan**ti chabbaṇṇarasmiyo vissajjetvā nisinnaṁ. **Gambhīrarūpe**ti gambhīrasabhāve.

Bahubheraveti tatraṭṭhakasaviññāṇaka-aviññāṇakabheravehi bahubherave. **Vigāhiyā**ti anupavisitvā. **Aniñjamānenā**ti-ādīni kāyavisesanāni, evarūpena kāyenāti attho. **Sucārurūpaṁ vatā**ti atisundaraṁ vata jhānaṁ jhāyasīti vadati.

Vanavassito munīti vanaṁ avassito Buddhamuni. **Idan**ti idaṁ tumhākaṁ evaṁ vane nisinnakāraṇaṁ mayhaṁ accherarūpaṁ paṭibhāti. **Pītimano**ti tuṭṭhacitto. **Vane vase**ti vanamhi vasi.

Maññāmahanti maññāmi ahaṁ. **Lokādhipatisahabyatan**ti lokādhipatimahābrahmunā sahabhāvaṁ. **Ākaṅkhamāno**ti icchamāno. **Tidivaṁ anuttaran**ti idaṁ brahmalokameva sandhāyāha. **Kasmā bhavaṁ vijanamaraññamassito**ti ahaṁ tāva brahmalokaṁ ākaṅkhamānoti maññāmi. Yadi evaṁ na hoti, atha me ācikkha, kasmā bhavanti pucchati. **Brahmapattiyā**ti

seṭṭhapattiyā. Idha idaṁ tapo kasmā karosīti aparenapi ākārena pucchati.

Kaṅkhāti taṇhā. **Abhinandanā**ti abhinandanavasena taṇhāva vuttā. **Anekadhātūsū**ti anekasabhāvesu ārammaṇesu. **Puthū**ti nānappakārā taṇhā sesakilesā vā. **Sadāsitā**ti niccakālaṁ avassitā[1]. **Aññāṇamūlappabhavā**ti avijjāmūlā hutvā jātā. **Pajappitā**ti taṇhāva "idampi mayhaṁ, ikampi mayhan"ti pajappāpanavasena pajappitā nāmāti vuttā. **Sabbā mayā byantikatā**ti sabbā taṇhā mayā aggamaggena vigatantā nirantā katā. **Samūlikā**ti saddhiṁ aññāṇamūlena.

Anūpayoti anupagamano. **Sabbesu dhammesu visuddhadassano**ti iminā sabbaññutaññāṇaṁ dīpeti. **Sambodhimanuttaran**ti arahattaṁ sandhāyāha. **Sivan**ti seṭṭhaṁ. **Jhāyāmī**ti dvīhi jhānehi jhāyāmi. **Visārado**ti vigatasārajjo. . Aṭṭhamaṁ.

9. Mātuposakasuttavaṇṇanā

205. Navame **peccā**ti ito paṭigantvā. . Navamaṁ.

10. Bhikkhakasuttavaṇṇanā

206. Dasame **idhā**ti imasmiṁ bhikkhubhāve. **Vissaṁ dhamman**ti duggandhaṁ akusaladhammaṁ. **Bāhitvā**ti[2] aggamaggena jahitvā. **Saṅkhāyā**ti ñāṇena. **Save bhikkhūti vuccatī**ti so ve bhinnakilesattā bhikkhu nāma vuccati. . Dasamaṁ.

11. Saṅgāravasuttavaṇṇanā

207. Ekādasame **paccetī**ti icchati pattheti. **Sādhu bhante**ti āyācamāno āha. Therassa kiresa gihisahāyo, tasmā thero "ayaṁ varāko maṁ sahāyaṁ labhitvāpi micchādiṭṭhiṁ gahetvā mā apāyapūrako ahosī"ti āyācati. Apicesa mahāparivāro,

---

1. Vase avassitā (Syā)
2. Vāhetvāti (Syā)

tasmiṁ pasanne pañcakulasatāni[1] anuvattissantīti maññamānopi āyācati. **Atthavasan**ti atthānisaṁsaṁ atthakāraṇaṁ. **Pāpan**ti pāṇātipātādi-akusalaṁ. **Pavāhemī**ti galappamāṇaṁ udakaṁ otaritvā pavāhemi palāpemi. **Dhammo**ti gāthā vuttatthāva. . Ekādasamaṁ.

12. Khomadussasuttavaṇṇanā

208. Dvādasame **khomadussaṁ nāmā**ti khomadussānaṁ ussannattā evaṁladdhanāmaṁ. **Sabhāyan**ti sālāyaṁ. **Phusāyatī**ti phusitāni muñcati vassati. Satthā kira taṁ sabhaṁ upasaṅkamitukāmo "mayi evamevaṁ upasaṅkamante aphāsukadhātukaṁ hoti, ekaṁ kāraṇaṁ paṭicca upasaṅkamissāmī"ti adhiṭṭhānavasena vuṭṭhiṁ uppādesi. **Sabhādhamman**ti sukhanisinne kira asañcāletvā ekapassena pavisanaṁ tesaṁ sabhādhammo nāma, na mahājanaṁ cāletvā ujukameva pavisanaṁ. Bhagavā ca ujukameva āgacchati, tena te kupitā Bhagavantaṁ hīḷentā "ke ca muṇḍakā samaṇakā, ke ca sabhādhammaṁ jānissantī"ti āhaṁsu. **Santo**ti paṇḍitā sappurisā. **Pahāyā**ti ete rāgādayo jahitvā rāgādivinayāya dhammaṁ bhaṇanti, tasmā te santo nāmāti. . Dvādasamaṁ.

Upāsakavaggo dutiyo.

Brāhmaṇasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pañcakulasatāni ca (Sī), pañcakulasatāni sāsanaṁ (Syā), pañcakulasatānimaṁ (Ka)

8. Vaṅgīsasaṁyutta

1. Nikkhantasuttavaṇṇanā

209. Vaṅgīsasaṁyuttassa paṭhame **aggāḷave cetiye**ti Āḷaviyaṁ aggacetiye. Anuppanne Buddhe Aggāḷava[1] Gotamakādīni yakkhanāgādīnaṁ bhavanāni[2] cetiyāni ahesuṁ. Uppanne Buddhe tāni apanetvā manussā vihāre kariṁsu. Tesaṁ tāneva nāmāni jātāni. **Nigrodhakappenā**ti nigrodharukkhamūlavāsinā Kappattherena. **Ohiyyako**ti ohīnako. **Vihārapālo**ti so kira tadā avassiko hoti pattacīvaraggahaṇe akovido. Atha naṁ therā bhikkhū "āvuso imāni chattupāhanakattarayaṭṭhi-ādīni olokento nisīdā"ti vihārarakkhakaṁ katvā piṇḍāya pavisiṁsu. Tena vuttaṁ "vihārapālo"ti. **Samalaṅkaritvā**ti attano vibhavānurūpena alaṅkārena alaṅkaritvā. **Cittaṁ anuddhaṁsetī**ti kusalacittaṁ viddhaṁseti vināseti. **Taṁ kutettha labbhā**ti etasmiṁ rāge uppanne taṁ kāraṇaṁ kuto labbhā. **Yaṁ me paro**ti yena me kāraṇena añño puggalo vā dhammo vā anabhiratiṁ vinodetvā idāneva abhiratiṁ uppādeyya, ācariyupajjhāyāpi maṁ vihāre ohāya gatā.

Agārasmāti agārato nikkhantaṁ. **Anagāriyan**ti pabbajjaṁ upagatanti attho. **Kaṇhato**ti kaṇhapakkhato mārapakkhato ādhāvanti. **Uggaputtā**ti uggatānaṁ puttā mahesakkhā rājaññabhūtā. **Daḷhadhammino**ti daḷadhanuno, uttamappamāṇaṁ ācariyadhanuṁ dhārayamānā. **Sahassaṁ apalāyinan**ti ye te samantā sarehi parikireyyuṁ, tesaṁ apalāyīnaṁ saṅkhaṁ dassento "sahassan"ti āha. **Etato[3] bhiyyo**ti etasmā sahassā atirekatarā. **Neva maṁ byādhayissantī**ti maṁ cāletuṁ na sakkhissanti. **Dhamme samhi patiṭṭhitan**ti anabhiratiṁ vinodetvā abhiratiṁ uppādanasamatthe sake sāsanadhamme patiṭṭhitaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—issāsasahasse tāva samantā sarehi parikirante sikkhito puriso daṇḍakaṁ gahetvā sabbe sare sarīre apatamāne antarāva paharitvā pādamūle pāteti.

---

1. Āḷavaka (Ka) 2. Bhavanāni anekāni (Syā) 3. Ettato (Sī), ettakā (Syā)

Tattha ekopi issāso dve sare ekato na khipati, imā pana itthiyo rūpārammaṇādivasena pañca pañca sare ekato khipanti. Evaṁ khipantiyo etā sacepi atirekasahassā honti, neva maṁ cāletuṁ sakkhissantīti.

Sakkhī hi me sutaṁ etanti mayā hi sammukhā etaṁ sutaṁ. **Nibbānagamanaṁ maggan**ti vipassanaṁ sandhāyāha. So hi nibbānassa pubbabhāgamaggo, liṅgavipallāsena na "maggan"ti āha. **Tattha me**ti tasmiṁ me attano taruṇavipassanāsaṅkhāte nibbānagamanamagge[1] mano nirato. **Pāpimā**ti kilesaṁ ālapati. **Maccū**tipi tameva ālapati. **Na me maggampi dakkhasī**ti yathā me bhavayoni-ādīsu gatamaggampi na passasi, tathā karissāmīti. . Paṭhamaṁ.

2. Aratīsuttavaṇṇanā

210. Dutiye **nikkhamatī**ti vihārā nikkhamati. **Aparajju vā kāle**ti dutiyadivase vā bhikkhācārakāle. Vihāragaruko kiresa thero. **Aratiñca ratiñcā**ti sāsane aratiṁ kāmaguṇesu ca ratiṁ. **Sabbaso gahasitañca vitakkan**ti pañcakāmaguṇagehanissitaṁ pāpavitakkañca sabbākārena pahāya. **Vanathan**ti kilesamahāvanaṁ. **Kuhiñcī**ti kismiñci ārammaṇe. **Nibbanatho**ti nikkilesavano. **Arato**ti taṇhāratirahito.

Pathaviñca vehāsanti pathaviṭṭhitañca itthipurisavatthālaṅkārādivaṇṇaṁ, vehāsaṭṭhakañca candasūriyobhāsādi. **Rūpagatan**ti rūpameva. **Jagatogadhan**ti jagatiyā ogadhaṁ, antopathaviyaṁ nāgabhavanagatanti attho. **Parijīyatī**ti parijīrati. **Sabbamaniccan**ti sabbaṁ taṁ aniccaṁ. Ayaṁ therassa mahāvipassanāti vadanti. **Evaṁ tamaccā**ti evaṁ samāgantvā. **Caranti mutattā**ti viññātattabhāvā viharanti.

Upadhīsūti khandhakilesābhisaṅkhāresu. **Gadhitā**ti giddhā. **Diṭṭhasute**ti cakkhunā diṭṭhe rūpe, sotena sute sadde. **Paṭighe ca mute cā**ti ettha paṭighapadena gandharasā gahitā, mutapadena phoṭṭhabbārammaṇaṁ. **Yo ettha na limpatī**ti yo etesu pañcakāmaguṇesu taṇhādiṭṭhilepehi[2] na limpati.

Atha saṭṭhinissitā savitakkā, puthū janatāya adhammā niviṭṭhāti atha cha-ārammaṇanissitā puthū adhammavitakkā janatāya niviṭṭhāti attho.

---

1. Nibbānādhigame magge (Sī, Ka)   2. Taṇhādiṭṭhikilesehi (Syā)

Na ca vaggagatassa kuhiñcīti tesaṁ vasena na katthaci kilesavaggagato[1] bhaveyya. **No pana duṭṭhullabhāṇī**ti duṭṭhullavacanabhāṇīpi na siyā. **Sa bhikkhū**ti so evaṁvidho bhikkhu nāma hoti.

Dabboti dabbajātiko paṇḍito. **Cirarattasamāhito**ti dīgharattaṁ samāhitacitto. **Nipako**ti nepakkena samannāgato pariṇatapañño. **Apihālū**ti nittaṇho. **Santaṁ padan**ti nibbānaṁ. **Ajjhagamā munī**ti adhigato muni. **Paṭicca parinibbuto kaṅkhati kālan**ti nibbānaṁ paṭicca kilesaparinibbānena parinibbuto parinibbānakālaṁ āgameti. . Dutiyaṁ.

3. Pesalasuttavaṇṇanā

211. Tatiye **atimaññatī**ti "kiṁ ime mahallakā, na etesaṁ Pāḷi, na Aṭṭhakathā, na padabyañjanamadhuratā, amhākaṁ pana Pāḷipi Aṭṭhakathāpi nayasatena nayasahassena upaṭṭhātī"ti atikkamitvā maññati. **Gotamā**ti Gotamabuddhasāvakattā attānaṁ ālapati. **Mānapathan**ti mānārammaṇañceva mānasahabhuno ca dhamme. **Vippaṭisārīhuvā**ti vippaṭisārī ahuvā, ahosīti attho. **Maggajino**ti maggena jitakileso. **Kittiñca sukhañcā**ti vaṇṇabhaṇanañca kāyikacetasikasukhañca. **Akhilodha padhānavā**ti akhilo idha padhānavā vīriyasampanno. **Visuddho**ti visuddho bhaveyya. **Asesan**ti nissesaṁ navavidhaṁ. **Vijjāyantakaro**ti vijjāya kilesānaṁ antakaro. **Samitāvī**ti rāgādīnaṁ samitatāya samitāvī. . Tatiyaṁ.

4. Ānandasuttavaṇṇanā

212. Catutthe **rāgo**ti āyasmā Ānando mahāpuñño sambhāvito, taṁ rājarājamahāmattādayo nimantetvā antonivesane nisīdāpenti. Sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitāpi itthiyo theraṁ upasaṅkamitvā vanditvā tālavaṇṭena bījenti[2], upanisīditvā pañhaṁ pucchanti dhammaṁ suṇanti. Tattha āyasmato Vaṅgīsassa navapabbajitassa ārammaṇaṁ pariggahetuṁ asakkontassa itthirūpārammaṇe rāgo cittaṁ anuddhaṁseti. So saddhāpabbajitattā[3] ujujātiko kulaputto "ayaṁ me rāgo vaḍḍhitvā diṭṭhadhammikasamparāyikaṁ atthaṁ

---

1. Kilesavaṭṭagato (Syā)
2. Tālapaṇṇena vījenti (Syā)
3. Saddhāya pabbajitattā (Syā)

nāseyyā"ti cintetvā anantaraṁ nisinnova therassa attānaṁ āvikaronto **kāmarāgenā**ti-ādimāha.

Tattha **nibbāpanan**ti rāganibbānakāraṇaṁ. **Vipariyesā**ti vipallāsena. **Subhaṁ rāgūpasañhitan**ti rāgaṭṭhāniyaṁ iṭṭhārammaṇaṁ. **Parato passā**ti aniccato passa. **Mā ca attato**ti attato mā passa. **Kāyagatā tyatthū**ti kāyagatā te atthu. **Animittañca bhāvehī**ti niccādīnaṁ nimittānaṁ ugghāṭitattā vipassanā animittā nāma, taṁ bhāvehīti vadati. **Mānābhisamayā**ti mānassa dassanābhisamayā ceva pahānābhisamayā ca. **Upasanto**ti rāgādisantatāya upasanto. . Catutthaṁ.

5. Subhāsitasuttavaṇṇanā

213. Pañcame **aṅgehī**ti kāraṇehi, avayavehi vā. Musāvādāveramaṇi-ādīni hi cattāri subhāsitavācāya kāraṇāni, saccavacanādayo cattāro avayavā. Kāraṇatthe ca aṅgasadde[1] "catūhī"ti nissakkavacanaṁ hoti, avayavatthe karaṇavacanaṁ. **Samannāgatā**ti samanu-āgatā pavattā yuttā ca. **Vācā**ti samullapanavācā, yā "vācā girā byappatho"ti[2] ca, "nelā kaṇṇasukhā"ti[3] ca āgatā. "Yā pana vācāya ce kataṁ kamman"ti evaṁ viññattica, "yā catūhi vacīduccaritehi ārati -pa-. Ayaṁ vuccati sammāvācā"ti[4] evaṁ virati ca, "pharusavācā bhikkhave āsevitā bhāvitā bahulīkatā nirayasaṁvattanikā hotī"ti[5] evaṁ cetanā ca vācāti āgatā, na sā idha adhippetā. Kasmā? abhāsitabbato. **Subhāsitā**ti suṭṭhu bhāsitā. Tenassā atthāvahataṁ dīpeti. **No dubbhāsitā**ti na duṭṭhu bhāsitā. Tenassā anatthāvahanapahānataṁ dīpeti. **Anavajjā**ti rāgādivajjarahitā. Imināssā kāraṇasuddhiṁ catudosābhāvañca dīpeti. **Ananuvajjā**ti anuvādavimuttā. Imināssā sabbākārasampattiṁ dīpeti. **Viññūnan**ti paṇḍitānaṁ. Tena nindāpasaṁsāsu bālā appamāṇāti dīpeti.

---

1. Aṅgasaddo (Sī) 2. Abhi 1. 168 piṭhe. 3. Dī 1. 4 piṭṭhe.
4. Abhi 2. 113 piṭṭhe. 5. Aṁ 3. 78 piṭṭhe.

Subhāsitaṁyeva bhāsatīti puggalādhiṭṭhānāya desanāya catūsu vācaṅgesu aññataraniddosavacanametaṁ[1]. **No dubbhāsitan**ti tasseva vācaṅgassa paṭipakkhabhāsananivāraṇaṁ. **No dubbhāsitan**ti iminā micchāvācappahānaṁ dīpeti. **Subhāsitan**ti iminā pahīnamicchāvācena bhāsitabbavacanalakkhaṇaṁ. Aṅgaparidīparidīpanatthaṁ panettha abhāsitabbaṁ pubbe avatvā bhāsitabbamevāha. Esa nayo **dhammaṁyevā**ti-ādīsupi. Ettha ca paṭhamena pisuṇadosarahitaṁ samaggakaraṇaṁ vacanaṁ vuttaṁ, dutiyena samphappalāpadosarahitaṁ dhammato anapetaṁ mantāvacanaṁ[2], itarehi dvīhi pharusālikarahitāni piyasaccavacanāni. **Imehi kho**ti-ādinā tāni aṅgānipaccakkhato dassento taṁ vācaṁ nigameti. Yañca aññe paṭiññādīhi avayavehi, nāmādīhi padehi, liṅgavacanavibhattikālakārakasampattīhi ca samannāgataṁ musāvādādivācampi subhāsitanti maññanti, taṁ paṭisedheti. Avayavādisamannāgatāpi hi tathārūpī vācā dubbhāsitāva hoti attano ca paresañca anatthāvahattā. Imehi pana catūhaṅgehi samannāgatā sacepi milakkhu[3] bhāsāpariyāpannā ghaṭaceṭikāgītikapariyāpannāpi[4] hoti, tathāpi subhāsitāva lokiyalokuttarahitasukhāvahattā. Tathā hi maggapasse sassaṁ rakkhantiyā Sīhaḷaceṭikāya[5] Sīhaḷakeneva jātijarāmaraṇayuttaṁ gītikaṁ gāyantiyā saddaṁ sutvā maggaṁ gacchantā saṭṭhimattā vipassakā bhikkhū arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Tathā Tisso nāma āraddhavipassako bhikkhu padumasarasamīpena gacchanto padumasare padumāni bhañjitvā—

“Pātova phullitakokanadaṁ[6],
Sūriyālokena bhijjiyate[7].
Evaṁ manussattaṁ gatā sattā,
Jarābhivegena maddiyantī”ti—

Imaṁ gītikaṁ gāyantiyā ceṭikāya sutvā arahattaṁ patto.

Buddhantarepi aññataro puriso sattahi puttehi saddhiṁ aṭavito āgamma aññatarāya itthiyā musalena taṇḍule koṭṭentiyā—

---

1. Aññatarassa niddesavacanametaṁ(Sī), aññataraṅganiddesavacanametaṁ (Syā)
2. Mattāvacanaṁ (Sī, Syā)
3. Milakkha (Sī, Syā)
4. Ghaṭapetikāgītaka... (Syā)
5. Sīhaḷapetikāya (Syā)
6. Phullitakokanudaṁ (Ka)
7. Tajjīyate (Sī), maddiyate (Syā)

"Jarāya parimadditaṁ etaṁ, milātachavichammanissitaṁ.
Maraṇena bhijjati etaṁ, maccussa ghāsamāmisaṁ.

Kimīnaṁ ālayaṁ etaṁ, nānākuṇapena pūritaṁ.
Asucissa bhājanaṁ etaṁ, kadalikkhandhasamaṁ idan"ti—

Imaṁ gītikaṁ sutvā paccavekkhanto saha puttehi paccekabodhiṁ patto. Evaṁ imehi catūhi aṅgehi samannāgatā vācā sacepi milakkhubhāsāpariyāpannā ghaṭaceṭikāgītikapariyāpannāpi hoti, tathāpi subhāsitāti veditabbā. Subhāsitattā eva ca anavajjā ca ananuvajjā ca viññūnaṁ atthatthikānaṁ atthapaṭisaraṇānaṁ, no byañjanapaṭisaraṇānanti.

Sāruppāhīti anucchavikāhi. **Abhitthavī**ti pasaṁsi. **Na tāpaye**ti vippaṭisārena na tāpeyya na vibādheyya[1]. **Pare**ti parehi bhindanto nābhibhaveyya na bādheyya. Iti imāya gāthāya apisuṇavācāvasena Bhagavantaṁ thometi. **Paṭinanditā**ti piyāyitā. **Yaṁ anādāyā**ti yaṁ vācaṁ bhāsanto paresaṁ pāpāni appiyāni pharusavacanāni anādāya atthabyañjanamadhuraṁ piyameva bhāsati, taṁ vācaṁ bhāseyyāti piyavācāvasena abhitthavi.

Amatāti sādhubhāvena amatasadisā. Vuttampi hetaṁ "saccaṁ have sādutaraṁ rasānan"ti[2]. Nibbānāmatapaccayattā vā amatā. **Esa dhammo sanantano**ti yā ayaṁ saccavācā nāma, esa porāṇo dhammo cariyā paveṇī. Idameva hi porāṇānaṁ āciṇṇaṁ, na te alikaṁ bhāsiṁsu. Tenevāha **sacce atthe ca dhamme ca, āhu santo patiṭṭhitā**ti.

Tattha sacce patiṭṭhitattāva attano ca paresañca atthe patiṭṭhitā, atthe patiṭṭhitattā eva dhamme patiṭṭhitā hontīti veditabbā. Saccavisesanameva vā etaṁ. Idaṁ hi vuttaṁ hoti—sacce patiṭṭhitā, kīdise? Atthe ca dhamme ca, yaṁ paresaṁ atthato anapetattā atthaṁ anuparodhakaraṁ[3], dhammato anapetattā dhammaṁ dhammikameva atthaṁ sādhetīti. Iti imāya gāthāya saccavacanavasena abhitthavi.

---

1. Na viheṭheyya (Sī, Syā) 2. Saṁ 1. 216 piṭṭhe. 3. Atthānuparodhakaraṁ (Syā)

Khemanti abhayaṁ nirupaddavaṁ. Kena kāraṇenāti ce. **Nibbānapattiyā dukkhassanta kiriyāya,** yasmā kisesanibbānaṁ pāpeti, vaṭṭadukkhassa ca antakiriyāya saṁvattatīti attho. Atha vā yaṁ Buddho nibbānapattiyā dukkhassantakiriyāyāti dvinnaṁ nibbānadhātūnaṁ atthāya kemamaggappakāsanato[1] khemaṁ vācaṁ bhāsati, **sā ve vācānamuttamāti** sā vācā sabbavācānaṁ seṭṭhāti evamettha attho daṭṭhabbo. Iti imāya gāthāya mantāvacanavasena Bhagavantaṁ abhitthavanto arahattanikūṭena desanaṁ niṭṭhapesīti . Pañcamaṁ.

6. Sāriputtasuttavaṇṇanā

214. Chaṭṭhe **poriyāti** akkharādiparipuṇṇāya. **Vissaṭṭhāyāti** avibaddhāya apalibuddhāya. Dhammasenāpatissa hi kathentassa pittādīnaṁ vasena apalibuddhavacanaṁ hoti, ayadaṇḍena pahatakaṁsatālato saddo viya niccharati. **Anelagalāyāti** anelāya agalāya niddosāya ceva akkhalitapadabyañjanāya ca. Therassa hi kathayato padaṁ vā byañjanaṁ vā na parihāyati. **Atthassa viññāpaniyāti** atthassa viññāpanasamatthāya. **Bhikkhunanti** bhikkhūnaṁ.

Saṁkhittenapīti "cattārimāni āvuso ariyasaccāni. Katamāni cattāri. Dukkhaṁ ariyasaccaṁ -pa-. Imāni kho āvuso cattāri ariyasaccāni, tasmātiha āvuso idaṁ dukkhaṁ ariyasaccanti yogo karaṇīyo"ti[2] evaṁ saṁkhittenapi deseti. **Vitthārenapīti** "katamaṁ āvuso dukkhaṁ ariyasaccan"ti-ādinā[3] nayena tāneva vibhajanto vitthārenapi bhāsati. Khandhādidesanāsupi eseva nayo. **Sāḷikāyiva nigghosoti** yathā madhuraṁ ambapakkaṁ sāyitvā pakkhehi vātaṁ[4] datvā madhurassaraṁ nicchārentiyā sāḷikasakuṇiyā nigghoso, evaṁ therassa dhammaṁ kathentassa madhuro nigghoso hoti. **Paṭibhānaṁ udīrayīti** samuddato ūmiyo[5] viya anantaṁ paṭibhānaṁ uṭṭhahati. **Odhentīti** odahanti[6]. . Chaṭṭhaṁ.

---

1. Khemassa maggassa pakāsanato (Syā)
2. Saṁ 3. 318 piṭṭhe tannissitapāḷi.
3. Ma 2. 242; Ma 3. 292 piṭṭhesu.
4. Tālaṁ (Syā)
5. Ummiyo (Syā)
6. Odahanti te (Syā)

7. Pavāraṇāsuttavaṇṇanā

215. Sattame **tadahū**ti tasmiṁ ahu, tasmiṁ divaseti attho. Upavasanti etthāti **uposatho**. Upavasantīti ca sīlena vā anasanena vā upetā hutvā vasantīti attho. So panesa uposathadivaso aṭṭhamīcātuddasīpannarasībhedena tividho, tasmā sesadvayanivāraṇatthaṁ **pannarase**ti vuttaṁ. **Pavāraṇāyā**ti vassaṁvuṭṭhapavāraṇāya. Visuddhipavāraṇātipi etissāva nāmaṁ. **Nisinno hotī**ti sāyanhasamaye sampattaparisāya kālayuttaṁ dhammaṁ desetvā udakakoṭṭhake gattāni parisiñcitvā nivatthanivāsano ekaṁsaṁ Sugatamahācīvaraṁ katvā majjhimatthambhaṁ nissāya paññatte varabuddhāsane puratthimadisāya uṭṭhahato candamaṇḍalassa siriṁ siriyā abhibhavamāno nisinno hoti. **Tuṇhībhūtaṁ tuṇhībhūtan**ti[1] yato yato anuviloketi, tato tato tuṇhībhūtameva. Tattha hi ekabhikkhussāpi hatthakukkuccaṁ vā pādakukkuccaṁ vā natthi, sabbe niravā santena iriyāpathena nisīdiṁsu. **Anuviloketvā**ti dissamānapañcapasādehi nettehi anuviloketvā. **Handā**ti vossaggatthe nipāto. **Na ca me kiñci garahathā**ti ettha **na ca kiñcī**ti pucchanatthe na-kāro. Kiṁ me kiñci garahatha, yadi garahatha, vadatha, icchāpemi[2] vo vattunti attho[3]. **Kāyikaṁ vā vācasikaṁ vā**ti iminā kāyavacīdvārāneva pavāreti, na manodvāraṁ, kasmā? Apākaṭattā. Kāyavacīdvāresu hi doso pākaṭo hoti, na manodvāre. Ikamañce sayatopi hi "kiṁ cintesī"ti pucchitvā cittācāraṁ[4] jānāti. Iti manodvāraṁ apākaṭattā na pavāreti, no aparisuddhattā. Bodhisattabhūtassāpi hi tassa bhūridattachaddantasaṅkhapāladhamma-pālādikāle manodvāraṁ parisuddhaṁ, idānettha vattabbameva natthi.

Etadavocāti Dhammasenāpatiṭṭhāne ṭhitattā bhikkhusaṁghassa bhāraṁ vahanto etaṁ avoca. **Na kho mayaṁ bhante**ti bhante mayaṁ Bhagavato na kiñci garahāma. **Kāyikaṁ vā vācasikaṁ vā**ti idaṁ catunnaṁ arakkhiyataṁ sandhāya thero āha. Bhagavato hi cattāri arakkhiyāni. Yathāha—

---

1. Tuṇhībhūtanti (Syā, Ka)
2. Icchāmi (Ka)
3. Vattumhīti atto (Syā)
4. Cittavāraṁ (Syā)

"Cattārimāni bhikkhave Tathāgatassa arakkhiyāni. Katamāni cattāri. Parisuddhakāyasamācāro bhikkhave Tathāgato, natthi Tathāgatassa kāyaduccaritaṁ, yaṁ Tathāgato rakkheyya 'mā me idaṁ paro aññāsī'ti. Parisuddhavacīsamācāro bhikkhave Tathāgato, natthi Tathāgatassa vacīduccaritaṁ, yaṁ Tathāgato rakkheyya 'mā me idaṁ paro aññāsī'ti. Parisuddhamanosamācāro bhikkhave Tathāgato, natthi Tathāgatassa manoduccaritaṁ, yaṁ Tathāgato rakkheyya 'mā me idaṁ paro aññāsī'ti. Parisuddhājīvo bhikkhave Tathāgato, natthi Tathāgatassa micchā-ājīvo, yaṁ Tathāgato rakkheyya 'mā me idaṁ paro aññāsī'ti"[1].

Idāni Bhagavato yathābhūtaguṇe kathento **Bhagavā hi bhante**ti-ādimāha. Tattha **anuppannassā**ti Kassapasammāsambuddhato paṭṭhāya aññena samaṇena vā brāhmaṇena vā anuppāditapubbassa. **Asañjātassā**ti idaṁ anuppannavevacanameva. **Anakkhātassā**ti aññena adesitassa. **Pacchā samannāgatā**ti paṭhamagatassa Bhagavato pacchā samanu-āgatā. Iti thero yasmā sabbepi Bhagavato sīlādayo guṇā arahattamaggameva nissāya āgatā, tasmā arahattamaggameva nissāya guṇaṁ kathesi. Tena sabbaguṇā kathitāva honti. **Ahañca kho bhante**ti idaṁ thero sadevake loke aggapuggalassa attano ceva saṁghassa ca kāyikavācasikaṁ pavārento āha.

Pitarā pavattitanti cakkavattimhi kālaṅkate vā pabbajite vā sattāhaccayena cakkaṁ antaradhāyati, tato dasavidhaṁ dvādasavidhaṁ cakkavattivattaṁ pūretvā nisinnassa puttassa aññaṁ pātubhavati, taṁ so pavatteti. Ratanamayattā pana sadisaṭṭhena[2] tadeva vattaṁ katvā "pitarā pavattitan"ti vuttaṁ. Yasmā vā so "appossukko tvaṁ deva hohi, ahamanusāsissāmī"ti āha, tasmā pitarā pavattitaṁ āṇācakkaṁ anuppavatteti nāma. **Sammadeva anuppavattesī**ti sammā nayena hetunā kāraṇeneva anuppavattesi. Bhagavā hi catusaccadhammaṁ katheti, thero tameva anukatheti, tasmā evamāha. **Ubhatobhāgavimuttā**ti dvīhi bhāgehi

1. Aṁ 2. 459 piṭṭhe thokaṁ visadisaṁ.
2. Sadisattena (Ka)

vimuttā, arūpāvacarasamāpattiyā rūpakāyato vimuttā, aggamaggena nāmakāyatoti. **Paññāvimuttā**ti paññāya vimuttā tevijjādibhāvaṁ appattā khīṇāsavā.

Visuddhiyāti visuddhatthāya. **Saṁyojanabandhanacchidā**ti saṁyojanasaṅkhāte ceva bandhanasaṅkhāte ca kilese chinditvā ṭhitā. **Vijitasaṅgāman**ti vijitarāgadosamohasaṅgāmaṁ, mārabalassa vijitattāpi vijitasaṅgāmaṁ. **Satthavāhan**ti aṭṭhaṅgikamaggarathe āropetvā veneyyasatthaṁ vāheti saṁsārakantāraṁ uttāretīti Bhagavā satthavāho, taṁ satthavāhaṁ. **Palāpo**ti antotuccho dussīlo. **Ādiccabandhunan**ti-ādiccabandhuṁ Satthāraṁ Dasabalaṁ vandāmīti vadati.
. Sattamaṁ.

8. Parosahassasuttavaṇṇanā

216. Aṭṭhame **parosahassan**ti atirekasahassaṁ. **Akutobhayan**ti nibbāne kutoci bhayaṁ natthi, nibbānappattassa vā kutoci bhayaṁ natthīti nibbānaṁ akutobhayaṁ nāma. **Isīnaṁ isisattamo**ti Vipassito paṭṭhāya isīnaṁ sattamako isi.

Kiṁ nu te Vaṅgīsāti idaṁ Bhagavā atthuppattivasena āha. Saṁghamajjhe kira kathā udapādi "Vaṅgīsatthero vissaṭṭhavatto, neva uddese, na paripucchāya, na yonisomanasikāre kammaṁ karoti, gāthā bandhanto cuṇṇiyapadāni karonto vicaratī"ti. Atha Bhagavā cintesi "ime bhikkhū Vaṅgīsassa paṭibhānasampattiṁ na jānanti, cintetvā cintetvā vadatīti maññanti, paṭibhānasampattimassa jānāpessāmī"ti cintetvā "kiṁ nu te Vaṅgīsā"ti-ādimāha.

Ummaggapathanti[1] anekāni kilesummujjanasatāni, vaṭṭapathattā pana pathanti[2] vuttaṁ. **Pabhijja khilānī**ti rāgakhilādīni pañca bhinditvā carasi. **Taṁ passathā**ti taṁ evaṁ abhibhuyya bhinditvā carantaṁ Buddhaṁ passatha. **Bandhapamuñcakaran**ti bandhanamocanakaraṁ. **Asitan**ti anissitaṁ. **Bhāgaso pavibhajan**ti satipaṭṭhānādikoṭṭhāsavasena dhammaṁ vibhajantaṁ. Pavibhajjāti vā pāṭho, aṅgapaccaṅgakoṭṭhāsavasena vibhajitvā vibhajitvā passathāti attho.

---

1. Ummaggasatanti (Syā)   2. Satanti (Syā)

Oghassāti caturoghassa. **Anekavihitan**ti satipaṭṭhānādivasena anekavidhaṁ. **Tasmiṁ ca**[1] **amate akkhāte**ti tasmiṁ tena akkhāte amate. **Dhammaddasā**ti dhammassa passitāro[2]. **Ṭhitā asaṁhīrā**ti asaṁhāriyā hutvā patiṭṭhitā.

Ativijjhāti ativijjhitvā. **Sabbaṭṭhitīnan**ti sabbesaṁ diṭṭhiṭṭhānānaṁ viññāṇaṭṭhitīnaṁ vā. **Atikkamamaddasā**ti atikkamabhūtaṁ nibbānamaddasa[3]. **Aggan**ti uttamadhammaṁ. Aggeti vā pāṭho, paṭhamataranti attho. **Dasaddhānan**ti pañcannaṁ, aggadhammaṁ pañcavaggiyānaṁ, agge vā pañcavaggiyānaṁ dhammaṁ desesīti attho. **Tasmā**ti yasmā esa dhammo sudesitoti jānantena ca pamādo na kātabbo, tasmā. **Anusikkhe**ti tisso sikkhā sikkheyya. . Aṭṭhamaṁ.

9. Koṇḍaññasuttavaṇṇanā

217. Navame **Aññāsikoṇḍañño**ti[4] paṭhamaṁ dhammassa aññātattā evaṁgahitanāmo thero. **Sucirassevā**ti kīvacirassa? Dvādasannaṁ saṁvaccharānaṁ. Ettakaṁ kālaṁ kattha vihāsīti. Chaddantabhavane Mandākinipokkharaṇiyā tīre Paccekabuddhānaṁ vasanaṭṭhāne. Kasmā? Vihāragarutāya. So hi paññavā[5] mahāsāvako. Yatheva Bhagavato, evamassa dasasahassacakkavāḷe devamanussānaṁ abbhantare guṇā patthaṭāva. Devamanussā Tathāgatassa santikaṁ gantvā gandhamālādīhi pūjaṁ katvā "aggadhammaṁ paṭividdhasāvako"ti anantaraṁ theraṁ upasaṅkamitvā pūjenti. Santikaṁ āgatānañca nāma tathārūpā dhammakathā vā paṭisanthāro vā kātabbo hoti. Thero ca vihāragaruko, tenassa so papañco viya upaṭṭhāti. Iti vihāragarutāya tattha gantvā vihāsi.

Aparampi kāraṇaṁ—bhikkhācāravelāyaṁ tāva sabbasāvakā vassaggena gacchanti. Dhammadesanākāle pana majjhaṭṭhāne alaṅkatabuddhāsanamhi Satthari nisinne dakkhiṇahatthapasse Dhammasenāpati, vāmahatthapasse Mahāmoggallānatthero nisīdati, tesaṁ piṭṭhibhāge Aññāsikoṇḍaññattherassa āsanaṁ paññāpenti. Sesā bhikkhū taṁ parivāretvā nisīdanti. Dve aggasāvakā aggadhammapaṭividdhattā ca mahallakattā ca there sagāravā theraṁ

---

1. Tasmiṁ te (Sī), tasmiṁ ce (Syā, Ka)
2. Passitā rocitā (Sī)
3. Nibbānamaddasaṁ (Sī)
4. Aññākoṇḍaññoti (Sī,Syā), Aññātakoṇḍaññoti (Ka)
5. Puññavā (Syā)

mahābrahmaṁ viya aggikkhandhaṁ viya āsīvisaṁ viya ca maññamānā dhurāsane nisīdantā ottappanti harāyanti. Thero cintesi "imehi dhurāsanatthāya kappasatasahassādhikaṁ asaṅkhyeyyaṁ pāramiyo pūritā, te idāni dhurāsane nisīdantā mama ottappanti harāyanti, phāsuvihāraṁ nesaṁ karissāmī"ti. So patirūpe kāle Tathāgataṁ upasaṅkamitvā "icchāmahaṁ bhante janapade vasitun"ti āha, Satthā anujāni.

Thero senāsanaṁ saṁsāmetvā pattacīvaramādāya Chaddantabhavane Mandākinitīraṁ gato. Pubbe Paccekabuddhānaṁ pāricariyāya kataparicayā aṭṭhasahassā hatthināgā theraṁ disvāva "amhākaṁ puññakkhettaṁ āgatan"ti nakhehi caṅkamanaṁ nittiṇaṁ katvā āvaraṇasākhā haritvā therassa vasanaṭṭhānaṁ paṭijaggitvā vattaṁ katvā sabbe sannipatitvā mantayiṁsu "sace hi mayaṁ 'ayaṁ therassa kattabbaṁ karissati, ayaṁ karissatī'ti paṭipajjissāma[1], thero bahuñātikagāmaṁ gato viya yathādhoteneva pattena gamissati, vārena naṁ paṭijaggissāma, ekassa pana vāre patte sesehipi nappamajjitabban"ti vāraṁ ṭhapayiṁsu. Vārikanāgo pātova therassa mukhodakañca dantakaṭṭhañca ṭhapeti, vattaṁ karoti.

Mandākinipokkharaṇī nāma cesā paṇṇāsayojanā hoti. Tassā pañcavīsatiyojanamatte ṭhāne sevālo vā paṇakaṁ vā natthi, phalikavaṇṇaṁ udakameva hoti. Tato paraṁ pana kaṭippamāṇe udake aḍḍhayojanavitthataṁ sesapadumavanaṁ paṇṇāsayojanaṁ saraṁ parikkhipitvā ṭhitaṁ. Tadanantaraṁ tāva mahantameva rattapadumavanaṁ, tadanantaraṁ rattakumudavanaṁ, tadanantaraṁ setakumudavanaṁ, tadanantaraṁ nīluppalavanaṁ, tadanantaraṁ rattuppalavanaṁ, tadanantaraṁ sugandharattasālivanaṁ, tadanantaraṁ eḷālukalābukumbhaṇḍādīni madhurasāni valliphalāni, tadanantaraṁ aḍḍhayojanavitthārameva ucchuvanaṁ, tattha pūgarukkhakkhandhappamāṇā ucchū, tasanantaraṁ kadalivanaṁ, yato duve pakkāni khādantā kilamanti, tadanantaraṁ cāṭippamāṇaphalaṁ panasavanaṁ, tadanantaraṁ jambuvanaṁ, tadanantaraṁ ambavanaṁ, tadanantaraṁ kapitthavananti. Saṅkhepato tasmiṁ dahe khāditabbayuttakaṁ phalaṁ nāma natthīti na vattabbaṁ. Kusumānaṁ pupphanasamaye vāto reṇuvaṭṭiṁ uṭṭhāpetvā paduminipattesu ṭhapeti, tattha udakaphusitāni patanti. Tato ādiccapākena paccitvā pakkapayoghanikā[2] viya tiṭṭhati, etaṁ pokkharamadhu

---

1. Paṭijaggissāma (Sī), pariccajissāma (Syā) 2. Pakka-ayoghaṭikā (Sī, Syā)

nāma, taṁ therassa āharitvā denti. Muḷālaṁ naṅgalasīsamattaṁ hoti, tampi āharitvā denti. Bhisaṁ mahābheripokkharappamāṇaṁ hoti, tassa ekasmiṁ pabbe pādaghaṭakappamāṇaṁ khīraṁ hoti, taṁ āharitvā denti. Pokkharaṭṭhīni madhusakkharāya yojetvā denti. Ucchuṁ pāsāṇapiṭṭhe ṭhapetvā pādena akkamanti. Tato raso paggharitvā soṇḍi-āvāṭe pūretvā[1] ādiccapākena paccitvā khīrapāsāṇapiṇḍo viya tiṭṭhati, taṁ āharitvā denti. Panasakadali-ambapakkādīsu kathāva natthi.

Kelāsapabbate Nāgadatto[2] nāma devaputto vasati. Thero kālena kālaṁ tassa vimānadvāraṁ gacchati. So navasappipokkharamadhucuṇṇayuttassa nirudakapāyāsassa pattaṁ pūretvā deti. So kira Kassapabuddhakāle vīsativassasahassāni sugandhasappinā khīrasalākaṁ adāsi. Tenassetaṁ bhojanaṁ uppajjati. Evaṁ thero dvādasa vassāni vasitvā attano āyusaṅkhāraṁ olokento parikkhīṇabhāvaṁ ñatvā "kattha parinibbāyissāmī"ti cintetvā "hatthināgehi maṁ dvādasa vassāni upaṭṭhahantehi dukkaraṁ kataṁ, Satthāraṁ anujānāpetvā etesaṁyeva santike parinibbāhissāmī"ti ākāsena Bhagavato santikaṁ agamāsi. Tena vuttaṁ "sucirasseva yena Bhagavā tenupasaṅkamī"ti.

Nāmañcāti kasmā nāmaṁ sāveti? therañhi keci sañjānanti, keci na sañjānanti. Tattha thero cintesi "ye maṁ ajānantā 'ko esa paṇḍarasīso obhaggo gopānasivaṅko mahallako Satthārā saddhiṁ paṭisanthāraṁ karotī'ti cittaṁ padūsessanti, te apāyapūrakā bhavissanti. Ye pana maṁ jānantā 'dasasahassacakkavāḷe Satthā viya paññāto pākaṭo mahāsāvako'ti cittaṁ pasādessanti, te saggūpagā bhavissantī"ti sattānaṁ apāyamaggaṁ pidahitvā saggamaggaṁ vivaranto nāmaṁ sāveti.

BuddhānuBuddhoti paṭhamaṁ Satthā[3] catthāri saccāni bujjhi, pacchā thero, tasmā Buddhānubuddhoti vuccati. **Tibbanikkamo**ti bāḷhavīriyo. **Vivekānan**ti tiṇṇaṁ vivekānaṁ. **Tevijjo, cetopariyāyakovido**ti chasu abhiññāsu catasso vadati. Itarā dve kiñcāpi na vuttā, thero pana chaḷabhiññova. Imissā ca gāthāya pariyosāne parisā sannisīdi.

---

1. Pūreti (Syā)
2. Nāgadanto (Syā)
3. Satthā paṭhamaṁ (Sī), Buddho paṭhamaṁ (Syā)

Parisāya sannisinnabhāvaṁ ñatvā thero Satthārā saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "parikkhīṇā me bhante āyusaṅkhārā, parinibbāyissāmī"ti parinibbānakālaṁ anujānāpesi. Kattha parinibbāyissasi Koṇḍaññāti. Upaṭṭhākehi me bhante hatthināgehi dukkaraṁ kataṁ, tesaṁ santiketi. Satthā anujāni.

Thero Dasabalaṁ padakkhiṇaṁ katvā "pubbaṁ taṁ me bhante paṭhamadassanaṁ, idaṁ pacchimadassanan"ti paridevante mahājane Satthāraṁ vanditvā nikkhamitvā dvārakoṭṭhake ṭhito "mā socittha mā paridevittha, Buddhā vā hontu Buddhasāvakā vā, uppannā saṅkhārā abhijjanakā nāma natthī"ti mahājanaṁ ovaditvā passantasseva mahājanassa vehāsaṁ abbhuggamma Mandākinitīre otaritvā pokkharaṇiyaṁ nhatvā nivatthanivāsano katuttarāsaṅgo senāsanaṁ saṁsāmetvā phalasamāpattiyā tayo yāme vītināmetvā balavapaccūsasamaye parinibbāyi. Therassa sahaparinibbānā Himavati sabbarukkhā pupphehi ca phalehi ca onatavinatā ahesuṁ. Vārikanāgo therassa vattaṁ katvā khādanīyaphalāni āharitvā caṅkamanakoṭiyaṁ aṭṭhāsi. So yāva sūriyuggamanā therassa nikkhamanaṁ apassanto "kinnu kho etaṁ, pubbe ayyo pātova caṅkamati mukhaṁ dhovati, ajja pana paṇṇasālatopi na nikkhamatī"ti kuṭidvāraṁ kampetvā[1] olokento theraṁ nisinnakameva disvā hatthaṁ pasāretvā parāmasitvā assāsapassāse pariyesanto tesaṁ appavattibhāvaṁ ñatvā "parinibbuto thero"ti soṇḍaṁ mukhe pakkhipitvā mahāravaṁ viravi. Sakalahimavanto ekaninnādo ahosi. Aṭṭhanāgasahassāni sannipatitvā theraṁ jeṭṭhakanāgassa kumbhe nisīdāpetvā supupphitarukkhasākhā gahetvā parivāretvā sakalahimavantaṁ anuvicaritvā sakaṭṭhānameva āgatā.

Sakko Vissakammaṁ[2] āmantesi "tāta amhākaṁ jeṭṭhabhātā parinibbuto, sakkāraṁ karissāma, navayojanikaṁ sabbaratanamayaṁ kūṭāgāraṁ māpehī"ti. So tathā katvā theraṁ tattha nipajjāpetvā[3] hatthināgānaṁ adāsi. Te kūṭāgāraṁ ukkhigāraṁ ukkhipitvā tiyojanasahassaṁ Himavantaṁ punappunaṁ

1. Vivaritvā (Sī, Ka)
2. Vissukammaṁ (Syā), Visukammaṁ (Ka)
3. Nisajjāpetvā (Syā)

āvijjhiṁsu[1]. Tesaṁ hatthato ākāsaṭṭhakā devā gahetvā sādhukīḷitaṁ kīḷiṁsu. Tato vassavalāhakā sītavalāhakā uṇhavalāhakā[2] Cātumahārājikā Tāvatiṁsāti etenupāyena yāvabrahmalokā kūṭāgāraṁ agamāsi, pana brahmāno devānanti anupubbena hatthināgānaṁyeva kūṭāgāraṁ adaṁsu. Ekekā devatā caturaṅgulamattaṁ candanaghaṭikaṁ āhari, citako navayojaniko ahosi. Kūṭāgāraṁ citakaṁ āropayiṁsu. Pañca bhikkhusatāni ākāsenāgantvā sabbarattiṁ sajjhāyamakaṁsu. Anuruddhatthero dhammaṁ kathesi, bahūnaṁ devatānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Punadivase aruṇuggamanavelāyameva citakaṁ nibbāpetvā sumanamakuḷavaṇṇānaṁ dhātūnaṁ parisāvanaṁ pūretvā Bhagavati nikkhamitvā Veḷuvanavihārakoṭṭhakaṁ sampatte āharitvā Satthu hatthe ṭhapayiṁsu. Satthā dhātuparisāvantaṁ gahetvā pathaviyā hatthaṁ pasāresi, mahāpathaviṁ bhinditvā rajatabubbuḷasadisaṁ cetiyaṁ nikkhami. Satthā sahatthena cetiye dhātuyo nidhesi. Ajjāpi kira taṁ cetiyaṁ dharatiyevāti. . Navamaṁ.

10. Moggallānasuttavaṇṇanā

218. Dasame **samannesatī**ti[3] pariyesati paccavekkhati. **Nagassā**ti pabbatassa. **Munin**ti Buddhamuniṁ. **Dukkhassa pāragun**ti dukkhapāraṁ gataṁ. **Samannesan**ti[4] samannesanto. **Evaṁ sabbaṅgasampannan**ti evaṁ sabbaguṇasampannaṁ. **Anekākārasampannan**ti anekehi guṇehi samannāgataṁ. . Dasamaṁ.

11. Gaggarāsuttavaṇṇanā

219. Ekādasame **tyāssudan**ti te assudaṁ. Assudanti nipātamattaṁ. **Vaṇṇenā**ti sarīravaṇṇena. **Yasasā**ti[5] parivārena. **Vigatamalova bhāṇumā**ti vigatamalo ādicco viya. . Ekādasamaṁ.

12. Vaṅgīsasuttavaṇṇanā

220. Dvādasame **āyasmā**ti piyavacanaṁ. **Vaṅgīso**ti tassa therassa nāmaṁ. So kira pubbe Padumuttarakāle paṭibhānasampannaṁ sāvakaṁ ditvā

---

1. Anuvijjhiṁsu (Sī) 2. Sītabalāhakā vātabalāhakā (Syā) 3. Samanvesatīti (Syā)
4. Samanvesanti (Syā) 5. Yasenāti (Sī, Syā)

dānaṁ datvā patthanaṁ katvā kappasatasahassaṁ pāramiyo pūretvā amhākaṁ Bhagavato kāle sakalajambudīpe vādakāmatāya jambusākhaṁ pariharitvā[1] ekena paribbājakena saddhiṁ vādaṁ katvā vāde jayaparājayānubhāvena teneva paribbājakena saddhiṁ saṁvāsaṁ kappetvā vasamānāya ekissā paribbājikāya kucchimhi nibbatto vayaṁ āgamma mātito pañcavādasatāni, pitito pañcavādasatānīti vādasahassaṁ uggaṇhitvā vicarati. Ekañca vijjaṁ jānāti, yaṁ vijjaṁ parijappitvā matānaṁ sīsaṁ aṅguliyā paharitvā "asukaṭṭhāne nibbatto"ti jānāti. So anupubbena gāmanigamādīsu vicaranto pañcahi māṇavakasatehi saddhiṁ Sāvatthiṁ anuppatto nagaradvāre sālāya nisīdati.

Tadā ca nagaravāsino purebhattaṁ dānaṁ datvā pacchābhattaṁ suddhuttarāsaṅgā gandhamālādihatthā dhammassavanāya vihāraṁ gacchanti. Māṇavo disvā "kahaṁ gacchathā"ti pucchi. Te "Dasabalassa santikaṁ dhammassavanāyā"ti āhaṁsu. Sopi saparivāro tehi saddhiṁ gantvā paṭisanthāraṁ katvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Atha naṁ Bhagavā āha "Vaṅgīsa bhaddakaṁ kira sippaṁ jānāsī"ti. "Bho Gotama ahaṁ bahusippaṁ jānāmi, tumhe kataraṁ sandhāya vadathā"ti. Chavadūsakasippanti[2]. Āma bho Gotamāti. Athassa Bhagavā attano ānubhāvena niraye nibbattassa sīsaṁ dassetvā "Vaṅgīsa ayaṁ kahaṁ nibbatto"ti pucchi. So mantaṁ jappitvā aṅguliyā paharitvā "niraye"ti āha. "Sādhu Vaṅgīsa sukathitan"ti devaloke nibbattassa sīsaṁ dassesi. Tampi so tatheva byākāsi. Athassa khīṇāsavassa sīsaṁ dassesi. So punappunaṁ mantaṁ parivattetvāpi aṅguliyā paharitvāpi nibbattaṭṭhānaṁ na passati.

Atha naṁ Bhagavā "kilamasi Vaṅgīsā"ti āha. Āma bho Gotamāti. Punappunaṁ upadhārehīti. Tathā karontopi adisvā "tumhe bho gotama jānāthā"ti āha. Āma Vaṅgīsa maṁ nissāya cesa gato[3], ahamassa gatiṁ jānāmīti. Mantena jānāsi bho Gotamāti. Āma Vaṅgīsa ekena manteneva jānāmīti. Bho Gotama mayhaṁ mantena imaṁ mantaṁ dethāti. Amūliko Vaṅgīsa mayhaṁ mantoti. Detha bho Gotamāti.

---

1. Parikkhipitvā (Syā) 2. Chavarūpakasippanti (Sī, Syā)
3. Maṁ nissāya cesa bhavo (Sī), anissāyeva sukato (Syā)

Na sakkā mayhaṁ santike apabbajitassa dātunti. So antevāsike āmantesi "tātā samaṇo Gotamo atirekasippaṁ jānāti, ahaṁ imassa santike pabbajitvā sippaṁ gaṇhāmi, tato Sakalajambudīpe amhehi bahutaraṁ jānanto nāma na bhavissati. Tumhe yāva ahaṁ āgacchāmi, tāva anukkaṇṭhitvā vicarathā"ti te uyyojetvā "pabbājetha[1] man"ti āha. Satthā Nigrodhakappassa paṭipādesi. Thero taṁ attano vasanaṭṭhānaṁ netvā pabbājesi. So pabbajitvā Satthu santikaṁ āgamma vanditvā ṭhito "sippaṁ dethā"ti yāci. Vaṅgīsa tumhe sippaṁ gaṇhantā aloṇabhojanathaṇḍilaseyyādīhi parikammaṁ katvā gaṇhatha, imassāpi sippassa parikammaṁ atthi, taṁ tāva karohīti . Sādhu bhanteti. Athassa Satthā dvattiṁsākārakammaṭṭhānaṁ ācikkhi. So taṁ anulomapaṭilomaṁ manasikaronto vipassanaṁ vaḍḍhetvā anukkamena arahattaṁ pāpuṇi.

Vimuttisukhaṁ paṭisaṁvedīti evaṁ arahattaṁ patvā vimuttisukhaṁ paṭisaṁvedento. **Kāveyyamattā**ti kāveyyena kabbakaraṇena mattā. **Khandhāyatanadhātuyo**ti imāni khandhādīni pakāsento dhammaṁ desesi. **Ye niyāmagataddasā**ti ye niyāmagatā ceva niyāmadassā ca. **Svāgatan**ti su-āgamanaṁ. **Iddhipattomhī**ti iminā iddhividhañāṇaṁ gahitaṁ. **Cetopariyāyakovido**ti iminā citopariyañāṇaṁ. Dibbasotaṁ pana avuttampi gahitameva hoti. Evaṁ cha-abhiññāpatto eso mahāsāvakoti veditabbo. . Dvādasamaṁ.

Vaṅgīsasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pabbājetu (Syā)

9. Vanasaṁyutta

1. Vivekasuttavaṇṇanā

221. Vanasaṁyuttassa paṭhame **Kosalesu viharatī**ti Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā tassa janapadassa sulabhabhikkhatāya tattha gantvā viharati. **Saṁvejetukāmā**ti vivekaṁ paṭipajjāpetukāmā. **Vivekakāmo**ti tayo viveke patthayanto. **Niccharatī bahīddhā**ti bāhiresu puthuttārammaṇesu carati. **Jano janasmin**ti tvaṁ jano aññasmiṁ jane chandarāgaṁ vinayassu. **Pajahāsī**ti pajaha. **Bhavāsī**ti bhava. **Sataṁ taṁ sārayāmaseti**[1] satimantaṁ paṇḍitaṁ taṁ mayampi sārayāma[2], sataṁ vā dhammaṁ mayaṁ taṁ sārayāmāti[3] attho. **Pātālarajo**ti appatiṭṭhaṭṭhena pātālasaṅkhāto kilesarajo. **Mā taṁ kāmarajo**ti ayaṁ kāmarāgarajo taṁ mā avahari, apāyameva mā netūti attho. **Paṁsukunthito**ti[4] paṁsumakkhito. **Vidhunan**ti vidhunanto. **Sitaṁ rajan**ti sarīralaggaṁ rajaṁ. **Saṁvegamāpādī**ti devatāpi nāma maṁ evaṁ sāretīti[5] vivekamāpanno, uttamavīriyaṁ vā paggayha paramavivekaṁ maggameva paṭipannoti.
. Paṭhamaṁ.

2. Upaṭṭhānasuttavaṇṇānā

222. Dutiye **supatī**ti ayaṁ kira khīṇāsavo, so dūre bhikkhācāragāmaṁ gantvā āgato paṇṇasālāya pattacīvaraṁ paṭisāmetvā avidūre jātassaraṁ otaritvā gattāni utuṁ gāhāpetvā divāṭṭhānaṁ sammajjitvā tattha nīcamañcakaṁ paññāpetvā niddaṁ anokkamantovanipanno. Khīṇāsavassāpi hi kāyadaratho hotiyevāti tassa vinodanatthaṁ, taṁ sandhāya supatīti vuttaṁ. **Ajjhabhāsī**ti “ayaṁ bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā divā supati, divāsoppañca nāmetaṁ vaḍḍhitaṁ diṭṭhadhammikasamparāyikaṁ atthaṁ nāsetī”ti maññamānā “codessāmi nan”ti cintetvā abhāsi.

Āturassāti jarāturo rogāturo kilesāturoti tayo aturā, tesu kilesāturaṁ sandhāyevamāha. **Sallaviddhassā**ti

---

1. Sādayāmaseti (Sī) 2. Sādayāma (Sī) 3. Sādayāmāti (Sī)
4. Paṁsukuṇḍitoti (Sī, Syā) 5. Sāvetīti (Sī, Ka)

savisena sattisallena viya avijjāvisaviṭṭhena[1] taṇhāsallena hadaye viddhassa. **Ruppato**ti ghaṭṭiyamānassa.

Idānissa kāmesu ādīnavaṁ kathayantī **aniccā**ti-ādimāha. Tattha **asitan**ti taṇhādiṭṭhinissayena anissitaṁ. **Kasmā pabbajitaṁ tape**ti evarūpaṁ khīṇāsavaṁ divāsoppaṁ na tapati, tādisaṁ pana kasmā na tapessatīti vadati. Therasseva vā etaṁ vacanaṁ, tasmā ayamettha attho—baddhesu[2] muttaṁ asitaṁ mādisaṁ Khīṇāsavapabbajitaṁ kasmā divāsoppaṁ tape, na tapessatīti[3]. Sesagāthāsupi eseva nayo. Devatāya hi vacanapakkhe "evarūpaṁ khīṇāsavapabbajitaṁ divāsoppaṁ na tapati, tādisaṁ pana kasmā na tapessati, tapessatiyevā"ti attho. therassa vacanapakkhe "evarūpaṁ mādisaṁ khīṇāsavapabbajitaṁ kasmā divāsoppaṁ tape, na tapatiyevā"ti attho. Ayaṁ panettha anuttānapadavaṇṇanā. **Vinayā**ti vinayena. **Samatikkamā**ti vaṭṭamūlikāya avijjāya samatikkamena. **Taṁ ñāṇan**ti taṁ catusaccañāṇaṁ. **Paramodānan**ti[4] paramaparisuddhaṁ. **Pabbajitan**ti evarūpena ñāṇena samannāgataṁ pabbajitaṁ. **Vijjāyā**ti catutthamaggavijjāya. **Āraddhavīriyan**ti paggahitavīriyaṁ paripuṇṇavīriyaṁ. . Dutiyaṁ.

3. Kassapagottasuttavaṇṇanā

223. Tatiye **chetan**ti[5] ekaṁ migaluddakaṁ. **Ovadatī**ti[6] so kira migaluddako pātova bhuñjitvā "mige vadhissāmī"ti araññaṁ paviṭṭho ekaṁ rohitamigaṁ disvā "sattiyā naṁ paharissāmī"ti anubandhamāno therassa paṭhamasutte vuttanayeneva divāvihāraṁ nisinnassa avidūrena pakkamati. Atha naṁ thero "upāsaka pāṇātipāto nāmesa apāyasaṁvattaniko appāyukasaṁvattaniko, sakkā aññenapi kasivaṇijjādikammena dārabharaṇaṁ kātuṁ, mā evarūpaṁ kakkhaḷakammaṁ karohī"ti āha. Sopi "Mahāpaṁsukūlikatthero kathetī"ti gāravena ṭhatvā sotuṁ āraddho. Athassa sotukāmataṁ janessāmīti thero aṅguṭṭhakaṁ jālāpesi. So akkhīhipi passati, kaṇṇehipi suṇāti, cittaṁ panassa

1. Avijjāvisadiddhena (Sī)
2. Khandhesu (Sī), bandhesu (Ka)
3. Divāsoppaṁ tapessatīti (Sī), divātoppaṁ tape na tapatīti (Syā)
4. Paramavodānanti (Sī), paramodātanti (Syā)
5. Cetanti (Sī)
6. Ovadīti (Syā)

"asukaṭṭhānaṁ migo gato bhavissati, asukatitthaṁ otiṇṇo, tattha naṁ gantvā ghātetvā yāvadicchakaṁ maṁsaṁ khāditvā sesaṁ kājenādāya gantvā puttake tosessāmī"ti evaṁ migasseva anupadaṁ dhāvati. Evaṁ vikkhittacittassa dhammaṁ desentaṁ theraṁ sandhāya vuttaṁ "ovadatī"ti. **Ajjhabhāsī**ti "ayaṁ thero adāruṁ tacchanto viya akhette vappanto viya attanopi kammaṁ nāseti, etassāpi, codessāmi nan"ti abhāsi.

Appapaññanti nippaññaṁ. **Acetasan**ti kāraṇajānanasamatthena cittena rahitaṁ. **Mandovā**ti andhabālo viya. **Suṇātī**ti tava dhammakathaṁ suṇāti. **Na vijānātī**ti atthamassa na jānāti. **Āloketī**ti tava puthujjanika-iddhiyā jalantaṁ aṅguṭṭhakaṁ āloketi. **Na passatī**ti ettha "neva telaṁ na vaṭṭi na dīpakapallikā, therassa pana ānubhāvenāyaṁ jalatī"ti imaṁ kāraṇaṁ na passati. **Dasa pajjote**ti dasasu aṅgulīsu dasa padīpe. **Rūpānī**ti kāraṇarūpāni. **Cakkhū**ti paññācakkhu. **Saṁvegamāpādī**ti kiṁ me imināti vīriyaṁ paggayha paramavivekaṁ arahattamaggaṁ paṭipajji. . Tatiyaṁ.

4. Sambahulasuttavaṇṇanā

224. Catutthe **sambahulā**ti bahū suttantikā ābhidhammikā vinayadharā ca. **Viharantī**ti Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā viharanti. **Pakkamiṁsū**ti te kira tasmiṁ janapade aññataraṁ gāmaṁ upasaṅkamante disvā manussā pasannacittā āsanasālāya kojavattharaṇādīni paññāpetvā yāgukhajjakāni datvā upanisīdiṁsu. Mahāthero ekaṁ dhammakathikaṁ "dhammaṁ kathehī"ti āha. So cittaṁ dhammakathaṁ kathesi. Manussā pasīditvā bhojanavelāyaṁ paṇītabhojanaṁ adaṁsu. Mahāthero manuññaṁ bhattānumodanamakāsi. Manussā bhiyyoso mattāya pasannā "idheva bhante temāsaṁ vasathā"ti paṭiññaṁ kāretvā gamanāgamanasampanne ṭhāne senāsanāni kāretvā catūhi paccayehi upaṭṭhahiṁsu. Mahāthero vassūpanāyikadivase bhikkhū ovadi "āvuso tumhehi garukassa Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahitaṁ, Buddhāpātubhāvo nāma dullabho, māsassa aṭṭha divase dhammassavanaṁ katvā gaṇasaṅgaṇikaṁ pahāya appamattā viharathā"ti. Te tato paṭṭhāya yuñjanti ghaṭenti. Kadāci sabbarattikaṁ[1]

1. Sabbarattiṁ (Sī)

dhammassāvanaṁ karonti, kadāci pañhaṁ vissajjenti, kadāci padhānaṁ karonti. Tesaṁ dhammassavanadivase dhammaṁ kathentānaṁyeva aruṇo uggacchati. Pañhāvissajjanadivase byatto bhikkhu pañhaṁ pucchati, paṇḍito vissajjetīti pucchanavissajjanaṁ karontānaṁyeva. Padhānadivase sūriyatthaṅgamane gaṇḍiṁ paharitvāva caṅkamaṁ otaritvā padhānaṁ karontānaṁyeva. Te evaṁ vassaṁ vassitvā pavāretvā pakkamiṁsu. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Paridevamānā**ti "idāni tathārūpaṁ madhuraṁ dhammassavanaṁ pañhākathanaṁ kuto labhissāmī"ti-ādīni vatvā rodamānā.

Khāyatīti paññāyati upaṭṭhāti. **Kome**ti kahaṁ ime. **Vajjibhūmiyā**ti Vajjiraṭṭhābhimukhā gatā. **Magā viyā**ti yathā magā tasmiṁ tasmiṁ pabbatapāde vā vanasaṇḍe vā vicarantā "idaṁ amhākaṁ mātusantakaṁ pitusantakaṁ paveṇi-āgatan"ti agahetvā yattheva nesaṁ gocaraphāsutā ca hoti paripanthābhāvo ca, tattha vicaranti. Evaṁ aniketā agehā bhikkhavopi "ayaṁ āvuso amhākaṁ ācariyupajjhāyānaṁ santako paveṇi-āgato"ti agahetvā yattheva nesaṁ utusappāyaṁ bhojanasappāyaṁ puggalasappāyaṁ senāsanasappāyaṁ[1] dhammassavanasappāyañca sulabhaṁ hoti, tattha viharanti. . Catutthaṁ.

5. Ānandasuttavaṇṇanā

225. Pañcame **Ānando**ti Dhammabhaṇḍāgārikatthero. **Ativelan**ti atikkantaṁ velaṁ. **Gihisaññattibahulo**ti rattiñca divā ca bahukālaṁ gihī saññāpayanto. Bhagavati hi parinibbute Mahākassapatthero theraṁ āha "āvuso mayaṁ Rājagahe vassaṁ upagantvā dhammaṁ saṅgāyissāma, gaccha tvaṁ araññaṁ pavisitvā uparimaggattayatthāya vāyāmaṁ karohī"ti. So Bhagavato pattacīvaramādāya Kosalaraṭṭhaṁ gantvā ekasmiṁ araññāvāse vasitvā punadivase ekaṁ gāmaṁ pāvisi. Manussā theraṁ disvā "bhante Ānanda tumhe pubbe Satthārā saddhiṁ āgacchatha, ajja ekakāva āgatā, kahaṁ Satthāraṁ ṭhapetvā āgatattha, idāni kassa pattacīvaraṁ gahetvā vicaratha, kassa mukhodakaṁ dantakaṭṭhaṁ detha, pariveṇaṁ sammajjatha, vattapaṭivattaṁ karothā"ti bahuṁ vatvā paridevimsu. Thero "mā āvuso socittha,

1. Senāsanasappāyaṁ puggalasappāyaṁ (Syā)

mā paridevittha, aniccā saṅkhārā”ti-ādīni vatvā te saññāpetvā bhattakiccāvasāne[1]vasanaṭṭhānameva gacchati. Manussā sāyampi tattha gantvā tatheva paridevanti. Theropi tatheva ovadati. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Ajjhabhāsī**ti “ayaṁ thero bhikkhusaṁghassa kathaṁ sutvā ‘samaṇadhammaṁ karissāmī’ti araññaṁ pavisitvā idāni gihī saññāpento viharati, Satthusāsanaṁ asaṅgahitapuppharāsi viya ṭhitaṁ, dhammasaṅgahaṁ na karoti, codessāmi nan”ti cintetvā abhāsi.

Pasakkiyāti pavisitvā. **Hadayasmiṁ opiyā**ti kiccato ca ārammaṇato ca hadayamhi pakkhipitvā. “Nibbānaṁ pāpuṇissāmī”ti vīriyaṁ karonto nibbānaṁ kiccato hadayamhi opeti nāma, nibbānārammaṇaṁ pana samāpattiṁ appetvā nisīdanto ārammaṇato. Tadubhayampi sandhāyesā bhāsati. **Jhāyā**ti dvīhi jhānehi jhāyiko bhava. **Biḷibiḷikā**ti[2] ayaṁ gihīhi saddhiṁ biḷibiḷikathā[3]. . Pañcamaṁ.

6. Anuruddhasuttavaṇṇanā

226. Chaṭṭhe **purāṇadutiyikā**ti anantare attabhāve aggamahesī. **Sobhasī**ti pubbepi sobhasi, idānipi sobhasi. **Duggatā**ti na gatiduggatiyā[4] duggatā. Tā hi sugatiyaṁ ṭhitā sampattiṁ anubhavanti, paṭipattiduggatiyā pana duggatā. Tato cutā hi tā nirayepi upapajjantīti duggatā. **Patiṭṭhitā**ti sakkāyasmiṁ hi patiṭṭhahanto aṭṭhahi kāraṇehi patiṭṭhāti—ratto rāgavasena patiṭṭhāti, duṭṭho dosavasena, mūḷho mohavasena, vinibaddho mānavasena, parāmaṭṭho diṭṭhivasena, thāmagato anusayavasena, aniṭṭhaṅgato vicikicchāvasena, vikkhepagato uddhaccavasena patiṭṭhāti. Tāpi evaṁ[5] patiṭṭhitāva. **Naradevānan**ti devanarānaṁ.

Natthi dānīti sā kira devadhītā there balavasinehā ahosi, paṭigantuṁ nāsakkhi. Kālena āgantvā pariveṇaṁ sammajjati, mukhodakaṁ dantakaṭṭhaṁ pānīyaṁ paribhojanīyaṁ upaṭṭhapeti. Thero anāvajjanena paribhuñjati. Ekasmiṁ divase therassa jiṇṇacīvarassa coḷakabhikkhaṁ carato saṅkārakūṭe dibbadussaṁ ṭhapetvā pakkāmi. Thero taṁ disvā ukkhipitvā olokento

1. Katabhattakicco (Syā)
2. Pīḷīpīḷīkāti (Syā)
3. Pīḷīpīḷīkathā (Syā)
4. Paṭipattiduggatiyā (Sī, Ka)
5. Evaṁ (Sī)

dussantaṁ[1] disvā "dussametan"ti ñatvā "alaṁ ettāvatā"ti aggahesi. Tenevassa cīvaraṁ niṭṭhāsi. Atha dve aggasāvakā Anuruddhatthero cāti tayo janā cīvaraṁ kariṁsu. Satthā sūciṁ yojetvā adāsi. Niṭṭhitacīvarassa piṇḍāya carato devatā piṇḍapātaṁ samādapeti. Sā kālena ekikā, kālena attadutiyā therassa santikaṁ āgacchati. Tadā pana attatatiyā āgantvā divāṭṭhāne theraṁ upasaṅkamitvā "mayaṁ manāpakāyikā nāma manasā icchiticchitarūpaṁ māpemā"ti āha. Thero "etā evaṁ vadanti, vīmaṁsissāmi, sabbā nīlakā hontū"ti cintesi. Tā therassa manaṁ ñatvā sabbāva nīlavaṇṇā ahesuṁ, evaṁ pītalohita-odātavaṇṇāti. Tato cintayiṁsu "thero amhākaṁ dassanaṁ assādetī"ti tā samajjaṁ kātuṁ āraddhā, ekāpi gāyi, ekāpi nacci, ekāpi accharaṁ pahari. Thero indriyāni okkhipi. Tato "na amhākaṁ dassanaṁ thero assādetī"ti ñatvā sinehaṁ vā santhavaṁ vā alabhamānā nibbinditvā gantumāraddhā. Thero tāsaṁ gamanabhāvaṁ ñatvā "mā punappunaṁ āgacchiṁsū"ti arahattaṁ byākaronto imaṁ gāthamāha. Tattha **vikkhīṇo**ti khīṇo. **Jātisaṁsāro**ti tattha tattha jātisaṅkhāto saṁsāro. . Chaṭṭhaṁ.

7. Nāgadattasuttavaṇṇanā

227. Sattame **atikālenā**ti sabbarattiṁ niddāyitvā balavapaccūse koṭisammuñjaniyā[2] thokaṁ sammajjitvā mukhaṁ dhovitvā yāgubhikkhāya pātova pavisati. **Atidivā**ti yāguṁ ādāya āsanasālaṁ gantvā pivitvā ekasmiṁ ṭhāne nipanno niddāyitvā "manussānaṁ bhojanavelāya paṇītaṁ bhikkhaṁ labhissāmī"ti upakaṭṭhe[3] majjhanhike uṭṭhāya dhammakaraṇena[4] udakaṁ gahetvā akkhīni pamajjitvā piṇḍāya caritvā yāvadatthaṁ bhuñjitvā majjhanhike vītivatte paṭikkamati. **Divā ca āgantvā**ti atikāle paviṭṭhena nāma aññehi bhikkhūhi paṭhamataraṁ āgantabbaṁ hoti, tvaṁ pana ativiya divā āgantvā gatāsīti[5] attho. **Bhāyāmi nāgadattan**ti taṁ Nāgadattaṁ ahaṁ bhāyāmi. **Suppagabbhan**ti suṭṭhu pagabbhaṁ **Kulesū**ti khattiyakulādi-upaṭṭhākakulesu. . Sattamaṁ.

---

1. Pāsantaṁ (Syā) 2. Koṭisammajjaniyā (Sī,Syā) 3. Upagate (Syā)
4. Dhammakarakena (Sī) 5. Gatosīti (Sī), ahosīti (Syā)

8. Kulagharaṇīsuttavaṇṇanā

228. Aṭṭhame **ajjhogāḷhappatto**ti ogāhappatto. So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā taṁ vanasaṇḍaṁ pavisitvā dutiyadivase gāmaṁ piṇḍāya pāvisi pāsādikehi abhikkantādīhi. Aññataraṁ kulaṁ tassa iriyāpathe pasīditvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā piṇḍapātaṁ adāsi. Bhattānumodanaṁ puna sutvā atirekataraṁ pasīditvā "bhante niccakālaṁ idheva bhikkhaṁ gaṇhathā"ti nimantesi. Thero adhivāsetvā tesaṁ āhāraṁ paribhuñjamāno vīriyaṁ paggayha ghaṭento arahattaṁ patvā cintesi "bahūpakāraṁ me etaṁ kulaṁ, aññattha gantvā kiṁ karissāmī"ti phalasamāpattisukhaṁ anubhavanto tattheva vasi. **Ajjhabhāsī**ti sā kira therassa khīṇāsavabhāvaṁ ajānantī cintesi "ayaṁ thero neva aññaṁ gāmaṁ gacchati, na aññaṁ gharaṁ, na rukkhamūla-āsanasālādīsu nisīdati, niccakālaṁ gharaṁ pavisitvāva nisīdati, ubhopete ogādhappattā paṭigādhappattā, kadāci esa imaṁ kulaṁ dūseyya, codessāmi nan"ti. Tasmā abhāsi.

Saṇṭhāneti nagaradvārassa āsanne[1] manussānaṁ bhaṇḍakaṁ otāretvā vissamanaṭṭhāne. **Saṅgammā**ti samāgantvā. **Mantentī**ti kathenti. **Mañca tañcā**ti mañca kathenti tañca kathenti. **Kimantaran**ti kiṁ kāraṇaṁ. **Bahū hi saddā paccūhā**ti bahukā ete lokasmiṁ paṭilomasaddā. **Na tenā**ti tena kāraṇena, tena vā tapassinā na maṅku hotabbaṁ. **Na hi tenā**ti na hi tena parehi vuttavacanena satto kilissati, attanā katena pana pāpakammeneva kilissatīti dasseti. **Vātamigo yathā**ti yathā vane vātamigo vāteritānaṁ paṇṇādīnaṁ saddena paritassati, evaṁ yo[2] saddaparittāsī hotīti attho. **Nāssa sampajjate vatan**ti tassa lahucittassa vataṁ[3] na sampajjati. Thero pana khīṇāsavattā sampannavatoti veditabbo. . Aṭṭhamaṁ.

9. Vajjiputtasuttavaṇṇanā

229. Navame **Vajjiputtako**ti Vajjiraṭṭhe Rājaputto chattaṁ pahāya pabbajito. **Sabbaratticāro**ti kattikanakkhattaṁ ghosetvā sakalanagaraṁ

---

1. Āsanne ṭhāne (Sī) 2. So (Syā) 3. Vattaṁ (Syā)

dhajapaṭākādīhi paṭimaṇḍetvā pavattito sabbaratticāro. Idaṁ hi nakkhattaṁ yāva Cātumahārājikehi ekābaddhaṁ hoti.
Tūriyatāḷitavāditanigghosasaddanti bheri-āditūriyānaṁ tāḷitānaṁ vīṇādīnañca vāditānaṁ nigghosasaddaṁ. **Abhāsī**ti Vesāliyaṁ kira satta rājasahassāni sattasatāni satta ca rājāno, tattakāva tesaṁ uparājāsenāpati-ādayo, tesu alaṅkatapaṭiyattesu nakkhattakīḷanatthāya vīthiṁ otiṇṇesu saṭṭhihatthe mahācaṅkame caṅkamamāno nabhassa majjhe ṭhitaṁ candaṁ disvā caṅkamakoṭiyaṁ phalakaṁ nissāya ṭhito abhāsi. **Apaviddhaṁva vanasmiṁ**[1] **dārukan**ti vatthaveṭhanālaṅkārarahitattā vane chaḍḍitadārukaṁ viya jātaṁ. **Pāpiyo**ti lāmakataro amhehi añño koci atthi. **Pihayantī**ti thero āraññiko paṁsukūliko piṇḍapātiko sapadānacāriko appiccho santuṭṭhoti bahū tuyhaṁ patthayantīti attho. **Saggagāminan**ti saggaṁ gacchantānaṁ gatānampi. . Navamaṁ.

10. Sajjhāyasuttavaṇṇanā

230. Dasame **yaṁ sudan**ti nipātamattaṁ. **Sajjhāyabahulo**ti nissaraṇapariyattivasena sajjhāyanato bahutaraṁ kālaṁ sajjhāyanto. So kira ācariyassa divāṭṭhānaṁ sammajjitvā ācariyaṁ udikkhanto tiṭṭhati. Atha naṁ āgacchantaṁ disvāva paccuggantvā pattacīvaraṁ paṭiggahetvā paññattāsane nisinnassa tālavaṇṭavātaṁ datvā pānīyaṁ āpucchitvā pāde dhovitvā telaṁ makkhetvā vanditvā ṭhito uddesaṁ gahetvā yāva sūriyatthaṅgamā sajjhāyaṁ karoti. So nhānakoṭṭhake udakaṁ upaṭṭhapetvā aṅgārakapalle aggiṁ karoti. Ācariyassa nhatvā āgatassa pādesu udakaṁ puñchitvā piṭṭhiparikammaṁ kathā vanditvā uddesaṁ gahetvā paṭhamayāme sajjhāyaṁ katvā majjhimayāme sarīraṁ samassāsetvā pacchimayāme[2] uddesaṁ gahetvā yāva aruṇuggamanā sajjhāyaṁ katvā niruddhasaddaṁ khayato[3] sammasati. Tato sesaṁ upādāyarūpaṁ bhūtarūpaṁ nāmarūpanti pañcasu khandhesu vipassanaṁ vaḍḍhetvā arahattaṁ pāpuṇi. **Appossukko**ti uddesaggahaṇe ca sajjhāyakaraṇīye ca nirussukko. **Saṅkasāyatī**ti yassa dāni atthāya ahaṁ sajjhāyaṁ kareyyaṁ, so me attho

---

1. Vanasi (Syā) 2. Pacchimayāme uṭṭhāya (Syā) 3. Udayavayato (Sī, Ka)

matthakaṁ patto. Kiṁ me idāni sajjhāyenāti phalasamāpattisukhena kālaṁ ativatteti. **Ajjhabhāsī**ti "kinnu kho assa therassa aphāsukaṁ jātaṁ, udāhussa ācariyassa, kena nu kho kāraṇena pubbe viya madhurassarena na sajjhāyatī"ti āgantvā santike ṭhitā abhāsi.

Dhammapadānīti idha sabbampi Buddhavacanaṁ adhippetaṁ. **Nādhīyasī**ti na sajjhāyasi. Nādiyasīti vā pāṭho, na gaṇhāsīti attho. **Pasaṁsan**ti dhammabhāṇako pasaṁsaṁ labhati, ābhidhammiko suttantiko vinayadharotissa pasaṁsitā bhavanti. **Virāgenā**ti ariyamaggena. **Aññāyā**ti jānitvā. **Nikkhepanan**ti tassa diṭṭhasutādino vissajjanaṁ santo vadantīti dīpeti, na Buddhavacanassa[1]. Ettāvatā "thero Buddhavacanaṁ na vissajjāpetī"ti na niccakālaṁ sajjhāyanteneva[2] bhavitabbaṁ, sajjhāyitvā pana "ettakassāhaṁ atthassa vā dhammassa vā ādhāro bhavituṁ samattho"ti ñatvā vaṭṭadukkhassa antakiriyāya paṭipajjitabbaṁ. . Dasamaṁ.

11. Akusalavitakkasuttavaṇṇanā

231. Ekādasame **akusale vitakke**ti kāmavitakkādayo tayo mahānitakke. **Ayoniso manasikārā**ti anupāyamanasikārena. **So**ti so tvaṁ. **Ayoniso paṭinissajjā**ti etaṁ anupāyamanasikāraṁ vajjehi. **Satthāran**ti imāya gāthāya pāsādikakammaṭṭhānaṁ katheti. **Pītisukhamasaṁsayan**ti ekaṁseneva balavapītiñca sukhañca adhigamissasi.
. Ekādasamaṁ.

12. Majjhanhikasuttavaṇṇanā

232. Dvādasame yaṁ vattabbaṁ, taṁ Devatāsaṁyutte Nandanavagge vuttameva. . Dvādasamaṁ.

13. Pākatindriyasuttavaṇṇanā

233. Terasamaṁ Devaputtasaṁyutte Jantudevaputtasutte vitthāritameva.
. Terasamaṁ.

1. Na buddhassa (Syā) 2. Sajjhāyanakeneva (Syā)

14. Gandhatthenasuttavaṇṇanā

234. Cuddasame **ajjhabhāsī**ti taṁ bhikkhuṁ nāḷe gahetvā padumaṁ siṅghamānaṁ[1] disvāva "ayaṁ bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā samaṇadhammaṁ kātuṁ araññaṁ paviṭṭho gandhārammaṇaṁ upanijjhāyati, svāyaṁ ajja upasiṅghaṁ[2] svepi punasivasepi upasiṅghissati, evamassa sā gandhataṇhā vaḍḍhitvā diṭṭhadhammikasamparāyikaṁ atthaṁ nāsessati, mā mayi passantiyā nassatu, codessāmi nan"ti upasaṅkamitvā abhāsi.

Ekaṅgametaṁ theyyānanti thenitabbānaṁ rūpārammaṇādīnaṁ pañcakoṭṭhāsānaṁ idaṁ ekaṅgaṁ, ekakoṭṭhāsoti attho. **Na haramī**ti na gahetvā gacchāmi. **Ārā**ti dūre, nāḷe gahetvā nāmetvā dūre ṭhito upasiṅghāmīti vadati. **Vaṇṇenā**ti kāraṇena.

Yvāyanti yo ayaṁ. Tasmiṁ kira devatāya saddhiṁ kathenteyeva eko tāpaso otaritvā bhisakhananādīni kātuṁ āraddho, taṁ sandhāyevamāha. **Ākiṇṇakammanto**ti evaṁ aparisuddhakammanto. Akhīṇakammantotipi[3] pāṭho, kakkhaḷakammantoti attho. **Na vuccatī**ti gandhacoroti vā pupphacoroti vā kasmā na vuccati.

Ākiṇṇaluddoti bahupāpo gāḷhapāpo vā, tasmā na vuccati. **Dhāticelaṁva makkhito**ti yathā dhātiyā nivatthakiliṭṭhavatthaṁ uccārapassāvapaṁsumasikaddamādīhi makkhitaṁ, evamevaṁ rāgadosādīhi makkhito. **Arahāmi vattave**ti arahāmi vattuṁ. Devatāya codanā kira Sugatānusiṭṭhisadisā, na taṁ lāmakā hīnādhimuttikā micchāpaṭipannakapuggalā labhanti. Tasmiṁ pana attabhāve maggaphalānaṁ bhabbarūpā puggalā taṁ labhanti, tasmā evamāha.

Sucigavesinoti sucīni sīlasamādhiñāṇāni gavesantassa. **Abbhāmattaṁvā**ti valāhakakūṭamattaṁ viya. **Jānāsī**ti suddho ayanti jānāsi. **Vajjāsī**ti vadeyyāsi. **Neva taṁ upajīvāmā**ti[4] devatā kira cintesi "ayaṁ bhikkhu atthi me hitakāmā devatā, sā maṁ codessati

---

1. Ghāyamānaṁ (Sī)
2. Upasiṅghitvā (Syā), upasiṅghi (Ka)
3. Akkhīṇakammantotipi (Sī)
4. Upajīvāmīti (Sī, Syā)

sāressatīti pamādampi anuyuñjeyya, nāssa vacanaṁ sampaṭicchissāmī”ti. Tasmā evamāha. **Tvamevā**ti tvaṁyeva. **Jāneyyā**ti jāneyyāsi. **Yenā**ti yena kammena sugatiṁ gaccheyyāsi, taṁ kammaṁ tvaṁyeva jāneyyāsīti. . Cuddasamaṁ.

Vanasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Yakkhasaṁyutta

1. Indakasuttavaṇṇanā

235. Yakkhasaṁyuttassa paṭhame **Indakassā**ti Indakūṭanivāsino yakkhassa. Yakkhato hi Kūṭena, Kūṭato ca yakkhena nāmaṁ laddhaṁ. **Rūpaṁ na jīvanti vadantī**ti yadi Buddhā rūpaṁ jīvanti na vadanti, yadi rūpaṁ satto puggaloti evaṁ na vadantīti attho. **Kathaṁ nvayan**ti kathaṁ nu ayaṁ. **Kutassa aṭṭhīyakapiṇḍametī**ti assa sattassa aṭṭhiyakapiṇḍañca kuto āgacchati. Ettha ca aṭṭhiggahaṇena tīṇi aṭṭhisatāni, yakapiṇḍaggahaṇena nava maṁsapesisatāni gahitāni. Yadi rūpaṁ na jīvo, athassa imāni ca aṭṭhīni imā ca maṁsapesiyo kuto āgacchantīti pucchati. **Kathaṁ nvayaṁ sajjati gabbharasmin**ti[1] kena nu kāraṇena ayaṁ satto mātukucchismiṁ sajjati laggati tiṭṭhatīti[2]. Puggalavādī kiresa yakkho, "ekappahāreneva satto mātukucchismiṁ nibbattatī"ti gahetvā gabbhaseyyakasattassa mātā macchamaṁsādīni khādati, sabbāni ekarattivāsena pacitvā pheṇaṁ[3] viya vilīyanti. Yadi rūpaṁ satto na bhaveyya, evameva vilīyeyyāti laddhiyā evamāha. Athassa Bhagavā "na mātukucchismiṁ ekappahāreneva nibbattati, anupubbena pana vaḍḍhatī"ti dassento **paṭhamaṁ kalalaṁ hotī**ti-ādimāha. Tattha **paṭhaman**ti paṭhamena paṭisandhiviññāṇena saddhiṁ Tissoti vā Phussoti vā nāmaṁ natthi, atha kho tīhi jāti-uṇṇaṁsūhi katasuttagge saṇṭhitatelabinduppamāṇaṁ kalalaṁ hoti, yaṁ sandhāya vuttaṁ—

"Tilatelassa yathā bindu, sappimaṇḍo anāvilo.
Evaṁ vaṇṇappaṭibhāgaṁ, kalalaṁ sampavuccatī"ti.

Kalalā hoti abbudanti tasmā kalalā sattāhaccayena maṁsadhovana-udakavaṇṇaṁ abbudaṁ nāma hoti, kalalanti nāmaṁ antaradhāyati. Vuttampi cetaṁ—

"Sattāhaṁ kalalaṁ hoti, paripakkaṁ samūhataṁ.
Vivaṭṭamānaṁ tabbhāvaṁ[4], abbudaṁ nāma jāyatī"ti.

---

1. Gabbhasminti (Syā)
2. Nibbattatīti (Syā)
3. Pheṇuṁ (Syā)
4. Taṁ bhāvaṁ (Sī, Syā)

Abbudā jāyate pesīti tasmāpi abbudā sattāhaccayena vilīnatipusadisā kesi nāma sañjāyati. Sā maricaphāṇitena dīpetabbā. Gāmadārikā[1] hi supakkāni maricāni gahetvā sāṭakante bhaṇḍikaṁ katvā pīḷetvā maṇḍaṁ ādāya kapāle pakkhipitvā ātape ṭhapenti, taṁ sukkhamānaṁ sabbabhāgehi muccati. Evarūpā pesi hoti, abbudanti nāmaṁ antaradhāyati. Vuttampi cetaṁ—

"Sattāhaṁ abbudaṁ hoti, paripakkaṁ samūhataṁ.
Vivaṭṭamānaṁ tabbhāvaṁ, pesi nāma pajāyatī"ti[2].

Pesi nibbattatī ghanoti tato pesito sattāhaccayena kukkuṭaṇḍasaṇṭhāno ghano nāma maṁsapiṇḍo nibbattati, pesīti nāmaṁ antaradhāyati. Vuttampi cetaṁ—

"Sattāhaṁ pesi bhavati, paripakkaṁ samūhataṁ.
Vivaṭṭamānaṁ tabbhāvaṁ, ghanoti nāma jāyati.

Yathā kukkuṭiyā aṇḍaṁ, samantā parimaṇḍalaṁ.
Evaṁ ghanassa saṇṭhānaṁ, nibbattaṁ kammapaccayā"ti.

Ghanā pasākhā[3] jāyantīti pañcame sattāhe dvinnaṁ hatthapādānaṁ sīsassa catthāya pañca pīḷakā jāyanti, yaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ "pañcame bhikkhave sattāhe pañca pīḷakā saṇṭhahanti kammato"ti.

Ito paraṁ chaṭṭhasattamādīni sattāhāni atikkamma desanaṁ saṅkhipitvā dvācattālīse[4] sattāhe pariṇatakālaṁ gahetvā dassento kesāti-ādimāha. Tattha **kesā lomā nakhāpi cā**ti[5] dvācattālīse sattāhe etāni jāyanti.

Tena so tattha yāpetīti tassa hi nābhito uṭṭhito nāḷo mātu udarapaṭalena ekābaddho hoti, so uppaladaṇḍako viya chiddo, tena āhāraraso saṁsaritvā āhārasamuṭṭhānarūpaṁ samuṭṭhāpeti. Evaṁ so dasa māse yāpeti. **Mātukucchi gato naro**ti mātuyā tirokucchigato, kucchiyā abbhantaragatoti attho. Iti

---

1. Gāmadārakā (Sī, Syā) 2. Pesi nāma ca jāyatīti (Sī), pesi ca nāma jāyatīti (Syā)
3. Ghanā ca sākhā (Syā) 4. Dvācattālīsame (Ka) 5. Nakhāni cāti (Sī, Syā)

Bhagavā "evaṁ kho yakkha ayaṁ satto anupubbena mātukucchiyaṁ vaḍḍhati, na ekappahāreneva nibbattatī"ti dasseti. . Paṭhamaṁ.

2. Sakkanāmasuttavaṇṇanā

236. Dutiye **Sakkanāmako**ti evaṁnāmako eko yakkho, so[1] kira mārapakkhikayakkho. **Vippamuttassā**ti tīhi bhavehi vippamuttassa. **Yadaññan**ti yaṁ aññaṁ. **Vaṇṇenā**ti kāraṇena. **Saṁvāso**ti ekato vāso, sakkhidhammo mittadhammoti attho. **Sappañño**ti supañño Sambuddho. . Dutiyaṁ.

3. Sūcilomasuttavaṇṇanā

237. Tatiye **gayāyan**ti Gayāgāme, Gayāya avidūre niviṭṭhagāmaṁ upanissāyāti attho. **Ṭaṅkitamañce**ti dīghamañce pādamajjhe[2] vijjhitvā aṭaniyo pavesetvā katamañce. Tassa "idaṁ upari, idaṁ heṭṭhā"ti natthi, parivattetvā atthatopi tādisova hoti, taṁ devaṭṭhāne ṭhapenti. Catunnaṁ pāsāṇānaṁ upari pāsāṇaṁ attharitvā katagehampi "ṭaṅkitamañco"ti[3] vuccati. **Sūcilomassā**ti kathinasūcisadisalomassa. So kira Kassapassa Bhagavato sāsane pabbajitvā dūraṭṭhānato āgato sedamalaggahitena gattena supaññattaṁ Saṁghikamañcaṁ anādarena apaccattharitvā nipajji, tassa parisuddhasīlassa taṁ kammaṁ suddhavatthe kāḷakaṁ viya ahosi. So tasmiṁ attabhāve visesaṁ nibbattetuṁ asakkonto kālaṅkatvā Gayāgāmadvāre saṅkāraṭṭhāne yakkho hutvā nibbatti. Nibbattamattasseva cassa sakalasarīraṁ kathinasūcīhi gavicchivijjhitaṁ[4] viya jātaṁ.

Athekadivasaṁ Bhagavā paccūsasamaye lokaṁ olokento taṁ yakkhaṁ paṭhamāvajjanasseva[5] āpāthaṁ āgataṁ disvā "ayaṁ ekaṁ Buddhantaraṁ mahādukkhaṁ anubhavi, kinnu khvāssa maṁ āgamma sotthikāraṇaṁ bhaveyyā"ti

---

1. Eso (Ka)
2. Dīghamañcapāde majjhe (Syā)
3. Katagehaṁ pīṭhaṅkitamañcoti (Ka)
4. Āvijjhitaṁ (Sī), gavaccitaṁ(Syā)
5. Paṭhamāvajjantasseva (Ka)

āvajjento paṭhamamaggassa upanissayaṁ addasa. Athassa saṅgahaṁ kātukāmo surattadupaṭṭaṁ[1] nivāsetvā Sugatamahācīvaraṁ pārupitvā devavimānakappaṁ Gandhakuṭiṁ pahāya hatthigavāssamanussakukkurādikuṇapaduggandhaṁ saṅkāraṭṭhānaṁ gantvā tattha Mahāgandhakuṭiyaṁ viya nisīdi. Taṁ sandhāya vuttaṁ "sūcilomassa yakkhassa bhavane"ti.

Kharoti suṁsumārapiṭṭhi viya chadaniṭṭhakāhi visamacchadanapiṭṭhi viya ca kharasarīro. So kira Kassapasammāsambuddhakāle sīlasampanno upāsako ekadivase vihāre cittattharaṇādīhi atthatāya[2] bhūmiyā saṁghike attharaṇe attano uttarāsaṅgaṁ apaccattharitvā nipajji. Saṁghikaṁ telaṁ abhājetvā[3] attano hatthehi sarīraṁ makkhesītipi vadanti. So tena kammena sagge nibbattituṁ asakkonto tasseva gāmassa dvāre saṅkāraṭṭhāne yakkho[4] hutvā nibbatti. Nibbattamattassa cassa sakalasarīraṁ vuttappakāraṁ ahosi. Te ubhopi sahāyā jātā. Iti kharassa kharabhāvo veditabbo.

Avidūre atikkamantīti gocaraṁ pariyesantā samāgamaṭṭhānaṁ vā gacchantā āsanne ṭhāne gacchanti. Tesu Sūcilomo Satthāraṁ na passati, Kharalomo[5] paṭhamataraṁ disvā Sūcilomaṁ yakkhaṁ etadavoca **"eso samaṇo"ti**, samma esa tava bhavanaṁ pavisitvā nisinno eko samaṇoti. **Neso samaṇo, samaṇako eso**ti so kira yo maṁ passitvā bhīto palāyati, taṁ samaṇakoti vadati. Yo na bhāyati, taṁ samaṇoti. Tasmā "ayaṁ maṁ disvā bhīto palāyissatī"ti maññamāno evamāha.

Kāyaṁ upanāmesīti bheravarūpaṁ nimminitvā mahāmukhaṁ vivaritvā sakalasarīre lomāni uṭṭhāpetvā kāyaṁ upanāmesi. **Apanāmesī**ti ratanasatikaṁ suvaṇṇagghanikaṁ[6] viya thokaṁ apanāmesi. **Pāpako**ti lāmako amanuñño. So gūthaṁ viya aggi viya kaṇhasappo viya ca parivajjetabbo, na iminā suvaṇṇavaṇṇena sarīrena sampaṭicchitabbo. Evaṁ vutte pana sūcilomo "pāpako kira me samphasso"ti kuddho **pañhaṁ taṁ samaṇā**ti-ādimāha. **Cittaṁ vā te khipissāmī**ti yesañhi amanussā

1. Rattadupaṭṭaṁ (Sī, Syā, Ka)
2. Santhatāya (Sī, Syā)
3. Bhājetvā (Syā)
4. Saṅkārayakkho (Sī, Syā)
5. Kharo (Syā)
6. Suvaṇṇagghikaṁ (Sī), suvaṇṇagghiyaṁ (Syā)

cittaṁ khipitukāmā honti, tesaṁ setamukhaṁ nīlodaraṁ surattahatthapādaṁ mahāsīsaṁ pajjalitanettaṁ bheravaṁ vā attabhāvaṁ nimminitvā dassenti, bheravaṁ vā saddaṁ sāventi[1], kathentānaṁyeva vā mukhe hatthaṁ pakkhipitvā hadayaṁ maddanti, tena te sattā ummattakā honti khittacittā. Taṁ sandhāyevamāha. **Pāragaṅgāyā**ti dvīsu pādesu gahetvā taṁ āviṅche tvā[2] yathā na punāgacchasi, evaṁ pāraṁ vā Gaṅgāya khipissāmīti vadati. **Sadevake**ti-ādi vuttatthameva. **Puccha yadākaṅkhasī**ti yaṁkiñci ākaṅkhasi, taṁ sabbaṁ puccha, asesaṁ te byākarissāmīti sabbaññupavāraṇaṁ pavāreti.

Kutonidānāti kiṁnidānā, kiṁpaccayāti attho. **Kumārakā dhaṅkamivossajantī**ti[3] yathā kumārakā kākaṁ gahetvā ossajanti khipanti, evaṁ pāpavitakkā kuto samuṭṭhāya cittaṁ ossajantīti pucchati.

Itonidānāti ayaṁ attabhāvo nidānaṁ etesanti itonidānā. **Itojā**ti ito attabhāvato jātā. **Ito samuṭṭhāya manovitakkā**ti yathā dīghasuttakena pāde baddhaṁ kākaṁ kumārakā tassa suttapariyantaṁ aṅguliyaṁ veṭhetvā ossajanti, so dūraṁ gantvāpi puna tesaṁ pādamūleyeva patati, evameva ito attabhāvato samuṭṭhāya pāpavitakkā cittaṁ ossajanti.

Snehajāti taṇhāsinehato jātā. **Attasambhūtā**ti attani sambhūtā. **Nigrodhasseva khandhajā**ti nigrodhakhandhe jātā pārohā viya. **Puthū**ti bahū anekappakārā pāpavitakkā taṁsampayuttakilesā ca. **Visattā**ti laggā[4] laggitā. **Kāmesū**ti vatthukāmesu. **Māluvāva vitatā vane**ti yathā vane māluvā latā yaṁ rukkhaṁ nissāya jāyati, taṁ mūlato yāva aggā, aggato yāva mūlā punappunaṁ saṁsibbitvā ajjhottharitvā otatavitakā[5] tiṭṭhati. Evaṁ vatthukāmesu puthū kilesakāmā visattā, puthū vā sattā tehi kilesakāmehi vatthukāmesu visattā. **Ye naṁ pajānantī**ti ye[6] "attasambhūtā"ti etta vuttaṁ attabhavaṁ jānanti.

---

1. Vādenti (Syā) 2. Āvijjhitvā (Sī, Syā) 3. Dhaṅkamivossajjantīti (Syā)
4. Sattā laggā (Syā) 5. Otthatā vitthatā (Syā) 6. Ye naṁ (Sī), ye ca (Syā)

Yatonidānanti yaṁ nidānamassa attabhāvassa, tañca jānanti. **Te naṁ vinodentī**ti te evaṁ attabhāvasaṅkhātassa dukkhasaccassa nidānabhūtaṁ samudayasaccaṁ maggasaccena vinodenti[1]. **Te duttaran**ti te samudayasaccaṁ nīharantā idaṁ duttaraṁ kilesoghaṁ taranti. **Atiṇṇapubban**ti anamatagge saṁsāre supinantepi[2] na tiṇṇapubbaṁ. **Apunabbhavāyā**ti apunabbhavasaṅkhātassa nirodhasaccassatthāya. Iti imāya gāthāya cattāri saccāni[3] pakāsento arahattanikūṭena desanaṁ niṭṭhapesi. Desanāvasāne Sūcilomo tasmiṁyeva padese ṭhito desanānusārena ñāṇaṁ pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhito. Sotāpannā ca nāma na kiliṭṭhattabhāve tiṭṭhantīti saha phalapaṭilābhenassa sarīre setakaṇḍupīḷakasūciyo sabbā patitā. So dibbavatthanivattho dibbavaradukūluttarāsaṅgo dibbaveṭhanaveṭhito dibbābharaṇagandhamāladharo suvaṇṇavaṇṇo hutvā bhummadevatāparihāraṁ paṭilabhīti. . Tatiyaṁ.

4. Maṇibhaddasuttavaṇṇanā

238. Catutthe **sukhamedhatī**ti sukhaṁ paṭilabhati. **Suve seyyo**ti suve suve seyyo, niccameva seyyoti attho. **Verā na parimuccatī**ti ahaṁ satimāti ettakena verato na muccati. **Yassā**ti yassa arahato. **Ahiṁsāyā**ti karuṇāya ceva karuṇāpubbabhāge ca. **Mettaṁso**ti so mettañceva mettāpubbabhāgañca bhāveti. Atha vā **aṁso**ti koṭṭhāso vuccati. Mettā aṁso etassāti metttaṁso. Idaṁ vuttaṁ hoti—yassa arahato sabbakālaṁ ahiṁ sāya rato mano, yassa ca sabbabhūtesu mettākoṭṭhāso atthi, tassa kenaci puggalena saddhiṁ veraṁ nāma natthi yakkhāti. . Catutthaṁ.

5. Sānusuttavaṇṇanā

239. Pañcame **yakkhena gahito hotī**ti so kira tassā upāsikāya ekaputtako. Atha naṁ sā daharakāleyeva pabbājesi. So pabbajitakālato paṭṭhāya sīlavā ahosi vattasampanno,

---

1. Vinodenti nīharanti (Syā)
2. Supinantenāpi (Sī), supinantarepi (Syā)
3. Ariyasaccāni (Syā)

ācariyupajjhāya-āgantukādīnaṁ vattaṁ katameva hoti, māsassa aṭṭhamīdivase pāto vuṭṭhāya udakamāḷake udakaṁ upaṭṭhāpetvā dhammassavanaggaṁ sammajjitvā dīpaṁ jāletvā madhurassarena dhammassavanaṁ ghoseti. Bhikkhū tassa thāmaṁ ñatvā "sarabhāṇaṁ[1] bhaṇa sāmaṇerā"ti ajjhesanti. So "mayhaṁ hadayavāto rujati, kāso vā bādhatī"ti kiñci paccāhāraṁ akatvā dhammāsanaṁ abhiruhitvā ākāsagaṅgaṁ otārento viya sarabhāṇaṁ vatvā otaranto "mayhaṁ mātāpitūnampi imasmiṁ sarabhaññe pattī"ti vadati. Tassa manussā mātāpitaro pattiyā dinnabhāvaṁ na jānanti. Anantarattabhāve panassa mātā yakkhinī jātā, sā devatāhi saddhiṁ āgatā dhammaṁ sutvā "sāmaṇerena dinnapattiṁ anumodāmi tātā"ti vadati. Sīlasampannā ca nāma bhikkhū sadevakassa lokassa piyā hontīti tasmiṁ sāmaṇere devatā salajjā sagāravā mahābrahmaṁ viya aggikkhandhaṁ viya ca naṁ maññanti. Sāmaṇere gāravena taṁ yakkhiniṁ garuṁ katvā passanti. Dhammassavanayakkhasamāgamādīsu "Sānumātā sānumātā"ti yakkhiniyā aggāsanaṁ aggodakaṁ aggapiṇḍaṁ denti. Mahesakkhāpi yakkhā taṁ disvā maggā okkamanti, āsanā vuṭṭhahanti.

Atha kho sāmaṇero vuḍḍhimanvāya paripakkindriyo anabhiratipīḷito anabhiratiṁ vinodetuṁ asakkonto parūḷhakesanakho kiliṭṭhanivāsanapārupano kassaci anārocetvā pattacīvaramādāya ekakova mātu gharaṁ[2] gato. Upāsikā puttaṁ disvā vanditvā āha "tāta tvaṁ pubbe ācariyupajjhāyehi vā daharasāmaṇerehi vā saddhiṁ idhāgacchasi, kasmā ekakova ajja āgato"ti. So ukkaṇṭhitabhāvaṁ ārocesi. Saddhā upāsikā nānappakārena gharāvāse ādinavaṁ dessetvā puttaṁ ovadamānāpi taṁ saññāpetuṁ asakkontī "appeva nāma attano dhammatāyapi sallakkhessatī"ti anuyojetvāva "tiṭṭha tāta, yāva te yāgubhattaṁ sampādemi, yāguṁ pivitvā katabhattakiccassa te manāpāni vatthāni nīharitvā dassāmī"ti vatvā āsanaṁ paññāpetvā adāsi. Nisīdi sāmaṇero. Upāsikā muhutteneva yāgukhajjakaṁ sampādetvā adāsi. Tato "bhattaṁ sampādessāmī"ti avidūre nisinnā taṇḍule dhovati. Tasmiṁ samaye sā yakkhinī "kahaṁ nu kho sāmaṇero kiñci bhikkhāhāraṁ

1. Padabhāṇaṁ (Syā)
2. Mātu gharadvāraṁ (Syā)

labhati, udāhu no”ti āvajjamānā tassa vibbhamitukāmatāya nisinnabhāvaṁ ñatvā “mā heva kho me devatānaṁ antare lajjaṁ uppādeyya, gacchāmissa vibbhamane antarāyaṁ karomī”ti āgantvā sarīre adhimuccitvā gīvaṁ parivattetvā bhūmiyaṁ pātesi. So akkhīhi viparivattehi kheḷena paggharantena bhūmiyaṁ vipphandati. Tena vuttaṁ “yakkhena gahito hotī”ti.

Abhāsīti upāsikā puttassa taṁ vippakāraṁ disvā vegena gantvā puttaṁ āliṅgetvā ūrūsu nipajjāpesi. Sakalagāmavāsino āgantvā balikammādīni karonti. Upāsikā paridevamānā imā gāthāyo abhāsi.

Pāṭihāriyapakkhañcāti manussā “aṭṭhamī-uposathassa paccuggamanañca anuggamanañca karissāmā”ti sattamiyāpi navamiyāpi uposathaṅgāni samādiyanti, cātuddasīpannarasīnaṁ paccuggamanānuggamanaṁ karontā terasiyāpi pāṭipadepi samādiyanti, “vassāvāsassa anuggamanaṁ karissāmā”ti dvinnaṁ pavāraṇānaṁ antare aḍḍhamāsaṁ nibaddhuposathikā bhavanti. Idaṁ sandhāya vuttaṁ “pāṭihāriyapakkhañcā”ti. **Aṭṭhaṅgasusamāgatan**ti aṭṭhaṅgehi suṭṭhu samāgataṁ, sampayuttanti attho. **Brahmacariyan**ti seṭṭhacariyaṁ. **Na te hi yakkhā kīḷantī**ti na te gahetvā yakkhā kilamenti.

Puna **cātuddasin**ti imāya gāthāya sāmaṇerassa kāye adhimuttā yakkhinī āha. **Āvi vā yadi vā raho**ti kassaci sammukhe vā parammukhe vā. **Pamutyatthī**ti pamutti atti. **Uppaccāpī**ti uppatitvāpi. Sacepi sakuṇo viya uppatitvā palāyasi, tathāpi te mokkho natthīti vadati. Evañca pana vatvā sāmaṇeraṁ muñci. Sāmaṇero akkhīni ummīlesi, mātā kese pakiriya assasantī passasantī rodati. So “amanussena gahitomhī”ti na jānāti. Olokento pana “ahaṁ pubbe pīṭhe nisinno, mātā me avidūre nisīditvā taṇḍule dhovati, idāni panamhi bhūmiyaṁ nisinno, mātāpi me assasantī passasantī rodati, sakalagāmavāsinopi sannipatitā, kinnu kho etan”ti nipannakova **mataṁ vā ammā**ti gāthamāha.

Kāme cajitvānāti duvidhepi kāme pahāya. **Punarāgacchate**ti vibbhamanavasena āgacchati. **Puna jīvaṁ mato hi so**ti uppabbajitvā puna jīvantopi so matakova, tasmā tampi rodantīti vadati.

Idānissa gharāvāse ādīnavaṁ dassentī **kukkuḷā**ti-ādimāha. Tattha **kukkuḷā**ti gharāvāso kira uṇhaṭṭhena kukkuḷā nāma hoti. **Kassa ujjhāpayāmase**ti "abhidhāvatha, bhaddaṁ te hotū"ti evaṁ vatvā "yaṁ tvaṁ vibbhamitukāmo yakkhena pāpito, imaṁ vippakāraṁ kassa mayaṁ ujjhāpayāma nijjhāpayāma ārocayāmā"ti vadati. **Puna ḍayhitumicchasī**ti-ādittagharato nīhaṭabhaṇḍaṁ[1] viya gharā nīharitvā Buddhasāsane pabbajito[2] pana mahāḍāhasadise gharāvāse ḍayhituṁ icchasīti attho. So mātari kathentiyā kathentiyā sallakkhetvā hirottappaṁ paṭilabhitvā "natthi mayhaṁ gihibhāvena attho"ti āha. Athassa mātā "sādhu tātā"ti tuṭṭhā paṇītabhojanaṁ bhojetvā "kati vassosi tātā"ti pucchi. Paripuṇṇavassomhi upāsiketi. "Tena hi tāta upasampadaṁ karohī"ti cīvarasāṭake adāsi. So ticīvaraṁ kārāpetvā upasampanno Buddhavacanaṁ uggaṇhanto Tepiṭako hutvā sīlādīnaṁ āgataṭṭhāne taṁ taṁ pūrento nacirasseva arahattaṁ patvā mahādhammakathiko hutvā vīsavassasataṁ ṭhatvā sakalajambudīpaṁ khobhetvā parinibbāyi. . Pañcamaṁ.

6. Piyaṅkarasuttavaṇṇanā

240. Chaṭṭhe **jetavane**ti Jetavanassa paccante Kosambakakuṭi nāma[3] atthi, tattha viharati. **Dhammapadānī**ti idha pāṭiyekkaṁ saṅgahaṁ āruḷhā chabbīsativaggā tanti adhippetā. Tatrā thero tasmiṁ samaye antovihāre nisinno madhurassarena sarabhaññaṁ katvā Appamādavaggaṁ bhāsati. **Evaṁ tosesī**ti sā kira puttaṁ piyaṅkaraṁ aṅkenādāya Jetavanassa pacchimabhagato paṭṭhāya gocaraṁ pariyesantī anupubbena nagarābhimukhī hutvā uccārapassāvakheḷasiṅghāṇikadubbhojanāni pariyesamānā therassa vasanaṭṭhānaṁ patvā madhurassaraṁ assosi. Tassā so saddo chavi-ādīni[4]

1. Nibbhataṁ bhaṇḍaṁ (Syā)
2. Pabbajitvā (Syā)
3. Kosambakuṭikā nāma (Sī, Syā)
4. Chavicammādīni (Syā)

chetvā aṭṭhimiñjaṁ āhacca hadayaṅgamanīyo hutvā aṭṭhāsi. Athassā gocarapariyesane cittampi na uppajji, ohitasotā Dhammameva suṇantī ṭhitā. Yakkhadārakassa pana daharatāya Dhammassavane cittaṁ natthi. So jighacchāya pīḷitattā "kasmā ammā gatagataṭṭhāne khāṇuko viya tiṭṭhasi, na mayhaṁ khādanīyaṁ vā bhojanīyaṁ vā pariyesasī"ti punappunaṁ mātaraṁ codeti. Sā "Dhammassavanassa me antarāyaṁ karotī"ti puttakaṁ "mā saddaṁ kari piyaṅkarā"ti evaṁ tosesi. Tattha **mā saddaṁ karī**ti saddaṁ mā kari.

Pāṇesu cāti gāthāya sā attano dhammatāya samādiṇṇaṁ pañcasīlaṁ dasseti. Tattha **saṁyamāmase**ti saṁyamāma saṁyatā homa. Iminā pāṇātipātā virati gahitā, dutiyapadena musāvādā virati, tatiyapadena sesā tisso viratiyo. **Api muccema pisācayoniyā**ti api nāma yakkhaloke uppannāni pañca verāni pahāya yoniso paṭipajjitvā imāya chātakadubbhikkhāya pisācayakkhayoniyā muccema tātāti vadati. . Chaṭṭhaṁ.

7. Punabbasusuttavaṇṇanā

241. Sattame **tena kho pana samayenā**ti katarasamayena? Sūriyassa atthaṅgamanasamayena. Tadā kira Bhagavā pacchābhatte mahājanassa dhammaṁ desetvā mahājanaṁ uyyojetvā nhānakoṭṭhake nhatvā Gandhakuṭipariveṇe paññattavarabuddhāsane puratthimalokadhātuṁ olokayamāno nisīdi. Athekacārikadvicārikādayo paṁsukūlikapiṇḍapātikabhikkhū attano attano vasanaṭṭhānehi[1] nikkhamitvā āgamma Dasabalaṁ vanditvā rattasāṇiyā parikkhipamānā viya nisīdiṁsu. Atha nesaṁ ajjhāsayaṁ viditvā Satthā nibbānapaṭisaṁyuttaṁ dhammakathaṁ[2] kathesi.

Evaṁ tosesīti sā kira dhītaraṁ aṅkenādāya puttaṁ aṅguliyā gahetvā Jetavanapiṭṭhiyaṁ pākāraparikkhepasamīpe uccārapassāvakheḷasiṅghāṇikaṁ pariyesamānā anupubbena Jetavanadvārakoṭṭhakaṁ sampattā. Bhagavato ca "Ānanda pattaṁ āhara, cīvaraṁ āhāra, vighāsādānaṁ dānaṁ dehī"ti kathentassa saddo samantā dvādasahatthamattameva gaṇhāti. Dhammaṁ

1. Divāṭhānavasanaṭṭhānehi (Syā) 2. Dhammīkathaṁ (Syā)

desentassa sacepi cakkavāḷapariyantaṁ katvā parisā nisīdati, yathāparisaṁ gacchati, bahiparisāya ekaṅgulimattampi na niggacchati "mā akāraṇā madhurasaddo nassī"ti. Tatrāyaṁ yakkhinī bahiparisāya ṭhitā saddaṁna suṇāti, dvārakoṭṭhake ṭhitāya panassā mahatiyā Buddhavīthiyā abhimukhe ṭhitā Gandhakuṭi paññāyi. Sā nivāte dīpasikhā viya Buddhagāravena hatthakukkuccādirahitaṁ niccalaṁ parisaṁ disvā "nūna mettha[1] kiñci bhājanīyabhaṇḍaṁ[2] bhavissati, yato ahaṁ sappitelamadhuphāṇitādīsu kiñcideva pattato vā hatthato vā paggharantaṁ bhūmiyaṁ vā pana patitaṁ labhissāmī"ti antovihāraṁ pāvisi. Dvārakoṭṭhake avaruddhakānaṁ nivāraṇatthāya ṭhitā ārakkhadevatā yakkhiniyā upanissāyaṁ disvā na nivāresi. Tassā saha parisāya ekībhāvagamanena madhurassaro chavi-ādīni chinditvā aṭṭhimiñjaṁ āhacca aṭṭhāsi. Taṁ dhammassavanatthāya niccalaṁ ṭhitaṁ purimanayeneva puttakā codayiṁsu. Sā "dhammassavanassa me antarāyaṁ karontī"ti puttake **tuṇhī uttarike hohī**ti evaṁ tosesi.

Tattha **yāvā**ti yāva dhammaṁ suṇāmi, tāva tuṇhī hohīti[3] attho. **Sabbaganthappamocanan**ti nibbānaṁ āgamma sabbe ganthā pamuccanti, tasmā taṁ sabbaganthappamocananti vuccati. **Ativelā**ti velātikkantā pamāṇātikkantā. **Piyāyanā**ti magganā patthanā. **Tato piyataran**ti yā ayaṁ assa dhammassa magganā patthanā, idaṁ mayhaṁ tato piyataranti attho. Piyatarāti vā pāṭho. **Pāṇinan**ti yathā pāṇīnaṁ dukkhā moceti. Ke mocetīti. Pāṇineti āharitvā vattabbaṁ . **Yaṁ dhammaṁ abhisambudhan**ti yaṁ dhammaṁ Bhagavā abhisambuddho. **Tuṇhībhūtāyamuttarā**ti na kevalaṁ ahameva, ayaṁ me bhaginī uttarāpi tuṇhībhūtāti vadati[4]. **Saddhammassa anaññāyā**ti amma mayaṁ pubbepi imaṁ saddhammameva ajānitvā idāni idaṁ khuppipāsādidukkhaṁ anubhavantā dukkhaṁ carāma viharāma[5].

Cakkhumāti pañcahi cakkhūhi cakkhumā. Dhammaṁ desentoyeva Bhagavā parisaṁ sallakkhayamāno tassā yakkhiniyā ceva yakkhadārakassa ca sotāpattiphalassa upanissayaṁ disvā desanaṁ vinivaṭṭetvā catusaccakathaṁ dīpeti, taṁ sutvā tasmiṁyeva dese ṭhitā yakkhinī saddhiṁ

---

1. Nūna cettha (Syā) 2. Bhaṇḍabhājanīyaṁ (Syā) 3. Hothāti (Sī, Syā)
4. Tuṇhībhūtā tiṭṭhati (Sī) 5. Dukkhaṁ carāmase dukkhaṁ viharāma (Syā)

puttena sotāpattiphale patiṭṭhitā. Dhītuyāpi panassā upanissayo atthi, atidaharattā pana desanaṁ sampaṭicchituṁ nāsakkhi.

Idāni sā yakkhinī puttassa anumodanaṁ karontī **sādhu kho paṇḍito nāmā**ti-ādimāha. **Ajjāhamhi samuggatā**ti ahamhi[1] ajja vaṭṭato uggatā samuggatā, sāsane vā uggatā samuggatā, tvampi sukhī hohīti. **Diṭṭhānī**ti mayā ca tayā ca diṭṭhāni. **Uttarāpi suṇātu me**ti "amhākaṁ catusaccapaṭivedhabhāvaṁ dhītā me uttarāpi suṇātū"ti vadati. Saha saccapaṭivedheneva sāpi sūcilomo viya sabbaṁ setakaṇḍukacchu-ādibhāvaṁ[2] pahāya dibbasampattiṁ paṭilabhati saddhiṁ puttena. Dhītā panassā yathā nāma loke mātāpitūhi issariye laddhe puttānampi taṁ hoti, evaṁ mātu ānubhāveneva sampattaṁ labhi. Tato paṭṭhāya ca sā saddhiṁ puttakehi Gandhakuṭisamīparukkheyeva nivāsarukkhaṁ labhitvā sāyaṁ pātaṁ Buddhadassanaṁ labhamānā dhammaṁ suṇamānā dīgharattiṁ tattheva vasi. . Sattamaṁ.

8. Sudattasuttavaṇṇanā

242. Aṭṭhame **kenacideva karaṇīyenā**hi vāṇijjakammaṁ adhippetaṁ. Anāthapiṇḍiko ca Rājagahaseṭṭhi ca aññamaññaṁ bhaginipatikā honti. Yadā Rājagahe uṭṭhānabhaṇḍakaṁ mahagghaṁ[3] hoti, tadā Rājagahaseṭṭhi taṁ gahetvā pañcasakaṭasatehi Sāvatthiṁ gantvā yojanamatte ṭhito attano āgatabhāvaṁ jānāpeti. Anāthapiṇḍiko paccuggantvā tassa mahāsakkāraṁ katvā ekayānaṁ āropetvā Sāvatthiṁ pavisati. So sace bhaṇḍaṁ lahukaṁ vikkīyati, vikkiṇāti. No ce, bhaginighare ṭhapetvā pakkamati. Anāthapiṇḍikopi tatheva karoti. Svāyaṁ tadāpi teneva karaṇīyena agamāsi. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ.

Taṁdivasaṁ pana Rājagahaseṭṭhi yojanamatte ṭhitena Anāthapiṇḍikena āgatabhāvajānanatthaṁ pesitaṁ paṇṇaṁ na suṇi, dhammassavanatthāya vihāraṁ agamāsi. So dhammakathaṁ sutvā svātanāya Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā attano ghare uddhanakhaṇāpanadāruphālanādīni kāresi. Anāthapiṇḍikopi "idāni mayhaṁ paccuggamanaṁ karissati, idāni karissatī"ti gharadvārepi paccuggamanaṁ

1. Ahaṁ hi (Sī) 2. Sabbapeta kaṇḍukacchu-ādibhāvaṁ (Syā) 3. Samagghaṁ (Syā)

alabhitvā antogharaṁ paviṭṭho paṭisanthārampi na bahuṁ alattha. "Kiṁ mahāseṭṭhi kusalaṁ dārakarūpānaṁ, nasi magge kilanto"ti[1] ettakova paṭisanthāro ahosi, so tassa mahābyāpāraṁ disvā "kinnu te gahapati āvāho vā bhavissatī"ti khandhake[2] āgatanayeneva kathaṁ pavattetvā tassa mukhato Buddhasaddaṁ sutvā pañcavaṇṇaṁ pītiṁ paṭilabhi. Sā tassa sīsena uṭṭhāya yāva pādapiṭṭhiyā, pādapiṭṭhiyā uṭṭhāya yāva sīsā gacchati, ubhato uṭṭhāya majjhe osarati, majjhe uṭṭhāya ubhato gacchati. So pītiyā nirantaraṁ phuṭṭho "Buddhoti tvaṁ gahapati vadesi, Buddho tāhaṁ gahapati vadāmī"ti evaṁ tikkhattuṁ pucchitvā "ghosopi kho eso dullabho lokasmiṁ yadidaṁ Buddho"ti āha. Idaṁ sandhāya vuttaṁ "assosi kho Anāthapiṇḍiko gahapati Buddho kira loke uppanno"ti.

Etadahosi akālo kho ajjāti so kira taṁ seṭṭhiṁ pucchi "kuhiṁ gahapati Satthā viharatī"ti. Athassa so "Buddhā nāma durāsadā āsīvisasadisā honti, Satthā sivathikāya[3] vasati, na sakkā tattha tumhādisehi imāya velāya gantun"ti ācikkhi. Athassa etadahosi. **Buddhagatāya satiyā nipajjī**ti taṁdivasaṁ kirassa bhaṇḍasakaṭesu vā upaṭṭhākesu vā cittampi na uppajji, sāyamāsampi na akāsi, sattabhūmikaṁ pana pāsādaṁ āruyha supaññattālaṅkatavarasayane "Buddho Buddho"ti sajjhāyaṁ karontova nipajjitvā niddaṁ okkami. Tena vuttaṁ "Buddhagatāya satiyā nipajjī"ti.

Rattiyā sudaṁ tikkhattuṁ uṭṭhāsi pabhātanti maññamānoti paṭṭhamayāme tāva vītivatte uṭṭhāya Buddhaṁ anussari, athassa balavappasādo udapādi, pīti-āloko ahosi, sabbatamaṁ vigacchi, dīpasahassujjalaṁ viya canduṭṭhānaṁ sūriyuṭṭhānaṁ viya ca jātaṁ. So "pamādaṁ āpanno vatamhi[4], sūriyo uggato"ti uṭṭhāya ākāsatale ṭhitaṁ candaṁ ulloketvā "ekova yāmo gato, aññe dve atthī"ti puna pavisitvā nipajji. Etenupāyena majjhimayāmāvasānepi pacchimayāmāvasānepīti tikkhattuṁ uṭṭhāsi. Pacchimayāmāvasāne pana balavapaccūseyeva uṭṭhāya ākāsatalaṁ

---

1. Kilamantoti (Syā)
2. Vi 4. 302 piṭṭhe.
3. Sītavane (Sī)
4. Pasādaṁ āpannomhi vañcitomi (Sī, Syā)

āgantvā[1] mahādvārābhimukhova ahosi, sattabhūmikadvāraṁ sayameva vivaṭaṁ ahosi. So pāsādā oruyha antaravīthiṁ paṭipajji.

Vivariṁ sūti "ayaṁ mahāseṭṭhi 'Buddhupaṭṭhānaṁ gamissāmī'ti nikkhanto, paṭhamadassaneneva sotāpattiphale patiṭṭhāya tiṇṇaṁ ratanānaṁ aggupaṭṭhāko hutvā asadisaṁ saṁghārāmaṁ katvā cātuddisassa ariyagaṇassa anāvaṭadvāro bhavissati, na yuttamassa dvāraṁ pidahitun"ti cintetvā vivariṁsu. **Antaradhāyī**ti Rājagahaṁ kira ākiṇṇamanussaṁ antonagare nava koṭiyo, bahinagare navāti taṁ upanissāya aṭṭhārasa manussakoṭiyo vasanti. Avelāya matamanusse bahi nīharituṁ asakkontā aṭṭālake[2] ṭhatvā bahidvāre khipanti. Mahāseṭṭhi nagarato bahinikkhantamattova allasarīraṁ pādena akkami, aparampi piṭṭhipādena pahari. Makkhikā uppatitvā parikiriṁsu. Duggandho nāsapuṭaṁ abhihani. Buddhappasādo tanuttaṁ gato[3]. Tenassa āloko antaradhāyi, andhakāro pāturahosi. **Saddamanussāvesī**ti "seṭṭhissa ussāhaṁ janessāmī"ti suvaṇṇakiṅkiṇikaṁ ghaṭṭento viya madhurassarena saddaṁ anussāvesi.

Sataṁ kaññāsahassānīti purimapadānipi imināva sahassapadena saddhiṁ sambandhanīyāni. Yatheva hi sataṁ kaññāsahassāni, sataṁ sahassāni hatthī, sataṁ sahassāni assā, sataṁ sahassāni rathāti ayamettha attho. Iti ekekasatasahassameva dīpitaṁ. **Padavītihārassā**ti padavītihāro nāma samagamane dvinnaṁ padānaṁ antare muṭṭhiratanamattaṁ. **Kalaṁ nāgghanti soḷasin**ti taṁ ekaṁ padavītihāraṁ soḷasabhāge katvā tato eko koṭṭhāso puna soḷasadhā, tato eko soḷasadhāti evaṁ soḷasa vāre soḷasadhā bhinnassa eko koṭṭhāso soḷasikalā nāma, taṁ soḷasikalaṁ etāni cattāri satasahassāni na agghanti. Idaṁ vuttaṁ hoti—sataṁ hatthisahassāni sataṁ assasahassāni sataṁ rathasahassāni sataṁ kaññāsahassāni, tā ca kho āmukkamaṇikuṇḍalā sakalajambudīparājadhītaro vāti imasmā ettakā lābhā vihāraṁ gacchantassa tasmiṁ soḷasikalasaṅkhāte padese pavattacetanāva uttaritarāti. Idaṁ pana vihāragamanaṁ kassa vasena gahitanti? Vihāraṁ gantvā anantarāyena sotāpattiphale patiṭṭhahantassa. "Gandhamālādīhi pūjaṁ

1. Gantvā (Sī) 2. Addhālake (Syā) 3. Tanubhūto (Sī), tanukaṁ gato (Ka)

karissāmi, cetiyaṁ vandissāmi, dhammaṁ sossāmi, dīpapūjaṁ karissāmi, saṁghaṁ nimantetvā dānaṁ dassāmi, sikkhāpadesu vā saraṇesu vā patiṭṭhahissāmī"ti gacchatopi vasena vaṭṭatiyeva.

Andhakāro antaradhāyīti so kira cintesi "ahaṁ ekakoti saññaṁ karomi, anuyuttāpi me atthi, kasmā bhāyāmī"ti sūro ahosi. Athassa balavā Buddhappasādo udapādi. Tasmā andhakāro antaradhāyīti. Sesavāresupi eseva nayo. Apica purato purato gacchanto[1] bhiṁsanake susānamagge aṭṭhikasaṅkhalikasamaṁsalohitanti-ādīni anekavidhāni kuṇapāni addasa. Soṇasiṅgālādīnaṁ saddaṁ assosi. Taṁ sabbaṁ parissayaṁ punappunaṁ Buddhagataṁ pasādaṁ vaḍḍhetvā maddanto agamasiyeva.

Ehi Sudattāti so kira seṭṭhi gacchamānova cintesi "imasmiṁ loke bahū Pūraṇakassapādayo titthiyā 'mayaṁ Buddhā mayaṁ Buddhā'ti vadanti, kathaṁ nu kho ahaṁ Satthu Buddhabhāvaṁ jāneyyan"ti. Athassa etadahosi "mayhaṁ guṇavasena uppannaṁ nāmaṁ mahājāno jānāti, kuladattiyaṁ pana me nāmaṁ aññatra mayā na koci jānāti. Sace Buddho bhavissati, kuladattikanāmena maṁ ālapissatī"ti. Satthā tassa cittaṁ ñatvā evamāha.

Parinibbutoti kilesaparinibbānena parinibbuto. **Āsattiyo**ti taṇhāyo. **Santin**ti kilesavūpasamaṁ. **Pappuyyā**ti patvā. Idañca pana vatvā Satthā tassa anupubbikathaṁ kathetvā matthake cattāri saccāni pakāsesi. Seṭṭhi dhammadesanaṁ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā punadivasato paṭṭhāya mahādānaṁ dātuṁ ārabhi. Bimbisārādayo seṭṭhissa sāsanaṁ pesenti "tvaṁ āgantuko, yaṁ nappahoti, taṁ ito āhārāpehī"ti. So "alaṁ tumhe bahukiccā"ti sabbe paṭikkhipitvā pañcahi sakaṭasatehi ānītavibhavena sattāhaṁ mahādānaṁ adāsi. Dānapariyosāne ca Bhagavantaṁ Sāvatthiyaṁ vassāvāsaṁ paṭijānāpetvā Rājagahassa ca

1. Parato parato gacchanto (Sī, Syā)

Sāvatthiyā ca antare yojane yojane satahassaṁ datvā pañcacattālīsa vihāre kārento Sāvatthiṁ gantvā Jetavanamahāvihāraṁ kāretvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa niyyādesīti. . Aṭṭhamaṁ.

9. Paṭhamasukkāsuttavaṇṇanā

243. Navame **rathikāya rathikan**ti ekaṁ rathikaṁ gahetvā tato aparaṁ gacchanto rathikāya rathikaṁ upasaṅkamanto nāma hoti. Siṅghāṭakepi eseva nayo. Ettha ca **rathikā**ti racchā. **Siṅghāṭakan**ti catukkaṁ. **Kiṁ me katā**ti kiṁ ime katā, kiṁ karontīti attho. **Madhupītāva seyare**ti gandhamadhupānaṁ pītā viya sayanti. Gandhamadhupānaṁ pīto kira sīsaṁ ukkhipituṁ na sakkoti, asaññī hutvā sayateva. Tasmā evamāha.

Tañca pana appaṭivānīyanti tañca pana dhammaṁ appaṭivānīyaṁ deseti. Bāhirakañhi sumadhurampi bhojanaṁ punappunaṁ bhuñjantassa na ruccati, "apanetha, kiṁ iminā"ti paṭivānetabbaṁ apanetabbaṁ hoti, na evamayaṁ dhammo. Imaṁ hi dhammaṁ paṇḍitā vassasatampi vassasahascampi suṇantā tittiṁ na gacchanti. Tenāha "appaṭivānīyan"ti. **Asecanakamojavan**ti anāsittakaṁ ojavantaṁ. Yathā hi bāhirāni asambhinnapāyāsādīnipi sappimadhusakkharāhi āsittāni yojitāneva madhurāni ojavantāni honti, na evamayaṁ dhammo. Ayaṁ hi attano dhammatāya madhuro ceva ojavā ca, na aññena upasitto. Tenāha "asecanakamojavan"ti. **Pivanti maññe sappaññā**ti paṇḍitapurisā pivanti viya. **Valāhakamiva panthagū**ti[1] valāhakantarato nikkhantarkakaṁ ghammābhitattā pathikā viya. . Navamaṁ.

10-11. Dutiyasukkāsuttādivaṇṇanā

244. 245. Dasame **puññaṁ vata pasavi bahun**ti bahuṁ vata puññaṁ pasavatīti[2]. Ekādasamaṁ uttānameva. . Ekādasamaṁ.

12. Āḷavakasuttavaṇṇanā

246. Dvādasame **Āḷaviyan**ti Āḷavīti taṁ raṭṭhampi nagarampi. Tañca bhavanaṁ nagarassa avidūre gāvutamatte ṭhitaṁ, Bhagavā tattha viharanto taṁ nagaraṁ

---

1. Valāhakamivaddhagūti (Sī) 2. Pasavīti (Sī)

upanissāya Āḷaviyaṁ viharatīti vutto. **Āḷavakassa yakkhassa bhavane**ti ettha pana ayamanupubbikathā—Āḷavako kira rājā vividhanāṭakūpabhogaṁ chaḍḍetvā corapaṭibāhanatthaṁ paṭirājanisedhanatthaṁ byāyāmakaraṇatthañca sattame sattame divase migavaṁ gacchanto ekadivasaṁ balakāyena saddhiṁ katikaṁ akāsi “yassa passena migo palāyati, tasseva so bhāro”ti. Atha tasseva passena migo palāyi, javasampanno rājā dhanuṁ gahetvā pattikova tiyojanaṁ taṁ migaṁ anubandhi. Eṇimigā ca tiyojanavegā eva honti. Atha parikkhīṇajavaṁ taṁ udakaṁ viya pavisitvā ṭhitaṁ vadhitvā dvidhā chetvā anatthikopi maṁsena “nāsakkhi migaṁ gahetun”ti apavādamocanatthaṁ kājenādāya āvacchanto nagarassāvidūre bahalapattapalāsaṁ mahānigrodhaṁ disvā parissamavinodanatthaṁ tassa mūlamupagato. Tasmiñca nigrodhe Āḷavako yakkho mahārājasantikā bhavanaṁ labhitvā majjhanhikasamaye tassa rukkhassa chāyāya phuṭṭhokāsaṁ paviṭṭhe pāṇino khādanto paṭivasati. So taṁ disvā khādituṁ upagato. Rājā tena saddhiṁ katikaṁ akāsi “muñca maṁ, ahaṁ te divase divase manussañca thālipākañca pesessāmī”ti. Yakkho “tvaṁ rājūpabhogena pamatto na sarissasi, ahaṁ pana bhavanaṁ anupagatañca ananuññātañca khādituṁ na labhāmi, svāhaṁ bhavantampi jīyeyyan”ti[1] na muñci. Rājā “yaṁ divasaṁ na pesemi, taṁ divasaṁ maṁ gahetvā khādā”ti attānaṁ anujānitvā tena mutto nagarābhimukho agamāsi.

Balakāyo magge khandhāvāraṁ bandhitvā ṭhito rājānaṁ disvā “kiṁ mahārāja ayasamattabhayā[2] evaṁ kilantosī”ti vadanto paccuggantvā paṭiggahesi. Rājā taṁ pavattiṁ anārocetvā nagaraṁ gantvā katapātarāso nagaraguttikaṁ āmantetvā etamatthaṁ ārocesi. Nagaraguttiko “kiṁ deva kālaparicchedo kato”ti āha. Na kato bhaṇeti. Duṭṭhu kataṁ deva, amanussā hi paricchinnamattameva labhanti, aparicchinne pana janapadassābādho bhavissati, hotu deva, kiñcāpi evamakāsi, appossukko tvaṁ rajjasukhamanubhohi, ahamettha kātabbaṁ karissāmīti. So kālasseva vuṭṭhāya bandhanāgāradvāre ṭhatvā ye ye vajjhā honti, te te sandhāya “yo jīvitatthiko, so

---

1. Jaheyyanti (Sī), jiyeyyanti (Syā, Ka)
2. Ayasapattabhayā (Syā)

nikkhamatū"ti bhaṇati. Yo paṭhamaṁ nikkhamati, taṁ gehaṁ netvā nhāpetvā bhojetvā ca "imaṁ thālipākaṁ yakkhassa dehī"ti peseti. Taṁ rukkhamūlaṁ paviṭṭhamattaṁyeva yakkho bheravaṁ attabhāvaṁ nimminitvā mūlakandaṁ viya khādi. Yakkhānubhāvena kira manussānaṁ kesādīni upādāya sakalasarīraṁ navanītapiṇḍaṁ viya hoti, yakkhassa bhattaṁ gāhāpetuṁ gatapurisā taṁ disvā bhītā yathāmittaṁ ārocesuṁ. Tato pabhuti "rājā core gahetvā yakkhassa detī"ti manussā corakammato paṭiviratā. Tato aparena samayena navacorānaṁ abhāvena purāṇacorānañca parikkhayena bandhanāgārāni suññāni ahesuṁ.

Atha nagaraguttiko rañño ārocesi. Rājā attano dhanaṁ nagararacchāsu chaḍḍāpesi "appeva nāma koci lobhena gaṇheyyā"ti. Taṁ pādenapi koci nacchupi. So core alabhanto amaccānaṁ ārocesi. Amaccā "kulapaṭipāṭiyā ekamekaṁ jiṇṇakaṁ pesema, so pakatiyāpi maccupathe vattatī"ti āhaṁsu. Rājā "amhākaṁ pitaraṁ amhākaṁ pitāmahaṁ pesetīti manussā khobhaṁ karissanti, mā vo etaṁ ruccī"ti[1] vāresi. "Tena hi deva dārakaṁ pesema uttānaseyyakaṁ, tathāvidhassa hi 'mātā me'ti 'pitā me'ti sineho natthī"ti āhaṁsu. Rājā anujāni. Te tathā akaṁsu. Nagare dārakamātaro ca dārake gahetvā gabbhiniyo ca palāyitvā parajanapade dārake saṁvaḍḍhetvā ānenti. Evaṁ dvādasa vassāni gatāni.

Tato ekadivasaṁ sakalanagaraṁ vicinitvā ekampi dārakaṁ alabhitvā amaccā rañño ārocesuṁ "natthi deva nagare dārako ṭhapetvā antepure tava puttaṁ Āḷavakakumāran"ti. Rājā "yathā mama putto piyo, evaṁ sabbalokassa, attanā pana piyataraṁ natthi, gacchatha[2] tampi datvā mama jīvitaṁ rakkhathā"ti. Tena ca samayena Āḷavakassa mātā puttaṁ nhāpetvā maṇḍetvā dukūlacumbaṭake katvā aṅke sayāpetvā nisinnā hoti. Rājapurisā rañño āṇāya tattha gantvā vippalapantiyā[3] tassa soḷasannañca devisahassānaṁ saddhiṁ dhātiyā taṁ ādāya pakkamiṁsu "sveva yakkhabhakkho bhavissatī"ti. Taṁdivasañca Bhagavā paccūsasamayaṁ

1. Ruccatīti (Ka) 2. Gacchatha re (Ka) 3. Vilapantiyā (Sī)

paccuṭṭhāya Jetavanavihāre Gandhakuṭiyaṁ[1] mahākaruṇāsamāpattiṁ samāpajjitvā Buddhacakkhunā lokaṁ olokento addasa Āḷavakassa kumārassa anāgāmiphaluppattiyā upanissayaṁ yakkhassa ca sotāpatiphaluppattiyā, desanāpariyosāne ca caturāsītipāṇasahassānaṁ dhammacakkhupaṭilābhassāti. So vibhātāya rattiyā purimabhattakiccaṁ katvā suniṭṭhitapacchābhattakicco kāḷapakkhūposathadivase vattamāne oggate[2] sūriye eko adutiyo pattacīvaramādāya pādamaggeneva[3] Sāvatthito tiṁsa yojanāni gantvā tassa yakkhassa bhavanaṁ pāvisi. Tena vuttaṁ "Āḷavakassa yakkhassa bhavane"ti.

Kiṁ pana Bhagavā yasmiṁ nigrodhe Āḷavakassa bhavanaṁ, tassa mūle vihāsi, udāhu bhavaneyevāti? Bhavaneyeva. Yatheva hi yakkhā attano bhavanaṁ passanti, tathā Bhagavāpi. So tattha gantvā bhavanadvāre aṭṭhāsi. Tadā Āḷavako Himavante yakkhasamāgamaṁ gato hoti. Tato Āḷavakassa dvārapālo Gadrabho nāma yakkho Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā vanditvā "kiṁ bhante Bhagavā vikāle āgato"ti āha. Āma Gadrabha āgatomi, sace te agaru, vihareyyāmekarattaṁ[4] Āḷavakassa bhavaneti. Na me bhante garu, apica kho so yakkho kakkhaḷo pharuso, mātāpitūnampi abhivādanādīni na karoti, mā rucci Bhagavato idha vāsoti. Jānāmi Gadrabha tassa sabhāvaṁ, na koci mamantarāyo bhavissati. Sace te agaru, vihareyyāmekarattanti.

Dutiyampi Gadrabho yakkho Bhagavantaṁ etadavoca "aggitattakapālasadiso[5] bhante Āḷavako, mātāpitaroti vā samaṇabrāhmaṇāti vā dhammoti vā na jānāti, idhāgatānaṁ pana cittakkhepampi karoti, hadayampi phāleti, pādepi gahetvā parasamuddaṁ vā paracakkavāḷaṁ vā khipatī"ti. Dutiyampi Bhagavā āha "jānāmi Gadrabha, sacepi te agaru, vihareyyāmekarattan"ti. Na me bhante garu, apica kho so yakkho attano anārocetvā anujānantaṁ maṁ jīvitāpi voropeyya, ārocemi bhante tassāti.

---

1. Mahāgandhakuṭiyaṁ (Sī, Syā)
2. Ogate (Sī), okkante (Syā), uggate (Ka)
3. Pādamatteneva (Syā)
4. Rattiṁ (Syā)
5. Abhitattakapālasadiso (Syā)

Yathāsukhaṁ Gadrabha ārocehīti. "Tena hi bhante tvameva jānāhī"ti Bhagavantaṁ abhivādetvā Himavantābhimukho pakkāmi. Bhavanadvārampi sayameva Bhagavato vivaramadāsi. Bhagavā antobhavanaṁ pavisitvā yattha abhilakkhitesu maṅgaladivasādīsu nisīditvā Āḷavako siriṁ anubhoti, tasmiṁ yeva dibbaratanamaye pallaṅke nisīditvā suvaṇṇātaṁ muñci. Taṁ disvā yakkhassa itthiyo āgantvā Bhaganantaṁ vanditvā samparivāretvā nisīdiṁsu. Bhagavā "pubbe tumhe dānaṁ datvā sīlaṁ samādiyitvā pūjaneyyaṁ pūjetvā imaṁ sampattiṁ pattā, idānipi tatheva karotha, mā aññamaññaṁ issāmacchariyābhibhūtā viharathā"ti-ādinā nayena tāsaṁ pakiṇṇakadhammakathaṁ kathesi. Tā Bhagavato madhuranigghosaṁ sutvā sādhukārasahassāni datvā Bhagavantaṁ samparivāretvā nisīdiṁsuyeva. Gadrabhopi Himavantaṁ gantvā Āḷavakassārocesi "yagghe mārisa jāneyyāsi, vimāne te Bhagavā nisinno"ti. So Gadrabhassa saññaṁ akāsi[1] "tuṇhī[2] hohi, gantvā kattabbaṁ karissāmī"ti. Purisamānena kira lajjito ahosi, tasmā "mā koci parisamajjhe suṇeyyā"ti evamakāsi.

Tadā Sātāgirahemavatā[3] Bhagavantaṁ Jetavaneyeva vanditvā "yakkhasamāgamaṁ gamissāmā"ti saparivārā nānāyānehi ākāsena gacchanti. Ākāse ca yakkhānaṁ sabbattha maggo natthi[4], ākāsaṭṭhāni vimānāni pariharitvā maggaṭṭhānenega maggo hoti. Āḷavakassa pana vimānaṁ bhūmaṭṭhaṁ suguttaṁ pākāraparikkhittaṁ susaṁvihitadvāra-aṭṭālakagopuraṁ upari kaṁsajālasañchannaṁ mañjūsasadisaṁ tiyojanaṁ ubbedhena, tassa upari maggo hoti. Te taṁ padesamāgamma gantuṁ nāsakkhiṁsu. Buddhānaṁ hi nisinnokāsassa uparibhāgena yāva Bhavaggā koci gantuṁ na sakkoti. Te "kimidan"ti āvajjetvā Bhagavantaṁ disvā ākāse khittaleḍḍu viya oruyha vanditvā dhammaṁ sutvā padakkhiṇaṁ katvā "yakkhasamāgamaṁ gacchāma Bhagavā"ti tīṇi vatthūni pasaṁsantā yakkhasamāgamaṁ agamaṁsu. Āḷavako te disvā "idha nisīdathā"ti paṭikkamma okāsamadāsi[5]. Te Āḷavakassa nivedesuṁ "lābhā te Āḷavaka, yassa te bhavane Bhagavā viharati, gacchāvuso Bhagavantaṁ payirupāsassū"ti. Evaṁ Bhagavā bhavaneyeva vihāsi, na yasmiṁ

---

1. Saññamadāsi (Ka) 2. Tuṇhibhūto (Ka) 3. Sātāgirihemavatā (Syā)
4. Neva yakkhānaṁ sabbatta maggo atthi (Sī) 5. Okāsamakāsi (Syā)

nigrodhe Āḷavakassa bhavanaṁ, tassa mūleti. Tena vuttaṁ “ekaṁ samayaṁ Bhagavā Āḷaviyaṁ viharati Āḷavakassa yakkhassa bhavane”ti.

Atha kho Āḷavako -pa- etadavoca “nikkhama samaṇā”ti kasmā panāyaṁ etadavoca? Rosetukāmatāya. Tatrevaṁ ādito pabhuti sambandho veditabbo—ayaṁ hi yasmā assaddhassa saddhākathā dukkathā hoti dussīlādīnaṁ sīlādikathā viya, tasmā tesaṁ yakkhānaṁ santikā Bhagavato pasaṁsaṁ sutvāyeva aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya abbhantare kopena taṭataṭāyamānahadayo hutvā “ko so Bhagavā nāma, yo mama bhavanaṁ paviṭṭho”ti āha. Te āhaṁsu “na tvaṁ āvuso jānāsi Bhagavantaṁ amhākaṁ Satthāraṁ, yo Tusitabhavane ṭhito pañcamahāvilokitaṁ viloketvā”ti-ādinā nayena yāva dhammacakkapavattanā kathentā paṭisandhi-ādīsu dvattiṁsa pubbanimittāni vatvā “imānipi tvaṁ āvuso acchariyāni nāddasā”ti codesuṁ. So disvāpi kodhavasena “nāddasan”ti āha. Āvuso Āḷavaka passeyyāsi vā tvaṁ, na vā, ko tayā attho passatā vā apassatā vā, kiṁ tvaṁ karissasi amhākaṁ Satthuno, yo tvaṁ taṁ upanidhāya calakkakudha[1] mahā-usabhasamīpe tadahujātavacchako viya, tidhā pabhinnamattavāraṇasamīpe bhiṅkapotako viya, bhāsuravilambitakesarasobhitakkhandhassa migarañño samīpe jarasiṅgālo viya, diyaḍḍhayojanasatapavaḍḍhakāyasupaṇṇarājasamīpe chinnapakkhakākapotako viya khāyasi, gaccha yaṁ te karaṇīyaṁ, taṁ karohīti. Evaṁ vutte duṭṭho Āḷavako uṭṭhahitvā manosilātale vāmapādena ṭhatvā “passatha dāni tumhākaṁ vā Satthā mahānubhāvo, ahaṁ vā”ti dakkhiṇapādena saṭṭhiyojanamattaṁ Kelāsapabbatakūṭaṁ akkami, taṁ ayokūṭapahaṭo viya niddhanta-ayopiṇḍo papaṭikāyo muñci, so tatra ṭhatvā “ahaṁ Āḷavako”ti ugghosesi. Sakalajambudīpaṁ saddo phari.

Cattāro kira saddā sakalajambudīpe sūyiṁsu[2]—yañca Puṇṇako Yakkhasenāpati Dhanañjayakorabyarājānaṁ jūtaṁ jinitvā apphoṭethvā “ahaṁ jinin”ti ugghosesi, yañca Sakko Devānamindo Kassapabhagavato sāsane osakkante Vissakammadevaputtaṁ sunakhaṁ karitvā “ahaṁ pāpabhikkhū

---

1. Palakkakudha (Syā), calakakudha (Ka)
2. Phariṁsu (Ka)

ca pāpabhikkhuniyo ca upāsake ca upāsikāyo ca sabbeva ca adhammavādino khādāmī"ti ugghosāpesi, yañca Kusajātake Pabhāvatihetu sattahi rājūhi nagare uparuddhe Pabhāvatiṁ attanā saha hatthikkhandhe āropetvā nagarā nikkhamma "ahaṁ Sīhassaramahākusarājā"ti mahāpuriso ugghosesi, yañca Kelāsamuddhani ṭhatvā Āḷavakoti. Tadā hi Sakalajambudīpe dvāre ṭhatvā ugghositasadisaṁ ahosi. Tiyojanasahassavitthato ca Himavāpi saṅkampi yakkhassānubhāvena.

So **vātamaṇḍalaṁ** samuṭṭhāpesi "eteneva samaṇaṁ palāpessāmī"ti. Te puratthimādibhedā vātā samuṭṭhahitvā aḍḍhayojanayojanadviyojanatiyojanappamāṇāni pabbatakūṭāni padāletvā vanagaccharukkhādīni ummūlaṁ katvā[1] Āḷavinagaraṁ pakkhantā[2] jiṇṇahatthisālādīni cuṇṇentā chadaniṭṭhakā ākāse vidhamentā[3]. Bhagavā "mā kassaci uparodho hotū"ti adhiṭṭhāsi. Te vātā Dasabalaṁ patvā cīvarakaṇṇamattampi cāletuṁ nāsakkhiṁsu. Tato **mahāvassaṁ** samuṭṭhāpesi "udakena ajjhottharitvā samaṇaṁ māressāmī"ti. Tassānubhāvena uparūpari satapaṭalasahassapaṭalādibhedā valāhakā uṭṭhahitvā pavassiṁsu. Vuṭṭhidhārāvegena pathavī chiddā ahosi. Vanarukkhādīnaṁ upari mahogho āgantvā Dasabalassa cīvare ussāvabindu mattampi temetuṁ nāsakkhi. Tato **pāsāṇavassaṁ** samuṭṭhāpesi. Mahantāni mahantāni pabbatakūṭāni dhūmāyantāni pajjalantāni ākāsenāgantvā Dasabalaṁ patvā dibbamālāguḷāni sampajjiṁsu. Tato **paharaṇavassaṁ** samuṭṭhāpesi. Ekatodhārā-ubhatodhārā-asisattikhurappādayo dhūmāyantā pajjalantā ākāsenāgantvā Dasabalaṁ patvā dibbapupphāni ahesuṁ. Tato **aṅgāravassaṁ** samuṭṭhāpesi. Kiṁ suka vaṇṇā aṅgārā ākāsenāgantvā Dasabalassa pādamūle dibbapupphāni hutvā vikīrayiṁsu[4]. Tato **kukkulavassaṁ** samuṭṭhāpesi. Accuṇhā kukkulā ākāsenāgantvā Dasabalassa pādamūle candanacuṇṇaṁ hutvā nipatiṁsu. Tato **vālikavassaṁ** samuṭṭhāpesi. Atisukhumavālikā dhūmāyantā pajjalantā ākāsenāgantvā Dasabalassa pādamūle dibbapupphāni hutvā nipatiṁsu. Tato **kalalavassaṁ** samuṭṭhāpesi. Taṁ kalalavassaṁ dhū māyantaṁ pajjalantaṁ ākāsenāgantvā Dasabalassa pādamūle dibbagandhaṁ hutvā nipati.

---

1. Uppīḷetvā (Sī, Syā)
2. Pakkhandā (Ka)
3. Bhamantā (Syā), dhamenti (Ka)
4. Nipatiṁsu (Ka)

Tato **andhakāraṁ** samuṭṭhāpesi "bhiṁsetvā samaṇaṁ palāpessāmī"ti. Taṁ caturaṅgasamannāgataṁ andhakārasadisaṁ hutvā Dasabalaṁ patvā sūriyappabhāvihatamiva andhakāraṁ antaradhāyi.

Evaṁ yakkho imāhi navahi vātavassapāsāṇapaharaṇaṅgārakukkulavālikakalalandhakāravuṭṭhīhi Bhagavantaṁ palāpetuṁ asakkonto nānāvidhapaharaṇahatthāya anekappakārarūpabhūtagaṇasamākulāya caturaṅginiyā senāya sayameva Bhagavantaṁ abhigato. Te bhūtagaṇā anekappakāre vikāre katvā "gaṇhatha hanathā"ti Bhagavato upari āgacchantā viya honti. Apica kho niddhantalohapiṇḍaṁ viya makkhikā, Bhagavantaṁ allīyituṁ asamatthāva ahesuṁ. Evaṁ santepi yathā Bodhimaṇḍe māro āgatavelāyameva nivatto, tathā anivattetvā upaḍḍharattimattaṁ byākulamakaṁsu. Evaṁ upaḍḍharattimattaṁ anekappakāravibhiṁsanakadassanenapi Bhagavantaṁ cāletuṁ asakkonto Āḷavako cintesi "yaṁnūnāhaṁ kenaci ajeyyaṁ dussāvudhaṁ muñceyyan"ti.

Cattāri kira āvudhāni loke seṭṭhāni—Sakkassa vajirāvudhaṁ, Vessavaṇassa gadāvudhaṁ, yamassa nayanāvudhaṁ, Āḷavakassa dussāvudhanti. Yadi hi Sakko duṭṭho[1] vajirāvudhaṁ Sinerumatthake pahareyya, aṭṭhasaṭṭhisahassādhikayojanasatasahassaṁ vinivijjhitvā heṭṭhato gaccheyya. Vessavaṇena kujjhanakāle[2] vissajjitaṁ gadāvudhaṁ bahūnaṁ yakkhasahassānaṁ sīsaṁ pātetvā puna hatthapāsaṁ āgantvā tiṭṭhati. Yamena duṭṭhena nayanāvudhena olokitamatte anekāni kumbhaṇḍasahassāni tattakapāle kilā[3] viya pharantāni[4] vinassanti. Āḷavako duṭṭho sace ākāse dussāvudhaṁ muñceyya, dvādasa vassāni devo na vasseyya. Sace pathaviyaṁ muñceyya, sabbarukkhatiṇādīni sussitvā dvādasavassantare na puna viruheyyuṁ. Sace samudde muñceyya, tattakapāle udakabindu viya sabbamudakaṁ susseyya. Sace Sinerusadisepi pabbate muñceyya, khaṇḍākhaṇḍaṁ hutvā vikireyya, so evaṁ mahānubhāvaṁ dussāvudhaṁ uttarisāṭakaṁ[5] muñcitvā aggahesi. Yebhuyyena dasasahassilokadhātudevatā vegena sannipatiṁsu

---

1. Ruṭṭho (Sī), ruddho (Syā) 2. Puthujjanakāle (Sī) 3. Tiṇaṁ (Syā)
4. Phurantāni (Sī) 5. Utkariyakataṁ (Syā)

"ajja Bhagavā Āḷavakaṁ damessati, tattha dhammaṁ sossāmā"ti. Yuddhadassanakāmāpi devatā sannipatiṁsu. Evaṁ sakalampi ākāsaṁ devatāhi paripuṇṇamahosi.

Atha Āḷavako Bhagavato samīpe uparūpari vicaritvā vatthāvudhaṁ muñci. Taṁ asanivicakkaṁ viya ākāse bheravasaddaṁ karontaṁ dhūmāyantaṁ pajjalantaṁ Bhagavantaṁ patvā yakkhamānamaddanatthaṁ pādapuñcha nacoḷaṁ hutvā pādamūle nipati. Āḷavakotaṁ disvā chinnavisāṇo viya usabho uddhatadāṭho viya sappo nittejo nimmado nipatitamānaddhajo[1] hutvā cintesi "dussāvudhampi me samaṇaṁ nābhibhosi[2], kinnu kho kāraṇan"ti. "Idaṁ kāraṇaṁ, mettāvihārayutto samaṇo, handa naṁ rosetvā mettāya viyojemī"ti iminā sambandhenetaṁ vuttaṁ—atha kho Āḷavako yakkho yena Bhagavā -pa- nikkhama samaṇāti. Tatthāyamadhippāyo—kasmā mayā ananuññāto mama bhavanaṁ pavisitvā gharasāmiko viya itthāgārassa majjhe nisinnosi, ananuyuttametaṁ samaṇassa yadidaṁ adinnaparibhogo itthisaṁsaggo ca. Tasmā yadi tvaṁ samaṇadhamme ṭhito, nikkhama samaṇāti. Eke pana "etāni aññāni ca pharusavacanāni vatvā evāyaṁ etadavocā"ti bhaṇanti.

Atha Bhagavā "yasmā thaddho paṭithaddhabhāvena vinetuṁ na sakkā, so hi paṭithaddhabhāve kayiramāne seyyathāpi caṇḍassa kukkurassa nāsāya pittaṁ bhindeyya, so bhiyyoso mattāya caṇḍataro assa, evaṁ thaddhataro hoti, mudunā pana so sakkā vinetun"ti ñatvā **sādhāvuso**ti piyavacanena tassa vacanaṁ[3] sampaṭicchitvā nikkhami. Tena vuttaṁ **sādhāvusoti Bhagavā nikkhamī**ti.

Tato Āḷavako "subbaco vatāyaṁ samaṇo ekavacaneneva nikkhanto, evaṁ nāma nikkhametuṁ sukhaṁ samaṇaṁ akāraṇenevāhaṁ sakalarattiṁ yuddhena abbhuyyāsin"ti muducitto hutvā puna cintesi "idānipi na sakkā jānituṁ, kinnu kho subbacatāya nikkhanto udāhu kodhano[4], handāhaṁ vīmaṁsāmī"ti. Tato **pavisa samaṇā**ti āha. Atha subbacoti mudubhūtacittavavatthānakaraṇatthaṁ[5] puna piyavacanaṁ vadanto **sādhāvuso**ti

1. Nipati tamānathaddho (Syā)
2. Nādhibhosi (Ka)
3. Piyavacanaṁ (Syā)
4. Todhena (Sī)
5. Mudubhūtacittassa cittavavatthānakaraṇatthaṁ (Sī, Syā)

Bhagavā pāvisi. Āḷavako punappunaṁ tameva subbacabhāvaṁ vīmaṁsanto dutiyampi tatiyampi **nikkhama pavisā**ti āha. Bhagavāpi tathā akāsi. Yadi na kareyya, pakatiyāpi thaddhayakkhassa[1] cittaṁ thaddhataraṁ hutvā dhammakathāya bhājanaṁ na bhaveyya. Tasmā yathā nāma mātā rodantaṁ puttakaṁ yaṁ so icchati, taṁ datvā vā katvā vā saññāpesi, tathā Bhagavā kilesarodanena rodantaṁ yakkhaṁ saññāpetuṁ yaṁ so bhaṇati, taṁ akāsi. Yathā ca dhātī thaññaṁ apivantaṁ dārakaṁ kiñci datvā upalāḷetvā pāyeti, tathā Bhagavā yakkhaṁ lokuttaradhammakhīraṁ pāyetuṁ tassa patthitavacanakaraṇena upalāḷento evamakāsi. Yathā ca puriso lābumhi catumadhuraṁ pūretukāmo tassabbhantaraṁ sodheti, evaṁ Bhagavā yakkhassa citte lokuttaracatumadhuraṁ pūretukāmo tassabbhantare kodhamalaṁ sodhetuṁ yāva tatiyaṁ nikkhamanapavisanaṁ akāsi.

Atha Āḷavako "subbaco ayaṁ samaṇo, 'nikkhamā'ti vutto nikkhamati, 'pavisā'ti vutto pavisati, yannūnāhaṁ imaṁ samaṇaṁ evameva sakalarattiṁ kilametvā pāde gahetvā pāragaṅgāya khipeyyan"ti pāpakaṁ cittaṁ uppādetvā catutthavāraṁ āha **nikkhama samaṇā**ti. Taṁ ñatvā Bhagavā **na khvāhaṁ tan**ti āha. Evaṁ vā vutte taduttarikaraṇīyaṁ pariyesamāno pañhaṁ pucchitabbaṁ maññissati, taṁ dhammakathāya sukhaṁ[3] bhavissatīti ñatvā **na khvāhaṁ tan**ti āha. Tattha **na**-iti paṭikkhepe. **Kho**ti avadhāraṇe. **Ahan**ti attanidassanaṁ. Tanti hetuvacanaṁ. Tenevettha "yasmā tvaṁ evaṁ cintesi, tasmā ahaṁ āvuso neva nikkhamissāmi, yaṁ te karaṇīyaṁ, taṁ karohī"ti evamattho daṭṭhabbo.

Tato Āḷavako yasmā pubbepi ākāsena gamanavelāya "kinnu kho etaṁ suvaṇṇavimānaṁ, udāhu rajatamaṇivimānānaṁ aññataraṁ, handa naṁ passāmā"ti[4] evaṁ attano vimānaṁ āgate iddhimante tāpasaparibbājake pañhaṁ pucchitvā vissajjetuṁ asakkonte cittakkhepādīhi viheṭṭheti, tasmā Bhagavantampi tathā viheṭhessāmīti maññamāno **pañhaṁ tan**ti-ādimāha.

---

1. Thaddhaṁ yakkhassa (Syā)
2. Kathita (Syā)
3. Mukhaṁ (Syā)
4. Passissāmāti (Ka)

Kuto panassa pañhāti? Tassa kira mātāpitaro Kassapaṁ Bhagavantaṁ payirupāsitvā aṭṭha pañhe saha vissajjanena uggahesuṁ, te daharakāle Āḷavakaṁ pariyāpuṇāpesuṁ, so kālaccayena vissajjanaṁ sammussi. Tato "ime pañhāpi mā vinassantū"ti suvaṇṇapaṭṭe jātihiṅgulakena lekhāpetvā vimāne nikkhipi. Evamete puṭṭhapañhā[1] Buddhavisayāva honti. Bhagavā taṁ sutvā yasmā Buddhānaṁ pariccattalābhantarāyo vā jīvitantarāyo vā sabbaññutaññāṇabyāmappabhādipaṭighāto vā[2] na sakkā kenaci kātuṁ, tasmā naṁ loke asādhāraṇaṁ Buddhānubhāvaṁ dassento **na khvāhaṁ taṁ āvuso passāmi sadevake loke**ti-ādimāha.

Evaṁ Bhagavā tassa bādhanacittaṁ[3] paṭisedhetvā pañhāpucchane ussāhaṁ janento āha **apica tvaṁ āvuso puccha, yadākaṅkhasī**ti. Tassattho—puccha, yadi ākaṅkhasi, na me pañhāvissajjane bhāro atthi. Atha vā puccha yaṁ ākaṅkhasi, sabbaṁ[4] te vissajjessāmīti sabbaññupavāraṇaṁ pavāresi asādhāraṇaṁ Paccekabuddha-aggasāvakamahāsāvakehi. Evaṁ Bhagavatā sabbaññupavāraṇāya pavāritāya **atha kho Āḷavako yakkho Bhagavantaṁ gāthāya ajjhabhāsi.**

Tattha **kiṁ sūdha vittan**ti kiṁ su idha vittaṁ. **Vittan**ti dhanaṁ. Taṁ hi pītisaṅkhātaṁ vittiṁ karoti, tasmā "vittan"ti vuccati. **Suciṇṇan**ti sukataṁ. **Sukhan**ti kāyikacetasikaṁ sātaṁ. **Āvahātī**ti āvahati āneti deti appeti. **Have**-iti daḷhatthe nipāto. **Sādutaran**ti atisayena sādu. "Sādhutaran"tipi pāṭho. **Rasānan**ti rasasaññitānaṁ dhammānaṁ. **Kathan**ti kena pakārena. Kathaṁjīvino jīvitaṁ **kathaṁjīviṁjīvitaṁ.** Gāthābandhasukhatthaṁ pana sānunāsikaṁ vuccati. Kathaṁjīviṁ jīvatanti[5] vā pāṭho, tassa "jīvantānaṁ kathaṁjīvin"ti attho. Evaṁ imāya gāthāya "kiṁ su idha loke purisassa vittaṁ seṭṭhaṁ, kiṁ su suciṇṇaṁ sukhamāvahāti, kiṁ rasānaṁ sādutaraṁ, kathaṁjīviṁ jīvitaṁ seṭṭhamāhū"ti ime cattāro pañhe pucchi.

Athassa Bhagavā Kassapadasabalena vissajjitanayeneva vissajjento imaṁ gāthamāha **saddhīdha vittan**ti. Tattha yathā hiraññasuvaṇṇādi vittaṁ

1. Buddhapañhā (Sī, Syā) Ṭīkā passitabbā.
2. Sabbaññutaññāṇabyāmappabhānaṁ paṭighāṭo vā (Syā)
3. Bādhanā cittaṁ (Ka) 4. Sabbantaṁ (Syā) 5. Kathaṁjīvī jīvitanti (Syā)

upabhogasukhaṁ āvahati, khuppipāsādidukkhaṁ paṭibāhati, dāliddiyaṁ vūpasameti, muttādiratanapaṭilābhahetu hoti, lokasantatiñca āvahati, evaṁ lokiyalokuttarā saddhāpi yathāsambhavaṁ lokiyalokuttaraṁ vipākaṁ sukhamāvahati, saddhādhurena paṭipannānaṁ jātijarādidukkhaṁ paṭibāhati, guṇadāliddiyaṁ vūpasameti, satisambojjhaṅgādiratanapaṭilābhahetu hoti.

"Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito.
Yaṁ yaṁ padesaṁ bhajati, tattha tattheva pūjito"ti[1]—

Vacanato lokasantatiñca āvahatīti katvā "vittan"ti vuttaṁ. Yasmā pana tesaṁ saddhāvittaṁ anugāmikaṁ anaññasādhāraṇaṁ sabbasampattihetu, lokiyassa hiraññasuvaṇṇādivittassāpi nidānaṁ. Saddhoyeva hi dānādīni puññāni katvā vittaṁ adhigacchati, assaddhassa pana vittaṁ yāvadeva anatthāya hoti, tasmā seṭṭhanti vuttaṁ. **Purisassā**ti ukkaṭṭhaparicchedadesanā. Tasmā na kevalaṁ purisassa, itthi-ādīnampi saddhāvittameva seṭṭhanti veditabbaṁ.

Dhammoti dasakusaladhammo, dānasīlabhāvanādhammo[2] vā. **Suciṇṇo**ti sukato sucarito. **Sukhamāvahātī**ti Soṇaseṭṭhiputtaraṭṭhapālādīnaṁ viya manussasukhaṁ, Sakkādīnaṁ viya dibbasukhaṁ, pariyosāne Mahāpadumādīnaṁ viya nibbānasukhañca āvahati.

Saccanti ayaṁ saccasaddo anekesu atthesu dissati. Seyyathidaṁ? "saccaṁ bhaṇe na kujjheyyā"ti-ādīsu[3] vācāsacce. "Sacce ṭhitā samaṇabrāhmaṇā cā"ti-ādīsu[4] viratisacce. "Kasmā nu saccāni vadanti nānā, pavādiyāse kusalāvadānā"ti-ādīsu[5] diṭṭhisacce. "Cattārimāni bhikkhave brāhmaṇasaccānī"ti-ādīsu[6] brāhmaṇasacce. "Ekaṁ hi saccaṁ na dutīyamatthī"ti-ādīsu[7] paramatthasacce. "Catunnaṁ saccānaṁ kati kusalā"ti-ādīsu[8] ariyasacce. Idha pana paramatthasaccaṁ nibbānaṁ viratisaccañca abbhantaraṁ

1. Khu 1. 56 piṭṭhe.
2. Dānasīlādidhammo (Syā)
3. Khu 1. 46 piṭṭhe.
4. Khu 6. 140 piṭṭhe Jātake.
5. Khu 1. 416 piṭṭhe Suttanipāte.
6. Aṁ 1. 496 piṭṭhe.
7. Khu 1. 416; Khu 7. 226 piṭṭhesu.
8. Abhi 2. 118 piṭṭhe.

katvā vācāsaccaṁ adhippetaṁ, yassānubhāvena udakādīni vase vattenti, jātijarāmaraṇapāraṁ taranti. Yathāha—

"Saccena vācenudakamhi[1] dhāvati[2],
Visampi saccena hananti paṇḍitā.
Saccena devo thanayaṁ pavassati,
Sacce ṭhitā nibbutiṁ patthayanti.

Ye kecime atthi rasā pathabyā,
Saccaṁ tesaṁ sādutaraṁ rasānaṁ.
Sacce ṭhitā samaṇabrāhmaṇā ca,
Taranti jātimaraṇassa pāran"ti[3].

Sādutaranti madhurataraṁ paṇitataraṁ. **Rasānan**ti ye ime "mūlaraso khandharaso"ti-ādinā[4] nayena sāyanīyadhammā, yecime[5] "anujānāmi bhikkhave sabbaṁ phalarasaṁ[6], arasarūpo bhavaṁ Gotamo, ye te brāhmaṇa rūparasā saddarasā[7], anāpatti rasarase[8], ayaṁ dhammavinayo ekaraso vimuttiraso[9], bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassā"ti-ādinā[10] nayena rūpācārarasupavajjā avasesā byañjanādayo "dhammarasā"ti vuccanti, tesaṁ rasānaṁ saccaṁ have sādutaraṁ saccameva sādutaraṁ. Sādhutaraṁ vā seṭṭhataraṁ uttamataraṁ. Mūlarasādayo hi sarīramupabrūhenti, saṁkilesikañca sukhamāvahanti. Saccarase[11] viratisaccavācāsaccaraso samathavipassanādīhi cittaṁ upabrūheti, asaṁkilesikañca sukhamāvahati. Vimuttiraso paramatthasaccarasaparibhāvitattā sādu, attharasadhammarasā ca tadadhigamūpāyabhūtaṁ atthañca dhammañca nissāya pavattitoti.

Paññājīviṁjīvitanti ettha pana yvāyaṁ andhekacakkhudvicakkhukesu dvicakkhupuggalo gahaṭṭho vā kammantānuṭṭhānasaraṇagamana-dānasaṁvibhāgasīlasamādānuposathakammādi gahaṭṭhapaṭipadaṁ, pabbajito vā avippaṭisārakasīlasaṅkhātaṁ taduttaricittavisuddhi-ādibhedampi pabbajitapaṭipadaṁ paññāya ārādhetvā jīvati,

---

1. Saccavādena udakaṁ (Syā), saccena vādenudakampi (Ka)
2. Gādhati (Sī)
3. Khu 6. 140 piṭṭhe.
4. Abhi 1. 167 piṭṭhe.
5. Ye kecime (Syā)
6. Vi 3. 344 piṭṭhe.
7. Vi 1. 2; Aṁ 3. 19 piṭṭhesu.
8. Vi 2. 251 piṭṭhe.
9. Vi 4. 423; Aṁ 3. 42 piṭṭhesu.
10. Khu 7. 262; Khu 8. 26 piṭṭhesu.
11. Saccaraso (Sī, Syā)

tassa paññāya jīvino jīvitaṁ, taṁ vā paññājīvitaṁ seṭṭhamāhūti evamattho daṭṭhabbo.

Evaṁ Bhagavatā vissajjite cattāropi pañhe sutvā attamano yakkho avasesepi cattāro pañhe pucchanto **kathaṁsu tarati oghan**ti gāthamāha. Athassa Bhagavā purimanayeneva vissajjento **saddhāya taratī**ti gāthamāha. Tattha kiñcāpi yo catubbidhamoghaṁ tarati, so saṁsāraṇṇavampi tarati, vaṭṭadukkhampi acceti, kilesamalāpi parisujjhati, evaṁ santepi pana yasmā assaddho oghataraṇaṁ asaddahanto na pakkhandati, pañcasu kāmaguṇesu cittavossaggena pamatto tattheva visattattā[1] saṁsāraṇṇavaṁ na tarati, kusīto dukkhaṁ viharati vokiṇṇo akusalehi dhammehi, appañño suddhimaggaṁ ajānanto na parisujjhati, tasmā tappaṭipakkhaṁ dassentena Bhagavatā ayaṁ gāthā vuttā.

Evaṁ vuttāya cetāya yasmā sotāpattiyaṅgapadaṭṭhānaṁ saddhindriyaṁ, tasmā **saddhāya tarati oghan**ti iminā padena diṭṭhoghataraṇaṁ sotāpattimaggaṁ sotāpannañca pakāseti. Yasmā pana sotāpanno kusalānaṁ dhammānaṁ bhāvanāya sātaccakiriyasaṅkhātena appamādena samannāgato dutiyamaggaṁ ārādhetvā ṭhapetvā sakidevimaṁ lokaṁ āgamanamaggaṁ avasesaṁ sotāpattimaggena atiṇṇaṁ bhavoghavatthuṁ saṁsāraṇṇavaṁ tarati, tasmā **appamādena aṇṇavan**ti iminā padena bhavoghataraṇaṁ sakadāgāmimaggaṁ sakadāgāmiñca pakāseti. Yasmā ca sakadāgāmī vīriyena tatiyamaggaṁ ārādhetvā sakadāgāmimaggena anatītaṁ kāmoghavatthuṁ kāmogasaññitañca kāmadukkhamacceti, tasmā **vīriyena dukkhamaccetī**ti iminā[2] padena kāmoghataraṇaṁ anāgāmimaggaṁ anāgāmiñca pakāseti. Yasmā pana anāgāmī vigakakāmasaññāya[3] parisuddhāya paññāya ekantaparisuddhaṁ catutthamaggapaññaṁ ārādhetvā anāgāmimaggena appahīnaṁ avijjāsaṅkhātaṁ paramamalaṁ pajahati, tasmā **paññāya parisujjhatī**ti iminā padena avijjoghataraṇaṁ arahattamaggañca arahattañca pakāseti. Imāya ca arahattanikūṭena kathitāya gāthāya pariyosāne yakkho sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

---

1. Sattatāya (Syā) 2. Imināpi (Sī) 3. Vigatakāmapaṅkāya (Syā)

Idāni tameva "paññāya parisujjhatī"ti ettha vuttaṁ paññāpadaṁ gahetvā attano paṭibhānena lokiyalokuttaramissakaṁ pañhaṁ pucchanto **kathaṁsu labhate paññan**ti imaṁ chappadaṁ gāthamāha. Tattha **kathaṁsū**ti sabbattheva atthayuttipucchā hoti. Ayaṁ hi paññādi-atthaṁ ñatvā tassa yuttiṁ pucchati "kathaṁ kāya yuttiyā kena kāraṇena paññaṁ labhatī"ti. Esa nayo dhanādīsu.

Athassa Bhagavā catūhi kāraṇehi paññālābhaṁ dassento **saddahāno**ti-ādimāha. Tassattho—yena pubbabhāge kāyasucaritādibhedena aparabhāge ca sattatiṁsabodhipakkhiyabhedena dhammena arahanto Buddhapaccekabuddhasāvakā nibbānaṁ pattā, taṁ saddahāno arahataṁ dhammaṁ nibbānapattiyā lokiyalokuttarapaññaṁ labhati, tañca kho na saddhāmattakeneva. Yasmā pana saddhājāto upasaṅkamati, upasaṅkamanto payirupāsati, payirupāsanto sotaṁ odahati, ohitasoto dhammaṁ suṇāti, tasmā upasaṅkamanato pabhuti yāva dhammassavanena sussūsaṁ labhati. Kiṁ vuttaṁ hoti—taṁ dhammaṁ saddahitvāpi ācariyupajjhāye kālena upasaṅkamitvā vattakaraṇena payirupāsitvā yadā payirupāsanāya ārādhitacittā kiñci vattukāmā honti, atha adhigatāya sotukāmatāya sotaṁ odahitvā suṇanto labhatīti. Evaṁ sussūsampi ca sati-avippavāsena appamatto subhāsitadubbhāsitaññutāya vicakkhaṇo eva labhati, na itaro. Tenāha "appamatto vicakkhaṇo"ti.

Evaṁ yasmā saddhāya paññālābhasaṁvattanikaṁ paṭipadaṁ paṭipajjati, sussūsāya sakkaccaṁ paññādhigamūpāyaṁ suṇāti, appamādena gahitaṁ na pamussati, vicakkhaṇatāya anūnādhikaṁ aviparītañca gahetvā vitthārikaṁ karoti. Sussūsāya vā ohitasoto paññāpaṭilābhahetuṁ dhammaṁ suṇāti, appamādena sutadhammaṁ[1] dhāreti, vicakkhaṇatāya dhatānaṁ dhammānaṁ atthamupaparikkhati, athānupubbena paramatthasaccaṁ sacchikaroti, tasmāssa Bhagavā "kathaṁsu labhate paññan"ti puṭṭho imāni cattāri kāraṇāni dassento imaṁ gāthamāha.

1. Sutvā dhammaṁ (Sī, Syā)

Idāni tato pare tayo pañhe vissajjento **patirūpakārī**ti imaṁ gāthamāha. Tattha desakālādīni ahāpetvā lokiyassa lokuttarassa vā dhanassa patirūpaṁ adhigamūpāyaṁ karotīti **patirūpakārī**. **Dhuravā**ti cetasikavīriyavasena anikkhittadhuro. **Uṭṭhātā**ti "yo ca sītañca uṇhañca, tiṇā bhiyyo na maññatī"ti-ādinā[1] nayena kāyikavīriyavasena uṭṭhānasampanno asithilaparakkamo. **Vindate dhanan**ti ekamūsikāyanacirasseva catusatasahassasaṅkhaṁ cūḷantevāsī viya lokiyadhanañca, Mahallakamahātissatthero[2] viya lokuttaradhanañca labhati. So "tīhiyeva iriyāpathehi viharissāmī"ti vattaṁ katvā thinamiddhāgamanavelāya palālacumbaṭakaṁ temetvā sīse katvā galappamāṇaṁ udakaṁ pavisitvā thinamiddhaṁ paṭibāhanto dasahi vassehi arahattaṁ pāpuṇi. **Saccenā**ti vacīsaccenāpi "saccavādī bhūtavādī"ti, paramatthasaccenāpi "Buddho Paccekabuddho ariyasāvako"ti evaṁ kittaṁ pappoti. **Dadan**ti yaṁkiñci icchi tapatthitaṁ dadanto mittāni ganthati, sampādeti karotīti attho. Duddadaṁ vādadaṁ taṁ ganthati. Dānamukhena vā cattāripi saṅgahavatthūni gahitānīti veditabbāni, tehi mittāni karotīti vuttaṁ hoti.

Evaṁ gahaṭṭhapabbajitānaṁ sādhāraṇena lokiyalokuttaramissakena nayena cattāro pañhe vissajjetvā idāni "kathaṁ pecca na socatī"ti imaṁ pañcamaṁ pañhaṁ gahaṭṭhavasena vissajjento **yassete**ti-ādimāha. Tassattho—yassa "saddahāno arahatan"ti ettha vuttāya sabbakalyāṇadhammuppādikāya saddhāya samannāgatattā **saddhassa, gharamesino**ti[3] gharāvāsaṁ pañca vā kāmaguṇe esantassa gavesantassa kāmabhogino gahaṭṭhassa "saccena kittiṁ pappotī"ti ettha vuttappakāraṁ **saccaṁ,** "sussūsaṁ lahate paññan"ti ettha sussūsapaññānāmena vuttova **dammo,** "dhuravā uṭṭhātā"ti ettha dhuranāmena uṭṭhānanāmena ca vuttā **dhiti,** "dadaṁ mittāni ganthatī"ti etta vuttappakāro **cāgo** cāti ete caturo dhammā santi, **sa ve pecca na socatī**ti idhalokā paralokaṁ gantvā sa ve[4] na socatīti.

---

1. Khu 2. 264 Theragāthāyaṁ.
2. Mallakamahātissatthero (Ka)
3. Gharamesinoti ettha (Syā)
4. Sa ve pecca (Sī, Syā)

Evaṁ Bhagavā pañcamampi pañhaṁ vissajjetvā taṁ yakkhaṁ codento **iṅgha aññepī**ti-ādimāha. Tattha **iṅghā**ti codanatthe nipāto. **Aññepī**ti aññepi dhamme puthū samaṇabrāhmaṇe pucchassu. Aññepi vā pūraṇādayo sabbaññupaṭiññe puthū samaṇabrāhmaṇe pucchassu, yadi amhehi "saccena kittaṁ pappotī"ti ettha vuttappakārā saccābhiyyo kittippattikāraṇaṁ vā, "sussūsaṁ labhate paññan"ti ettha sussūsāti paññāpadesena vuttā dammā[1] bhiyyo lokiyalokuttarapaññāpaṭilābhakāraṇaṁ vā, "dadaṁ mittāni ganthatī"ti ettha vuttappakārā cāgā bhiyyo mittaganthanakāraṇaṁ vā, "dhuravā uṭṭhātā"ti ettha taṁ taṁ atthavasaṁ paṭicca dhuranāmena uṭṭhānanāmena ca vuttāya mahābhārasahanatthena[2] ussoḷhibhāvappattāya vīriyasaṅkhātāya khantyā bhiyyo lokiyalokuttaradhanavindanakāraṇaṁ vā, "saccaṁ dammo dhiti cāgo"ti evaṁ vuttehi imeheva catūhi dhammehi bhiyyo asmā lokā paraṁ lokaṁ pecca[3] asocnakāraṇaṁ vā idha vijjatīti ayamettha saddhiṁ saṅkhepayojanāya atthavaṇṇanā. Vitthārato pana ekamekaṁ padaṁ atthuddhārapaduddhārapadavaṇṇanānayehi vibhajitvā veditabbā.

Evaṁ vutte yakkho yena saṁsayena aññe puccheyya, tassa pahīnattā **kathaṁ nu dāni puccheyyaṁ, puthū samaṇabrāhmaṇe**ti vatvā yepissa apucchanakāraṇaṁ na jānanti, tepi jānāpento **yohaṁ**[4] **ajjapajānāmi, yo attho samparāyiko**ti āha. Tattha **ajjā**ti ajjādiṁ[5] katvāti adhippāyo. **Pajānāmī**ti yathāvuttena pakārena jānāmi. **Yo attho**ti ettāvatā "sussūsaṁ labhate paññan"ti-ādinā nayena vuttaṁ diṭṭhadhammikaṁ dasseti. **Sampirāyiko**ti iminā "yassete caturo dhammā"ti vuttaṁ pecca sokābhāvakāraṇaṁ[6] samparāyikaṁ. **Attho**ti ca kāraṇassetaṁ adhivacanaṁ. Ayaṁ hi atthasaddo "sātthaṁ sabyañjanan"ti evamādīsu[7] pāṭhatthe[8] vattati. "Atthe me gahapati hiraññasuvaṇṇenā"ti-ādīsu[9] vicakkhaṇe[10]. "Hoti sīlavataṁ attho"ti-ādīsu[11] vaḍḍhimhi. "Bahujano bhajate atthahetū"ti-ādīsu dhane. "Ubhinnamatthaṁ caratī"ti-ādīsu[12]

---

1. Damā (Syā)
2. Mahābhāraharaṇatthena (Syā)
3. Gantvā pecca (Syā)
4. Sohaṁ (Sī)
5. Ajjādikaṁ (Syā)
6. Sokābhāvakaraṁ (Sī, Syā)
7. Vi 1. 1; Dī 1. 82 piṭṭhādīsu.
8. Padatthe (Sī)
9. Dī 2. 144; Ma 3. 213 piṭṭhesu.
10. Cikkhaṇe (Sī, Syā), kiccatthe (Suttanipāte Āḷavakasuttavaṇṇanāyaṁ).
11. Khu 5. 3 piṭṭhe Jātake.
12. Khu 5. 163; Saṁ 1. 224; Khu 2. 288 piṭṭhesu.

hite. "Atthe jāte ca paṇḍitan"ti-ādīsu[1] kāraṇe. Idha pana kāraṇe. Tasmā yaṁ paññādilābhādīnaṁ[2] kāraṇaṁ diṭṭhadhammikaṁ, yañca pecca sokābhāvassa kāraṇaṁ samparāyikaṁ, taṁ yohaṁ ajja Bhagavatā vuttanayena sāmaṁyeva pajānāmi, so kathaṁ nu dāni puccheyyaṁ puthū samaṇabrāhmaṇeti evamettha saṅkhepato attho veditabbo.

Evaṁ yakkho "pajānāmi yo attho samparāyiko"ti vatvā tassa ñāṇassa Bhagavaṁmūlakattaṁ dassento **atthāya vata me Buddho**ti āha. Tatha **atthāyā**ti hitāya vuḍḍhiyāca. **Yattha dinnaṁ mahapphalan**ti "yassete caturo dhammā"ti ettha vuttacāgena yattha dinnaṁ mahapphalaṁ, taṁ aggadakkhiṇeyyaṁ Buddhaṁ pajānāmīti attho. Keci pana "saṁghaṁ sandhāya evamāhā"ti bhaṇanti.

Evaṁ imāya gāthāya attano hitādhigamaṁ dassetvā idāni sahitapaṭipattiṁ[3] dīpento **so ahaṁ vicarissāmī**"ti-ādimāha. Tattha **gāmā gāman**ti devagāmā devagāmaṁ. **Purā puran**ti devanagarato devanagaraṁ. **Namassamāno Sambuddhaṁ, dhammassa ca sudhammatan**ti "Sammāsambuddho vata Bhagavā, svākkhāto vata Bhagavatā dhammo"ti-ādinā nayena Buddhasubodhitañca, dhammasudhammatañca, ca-saddena "suppaṭipanno vata Bhagavato sāvakasaṁgho"ti-ādinā saṁghasuppaṭipattiñca[4] abhitthavitvā[5] namassamāno dhammaghosako hutvā vicarissāmīti vuttaṁ hoti.

Evamimāya gāthāya pariyosānañca rattivibhāvanañca sādhukārasadduṭṭhānañca Āḷavakakumārassa yakkhabhavanaṁ ānayanañca ekakkhaṇeyeva ahosi. Rājapurisā sādhukārasaddaṁ sutvā "evarūpo sādhukārasaddo ṭhapetvā Buddhe na aññesaṁ abbhuggacchati, āgato nu kho Bhagavā"ti āvajjentā Bhagavato sarīrappabhaṁ disvā pubbe viya bahi aṭṭhatvā nibbisaṅkā[6] antoyeva pavisitvā addasaṁsu Bhagavantaṁ yakkhassa bhavane nisinnaṁ, yakkhañca añjaliṁ paggahetvā ṭhitaṁ. Disvāna yakkhaṁ āhaṁsu "ayaṁ te mahāyakkha rājakumāro balikammāya ānīto, handa naṁ khāda vā bhuñja vā, yathāpaccayaṁ vā karohī"ti. So sotāpannattā lajjito

---

1. Khu 5. 22 piṭṭhe.
2. Paññāya lābhādīnaṁ (Ka)
3. Parahitapaṭipattiṁ (Sī, Suttanipātaṭṭhakathāya ca), parahitāya paṭipattiṁ (Syā)
4. Saṁghasuppaṭipannatañca (Sī)
5. Abhitthavitvā abhitthavitvā (Syā)
6. Nirāsaṅkā (Ka)

visesena ca Bhagavato purato evaṁ vuccamāno atha taṁ kumāraṁ ubhohi hatthehi paṭiggahetvā Bhagavato upanāmesi "ayaṁ bhante kumāro mayhaṁ pesito, imāhaṁ Bhagavato dammi, hitānukampakā Buddhā, paṭiggaṇhātu bhante Bhagavā imaṁ dārakaṁ imassa hitatthāya sukhatthāyā"ti. Imañca gāthamāha—

"Imaṁ kumāraṁ satapuññalakkhaṇaṁ,
Sabbaṅgupetaṁ paripuṇṇabyañjanaṁ.
Udaggacitto sumano dadāmi te,
Paṭiggaha lokahitāya cakkhumā"ti.

Paṭiggahesi Bhagavā kumāraṁ. Paṭiggaṇhanto ca yakkhassa ca kumārassa ca maṅgalakaraṇatthaṁ pādūnagāthaṁ abhāsi. Taṁ yakkho kumāraṁ saraṇaṁ gamento tikkhattuṁ catutthapādena pūreso. Seyyathidaṁ—

"Dīghāyuko hotu ayaṁ kumāro,
Tuvañca[1] yakkha sukhito bhavāhi.
Abyādhitā lokahitāya tiṭṭhatha[2],
Ayaṁ kumāro saraṇamupeti Buddhaṁ -pa- dhammaṁ -pa- saṁghan"ti.

Atha Bhagavā kumāraṁ rājapurisānaṁ adāsi "imaṁ vaḍḍhetvā puna mameva dethā"ti. Evaṁ so kumāro rājapurisānaṁ hatthato yakkhassa hatthaṁ, yakkhassa hatthato Bhagavato hatthaṁ, Bhagavato hatthato puna rājapurisānaṁ hatthaṁ gatattā nāmato "Hatthako Āḷavako"ti jāto. Taṁ ādāya paṭinivatte rājapurise disvā kassakavanakammikādayo "kiṁ yakkho kumāraṁ atidaharattā na icchī"ti bhītā pucchiṁsu. Rājapurisā "mā bhāyatha, khemaṁ kataṁ Bhagavatā"ti sabbamārocesuṁ. Tato "sādhu sādhū"ti sakalaṁ Āḷavinagaraṁ ekakolāhalena yakkhābhimukhaṁ ahosi. Yakkhopi Bhagavato bhikkhācārakāle anuppatte pattacīvaraṁ gahetvā upaḍḍhamaggaṁ anugantvā nivatti.

Atha Bhagavā nagare piṇḍāya caritvā katabhattakicco nagaradvāre aññatarasmiṁ vivitte rukkhamūle paññattavarabuddhāsane nisīdi. Tato mahājanakāyena saddhaṁ rājā ca nāgarā ca ekato sampiṇḍitvā Bhagavantaṁ

---

1. Bhavañca (Syā) 2. Tiṭṭhatu (Syā)

supasaṅkamma vanditvā parivāretvā nisinnā "kathaṁ bhante evaṁ dāruṇaṁ yakkhaṁ damayitthā"ti pucchiṁsu. Tesaṁ Bhagavā yuddhamādiṁ katvā "evaṁ navavidhaṁ vassaṁ vassetvā evaṁ vibhiṁsanakaṁ akāsi, evaṁ pañhaṁ pucchi, tassāhaṁ evaṁ vissajjesin"ti Tamevāḷavakasuttaṁ kathesi. Kathāpariyosāne caturāsītipāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Tato rājā ceva nāgarā ca Vessavaṇamahārājassa bhavanasamīpe yakkhassa bhavanaṁ katvā pupphagandhādisakkārūpetaṁ niccabaliṁ pavattesuṁ. Tañca kumāraṁ viññutaṁ pattaṁ "tvaṁ Bhagavantaṁ nissāya jīvitaṁ labhi, gaccha Bhagavantaṁyeva payirupāsassu bhikkhusaṁghañcā"ti vissajjesuṁ. So Bhagavantañca bhikkhusaṁghañca payirupāsamāno nacirasseva anāgāmiphale patiṭṭhāya sabbaṁ Buddhavacanaṁ uggahetvā pañcasata-upāsakaparivāro ahosi. Bhagavā ca naṁ etadagge niddisi "etadaggaṁ bhikkhave mama sāvakānaṁ upāsakānaṁ catūhi saṅgahavatthūhi parisaṁ saṅgaṇhantānaṁ yadidaṁ Hatthako Āḷavako"ti[1].

. Dvādasamaṁ.

Yakkhasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Aṁ 1. 27 piṭṭhe.

11. Sakkasaṁyutta

1. Paṭhamavagga

1. Suvīrasuttavaṇṇanā

247. Sakkasaṁyuttassa[1] paṭhame **abhiyaṁsū**ti kadā abhiyaṁsu? Yadā balavanto ahesuṁ, tadā. Tatrāyaṁ anupubbikathā—Sakko kira Magadharaṭṭhe Macalagāmake[2] Magho nāma māṇavo hutvā tettiṁsa purise gahetvā kalyāṇakammaṁ karonto satta vatapadāni[3] pūretvā tattha kālaṅkato devaloke nibbatti. Taṁ balavakammānubhāvena saparisaṁ sesadevatā dasahi ṭhānehi adhigaṇhantaṁ[4] disvā "āgantukadevaputtā āgatā"ti nevāsikā gandhapānaṁ[5] sajjayiṁsu. Sakko sakaparisāya saññaṁ adāsi "mārisā mā gandhapānaṁ pivittha, pivanākāramattameva dassethā"ti. Te tathā akaṁsu. Nevāsikadevatā[6] suvaṇṇasarakehi upanītaṁ gandhapānaṁ yāvadatthaṁ pivitvā mattā tattha tattha suvaṇṇapathaviyaṁ patitvā sayiṁsu. Sakko "gaṇhatha putthahatāya putte"ti[7] te pādesu gahetvā Sinerupāde khipāpesi. Sakkassa puññatejena tadanuvattakāpi sabbe tattheva patiṁsu. Te sineruvemajjhakāle saññaṁ labhitvā "tātā na suraṁ pivimha, na suraṁ pivimhā"ti āhaṁsu. Tato paṭṭhāya Asurā nāma jātā. Atha nesaṁ kammapaccaya-utusamuṭṭhānaṁ Sinerussa heṭṭhimatale dasayojanasahassaṁ Asurabhavanaṁ nibbatti. Sakko tesaṁ nivattetvā anāgamanatthāya ārakkhaṁ ṭhapesi, yaṁ sandhāya vuttaṁ—

"Antarā dvinnaṁ ayujjhapurānaṁ,
Pañcavidhā ṭhapitā abhirakkhā.
Udakaṁ[8] karoṭi payassa ca hārī[9],
Madanayutā[10] caturo ca mahatthā"ti[11].

---

1. Paṭhamavaggassa (Syā)
2. Acalagāmake (Syā)
3. Vattapadāni (Syā, Ka)
4. Adhigayhantaṁ (Syā)
5. Gaṇḍapānaṁ (Sī)
6. Nevāsikadevaputtā (Syā)
7. Puttamatāya putteti (Syā), dhuttahatāya sutteti (Ka)
8. Uraga (Sī, Ka)
9. Payassa ca bharī (Sī), payassukarī (Syā)
10. Damanayuddhā (Syā)
11. Mahantāti (Sī)

Dve nagarāni hi yuddhena gahetuṁ asakkuṇeyyatāya ayujjhapurāni nāma jātāni devanagarañca Asuranagarañca. Yadā hi Asurā balavanto honti, atha devehi palāyitvā devanagaraṁ pavisitvā dvāre pidahite Asurānaṁ satasahassampi kiñci kātuṁ na sakkoti. Yadā devā balavanto honti, athāsurehi palāyitvā Asuranagarassa dvāre pidahite Sakkānaṁ satasahassampi kiñci kātuṁ na sakkoti. Iti imāni dve nagarāni ayujjhapurāni nāma. Tesaṁ antarā etesu udakādīsu[1] pañcasu ṭhānesu Sakkena ārakkhā ṭhapitā. Tattha **udaka**saddena[2] nāgā gahitā. Te hi udake balavanto honti. Tasmā[3] Sinerussa paṭhamālinde tesaṁ[4] ārakkhā. **Karoṭi**saddena supaṇṇā gahitā. Tesaṁ kira karoṭi nāma pānabhojanaṁ[5], tena taṁ nāmaṁ labhiṁsu. Dutiyālinde tesaṁ[4] ārakkhā. **Payassahāri**saddena kumbhaṇḍā gahitā. Dānavarakkhasā kira te. Tatiyālinde tesaṁ ārakkhā. **Madanayuta**saddena yakkhā gahitā. Visamacārino kira te yujjhasoṇḍā[6]. Catutthālinde tesaṁ ārakkhā. **Caturo ca mahatthā**ti cattāro mahārājāno vuttā. Pañcamālinde tesaṁ ārakkhā. Tasmā yadi Asurā kupitāvilacittā devapuraṁ upayanti yuddhesū[7], yaṁ girino paṭhamaṁ paribhaṇḍaṁ, taṁ uragā paṭibāhanti. Evaṁ sesesu sesā.

Te pana Asurā āyuvaṇṇarasa-issariyasampattīhi Tāvatiṁsasadisāva. Tasmā antarā attānaṁ ajānitvā pāṭaliyā pupphitāya "na idaṁ devanagaraṁ, tattha pāricchattako pupphati, idha pana cittapāṭalī, jarasakkenāmhākaṁ suraṁ pāyetvā vañcitā, Devanagarañca no gahitaṁ, gacchāma tena saddhiṁ yujjhissāmā"ti hatthi-assarathe āruyha suvaṇṇarajatamaṇiphalakāni gahetvā yuddhasajjā hutvā asurabheriyo vādentā Mahāsamudde udakaṁ dvidhā bhetvā uṭṭhāhanti. Te deve vuṭṭhe vammikamakkhikā vammikaṁ viya Sineruṁ abhiruhituṁ ārabhanti. Atha nesaṁ paṭhamaṁ nāgehi saddhiṁ yuddhaṁ hoti. Tasmiṁ kho pana yuddhe na kassaci chavi vā camaṁ vā chijjati, na lohitaṁ uppajjati, kevalaṁ kumārakānaṁ dārumeṇḍakayuddhaṁ viya aññamaññaṁ

1. Uragādīsu (Sī, Ka) 2. Uragasaddena (Sī, Ka) 3. Tassa (Syā, Ka)
4. Etesaṁ (Syā, Ka) 5. Pāṇabhojanaṁ (Sī,Ka) 6. Yuddhasoṇḍā (Sī)
7. Yuddhepi (Sī)

santāsanamattameva[1] hoti. Koṭisatāpi koṭisahassāpi nāgā tehi saddhiṁ yujjhitvā te asurapuraṁyeva pavesetvā nivattanti.

Yadā[2] pana Asurā balavanto honti, atha Nāgā osakkitvā dutiye ālinde supaṇṇehi saddhiṁ ekatova hutvā yujjhanti. Esa nayo Supaṇṇādīsupi. Yadā pana tāni pañcapi ṭhānāni Asurā maddanti, tadā ekato sampiṇḍitānipi pañca balāni osakkanti. Atha cattāro mahārājāno gantvā Sakkassa taṁ pavattiṁ ārocenti. Sakko tesaṁ vacanaṁ sutvā diyaḍḍhayojanasatikaṁ Vejayantarathaṁ āruyya sayaṁ vā nikkhamati, ekaṁ vā puttaṁ peseti. Imasmiṁ pana kāle puttaṁ pesetukāmo **tāta suvīrā**ti-ādimāha.

Evaṁ bhaddantavāti khoti evaṁ hotu bhaddaṁ tava iti kho. **Pamādaṁ āpādesī**ti pamādaṁ akāsi. Accharāsaṅghaparivuto[3] saṭṭhiyojanaṁ vitthārena suvaṇṇamahāvīthiṁ[4] otaritvā nakkhattaṁ kīḷanto Nandanavanādīsu vicaratīti attho.

Anuṭṭhahanti anuṭṭhahanto. **Avāyāman**ti avāyamanto. **Alasvassā**ti alaso assa[5]. **Na ca kiccāni kāraye**ti kiñci kiccaṁ nāma na kareyya. **Sabbakāmasamiddhassā**ti sabbakāmehi samiddho assa. **Taṁ me sakka varaṁ disā**ti Sakka devaseṭṭha taṁ me varaṁ uttamaṁ ṭhānaṁ okāsaṁ disa ācikkha kathehīti vadati. **Nibbānassa hi so maggo**ti kammaṁ akatvā jīvitaṭṭhānaṁ nāma nibbānassa maggo. . Paṭhamaṁ.

2. Susīmasuttavaṇṇanā

248. Dutiye **Susīman**ti attano puttasahassassa antare evaṁnāmakaṁ ekaṁ puttameva. . Dutiyaṁ.

3. Dhajaggasuttavaṇṇanā

249. Tatiye **samupabyūḷho**ti sampiṇḍito rāsibhūto. **Dhajaggaṁ ullokeyyāthā**ti Sakkassa kira diyaḍḍhayojanasatāyāmo

---

1. Santāpanamattameva (Syā) 2. Sace (Sī, Ka) 3. Accharāsahassaparivuto (Syā)
4. Saṭṭhiyojanasuvaṇṇamahāvithiṁ (Syā), saṭṭhiyojanavitthāraṁ suvaṇṇamahāvīthiṁ(Ka)
5. Alasvāyanti alaso ayaṁ (Syā)

ratho. Tassa hi pacchimanto paṇṇāsayojano, majjhe rathapañjaro paṇṇāsayojano, rathasandhito yāva rathasīsā paṇṇāsayojanāni. Tadeva pamāṇaṁ diguṇaṁ katvā tiyojanasatāyāmotipi vadantiyeva. Tasmiṁ yojanikapallaṅko atthato, tiyojanikaṁ setacchattaṁ matthake ṭhapitaṁ, ekasmiṁ yeva yuge sahassa-ājaññā yuttā, sesālaṅkārassa pamāṇaṁ natthi. Dhajo panassa aḍḍhatiyāni yojanasatāni uggato, yassa vātāhatassa pañcaṅgikatūriyasseva saddo niccharati, taṁ ullokeyyāthāti vadati. Kasmā? taṁ passantānañhi rājā no āgantvā parisapariyante nikhātathambho viya ṭhito, kassa mayaṁ bhāyāmāti bhayaṁ na hoti. **Pajāpatissā**ti so kira Sakkena samānavaṇṇo samānāyuko dutiyaṁ āsanaṁ labhati. Tathā **Varuṇo Īsāno** ca. Varuṇo pana tatiyaṁ āsanaṁ labhati, Īsāno catutthaṁ. **Palāyī**ti asurehi parājito tasmiṁ rathe ṭhito appamattakampi rajadhajaṁ[1] disvā palāyanadhammo.

Itipi so Bhagavāti-ādīni Visuddhimagge vitthāritāneva. **Idamavocā**ti idaṁ Dhajaggaparittaṁ nāma Bhagavā avoca, yassa āṇākhette koṭisatasahassacakkavāḷe ānubhāvo vattati. Idaṁ āvajjetvā hi yakkhabhayacirabhayādīhi dukkhehi muttānaṁ anto natthi. Tiṭṭhatu aññadukkhavūpasamo, idaṁ āvajjamāno[2] hi pasannacitto ākāsepi patiṭṭhaṁ labhati.

Tatridaṁ vatthu—Dīghavāpicetiyamhi kira sudhākamme kayiramāne eko daharo muddhavedikāpādato[3] patitvā cetiyakucchiyā bhassati. Heṭṭhā ṭhito bhikkhusaṁgho "Dhajaggaparittaṁ āvuso āvajjāhī"ti āha. So maraṇabhayena tajjito "Dhajaggaparittaṁ maṁ rakkhatū"ti āha. Tāvadevassa cetiyakucchito dve iṭṭhakā nikkhamitvā sopānaṁ hutvā aṭṭhaṁsu, upariṭṭhitā vallinisseṇiṁ otāresuṁ. Tasmiṁ nisseṇiyaṁ ṭhite iṭṭhakā yathāṭṭhāneyeva aṭṭhaṁsu. . Tatiyaṁ.

---

1. Rajaṁ vā dhajaṁ (Sī), rajaṁ vā (Syā)
2. Āvajjento (Syā)
3. Mūlavedikāpādato (Sī), muddhavedikāpārato (Ka)

4. Vepacittisuttavaṇṇanā

250. Catutthe **Vepacittī**ti so kira Asurānaṁ sabbajeṭṭhako. **Yenā**ti nipātamattaṁ **nan**ti ca[1]. **Kaṇṭhapañcamehī**ti dvīsu hatthesu pādesu kaṇṭhe cāti evaṁ pañcahi bandhanehi. Tāni pana naḷinasuttaṁ viya makkaṭasuttaṁ viya ca cakkhussāpāthaṁ āgacchanti, iriyāpathaṁ rujjhanti[2]. Tehi pana citteneva bajjhati, citteneva muccati. **Akkosatī**ti corosi bālosi mūḷhosi thenosi oṭṭhosi goṇosi gadrabhosi nerayikosi tiracchānagatosi, natthi tuyhaṁ sugati, duggatiyeva tuyhaṁ pāṭikaṅkhāti imehi dasahi akkosavatthūhi akkosati. **Paribhāsatī**ti jarasakka na tvaṁ sabbakālaṁ jinissasi, yadā asurānaṁ jayo bhavissati, tadā tampi evaṁ bandhitvā Asurabhavanassa dvāre nipajjāpetvā pothāpessāmīti[3] ādīni vatvā tajjeti. Sakko vijitavijayo na taṁ manasi karoti, mahāpaṭiggahaṇaṁ panassa matthake vidhunanto Sudhammadevasabhaṁ pavisati ceva nikkhamati ca. **Ajjhabhāsī**ti "kiṁ nu kho esa Sakko imāni pharusavacanāni bhayena titikkhati, udāhu adhivāsanakhantiyā samannāgatattā"ti vīmaṁsanto abhāsi.

Dubbalyā noti dubbalabhāvena nu. **Paṭisaṁyuje**ti paṭisaṁyujeyya paṭippharеyya. **Pabhijjeyyun**ti virajjeyuṁ. Pakujjheyyuntipi pāṭho. Paranti paccatthikaṁ. **Yo sato upasammatī**ti yo satimā hutvā upasammati, tassa upasamaṁyevāhaṁ bālassa paṭisedhanaṁ maññeti attho. **Yadā naṁ maññatī**ti yasmā taṁ maññati. **Ajjhāruhatī**ti ajjhottharati. **Gova bhiyyo palāyinan**ti yathā goyuddhe[4] tāvadeva dve gāvo yujjhante gogaṇo olokento tiṭṭhati, yadā[5] pana eko palāyati, atha naṁ palāyantaṁ sabbo gogaṇo bhiyyo ajjhottharati, evaṁ dummedho khamantaṁ bhiyyo ajjhottharatīti attho.

Sadatthaparamāti sakatthaparamā. **Khantyā bhiyyo na vijjatī**ti tesu saka-atthaparamesu atthesu khantito uttaritaro añño attho na vijjati. **Tamāhu paramaṁ khantin**ti yo balavā titikkhati, tassa taṁ khantiṁ paramaṁ āhu. **Bālabalaṁ** nāma aññāṇabalaṁ. Taṁ yassa balaṁ,

---

1. Nanti taṁ (Syā) 2. Rundhanti (Sī), rumhanti (Syā) 3. Ṭhapessāmīti (Ka)
4. Goyūthe (Sī, Syā) 5. Yāva na eko palāyati, yadā (Syā)

abalameva taṁ balanti āhu kathentīti dīpeti. **Dhammaguttassā**ti dhammena rakkhitassa, dhammaṁ vā rakkhantassa. **Paṭivattā**ti paṭippharitvā vattā, paṭippharitvā vā bālabalanti vadeyyāpi[1], dhammaṭṭhaṁ pana cāletuṁ samattho nāma natthi. **Tasseva tena pāpiyo**ti tena kodhena tasseva puggalassa pāpaṁ, katarassa? **Yo kuddhaṁ paṭikujjhati. Tikicchantānan**ti ekavacane bahuvacanaṁ, tikicchantanti attho. **Janā maññantī**ti evarūpaṁ attano ca parassa cāti ubhinnaṁ atthaṁ tikicchantaṁnipphādentaṁ puggalaṁ "andhabālo ayan"ti andhabālaputhujjanāva evaṁ maññanti. **Dhammassa akovidā**ti catusaccadhamme achekā. **Idhā**ti imasmiṁ sāsane. **Kho**ti[2] nipātamattaṁ. . Catutthaṁ.

5. Subhāsitajayasuttavaṇṇanā

251. Pañcame **Asurindaṁ etadavocā**ti chekatāya etaṁ avoca. Evaṁ kirassa ahosi "parassa nāma gāhaṁ mocetvā paṭhamaṁ vattuṁ garu, parassa vacanaṁ anugantvā pana pacchā sukhaṁ vattun"ti. **Pubbadevā**ti devaloke ciranivāsino pubbasāmikā, tumhākaṁ tāva paveṇi-āgataṁ bhaṇathāti. **Adaṇḍāvacarā**ti daṇḍāvacaraṇarahitā, daṇḍaṁ vā satthaṁ vā gahetabbanti evamettha natthīti attho. . Pañcamaṁ.

6. Kulāvakasuttavaṇṇanā

252. Chaṭṭhe **ajjhabhāsī**ti tassa kira Simbalivanābhimukhassa jātassa rathasaddo ca ājānīyasaddo ca dhajasaddo ca samantā asanipātasaddo viya ahosi. Taṁ sutvā simbalivane balavasupaṇṇā palāyiṁsu, jarājiṇṇā ceva rogadubbalā ca asañjātapakkhapotakā ca palāyituṁ asakkontā maraṇabhayena tajjitā ekappahāreneva mahāviravaṁ viraviṁsu. Sakko taṁ sutvā "kassa saddo tātā"ti Mātaliṁ pucchi. Rathasaddaṁ te deva sutvā supaṇṇā palāyituṁ asakkontā viravantīti. Taṁ sutvā karuṇāsamāvajjitahadayo[3] abhāsi. **Īsāmukhenā**ti rathassa īsāmukhena. Yathā kulāvake īsāmukhaṁ na sañcuṇṇeti, evaṁ iminā isāmukhena te parivajjaya. So hi ratho puññapaccayanibbatto

---

1. Paṭippharitvā yaṁ vā taṁ vā vadeyyāpi (Sī), paṭippharitvā vā yaṁ vā taṁ vāti vadeyāpi (Syā)
2. Kho tanti (Syā) 3. Karuṇāsamappitahadayo (Sī), karuṇāsamāpajjitahadayo (Syā)

cakkavāḷapabbatepi Sinerumhipi sammukhībhūte vinivijjhitvāva gacchati na sajjati, ākāsagatasadiseneva gacchati. Sace tena simbalivanena gato bhaveyya, yathā mahāsakaṭe kadalivanamajjhena[1] vā eraṇḍavanamajjhena vā gacchante sabbavanaṁ vibhaggaṁ nimmathitaṁ hoti, evaṁ tampi simbalivanaṁ bhaveyya. . Chaṭṭhaṁ.

7. Nadubbhiyasuttavaṇṇanā

253. Sattame **upasaṅkamī**ti "ayaṁ Sakko 'yopi me assa supaccatthiko, tassapāhaṁ na dubbheyyan'ti cinteti, mayā tassa paccatthikataro nāma natthi, vīmaṁsissāmi tāvanaṁ, kinnu kho maṁ passitvā dubbhati, na dubbhatī"ti cintetvā upasaṅkami. **Tiṭṭha vepacitti gahitosī**ti vepacitti ettheva[2] tiṭṭha, gahito tvaṁ mayāti vadati. Saha vacanenevassa so kaṇṭhapañcamehi bandhanehi baddhova ahosi. **Sapassu ca me**ti mayi adubbhatthāya[3] sapathaṁ karohīti vadati. **Yaṁ musā bhaṇato pāpan**ti imasmiṁ kappe paṭhamakappikesu cetiyarañño pāpaṁ sandhāyāha. **Ariyūpavādino**ti kokālikassa viya pāpaṁ. **Mittadduno ca yaṁ pāpan**ti mahākapijātake mahāsatte duṭṭhacittassa pāpaṁ. **Akataññuno**ti devadattasadisassa akataññuno pāpaṁ. Imāni kira imasmiṁ kappe cattāri mahāpāpāni. . Sattamaṁ.

8. Verocana-asurindasuttavaṇṇanā

254. Aṭṭhame **aṭṭhaṁsū**ti dvārapālarūpakāni viya ṭhitā. **Nipphadā**ti nipphatti, yāva attho nipphajjati, tāva vāyamethevāti vadati. Dutiyagāthā Sakkassa. Tattha **khantyā bhiyyo**ti nipphannasobhanesu atthesu khantito uttaritaro attho nāma natthi. **Atthajātā**ti kiccajātā. Soṇasiṅgālādayopi hi upādāya akiccajāto satto nāma natthi, ito etto gamanamattampi kiccameva hoti. **Saṁyogaparamā tveva, sambhogā sabbapāṇinan**ti pārivāsika-odanādīni hi asambhogārahāni honti, tāni puna uṇhāpetvā bhajjitvā[4] sappimadhuphāṇitādīhi saṁyojitāni sabhogārahāni honti. Tenāha "saṁyogaparamā tveva, sambhogā

1. Tilavanamajjhena (Syā)
2. Ettova (Sī)
3. Adubbhanatāya (Sī), adrubbhattāya (Ka)
4. Uṇhāpetvā dhupetvā bhijjitvā (Syā)

sabbapāṇinan"ti. **Nipphannasobhano attho**ti[1] ime atthā nāma nipphannāva sobhanti. Puna catutthagāthā Sakkassa. Tatthāpi vuttanayeneva attho veditabbo. . Aṭṭhamaṁ.

9. Araññāyatana-isisuttavaṇṇanā

255. Navame **paṇṇakuṭīsu sammantī**ti Himavantapadese ramaṇīye araññāyatane rattiṭṭhānadivāṭṭhānacaṅkamanādīhi sampannāsu paṇṇasālāsu vasanti. **Sakko ca Devānamindo Vepacitti cā**ti ime dve janā jāmātikasasurā kālena kalahaṁ karonti, kālena ekato caranti, imasmiṁ pana kāle ekato caranti. **Paṭaliyo**ti[2] gaṇaṅgaṇūpāhanā. **Khaggaṁ olaggetvā**ti khaggaṁ aṁse olaggetvā. **Chattenā**ti dibbasetacchattena matthake dhārayamānena. **Apabyāmato**[3] **karitvā**ti byāmato akatvā[4]. **Ciradikkhitānan**ti cirasamādiṇṇavatānaṁ. **Ito paṭikkamā**ti "ito pakkama parivajjaya, mā uparivāte tiṭṭhā"ti vadanti. **Na hettha devā**ti etasmiṁ sīlavantānaṁ gandhe devā na paṭikkūlasaññino, iṭṭhakantamanāpasaññinoyevāti dīpeti. . Navamaṁ.

10. Samuddakasuttavaṇṇanā

256. Dasame **samuddatīre paṇṇakuṭīsū**ti cakkavāḷamahāsamuddapiṭṭhiyaṁ rajatapaṭṭavaṇṇe vālukapuḷine vuttappakārāsu paṇṇasālāsu vasanti. **Siyāpi no**ti siyāpi amhākaṁ. **Abhayadakkhiṇaṁ yāceyyāmā**ti abhayadānaṁ yāceyyāma. Yebhuyyena kira devāsurasaṅgāmo mahāsamuddapiṭṭhe hoti. Asurānaṁ na sabbakālaṁ jayo hoti, bahuvāre parājayova hoti. Te devehi parājitā palāyantā isīnaṁ assamapadena gacchantā "Sakko imehi saddhiṁ mantetvā amhe nāseti, gaṇhatha puttahatāya putte"ti[5] kupitā assamapade pānīyaghaṭacaṅkamanasālādīni viddhaṁsenti. Isayo araññato phalāphalaṁ ādāya āgatā naṁ disvā puna dukkhena paṭipāka-

---

1. Nipphannasobhino atthāti (Sī,Syā) 2. Aṭaliyoti (Sī, Syā) 3. Abyāmato (Ka)
4. Byāmato katvā (Sī), byāmato karitvā (Ka), Khu 1. 136 piṭṭhe Udāne "apasabyato karitvā"ti padassa saṁvaṇṇanāya saddhiṁ saṁsandetabbaṁ.
5. Dhuttahatāya sutteti (Ka)

tikaṁ karonti. Tepi punappunaṁ tatheva vināsenti. Tasmā "idāni tesaṁ saṅgāmo paccupaṭṭhito"ti sutvā evaṁ cintayiṁsu.

Kāmaṁkaroti icchitakaro. **Bhayassa-abhayassa vā**ti bhayaṁ vā abhayaṁ vā. Idaṁ vuttaṁ hoti—sace tvaṁ abhayaṁ dātukāmo, abhayaṁ dātuṁ pahosi. Sace bhayaṁ dātukāmo. Bhayaṁ dātuṁ pahosi. Amhākaṁ pana abhayadānaṁ dehīti. **Duṭṭhānan**ti viruddhānaṁ[1]. **Pavuttan**ti khette patiṭṭhāpitaṁ.

Tikkhattuṁ ubbijjīti sāyamāsabhattaṁ bhuñjitvā sayanaṁ abhiruyha nipanno niddāya okkantamattāya samantā ṭhatvā sattisatena pahaṭo viya viravanto uṭṭhahati, dasayojanasahassaṁ asurabhavanaṁ "kimidan"ti saṅkhobhaṁ āpajjati. Atha naṁ āgantvā "kimidan"ti pucchanti. So "na kiñcī"ti vadati. Dutiyayāmādīsupi eseva nayo. Iti Asurānaṁ "mā bhāyi mahārājā"ti taṁ assāsentānaṁyeva aruṇaṁ uggacchati. Evamassa tato paṭṭhāya gelaññajātaṁ cittaṁ vepati. Teneva cassa "vepacittī"ti aparaṁ nāmaṁ udapādīti. . Dasamaṁ.

Paṭhamo vaggo.

---

2. Dutiyavagga

1. Vatapadasuttavaṇṇanā

257. Dutiyavaggassa paṭhame **vatapadānī**ti vatakoṭṭhāsāni[2]. **Samattānī**ti paripuṇṇāni. **Samādinnānī**ti gahitāni. **Kule jeṭṭhāpacāyī**ti kulejeṭṭhakānaṁ mahāpitā mahāmātā cūḷapitā[3] cūḷamātā mātulo mātulānīti-ādīnaṁ apacitikārako. **Saṇhavāco**ti piyamudumadhuravāco. **Muttacāgo**ti vissaṭṭhacāgo. **Payatapāṇī**ti deyyadhammadānatthāya sadā dhotahattho. **Vossaggarato**ti vossajjane rato. **Yācayogo**ti parehi yācitabbāraho, **yācayogo**ti vā yācayogeneva yutto. **Dānasaṁvibhāgarato**ti dāne ca saṁvibhāge ca rato. . Paṭhamaṁ.

---

1. Duṭṭhānanti duṭṭhānaṁ viruddhānaṁ (Syā)
2. Vattapadānīti vattakoṭṭhāsāni (Syā)
3. Cullapitā (Syā)

2. Sakkanāmasuttavaṇṇanā

258. Dutiye **manussabhūto**ti Magadharaṭṭhe Macalagāme manussabhūto. **Āvasathaṁ adāsī**ti catumahāpathe mahājanassa āvasathaṁ kāretvā adāsi. **Sahassampi atthānan**ti sahassampi kāraṇānaṁ, janasahassena vā vacanasahassena vā osārite "ayaṁ imassa attho, ayaṁ imassa attho"ti ekapade ṭhitova vinicchinati. . Dutiyaṁ.

3. Mahālisuttavaṇṇanā

259. Tatiye **upasaṅkamī**ti "Sakko devarājāti kathenti, atthi nu kho so Sakko, yena so diṭṭhapubboti imamatthaṁ Dasabalaṁ pucchissāmī"ti upasaṅkami. **Tañca pajānāmī**ti bahuvacane ekavacanaṁ, te ca dhamme pajānāmīti attho. Sakko kira anantare attabhāve Magadharaṭṭhe Macalagāme Magho nāma māṇavo ahosi paṇḍito byatto. Bodhisattacariyā viya ca tassa cariyā ahosi. So tettiṁsa purise gahetvā kalyāṇamakāsi. Ekadivasaṁ attanova paññāya upaparikkhitvā gāmamajjhe mahājanassa sannipatitaṭṭhāne kacavaraṁ ubhatopassesu apabyūhitvā taṁ ṭhānaṁ ramaṇīyaṁ akāsi. Puna tattheva maṇḍapaṁ kāresi. Puna gacchante kāle sālaṁ kāresi. Gāmato ca nikkhamitvā gāvutampi aḍḍhayojanampi tigāvutampi yojanampi vicaritvā tehi sahāyehi saddhiṁ visamaṁ samaṁ akāsi. Te sabbeva ekacchandā tattha tattha setuyuttaṭṭhāne setuṁ, maṇḍapasālāpokkharaṇimālāvaccharopanapadīnaṁ yuttaṭṭhānesu maṇḍapasālāpokkharaṇimālāvaccharopanādīni[1] karontā bahuṁ puññamakaṁsu. Magho satta vatapadāni pūretvā kāyassa bhedā saddhiṁ sahāyehi Tāvatiṁsabhavane nibbatti. Taṁ sabbaṁ Bhagavā jānāti. Tenāha **yesaṁ[2] dhammānaṁ samādinnattā sakko sakkattaṁ ajjhagā, tañca pajānāmī**ti. Ayaṁ Sakkassa sakkattādhigame saṅkhepakathā, vitthāro pana Sumaṅgavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya Sakkapañhavaṇṇanāyaṁ[3] vutto. . Tatiyaṁ.

---

1. Maṇḍapādīni (Sī, Syā) 2. Yesañca (Sī, Syā, Ka) 3. Dī 2. 302 piṭṭhe.

4. Daliddasuttavaṇṇanā

260. Catutthe **manussadaliddo**ti manussa-adhano. **Manussakapaṇo**ti manussakāruññataṁ patto. **Manussavarāko**ti manussalāmako. **Tatrā**ti tasmiṁ ṭhāne, tasmiṁ vā atirocane. **Ujjhāyantī**ti avajjhāyanti lāmakato cintenti. **Khiyyantī**ti kathenti pakāsenti. **Vipācentī**ti tattha tattha kathenti vitthārenti. **Eso kho mārisā**ti ettha ayamanupubbikathā—so kira anuppanne Buddhe Kāsiraṭṭhe Bārāṇasirājā hutvā samussitaddhajapaṭākanānālaṅkārena[1] suṭṭhu alaṅkataṁ nagaraṁ padakkhiṇaṁ akāsi attano sirisampattiyā samākaḍḍhitanettena janakāyena samullokiyamāno. Tasmiṁ ca samaye eko Paccekabuddho Gandhamādanapabbatā āgamma tasmiṁ nagare piṇḍāya carati santindriyo santamānaso uttamadamathasamannāgato. Mahājanopi rājagataṁ[2] cittīkāraṁ pahāya Paccekabuddhameva olokesi. Rājā "idāni imasmiṁ janakāye ekopi maṁ na oloketi, kinnu kho etan"ti olokento Paccekabuddhaṁ addasa. Sopi Paccekabuddho mahallako hoti pacchimavaye ṭhito. Cīvarānipissa jiṇṇāni, tato tato suttāni gaḷanti[3]. Rañño satasahassādhikāni dve asaṅkhyeyyāni pūritapāramiṁ Paccekabuddhaṁ disvā cittappasādamattaṁ vā hatthaṁ pasāretvā vandanamattaṁ vā nāhosi. So rājā "pabbajito maññe esa usūyāya maṁ na oloketī"ti kujjhitvā "kvāyaṁ kuṭṭhicīvarāni[4] pāruto"ti niṭṭhubhitvā[5] pakkāmi. Tassa kammassa vipākena Mahāniraye nibbattitvā vipākāvasesena manussalokaṁ āgacchanto Rājagahe paramakapaṇāya itthiyā kucchimhi paṭisandhiṁ gaṇhi. Gahitakālato paṭṭhāya sā itthī kañjikamattampi udarapūraṁ nālattha. Tassa kucchigatasseva kaṇṇanāsā vilīnā, saṅkhapalitakuṭṭhī[6] hutvā mātukucchito nikkhanto. Mātāpitaro nāma dukkarakārikā honti, tenassa mātā yāva kapālaṁ gahetvā carituṁ na sakkoti, tāvassa kañjikampi udakampi āharitvā adāsi. Bhikkhāya carituṁ samatthakāle panassa kapālaṁ hatthe datvā "paññāyissasi sakena kammenā"ti pakkāmi.

---

1. Samussitadhajapaṭākaṁ nagarālaṅkārehi (Syā)
2. Rājānaṁ taṁ (Syā)
3. Avalambanti (Ṭīkā)
4. Kuṭṭhī cīvarāni (Sī)
5. Nuṭṭhubhitvā (Sī), nuṭṭhāhitvā (Syā)
6. Saṅkhasadisakuṭṭhī (Syā)

Athassa tato paṭṭhāya sakalasarīrato maṁsāni chijjitvā chijjitvā patanti, yūsaṁ paggharati, mahāvedanā vattanti. Yaṁ yaṁ racchaṁ nissāya sayati, sabbarattiṁ mahāravena ravati. Tassa kāruññaparidevitasaddena sakalavīthiyaṁ manussā sabbarattiṁ niddaṁ na labhanti. Tassa tato paṭṭhāya sukhasayite pabodhetīti **Suppabuddho**tveva nāmaṁ udapādi. Athāparena samayena Bhagavati Rājagahaṁ sampatte nāgarā Satthāraṁ nimantetvā nagaramajjhe mahāmaṇḍapaṁ katvā dānaṁ adaṁsu. Suppabuddhopi kuṭṭhī gantvā dānaggamaṇḍapassa avidūre nisīdi. Nāgarā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ paṇītena khādanīyena bhojanīyena[1] parivisantā tassāpi yāgubhattaṁ adaṁsu. Tassa paṇītabhojanaṁ bhuttassa cittaṁ ekaggaṁ ahosi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṁ katvā saccāni dīpesi, Suppabuddho nisinnaṭṭhāne nisinnova desanānusārena ñāṇaṁ pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhito. Satthā uṭṭhāya vihāraṁ gato. Sopi cumbaṭaṁ āruyha kapālamādāya daṇḍamolubbha attano vasanaṭṭhānaṁ gacchanto vibbhantāya gāviyā jīvitā voropito mattikapātiṁ[2] bhinditvā suvaṇṇapātiṁ paṭilabhanto viya dutiyacittavāre devaloke nibbatto attono puññaṁ nissāya aññe deve atikkamma virocittha. Taṁ kāraṇaṁ dassento Sakko Devānamindo **eso kho mārisā**ti-ādimāha.

Saddhāti maggenāgatasaddhā. **Sīlañca yassa kalyāṇan**ti kalyāṇasīlaṁ nāma ariyasāvakassa ariyakantasīlaṁ vuccati. Tattha kiñcāpi ariyasāvakassa ekasīlampi akantaṁ nāma natthi, imasmiṁ panatthe bhavantarepi appahīnaṁ pañcasīlaṁ adhippetaṁ. . Catutthaṁ.

5. Rāmaṇeyyakasuttavaṇṇanā

261. Pañcame **ārāmacetyā**ti ārāmacetiyāni. **Vanacetyā**ti vanacetiyāni. Ubhayatthāpi cittīkataṭṭhena cetyaṁ[3] veditabbaṁ. **Manussarāmaṇeyyassā**ti manussaramaṇīyabhāvassa. Idāni manussaramaṇīyakavasena bhūmiramaṇīyakaṁ dassento **gāme vā**ti-ādimāha. . Pañcamaṁ.

---

1. Paṇītehi khādanīyabhojanīyehi (Sī) 2. Mattikacāṭiṁ (Syā) 3. Cetyanti (Syā)

6. Yajamānasuttavaṇṇanā

262. Chaṭṭhe **yajamānānan**ti yajantānaṁ. Tadā kira Aṅgamagadhavāsikā manussā anusaṁvaccharaṁ sappimadhuphāṇitādīsu aggaṁ gahetvā ekasmiṁ ṭhāne dārūnaṁ saṭṭhimatte sakaṭabhāre rāsiṁ katvā aggiṁ datvā pajjalitakāle "mahābrahmuno yajāmā"ti taṁ sabbaṁ pakkhipanti. "Ekavāraṁ pakkhittaṁ sahassaguṇaphalaṁ detī"ti nesaṁ laddhi. Sakko devarājā "sabbepime sabba-aggāni gahetvā 'mahābrahmuno yajāmā'ti aggimhi jhāpenti, aphalaṁ karonti, mayi passante mā nassantu, yathā Buddhassa ceva saṁghassa ca datvā bahuṁ puññaṁ pasavanti, evaṁ karissāmī"ti dārurāsiṁ jalāpetvā olokentesu manussesu puṇṇamadivase[1] brahmattabhāvaṁ māpetvā mahājanassa passantasseva candamaṇḍalaṁ bhinditvā nikkhanto viya ahosi. Mahājano disvā "imaṁ yaññaṁ paṭiggahetuṁ mahābrahmā āgacchatī"ti jaṇṇukehi bhūmiyaṁ patiṭṭhāya añjaliṁ paggayha namassamāno aṭṭhāsi. Brāhmaṇā āhaṁsu "tumhe 'mayaṁ takkena kathemā'ti maññatha, idāni passatha, ayaṁ vo brahmā sahatthā yaññaṁ paṭiggahetuṁ āgacchatī"ti. Sakko āgantvā dārucitakamatthake ākāse ṭhatvā "kassāyaṁ sakkāro"ti pucchi. Tumhākaṁ bhante, paṭiggaṇhatha no yaññanti. Tena hi āgaccha tha, mā tulaṁ[2] chaḍḍetvā hatthena tulayittha, ayaṁ Satthā dhuravihāre vasati, taṁ pucchissāma "kassa dinnaṁ mahapphalaṁ hotī"ti ubhayaraṭṭhavāsino gahetvā Satthu santikaṁ gantvā pucchanto evamāha.

Tattha **puññapekkhānan**ti puññaṁ icchantānaṁ puññatthikānaṁ. **Opadhikaṁ puññan**ti upadhivipākaṁ puññaṁ. **Saṁghe dinnaṁ mahapphalan**ti ariyasaṁghe dinnaṁ vipphāravantaṁ hoti. Desanāvasāne caturāsītipāṇasahassāni amatapānaṁ piviṁsu. Tato paṭṭhāya manussā sabbāni aggadānāni bhikkhusaṁghassa adaṁsu.
. Chaṭṭhaṁ.

7. Buddhavandanāsuttavaṇṇanā

263. Sattame **uṭṭhehī**ti uṭṭhaha ghaṭa vāyama. **Vijitasaṅgāmā**ti rāgādīnañceva dvādasayojanikassa ca mārabalassa jitattā Bhagavantaṁ evaṁ

---

1. Puṇṇamīdivase (Syā) 2. Mahātulaṁ (Sī)

ālapati. **Pannabhārā**ti oropitakhandhakilesābhisaṅkhārabhāra. **Pannarasāya rattin**ti pannarasāya puṇṇamāya rattiṁ. . Sattamaṁ.

8. Gahaṭṭhavandanāsuttavaṇṇanā

264. Aṭṭhame **puthuddisā**ti catasso disā catasso anudisā ca. **Bhummā**ti bhūmivāsino. **Cirarattasamāhite**ti upacārappanāhi cirarattasamāhitacitte. **Vande**ti vandāmi. **Brahmacariyaparāyaṇe**ti dasapi vassāni vīsatipi vassāni -pa- saṭṭhipi vassāni āpāṇakoṭikaṁ ekaseyyaṁ ekabhattanti-ādikaṁ seṭṭhacariyaṁ brahmacariyaṁ caramāneti attho. **Puññakarā**ti catupaccayadānaṁ kusumbhasumanapūjā dīpasahassajālanti evamādipuññakārakā. **Sīlavanto**ti upāsakatte patiṭṭhāya pañcahipi dasahipi sīlehi samannāgatā. **Dhammena dāraṁ posentī**ti umaṅgabhindanādīni[1] akatvā dhammikehi kasigorakkhavaṇijjādīhi puttadāraṁ posenti. **Pamukho rathamāruhī**ti devānaṁ pamukho seṭṭho rathaṁ āruhi. . Aṭṭhamaṁ.

9. Satthāravandanāsuttavaṇṇanā

265. Navame **Bhagavantaṁ namassatī**ti ekaṁsaṁ uttariyaṁ dukulaṁ katvā brahmajāṇuko hutvā sirasi añjaliṁ ṭhapetvā namassati. **So yakkho**ti so Sakko. **Anomanāman**ti sabbaguṇehi omakabhāvassa natthitāya sabbaguṇanemittakehi nāmehi anomanāmaṁ. **Avijjāsamatikkamā**ti catusaccapaṭicchādikāya vaṭṭamūlaka-avijjāya samatikkamena. **Sekkhā**ti satta sekkhā. **Apacayārāmā**ti vaṭṭaviddhaṁsane ratā. **Sikkhare**ti sikkhanti. . Navamaṁ.

10. Saṁghavandanāsuttavaṇṇanā

266. Dasame **ajjhabhāsī**ti kasmā esa punappunaṁ evaṁ bhāsatīti? Sakkassa kira devarañño saddo madhuro, suphusitaṁ dantāvaraṇaṁ, kathanakāle suvaṇṇakiṅkiṇikasaddo viya niccharati. Taṁ punappunaṁ sotuṁ labhissāmīti bhāsati. **Pūtidehasayā**ti pūtimhi mātusarīre vā, attanoyeva vā sarīraṁ avattharitvā sayanato pūtidehasayā.

---

1. Ummaggabhindanādīni (Sī)

Nimuggā kuṇapamheteti dasamāse mātukucchisaṅkhāte kuṇapasmiṁ ete nimuggā. **Etaṁ tesaṁ pihayāmī**ti etesaṁ etaṁ pihayāmi patthayāmi. **Na te saṁ koṭṭhe opentī**ti na te saṁ santakaṁ dhaññaṁ koṭṭhe pakkhipanti. Na hi etesaṁ dhaññaṁ atthi. **Na kumbhī**ti na kumbhiyaṁ. **Na kaḷopiyan**ti na pacchiyaṁ. **Paraniṭṭhitamesānā**ti paresaṁ niṭṭhitaṁ paraghare pakkaṁ bhikkhācāravattena esamānā gavesamānā. **Tenā**ti evaṁ[1] pariyiṭṭhena. **Subbatā**ti dasapi -pa- saṭṭhipi vassāni susamādinnasundaravatā.

Sumantamantinoti dhammaṁ sajjhāyissāma, dhutaṅgaṁ samādiyissāma, amataṁ paribhuñjissāma, samaṇadhammaṁ karissāmāti evaṁ subhāsitabhāsino. **Tuṇhībhūtā samañcarā**ti tiyāmarattiṁ asanighosena ghositā[2] viya dhammaṁ kathentāpi tuṇhībhūtā samaṁ carantiyeva nāma. Kasmā? Niratthakavacanassābhāvā. **Puthumaccā cā**ti bahusattā ca aññamaññaṁ viruddhā. **Attadaṇḍesu nibbutā**ti paraviheṭhanatthaṁ gahitadaṇḍesu sattesu nibbutā vissaṭṭhadaṇḍā. **Sādānesu anādānā**ti sagahaṇesu sattesu ca bhavayoni-ādīnaṁ ekakoṭṭhāsassāpi agahitattā agahaṇā. . Dasamaṁ.

Dutiyo vaggo.

---

3. Tatiyavagga

1. Chetvāsuttavaṇṇanā

267. Tatiyavaggassa paṭhamaṁ[3] vuttatthameva. . Paṭhamaṁ.

2. Dubbaṇṇiyasuttavaṇṇanā

268. Dutiye[4] **dubbaṇṇo**ti jhāmakhāṇuvaṇṇo. **Okoṭimako**ti lakuṇḍako mahodaro. **Āsane**ti Paṇḍukambalasilāyaṁ. **Kodhabhakkho**ti Sakkena gahitanāmamevetaṁ. So pana eko rūpāvacarabrahmā, "Sakko kira khantibalena samannāgato"ti sutvā vīmaṁsanatthaṁ

---

1. Tena evaṁ (Syā)
2. Asanighosaghositā (Ka)
3. Ekādasamaṁ (Sī)
4. Dvādasame (Sī)

āgato. Avaruddhakayakkhā pana evarūpaṁ saṁvihitārakkhaṁ ṭhānaṁ pavisituṁ na sakkonti. **Upasaṅkamī**ti devānaṁ sutvā "na sakkā esa pharusena cāletuṁ, nīcavuttinā pana khantiyaṁ ṭhitena sakkā palāpetun"ti tathā palāpetukāmo upasaṅkami. **Antaradhāyī**ti khantiyaṁ ṭhatvā balavacittīkāraṁ paccupaṭṭhapetvā nīcavuttiyā dassiyamānaya sakkāsane[1] ṭhātuṁ asakkonto antaradhāyi. **Na sūpahatacittomhī**ti ettha **sū**ti nipātamattaṁ, upahatacittomhīti āha[2]. **Nāvattena suvānayo**ti na kodhāvattena su-ānayo, kodhavase[3] vattetuṁ na sukaromhīti vadati. **Na vo cirdāhan**ti **vo**ti nipātamattaṁ, ahaṁ ciraṁ na kujjhāmīti[4] vadati. . Dutiyaṁ.

3. Sambarimāyāsuttavaṇṇanā

269. Tatiye **ābādhiko**ti isigaṇena abhisapakāle[5] uppannābādhena ābādhiko. **Vācehi man**ti[6] sace maṁ sambarimāyaṁ vācesi, evamahaṁ tampi tikicchissāmīti vadati. **Mā kho tvaṁ mārisa vācesī**ti vināpi tāva sambarimāyaṁ Sakko amhe bādhati, yadi pana taṁ jānissati, naṭṭhā mayaṁ, mā attano ekassa atthāya amhe nāsehīti vatvā nivārayiṁsu. **Sambarova sataṁ saman**ti yathā sambaro Asurindo māyāvī māyaṁ payojetvā vassasataṁ niraye pakko, evaṁ paccati. Tumhe dhammikāva, alaṁ vo māyāyāti vadati. Kiṁ pana Sakko tassa kodhaṁ tikicchituṁ sakkuṇeyyāti. Āma sakkuṇeyya. Kathaṁ? Tadā kira so isigaṇo dharatiyeva, tasmā naṁ isīnaṁ santikaṁ netvā khamāpeyya, evamassa phāsu bhaveyya. Tena pana vañcitattā tathā akatvā pakkantova. . Tatiyaṁ.

4. Accayasuttavaṇṇanā

270. Catutthe **sampayojesun**ti kalahaṁ akaṁsu. **Accasarā**ti atikkami, eko bhikkhu ekaṁ bhikkhuṁ atikkamma vacanaṁ avocāti attho.

---

1. Dassiyamānāya pana āsane (Sī)
2. Upahatacittomhi ahaṁ (Sī), na upahatacittomhīti āha (Syā)
3. Kodhena vase (Syā), kodhavasena (Ka)
4. Na kujjhāmi na upanayyhāmīti (Ṭīkā)
5. Abhisattakāle (Sī, Syā)
6. Vācemahanti (Ka)

Yathādhammaṁ nappaṭiggaṇhātīti na khamati. **Kodho vo vasamāyātū**ti kodho tumhākaṁ vasaṁ āgacchatu, mā tumhe kodhavasaṁ gamitthāti dīpeti. **Mā ca mitte hi vo jarā**ti ettha **hī**ti nipātamattaṁ, tumhākaṁ mittadhamme jarā nāma mā nibbatti. Bhummatthe vā karaṇavacanaṁ, mittesu vo jarā ma nibbatti, mittabhāvato aññathābhāvo mā hotūti attho. **Agarahiyaṁ mā garahitthā**ti agārayhaṁ khīṇāsavapuggalaṁ mā garahittha. . Catutthaṁ.

5. Akkodhasuttavaṇṇanā

271. Pañcame[1] **mā vo kodho ajjhabhavī**ti kodho tumhe mā abhibhavi, tumheva kodhaṁ abhibhavatha. **Mā ca kujjhittha kujjhitan**ti kujjhantānaṁ mā paṭikujjhittha. **Akkodho**ti mettā ca mettāpubbabhāgo ca. **Avihiṁsā**ti karuṇā ca karuṇāpubbabhāgo ca. **Atha pāpajanaṁ kodho, pabbatovābhimaddatī**ti lāmakajanaṁ pabbato viya kodho abhimaddatīti. . Pañcamaṁ[2].

Tatiyo vaggo.

Sakkasaṁyuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti Sāratthappakāsiniyā Saṁyuttanikāyaṭṭhakathāya

Sagāthāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṁyuttanikāyaṭṭhakathāya paṭhamo bhāgo.

---

1. Pannarasame (Sī) 2. Pannarasamaṁ (Sī)

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Sagāthāvaggasaṁyuttaṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho.

Sagāthāvaggasaṁyuttaṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā | Piṭṭhaṅkā

[A]

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[A]

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[U]	
Uccattanaṁ = Uccataraṁ (Syā, Ka)	70
Uṭṭhāyāsanā sarīraṁ utuṁ gāhāpetvā = Uṭṭhāya senāsanaṁ utuṁ gāhāpetvā (Syā)	37
Uṭṭhita-āyena = Uṭṭhitadāyena (Syā)	106
Uṇhāpetvā bhajjitvā = Uṇhāpetvā dhupetvā bhijjitvā (Syā)	315
Uttarisāṭakaṁ = Uttariyakataṁ (Syā)	296
Udakasaddena = Uragasaddena (Sī, Ka)	310
Udakādīsu = Uragādīsu (Sī, Ka)	310
Udakaṁ = Uraga (Sī, Ka)	309
Uddhaṁmukhaṁ = Uparimukhaṁ (Ka)	46
Upakaṭṭhe = Upagate (Syā)	268
Upakkavipakkaṁ = Opakkavipakkaṁ (Sī)	165
Uppajjamānaṁ vā uppannaṁ vā = Upapajjamānaṁ vā upapannaṁ vā (Syā)	45
Upaṭṭhahituṁ = Upaṭṭhātuṁ (Sī, Syā)	130
Uppatamānā = Uppajjamānā (Syā)	92
Upanayaṁ = Upanayanaṁ (Sī), Upaneyyaṁ (Syā)	42
Upasiṅghaṁ = Upasiṅghitvā (Syā), Upasiṅghi (Ka)	272
Upaharitvā = Upari haritvā (Syā)	224
Uppātitaṁ = Ugghāṭikaṁ (Sī)	52
Upāsanampi = Upasaṅkamanaṁ (Syā, Ka)	97
Upāsitabbaṁ = Upāsevitabbaṁ (Syā)	96
Umaṅgabhindanādīni = Ummaggabhindanādīni (Sī)	322
Ummaggapathanti = Ummaggasatanti (Syā)	255
Uraṁ = Udaraṁ (Syā)	167
[Ū]	
Ūmiyo = Ummiyo (Syā, Ka)	252
[E]	
Ekakassa = Ekekassa (Syā)	34
Ekaggacittā = Ekaggacittena (Syā)	101

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ca]	
Carapuriso = Corapuriso (Sī, Syā)	54
Carā = Corā (Sī), Cārā (Syā)	138
Calakkakudha = Palakkakudha (Syā), Calakakudha (Ka)	294
Cārayeyyuṁ = Dhāreyyuṁ (Syā)	159
Cāriyamāne = Dhārayamāne (Syā)	159
Cittarucitaṁ = Cittarucikaṁ (Sī)	80
Cittācāre = Cittavāre (Syā)	195
Cittācāraṁ = Cittavāraṁ (Syā)	253
Cittitā = Cittā (Syā)	127
Cintayiṁsu = Mantayiṁsu (Sī)	153
Cīvarādivatthu jiṇṇaṁ = Cīvarādivatthu jiṇṇo (Sī), Cīvarādivatthuṁ jino (Syā)	104
Cūḷapitā = Cullapitā (Syā)	317
[Cha]	
Chaṇapūvaṁ = Mandapuvaṁ (Syā)	164
Chamāsikaṁ bhatta = Chamāsikabhati (Syā)	133
Chavadūsakasippanti = Chavarūpakasippanti (Sī, Syā)	261
Chavi-ādīni = Chavicammādīni (Syā)	282
Chetanti = Cetanti (Sī)	264
Chetvāti = Jhatvāti (Sī), Ghatvāti (Syā)	90
Chetvā vaggassa = Jhatvā vaggassa (Sī), Ghatvā vaggassa (Syā)	90
[Ja]	
Jaṭācumbaṭakena = Jaṭācumbiṭena (Syā)	166
Janādhibhuṁ rājānaṁ = Janābhibhuṁ rājānaṁ (Sī), Janādhiparājānaṁ (Syā)	142
Jalāti jalamāna = Jalanti jalamānaṁ (Sī, Syā)	168
Jāgarantesu = Jaggantesu (Syā)	23
Jāgarabrāhmaṇo = Jāgarikabrāhmaṇo (Syā)	94
Jāgarāni nāma = Jāgaranti nāma (Ka), Jagganti nāma (Syā)	23

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Nāgadatto = Nāgadanto (Syā)	258
Nāññatra bojjhā tapasāti = Bojjhaṅgatapasā (Sī, Syā), Bojjhaṅgatapā (Ka)	104
Nābhibhosi = Nādhibhosi (Ka)	297
Nāyare = Ñāyare (Sī)	39
Niggamanaṁ = Nikkhamanaṁ (Sī, Syā, Ka)	82
Nigguṇānaṁ = Nigaṇṭhānaṁ (Syā)	121
Nijjhāpessāmīti = Nirujjhāpessāmīti (Sī), Nijjhattiṁ labhissāmīti (Ka)	151
Nijjhattiṁ = Niruddhaṁ (Sī), Nijjhaggiṁ (Syā)	151
Niṭṭhubhitvā = Nuṭṭhubhitvā (Sī), Nuṭṭhahitvā (Syā)	319
Niddhamituṁ = Nibbāpetuṁ (Sī, Syā)	103
Niddhūmaṁ = Nibaddhaṁ (Sī)	237
Nipajjāpetvā = Nisajjāpetvā (Syā)	259
Nibbisaṅkā = Nirāsaṅkā (Ka)	306
Niyāmabhūmiyaṁ = Padhānabhūmiyaṁ (Sī)	159
Nirojaṭṭhena = Nijotaṭṭhena (Ka)	217
Nisinnavaseneva = Sanniveseneva (Syā)	139
Nissayitvāva = Sannissitvāva (Syā)	89
Nīhaṭabhaṇḍaṁ = Nibbhataṁ bhaṇḍaṁ (Syā)	282
[Pa]	
Patthaṭaṁ = Vitthataṁ (Syā)	17
Pattharaṇaṭṭhānā = Patthanā (Sī), Pattharā (Syā)	80
Patthita = Kathita (Syā)	298
Pattiyāyasīti = Paṭiyāyasīti (Syā)	154
Patissayaṁ = Upassayaṁ (Ka)	78
Pattuṇṇadukūla = Cinapaṭadukūla (Syā)	61
Patvā = Bhattarāva (Syā)	91

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Bha]	
Bhañjissatīti = Bhajjissatīti (Syā)	151
Bhattakiccāvasāne = Katabhattakicco (Syā)	267
Bhayaṁ = Mahabbhayaṁ (Sī), Sāpabhayaṁ (Syā)	210
Bhavatu = Bhava, taṁ (Syā)	98
Bhastavātena = Tassā vātena (Sī)	159
Bhasmakhārādīhi = Osaṅkhārādīhi (Syā), Usakhārādīhi (Ka)	88
Bhājanīyabhaṇḍaṁ = Bhaṇḍabhājanīyaṁ (Syā)	284
Bhikkhācārato = Bhikkhāya caranto (Sī, Ka)	239
Bhikkhaṁ = Bhakkhaṁ (Syā)	131
Bhijjiyate = Tajjīyate (Sī), Maddiyate (Syā)	250
Bhindāpeyya = Chindāpeyya (Syā)	148
Bhussantā bhussantā = Bhassantā bhassantā (Ka)	240
[Ma]	
Maggakāle = Maggakkhaṇe (Ka)	145
Maggacoro = Magge coro (Sī, Syā, Ka)	191
Maghena = Māghena (Ka)	28
Macalagāmake = Acalagāmake (Syā)	309
Macchariyena = Maccharena (Ka)	56
Majjha = Majjhima (Syā)	157
Maññatanti = Mānanti (Sī)	50
Maññati = Paññapeti (Syā)	155
Maññanāya = Maññamānā (Sī)	135
Maññi = Maññasi (Syā)	165
Maṇimayena = Nimmalena (Ka)	37
Maṇipaṭisāmakānaṁ = Sāṇiyā parikkhipāpetvā paṭisāmakānaṁ (Syā)	135
Maṇivammaṁ = Maṇicammaṁ (Syā)	71
Mattikapātiṁ = Mattikacāṭiṁ (Syā)	320

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Mataṁ = Vadhaṁ (Ka)	54
Madanayutā = Damanayuddhā (Syā)	309
Mantāvacanaṁ = Mattāvacanaṁ (Sī, Syā)	250
Mandiyā nūti = Mandiyā nusesīti (Syā)	162
Maraṇavasaṁ = Māravasaṁ (Sī)	43
Mahagghaṁ = Samagghaṁ (Syā)	285
Mahantataro = Mahattataro (Ka)	198
Mahapphalataranti = Mahagghataranti (Sī)	57
Mahā-ūmiyo = Mahā-ummiyo (Syā)	52
Mahākaṇṭho = Mahākaṇṇo (Sī), Mahāgaṇḍo (Syā)	122
Mahācāṭiyo = Mahāpātiyo (Syā)	237
Mahābhārasahanatthena = Mahābhāraharaṇatthena (Syā)	305
Mātiṭṭhāne = Mātuṭṭhāne (Sī)	136
Mā tulaṁ = Mahātulaṁ (Sī)	321
Mādiso = Tādiso (Ka), Yadi so (Sī)	234
Mā sajjittho = Mā sajjittha (Syā)	162
Migāramātuyā = Migāramātāya (Syā)	136
Mitāhāraṁ = Mattāhāraṁ (Sī)	52
Milakkhu = Milakkha (Sī, Syā)	250
Mukhappamāṇe = Pamāṇena (Sī, Syā)	83
Mukhādhānaṁ = Mukhadvāraṁ (Sī)	101
Muddhavedikāpādato = Mūlavedikāpādato (Sī), Muddhavedikāpārato (Ka)	312
Mūlakammaṭṭhānaṁ = Lakkhaṇakammaṭṭhānaṁ (Syā)	27
Maṁ nissāya cesa gato = Maṁ nissāya cesa bhavo (Sī), Anissāyeva Sugato (Syā)	261
[Ya]	
Yattha katthaci = Yattha vā tattha vā (Syā)	38
Yatāyaṁ = Yatoyaṁ (Sī), Yadāyaṁ (Ka)	37

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yadā = Sace (Sī, Ka)	311
Yassa = Passa (Sī, Syā)	235
Yujjhasoṇḍā = Yuddhasoṇḍā (Sī)	310
Yujjhitabbayuddhāni = Yujjhitabbayuttāni (Syā, Ka)	154
Yojanamatte = Yojanamagge (Syā), Yojanamattake (Ka)	130
[Ra]	
Rajadhajaṁ = Rajaṁ vā dhajaṁ vā (Sī), Rajaṁ vā (Syā)	312
Rattabandhikāyo = Rattabaddhakāyo (Syā)	223
Ratikaranti = Ratikatanti (Sī)	87
Rattidivesu vā khīyati = Rattīhi divehi ca khiyati (Syā)	88
Rattindivā = Ratti vā divā vā (Ka)	162
Rathareṇumattampi = Rajareṇumattampi (Syā)	170
Rāgapariḷāhena = Balavapariḷāhena (Sī, Syā)	130
Rājagataṁ = Rājānaṁ taṁ (Syā)	319
Ruccīti = Ruccatīti (Ka)	291
Rujjhanti = Rundhanti (Sī), Rumhanti (Syā)	313
Rosakoti ghaṭṭako = Rosetīti ghaṭṭeti (Sī, Syā)	150
[La]	
Lakuṇḍako = Lakuṇṭako (Sī)	149
...lañjanujjalagattā = ...añjanujjalagattā (Ṭīkā)	223
Laddhāsā = Laddhassādā (Sī)	19
Lāletvā = Palāpetvā (Syā), Cāletvā (Ka)	167
Lūkhapāvuraṇoti = Lūkhapāpuraṇoti (Sī, Syā)	238
Lomacalanamattakampi = Lomahaṁsanamattakampi (Syā)	159
Lohaḍḍhamāsako = Lohamāsako (Sī, Syā)	138
Vacanaṁ = Piyavacanaṁ (Syā)	297

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vaccho = Maccho (Syā, Ka)	99
Vaṭṭati = Vattuṁ vaṭṭati (Syā, Ka)	20
Vaḍḍhetvā = Vaṭṭhapetvā (Sī, Syā)	68
Vaṇṇagandhatthāya = Vaṇṇagahaṇatthāya (Sī)	137
Vaṇṇanibhā = Vaṇṇā ca vaṇṇanibhā (Syā)	115
Vatakoṭṭhāsāni = Vattapadānīti vattakoṭṭhāsāni (Syā)	317
Vatapadāni = Vattapadāni (Syā, Ka)	309
Vatte = Katavatte (Syā)	129
Vattena = Vatena (Ṭīkā)	97
Vataṁ = Vattaṁ (Syā)	269
Vanasmiṁ = Vanasi (Syā)	270
Vapitvā = Ṭhapetvā (Syā)	232
Vayhamāno = Vuyhamāno (Sī, Syā)	217
Valāhakamiva panthagūti = Valāhakamivaddhagūti (Sī)	289
Vavassaggatthe = Vacasāyatthe (Ka)	146
Vasanaṭṭhānehi = Divāṭṭhānavasanaṭṭhānehi (Syā)	283
Vasisatehi = Vasīsatehi (Syā)	1
Vācākammantājīvā = Vācākammantājīvāti (Syā)	218
Vātaṁ = Tālaṁ (Syā)	252
Vāritavataṁ = Vāritvā vataṁ (Syā), Vāretvā adhigataṁ (?)	76
Vikīrayiṁsu = Nipatiṁsu (Ka)	295
Vicarantā = Viravantā (Sī)	219
Viṭaṭūbho = Vijaṭa bho (Sī), Viḍūḍabho (Syā)	128
...vidhaṁmanavasena = ...viddhaṁsanavasena (Sī)	144
Vidhamitā = Vidhaṁsitā (Syā), Viddhaṁsitā (Ka)	50
Vidhamentā = Bhamantā (Syā), Dhamentā (Ka)	295
Vinodenti = Vinodenti nīharanti (Syā)	279
Vippalapantiyā = Vilapantiyā (Sī)	291
Vipphanditānīti = Vipphanditāni kānici kānicīti (Sī, Ka)	171

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Va]	
Vibhavamattā = Vibhavappattā (Ka)	220
Vimatiṁ pakkhantā = Vimatipakkhandā (Ka)	17
Vimucchitoti = Dhimucchitoti (Sī)	164
Visattāti laggā = Sattā laggā (Syā)	278
Visattatāya = Vissajjatāya (Syā)	160
Vissaramakāsi = Vivaramakāsi (Sī)	193
Veṇḍūti = Veṇḍoti (Syā)	102
Vetaraṇinti = Vettaraṇīti (Ka)	59
[Sa]	
Sakalikā = Sakkhalikā (Ka)	74
Saṅkhapalitakuṭṭhī = Saṅkhasadisakuṭṭhī (Syā)	319
Saṅkharīti = Saṅgharīti (Syā)	211
Saccena vācenudakamhi = Saccavādena udakaṁ (Syā), Saccena vādenudakampi (Ka)	301
Sañchādiyamānā dhūmakaṭacchu = Sañchādiyamānadhūmakaṭacchu (Sī) Sandhāriyamānā dhūmakapacchi (Syā)	188
Sattakūṭāgārasamo = Pabbatakūṭāgārasamo (Syā), Sattamakūṭāgārasamo (Sī, Ka)	70
Santāsanamattameva = Santāpanamattameva (Syā)	311
Santhambhituṁ = Saṅkhambhituṁ (Syā), Saṇṭhambhituṁ (Ka)	153
Sabbapañcasataṁ = Sabbapañcapañcasataṁ (Syā)	131
Sabbaṁ setakaṇḍukacchu-ādibhāvaṁ = Sabbapetakaṇḍukacchu-ādibhāvaṁ (Syā)	285
Samalaṅkaritvā = Alaṁkaritvā (Sī, Syā)	147
Samphalanti = Vaṁsaphalanti (Syā)	126
Sammuṭṭhaṁ = Pammuṭṭhaṁ (Sī), Pamuṭṭhaṁ (Syā, Ka)	6
Sayaṁcaraṇadivase = Sayaṁ jānitvā chaṇadivaso kireso (Sī), Sayaṁ caraṇadivaso kira so (Syā)	164
Sarabhāṇaṁ = Padabhāṇaṁ (Syā)	280

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Saroga-uppalādīni = Saroja-uppalādīni (Syā)	184
Sa ve = Sa ve pecca (Sī, Syā)	304
Sasakaṁ = Campakaṁ (Syā), Pampakaṁ (Ka)	54
Sahassa = Parosahassa (Syā)	120
Sātāgirahemavatā = Sātāgirihemavatā (Syā)	293
Sāmayikaṁ = Sāmāyikaṁ (Syā)	168
Sārayāma = Sādayāma (Sī)	263
Sāventi = Vādenti (Syā)	278
Siṅgālassa = Sigālassa (Sī, Syā)	35
Sīhaḷaceṭikāya = Sīhaḷapetikāya (Syā)	250
Sukatakāraṇaṁ = Sukāraṇaṁ (Sī)	134
Sukhaviparināmena = Sukhapariṇāme pana (Syā)	105
Sukhaṁ = Mukhaṁ (Syā)	298
Sunaṭṭhā = Sammuṭṭhā (Syā)	25
Subhagiyāti = Subhariyāti (Syā)	142
Suvaṇṇapaṭaṁ = Suvaṇṇapaṭṭaṁ (Ṭīkā)	81
Suvaṇṇagghanikaṁ = Suvaṇṇagghikaṁ (Sī), Suvaṇṇagghiyaṁ (Syā)	277
Suvaṇṇapātiyaṁ pāyāsaṁ = Suvaṇṇacāṭiṁ pāyāsassa (Syā)	189
Suvaṇṇarasasiñcanāni = Suvaṇṇarasapiñjarāni (Sī, Syā)	224
Susammaṭṭhakañcanaṁ = Susampahaṭṭhakañcanaṁ (Syā)	75
Susukāraṁ = Sūsūkāraṁ (Sī), Sussukāraṁ (Syā)	193
Susunāgabhāvasampattiṁ = Nāgabhāvasampattiṁ (Syā)	73
Sūtigharaṁ = Pasūtigharaṁ (Syā)	142
Sūyiṁsu = Phariṁsu (Ka)	294
Sokābhāvakāraṇaṁ = Sokābhāvakaraṁ (Sī, Syā)	305
Somānanti = Soppamānanti (Sī), Seyyamānanti (Syā)	169
Sodhivākaraṭṭhanti = Sovīrakaraṭṭhanti (Syā), Sodhikaraṭṭhanti (Ka)	105
Saṁkaḍḍheyyuṁ ceva uppīleyyuṁ ca = Ākaḍḍheyya ceva uppīḷeyya ca (Sī)	155
Saṁghasuppaṭipattiñca = Saṁghasuppaṭipannatañca (Sī)	306

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ha]	
Hatthakukkuccādīnaṁ = Akukkuccādīnaṁ (Sī)	213
Hatthighaṭā = Hatthighaṭo (Ka)	128
Hotu adiṭṭhapubbo vā = Hotu diṭṭhapubbo vā na vā (Syā)	19
Hohīti = Hothāti (Sī, Syā)	284